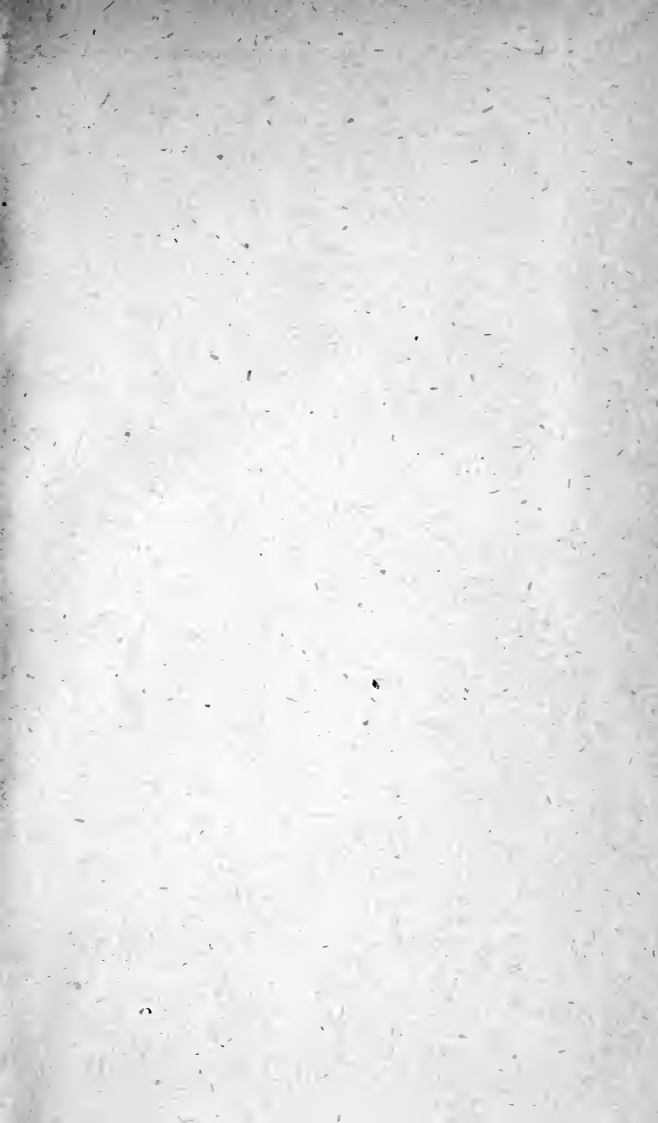
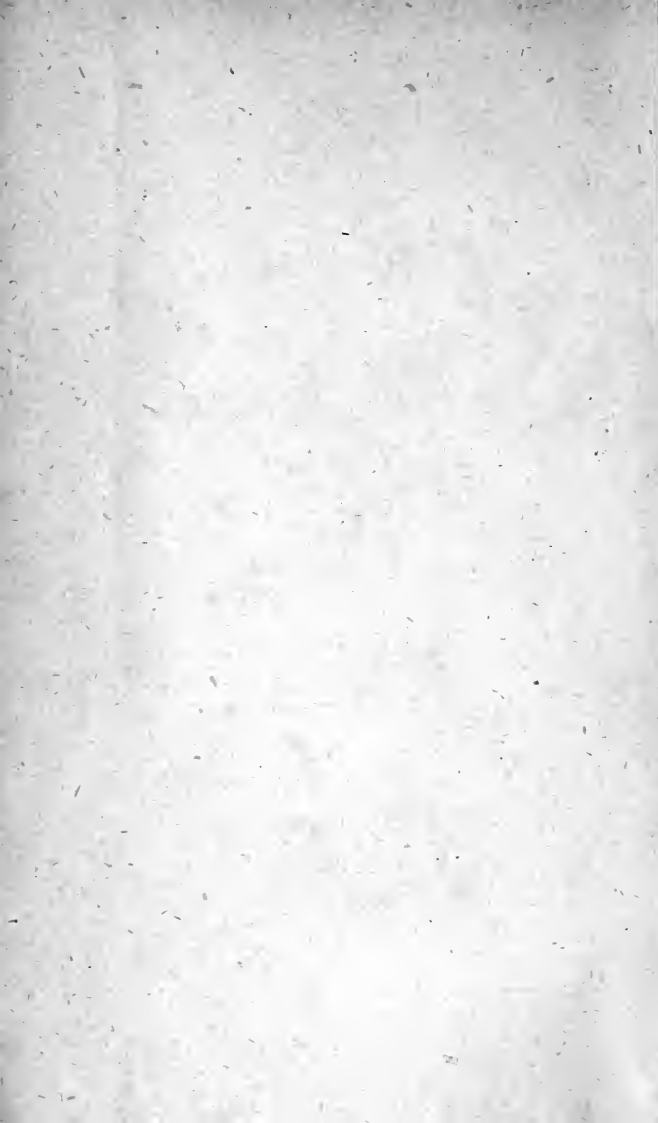
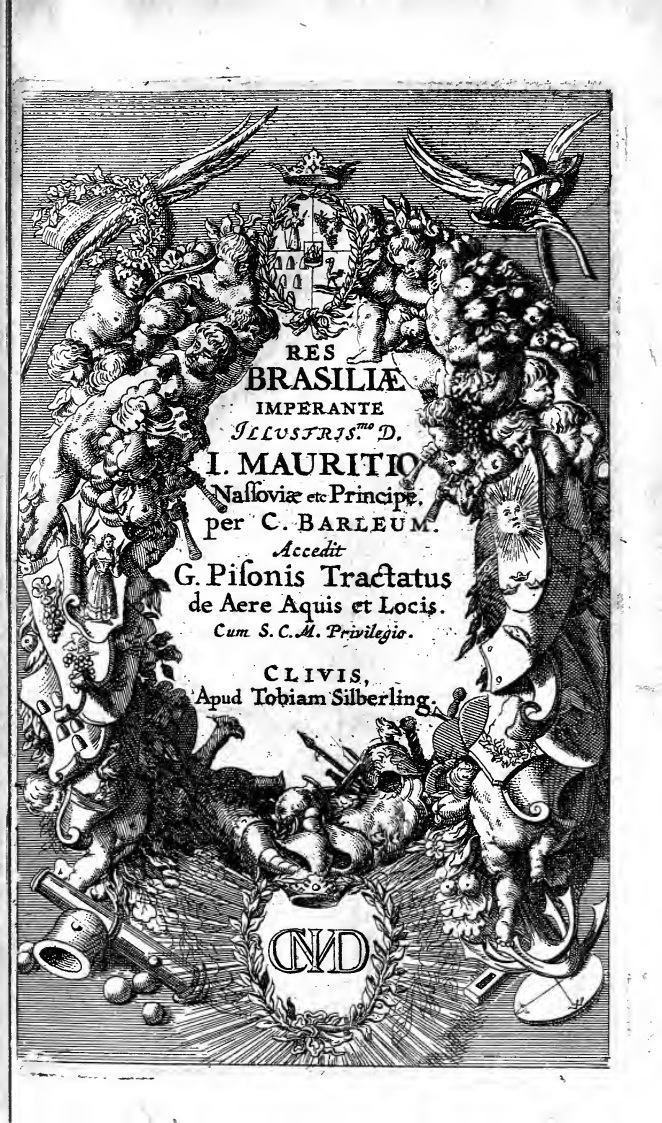

98

RES
BRASILIAE
IMPERANTE
ILLUSTRIS^{mo} D.
I. MAURITIO
Nassoviae etc Principe.
per C. BARLEUM.
Accedit
G. Pisonis Tractatus
de Aere Aquis et Locis.
Cum S. C. M. Privilegio.

CLIVIS,
Apud Tobiam Silberling.

CND

BRASS

PLATE

MADE IN

ENGLAND

THE

MANUFACTURERS

OF

BRASS

PLATE

CASPARIS BARLÆI,
RERVM PER OCTENNIVM
IN
BRASILIA

Et alibi gestarum,
Sub Præfectura Illustrissimi COMITIS
I. MAURITII
NASSAVIÆ & c. COMITIS,

HISTORIA.

Editio secunda.

Cui accesserunt

GULIELMI PISONIS MEDICI
AMSTELÆDAMENSIS

TRACTATUS

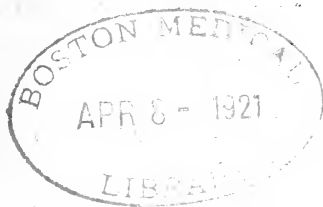
1. De Aeribus, aquis & locis in Brasilia.
2. De Arundine saccharifera.
3. De Melle silvestri.
4. De Radice altili Mandihoca.

Cum Grat. & Privileg. Sac. Cæsar. Majest.

CLIVIS, ex Officinâ TOBIÆ Silberling/
M. DC. LX.

21. A 333

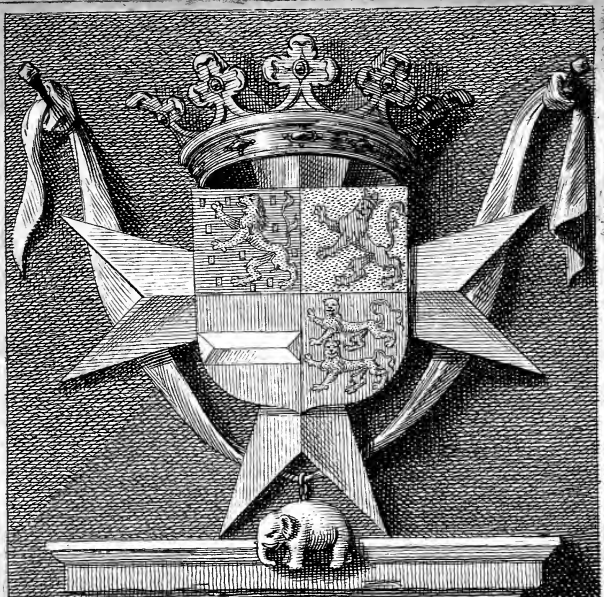

J. J. Smith Pinxit

C. V. Daley Junior Sculp

QVA PATET ORBIS.

IOHANNES MAURITIUS
PRINCEPS NASSAVIE, COMES CATTI
MELIBŒCI, VIANDÆ AC DECLE, DOMINUS
IN BEILSTEIN. ORDINIS S.^{TI} IOHANNIS
HIEROSOLIMITANI PER MARCHIAM,
SAXON. POMERAN. ET VANDALIÃ MA
GISTER, DUCAT. CLIVIÆ, PRINCIPAT.
MINDENSIS ET COMITAT.^{US} MARKÆ
ET RAVENSBERGÆ GUBERNATOR. &c.

ILLVSTRISSIMO

COMITI

I. MAURITIO,

NASSOVIÆ &c. COMITI,

BRASILIÆ BELGICÆ

NVPER SVPREMO

GVBERNATORI, &c.

RASILIAM, imperio tuo armisque fulgidam, tibi offero, Comes Illustrissime. Si loqui illa posset & tecum pacisci, traderet seipsam Tibi. qui insigni fortitudine asseruisti & auxisti BELGICAM; & Martis tui famâ metuque implesti HISPANICAM, alterius vindex, alterius terror, utriusque admiratio. Quod non potest vel hæc vel illa, faciam pro utraque; ea Narratione, quæ nec autorem suis factis, nec facta auctori subducet. Quotquot Veterum res seculo dignas posteris tradidere, prisci Orbis terminos non egrediuntur. Nos audaces tecum egredimur, in illum Orbem delati, quæ in toto semotum Oceano seposuisse vi-

DEDICATIO.

detur & abdidisse Natura, in tuos honores
 & Nassavicæ domus gloriam. Romanis
 Græcisque scriptoribus Athenæ, Lacedæ-
 mon, Carthago, Roma, Latium, Galliæ,
 Germaniæque utramque paginam faciunt.
 Nobis Olinda, Pernambuco, Mauritio-
 polis, Tamarica, Parayba, Loanda, Mina,
 Maragnana, ignota priscis vocabula. Tunc
 belli partes fuere Assyrius, Persa, Grajus,
 Macedo, Italus, Pœnus, Allobrox, Cheruf-
 cus. Nunc Tapujæ, Mariquites, Petivares,
 Caribes, Chilenses, Peruenfes. Nec diver-
 sific hic gentibus solùm, sed commissis inter se
 Orbibus pugnatur. Olim Rhenus, Ister,
 Rhodanus, Indus, Gangés magnarum re-
 rum testes fuere. Nunc Maragnonus, Pla-
 tensis, Ianuarius, Afogadorum, Portus Cal-
 vi, Capivaribi & Biberibi flumina. Nulli
 Polybio noti Mulatæ, nulli Livio Patago-
 nes, nulli Tacito Angolenses, Floro Mam-
 lucchi, Suetonio aut Justino Nigritæ. at hæc
 nostra nomina sunt. Istis scriptorib⁹ in bel-
 lum ibat vestit⁹ miles aut cataphractus. mei
 quoq; bellatores nudi. illi gæsis, parmâ, fa-
 rissis, bipennibus, falcatis curribus, inter
 meos arcu clavaque terribiles. illi Poliorce-
 ticis machinisq; ad oppugnandum & repu-
 gnan-

DEDICATIO.

gnandum violenti. hi, cum soli pugnant, talium inopes. Tunc Romanus Lusitanum vicit. Nunc Romanorum fratres & socii. ille ad Tagum. hi Oceanum ultra. Quæcunque mihi scribenti se offerunt, nova sunt, sidere, solo, populis, moribus, victu, armis. Barbaries ferrum acuit in gentem disciplinæ & sancti moris capacem. hæc in æfferos movit, qui humanitatem non exuerre solum, sed & cum ipsa humanitate hominem devorare palmarium putant. Tanto major virtus tua, quanto à virtutis sede & domicilio abivisti longius. ubi lenis fuisti inter duros, urbanus inter agrestes, inter cruentos mansuetus, inter veræ pietatis nescios, pius. Quod dudum feceras domi, factum à te foris. nempe ut arma commo- dares Libertati & Religioni, Patriæ & Ec- clesiæ, hominum saluti & mercantium cu- piditati. utrumque Fœderatorum gloriæ. Præstitisti te militem adversus Hispanorum fortissimos, Banjoram, Torrensem, Bar- balionem, Menezam, surgentia in Occasu lumina. nec militiam à legibus, à discipli- na, ab ordine absolvisti. verùm majorum tuorum exemplis intrà recti terminos acri- ter retinuisti. Eras in tenebrarum regno

DEDICATIO.

Phosphorus, inter peregrinos & alienigenas tribulis, inter avios dux, inter diversissimas gentes idem omnibus Imperator. Cum Marte, qui domaret terras, traduxisti Christum, qui domaret animos, & inter tot victorias, quas meditabaris, etiam illa fuit, quam reportasti de erroribus. Illud belli tui & militiae erectioris grande documentum, quod inter tot Nassovios, quos in hostem armavit domi sua virtus, inter tot consanguineos, Europæis bellis conspicuos, fiduciam primus sumferis trans maria bellum transportandi & in suo hostem regno adoriundi. Nimirum hæc à veteribus hausisti consilia, à Romanis adversus Macedonas, ab Annibale & Antiocho adversus Romanos. qui nihil se memoratu dignum gesturos arbitrabantur. nisi vim belli aliò transferrent. Vtique magni Duces angustiis domesticis circumsepti, laxius virtutis meritique spatium foris quæsiere. Horum exemplo is fuisti in Novo orbe, qui in Galliis fuit Metellus, in Africa Marius, in Germania Drusus, in Pannonia Trajanus. ut sicuti hi trophæa exterorum suis inscribere columnis, tu eorundem animis charisque Belgarum inscriberes. Appellationes

DEDICATIO.

nes & nomina gentis tuæ dudum acceperant Americani, Nassoviorum nēminem. ut non aliorum narrationibus notus Brasiliæ habearis, sed proprio vultu & Marte. Vbi Arces ipse & urbes condidisti, ubi hostiles vicisti, Mauritii nomen iisdem inscripsisti, & AMERICANI, inter tot Domus tuæ Herōas, cognomen solus meruisti. Inter bella, adventante potentissima Hispanorum classe, ædificavisti. ne videreris hostium metu temerè abiturus aut de Republica desperasse, ut cum Friburgum & Boavistam intuebuntur Anthropophagi, Nassovicæ magnificentiæ & illustris præsentiae domicilium agnoscerent. Industriam tuam loquentur ducti per flumina ad stuporem Pontes in usum & securitatem publicam. Militarem fortitudinem Portus Calvus, Siara, littora Tamaricæ, Paraybæ, Fluminis Grandis, in Afris Æthiopum, in Maragnanâ Lusitanorum, cuncta navaliū aut terrestriū sub Te præliorum conscia, prædicabunt. At piæ & circumspectæ moderationis testes erunt discordes fide & cultu populi. Æquitatem laudabunt vicinarum in hostico urbium & provinciarum Rectores, clementiam & huma-

DEDICATIO.

nitatem Barbari. Cum post secula aliquot
 indigenæ, Lusitanus Barbarusque, Sigillo-
 rum tuorum insignia per Præfecturas om-
 nes conspicient, agnoscent Nassovicam fi-
 dem; cum aucta & dilatata per te imperia,
 memorabunt Ducis potentiam, prudenti-
 am, felicitatem; cum in desertis Copaobæ
 suspenfa ad cippos & lapides Societatis mo-
 numenta adspectabit viator, exteri Recto-
 ris indefessa studia, & gentis, per avia lucri
 cupidine digressæ, motus mirabitur. At
 cum pudere se inter nostros & vestitam in-
 cedere intuebitur Barbaries, Europæorum
 tuorum honestati imputabit prisca pudoris
 velamenta. Ipsa Olinda, civitas & nomi-
 ne & vultu olim pulcherrima, nunc ruderibus
 deformis, in maxima sua clade illud ad-
 mixtum gratulationis habuit, quod cum si-
 bi incolumi stare non licuerit, utpote alio-
 rum victoriis perditæ; tua commiseratio-
 ne leniter fuerit habita. qui lugubrem ca-
 sum sæpè intuitus, tantæ urbis fati indolu-
 isti. Proponatur in conspicuo ruentis Olin-
 dæ facies & surgentis in laudes tuas **MAV-
 RITIÆ.** non dubitabunt homines, utro
 spectaculo magis delectentur. Nam si fle-
 bile est in sacros penates exercere arma, ju-
 cun-

D E D I C A T I O .

cūndum profectò & laudabile sit oportet, Deo delubra , civibus domos condidisse. prius, ut in Creatorem ipsum, posterius, ut in homines, hoc est ipsius Dei imaginem, amor tuus reflecteretur. Ita aliis Te virtutibus hosti terribilem, aliis tuis amabilem fecisti. illis immensam gloriam, his amorem benevolentiamque omnium promeritus. Invenisti medium iter inter hostes & nostros, inter efferos & lenes. ut quos Batava virtute vicisses, Batava mansuetudine honorares. Loquar summa. cum venires, erexisti lapsa, depravata correxisti, exanimata recreasti. cum abires, (res clamat) Senatus vindicem, plebs parentem, Respublica ordinem, leges custodem, pietas exemplum, BELGA reverentiam, Lusitanus fidem uno & eodem momento visa sunt amisisse. Hæc dum oculis tuis subijcio, COMES MAXIME, animos addo præclare de Republ. & Societate merito; dum Belgarum judiciis, ab eorum æstimatione mercedem aliquam impetrabo tuæ fortitudini; dum exterorum, convincam non omninò iniquos de belli Belgici fortuna & prosperrimis successibus; dum Societati & Rectoribus prudentissimis, causæ

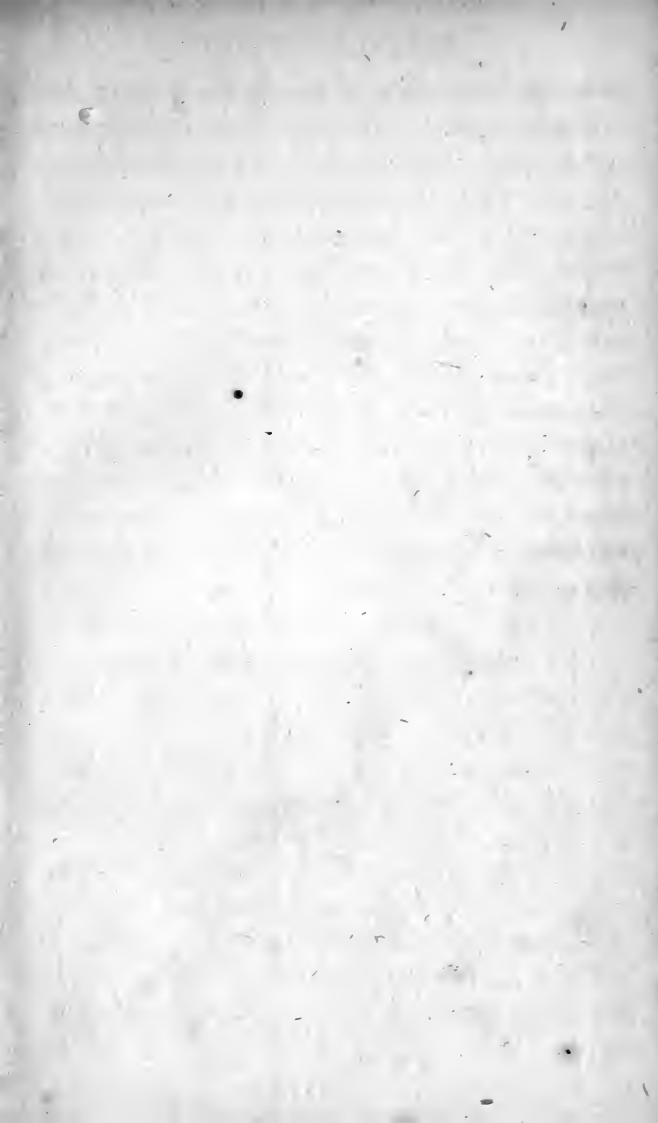
DEDICATIO.

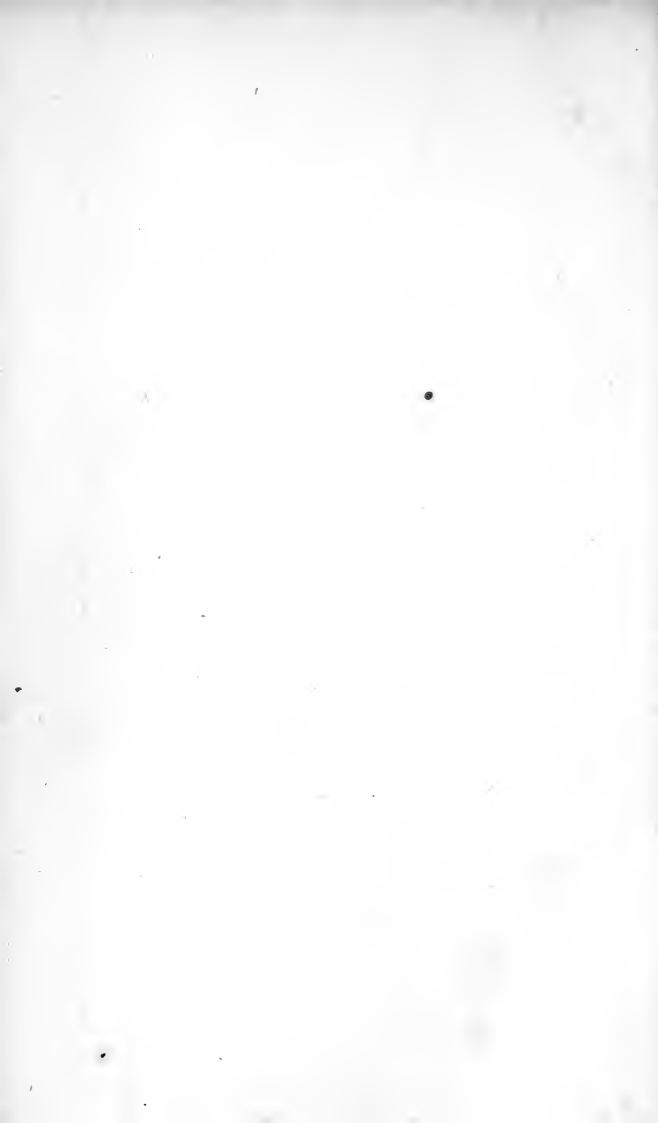
repertæ sunt, cur gloriæ bellicæ fatis, lucrorum minus, in tantorum moliminum apparatu, reportaverint. Dignare patrocinio tuo scriptorem, licet validiore spiritu per te gesta, remissiore scripserit. Davero, da Historiæ huic tranquillitatem. quæ quia argumento tota tua est, Illustrissimo tuo nomini inscribitur & consecratur. asserere illam, aliorum potius nixam testimoniis & fide quàm meâ. labascet illa, cum ora omnium oculosque, quibus imperavisti, per quos pugnasti, etiam hostium quos vicisti, falsi redarguent invidia, perversitas, credulitas. Amstelod. xx Aprilis, Anno MDCCXLVII.

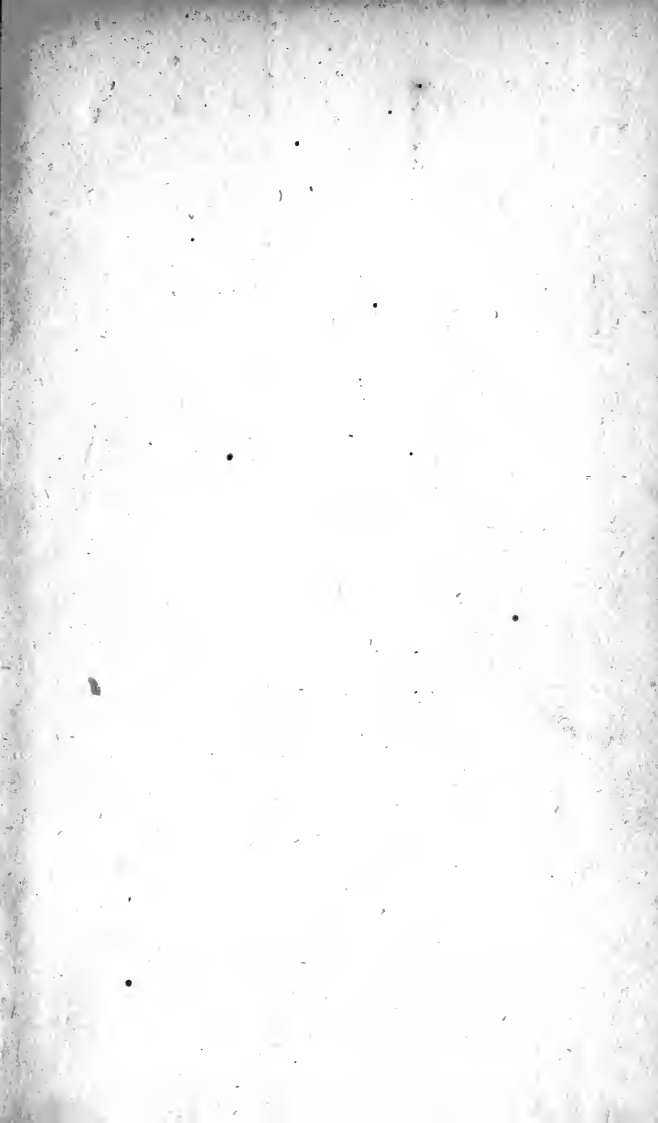
ILLVSTRISSIMÆ TVÆ
EXCELLENTIÆ

cultor humillimus

CASPAR BARLÆVS.

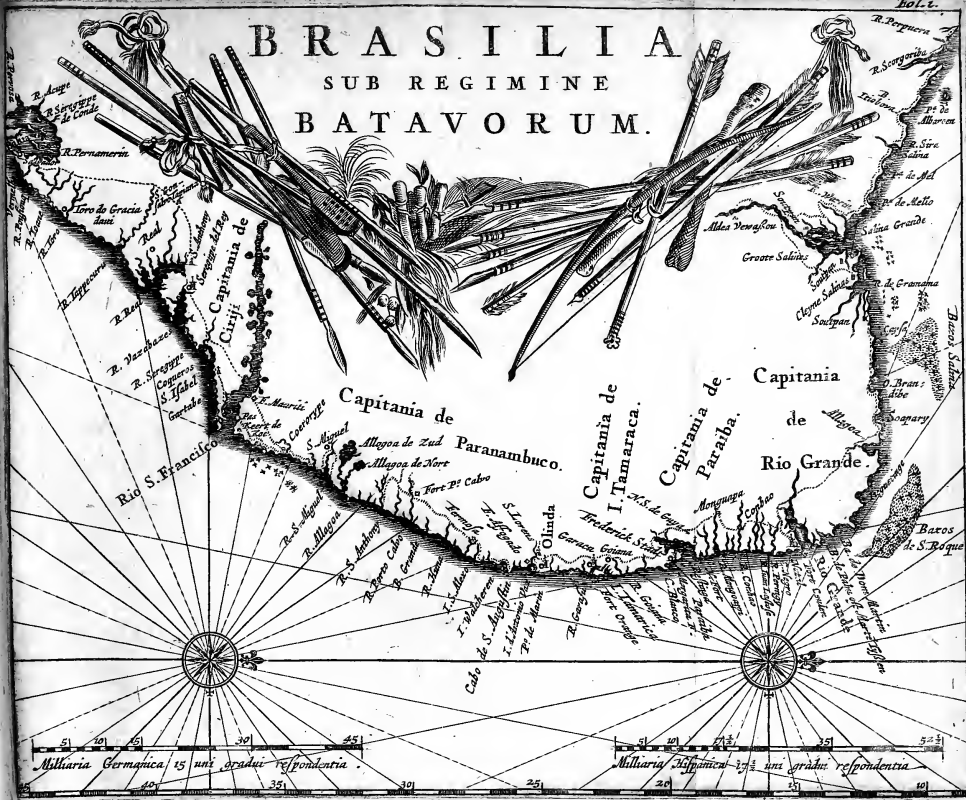

BRASILIA

SUB REGIMINE
BATAVORUM.

Rio S. Francisco

Capitania de Ceará

Capitania de Pernambuco

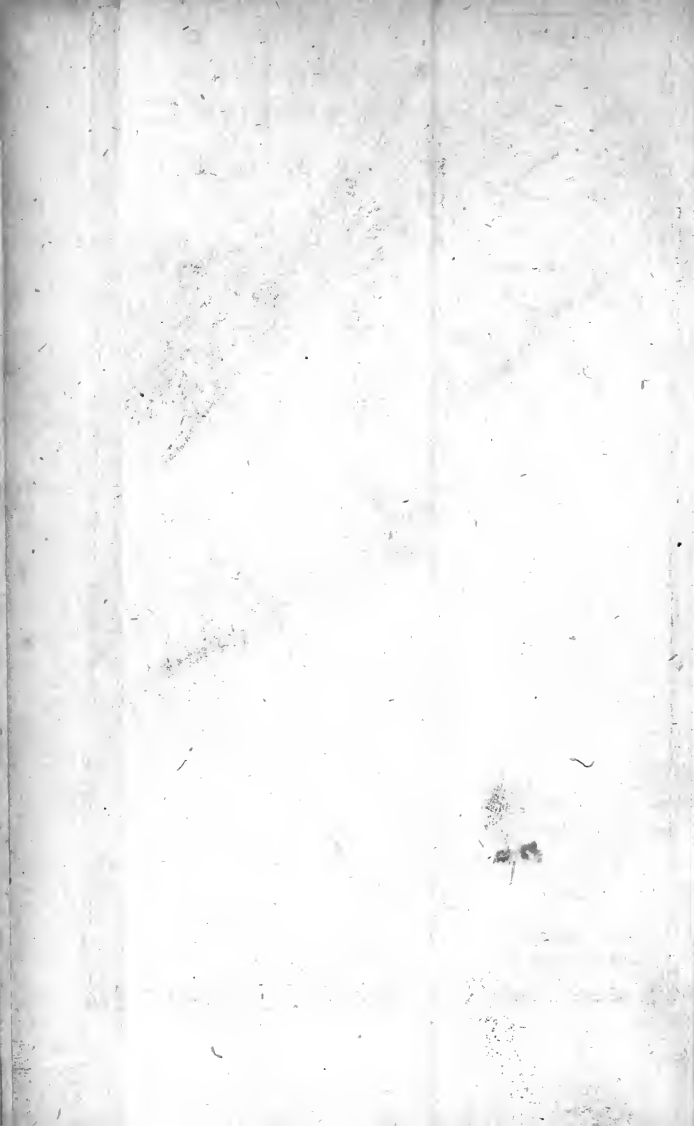
Capitania de I. Tamaraça.

Capitania de Paraíba.

Capitania de Rio Grande.

Milliaria Germanica 15 unis gradui respondentia

Milliaria Hispanica 17 1/2 unis gradui respondentia

CASPARIS BARLÆI,
RERVM PER OCTENNIVM

IN

B R A S I L I A

G E S T A R V M

Sub Præfectura Illustrissimi COMITIS

IOANNIS MAVRITII,

NASSAVIÆ, &c. COMITIS,

Nuper terra marique ibidem Imperatoris,

nunc Equitum Federati Belgii, sub PRINCIPIS

AURIACO, ductoris, & VESALIA

Gubernatoris,

H I S T O R I A.

X quo hostis esse cœpit

Hispanus & à Federatis Belgico-Germaniæ Patribus itum

fuit in Philippos; varia fortuna,

terra ac mari, domi foris-

que, non uno Duce, inter libertatis spem &

servitutis discrimina, accriter & diu pugna-

tum fuit. Causæ, tot scriptoribus memora-

tæ, in aperto sunt. quas pro partium studio a-

lii alias habent. pronis hominum ingeniis, in

eos rejicere calamitates publicas, quos ode-

runt, & principia causasque belli eadem pu-

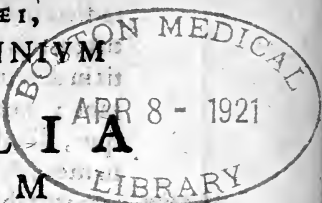
tare. Plurimi ignari potestatis Belgarum, be-

neficio Principum firmæ, parum æqua rerum

judicia.

A

judicia.

*Bellum
Belgicum*

Causæ

judicia induunt. Non defuere Regi obtentus, armis invadendi Rempublicam, acceptis in deterius, rebellionis specie, quæ acciderant; nec Belgarum populis causæ animique, illa depellendi, odio adversus dominantes, & vindicanda libertate, qua attentata irritabiles sunt & validi. Magnitudo & vis belli non Belgium solum omne, sed & Germaniam, Galliam, Britanniam, Hispanias & vicina quæque loca involvit, imò Europam penè universam: donec, auctis nocendi viribus, se in extrema Asiæ, Africæ litora & Novum Orbem tempestas diffudit. MALO Principum more, dum nascentibus malis obviam ire negligunt, gliscentibus vix possunt, in veteratis desperant. Nec alius terminis stetit Fama. Diuturnitas à causis est. dum enim amissa repetere pergit Rex, nos tueri; ille vim inferre, nos prohibere; nulla, primis motibus, fidei, nulla concordia spe, perseverare bella in hunc diem. nisi quod duodecennales Induciæ armis moram concesserint & iris. ADEO odia ex afflictâ libertate nata, etiam ultra periculum durant, & ne tunc quidem desinunt, cum, qui primi nocuere, esse desierunt. Ius belli in patriis legibus & Regiis promissis omne positum est, quibus violatis, illa tot seculorum Rempubli- ca, exemplo majorum, arma in Romanos sumentium, bellum, abdicato Rege, condixit, tanto honestius, quanto patriam, liber-

Magnitudo.

*Fama.
Diuturnitas.*

Inc.

liber-

libertatem, vias fortunasque civium, (quæ prima mortales putant) tueri, non æquum modò, & necessarium, sed etiam gloriosum videbatur. Toto tumultuum Belgicorum tempore, permixta ivere claris & grandibus virtutibus paria vitia; pietatis & religionis studio plebei furores, Regis amoris Hispanorum fastus, libertati licentia, Majestatis patrocínio legum contemptus, superstitioni impietas & sacra simulatio, publicæ fidei perfidia, fortitudini & disciplinæ militari exlex militum in divina pariter & humana ferocia. Magnum semper in Ducibus momentum fuit; quorum alii callidis, alii ferocibus, alii lenioribus consiliis usi, res Regis sui vel promoverunt vel perdidierunt. Federatis præcipuum robur fuit ab ordine, disciplina, arario, vicinorum Principum federibus & Nassloviorum Ducum fide, prudentia & fortitudine. quibus innixi munimentis, hostibus terribiles se præbuere, suis securitatem, per luctantis Imperii stupendos casus, peperere.

*Virtutes
& vitia.*

Duces.

Etenim prima Reipubl. facies jacenti & oppressæ similis fuit, sub Albani dominatu, qui missus cum immitibus mandatis, ipse immitis ingenii Dux, in Procerum civiumque capita & fortunas ævire, Regis imperia fatabatur. quin solum sibi ferociæ suæ terrorem circumdans, superbo & indigno Statuæ spectaculo Opumates calcabat, ac invisa jactatione famam hominum ad odium sui, fa-

*Belli tempus
pora.*

ta ad ultionem provocabat. Secunda resur-
 gentis fuit & se sub **GUILLIELMO** Arausio-
 nensium Principe moventis iterum. qui qua-
 lem se afflictissimis Belgis præstiterit, non-
 dum exprimere valuerunt summorum scri-
 ptorum miranda ingenia. Hæere sub hoc &
Filio, paternæ stationis successore, Fata, quæ
 nobis dominum imponerent; Regibus ob-
 lata imperia detrectantibus, & hostium for-
 tuna simul & potentia penè victis ac despera-
 tis impatientiam suadentibus. Qui vagientis
 Reipub. regimen susciperet, quærebatur fo-
 ris, nec inveniri tunc potuit. manifesto do-
 cumento, **NON** humanis sed divinis consili-
 is potestates dari. Exiguæ primum vires Hol-
 landiæ Zelandiæq; potissimum terminis cir-
 cumscriptæ fuere. mox accessio facta Gelriæ,
 Transalania, Frisiæ partis & Groningæ om-
 nis. usque dum Brabantia quoque & Flan-
 driæ ora validissimis præsiidiis infessa fuit. a-
 deò successus suos urgere paratus populus
 explicuit potentiam, & supra quam credet
 posteritas, propitio Numine, emerit. Tercia
 facies robustæ fuit, ac triumphantis, sub
MAURITIO & FREDERICO HENRICO, ful-
 gentissimis Fratribus, Arausionensium Prin-
 cipibus, Reipublicæ, & non se solum tuen-
 tis, sed & foris quoq; arma capessentis. Pro-
 latis namque quaquaversum, velut æstu ac
 torrente fortunæ, finibus, depulsis exerciti-
 bus, confectis tot prosperè præliis, obsidio-
 nibus

*Bellum
 domesti-
 cum.*

nibus toleratis fortiter, fortius illatis, liberi domestico metu, signa classesq; in Hispaniã, in Afros, in Orientem & Occidentem ac ignotum Veteribus Orbem intulimus & quod nobis intulerat bellum, Regi remisimus. Fusa trans vasta exterorum regnorũ spatia Potentissimorum Ordinum appellationes. conditæ hic sub Aurora, illic sub Phœbi cubilibus, urbes & castella. inscripta insulis, promontoriis, littoribus, arcibus, oppidis Auriacorum & Nassaviorum nomina. Barbari in provincias redacti. exuta Eois & Americanis opibus Hispanorum rates, & in ipso Brasiliæ littore exuta. evulgato tandem imperii arcano, posse etiam Occidentem vinci. Ut jam verum esse desierit, quod de Roma Halicarnasseus olim scripsit, eam primam & solam terminos sibi potentia fecisse Orientem & Occasum. In ea sanè duravimus tempora, quibus in nostro quoque imperio, Solem utrumque, tot victoriarum testem, currere felices adspectamus. Estque hoc omnibus Veterum exemplis majus, & inter ævi nostri miracula, tantis bellis implicitam gentem, privatorum & paucorum civium ære, veluti collatis in hostis sui perniciem symbolis, duplici bello, in partibus mundi toto hemisphærio distinctis, potentissimum Regem fatigare & atterere. ut par fere hac tempestate terrarum Orbi Federatorum magnitudo esse videatur.

*Bellum
externum
& trans-
marinum*

*Idque du-
plex.*

Causa navigationis ad Indos.

Potuisset sanè virtus nostra intra se tuendi necessitatem & solitos Oceani limites contineri. Verum impedita in Hispanias, mox & in Orientem prohibita Regiis vocib⁹ nostratum navigatione, latius vagari cœpit, & aquis innutrita gens, velut excusso cupiditatis freno, in longissima Orbis loca abiit, etiam eas vias affectando, quas Natura homini negavit. QUI PPE mercantium mentes, frustratæ lucrispe, asperius offenduntur & ab ipsis incitantur periculis. Ita statuebant; mari, quod omnibus patet, privata Principum lege servitutem imponi non posse: non habere se domi necessaria, nisi aliunde arcesant; rerum parentem etiam apud Indos Belgis salubria gignere: majora semper mercium è longinquo esse precia: admittis istic commercis inutiliter adiri hosticas terras: accisumiri nostrorum navigationib⁹ Hispani Regis opes: alibi occupatum, domi quietiorem fore: famam verò populi apud exteros late differri, Regiam flagellari. Didicerant aliorum exemplis, navium beneficio detegi novos Orbes; religionem, opes, leges, mores & humanitatem ad distantes sideribus populos transferri: magnæ semper potentia præsidium fuisse, mercandi libertatem. sic Tyrios, Pœnos, Persas, Arabes, Græcos, Romanos crevisse. Quare in Ortum primum, mox & Occasum cincta armis commercia navigaverent, & duo veluti Principatus, duabus nixi Societa-

cieta-

cietatibus, extra Europam constituti. Nimirum, quanto arctioribus terræ finibus inclusum se sensit Belga, tanto latiore viam Oceano affectavit & mercatum imperiumq; cum Sole diffudit. Disputatum ab Hispanis & Lusitanis an jure? quasi post arma & bellum legibus & anxiiis Iurisperitorum litibus locus esset. Non obstitit cœptis facta Lusitanis & Hispanis, per Alexandrum Sextum Pontificem, donatio, ut cui liberali licet esse de suo, non de alieno. Non præscripta possidentibus tempora aut consuetudo, quæ, in rebus ad totum genus humanum pertinentibus, locum non habet. Non inventio, quæ nihil juris tribuit, in eas terras, quæ dominos semper habuere. Non belli titulus, qui non minus justus nobis est in Lusitanos, quam Lusitanis fuit in Indos. Quò Naturæ & Gentium lex & mutua rerum indigentia vocabant, i vivimus. Enimverò **A C R E** incitamentum audendi maxima, lucrum est. nescit non jejuna solùm plebes timere, sed & rebus carens, quæ ad vitæ faciunt elegantiam & commoda. cogunt in extrema discriminum mortalium pectora habendi & regnandi amor. Quà viam sibi divitiarum cupiditas, sternit juxtà ambitio. ubi sedem illa invenit mercandi, hæc imperandi. vetus factum, ubi spolia & lucra maxima sunt, acriora & certiora arma esse.

Et prudentum sententia est, pessimis consultoribus usum Regem, cum ab Hispaniarum

rum & Indiæ accessibus arceret Belgas. quibus Geometras ferre promptum semper fuit, Thalassometras nequaquam. Quò enim per maris incerta & locorù immensa spatia, adeoq; rei novitatem ire deterrebantur, necessitate trahi iter fecere, ipsi allaturi merces, quas à Veneris primùm, mox ab Hispanis & Lusitanis, petere consueverant. Erant in illustri posita veteris & recentis ævi exempla, quibus compertum, clausa maria & impeditas negotiationes imperantibus perniciosas fuisse. cum audacia & desperatio nihil clausum esse sinant, quo minus navigiis pateat aditus. Cretenses maris dominos non tulerunt Lydi, nec Lydos Pelasgi, nec hos Rhodii, nec Rhodios Phryges. Horum dominatio Cyprios, hi ad æmulationem Phœnices provocavere. qui dum mare omne & piscaturam sibi vendicant, & edictis alios arcent, Ægyptii, post Milesii, Cares, Lesbii, Phocæenses & Corinthii mare obtinuerunt. Lacedæmonii, cum maris circumjacentis principatum arrogarent, audacius navigavere Athenienses & leges imposuere Laconib⁹, ut & Æginetis. Cùm Tyrii mare non vicinum modo, sed quodcunque eorum classes adierunt, ditionis suæ fecissent, exciti Carthaginenses, Siculi & Africani maris domini, eadem, quæ Tyrii, loca frequentavere. Carthaginensium maritimam potentiã frangere Romani. Pepigerant illi, ne ultrà promonto-

Malis navigationibus & commerciis impedi.

Veterum de imperio maris consuetudines.

montorium Africæ Pulchrum à Romanis iretur. Sed puduit nobilem populum, ablato mari, raptis insulis, dare tributa, quæ jubere consueverat. Accepere ab eodem leges maritimas Antiochus & Annibal, tunc cum universi maris dominus esset Romanus. non solum illius, quod intra Herculis columnas continetur, verum etiam ipsius, quacun- que erat navigabilis, Oceani. A certa narratione est, ob interdictos aditus & commercia, bella exorta inter Israëlitas & Amor- ræos, Græcos & Myfos, Megarenses & Athe- nienfes, Bononienses & Venetos, Christianos & Sarracenos. Nec alia fere causa Castellanis ipsis, hostiliter invadendi Occiden- talis Indiæ incolas, quàm quod communi- portuum ac littorum usu arcerentur. Nec injusta de Romanis, apud Tacitum, quere- la est, quod gentium prohiberent commer- cia, & undam auramque cunctis patentem quodammodo intercluderent. Ut jam quo- que mirari libeat hoc hominum genus, qui- bus mos iste barbarus placet, hospitio arenæ advenis interdicendi. Illud ab eventu & fato est, terram & aquam solis sibi vendi- cantes, utraque excidere, irritata, potenti- orum dominandi libidine, impotentiorum audaciâ. Nec fert Univerſi Creator, omni- um bono creatas aquas ab uno teneri, & in- ter paucos potentes dividi, quæ usu omni- um sunt. Sed tulit me longius horum exem-

plorum relatio, ne aut novum quid inceptasse nos, aut sibi evenisse, querantur Hispaniarum reges. Intereunt secula & homines, redeunt iidem eventus & causæ: nunc ad rerum ordinem venio.

*Navigatio
Societatis
ORIENTALIS
ad Indos
veteres.*

Ac primum quidem post vagas aliquot & singulares in Orientem itiones, ini. o demum federe & privatorum civium ære, Societate, eò ire decretum, Anno currentis seculi decimi septimi secundo. Præcesserant Lusitani & Castellani. hos Veneri. penes quos antè annos centum & ultra, tota fere navigatio Indica fuit, per Alexandrinæ traiectiones. quanquam his priores Arabes, Persas, Sinenses, à seculis aliquot ad hunc usque diem cum Indis negotiatos fuisse, vera fama sit. ante hos vero Carthaginenses & Romanos: quod Hannonis à Gadibus in fines Arabiæ navigationes, Legationes Indorum ad Augustum & Claudium Cæsares, iter à Plinio descriptum, Strabo scriptor Asiaticus & Tabulæ Ptolemaicæ commonstrant. nec Venusini vatis fide stare rem tantam attinet, cuius tempestate mercator impiger ad extremos Indos per mare, saxa & Solis ignes ivit. Per prima Belgarum itinera, non semper prosperam fortunam experti sumus. uti in incerto posita sunt magnarum ferum molimina, ob labores, sumptus, pericula: Verum aucta per damna virtute & quæsitæ ex ipsa desperatione spe, victis quæ obstabant incom-

incommodis, tantis exin incrementis crevere lucra, ut sortem suam quisque plus quam quadruplaverit. Quin spes metumque annuorum fractuum jam venales facit mercantum temeritas dicam an fiducia? A Venetis olim & Hispanis emptas merces, ipsi jam tantarum opum promi & condigentibus late impartimur, quædam soli possidemus & pro arbitrio vendimus, quæ aliorum antè mercimonium fuere. Nec angustè hic mercamur aut imperamus. Sinum Arabicum & Persicum & Persidis littora navigamus. Moluccas plerasque nostras fecimus, insulis pluribus, Taprobana, quæ nunc Sumatra, Java majori, Tajowanæ sive Formosæ, aliisque, inædificavimus. quæ sint Prolomæi Sinae & Baruffæ perdidicimus. Sinenses & Iaponenses in mercaturæ societate pertraximus: cis ultraque Indum & Gangem classes mittimus: Auream Chersonesum, ubi Malacca est, victores tenemus. Cambajam illic, Narsingam, Malabar, Orixam, Bengalam, Pegu, Siam, Cambojam regna mercatores loquimur. Ormuz, Spahanam, Colmandellam, Goam, Calecutium; ad Indi ripas Ardavatam, ad Gangem Benhalam, alibi Bantamum, emporia, adimus aut miramur. Imperatoriis vocibus Sophorum sive Persarum Regis, magni Mogolis & Iaponensium Cæsaris aduescimus. Regum late amicitiiis & federibus innexi, urbes, arcesque ad-

*Successus.**Celebes.**Gilolo.**Ceiram.**Philippina.**na.**Mercantium ad Orientem Amplius.*

verſus vim & dolos potentiffimorum hoſti-
 um tuemur. Æraria & pecuniæ ſociorum,
 mercantium robur & nervi, in littoralibus
 paſſim & mediterraneis ſedibus, procurato-
 res, inſtitores & rationum magiſtros exer-
 cent. ut totus Oriens noſtratis quoque po-
 puli mercatu occupatus, invaleſcat opibus
 & Septentrionalium ditelcat negotiatione;
 nec exteri amplius & advenæ, ſed conſtitu-
 tis coloniis, indigenæ habeamur. Quæ la-
 xis ſpatiis ille profert, eorum in Belgio hor-
 rea & conditoria adſpectamus, & natas ſub
 Aurora fruges Septentrionum filii digerim-
 us. Piper, macis, nuceſ myriſticæ, cinna-
 ma, caſiæ lignæ, caryophylla, borax, ben-
 zoinum, muſcus, ſtyrax, ſantalorum ligna,
 tinctorum terræ, lapis bezoardicus, ſanguis
 draconis, gutta gamba, thus, myrrha, cu-
 bebæ, rheum, ſacchara, ſal petræ, gummi
 lacca, zingiber, adamas, ſerici rudis & texti
 magna viſ, tapetes & Sinenſium labor vaſa
 porcellana, forte veterum Myrrhina, noſtra
 mercimonia ſunt. Hæc navibus quotannis
 recondimus & vectamus in eas terras, qui-
 bus naturæ Opifex frigidorum condimenta
 negavit. Ut mirari hic libeat ſapientiæ divi-
 næ grande momentum, quæ apud populos
 torridos naſci voluerit calida, apud frigidos
 frigida: nimirum, ut rerum quibus egemus
 mortales, permutacione, coirent populi, &
 communis egeſtas imperaret amicitias. Nec
 leve

*Merces
 Orienta-
 lium.*

*Cum Ori-
 ens calida
 ferat.*

leve ex his navigationibus robur ac decus accessit Reip. universæ, adversus validissimum hostem pugnanti, distractis in Oriente regis viribus, ereptis illi insulis, Continentis littoribus, arcibus, disturbatis populorum & regum federibus: ut mercator non ster bellatoris vultum & hic mercantis induerit. quippe in altero famæ & securitatis, in altero utilitatis causa agebatur. Et dubium profecto, an mercantium an pugnantium major fuerit gloria, mutuam operam navantibus, pecuniis & armis, Marte & Mercurio. Nec enim sine armis via ad mercatus liberos patuit, nec defendi absque virtute militari valuit. Et in eo differimus à Græcis & Romanis: quod his præcipua rerum ad gloriam, illis ad utilitatem dirigerentur. nobis mista sint famæ & quæstus studia. Ubi locuples hostis est, cupidi sumus; ubi pauper, innoxii, ubi belliger gloriosi. Alia Germanis olim & Gallis mens, ad quos nullus mercatoribus aditus; cum nobis non Remp. solum sed & Senatum mercator faciat. metuebant illi, ne rerum ad luxuriam pertinentium affluentia relanguescerent animi, remitterentur virtutes. Nos, forte quod doctrina & recti consuetudine firmiores adversus vitia sumus, præsidia hæc Reipub. minimè averfamur, sed materiam illustrium virtutum putamus. Apud Romanos, OMNIS QUÆSTVS PATRI-

*Ad Reip.
robur &
decus fa-
cit, Orien-
tem navi-
gari.*

*Mercator
Societas
& prælia-
tur.*

*Quid dif-
ferant*

*Belge
mercato-
res à Gra-
cis & Ro-
manis.*

*Quid à
Germanis
& Gallis.*

*Cur mer-
cator hic
Senatum
faciat.*

BVS IN DECORVS VIDEBATVR. At Belgis Patribus decorus, apud quos avaritia liberalitate, sordes magnanimitate & magnificentia confodiuntur, vilitas emendi ac vendendi imperantium auctoritate & populi veneratione pensatur. Nec in regno hic nobis vivitur, sed optimorum Repub. ubi quia rarior Nobilitas, honestiores Rempub. capessunt, & vitæ hoc genus amplexantur. Et crevimus profecto mercatura, cum Adriaticis, Florintinis, Genuatibus, quod & privatorum immensæ opes, & urbium, præsertim maritimarum, dilatata nõ semel pomœria, dubitanti probant. Itaque nec aurum per legitima bella quærere nefas nobis, nec per maria ultra terribile, nec mercando ptobrosum, nec ab hoste injucundum.

Quantum sua interesse has in Indiam expeditiones crediderit Hispaniarum Rex, ex eo manifestum fit, quod cum de Induciarum pactis disceptaretur, nullam rem majori motu flagitaverint Hispanorum Legati, quam ut à commerciis Indicis abstineretur. ut hac solum spe jura imaginariæ Majestatis remisisse & quasi liberarum provinciarum titulo nos compellavisse credi possit. Dudum fuit, quod vetus regnandi Philippus II. Indicam navigationem sibi tanquam dominationis arcanum seposuit. Etenim, cum Filiaæ Isabellæ, nupturæ Archiduci, transcriberet

*Momenta
Navigationis
Indica.*

beret provincias Belgarum, vetuit cavique rigide, ne ullo modo vel ipsa vel Archidux eorumve successores quidquam commercii haberent, aut subditos habere paterentur, cum utriusq; Indiæ populis. Si secus faxint, dominio Belgarum devolventur, ut disertis verbis perhibet solenne cessionis instrumentum. Quantum verò inde potentia, magnitudinis & authoritatis accesserit Reipub. nostræ, quantum decesserit Majestati Hispanicæ, nullis certius quam hostibus constat. utique sæpius grandibus damnis, navium suarum direptione, arcium amissione, didicerunt, quid navalis Batavorum manus bellica virtute possit. Magnum profecto ac invidendum fuit, privatos hocce mercantium cætus potestate imperiisque suis vastissima Orientis spatia complecti, ex eorum nutu tot inibi mortalium fortunas pendere, populos lætitiæ aut mœroris causas concipere, reges coronis exui, aliis permitti, & ista jurisdictione has surgere, illas ruere gentes, his libertatem dari, illis eripi, aut accidi.

Immotus diu Occidens nondum arma Belgarum insigni clade senserat. Verum his ad Orientem successibus excitatus idem Federatorum populus, nova Societate opulentiores quosque & Hispano infestiores devinxit: quæ quia in Occidente belli & mercatus fortunam experiri voluit, Occi-

*Navigatio
Societatis
Occi-
DENTALIS
in
Occiden-
tem.*

DENTALIS dicta fuit. Collata in hanc rem pecuniarum vis grandis. major, quam quæ in Oriente ista audendi fiduciam fecit. Agitatum diu, an ex re esset publica & privatorum, Occidentem bello tentari. Qui autores erant, hæc afferre: Brasiliæ littora adversus externum hostem invalida patere: remotiora terrarum, fama nostrorum perterrita, inopino classium superventu labefactari posse: regias naves, opum Peruana- rum in mari Pacifico traduces, ut & Novæ Hispaniæ & Terræ Firmæ luculenta mercimonia, primi occupantis fore: istis opibus bella Europæa ab Hispanis geri, his frustratos placabiles fore & minus terribiles: merces & sperata hic spolia sufficere redimendis belli & mercantium sumtibus: solos saccharorum redditus solari posse impendia: non magis Occidentalibus novercam esse naturam, quam Orientalibus: Barbaros Lusitanorum potentia & dominationis impatientes, facilè Regis imperia excussuros: trajectum adhæc in Novum Orbem nec longi temporis esse, nec tot discriminum: non magis desperandum de Americana, quam Asiatica navigatione: tantarum rerum apparatu millena hominum occupari posse: qui ab egestate & turbidis consiliis metuendi essent, nisi ejusmodi laboribus ab otio rebusque novandis averterentur. utile esse in magno populo exhauriri

Disceptatio, an ea expediret.

Rationes Sivasoria.

sentinam & secerni nocitura, uti in affectis corporibus expedit peccantem vel copia vel maligna qualitate sanguinem mitti. Urgebant, mercatura & negotiatione stare Federatorum res, ideoque laxanda quaquaversum mercantibus quæstus faciendi spatia : eadem hæc ausos & aggressos fuisse Britannos : sic Græcos, sic Romanos invasisse hostium terras, avertendis patrio solo bellis : adesse nauticos & milites laboribus maris & præliorum promptissimos, nec ulla re magis celebrari posse gloriam & decus unitarum Provinciarum, quam si deos orbis, veterem Novumque, commerciis ac navigationibus nectant : hanc libertatem lege naturæ communem, & tot illustribus victoriis & hostium cladibus tutam, non debere negligi : aliaque movendis animis lucri cupidis apta. Qui religiosiores erant, causas à religione & doctrinæ purioris propagatione petebant : hanc in tenebrarum regno cœcutientibus populis accendendam facem : non imperia solum humana, sed & Christi proferenda esse : cum mercantium commodis salutis tot gentium curam jungi debere & posse ; sic negotiationes pias, pietatem utilem fore. Quotquot autores non erant, illa exaggerare : belli hanc Societatem fore, non mercatus : penitiora Occidentis castellis præsidiiisq; invicta hostem externum contemnere : Brasiliensium maritima vinci posse, victa defendi

fendi minus, ob Barbarorum vim & continuas terras : non insulas hic, ut ad Orientem, expugnandas, quibus ad tutelam est circumfluum mare, sed Continentem, incursionibus mediterraneorum oportunam : Barbaros in convictum, mores, religionem Lusitanorum ultrà seculum transisse : & hostili in nos esse animo : Societati Orientali hæc cœpta damno fore, distractis in plures classes & mundi partes navalibus sociis & armis : faciles fore simultatum occasiones inter illam, & hanc novam, ob lucri invidiam communes aliquot merces, & easdem bellis ac mercatus necessitates, arma, militem, navalia instrumenta & nauticos : non posse ab Occidente eos reditus sperari, qui sufficiant tuendæ, etiam cum parva fuerit, per bellum fortunæ : nec esse irritandam novis bellis maximæ Regis potentiam, nec prudentiæ fore, ostendere, quantis rebus impares simus : tentasse hæc ipsa Britannos, sed terribili magis quam utili successu. Qui anxie pii habebantur, aiebant, injiciendum dominationis studio frenum : sufflaminandam quidvis ad se pertrahendi cupiditatem : stolidè hoc & irreligiosè tentari, ut omnibus regnis exuatur Hispana Majestas; suppetere ambitionis satis Baravis ad invadendum omnia, non virium ad custodiendum : magnam potentiam finitiorum invidiæ primum, mox & odiis locum facere : ideo fortunam reve-

renter habendam ab iis, qui ex humili in hoc
 securitatis fastigium assurrexissent : satius
 fore, si ubi consistendum sit nobis delibere-
 tur, quam quo abeundum semper. plura
 adeptos magis in lubrico esse. illos tutiores,
 qui viribus suis modam imponunt. Belgas
 labori & patientiæ assuetos, externarum de-
 liciarum contagione & ocio solvi & hebeta-
 ti. Historiarum & veresum exemplorum
 periti perhibebant; Barbarorum voces esse :
SVA RETINERE, PRIVATÆ DOMVS,
DE ALIENIS CERTARE, REGIAM
LAUDEM ESSE, MAXIMAM QVÆ GLO-
RIAM IN MAXIMO IMPERIO PV-
TARI. Cavendum sapienti populo, ne
 dum immodica appetit, quæ obrinet, amittat.
 præsertim Christiano, ne in ipsum qua-
 dret, quod de Romanis dixit Galgacus, Bri-
 tannorum Dux: quos non Oriens, non Oc-
 cidens satiaverit: qui omne ignotum pro
 magnifico haberent, & postquam deessent
 ad victoriam terræ veteres, novas scrutaren-
 tur, etiam ultra mare. Hanc ambitionem
 exprobrare Scythas Alexandro, quod altera
 manu Orientem, altera Occidentem con-
 tingere allaboraret. quin & infelices illos
 judicari à Seneca, qui jus dominandi trans
 maria cupiunt mittere. Hæc vulgi, hæc sa-
 pientum sermonibus ferebantur, apud gen-
 tem rei suæ & hostis damnis valde intentam,
 Et prævalere post longa consulta & moras,

*Edictum
Federat.
Ordd. de
permissa
in Occi-
dentem
navigati-
one in an-
nos XXIV.*

qui Americanum iter suadebant. ratumque hoc fecere Reipub. Patres solenni Edicto, quo cautum, ne cui subditorum fas sit, intra annos viginti & quatuor, Novum orbem & adversa Africæ littora ob negotiationes adire, præterquam novæ Societatis sociis. Impetrata in hanc rem indulgentia & auxilia publica, & legibus adstricta expeditio, quæ Diplomate Potentiss. Ordinum enarrantur.

*An Vete-
ribus no-
tus fuerit
Americanus
Orbis.*

Latuere hæc loca Veteres, ut ne quidem famam sui ad nos tot seculis transmiserint. Quæ Plato in Critia & Timæo ex Solonis, hic ex relatu Sacerdotum Ægyptiorum perhibet, de Atlantica Insula, extra Fretum Herculeum posita, in quam paucorum ex Hispania dierum sit trajectus, quæ Europæ Asiæque paræ magnitudine, Africam Ægyptum usque, Europam ad Tyrrhenum mare, armis possederit, auri argenti que sit ferax, utpote fabulis & cubere falso permixta, Americam segniter, Utopiæ aliquod regnum & luxuriantis in Platone ingenii commenta

*Diod. Si-
cul. l. vi.*

certius monstrant. Diodori Siculi magnam Insulam, Occasum versus, in quam Phœnices, lecto Africæ littore, tempestate abreptos ait, Americam esse, interpretum placita sunt, non seria veri oracula. Nec enim metus erat, ut ad antropophagos, & ferinæ indolis gentes, relicta Carthagine confluerent cultriores Pœni; ut necesse fuerit prohiberi edictis Carthaginensium in illam trajectio-

nes. Senecæ Tragici carmina de laxandis *In Medea.*
 Oceani vinculis, detegendis novis orbibus
 & non ultima Thule, poëtarum vaticinia &
 adulantis Claudio Cæsari vota habent. Quæ
 de nummo Imperatoris Augusti effigiem ex-
 hibente & in aurifodinis alicubi invento,
 narrat Lucius Marienus Sículus in Chroni- *lib. 19. ver-*
 co suo Hispaniæ, speciosè dicuntur, credun- *rum Hisp.*
 tur stupide. Tale & illud, quod Hispanis
 adlubescit: in Chilensium provincia, quæ
 Cautena dicitur, oppidum esse, quod Im-
 periolam hac de causa nominant, quoniam
 in plerisque domibus & portis repertæ fuere
 Aquilæ bicipites, quales & hodie videre est
 in Romani Imperii signis. Neque enim si-
 lentio tantam rem involvissent, quotquot
 Augusti & Romanorum gesta accuratè edi-
 dere scriptores, aut miraculum credidisset
 Tacitus, illustris Reipub. Rom. Senator &
 Consul, Vesprios Britanniam circumvectos,
 siquidem in Americam itum fuisset. Quid?
 quod Britanniam & mare glaciale terra um
 finem, Naturæ terminum, neutiquam ap-
 pellasset. **IL LVC VSQVE ET FAMA**
VERA, TANTVM NATVRA. Nec ma- *lib. 17.*
 joris fidei sunt, quæ Ammianus recenset, in
 Obeliscis Ægyptiorum sculpta conspici vo-
 lucræ ferarumque, etiam alieni mundi ge-
 nera multa, cū facile illi fuerit, alieni mun-
 di appellatione indigetate transmarinos Af-
 ros Europæos, vel remotiores Indos. Nec

Ariæ Montano, viro alias gravi & serio, habenda fides, qui Solomonis classem ab Heziongaber huc navigavisse autumat, & moram navigantiû triennalem & merciû varietatem & locorû aliquot & insularum interjacentiû situs, Americæ convenire, nec enim assequi possunt rei nauticæ periti, qui trajici possint immensa Oceani spatia, fluxib⁹ & refluxibus obnoxia, absq; magnetica directione. merces à sacro scriptore designatæ, ex Aurea Chersoneso, ubi Malacca hodie est, vel Africæ littoribus Australibus, peti potuerunt. Parvaim, cujus sancta pagina meminit, Peru esse & Novam Hispaniam, conjecturæ sunt graciles. Si litterarum aliqua communio in re tanta pondus habet, credam ad Afros potius ivisse Solomonem, lecto littore; cum minus discrepent Ophir & Afer, quam Peru & Parvaim. Sed hæc Grammaticorum

Arist. de pulpam sapiunt, Aristotelis narratio de In-
Admiran. sula à Carthaginensibus inventa, extra Her-
lib. 8. de culis columnas, quæ silvas haberet & flumi-
Cælo l. 2. na apta navigiis, ac plurium dierum itinere
c. 4. distaret, Britannicæ magis aut Canariis Insulis, quam Americæ convenire videntur. Illud non negaverim, veteres Cosmographiæ peritos, ratione potius & mentis agitatione, quam sensu & fama scivisse, terræ adversam aliam esse: mundi globum duabus oris distantibus habitabilem & cultum: quarum altera, quam nos incolimus, posita sub axe

ad

ad septem stellas : altera Australis, ignota
 nobis. & hinc profectos Senecæ versus de *Cicero in*
 Novis orbibus & non ultima Thule, & il- *Somnio*
 los Maronis, IACET EXTRA SIDERA *Scipionis.*
 TELLVS, EXTRA ANNI SOLIS QVE
 VIAS. Va em quoque agit Seneca, non *lib. 7.*
 veri testem, cū in hæc verba loquitur : Mul- *Quæst. V*
 ta venientis ævi populus ignota nobis sciet. *c. 31.*
 multa seculis tunc futuris, cum memoria
 nostri exoleverit, reservantur. Pusilla res
 mundus est, nisi in illo quod quærat, omnis
 mundus habeat. Et : unde scio, an nunc *Quæst.*
 aliquis magnæ gentis in abdito dominus, *S. C. ul-*
 fortunæ indulgentia tumens, non contineat *timo.*
 intra terminos arma? an paret classes ignota
 moliens ! Unde scio, hic n. ihian ille ventus
 bellum invehet ! At antiquitus fuisse habi-
 tatam Americam, tum alia multa testantur, *Antiqui-*
 tum potissimum imperii certa & constans *tus habi-*
 ratio, superba urbium & viarum structura, *tata Ame-*
 ædificiorum splendor, hominum frequen- *rica.*
 tia & mores, qui nihil novi præ se ferunt.
 Nec enim potuerunt à minimis ad maxima
 provehi, nisi longa temporis mora. Primus *Primi in-*
 certè proavorum memoria, ultra Atlanticos *ventores.*
 fluctus, Occidentem versus, terras popu-
 losque aperuit, Christophorus Columbus
 Genuas, qui acis admodum ingenii vir, cū
 extra Fretum Herculeum & Gades delatus,
 frequentiores ventos Occidentales obser-
 vasset, quos non nisi è terris spirare magna

COLVM-
BVS.

VESPV-
CIVS.

MAGEL-
LANVS
alique.

*Termini
Naviga-
tionis in
Occiden-
tem con-
stituti.*

ratione didicerat, post vanas apud Principes plurimos supplicationes, tandem Ferdinandi & Isabellæ Castellæ regum auspiciis anno ciro cccc xc secundo, emenso ingenti Oceano, ad Occidentis insulas Hispaniolam, Cuban, Jamaycam, appulit. Quem secutus Americus Vespucius Florentinus, unde Americæ appellatio, Emanuelis Regis Portugalliæ mandato, idem iter ausus, Pariam & Brasiliam in Novi Orbis Continenti primus tenuit. Post quos, Magellanus, Dracius, Candischius, Nootius, Ralegus, Forbischerus, alique Argonautæ, Americæ alia prodidere. Quæ frequentata postmodum Lusitanis, Castellanis, Belgis, Anglis, Gallis mercatoribus, quæstus uberrimam non spem solum sed & materiam præbuere. At Hispaniarum Regi, cui per tot annos infessus fuit univèrsus penè Americanus orbis, coloniis, armis, castellis, imperii Austriaci grande munimentum exstiterè, & ob immannium opum annuos redditus, tot Europæ populorum flagellum & terror. Termini navigationis à Federatis Ordinibus Societati novæ constituti, si Africæ littora spectes, fure Tropicus Cancræ & quod Bonæ Spei Caput vocant; si Americam, Australe Terræ Novæ latus & Anianis fretum; quibus intercepta maria, Septentrionale & Meridionale, Fretum Magellanicum & Lamærium, insulæque omnes, ut & ora terræ Australis

ab Africae promontorio ad Novae Guineae fines Orientales se portigens, ituris in Occidentem permissa sunt.

Annus ibat millesimus sexcentessimus vicesimus tertius, cum classis instructissima, Praefecto Jacobo Willekenio, viro non ad ostentationem, sed serios ausus forti & strenuo, in Brasiliam, ubi proximi ex Eutopa in Novum orbem accessus, abiit, stetitque intra paucos menses in ipso Sanctorum omnium sinu, à quibus venerandum provinciae nomen. Perculsi improvise Belgarum adventu Bahienses super instantia mala non vanos pavores induere, seq; in silvas ac dumeta recepere. nostri in spem gloriae, nec minus praedae, erecti, alacres exfendere. Capta non magno labore Civitas S. Salvatoris, Praefecturae metropolis, & castella circumjecta, felicibus auspiciis juvere coepta, & famam transmarinae gentis, primis eventibus validissimam, distalere per Barbaros. Militaribus copiis praerat Tribunus Ioannes Dorthius, militiae expertus armisque promptissimus. qui, Protefilai fato, vix in proxima digressus & visus hosti, ab eodem oppressus est. At non pari illa virtute tutati sunt, qui vicerant. Quanto animosius antè egerant, tanto cupidius insolitas voluptates hausere effeminati & molles. Partam fortitudine urbem, lascivia subvertit, & delicatam hanc Capuam Cannas nostris fe-

*Expedisio
prima Societatis in
Brasiliã,
Sub JA-
COBO
WILLE-
KENIO.
Todos los
Santos.*

*Ann. cio
10C XVIII.*

*Civitas S.
Salvadoris
in Sinu
Omnium
Sanctoris
capta.*

Amiffa.

cit, ut Hannibali olim Italica illa. Dum enim deliciis magis quam utilitati confulitur, fractis otio & luxu imperantium & militum animis, brevi illam obsidio recuperavit Hispanus, duce Francisco Toletano. Belgæ vitis magis, quam armis victi, ad suos reversi, tanquam Societati inutiles, patriæ indecores, hostibus contempti, incuriæ & perfidiæ suæ pœnas infamati dederunt.

*Expeditio
secunda
in Occi-
dentem
Sub BAL-
DEVVINO
HENRI-
CI.*

*Ann. 1625
1626 XXV.*

Successit aucta dignitate Balduinus Henricus, vir navalis experientiæ, qui frustra tentatis Brasiliæ oris, vagis, ut fors consiliumq; ferebat; expeditionibus, circa Americæ Septentrionalia, varia fortuna pugnavit, in rerum gerendarum ubique occasiones intentus. At illo circa Havanæ portum vita functo, turbatis præfectorum consiliis, discordiâ & deterrimorum è nautica plebe rebellionem, rediit domum classis, magni apparatus, spei in hostis detrimenta maximæ; emolumenti, si pretia sumptuum juxta penes, nullius. Et fuere hæc NOVA exempla, difficulter in ordinem cogi populos, longius à patriis sedibus, & summarum potestatum reverentia, quæ ad continendam militarem fidem maximè valet, semotos. De in lætius affulfit fidus Petrus Heynius, adversis secundisque rebus famosissimus. qui attrita æraria & vacillantem Societatis famam, solâ felicitate restituit. Jam ante, stupendo fortitudinis documento, in ipso Sanctorum sinu, classem

*PETRI
HEYNI
in Occi-
dentem
Naviga-
tio.*

classem Hispanicam Herculeo ausu aggressus, exusserat, ne sola Themistoclem, Duilium, Attilium, Xantippum, jactaret vetustas. Eodem duce, qui imperio jam, exemplo & admiratione præerat, in extrema Occidentis navigavit belli fortuna. Prima illi *Ducis Felicitas.*
 & oportuna valdè belli spolia fuere, naves plurimæ & grandes, auro, argento & pretiosissimis Novæ Hispaniæ mercibus graves. *Capitur classis Nova Hispania, ad Matancæ portum.*
 Objiciebant immanem prædam fata, commissis ad Matancæ portum, non consilio, sed æstus marini impete, classibus. Ex eo serenior Societari facies fuit & fortuna certior, utpote immensis opibus subnixæ, quam mox subruit avarities & multorum animis subrepens futuri diffidentia. Etenim absorpta in erogationes intempestivas & immodicas pecuniarum vis, vagiente adhuc Societate, & nondum foris stabilita potentia, invalidam eam fecit, nec parè diu oppugnando hosti. Ita dum augendæ singulorum fortis studetur, defecit publica, & præcepta habendi ac recuperandi amor, futuri quæstus spem præcidit. Hoc, dum ad magis præsentia propero, ad Ducis, hujus laudem addam; *Ducis lamentatio.*
 nullius gentis hominum, quenquam clariorè præda nomen suum perpetuæ commendasse memoriæ, ut ejus nati rempublicam pœnitere nunquam possit. nec facile inveniatis, cujus fortunam Heynii compares. Nam post obitæ vilissima navalium munia,

hostium tolerata vincula & carceres, naufragia, mox honores amplissimos, eximios triumphos, & summum sub Auriaco maris fastigium adeptus, gloriosissimè pro patriæ salute dimicans, victor occubuit. decretis illi sumptu publico funeralibus, lapidem erexere Reipub. rectores in Delfensium Basilica, fatorum ejus & ingentium meritorū perennem testem. Delforum portu sub Septentrione editus, natalis soli famam gemino orbi intulit, & parentum humilem sortem animi magnitudine transcendens, non nasci semper Heroes docuit, sed audendo fieri. Illustre per ista tempora fidei suæ in patriam & simul potentiæ documentum exhibuit iste mercantium cœtus, (quod & fecit Orientalis) quo tempore Velaviam invaserat hostis & Amersfortiam tenebat. Etenim turbatis nonnihil, ad Drusi fossam, rebus ex inopinato hostium transitu, Fœderatorum exercitu omni in obsidione Sylvæ-Ducis attento, militem suum itineri Brasiliensi destinatum, limitaneis locis ad custodiam imposuit, & ære, quo tunc, ob recentem Heynii prædam, abundabat, publicas necessitates prolixè juvit. Ut jure summo repetere hodie ab incolumi patria videatur afflicta Societas, quæ afflicta aliquando officia præstitit ipsa incolumis & valida. Post hunc cum summo imperio in Americam trajecit Henricus Loncquius, militiae maritimæ vetera-

*Societas
laboran-
tem Pa-
triam ju-
vat.*

*Expeditio
LONCKII
in Brasili-
am.*

vetera-

veteranus, Petri Heynii laborum & honorum confors, qui Brasiliam iterum aggressus & Olinda, Pernambucensis Præfecturæ metropoli, potitus, hanc Societati novam receptus classium & belli Americani sedem fecit. Quem pari dignitate, & fortitudinis exemplo, excepit Hadrianus Pater, multis Hispanorum ad Occasum cladibus celebris. qui cum immanium navium classe (tanta in virtute fiducia est) decernere ausus, quam Antonius Ocquendus ductabat, cruentæ pugnæ inter primos immixtus desertusque à suis, parita ferè cum hoste victoriâ, gloriôsè oecubuit. hoc uno infelicior, quod prælio non superfuerit. Ocquendum servavente fata, in futuræ Belgarum gloriæ illustrius argumentum. Hic enim fuit, de quo aliquot post annis, recentè adhuc victoriæ fama, in Dunis Britannicis, pugnanse Trompio, triumphavimus. Intercurrente tempore & proximè securo, variis imperii titulis, magnas hic res gessere, terra marique, in Contiente, in Insulis, etiam in oppositis Africæ littoribus, duces plurimi. quæ cum justius aliorum voluminib? promantur, longiore narratione supersedebo. Retulit illa in monumenta Vir Amplissimus & clarissimus, Iohannes Latus, liberam veritatem professus, nō levi auditione aut fabulis inanibus, verum illorum, qui rebus interfuere, narratione & diurna actorum scriptura. Singulis

HADRI-
ANI PA-
TRIS.

IOHAN-
NES LA-
TIVS ro-
rū in Bra-
silia ad
ann. usque
CICIC
XXXVI

*gestarum
scriptor.*

*Aliorum
Ducum
laus.*

gulis ad immortalitatem satis fuit, de particula Novi Orbis triumphasse, ubi seposita magnis ausibus materies etiam segnes animos excitare poterat. Iis quisque fastis innotescere cupiebat, quibus se natos ubique loquerentur, ipsumque nascendi pretium exsolverent. Summas virtutes acuit æmulationis, & quod honoris fastigium conscendere quisque non potuit vincendo, transcendit audendo. Perfectissima militia maximam oriri fortitudinem sub Occasu videritne certius an efficacius accenderit, perpendi vix potest. Et quia invisum est Fœderato populo Hispanum nomen, laciniam quisque decerpere Hispanorum potentia studuit & nil mediocre moliri. Aliqui eorum bello Belgico clari, Americanorum trophæa Europæis attexuere, & Barbaris militem nostrum ac præliorum faciem primi ostendere. Quæ legentibus, subibunt animum præfici duces, qui in hostiles terras trajecere, ut à suis bellum amoverent. Regulus nempe, Scipio, Manlius, Æmilius, Metellus, Pompejus. qui velut Willekenii, Heynii, Loncquii, Balduini, & Patres illorum temporum fuerunt. utique illis autoribus vetustas, his seculum nostrum trans maria pugnavit. Quamquam veteres illos longe superaverimus, locorum, in quæ ivimus, immenso intervallo, & hominum, cum quibus pugnavimus. immanitate & barbarie.

Ego

Ego historiae huic materiam selegi ea solummodo, quæ sub Præfecturâ Illustrissimi Comitis IOANNIS MAVRITII Nassovii, pro Fœderatorum populo, in alio Orbe, inter barbaros & Hispanos, dubios a pertosque hostes, gesta sunt. Enimvero cum bella famâ consent, & non leve momentum sit in Imperatore, missus tandem in Novum Orbem fuit Dux Nassovius. in qua stirpe imperii hujus robur dignitatemque collocasse videtur Summi Numinis providentia. Mihi & tacere liberum est & loqui. Ne taceam, provocor illustribus factis; ut loquar, imperat publica felicitas. quæ fraudari sua laude non vult, quibus seipsam debet. Trahunt in admirationem domestica, quanto magis externa bella, sub aliis sideribus, magna virtute gesta. Huic pretium suum deme, posteritatis memoriam, languescet, & scriptorum inertiam per silentium concidet, ubi majorum exempla ante oculos habet, insigni æmulatione adsurgit, & imitari vult gnaviter, quæ gloriose facta legit. Nihil dabo a-dulationi, cujus causas posthabeo. nec odii-ullius detraham de vero, ne pari odio con-vincar falsi. Qui comparatione curæ inge-nii que eadem scribere volent, eloquentiam adhibeant. mihi simplici narra-tione & ex re-rum fide hæc tradidisse, sufficiet. Aliquot retro seculis gesta scribas confidentius, re-motis autoribus & testibus. mihi in eorum oculis

*Historia
hujus ar-
gumen-
tum, gesta
à MAV-
RITIO
Comite
per octen-
nium.*

*Causa &
scopus
scriptoris.*

oculis vivitur & scribitur, qui hæc aut gessere ipsi, aut gestis interfuere. Quantum chartis publicis creditur à veri studiosis, tantum mihi, nec ultra, credi cupiam. nec enim vagis oculis usurpata, sed scripta domi à tranquillis & sedatis mentib⁹ referam. In maximo rerū cumulo & chartarum immensis fascibus, ut harum rerum curiosis longæ inquisitionis labor absit, utar delectu, & ea brevitate, quæ nihil magnum & memorabile factis subducat. minuta persequi supervacaneum credidi. anxia sedulitas sedulitatis error est, & rei summæ tantum decedit, quantum minus necessariis impenditur. Ceterū, antequam destinata exequar, repetendum, quæ BRASILIA & qualis, quis Reipub. hac tempestate, quis militiae fuerit status, quid nobis vel hostibus validum aut ægrum, quis animus Societatis rectoribus, quis Hispano, ut non eventus solum & successus rerum, sed ratio causæq;, & bellorum sedes & celebres prosperis arduisq; Provinciæ, portus, oppida, gentes cognoscantur

BRASILIAE
descriptio.
Situs &
termini.

BRASILIA ad Occasum avia Caribum, Peruviam, Provinciarum totius Novi Orbis nobilissimam & celsa montium juga è longinquo adspectat. ad Meridiem ignotas regiones insulasq;, maria & freta. Orientalem orā Oceanus Atlanticus, Borealem Septentrionalis pulsat. Lusitani eam fluvio Maragnone, & æstuariis fluminis Argentei sive

PLATENSIS definiunt. Trigoni speciem *Figura.* refert, cujus basis Æquatori & Septentrionibus obversa, ab Oriente recta in Occidentem abit, ad promontorium **HVMOS** aut Maragnonem, aut, si Nicolao de Olyveira fides, **PARAM** usque. Angulus Australibus regionibus absorbetur. Populos ejus, ut & *Populi.* totius Americæ, aborigenes esse, nefas creditu: cum ex Asiaticis parentibus totum genus humanum fluxisse, fide constet, Qui primi hominum, & quomodo ex Veteri Orbe huc pervenerint, an per Anianis Fretum, an per continuas ad Arctum Europæ terras, an per Septentrionalium Insularum trajetum, an per vicinam olim & objectam Gaditano Fretu Atlanticam, (quam Americam esse ex Platonis Critia & Timæo quidem autumant) an tempestate, in incerto est. pro ingenio suo quisque demat vel addat fidem tot placitis. mihi in partes ire, aut hoc præ illo vel impugnare vel asserere, tanta veri caligine, animus non est. Primi eam Ferdinandi & Isabellæ Catholicorum Regum auspiciis aperuere Vincentius Pinzonius, & Didacus Lopezius; Portugalliæ Regis, Capralis & Americus Vespucius. Regio ob cœli temperiem amœnissima est & saluberrima. inditium longævitas, quæ interdum seculi est. nec æstus nec frigoris grandia incrementa. serenitatis & pluviarum maxima. *Aër.* Vix crepuscula à nocte, dilucula à die

distinxeris, ob rectiores Solis ortus & occasus. Hyemem mensis Martius inchoat, finit Augustus. Noctis diebus ferè pares unius horæ discrimen agnoscunt. Brumam habet, qualis nobis est æstas. Incolæ Antæci sunt Hispanis, Mauris, Æthiopicis, Pericæci Afrorum ex remis & Iavensibus, Antipodes Auræ Chersonesi populis. Nebulosa licet, surgentium è pelago placidissimis flatibus recreatur, qui matutinos vapores & nebulas tempestivè discutunt, Soleque purissimos ac nitidissimos reddunt. Per hyemem flant Austri & Euronoti, per æstatem Meses & Cæcias. Alibi saltuosa est, alibi plana & pascua, alibi in colles assurgit. glebæ feracis & vernantis semper, frequentibus imbribus irrigatur. quo magis mirandum, fecundissimis agris, saluberrimo cœlo, tam crudos & feros esse gentibus animos. Præcipuus provenus sacchari est & ligni rubri, apti tingendis pannis. licet fruge ac fructu ferè omnes Europæos huc transtulerit Portugallensium sedulitas. Saccharum istud proceris arundinibus condidit Natura, è quibus dulcissimus & gravissimus liquor, Attico melle potior, expressus, vasis aeneis coquitur, mox similitudine mentæ & pyramidis in panes cogitur, aut expresso crassiore succo relinquitur friabile. Ad hanc rem officinæ passim patent, quas Lusitani INGENIA appellant, quod erectioris

is ingenii hæ Machinæ & structuræ comen-
 um sint & inter nova posteriorum seculo-
 um reperta. Ex his, Æthiopum & Nigri-
 arum laboribus maximum emolumentum
 capit industrius mercator, & evecta quotan-
 nis plenis navibus sacchara per Europam u-
 niversam multo ære divendit. Colonia
 quotquot fuere antè nos, Lusitanorum fue-
 re. Episcopi & Præsidis totius provinc. æ se-
 des, Portus omnium Sanctorum & S. Sal-
 vatoris civitas. Nunc aliis rectoribus Hi-
 spanica, aliis Belgica Brasilia paret, aliaque
 imperii Lusitanici, alia Belgarum sedes. Lin-
 gua cognitu difficilis, & eorum omnium,
 quotquot noti hætenus, ferè una. licet cer-
 tis rerum vocabulis distincta, quæ aliter viri,
 aliter feminæ usurpant. Mores Brasiliensi-
 um, indoles, habitus, vel communes sunt,
 vel pro nationum diversitate peculiare. Tri-
 um in linguis litterarum F. L. R. si Massæio
 fides, usus nullus, ob hoc, ut argutari libet
 quibusdam, quod Fide, Lege, Rege careant.
 Incolarum quidam ferocioris, quidam mi-
 noris ingenii. quidam candidi, quidam fu-
 sci. Nudi incedunt viri & feminæ, præter
 Vincentianæ præfecturæ incolas, qui cul-
 tiores feratim exuviis cooperiuntur. Cor-
 pora, robusta satis, coloribus pingunt, aut
 atro succo pomi GENIPAPI deturpant.
 Ornamenta illis ex avium discolorum plu-
 mis concinnant. fluxo à vertice duntaxat ca-

*Colonia:
 Episcopi
 & Præs-
 idis sedes.*

Lingua:

Mores:

Habitus:

Religio:

pillo, ceteras corporis partes depilant, simis, uti Sinensium populi, naribus. Tonsura viris dispar, ut ea gentes distinguas. Feminis coma promissa, nisi per luctus tempora, aut absente marito. Numina nulla, deos nullos colunt, nisi Tonitrua fortè aut fulmina, quorum magna animos incessit veneratio. Spiritus malignos horrent. Ominibus, auguriis, sortilegiis ad insaniam dediti, levibus suorum & ineptis ingeniis, fallaci signorum interpretatione, quæstuosam mendaciis caliginem objiciunt. Sagas in pretio habent. polygamiam & divortia amant, Vxores non malè habent, sed curant, nisi potu alienata mente, quod & Belgis non infrequens. Eas in publicum prodeuntes socias habere gaudent, eo ordine, ut si rus eundum, præcedat vir, promptus ire in ferã aut obvium hostem: si remeandum, præeat uxor, sequatur vir, ut ingruente malo citius illa evadat. domi in oculis habent, alienos amores veriti. Stata cibum capiendi tempora nesciunt. Sub eodem tecto, ad inversæ modum carinæ prælongo, palmisq; instrato multæ simul familiæ degunt. In retibus è terra altius suspensis placidè & securi cubant, vitandis noctu animalibus noxiis, ut & ascendenibus è terra malignis vaporibus. frumenta olim & vina ignoravere, fativâ radice victitantes, quam in farinas redactam MANDIOCAM appellant. natant ad miraculum, & sub aquis

Domitia.

Viana.

*Natales
sunt Bra-
siliensi.*

quis

quæ totas interdum horas patentibus oculis urinantur. jacula torquent stupendâ arte. piscantur industriè & sedulò. Vivunt in diem potores strenui & tripudiis inconditis dediti, laboris subinde & inediæ tolerantissimi. Venatibus ad celeritatem perveniunt ipsis feris parem. Captos hostes & aliquot dierum cura saginatos, ingenti cum tripudio mactant & veribus tostos vorant. Quos hoc fatum manet, alacriter ad mortem pergunt, & editis, velut è syllabo, in ipsos percussores facinoribus, non inultos se mori jactitant. Sparsum habitant, gregatim peregrinantur, ordine simplici, silentio miro, bellaces & sanguinari. In hospites advenasque facillimi sunt & prolixæ supra modum humanitatis. Eos circumdatis collo brachiis, pressoque ad pectus capite, effuso ploratu altisque suspiriis excipiunt, viæ incommoda molestiasque miserati. mox, exercitato ad hoc vultu, detergunt oculos, & gaudentium habitum gestusque induunt. Prægnantibus haud ita multus in partu dolor, juvante labores istos aëris temperie calida. à puerperio moras commorandi domi minimè amant, uti nostrates, verum validæ magis & firmæ confestim exsurgunt, ac domestica negotia impigrè obeunt. Infantes impensè diligunt, in annum lactant, alios cibos negant, & quoties prodeunt, reticulo, quod **T V P V I A M** vocant, à tergo

Pisces.
Jaculatores.

Potes.

Crudeles.

Arma.

pendulum gestant. Clavæ lignæ, arcus, sagittæ viris arma sunt. has officulis vel durissimis stipitibus acuunt, ut thoraces parmulasque coriaceas trajiciant. Rectè aut perperam factis nec præmia superesse post obitum, nec supplicia arbitrantur. Qui è vita discessere vel integro corpore, vel mutilatos membra, aut vulneribus confossos, descendere ad inferas sedes putant. quamobrem incremata cadavera condunt terra, addito reti cubandi causa, nec non cibariis in aliquot dies, quod persuasum habeant, & dormire interim & cibos capere manes mortuorum. Obitus suorum immodicè lugent, mensem integrum ejulatibus exigunt, in terram se excordes projiciunt, & mox tragicos hosce motus computatione & saltibus finiunt. In melancholiam proniores remedia sibi à choreis, canendi modulis, instrumentis musicis, quæ propria habent, quarunt, nec minus, quam hominum alii, seriis ludos interponunt. Interiores & quotquot patrios mores retinent, vita immaniore belluis magis, quam hominibus propiores sunt, vindictæ & humani sanguinis avidissimi, ad pugnas & certamina temerarii & præcipientes. Post illatâ religionem & artium liberalium studia, in vicos & oppida tributi, Europæorum moribus adsuevere illi, qui mare accolunt, ut & hic illud Taciti usurpare liceat, MITIVS CIRCA OCEANVM

*In hospites
offusi.
Officia
circa mor-
tuoſ.*

*Europæam
mores mi-
tiores.*

NUM VIVITVR. Qua vero parte nuda
 Barbaries & generi humano pudenda effera-
 vitanimos incolarum, nullis bonis legibus,
 nulla industria temperatos, inconditi po-
 puli ingenia in priscos mores geniumq; ma-
 jorū durant. ad se advectos nec notos, ple-
 rumque tanquam insidiatores libertatis pro
 hostibus ducunt. Nec deest tam rudibus a-
 nimis in flagitia calliditas. crudelitas & per-
 fidia his non rarò prudentiæ & fortitudinis
 loco sunt. Notant hoc, quos illuc læcri spes
 à regionibus nostris trahit. In horum sanè
 populorū moribus licet utilissima contem-
 platione versari, & naturæ sapientiam mira-
 ri, quæ tot habitus, tot animorum impetus
 una membrorum similitudine obtexit. in-
 st uunt hæc mentem, ut diversi simus apud
 diversos, & quid à quavis gente expectan-
 dum boni, quid metuendum mali, cognos-
 scamus. nec enim tam conditis & exactis
 moribus ullam repeas, in qua non aliquid
 desideres, nec tam rudem, quin aliqua ho-
 nesti specie commendetur. Mediterranea
 armis adversus Lusitanos tuentur, circa lit-
 tora iis immixti eorū imperiis vivunt. Qua-
 drupedum, anguam, avium, piscium, ar-
 borum, plantarum propria genera & for-
 mas, mira varietate, regio alit, quæ suis re-
 licta scriptoribus jucundam relatu præbent
 materiam. Scatet fontibus & fluminibus in-
 clytis, inter quos celeberrim⁹ is, quem AR-

GENTEM vocant, qui leucarum quadraginta ostio in Oceanum fertur, adeò violentus, ut inde nautæ dulces nauriant latices, priusquã tellurem ex alto conspiciant. Sunt & magni nominis fluvii, Regalis, S. Francisci, Ianuarii, Antonii Grandis, Capivaribi, Bibaribi, Insularum, Contarum, Tingari, Portus Calvi, Camaragibi, Formosus, Monogaguaba, Paraiba, aliique, historiæ huic inferti amnes, rerum gestarũ fama & belli casibus notæ. Sed hæc cuncta aliis memorata supervacaneum fuerit operosius exequi. Distinguitur Brasilia omnis coloniis & præfecturis, quarum aliæ dominos proprios, aliæ Regem dominum agnoscunt. Sunt illæ :

Rio de la Plata.

Rio de Janeiro.

R. Grande

R. Real.

Rio de las Islas.

R. Grand Martin.

PRÆFECTURÆ
YIV. Capitanias.

Paria, Maragnana, Siara, fluminis Grandis, Parayba, Tamarica, Parnambucum, Seregippe, Signus omnium Sanctorum, Insularum, Spiritus Sancti, Portus securi, fluminis Ianuarii, & S. Vincentii. Per has ut & mediterranea diffusæ nationes, ingeniis, linguarum dialectis & nominibus discernuntur : *Petiguares, Viatani, Tupinaba, Caëta, Tupinaquini, Tupigua, Apigapitanga & Mariapigtanga, Itati, Tummimivi, Tamvia, Carioes, & celeberrimi, Tapuia, Tucanici, Nacii, Cuxara, Gajava, Pigruvi, Canucujara, aliæq; plures ab aliis singulatim enumeratæ.* Noli frontem corrugare Lector. extra Latium & Græciam sumus. Non solis veteris Orbis populis concessum voces condere. etiam penes Americanos est vis & norma ad placitum sua effendi.

rendi. Hæc singula iusta narratione profectui, Brasiliam scribentis foret, nõ res in Brasilia gestas. Satis fuerit, situm, limites, præfecturas, populos, proventus indicasse. Aliorum fortè erit, in hac ipsa historia loquentium, ista ex officio apud suos distinctius recensere. Diu est, quod Brasiliam in Boreales & Meridionales Præfecturas distinxit Geographorum solertia. At hæc divisio recens, quæ illam in HISPANICAM & BELGICAM dispescit. Prior naturæ est, posterior fortitudinis & virtutis humanæ. illa Dei creantis, hæc partium inter Principes. illa perpetua & immutabilis, hæc fluxa & pro belli fortuna variæ. Belgicam quatuor Tabulæ exhibent, quas Nassovii munificentia debent secula. Nec enim accuratiores in hunc usque diem vidit aut ipse Americanus orbis, aut ipsi adversus. Prima à Fluvio Potiipeba ad S. Francisci flumen exporrigitur & Seregippam Regiam, Mauritiæ armis imperio Societatis aditam, complectitur. Capitania de Ciru à fluvio cognomine appellatur. In ea S. Francisci fluvius, chartis nostratum ut & Hispanorum decantatus, ostia pandit & vario flexu in Brasiliæ intima penetrat, insulis, scopulis, vadis famosissimus. Secunda & tertia Parnambucensem omnè tractû ob oculos ponit, ut & Tamaricensem. Quarta Paraibam & Fluminis Grandis Præfecturam. In singulis, suis notis, distincta reperias, sac-

*Divisio
Brasiliæ
recens.*

*MAVRITIVS
quatuor
tabulas
Belgi-
cæ
Brasiliæ
exhiberi
fecit.
Oliveira
Seregippen
Capitaniam
accensat.*

chareas molas, septa live pecorum receptacula, oppida, pagos, arces, flumina; sinus, promontoria, quæ narrationi lucē fenerant & fidem. Terras distinctis & adversis imperiis Lusitani & Belgæ habebant. Quatuor Præfecturæ nostri erant juris; ea quæ ad flumen Grande est, Paraybæ, Tamaricensis & Pernambucensis. reliquæ juris Portugallici. Illas munimentis vel hosti ereptis, vel à nostris exstructis tuebamur adversus Hispanorum Duces, Albuquerqueium & Banjolam, millitari famâ celebres. quorum ille sua, hic quæ Regis erant, asserebat. Metropolis Præfecturæ Omnium Sanctorum Lusitanis denuo accesserat, nostrorum magis vitio, quam hostium virtute. At Pernambucensis colonia primaria, in Belgarum erat potestate, ut & castella ejus tutelæ imposita. Novi Belgii & Africanæ negotiationes, nec ulla nostrorum clade minuebantur, nec illustrib⁹ victoriis gliscebant. Peruana & Mexicana imperia & quicquid regionum à tergo vergebat in Occasum, congrua bello materia. Atlantici maris superiora & inferiora, naves classesq; ex usu temporis meantes & remeantes, tuebantur. Insulas omnes Americæ Boreales, Hispaniolam, Cubam, Iamaycam, Portum Ricum, aliasq; minores, nominis Batavorū terror invaserat. Arma nostra senserat Campecha & Truxillum, in Honduræ sinu. Margaretæ insule & S. Marthæ oppido terribiles,

Curg-

*Status
Brasilie
& imperii
ante ad-
ventum
Comitis.*

*Status
belli.*

Curacaam maris Septentrionalis Insulam, *CHYACOO.*
 arce & præfidiis tenebamus. Prælii cum Lo-
 dovico de Borgia, Hispanorum præfecto, vi-
 ctore Belga, recens & illustris fama. Ameri-
 cæ continentis oram omnem classibus usq;
 infestabant Societatis duces. Castellis, op-
 pidis, Frederici, Auriaci, Ameliaæ, Princi-
 pum, nomina imposita sub aliis siderib⁹ ful-
 gebant. Ab hostium copiis & insultib⁹ diur-
 nis nocturnisq; quies nulla, in saccharorum
 machinas flammis grassantium, & circumje-
 cta populantium. Fumabant passim nostro-
 rum quoq; incendiis urbes, pagi & ergaste-
 ria Portugallorū, mari navigia & classes, sæ-
 viente & faciem tollente belli vindictâ. Cum
 Lusitanorum & Barbarorum aliis bellum,
 cum aliis pax nobis erat. His in societatem
 & fœdera allectis, religio, aræ, foci, jura,
 consuetudines salvæ fuere. oppressis promif-
 sæ vindiciæ, mercantibus commercia, sociis
 fides. Verum non semel rupere sacramenti
 reverentiam Lusitani, metu magis, quam in
 Regem affectu. Omnium addictissimos Ta-
 puyas experiebamur, quorum armis copiisq;
 cum Portugallentibus, Iandovio duce, pu-
 gnabatur. Pacati quoque Gojonæ populi,
 Belgarum imperia admiserant. Omnes ad-
 ventu nostrorum, non securitatem sibi, sed
 ultionem Hispanis parari gaudebant. Sum-
 mæ rerum præerat, in Pernambucensis præ-
 fecturâ, Senatus, politicus dictus, non so-

*Statu po-
 litico.*

lum Reipub. ibidem, legibus Europæorum, rector, sed & belli consiliis mercimoniisque præfectus. Minorum quoq; Magistratum, quib' fortunæ litigantium commissæ, fontiumq; ultio, exercita potestas. At leges non in bono usu erant, corruptis incolarum moribus, etiam regentium quorundam. QUI PRÆ conditione loci mutata pejorib' flagitis agitur. Pessimus quisq; diffidentia præsentis Reip. mutationem pavens, Lusitanorum gratiæ adrepebat, nulla fidei cura, sed spe impunitatis. Plebes acri annona vexabatur, vastantibus proxima hostibus. cui malo obviam ibat Societatis, quanto poterat impendio & diligentia. Militiæ cura penes Sigismundum Schuppium erat, multis & egregiis facinoribus conspicuum. maritimis imperabat Ioannis Lichthartius. non tam fortunæ beneficio, quam suo merito magnisq; in hostem ausibus notus. Tribunitia dignitate Artisoikius, militaris ingenii vir & operum præclarus. Clades Adriani Patris inter gravissimas surgentis imperii ruinas numerabatur. Iôlus studiis rudis, impetu strenuus, penitusq; Hispano nomini infestissimus, captis hic illic hostium ratibus, ovanti similis, nulla non Occidentis spatia militari gloria implebat. In Serinhæmensi provincia, Terra Nova, Tapeferica, Alagois & alibi, variis casibus, & dispari eventu præliabantur dicti duces, Schuppius & Artisoikius, cum Ca-

SIGIS-
MUNDVS
SCHVP-
PIVS.
IOANNES
LICHT-
HARTIVS
CHRIST.
ARTISOS-
KIVS.

C. IOLVS.

merone & aliis hostium præfectis. Domi is
 animorum inter Societatis rectores habitus
 fuit, ut Brasiliam & parta propugnandi ac
 impetium proferendi omnib⁹ staret senten-
 tia, serioq; deliberarent, cui Principem ibi-
 dem locum decernerent, quem tantæ pro-
 vinciaæ capacem agnoscerent. Apud hos fru-
 menta, arma, rates, pecuniæ in usuram ac-
 ceptæ vel accipiendæ, reditus & cetera pub-
 licorum fructuum & munerum assiduè agi-
 tabantur. ut & Africana commercia & Nig-
 ritarum in Americam transportationes. Nec
 segnior Hispaniarum Rex, obstare Belgarû
 ausibus, amissa reposcere, laborantia muni-
 re, validis uti parabat. Ingens novis rebus
 argumentum non prudenti solum sed & au-
 denti duci paratum. Magna loquar. Belli
 hujus tanta fuere molimina, ad annum usq;
 millesimum sexcentimum tricesimum &
 sextum, ut Potentissimorum Regum cona-
 tus vincant, & rerum magnitudo apud invi-
 dos & ignaros fidem in periculum adducat.
 Navium ingens numerus, octingentæ & ul-
 trà (ita rationaria habent imperii) ad bellû
 vel mercatum in Occasum, Africam & aliò
 missæ, quadraginta quinque milionibus flo-
 renûm & ultra steterè, si navium precia, sti-
 pendia, annonam penses. Hostibus ereptæ
 quingentæ & quadraginta septè fuere. quæ
 damna sex milionibus censa. E spoliis ad u-
 sus publicos rediere miliones plus quam tri-
 ginta,

*Momenta
 gestorum
 per Socie-
 tatem Oc-
 cidentia-
 lem, usq;
 ad Ann.
 1610 1630
 1636.
 Navium
 numerus.*

*Erepta
 hostibus.*

*Spoliorum
summa.*

*Damna
illata ho-
sti.*

*Precia
mercimo-
riorum.*

ginta, quæ summa longè excedit illâ, quam Paulus Æmilius Romanorum ærario intulit. Hæc tamen ipsa, ut Vellejus habet. *omnium anteaكتورum comparationem amplitudine vicit.* Iactura eorum, quæ Hispano terra periere, nec tamé nobis accessere, milionib⁹ plus septem penditur. Impensæ regiæ, impedita vectigalia, annuîq; reditus, summam viginti & octo millionum explent. Erogati in mercimonia, quæ in Guineam, Novum Belgium, Capitis viridis littora, Sierram Leonam, fluvios Senegalam & Gambiam transferri fructuosum videbatur, millones sex & novies insuper centena florenorû millia, quæq; excurrunt. In quem censum nondum venere immensæ opes, quas Brasiliæ aliorumq; locorum necessitates absorpsere. Reportata in Belgium eodem temporum tractu è Guinea & Novo Belgio fuit tanta auri, eboris, ambari, tergorum bubulorum, & pellium preciosarum vis, quæ millones valuit quatuordecim, super sexies centena florenorum millia. Hæc præsens ætas suspicit attonita, & futura, à rerum memoria remotior, stupebit tanta comoda privato ù studiis Fœderatorum terris accessisse, tantum opulentia, & gloriæ Hispano decessisse. Nec tamen tantæ opes pares fuere pensandis tot expeditionû sump- tibus; ut inter hæc potentior videri potuerit Societas & hosti suo terribilior, isto navium & armorum apparatu, quàm opulentior.

Hic

Hic ferè rerum Americanarum & Brasiliae status fuit, cum Nassovius imperium capesseret. Eò omnium votis destinabatur, militiae Europæ, sub AURIACO, expertus & ob recuperatam non ita pridem ejus quoque cura & industria Arcem Schenkianam, quæ ad Rheni divergium Insulæ Batavorum tutelaris est, publico Reipub. favore involurus. Accedebat familiæ splendor, Cæsaribus sanguine, Regibus connubio innexæ. adhuc ducis auctoritas, fortitudo, fides, felicitas, aliâq; virtutum & honorû multiplicata, quæ rapiendum Imperatorem, nõ per longas deliberationes quærendum imperabant. Etiam habitus illi erat & decora corporis forma, non ea solum, qua flos ætatis comendatur, sed ex dignitate in præsentem congruens imperii amplitudinem. Iam antè eques, expeditionis in Palatinorum adversus Marchionem Spinolam sub Frederice Henrico Nassoviz Comite pars fuerat, Germaniæ Principitus opitulaturus. Vexilla gesserat, centurio cohortem duxerat, auctâ mox sub Ernesto Frisiæ Governatore, dein Mauritio Arausionensium Principe & Hollandiæ, Zelandiæ Fisiæque præfecto, militari dignitate, sub Celsissimo verò Principe FREDERICO HENRICO, Fœderatorû jam supremo vindice, claris obsidionibus Grollæ, Sylvæ-Ducis, Venloæ, Trajecti ad Mosam (ubi irruentis in stationem suam Pa-

*Nassovii
decora.*

*Præfectu-
ra Brasili-
æ confer-
sur Illustris-
simi.*

*Ratâ ha-
bens Po-
tentis. Or-
dines &
Auriacus.*

penheimii impetum fortiter sustinuit & repulit) & Bercæ ad Rhenum, se conspicuum fecerat, ut postquam omnes militiæ partes in veteri Orbe expleisset, novas in Novo Orbe auspicaretur. Comitabatur opinio eaq; vera, Brasiliam ei provinciam dari, nullis in hoc suis sermonibus aut rogatu, sed quia dignus & par credebatur. Nec errabat hic fama, sed optimum eligebat. Quæque laudum ejus consummatio est, iis ipsis virtutibus effecit, ut Societas Imperatorem à Germanis potius muuaret, quam è suis legeret. Collatum à Societatis rectorib⁹ Brasiliæ imperium, ratum habuere Fœderati Ordines & Auriacus, iis legib⁹, quæ ex Ducis & gentis Nassovicæ honore ac populi usu essent: imperaret supremi ducis appellatione & potestate, terrâ mariq;: quæcunque armis acquisivissent Belgæ, vel spe tenerent, imperii sui esse crederet: quæ ad salutem publicam facerent & sacra, civium ordinem & disciplinam, bella, fœdera, jura curaret: maleposita moveret, ne quid Respublica detrimenti caperet, caveret: præfecturas militares in castris sui juris esse putaret distribuere: in promptissimos: domi & per hyberna expaucis, quos signavisset Senatus, seligeret: etiam de civilibus honoribus muniisque decerneret: ut & de munitionibus extruendis, demoliendis, transferendis, ubi opus: de sede Imperii & Senatus: de Brasiliensium

sum & incolarum laboribus ac stipendiis : defunctis Senatoribus & primariis belli ducibus alios substitueret, Rectores auctores essent. Hæc aliaque fide publica sancita fuisse, ut tantorum negotiorum supremis administris promissorum, Duci officii, regula constaret, adstrictis in conscientiaæ metum partibus. Promissa primum Comiti classis navium triginta & duarum, qua abiret, tentaturus Novi Orbis fortunam. Verum Rectores, contracta audendi cupidine, in duodenas postea convenere, quæ militum bis mille & septingentos veherent. Ne vero cunctatio longa, magnorum moliminum comes, in damno esset, Nassovius operum & laborum promptus, imparata adhuc, ut ferme in talibus, classe, imparato milite, qui cum in Americam trajiceret, quatuor duntaxat navibus, adolescente Autumno, è portu Texelæ solvit, summo omnium ordinum consensu ac spe, anno Christianorum trigesimo sexto supra millesimum & sexcentissimum. Navi, quæ ducem vehebat, Zutphania nomen inditum. militum non ultra trecenti & quinquaginta erant, quibus vix adversus Morinorum insultus tutus videbatur. Abeuntem votis faustisque comprecationibus prosecuti sunt Patriæ Patres, Auriacus, Societatis Curatores, & civium optimi quique, utpote in inusitatum fortunæ & prudentiaæ civilis pariter & militaris exemplum

*Abitus
in Brasiliam.*

An. MDCLX
CXXXVI.
XXV. Oct.

*Vota pu-
blica pro-
sequuntur
Comitem.*

iturum. Divulgatâ tam gloriosæ expeditio-
nis famâ, Omnium vox erat : hoc duce no-
vas tantis rebus affulgere spes : hunc alterius
Mundi destinam fore : ab hoc armis robur,
imperio dignitatem quæri : nihil illo mode-
ratiùs prudentiusque : didicisse nostratium
bellis militiæ aspera & incerta : modesto mi-
lite non feroci pugnaturum : hostibus terro-
ri fore ob famam, Germanis suis charum ob
cognatam gentem, Barbaris placabilem ob
lenitatem & mansuetudinem.

*Sorlinga
Cassiteri-
des Ptol-
omæi cre-
duntur.*

Postquam serenis lucibus, propitiis ven-
tis Fretum Britannicum enavigasset, insulis
Sorlingis vicinior, (Cassiterides Ptolomæi
sunt) turbatum sæva tempestate mare itine-
ris initia magnis incommodis flagellavit. ob-
servatum, transmarinas expeditiones iratis
sæpenumero Superis suscipi. hoc Agamem-
noni, Æneæ, Xerxi, Germanico, Cæsari a-
liisque insolita molientibus accidisse. sive
quod adversis consecrari debeant nova im-
peria : sive discriminum metu coerceri do-
minationis studium. Consultantibus de oc-
cupando primo quoque portu Navarchis,
Comiti, licet maris insueto, displicuere mo-
ræ. urget iter, nihil intermissa navigatione.

*Tempesta-
te in Bri-
tanniam
eruditur.*

Sed auctis procelloso mari, quod ob rigo-
rem vicini Septentrionis horridius est, peri-
culis, obsecuta formidini prudentia in Fal-
mudam receptum suavit. Iam enim aquas
cæperat Zutphania, ut vix emergeret. nec
minus

APR 8 1911

LIBRARY

minus turbidum pelagus altis fluctibus ja-
 etabat Argonautas, ut in Sorlingarum penè
 vada & scopulos impingerent, ventorum
 adversantium furore. Hic dum commodio- *Falmuda*
 ra navigandi tempora expectantur, Serenif- *moratur.*
 sima Britanniarum Majestas Carolus I, ac-
 cepto nuncio, hæere in portu Britannico
 Comitem, Falmudæ Governatori & Nobi-
 libus vicina loca incolentib⁹ mandat, omnia
 erga Nassovium humanitatis munera funge-
 rentur, & quæ ad ejus refectiorem facerent,
 curarent. abunde hoc & comiter præstitum.
 Et licet auguriorum ac prodigiorum fides in *Omina.*
 gente nostra penè exoleverit, nec curent
 prudentiores casibus fortuitis temere mis-
 cere Deum, omen tamen notatum fuit du-
 plex, non omnino adspernendum. Pri-
 mum, ubi Morinos prætervehebatur, piscis
 marinus è mari intra navis foros exsiliens,
 Asellum majorem vocant, ad discrimen mi-
 noris, qui Callarias. Alterû, perdices quin-
 que è Britannico littore in navem Comitis
 & eam cui à Pernambuco nomen, delapsæ,
 nauticorum voluptas & spontanea præda.
 quæ lætâ ominantium conjecturâ maris si-
 mul ac terræ obsequia favoremque promit-
 tere credebantur. Et forte benignitas Nu-
 minis, quia tangitur Principum affectione,
 his quoque rationibus, & rerum imminen-
 tium speciebus, prodere vult, quæ impen-
 dent. Talia olim fuere serpens ad Bagra-

dam pugnante in Africa Regulo, aquilæ De-
 jotaro regi salutaris aspectus: corvi tres Grac-
 cho occinentes, in Gallia lupus vigili gladi-
 um è vagina auferens, aliaque infinita, quæ
 prout secunda aut aduersa acciderunt, ma-
 gni fastigii viris ad gloriam vel ignominiam,
 salutem vel ruinam, vertere solet superstitio-
 sa credulitas. Dies excurrere quadraginta,
 quibus tempestates ad navigandum idoneas
 non habuit. nihilominus in navibus suos
 continebat, & nullam prætermisit occasio-
 nem profectiois: donec desævientibus pro-
 cellis, secunda navigatione ad Insulas Ca-
 pitis Viridis provectus fuit. Caput Viride
 inter Africæ promontoria celebre, arboribus
 viridibus consitum est, unde illi nomen. mul-
 tis Asinariû Ptolomæi esse creditur. Æthio-
 piæ, ut ait Oliveira, principium est, & ultra
 centum leucas ad promontorium usque; Sier-
 ræ Leonæ extenditur, totumque hoc spati-
 um Præfectura Capitis Viridis appellatur.
 terminatur utrinque; fluminibus, illinc Gam-
 ba, hinc Senaga nostrorum mercatu claris.
 Crebra inter proceres & regem de imperio
 contentio est. quisquis superior vindicta
 crudeliore se tuetur, sive optimates è medio
 tollat potentior Rex, sive hunc optimates.
 Regiæ opes ex procerum pendent nutu &
 liberalitate, qui equis, vaccis, capris, legu-
 mine, alias egenum & inopem, donant.
 Occidentem versus medio Oceano jacent

*Insulas
 Cap. Viri-
 dis appel-
 lit.*

An. c. 1313
 c. xxxvii.
 Cal. Ian.
 Capitis
 Viridis &
 insularum
 descriptio.

Insulæ decem, quas à vicinitate vocant *Insulas Capitis Viridis*. suntque primum repertæ, Anno M cccc xl à Lodovico Cadamusto Genuensi. Quidam has putant esse veterum Gorgones sive Hesperides. Abundant capris & salinis, unde & Saliferæ nostratibus dicuntur. Hispani etiam milium Zaburum in iis colligunt. Quum primum invenirentur, prorsus incultæ erant, humanumque nullum usquam vestigium. qui primi conscenderunt, columbas manibus prehenderunt, aut scipionibus suis humi stantes & hominum insuetas occiderunt. Primaria inter illas & maxima est S. Jacobi, plena variis arborum generibus patensque in longitudinem milliaria septem. ubi salis magna cõpia, aquæ dulces, testudines innumerae, tam grandes, ut testæ clypei magnitudinem æquent. Superior hac magisque in Boream vergens est insula *Bona vista*, sive Boni visus, quam ita dixere, quod gratulabundi huc primum applicuissent Lusitani. Inter minimas est, quam *Mayam* appellant, quæ salinis quoque nobilis ab Hispanis frequentari solet, rara habitatoribus; nisi forte Nigritas aliquot profugos, aut Portugallos ob nefas exules habeat, quos illic perire leve damnum. Apud hanc dies sex commoratus Nassovius ob aquationem, mox famosam mundi Lineam attingit, quæ in partes

*Ad Ma-
yam insu-
lã mora-
tur ob a-
quatio-
nem.*

*Isteo de
Mayo.*

*Transit
Equino-*

*Etialem li-
nearum.*

*Brasiliam
appellit.*

*An. MD
CXXXVII.
Ianuar.
XXIII.*

tia dispescit. Hic paribus intervallis fortitudo Nassoviorum ab Univerſi rerminis diſtans, utriq; ſe hæmiſpherio oſtendit, grandi honoris ac rerum ubique gerendarum aut geſtarum libramento. Multum maris brevi menſus, adulta Batavis hyeme, Braſiliæ littora, ubi Pernambuco eſt, appulit, lætus quod adverſa maris trajectu proſpero penſaviſſet. Appulit unâ Adrianus Duſſius, quem prope Inſulam Maderam ſibi junxerat Comes triduo poſt Matthæus Ceulius & Carpentarius, qui, quod navi veherentur rimofa, in S. Vincentii Sinu coacti fue- re ejus refectioni aliquandiu immorari. Hos excepit poſtridie Cal. Mart. Ioannes Giſelinus, multum procelloſo mari jactatus. omnes futuri Secretioris Concilii apud Comitem Senatores & tibicines imperio. Felix, temporis brevitate, trajectio, ea anni tempeſtate hic ſtatit Naſſovium, quæ gerundis rebus idonea erat. Incidit quippe adventus in menſes bello & campeſtribus motibus commodos. Nec fuit aut Luſitanis, aut Portus Sancti Gubernatoribus, ob ſubitum appulſum, tempus, ſubmittendi ſuppeticas in Comitem, & hoſtile quid molendi.

*Excipit
d. ſuis.*

Exſcendentem primores loci populuſq; excepere, vultu, officiis, oratione, obſequia teſtati, plurimi aucupantes gratiam, ut ferme ad nova Imperia. Eas circumſtantium concurren-

currentiumque gratulationes, ut communis benevolentię testimonia, non hilarius, quam modestius admisit. Post hæc ostensis in Senatu commissis sibi à Fœderatis Ordinibus, Principe, ac Societatis rectoribus, Imperii ac capessendæ gubernationis litteris, primum id sibi negotii dari voluit sagacissimus Imperator, ut quantum militum nostratium sociorumque in armis & præsidiiis esset, cognoscere. Id prudentiæ ratus PARARE prius bellum, quam exercere, & metiri quantum queas, ne frustra tentetur facinus, aut præceps audacia cœptæ gubernationis famam diminuat. Etenim compertum, ex præparato copias bella magis sustinere, quam violentas & tumultuarias collectiones. Militū vis omnis in geminos ordines distributa. quorum unus præsidiariorum esset, alter campestrium in hostem iret. Præsidiiis sepositi fuere sexcenti & bis mille, qui per Castella Reciffæ, Afogadorum, Promontorii Augustiniani, Tamaricæ & Paraybæ distributi. Bello capessendo servati in duos divisi exercitus, unum majorem invadendo hosti, in quo censi nongenti & bis mille: alterum minorem ac vagis motibus destinatum, cujus numerum sexcenti fecere. Hi hostem alibi occuparent aut distraherent, ac invigilarent occasionibus. Mox annonæ & commeatus curam habuit, hac in re Romanam dispositionem imitatus. Inquisitum sedulò, quantum panis bis co-

*Prima
Nassovio
cura, in-
quirere in
Militia
statum.*

*Præsidiiis
sepositi.*

*Bello ser-
vati.*

*Commea-
tum.*

ſti, laridi, leguminum, carniū, caſei, vini in navibus & conditoriis eſſet, ut ſine quibus intractabilis eſt miles & diſciplinæ impatiens. Etiam armorum cenſum iniit, quæ tela & Arma, tormenta, machinæ, pulvis, quæ naves & instrumenta nautica, regione maritima & portuoſa. Illud notatum reperio, funalium militarium parcitate laboratum fuiſſe, culpamque in Europæos iſtarum rerum curatores rejeſtam. At juvit ſe ingenio inopia, funeſque nova arte ex arborum corticibus concinnavit. at, quia in ignem non durabant, minus probos. Ea quoque, ut dicam quod res eſt, annonæ fuit penuria, ut poſtquam caſtris in bimeſtre proſpectum eſſet, demenſo in militem ſatis anguſto & tenui, vix ſuperfuerit, quod ſatis eſſet alendis præſidiis. quibus parcius vivendum fuit & in fraudem genii. Hinc querelæ & murmura militum jejunantium, quæ ducum leni oratione & liberalibus promiſſis compoſita vix quievere. Nec enim, ſueti ad ſatietatem nutrirī noſtrates, in ediam ferunt, quam aliunde è confragoſo & paupere terra veniens miles facile tolerat. Ne tamen aut hoſtis de anguſtia annonæ noſtræ edoſtus audacior in nos iret, aut ipſe miles in caſtris percelleretur, edicto veniam ſingulis fecit Comes, deportandi ad caſtra quidquid vellent commectus, ſimulata cum in modum rerum omnium largitate. Qua cura apud ſuos defunctus,

Arma.

*Prudentia
Comitis.*

ctus, hostium loca, copias & molimina perdidicit, more Imperatoris Punici, cui omnia hostium, non secus quam sua, nota erant. Compertum per exploratores eos Portus Calvi terras & Arcem tenere, unde emissæ prædatoriz manus vicinas nostrorum terras populationibus & rapinis infestabant. usq; adeo, ut ne tuta quidem esset à Reciffa ad Olindamitio & reditio. Quin desertis pagis, ob hostium metum, sub arcem se nostras ad tutelam receperant Brasiliani. Militares copiaz in Serinhainenfi agro vix in hoc sufficiebant, ut irrumpentem hostem repellerent, ne in intima penetraret. Nec deerant illi sua in sylvas refugia, per occultos & cæcos calles, facili ipsi & æquo ad fraudes Lusitano, nobis difficili. Et cum exigi finibus non potuerit, incendiis, spoliis, cædibus patuerunt nostra. Quamobrem, indicta publica supplicatione, ne sine ope divina quidquam aggressus videretur, visum Comiti absque mora hostem adoriri, & imperium ab armis belloque auspiciari, firmandæ potentiz & ostentandæ hostibus fiduciz, quæ principatus, apud exteros præsertim, stabiliendi primæ administræ sunt. Hoc ad Societatis gloriam & suam maxime pertinere arbitrabatur, si cum dignitate opprimi statim Hispanus posset. Belli dilatione robur illi accessurum & disciplinam, se in vecordiz aut lentorum consiliorum suspicionem addu-

Comes ad bellum se accingit.

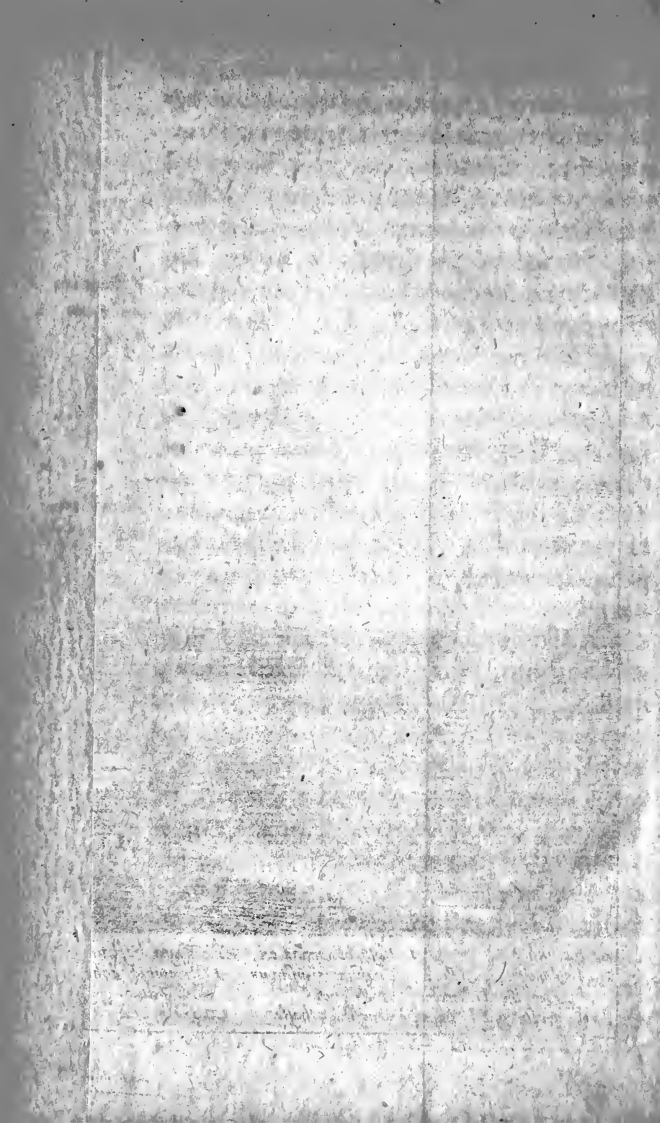
etum iri. Copiæ omnes terrestri itinere in Serinhæmum ivere, excepta Comitæ prætorîâ, iisque centuriis, quas Carolus Nassovius & dux Houfius singulas ductabant. Cum enim recens conscripto milite constarent, nec lentis castrorum progressibus ob longiorem viam pares crederentur. eò ad Comitem navigavere. Hic in *Vnam* cum exercitu movit & susperato fluvio, quem exigua manu tutari facile fuisset hosti, in Barram-Grandem promovit. ut classem, quæ triginta tribus navibus vectoriis & liburnicis commeatum & apparatus omnem bellicum ferebat, operiretur. Pedestrium militum è Belgis coacti fuere trecenti, navaliū sociorum octingenti, Brasilianorum sexcenti, quibus addita equitum turma. Hac manu, quam multitudine hostis superabat, recta in Hispanos itum. His imperabat præfectus Comes Banjola, magno armorum usu inclytus & belli Belgici sub Marchione Spinola experimentis clarus, cui præter indigenas, Nigritas (Afrorum populi sunt) & Lusitanos, militum erant quater millena. aggeribus ripas præmuniverat. quibus, de adventu Nassovii certior factus, ilicò sessit, sive armorum diffidentia, cum tamen milite prævaleret, sive pelliciendis sub ejusdem portus propugnaculum nostris. Ad amniculum, qui miliare ab Arce aberat, in monte castra posuit, duorum millium manu.

*Vna vel
Hunaflu-
vius &
pagus.
Barram-
Grande.*

*In hostem
movet.*

A. Fluxus.	D. Hostium agmina ex	F. Fuga hostium	5. Brasiliari ab utroq.	5. Tribus Artus chots:	9. Prælium. 10. Exercitus
B. Arborum stirpes ad fluxum	Brasiliariæ sustinens	1. Prætoris cohors	montis latere per	kuis.	11. Acies postrema Admi-
rigans impedienda transitu	et Nigriis.	Comitis	sylvas abeuntes.	6. Comes. 7. Turma Equit.	rady et nautica plebs.
C. Agger castrensis hostium.	E. Brasiliari hostes	2. Sclopetarij.	4. Prima acies.	8. Tormenta maiora.	12. Castra nocturna Comit.

Ea duplici aggerum serie præcinxerat, obstructis viarum angustiis, quas arborum segmentis & truncis longe lateque excisis opleverat. Consilium erat, hîc Belgarum impetum sistere, utque ipse proximior Arci hanc armatis copiis tueri, & hæc ipsum posset. Vesperascente die Comes noster, naturâ loci perspecta & hostium situ, in monte opposito castra fecit. illi leviculis præliis, nullo suo commodo, laceffivere ad pugnam Belgas, totam interim noctem occupati munienda sepimentis statione. Mane, vix albescente luce, explosis in Hispanos aliquoties machinis minoribus, minus audacesteruimus. Acies hoc ordine incessit: duæ centuriæ ex Belgicis, & Brasiliensium tres iussæ à latere dextro per sylvarum abdita viam facere, & super objecta, quod arduum, eniti: totidem à latere lævo, invadendis simul hostibus. Nassovius decorum se promtumque in armis ostendens, cum prætoriam cohortem, quam sibi applicuerat, in fronte erat. quod plurimum referre intelligeret, cujus ductu auspicaretur illud agmen, ex quo victoriæ omen capiendum esset. novissimum agmen Schuppius & Artioskius ducebant, qui recentes clarique rerum hic gestarum fama, militum quoque studiis fovebantur. Sic tribus locis triplici militum manu hostem aggressi, pugnandi illi potestatem fecere. Banjola sclopetarios mille

Velitationes cum hoste.

Acies ordo.

*Hostem
munitio-
nibus pel-
lit.*

in obvios excutere jussit, desideratiq; è nostris sex, faucii triginta sex. Nos evulsis palis & perruptis, quæ obstabant, per ferociam septis, utrinque hostem adorti, latera fortiter impulimus, & post acrem collato gradu pugnam Hispanos terga vertere cœgimus. Quibus plana magis evenerant, facilius irrupere; quibus impugnandi aggeres & superandæ strues & concædes erant, major fuit labor & periculum, ut qui certioribus supernè ictibus patebant. Partib⁹ spes virtusque æmulatione accensæ, incitante illam utrimque ignominia demendæ cupidine. Cecidere hoc conflictu hostium quadringenti, qui sparsi palantesque cæsi disjectis armis visebantur. reliquis sub arcis se tutelam recipientibus. Interemti captiq; aliquot, qui militia eminebant. tanto verò hostem furore insecuti sunt Belgæ & Brasilienses, ut vix imperio ducis ad signa revocari possent. Comes primam victoriam sequentis occasionem arripiens, per ima collium sub ipsam Arcem victorē militem perduxit. Banjola, munitis in monte stationibus, totum diem in nostros, ut & illi, qui arcem tenebant, jaculatus, strepitus multum, damni parum fecit. Eopse die missi à Comite Schuppius, & Lichthartius, ille militum, hic navalium sociorum dux, ad occupandam Insulam, asserendo com meatu & re frumentaria, ut commodius supportari posset.

set. Dux Hispanus convasatis de nocte impedimentis loco movit, relictis tormentis æneis tribus. in Arce morari timuit, ne se ejus deditioe illigaret. nec nostros prohibere ab obsidione ausus fuit, attritis copiis. Nassovius postero die circumspectis iterum, quæ hostium erant, comperit abiisse. & dum propius munimentis, quibus inhæserant non diu, admovet, occultis illa ignib⁹, quos abiens sero vespere Banjola fraude paraverat, dissiliere. at nullo Belgarum damno, quos tardior accessus præsentis cladi exemit. Ille in terram *Camaragibi* vertit, ut inde in Alagoas pertenderet. Instat hosti miles noster, vagum varia cæde consumit. inter fugientium trepidationem, prædam & opima spolia reportat. Tunc fiduciam capit Dux Belga arcem *Povacaonam* provinciae caput aggrediundi. non ignarus, uti initia belli evenissent, spem famamque in cetera fore. Sita est Arx in Pernambucensi provincia, ad ripam fluminis commodissimi, & recipiendis onerariis ob altitudinem idonei. à *Reciffa* abest miliaribus xxv. In confiniis molas ostentat septem, iterque sternit in Alagoas, *Camaragibi* & *Antonii Grandis* fluminum terras. Elapso proximè biennio expugnaverat illam *Lichthartius*, acto in fugam Comite *Banjola* morsisque in flumine Hispanorum pluribus. Verum non diu post *Albuquerque* quis, aliud agitans, ar-

Arce
Portus
Calvi Povacaonã
obsidet.

repta in consilium occasione, eam non difficulter recuperavit, scelere Sebastiani de Souto Lusitani, hominis summè perfidi, cujus operâ optimâ antè usi fueramus. Hic cum credulitatem Picardi vigilum præfectorum nefariis mendaciorum vinculis circumdedit, plus incommodi damniq; attulit nostris, quam commodi aut salutis præstiterat. Falsis namq; indiciiis autor Picardo fuit, ut, motis ex Arce præfidiis, vacuum eam fecerit & invasioni hostis oportunam. Quo facinore perfidiam suorum, magnitudine criminis, illustrem fecit, adducto quoque incertissimū vitæ discrimen Dominico Calabari. qui Lusitanus, cum à Regiis partibus ad nos descivisset, in arce captus, strangulatusque, jugulo defectionem expiavit, & dissectos artus infidelitatis ac miseriæ suæ testes ad spectaculum reliquit. Mauritius Societatis interesse arbitratus, eam subdi, absque cunctatione stativa ordinat quatuor. primis ipse confedit, secundis gubernator Sigismundus Schuppius, tertiis Artifoskius militum tribunus. quartis, qui mare vicario imperio tenebat, Lichthartius. Ab externo metu tutus, in singulis stationib⁹ suggesta attollit, machinas locat, quibus in arcem ferociter & frequenter displosis, mutuas ab hoste jaculationes damnaque excepit, concussis dirutisque hic illic, quas festinatio aggererat, terrarum molibus. Intereâ acced-

*Stativa
ordinat.*

accessus suos & latentes aditus fossorum laboribus graviter ducit, & cum operariis propius adreptis milite. prima luce, sero vespere, socium se periculorum operis addit. Occubere, præter gregarios aliquot & primores, Carolus Nassovius, calida juvena miles, majorisque animi & sanguinis, quàm fati, & centurio Ioannes Tallebornius. quibus glandium majorum ictu subita mors magnarum virtutum usum invidit. A decima & tertia obsidii die, cum jam proximè fossis inhærerent operæ, nec hosti animus viresque essent, ultra se defendendi, missis obsidibus, dedita Arx honestis belli conditionibus fuit, prima Comiti expeditionis Americanæ merces & amplioris potentia gradus & fundamentum. Præfidiariis concessa potestas, militiae ritu armatis, discedendi & compendiosissimo itinere in Reciffam insulam, inde in Hispaniolum, & Indiæ Occidentalis, quæ vellent, loca abeundi, vel in Terceram trajiciendi. Vnius ipsis, pro belli honore, machinæ & apparatus bellici non multum, facta copia. Naves, quibus trajicerent, à Comite impetravere, ea fidei pactique, quâ convenerant. Navigavere omnes in Insulam Terceram, quæ inter Azores sive Flandricas primaria est. Egressi ex Arce Governator Hispanus, Michaël Gibertonus, armorum præfectus, bello Belgico clarus, centuriones octo, signiferi

Expugnata

feri septem , militum quingenti , Italicæ , Hispanicæ , Lusitanicæ gentis , præter ægros & saucios , gloriosam utilemque ; victoriam fecere . cessere quippe in belli spolia machinæ bellicæ ex ære viginti duæ , è ferro fusili quinque , mortaria quatuor (genus machinæ est pandum ac breve) glandium ferrearum & missilium magna vis , ut & funes incendiarii , aliaque Martis utensilia , totumque Regis , quod illic erat , armamentarium . Nec minus vago exercitu propè Moribecam & S. Laurentium , occursum fuit hostium in fines nostros excursionibus , exactique , qui iruperant , populatores , duce Jacobo Stackhouwero , qui cum hostili manu congressus , eam , pugnante fortiter Helmichio Vice-centurione , fudit fugavitque . Sic parta circum agris major quies & securitas fuit . Pugnantium profectò ducum omnium memoriam exempli intererat ad posteros nominatim extendi , si mihi æque promptum fuisset nomina scire , ac admirari virtutem .

*Banjolam
persequi-
sur.*

Fugientem Banjolam ponè pressit Mauritius , victoria utendum ratus . nec diu fuit , cum tota Pernambucensii Provincia minus tum animosum & validum exegerit . sed operæ precium fuerit , ad Historiæ præsentis , & rerum hîc gestarum , & porrò gerendarum lucem , Præfecturæ hujus situm locaque ; strictim indicasse . præsertim cû & Comitibus hic & Senatus politici ac supremi illustrior

*Præfectu-
ra Per-
nambu-*

sedes

sedes sit, & præcipua crebraque navium statio. Inter Brasiliensium colonias Pernambucensis è maximis est. ut quæ sexaginta juxtà littus miliaribus porrigitur, inter Francisci, fluminis celeberrimi, ostia, & Itamaricæ præfecturam. Peculium est Duarti, sive Eduardi, Albuquerqueii, Lusitani, cujus hic nomine imperitabat Frater Matthias Albuquerqueus, qui Olindam venerat, paulo antè quàm nostri ea potirentur. Sedes pagiq; Portugallis habitati undecim notantur. Prima est Olinda metropolis, ad maris oram, pulchris ædibus templisq; nuper conspicua. Situs, ob colles, quos ambitu suo completitur, inæqualis adeò est, ut vix humana industria muniri possit. In ejus parte editiore eminuit Iesuitarum Cænobium, structura elegans & redituum locuples, à Rege Sebastiano conditum. prospectu amœnissimo primum se, ex alto ad navigantibus, ostentabat. Iuxta hoc aliud conspiciebatur Capucinatorum, ut & ad littus Dominicanorum & in Superiore urbis regione Monasterium S. Benti, natura & opere validum; præter Monialium ædem aliasque. Basilicas habuit geminas, unam S. Salvatoris, alteram S. Petri appellationibus venerabiles. Oppidanorum censebantur millia duo, exceptis Ecclesiasticis & mancipiis. Hi ad signa revocabantur quatuor, dispari, ut solet, numero. Civium ducenti circiter opibus præstabant

*censts de-
scriptio.*

*Pagi sedes-
que undecim.*

Olinda.

& fulgidiore censu. Ab hac Austrum versus, inter fluvium Biberibi & Oceanum, extenditur, ferè uno miliari, longus angustiorque & arenosus terræ trames, ligulæ aut costæ instar, quem, ut & alibi, provida Numinis cura huic oræ adversus maris insultus objecit. Ubi terminatur, pagus fuit, *Reciffa* dict⁹, sive *Receptus*. forte ab hoc, quod intra hunc & alium terræ similem tractum oblongum, quem *Reciffam Lapidosam* vocant, recipi naves possint & soleant, accipiendis exponendisque oneribus. Frequentibus incolis habitabatur, & qua parte medium hunc tractum Arenosum intersecat mare, majorum navium statio est, ob insignem pelagi altitudinem. E regione hujus, ubi desinit *Reciffa lapidosa*, hic illic mari pervia, *Turris* fuit ex aquis exurgens, *Castelli maritimi* nomine, ad discrimen ejus, quod in *Reciffa* terrestri aut arenosa cernebatur & castellum terrestre vocabatur, *Lusitanis S. Georgii*. Post desertam *Olindam*, in *Reciffæ* pagum se recepere civium & mercantium plerique, qui ædificiis illam insignibus ornavere. donec ejus fulgorem præstringere cœpit *Mauritiopolis*. sepimentis cinctus à nostris, qua parte fluvium adspicit, robur non leve accepit, cum is, relabente maris æstu, pervius sit pedibus. Hæc *Olindæ* facies fuit, antequam eam expugnassent *Belgæ*. qui munitis novis hos terrarum *Receptus* ut &

Insulam Antonii Vazii inexpugnabiles fecere. Fulget jam hæc Insula Palatio Comitum, Friburgo, ad usum ej⁹ & Imperii decus sum-
 tibus ipsius, magnificè exstructo, ut & urbe
 MAVRITIO POLI & pontibus ad miraculum in gemino flumine jactis. Secunda
 sedes fuit Garasu, pagus verius, quam oppidum, à littore remotior, è regione Itamaricæ insulæ, quinque ab Olinda miliaribus. Olim tenuioris fortunæ Lusitani incoluere, mechanicis artib⁹ vitam tolerantés. at postquam nostris partibus accessit Olinda, etiam opulentiores huc commigraverunt. Expugnare hoc oppidulum nostrates, calendis Maij Anni tricesimi secundi supra millesimum & sexcentessimum, captumque incendiis & militari direptione deforme fecere. Tertia fuit Reciffa jam dicta. Quarta Moribeca, mediterranea magis & Australis, quinto à Reciffa miliari. Quinta S. Antonii, septem vel octo à Reciffa miliaribus, Austrum versus, secus promontorium S. Augustini. Sexta Michaëlis de Poyuca, incolis frequentissima, decem à Reciffa miliaribus, ubi machinæ saccharæ tredecim magnam sacchari vim quotannis edunt. Sita est ad amnem cognominem, qui ad latus Meridionale promontorii Augustiniani in mare se exonerat. Septima pagus Serinhæmi amplissimus & amœnissimus, ubi duodecim machinæ, quæ singulæ sex aut septem millia arobarum sac-

*Insula
Antonii
Vazii.*

GARAZA.

*Reciffa.
Moribeca.*

S. Antonii

Poyuca.

*Serinhæ-
mum.*

chari feliciter exequuntur. Pendet Aroba
 xxvii aut xxviii libras nostrates. tre-
 decim à Reciffa miliaribus abit. Octava se-
 des Gonsalvi de Vna, viginti à Reciffa mili-
 aribus, machinas exercet quinque. Nona
 Portus Calvi xxv à Reciffa leucis, machi-
 nis operatur septem vel octo. Hic Arx Po-
 vacaona est, Mauritiana victoria illustris.
 Decima pagus Alagoæ Borealis, xl milia-
 ribus. Undecima Alagoæ Australis, toti-
 dem ferè distans. Vicis etiam aliis minorib⁹
 Brasilianorum degitur, quos *Aldeas* vocant.
 Ædificia, quib⁹ sacchara coquuntur, nume-
 rata fuere septuaginta & ultra. Eorum aliqua
 amplitudine pagos adæquant, ob operario-
 rum, circumquaq; habitantium, frequenti-
 am. Tantum ex illis sacchari quotannis col-
 ligi perhibent, quantum onerandis navibus
 octoginta vel nonaginta sufficiat. Non va-
 nis autorib⁹ habeo, uno die ex Olindæ por-
 tu solvisse naves saccharo onustas quadra-
 ginta, relicta adhuc in conditoriis ea saccha-
 ri copia, quæ ad totidem navium vecturam
 satis esset. Nec possunt illa confici sine Ni-
 gitarum opera, quorum numerus ingens ex
 Angola aliisq; Afrorum portibus huc transf-
 vectatur. Constat ex commentariis & diur-
 nis notis, ad annos vicesimum primum, se-
 cundum, tertium, supra seculum decimum
 sextum, quadriennii spatio è solo Ango-
 læ portu in Pernambucensem Præfecturam
 trans-

Vna.

Portus
Calvus.Alagoæ
Borealis.
Australis.
Aldeas.

transvecta Nigritarum millia quindecim, quadringentos insuper & triginta, maximo Regis Hispaniarum compendio. Montibus vallibusq; lætissimis hæc regio distinguitur, cannarum sacchari feracissima, etiam ligni Brasiliensis optimi. Nec minus pascu^o quoque est ager, & pecore abundans; ut, quod de Campania ab Italis olim dictum fuit, summen Brasiliæ dici mereatur. Hæc topographica sunt, & quia notiora, minus egent stylo. insisto gestorum narrationi.

Provisis, quæ ad propugnaculorum munitionem & robur faciebant, Schuppius cū copiis & equitatu in Allagoas missus fuit, in reliquias hostium inquisiturus. Ipse Comes, ut fatigatum itinere militem levaret, conscensus in Barra grandi (sinus est spatiosus, mille & ultra naviū capax, Portui Calvo vicin^o) navibus, ad promontorium Sergoæ appulit, non longe ab Allagois, hostem insegutus ad flumen usque Francisci. Hæc inter, indigenarum plurimi, armis nostrorum & excursionibus proximi, in tutelam recipi supplices petiere, quod & impetravere. nec enim cū privatorum calamitatibus. sed hostium vi contendere generosum credit Nassovius. quo facto accidit, ut in sua redirent incolæ, Belgas fortunarum suarum tutores, non hostes experti. Propè Corregippam cognitum indicis, Comitem Banjolam Openedæ quem habebat militem, in

*Schuppius
in Allagoas
abit.
Banjola
fugio.*

*Flumen S.
Francisci
trajicit.*

*Comes
Openedam
venit.*

*Castrum
Mauritii
ab ipso
impositum
ripe S.
Francisci.*

oppositam fluminis Francisci ripam lembis transmittere. Quare mandatum Schuppio, ut eò se cum copiis balistariorum Brasilianis & equitum turma conferret, turbandis Hispanorum cœptis. verum serius adventans, dum postremus trajiceret lembus, spoliis solummodo pecuniariis & vasis argenteis militum cupidini litavit. Equidem victa, præter opinionem & Banjolæ, & incolarum, celeriter Arce, quam quadrimestri obsidioni parem putabant, indigenæ rebus suis consulere tempestivè nequiverunt. Comes, ubi Openedam venit, (oppidulū est ad S. Francisci ripam,) sex à mari miliaribus, cum idoneum judicaret locū, faciendis in hosticum progressibus, Arcem ibidem in rupe de suo nomine condi jussit, ut & aliam ad fluminis ostia, hoste & incolis se in Seregippam Regiam recipientibus, quæ viginti quatuor à fluvio Francisci miliaribus abest. Huic ostium est patens, qualis fere Mosæ est latitudo in Batavis, ad Delfensem portum. aquæ motu feruntur concitatissimo. Tum imperatum Australem ripam incolentibus, uti cum jumentis omnib⁹ in Borealem transirent, ne pabulatum eò, ut ante, iret hostis.

Atque his fere expeditionibus exacti hîc menses brumales & ver primum fuere. quarum felicitate firmati militum animi & Comiti ademptus hostium contemptus. Quæ perscripta ad Potentissimos Belgii Ordines

& Societatis rectores , auspicata Comitibus imperia omnibus fecere , & insertum publicæ famæ , encomiis multorum domi forisque extulere. Ipse datis Openeda ad Celsissimum Principem Auriacum , Fœderati Belgii Governatorem , litteris , de his , quæ pridem gesserat , in huncmodum scribit :

Ex quo per Tribunal Artioskium ea omnia , que felici satis Marte pro Societate , in externis gentibus , hactenus confecimus , perscripsi , propero agmine in hostem perrexi , opportunum ratus instare successibus & favori Numinis. Ille in Alagoas profectus nec adventus nostri patiens , trajectis , que intercurrentibus fluminibus , planè fugienti similis , Openedam usque , oppidulum ad ripam fluminis S. Francisci , penetravit. ubi mora quoque omnis nescius , sequentium formidine , ne in periculum exercitus sui reliqua daret , flumine superato , susque deque habuit quicquid apparatus bellici in citeriore erat ripa. Et nisi , dejectis à tergo pontibus , quos refici necesse erat , remoram iniecisset nobis insequentibus , omninò spes erat , uti ipse militarium Dux Banjola in manus nostras incidisset , cum magna armatorum manu. Quos enim pramiseram scopetarios equitesque , transducentem postremos suorum videre , pradam non contemnendam ex impedimentis nacti. Vbi evasit , cum copiis , quas reliquas habebat , in Omnium Sanctorum præfecturam & Urbem contendit. Nos Præfectura omni Pernambucoensi pepulisse hostem contenti , hinc victoriam & primi belli vota stitimus.

*Littera
Comitibus
ad Principem
Auriacum.*

promovendo in hostiles terras bello opportunum arbitror, praesertim ubi in arctum stringitur flumen, insignis aliàs latitudinis. Hanc ob causam Castrum validius imposui ripae, sex à littore miliaribus, cujus ichnographiam praesens exhibet tabella, certus aliud minus ipsi ostio imponere. Non alibi illustrius Flumen excellentiusque reperias. ea quippe est amplitudine, ut quibusdam locis trajici glande tormentaria librarum sex nequeat: ea aquarum velocitate & impetu, ut longè ab ostio, trusi in aperta Oceani latices, dulcedinem servant: ea altitudine, quae cubitos aquet octo, duodecim, quindecim. aditu difficile est, ob arenas, quibus obsidentur ostia. facillimè subeunt Liburnicae nostrates Openedam usque & altiùs. Diversa huic fluvio ab aliis indoles. Per brumam, restagnantibus aliorum aquis ex perenni pluvia, nequaquam ripas egreditur. aestate, difficultibus aliorum aquis, proxima quaeque inundat, Causam percunctatus ex Portugallis, accepi, in mediterraneis locis, centies sex septemve à mari miliaribus, magnam nivium & glaciei vim colligi, qua per calorem aestivum liquecente, intumescunt aquarum alvei. Est hìc locorum gens effera, barbara & inconditis prorsus moribus, de anthropophagorum genere, quam Tapujas vocant, quorum septingenti altero à castris meis miliari confedere, missis è suis, qui pacem orarent, & socia adversus Lusitanos arma. Corpore erant robusto, grandi & benè habito. idioma lingua istiusmodi, ut nec à Lusitanis, nec à Brasiliensis, aliisque, qui penes nos erant Tapujis, intelligi possent. Gestibus tamen & manuum motu animi

sensa

sensa mutuùm exposuimus. illud potissimum, ut fluminis transitu prohiberent Lusitanos trans fluvium degentes, & hoc conantes trucidarent. intellexere & per horribiles voces annuere postulatis. Postea munusculis leviculis donatos dimisimus, letos novæ gentis congressu & humanitate. Omnino futurum arbitror, ne posthac ausint trajicere flumen hoc hostium pradones, & graves esse finibus. Vterioris ripæ agros terrasque vastare stat sententia. iusti sunt indigenæ in Borealem ripam familias armenta que sua transferre, ne hosti pabula vel sponte vel coacti subministrant. Dum insequor ad leucas LIII, tale solum omne comperi, ut amœnius temperatiorisque cœli dari vix putem. nec calor diurnus eunti gravis fuit, nec frigus nocturnum, licet horrescente interdum corpore. Pandunt se locorum plana, decem subinde miliarium amplitudine, quæ torrentibus rivulisque lene fluentibus irrigantur, vagantibus hic illic & pabulantibus gregatim animalibus. quorum greges & agmina mille quingentorum, quinque millium, septem millium, numerum habebant. Stupui, nec invenire hæc fidem apud me potuissent, nisi hisce oculis usurpassem. solum incolarum indiga tellus, colonos implorat, qui desertam colant & inhabitent. Scripsi ad Novemdecim viros, ut Germanorum profugos, patria extorres, bonisque exutos, huc transmitterent, ituros in sæcundas frugum terras & leta imperia. Idem Celsitudini tuæ curæ sit & cordi, nec enim absque colonis utiles esse possunt terra Societati, nec pares impediendis hostium excursionibus. Quod si hac via non succedat res, laxari optem Amstelodamensium

mensum Ergasteria, dimitti damnatos ad triremes, ut dum lignibus hic terram vertunt, improbitatem deterant, priorem infamiam honesto sudore eluant, nec reipub. molesti, sed utiles efficiantur. Iamq; majora polliceri videbatur sic satis felix reipub. status. miles naveſq; in promptu. Duces in omnem fortunam parati & agiles. Imperator expeditus. Portus Sanctorum votis omnium petebatur, sed annonæ penuriâ & apparatus bellici, quorum pertinaci & assidua flagitatione plorant chartæ omnes & tabulæ, inhiberi victoriarū egregios successus & spes Comitum, plures querebantur. Nec mirū flagitasse illa impensius Brasiliæ rectores, cū transmarino militi annonæ & armorum sollicitudo, quantumvis anxia & præpostera, vitio verti non debeat, ob pelagi & ventorum incerta, ut satius sit providis esse & Prometheis, quā Epimetheis. Nec Societatis Administris præstare semper, quæ sperabantur, facile fuit, ob publicam inopiam, ob dissentientes sententias, privatas missitationes, aliaq;. Scripsisse Comitē & Senatores lego: *Primis eventibus metū aut fiduciam gigni: instandum nunc optimè ceptorum fama: fortunam rebus agendis se præbere: hostibus occasionem tempusque dari colligendi vires: Regna parantibus celeritate opus esse; alias prætervolare opportunitates: gladios sibi à Societate porrigi, sed necessarium defectu usum impediri: terribiliores se fore, si inopinatis & imparatis superveniant; quàm si ex-*

*Litteræ
Comitum &
Senatorū
ad Socie-
tatis Re-
tores.*

specta-

*ſpectati pugnarent : mitterent ſupplementa , arma ,
 victualia : militem vel miſſione vel ſato minui : ſine
 armis invalida eſſe bella , ſine annona militares. Fa-
 rina nonnihil ſufficere agreſtes , ſed non quantum ſa-
 tis alendis claſſibus. pecora haberi poſſe , ſed in recen-
 tem uſum , non in expeditionum maritimarum mo-
 ras & tempora : ſola Comitum reverentia modeſtiſ-
 ſime exercitum , cetera querulum & inquietum : ex-
 ſpectare ſe legumina , funes incendiarios , tympana
 & buccinas , ciendis viris & accendendo Marti ; et-
 iam inſignia aut baltheos è byſſo coloris aurantii , a-
 cuendo & dignoſcendo militi. ſi mittere illa negli-
 gant , rem omnem in caſum dari , & periclitari in
 extero orbe , inter bene malèque affectos , Societatis
 eſtimationem. Quæ ſane bella urientem po-
 pulum arguebant & plenos animi Rectores.*

Per id temp⁹ bellis intento Comite, mul-
 ta domi prudenter ex uſu publico à Senato-
 ribus decreta, quæ ad ipſum, cum res exige-
 re videbatur, relata, in caſtris rata habuit.
 Cives & coloni, quotquot ſe aliquot retrò *Domesti-*
 annis in Olindam & Reciffam mercat⁹ cau- *ca.*
 ſa receperant, qui ſui juris nec publicis mu-
 niis adſtricti erant, in centurias quatuor con-
 ſcripti ſunt, ſub ſuis ducibus & ſignis; ut in-
 ſigni ſapientia, quos eodem die aut hoſtes,
 aut dubiæ fidei habuiſſet, cives & amicos
 habuerit. His ſiquidem fidendum magis
 rebatur, quam nullo juramento adſtrictis.
 quibus facile eſt, repertis auctoribus, ani-
 mos ſumere, & nova imperia excutere. Ex-

actiones publicæ magno ære redemptæ. Legibus matrimonialibus, iisdem, quæ in Belgio vigent, adstricta inordinata connubiorum licentia tulit voluptates sufflaminari. Nec enim à vetitis consanguinitatis gradibus abstinerebatur, & conciliatores matrimoniorum adibantur Sacerdotes Pontificii. Facta, ob conscientiam, Iudæis venia, feriandi ab excubiis, die à mundi natalibus sacro. Ne Christianorū quoq; Dominicus novis Christi & piorum natalibus ob Resurrectionem illustris, vilis profanusq; haberetur, iussum. Multi alii mali mores, cum ad perniciosam vesaniam iretur, sublatis. Neq; segnem dedere operam præfecti reipub. convertendis ad fidem Christianam Brasilianis. Aperti in eum finem ludi formandis puërorum moribus & sanctioris doctrinæ succo imbuendis. conceptæ sanorum verborum formulæ, & breviaria, & constituti, qui ea interpretarentur. Lusus, quibus civium fortunæ flagellantur, cõerciti. Facta insuper unicuiq; potestas in Olinda, quam pro deserta habuerant priores, novas domos condendi, & collapsas restaurandi. interdictumq; severè, ut à transferendis aliò ruderibus, lignis, lapidibus, ferramentis, abstineretur. Placuit quoq; Senatui, Nigritas, quotquot ibidem degerent, sub hasta divendi, sive captivatis jure nostri essent, sive emtionis. **Quantum enim in Christianorum inter se bellis captos**

captos vendi, & ad operas serviles urgeri sæ-
 viria habeatur, quod Romanis olim, & an-
 te hos Thessalis, Illyriis, Triballis, Bulgaris
 familiare: non tamen inter suæ religionis
 populos factitant Mahometistæ. licet inter
 hos & Christianos religione dispares istius-
 modi venditiones obtineant. Navium quæ
 per hæc tempora vel è Belgio advenere vel
 rediere, vehendis mercibus, re frumenta-
 ria, armis, aliisque, numerum & nomina re-
 censere velle, anxii nimis foret, & minutio-
 ra quæque exequentis scriptoris. Hoc u-
 num referam, appulisse hac tempestate ad
 Reciffæ littora Gallorum navem, cui mer-
 candi pugnandique adversus infensos pote-
 statem fecerat, sub Regis Christianissimi au-
 spiciis, Eminentissimus Cardinalis, Arman-
 dus Richelius. Verum uti humaniter admis-
 si fuere ejusdem Navarchi, ob fœderati Re-
 gis reverentiam & amorem; ita pellectis,
 malo more, ad se, qui pro nobis hic milita-
 bant, Gallis, abire à litore jussi sunt. Hic
 Ille Richelius est, regnorum Galliæ, & ar-
 canorum ejus, sub Ludovico Rege nuper
 arbiter. qui totius Europæ labores & nego-
 tia capacissima menta complexus, non Fran-
 corum solummodo fortunam, sed & vici-
 norum Regum Principumque stabilire aut
 concutere visus fuit. Nec silentio prætere-
 unda diligens quorundam è Senatu indu-
 stria & alacritas. qui ad imperii custodiam
 illud

*Senatus
 Secretorius*

*Politicæ
laudatio.*

illud maximè facere credebant, si qui rebus regendis præessent, iisdem & gerendis adessent potius, quàm ut aliorum moderamini creditis armis, ipsi seignibus domi votis suam publicamque fortunam opperirentur, & prosperum quòdcunque, ut alienum acciperent, adversum, ut suum sibi imputari paterentur. Fuere his studiis laudabiles Gifelinus, Ceulius, Duffius, Carpentarius, aliique, qui itineribus, arcium restauratione, annonæ & armorum cura, militum in hostem classiumque immissione, non indigna tantis negotiis nomina fuere. Tunc metallicæ quoque spes mercatores erexere, & ut angustis rebus fieri solet, sperata ubique lucra fovebant suavissima auri imaginatione cupidam Societatem. Missi in Couhaoenses fuere Albertus Smientius & Paulus Semlerus, qui Lusitanorum & Brasiliæ ad adiuti operâ fodinas ibidem scrutati, invenerunt argentiferam, quæ cum opulenta videretur, postea fefellit expectationem. Erant & aliæ per Albuquerque quæ celebres, è quibus magnâ massæ metallicæ vim ipsum eruisse fama erat. sed nondum illæ nostris repertæ. Etiam ferebantur per Lusitanorum ora, fodinæ Copaovaenses, ut & illæ ad promontorium Augustini. Terræ Novæ fodinæ, metalli inopes, lapidem dabant, solo fulgore magna mentientem. Nec dubitem ego, Lusitanos illuisse nostrorum

avari-

avaritiæ, & occultarum opum vana venditione captavisse publicam benevolentiam. Nec enim, qui tot annis tenuerant Brasiliam, neglexissent penetrare in ista arcana, aut auri argentique fodinas servassent intactas fera Belgarum egestati.

Adventantibus pluviis mensibus & hoste quatuor Præfecturis pulso, Nassovius munitis fluminum accessibus, & instructis præsidio Arcibus, adversus Barbarorum & Hispanorum populationes; in Reciffam, primam præcipuamq; hujus tractus Belgarum coloniam, è castris reversus, constituendæ Reipub. animum applicuit, & legib⁹ civem; vitia, quæ grassari novarum dominationum primordiis solent, pœnis cœrcuit. Vti enim priores potentia viam aperuerant, ita luxuriæ posteriores. Quippe, nullo per hæc tempora Præside, remotis longe supremis tantarum rerum moderatorib⁹, facile à virtute descitum, & languente disciplina ab armis ad voluptates, à negotiis ad otia conversi indigenæ & nostrates, impietate, furtis, peculatu, homicidiis, libidine, famam gentis suæ turpissimè maculaverant. ut Hercule opus esset, qui Augiæ hoc stabulum purgaret.

*Redit in
Reciffam
MAVRI-
TIVS.*

*Ordinat
Reipubli-
cam.*

Flagitium quodcunque ludus & jocus erat, vulgato inter deteriores epiphonemate: *Vltrà Æquinoctialem non peccari.* quasi non omnium locorum & populorum esset honestas,

neſtas, ſed Septentrionalium tantum, & quæ mundum dividit linea, virtutem à vitio ſecerneret. Sed hæc omnia novi Imperatoris ſeveritas & prudentia, multa corrigentis, multa rigidè punientis, ſuſtulit & emendavit. ut plures bonos feciſſe, quàm inveniſſe credi potuerit. Juſtitia, æquitas, modeſtia, ſepultæ ac ferè ſitu obrutæ, oppidis pagisque redditæ. Sacris reverentia, Senatui autoritas, judiciis horror, legibus ſua reſtituta viſ. plures emendatæ & latæ utiliter. parta ſecuritas civibus, certum cuique rerum ſuarum dominium. Faciendi ſingulis, quod officij ſui erat, aut rediit voluntas, aut impoſita neceſſitas. honores dignis, pœnæ indignis & nefariis paratiſſimæ. Quin adunatis gentibus diverſis, Belgis, Luſitanis, Braſilianis, veluti unum populi corpus fecit, ſurgenti- que imperio valida incrementorum fundamenta conſtituit.

*Legibus
roborat.*

*In peſsi-
mos anim-
advertit.*

*Indignos
removet.*

Primo ſemelti ſeveris ſuppliciis in peſſimos animadverſum, & incuſſo metu omnibus, pœna paucorum fuit. mitiſſimi aliàs ingenij ducem coëgit ad inſolita & acerba deſlectere peccandi enormitas, ex hac ſalutis publicæ periculum: uti crudelem medicum intemperans æger facit. Qui politici vel etiam Eccleſiaſtici ordinis, dedecora videbantur Societatis, domum remiſſi, ſuffectis aliis aut hinc accerſitis. quos, tumultuante licet malè feriatorum fece, conſtanti

aucto-

auctoritate vindicavit. Constituti per præfecturas, oppida, pagos, magistratus, Electores dicti, prætores & Judices, qui civilia curarent & criminum causas, legibus hîc receptis. Etiam qui orphanorum res curarent, & ægrorum in domiciliis publicis misererentur. Indignabantur multa boni moris præcepta Lusitani, quibus per hæc tempora frequens fuerat pecuniis redimere flagitiorum pessima. Etiam hoc effectum, ut militum cuiq; & res Societatis administrantium adsignatum fuerit suum victus demensum. quæ res, maximâ annonæ caritate, insignem utilitatem publico attulit, at invidiam non levem Comiti apud suos conflavit. usque adeò, ut in apertam seditionem erupturæ viderentur querelæ, nisi circumspectâ auctoritate gliscentes motus compescuisset. Molæ sacchareæ collapsæ & ab operariis vacuæ, fisci jure nostræ, licitatæ & venditæ, aliæ viginti, aliæ triginta, aliæ sexaginta, aliæ septuaginta, quædam centenis florenorum fuere millibus. unde ad Societatem rediere vices centena floren. millia. Munimentis neglectis passim, nec adversus vim hostilem validis, restitutum robur suum & decus, dirutis iis, quæ minus necessaria videbantur. Perscriptum præfecturarum rectoribus, salutari Comitis consilio, uti Brasilianis potestatem facerent, in suas sedes pagosque revertendi, cum angustè degentibus nostris,

Magistratus constituit.

Orphanotrophia.

Nosodochia.

*Victus demensa, ob annonæ caritatē, militari-
bus aliisque definit.*

Molæ saccharorum Lusitanorum magno are vendit.

Arces restaurat.

Nō necessaria diruit.

Brasilianos in ve-

*terres sedes
& Aldeas
remittit.*

*Barbaros
humani-
ter habet.*

non satis ipsis esset agrorum, conficiendæ; qua victitant, farinæ; ideoq; alimoniam nostram egerent. præterquam quod otio remissi jam agricolis graves essent & populatores terræ, quam à populationibus vindicare debebant. Accedebat & illa causa, quod ipsorum laboribus gratis uterentur Belgæ, & ob hoc infestiores nobis redderentur. Profecto insigne & rarum se justitiæ & æquitatis erga Barbaros exemplum præbuit, omni eos beneficiorum genere profecutus, decreta laboribus ipsorum digna mercede, meritis & officiis remuneratione. Etenim miseratus magis sortem non Christianorum, quam indignatus, humanitate complexus fuit, quos non poterat fidei & religionis amore. Stipendia eorum & donaria ita moderatus fuit, ut neque luxuriam irritaret, neque aliam, quam honestam paupertatem, vivere pateretur. Nam ut EGREGIUM est hostem dejicere, ita non minus laudabile, infelicis scire misereri, & ea beneficia conferre in victos, quæ victores non dedissent. Nec mansuetudinem illam & benignitatem quaterunt aliorum minus humana consilia, qui durius habendos Barbaros censebant. Etenim tum demum inter externos homines minimum se odij habiturum credebat, cum plurimum humanitatis, cui ex ipso homine nomen, habuisset. Et sanè dum hæc ejus erga ipsos benevolentia

tia speciosè latèque patet, lucidiora quoque
 & alacriora ipsorum erga se studia & officia
 reddidit. Postulatis Lusitanorum, quot-
 quot imperia nostra agnoscebant, & gentis
 suæ res moderabantur, ex æquo & Reipub.
 bono, & Fœderatorum decori convenien-
 ter, responsum: Sacra sua & religionem il-
 libatam sibi haberent; nullâ in aliorum sa-
 cra jurandi lege adstricti, conscientiarum li-
 bertate gauderent, ut quæ divini juris sit,
 non humani: curæ fore Comiti & Senatui,
 ne quid detrimenti templa ipsorum pate-
 rentur, nisi fortè externa vis necessitatem
 imponeret, ea ad civium tutelam muniendi
 & milite præoccupandi: Præfectum sacro-
 rum Ordinum ab Episcopo Bahiensi ne ex-
 pectarent; nec enim novorum motuum,
 glifcente imperia, flabella & pessimarum in
 Rempub. machinationum autores accer-
 sendos esse: minus prudenter id ipsum ab iis
 flagitari, qui fidem obedientiamq; Comi-
 ti juravissent: defunctis Monachis novos
 necdum surrogarent, cū per superstites per-
 agi sacra possent; privilegia ab Hispania-
 rum ipsis Regibus indulta, rata haberi non
 posse, nisi de illis propius constet, quæ illa
 & qualia: Lusitaniæ legibus & jure, apud
 Hispanorum hostem populum, ipsis viven-
 dum non esse, sed Cæsareis & Romani Im-
 perij legibus, iisque, quæ apud Hollandos,
 Zelandos, Frisiosque obtinent: Domici-

*Ad postu-
 lata Lusit-
 anorum
 respondet.*

lia, quæ in Olinda quisq; propria haberet, ut sua possideret: fundis inædificaret, modò imposita ædibus opera pari cum nostris lege ferret: Ob necessitates belli, & exhausta impenſis æraria, non posse impræſentiarum ex decimis Clerum ali, comodiſſima fandi & impetrandi tempora expectarent: Mancipia, quotquot à dominis suis aufugiſſent, auctoritate publicâ redditû iri, modò post juratam nobis fidem id ausi fuissent: Sin autè, ea restitui sine summa rectorum perfidia & scelere non posse, cum & belli studiis & apertendis hostium terris latebrisque & saccharorû machinis ac conditoriis utilem Societati operam navaverint: nefas esse hos ipsos dominorum sævitix & exquisitissimis suppliciis, tanquam piaculares victimas, objici: præterquam quod ob mutata aliquoties dominia, primis dominis reddi non possint: licentiam concedi indigenis & uxoratis & fide publicâ adstrictis, lat' gladio accingendi, adversus Nigritarum agrestia tenentium assultus: quotquot, impetratis à Comite veniæ litteris, redire Olindam & ad suos volent, iis ex arbitrio ejusdem & Senatus, domos, agros, prædia, sua fore: de militum grassationibus & agrariis excursionibus jam decretum esse: Veniam impunitatis concedi non posse, nisi de delictis & reis propius constet: pari eos lege & modo cum nostris in solvendis portoriis, tributis & vectigalibus

bus habendos : singulis hebdomadibus duos dies fastos dijudicandis ipsorum controuersis à supremo Senatu dictos esse : denique, nihil æquè cordi esse Societatis rectoribus, quam ut Lusitanorum, fide se & debita obedientia probantium, fortunæ, res, mercimonia, sub nova hac & externa Belgarum dominatione, porrò floreat vigeantque. Quo responso leni & moderato hoc effectum, ut æquius de nostrorum imperio senserint victi, locuti fuerint honestius, paruerint lubentius. Nec diu post in eandem ferè sententiam ad similia postalata responsum is, qui in Paraibæ territorio res suæ nationis agebant. Multa alia decreta de decimis saccharorum & farinæ in præfecturis Pernambucensi, Itamaricæ & Paraibæ, etiam de piscationibus maritimis, ponderandis mercibus, fluminum & aquarum hîc illic trajectibus; ex quorum factâ publicanis venditione grandes collectæ pecuniæ, annuæ vel semestres. Fraudibus adhæc injuriisque mercantium obvium itum, revocatis mensuris ponderibusque ad formam & normam fori Amstelodamensis. Cumque omnia post religionem ponenda duceret, etiam illa, in quibus sui imperij decus conspicui voluit; ab exactissimo ejus cultu remotos nequaquam oculos habuit, non ignarus, pro ejus imperij incremento & custodia excubare Numinis indulgentiam, in quo

*Decreta
varia de
decimis,
piscatione,
ponderibus,
&c.*

*MAVRITIVS, quæ
Religionē
attinent,
sedulo curat.*

Pietatis momenta omnia serua cura obseruantur. Nec obstitere dissidentium studia, quo minus tenor illi suus observatioq; conservaretur. Quamobrem prima ipsi cura fuit, ut sacrorum nostrorum administri per provincias constituerentur, qui cū poscendum aliquid à Deo esset, verba præirent; cum imbuendi vera religione rudes, docerent; cum solvendæ Deo gratiæ, solverent pro universis; cum obsequandus piis divinus favor, porrigerent incurrentia in oculos sacrosancta gratiæ signa. His additi, qui pueritiam formarent, & cœcutienti paganismo præferrent rudimenta fidei, & melioris doctrinæ scintillis discuterent profundæ ignorantia tenebras. Hoc ut fieret ordinatè & spe pij fruct⁹, aliter Paganos, aliter Iudæos, aliter Pontificios habendos censuit ipse & Præcones publici. Paganis eximendos plurimum Deorum superstitiosos cultus, & unius Numinis veneratione erigendas mentes. Iudæis eximendam inveteratam, de Legis Moisaicæ æterna observatione, opinionem, ut & de regni Hierosolymitani restauratione: persuadendam Jesu Christi Filij Mariæ, tanquam promissi & nati dudum Messia, reverentiam & fidem. Pontificiis ostendenda subnatorum in Ecclesia errorum tempora, adimendum de unius summi Præsulis in terris Auctoritate, eaque falli nescia, sensum. Ita potentia Societatis benè atque

constanter famulata est Comitum pietas, tam publicæ religionis assertione, quàm aliarum circumspècta toleratione.

Magna id temporis Tamaricæ insulæ laus erat & apud Brasiliiani imperij in Belgio primores commendatio, ut jam de transferenda in illam Imperij sede multus sermo esset. Verum significavere illis Comes Senatoresque, incommodam fore illam translationem, inutilemque: lustratum à se locum insulæque omnia. vasta apparere cuncta & incondita, raros habitatores, domicilia vix ulla. hîc, ubi Reciffa est, frumentarias ædes, armamentaria, & mercium conditoria reperiri. illic magnis impensis exstruenda hæc esse: Reciffæ sedem æniorem, fertiliorem & munitiorem, facilem aditum maximis navigiis dare, portu commodissimo & laudata statione. Tamaricensem fluvium non nisi minoribus navibus subiri posse, solo circum sterili & inculto, portu vadoso & navium plurium naufragiis infami. Aëris salubritate aliisque naturæ beneficiis pares locos censerî: Esse illic aquarum dulcium copiam, sed & hîc per Nigritas è Biberibi fluvio semihoræ itinere apportari illas posse, quin & puteos hîc esse, qui per obsidionis tempora aquas ad potum sufficient. Lignationes quoque dari, licet majore sumptu. Quare veteri se loco continuere & aulæ & Curiæ Brasilianæ Rectores.

Deliberationes de transferenda imperij sede in TAMARICAM.

Præfertur Reciffa Tamaricæ

*Exscensio
Lichtkar-
tij in præ-
fecturam
Insula-
nam, sive
Capitani-
am Iseos.*

Verum (ut bellica memorem) Lichthar-
tius dux acerrimus & peritissimus, qui in-
structis navibus majoribus & Liburnicis lit-
tora Portus Sanctorum dudum legerat, ut
prædam opperiretur, postquam ad Austra-
lem ejus oram, & Sinum Camaniu reficien-
dæ rati se recepisset, hostiumque domicilia,
prædia, agrosq; flammis vastavisset, ut Por-
tus Sanctorum civi annonam subverteret,
in præfecturam *Insularum*, ad urbem cogno-
minem, appulit, passus tridui tempestatem.
Et licet de adventu certiores essent incolæ,
centum & quinquaginta militum manu ex-
scendit, inque hostem prælium parantem
fortiter & intrepidè ivit. Quo ad primum
impetum in fugam acto, factaq; in obviam
munitionè impressione, ea potitus post acre
certamen fuit, cæso è suis centurione Nor-
manno aliisque. Inde ad oppidum progres-
sus, vacuum illud mercibus, supellectile &
habitoribus repperit. ab excidio ejus, cum
prodesse illa inops non posset, abstinuit, &
sine aliquâ manubiarum gloriâ Pernambu-
cum rediit, machinis solummodò ferreis è
munitione ista in naves translatis. Sita erat
urbecula in monte, qui in parte continentis
prominentiore, peninsulæ simili, assurge-
bat, ædibus è lapide non inconcinnis, tem-
plis quatuor, æde Iesuitarum & Cænobiis
decora. Navem vectoriam, quæ oleum vi-
naq; è Portugallia advexerat, in ipso portu,
injectis

injectis flammis, nec suam esse passi sunt op-
pidani, nec nostram.

Per hæc tempora nunciatum Nassovio *Expeditio*
fuit, *Minam*, validissimam in Afrorum lit- *in MINAM*
toribus Arcem, Regis Hispaniarum præci- *Africa ar-*
puum ibidem robur ac præsidium, à Belgis *cem.*
occupatam. quæ victoria gloriæ gratiæque
multum Nassovio, Societati plurimū com-
modi viriumque, ob mercantium inibi tute-
lam & securitatem, attulit. Quamobrem
indicta per Præfecturas omnes publica gra-
tiarum actione, Deo, præcipuo victoriæ au-
tori, litatum: jussique mox locorum præfe-
cti tormentorum & sclopetorum explosio-
nibus, semel, iterum, tertium, gaudia sua
testari. Hæcum Comitis consilio & ductu
suscepta sit expeditio, morari me in se vult
paulisper, donec bellum hoc acre & breve
recensuero. Arx ista in Æthiopum sita ter-
ris, vulgò Castellum S. Georgii, quinque *S. George.*
ab Æquatore gradibus, Arctum versus, in
ipso Guineæ littore, natura loci expugnatu
difficilis habita fuit, utpote in rupe structa,
è qua excisis muris & superimpositis saxis
grandibus munitur. Quatuor propugnacu- *Ejus de-*
lis valida, duobus mare, duobus continen- *scriptio.*
tem adspicit; hinc maritimo, inde terra ad-
ventanti hosti terribilis. Ad latus Occiden-
tale monticulus illi impendet, è quo tormen-
torum violentiæ patet, à sacello S. Jacobi *S. Iago.*
nomen sortitus. ad montis pedem pagus est

in longū excurrens, Nigritarum sedes. Quā Orientem respicit, Sinus est recipiendis navigiis commodus. Hac se Arce Lusitani defendunt adversus nostrates, alia arce, Nafsoviā nempe, tutos. Illorum mercatores centum & xx millia ducatorum quotannis Hispaniarum Regi pendebant, ea lege, ut solis sibi jus esset commercia iis tractibus exercendi. Anno, qui suprā millesimum & sexcentiesimum vicesimus quintus fuit, vano illā molimine tentaverant Societatis retores, quamvis numerosum satis militem exposuissent. quem palantem & supinè securum ac æstu fatiscentem tanta celeritate oppressit Nigritarum non magna manus, ut quos venire non senserant, videre se vix crederent. Commissa est atrox in nostros cædes potius, quàm pugna, nullo viriliter repugnante. In fugam acti duces militesque, pavore velut cælitus immisso, pecorum instar maetabantur, augente stragem trepidatione. Miseranda ubiq; facies erat & internecioni similis, tamq; vehemens Barbarorum nemini parcentium impressio, ut plures natandi imperiti fœdissimo interitu mari mergerentur, alij arma vecordi formidine abjicerent. nullo Æthiopum imperū, quem illi pro virtute habent, sustinente. Cumq; precia victorum capitibus imposuissent Lusitani, arcis custodes, occupatis hac laniena & carnificina Nigritis, evasere brevi mora

Arx Nafsovia.

Ante hac frustra à nostris tentata fuit Mina

Cædes Belgarum.

nonnulli. Tanta siquidem Belgarum militum consternatio erat, ut præsentis exitio quenquam subductum miraculo fuerit. cedere quadringenti & quinquaginta, duces, gregarij, navales, omnes capite truncati & sine nomine corpora. Quamobrem dejectis desperatione & pudore nostratium animis, & Regulorum amicitiam simulantium, & irritis nominibus concordiam jactantium, cognita perfidiâ, quæ propinquo summæ rei discrimine patebat, inglorij discessimus, edocti cautius hîc mercari & præliari. Ea clades negligentiam præfectorum accepta; culpamq; pro more belli, in alterum quisq; rejiciebat. Qua tempestate rerum in Brasilia potiebatur Mauritius; tractus Africani gubernator Belga, Nicolaus Yprensis, vir non prætereundus, per litteras Comiti exposuit, optimis occasionibus & certiore spe denuò Arcem tentari posse, modò auxiliares copiarum armaq; ad bellum hoc necessaria transmittantur, Comes, ocioso ob pluviosos menses milite, hoste extrâ limites nostros longiùs fugato, cum militarium se parte carere posse, sine Reipub. detrimento, judicaret; veritus quoq; ne otium, res disciplinæ militari inimicissima, corrumpere militem; ex Senatus Supremi consilio, Tribunum Iohan. Coinum amandat. qui navibus novem, milite, armis, commeatu instructis, superato mari Æthiopico, Guineæ littora

NICOL.
Yprensis
Comiti
scribit.

*Dux expeditionis
Iohannes
Coïnus
Africam
appellit
An. MDCCXXVII,
c XXXVII,
mens.
Jun. XXV.*

felici navigatione appulit, postquam è litore Pernambuceni solvisset xxv mensis Junij anno MDCCXXVII. Nec mora, per litteras Nicolaum Yprensem Guineæ & Angolæ gubernatorem, Moreæ commorantem, certiozem de adventu suo fecit: adesse se Mauritiî Comitîs, Brasiliensium Præfecti, totiusq; Senatus jussu, copiis centuriisque militaribus instructum, ut destinata peragat: postulare ab ipso, ut commoda exscensionis in hosticum loca commonestret, modumq; quo conceptum facinus exequi consideratè possit: de tormentorum vehiculis, quorum penuria laborabat, sibi prospiceret: Nigritas omni officiorum genere, luculentis promissis præmiisque ad Societatem belli invitaret: Anglorum, si qui in littoribus starent, rationem haberet; causas adventus alias prætenderet. deniq; sacro silentio, optimo tutissimomq; rerum gerendarum vinculo, rem omnem involveret, ne per loquaces aut infidos dispalescant cœpta: se in Albina & Achina stationibus aut Moreæ responsa expectaturum. Dum circa littora cum ratibus oberrat Coïnus, responsi cupidus, scaphæ littorales Nigritarum octodecim se nostris applicuere, sciscitantium in merces Belgicas, quas elephantinis dentibus ipsis permutare erat animus. At cum sibi merces esse inficiarentur Belgæ, adducta in dubium amicitia fuit, cui ocyus fidem fecere, lapsu guttularum maris in oculos. quod & fecere Nigritæ, ritu juramenti Barbaris his familiari.

Abina &

ctis

etis Belgis, iterum Æthiopum lintres, sive *Ackina*
 Canoæ adnavigavere, mercandi cupidæ. Il- *Stationes.*
 li moras quærere & differre negotiationes
 in triduum aut quatrimum. At Æthiopes,
 advocata in consilium superstitione, à Ti-
 tello, tutelari suo Idolo, accepisse se aje-
 bant, esse in procinctu naves grandiores se-
 ptem, quarum appulsu vilescerent nostrati-
 um merces. Coinus non credulus illis, ali-
 udq; animo agitans, iterum ad Moreæ Gu-
 bernatorem litteras dedit, ejusdem ferè sen-
 sus, Qui se ad stationem Commendensem *Commenden-*
 affore rescripsit, ubi convenere, læti quod *do.*
 ex communi consilio decernere gerenda
 promptum esset. Mente in littus exposito ad
 promontorium Corsicum, prima cura Coi- *C. Corffo.*
 no aquationis fuit. inde semihoræ spatio
 progressus ad fluvium devenit & monticulū
 planitiemq; gramine luxuriantem, locandis
 castris idoneam. Hic refecti Dux milesque,
 duarum horarum spatio ad alterū montem
 pervenere, Arci proximum. Nigritarum *Nigrita-*
 Reguli undiq; novis cæptis turbati & futu- *rum Re-*
 rorum incerti, pacem obtulere, quæ victâ *guli pacē*
 Arce, rata esset, non victa, irrita: rebus in *petant.*
 ancipiti positis & ipsos ancipites fore ac se-
 cururos nullum, Hispanorum metu; parta
 securitate, victorem. Et tamen pactis ipso-
 rum standum non esse, didiceramus recenti
 exemplo, ob insitam genti levitatem, quæ
 in Afris notata jam olim fuit à Romanis scri-
 ptori-

*Aciei no-
stra ordo.*

*Coinus
praliatur
cum Æ-
thiopibus.*

ptoribus, in Numidis, Pœnis, Iugurtha & Hannibale ducibus. Militum nostrorum octingenti erant, navalium quingenti. Omnes tercio ordine ivére. Primo ibat centurio Gulielmus Latanus, secundo vigilum præfectus Iohannes Godlatius, tertio, qui triariorum erat, Tribunus Coinus. Jamq; propius ad Arcem accesserant nostri, intrâ tormenti jactum, non longè à pago Æthiopib⁹ habitato, cum è sylvarum latebris Nigritarum mille agmen nostris circumfusum, tanto irruit impetu & clamore, ut internecionem moliri viderentur. cæsis quippe Belgarum plurib⁹, & resectis, ex gentis more, eorum, quos straverant, capitibus, non indubia mortis hostium signa circumtulêre. Et nisi ab exercitato & veterano milite robustû hoc perstitisset agmen, etiam sequentes turbasset primorum calamitas. Laborantibus opem tulit Godlatius, Nigritis ad sclopetariorum funestas jaculationes imperterritis, & cedere nesciis. tantus quippe inconsultò irruentium furor fuit, ut corpora ad ictus aperta ipsis balistarum tubis proximi objecerint. Ea verò in occisos ferocia fuere, ut super ipsa se nostrorum cadavera maçtari sine- rent, & intenti trucidandis Belgis, sua colla eidem periculo subdere, quàm à cruentis spoliis abstinere, maluerint. Cecidère è nostris Latanus centurio, cum vicecenturione, & signorum directorib⁹ tribus, gregarij ordinis

dinis quadraginta circiter, missilibus icti. Nec diu post, ex eadem gente, in extrema obstinati magno & terribili clamore in Belgas novis animis irruere, susque deque habitis balistariis; quorum glandib⁹ fusi complures receptum aliis, miserandis suorum exemplis, suasere, languescente post primam rabiem temeritate. neq; ex eo tempore parem ostentavere fiduciam. sed sub arcis mœnibus securitati suæ plus studere, circumspectam potius timiditatem, quàm effrenem & inconsultam audaciam professi. Nec terrebantur ultrà Belgæ Æthiopum tartareis vociferationib⁹ & horrendis vultibus, ob panda labra, intermicante dentium candore, oculos flammeos, nares diductas & ira fumantes. utpote quibus inter Brasilienses jam pridem assueverant. Spirat indomitum, quid & efferum gentis ejus indoles, & inconditis, ut olim Germani, teste Cæsare, clamoribus prælia sua auspicantur. quod & usitatum Persis olim ac Macedonib⁹, & Pœnis. omnia ferociter agunt & præproperè, ut cunctatio ipsis servis servilis, statim exequi regium barbaris quoq; videretur. Coinus invadendæ Arci intentus, viam sibi per frondatores aperuit, in gemino monte geminam. earum una in litus ibat, apportando bellico apparatus; altera in ipsa montis fastigia, qui Arci proximus, ubi locato milite & machinis, quaterere illam & terrere custodes

*Æthiopes
clamori-
bus prælia
ordiuntur*

*Mores Ma-
cedonum.
Persarū,
Pœnorū,
Germano-
rum.*

*Arcem
obsides.*

stodæ cœpit. Hæc inter Æthiopes nostrarum partium è Commendo, (pagi nomen est) in pagum Minensem, qui Arci subest, movère, velitationibus commissi cum Minensium Æthiopibus. Sed mox retrogressi, abegère omne Minensium pecus, ad Belgas accessuri, nisi flumine interclusi fuissent. Quare, lecto per littoralia itinere, in mediterraneis confedète. intereà, disposito in monte mortario, glandes duæ in Arcem directæ, breviori lapsu fefellère jaculantem, obsessis in nos detonantibus. quorum machinis icti cecidère navarchus Hubertus & navalium unus. Tum è latebris suis & statione denuò prodière Commendensium Æthiopum agmen, in Minensium pagum impetum facturi; sed tormentis repulsi abduxere suos. Coinus postquam arcem impetiisset crebrius, pertympanistam deditiorem sollicitat in Solis occasum, monetque illâ accelerarent, ne tempore exclusi omnium vitas præcipitarent, se absque mora extrema tentaturum. rescripsit Gubernator, non esse sibi fiduciam id audendi, inconsultis militiæ ducibus civibusque: poscere se ad deliberationes tridui temp⁹, nec ultrà. Tunc secundò dedi arcem petiit Coinus, & deliberationi finem dixit diem crastini, severè imperans, uti militem Æthiopsque suos in stationibus detineat, nec prodire ad faciendam vim sinat. se paria facturum. Ve-

Dedi postulat.

rùm cum fugiente die clausisq; portis admittere tympanistam ea vespera nollet arcis prefectus, Coinus, milite omni in montem deducto, novis animis in obsessos ivit, explosis mortariis, quorum glandes emissæ frustra & innoxia fuere. Jussi quoque tubicines, quotquot aderant, insonare classicis suis auspiciatû & familiarem Fœderatis Belgis cantum, Guilielmi Arausionensium Principis laudibus dictum, quo segnis aliàs & remissior miles ad bellum acrius excitatur. Postero die perrexere tormentorum furores Arci graves esse, cum adessent, qui hesternas litteras dari postulavere, & difficiliorem fuisse Gubernatorem in admittendo tympanista, oblabentem vesperam, excusantes dixerunt. At Coinus vultu ad indignationem composito, disceptas litteras ajebat, nec integrum sibi deuo per litteras Gubernatoris pertinaciam experiri: mentem suam de deditioe ipse exponeret & scripto significaret. Venere extemplò Delegati, quibuscum paciscendum, quo tempore Nigritæ Commendenses vim parantes Minensibus paganis, jussi sunt ab armis & faciendâ vi abstinere. Obsessi leges deditiois, quas conceperant ipsi, obtulere Coino, quibus rejeçtis, consensere in Coini formulam, datisque obsidibus tribus, Arcem cum milite subiere Walravius Malbutchius centurio & annonæ procurator. Pa-

*Deditur
Arx.*

An. c. 13 19
c xxxvii,
August.
xxix.

*Conditio-
nes.*

formia satis fuere, cum ferendæ longius ob-
sidioni pares fuisse crederentur, ob fossas,
quib⁹ arx cingitur geminas, altas pedes xxv,
& mœniorum coronas. augebat obsidij la-
borem situs loci istiusmodi, qui levibus ex-
cubiis custodiri posset, neq; cuniculis ob pe-
trofa adiri. Illa hæc fuisse comperi: omnes
absque interpellatione, maleficio, injuria,
incolumi vita & corpore exeunto: Educen-
di uxores liberosque, illæso muliebri & iner-
mi sexu, facultas esto: Vestimenta sua quis-
que secum aportato, non auri, argenticque
vel rudis vel cusi quicquam: mercimonia,
mancipiaque omnia, duodecim exceptis,
quæ obsessis indulget victoris facilitas, hu-
jus sunt: Utensilia sacra, aliaque templo-
rū ornamenta, secum auferunto, præter au-
rea & argentea: Lusitani, Mulatæ, cum fa-
milia omni, comæatu quantum satis instru-
cti, in insulam S. Thomæ navibus nostris
transvehuntor: Transfugæ Hermanno ve-
nia esto: Hoc ipso die Gubernator milites-
que ex arce egrediuntor, claves omnemque
apparatum bellicum mercesque reliquas vi-
ctori cedunto. miles inglorius exito, absque
vexillis, non accinctus gladio, non pilis in
os insertis, non accensis funibus incendiari-
is, alioque adhibito castrensi & laudato ritu.
His peractis ingressi arcem Coinus & Nico-
laus Yprensis, ea ordinare, quæ ad arcis
tutelam securitatemque facerent. *Æthio-
pum,*

pum, qui cum conjugibus liberisque è pago Minensi in arcé se receperant, reperti quingenti. qui dimissi omnes, exceptis mancipiis, quorum reliqua erant centum & quadraginta. Lusitanorum familias, cum impedimentis vasisque; omnibus, templum habebat, quod ipsis pro azylo. Monti, unde in arcem potestas, imposita turris castrensis ad defensionem. impositurus validius majusque munimentum fuisset Coivus, nisi sumptus veritus, hæc scire primum Fœderatos Dominos & Societatis administratos placuisset. quare ichnographiam castri exstruendi ut & Arcis Minæ obsessæ victæque faciem tabulis exhibitam transmisit, & servandis, quæ vicerat, victualia postulavit. Repertæ in arce *Spolia.* machinæ ex ære fusili triginta, nitrati pulveris pondo millia novem, majores pilæ ferreæ octingentæ, minorum vascula decem, lapideæ trecentæ, balistæ Hollandici moris ducentæ, enses Hispanici triginta sex, præter ligones, secures aliaque ejus generis, situ pleaque & rubigine fœda. Egressis præsidariis & in Insulam S. Thomæ auctis, relictus ad Arcis custodiam fuit Malburchius cum militaribus centum & quadraginta. Ejus viri fortitudo ac vigilantia cum supra invidiam essent, sibi jure meritoque gubernacula poscebant. NEMPE celari illustrior militum virtus nequit, & cognita non amari.

Atque his quidem sex dierum spatio con-

fectis, ea quæ ad Arcis defensionem spectabant, ritè ordinavit Coinus, æquè pulcrum esse judicans, Arces vincere & victas restaurare. Dein in Brasiliam victor rediit cum classe & copiis, incusso in Afrorum terris Æthiopibus terrore, & diffusa virium nostrarum & belli famâ per vasta & transmarina Barbarorum regna. licet non tam robore corporum, quàm animorum vigore & fiducia incrementa hæc acceperit Brasiliana res.

*Mauritij
laus.*

Majore itaque ex parte Mauritij prudentia in admiratione tacita reponatur & Belgarum aliis, hujus generis, hoc est belli transmari- ni exemplis, detur ad similem gloriam aditus. Plurimis siquidem & maximis aliorum Ducum laudibus victoriæ hujus celeritate & celebritate comparandum facinus fuit. quibus non erit ingratum, si militis hujus alacritas & victrix festinatio narrationis nostræ parti adhæserit. Coinum ob res ex honore

*Coinus
victor ex-
cipitur.*

publico præclarè gestas, occursum, gratulationibus, & machinarum explosionibus sui exceperere. Nunc sub AVRIACO Principe pro præfecto rei tormentariæ, Misnicam nobilitatem, unde natus, Africanis triumphis & Europæ militiæ dignitate illustrat. Illud tuâ interest, scire, Lector, cum primùm coalesceret in unum corpus Societas Occidentalis, quæ antea in plures mercatores & mercantium collegia distincta fuerat, in partem ejus pertracta fuisse, non solum commercia illo-

illorum, qui ad insulam S. Dominici, Cubam, aliasque navigabant, sed & Africana, *Quo jure traductū à Mauritio bellum in Africā fuerit.* quæ per paucos ibidem non levi emolumento mercatores agitabantur, navium ferè viginti itione & reditione. Has haud procul littore in anchoris stantes exiguis navigiis Æthiopes adibant. aurum, ebur, ebum, res preciosissimas, coralliis, ferramentis, speculis, forficib⁹, rebus vilissimis, sed genti isti in deliciis, permutantes, Diomedis & Glauci exemplo. ideò quæ in his oris in Belgarum erant potestate, ad præfecturam quoque Mauritianam & Brasilianam Curiam tū temporis referebantur. At ille, cujus jam mentionem injeci, vetustissimus mercandi, mercium permutatione, mos fuit, & simplicissimus. Id Trojanis temporibus factitatum, cum exercitus Achivorum ære, ferro, bovinis tergoribus, bubus, ipsisque mancipiis vinum ex Lemno emptitaret. Pallas in Ithacam profecta, se venisse ait, ut æs Temesinum lucidiore ferro permutaret. *Iliad. 7.* Lycurgus Spartanorum Rex emi singula non pecunia, sed commutatione mercium sancivit, *Odyf. 1.* Etiam Britanni olim nummum refutabant: res dabant, & accipiebant: mutationibus necessaria potius, quam precii parabant. *Iust. 1. 3.* Fuit & hoc Barbaris aliis familiare, non tamen ob hoc barbaris. *Solinus cap. 35.* Quod, quod hunc mercandi morem naturæ magis & humanæ indigentię congruum Aristoteles pro-

Politic. lib. 1.

nunciet ; præterquam quod , ubi is obtinet , minus serpent in Respublicas malorum à diffitis gentibus contagia , cum mercium rerumque difficilior sit transportatio , pecuniæ facilior. Quamobrem ad Belgas interiores , pugnante hic Cæsare , non sæpè mercatores commeabant , atque ea quæ effœminandos animos pertinent , importabant. Nec ad Nervios , illo teste , aditus mercatoribus erat. nihil vini reliquarumque rerum ad luxuriam pertinentium. inferri patiebantur ; quod his rebus remitti virtutes existimarent. Nunc ad Belgas tum interiores tum mari proximos (felicior an infeliciore ævo quis dixerit !) non solum creber mercantium aditus , sed mercandi studio in omnes se mundi plagas diffundere amant , sive res cum rebus permutandæ sint , sive redimendæ nummo , sive ipsum aurum aliis rebus permutandum. Itaque vanas hæc Plinij voces habent , exclamantis : *Vtinam posset è vita in totum abdicari aurum, sacra fames, ut celeberrimi autores dixere, proscissum convitiis ab optimis quibusque & ad perniciem vita repertum.* De Nigritis , quia sæpiùs se scribenti offerunt , hoc exposuisse conducet , populos esse ejus partis Africæ , quæ post Barbariam , Numidiam , Libyam , quarta est , & Nigritarum terra vocatur , nominæ aut ab incolis , qui nigri sunt coloris , aut à flumine Nigro , qui mediam regionem permeat , & Nili in-

Ce Bello
Gall. l. 1.

lib. 2.

Nat. hist.
lib. 33.
cap. 2.

Nigritarum
descriptio.

star agros vicinos fœcundat. A Septentrione Libya, à Meridie Oceano Æthiopico, ab Occidente Gualatæ, ab Oriente Goagæ regnis clauditur. Aër, ad Guineæ littora, noſtratium corporibus noxius eſt, ob caloris intemperiem & pluvias, quæ putredinem gignunt & vermes. Nigredinem à Solis aduſtione eſſe, minus vero ſimile, cum promontorii Bonæ ſpei incolæ nigerrimi ſint, Hiſpani Italique, pariter ab Æquatore diſtantes, candidi. Nec minus torret Sol ad Fretum Magellanicum, ubi candent, quam in Africæ extremis, ubi nigricant. Qui ſub Preſbytero Ioanne vivunt, ſubfuſci ſunt. in Ceilonio inſula & Malabaricâ regione nigerrimi, pari tamen intervallo à mundi Linea ſemoti. Quid, quod per univerſam Americam, etiam ea loca, quæ Solis via includuntur, nuſquam nigri reperiantur, præter paucos in loco *Quareca* dicto. ut potius ad tertæ & cæli aëriſque occultas qualitates (ignotantiæ, proh dolot, humanæ aſyla) aut hominum innatam & à parentibus acceptam tempetiem, aut utrumque, referenda cauſa videatur. præſertim, cum mixtis inter ſe candidis Nigrisque naſcantur ſubfuſci, caſtigata candidiore colore nigredine, ob ſeminum confuſionem. quales *Mulatas* vocant Hiſpani. Romani *Hybridæ* vocaſſent, *qui.* quaſi imparibus editos parentibus & velut ſemiſeros, è feris & manſuetis natos. quo

sensu Suetonius in Augusto Themesium quendam Epicardum vocat Hybridam, quod ex patre Parthico & matre Romana natus esset. Gregoras Gasmulicum genus appellat. Meminere horum Populorum Plinius, Strabo, Stephanus. illi Nigritas, hic Negretas vocat, fluvium Negretam. Crescit hic, ut & Nilus, mense Iunio, totos dies quadraginta. quibus aquis mersa regio navigabilis est. Hinc pingui illuvie & cæno obducta, miro rerum proventu luxuriat. Claudiano Niger Gis & Gir vocatur in Paneg. Stiliconis, *Et Gir notissimus annis Æthiopum.* & apud Sidonium Appollinarem fortè legendum: *Indorum Ganges, Gothorum Phasis, Araxes Armenia, Gis Æthiopum, Tanaisque Getarum.* pro eo, quod nunc legitur, *Tagus Æthiopum*, qui in Hispania quærendus, non apud Æthiops. Sermo his Nigritis varius, pro terrarum diversitate, & religio quoque diversa. Sunt in mediterraneis Christiani, Mahumetistæ, Gentiles. Maritimi idololatræ sunt. Alicubi Solem, Lunam, terram adorant. In hanc despuere ipsis piaculum. Cutem sibi ipsi conscindunt & postea unguento colorato pingunt, ipsis bello, nobis deformi spectaculo. Inter prandendum potu abstinent. pransi bibunt aquam vel vinum è palmâ. Sunt qui superius labrum aperiunt, perque illud foramen & nares frustra eboris adigunt, hoc ipso, ut sibi videntur, pulchrè specta-

Niger fl.

Mores nigritarum.

ſpectabiles. Quidam etiam, pertuſo inferiore labro, linguam tanquam per os alterum exfertant. alij ex ipſo interſtitio narium ebur aut conchas geſtunt. Oculum alterum rubro, alterum cæruleo colore tingunt. Fœminæ opulentiores ingentes annulos ex ferro, ære rubro, aut ſtanno cruribus neſtunt. poſtremum in putida & ſordida barbarie mirificè ſibi placent. Magno Hiſpanorū & Luſitanorum quæſtu tranſvehi ex his oris ſolent in Braſiliam & Occidentalem Indiam. in illam, elaborando potiffimum ſaccharo. in hanc effodiendis metallis. laborum tolerantiffimi parvo victitant, & in naturæ inclementiâ & miſeram ſervitutem nata mancipia magno ære penſantur.

Dum hæc in Africa geruntur, Comes Banjola duobus circiter militum millibus, ad Seregippam Regiam, bellum trahens verius, quam inferens, modicis agminibus immiſſis, terras agroſq; noſtros & molendina infeſtabat, urendo, vaſtando, rapiendo. qua de cauſa conſilium cœpit Comes, depellendi iſta ſtatione Comitem Hiſpanum. Sed cum gravi corporis morbo attineretur, viribus febris continuæ trimetri pertinacia fractis, Tribuno Schuppio, viro militia acri & provido, hanc rem demandavit, & evocatis, quæ ad ripam fluminis Franciſci, Alagoas, promontorium Auguſtini, in ipſa Reciffa & Moribeca, feriabantur cohortib⁹, in hoſtem

*Comes
Banjola
ad Sere-
gippã del
Rey graſ-
ſatur.*

*Expedi-
tio
in Sere-
gippam
Regiam
duce Tri-
buno
Schuppio,
Comite
Naffovio*

*febre at-
tento.*

movete imperavit. additus illi belli Comes & arcanorum particeps Ioannes Gifelinus, Secretioris & Supremi Concilij Senator. Iamque in armis erant militum bis mille & trecenti; Brasilianorum, quos è pagis suis exciverat Comes, quadringenti, & nauticorum ducenti & quinquaginta. quibus ad bellum necessaria egregia sedulitate paraverat Gifelinus. Lichthartius navium marisq; propræfect⁹ iussus fuit cum classe circa Sanctorum Sinum oberrare, ut hostem à mediterraneis avocaret. qui suspicat⁹ hæc cœptare Mauritium, ut viam ipsi receptumque ad suos à tergo intercluderet, ubi Nassovium militem flumen trajicere accepit & adventare propi⁹, reduxit exercitum in Turrim Garciae de Avila. qui locus quatuordecim ab urbe S. Salvatoris miliaribus versus Boream recedit. tantaq; celeritate rapuit militem, ut nec noctu nec interdiu quietem daret. Inaudiverat, jam adesse Belgicas copias & supra Seregippam viginti miliaribus in Australia penetrasse. Schuppius moto pristinis sedibus Banjola, oppidulum ipsum Seregippam, molas hostium, arborumque fructiferarum ordines, funditus everrit, & facta vastitate, militem incredibili velocitate ad ripam Francisci revocavit. Hic ex Comitibus præscripto, positus ad Australem fluminis oram castris, substitit aliquandiu, ut abactis armentis, famis certissimæ incommodis hostem

*Torre
Garcia d'
Avila.*

*Seregip-
pam dese-
rit Banjo-
la.*

stem præmeret, quod & factum à nostris militari consuetudine non segniter. pecorum nacti millia tria, in sua quisque præsidia recessit. Quàm hæc regio armentis abundet, ex eo colligere est, quod moranti hic Banjola mactata fuerint quina millia, abducta in futuros militum usus octona millia. nobis terna millia mactata, præter illa, quæ in ulteriore ripam transmissa fuere.

*Seregippa
armentis
abundat.*

Sub idem tempus, quo Nassovius famam & terrorem belli Afris intulit, perlata ad Comitum fuere nuntia, de expugnata per FREDERICVM HENRICVM Arausiorum Principem, in Belgio Breda, validissima Brabantia urbæ, quæ ipsa, ante duodecim annos nobis erepta, cesserat Hispaniarum Regi, victore Ambrosio Spinola Marchione & Severini Principe. Erant huic urbi propugnacula quindecim, colles præcelsi jaculandis ex alto pilis duo: humiliores munitiuncule ad mœniorum pedem tres: seps spinea: fossæ passuum alibi septuaginta, alibi centum & viginti. fossis injecta munimenta quatuordecim: adhæc lorica altitudine pedum quinque: cui interpositæ munitiones cornutæ quinque & his objectæ aliæ semilunares, fossa altera & extra hanc lorica externarum munitionum velut cingulum. Denique Arx mœnibus, aggeribus, pontibus, armamentario, gemino aquarum circumductu, munita, tormentis in omnes accessus

*Nuntium
devicta in
Belgio per
Auriacum
Breda.
AN. MDCLXXVII.*

Ejus descriptio.

*Modus
vincendi
aliusquã
fuerat Spi-
nola.*

dispositis terribilis. Modus vincendi diver-
sus planè fuit ab eo, quo vicerat Marchio
Spinola. Hic fame illam expugnavit, quia
armis vinci posse desperabat. Auriacus va-
lido Marte eam aggressus, vim supremam
adhibuit, moræ impatiens. Spinolæ motus
maximarum fuere impensarum, pauciorum
funerum. Auriaci plurium funerum, mi-
norum impensarum. ut alterius cruenta, al-
terius incruenta victoria fuerit. Auriacus
festinandum rebatur, armato hoste, & ob
menses æstivos, aptos invadendis nostrorum
finibus. Spinola à morâ minus sibi metue-
bat, ob brumam, minus aptam inferendo
bello. Illius obsidionem difficilem fecit
obsessorum acerrimè pugnantium fortitu-
do. Hujus comportandi è longinquo com-
meatus necessitas. alter, ut tutam redderet
obsidionem, auxiliares è Germania Cæsaris
cohortes advocavit. alter solito milite con-
tentus, minore motu vicit. Quod si sum-
ptuum spectes magnitudinem, plus Regi suo
nocuit Italus, quàm profuit. Nos utilius
bellum gessimus, recepta urbe minore im-
pendio, sed ad Reipub. securitatem peruti-
li. Illud mirari habuit Europæus orbis, Car-
dinalem Infantem, tum regiarum provinci-
arum Præsidem, nova imperii famâ fulgi-
dum, instructo quem habebat exercitu,
nondum perfecta castrorum circumvallati-
one, accessisse ad ea, spectavisse coram, au-
sum

sum nihil. cum nostros continuis insultibus fatigando trahere obsidionem in promptu esset. Quin ingeniem Bredæ jacturam Venloâ & Ruræmundâ min⁹ firmis oppidis pensatam. Nec hoc leve, toto obsidionis tempore, nō potuisse per hostem intercipi commeatu, tantaque celeritate cinctam aggeribus fuisse urbem, ut adventanti post paucissimos dies hosti, impervia viribus judicarentur castra. Denique, septem, ex quo admoverat militem Auriacus, hebdomadibus expugnatam urbem, inter Europæas munitissimam, quam vix undecimo mense vicerat Spinola. Estque hæc illa urbs, quam olim Illustris Princeps Mauritius, bellorum suorum tyrocinio, occultato cespite ceperat. Tunc dormienti urbi illata fuere signa; nunc vigili. tunc arida glebâ vicimus; nunc viridi. tunc totam cepimus impetu; nunc mora & passibus. Non deerat tunc Ithaci alicujus aut Sinonis fallax audacia. nec nunc Achilles, qui robore expugnet. Tunc temporis equi Trojani officio fungebatur vectoria navis. nunc, fraudum nescii, ostendimus, Nassovios utroque modo vincere posse. Momentum victoriæ hujus ex commodis æstimabatur. Nam dum hostium erat, Hollandiæ, Gelriæ, Zelandiæ prædatrix incubuit, ut nec Vahali, nec Mosæ nec Scaldis æstuariis tutæ fuerint navigationes. Vna Sylvam Ducis inter & Bergas ad

Zomam

Zomam posita, sociarum urbium aditus dirimebat, & civitatibus arcibusque vicinis grandis præsidii necessitatem imponebat. Audivere hæc in alio orbe, sub aliis sideribus, Barbari, iisdem auspiciis & armis vinci Bredam, quibus victam fenserant Olindam, Salvatoris urbem, Portum Calvum, aliasque arces cæcis Æquinoctia formidabiles. ut hîc applaudentibus communi felicitati Belgis, illic gloriæ nostræ ignotis linguis faverint Brasilienses. Nassovius solennem Victoriæ diem nuncupavit, quo Numinis benignitati gratiæ redderentur. ne rerum nostrarum sensum eximere absentium animis videretur aut locorum intercapedo, aut subnascens in Novo orbe Belgarum fama. Simul imputati Deo bellorum Occidentali-um prosperrimi successus, & nuper Banjolæ victoria.

Solennem diem victoriae Bredanae nuncupavit Comes, ut & suis tribu-phis.

Incola Si-arenfes pacem petunt & auxilia adversus Lusitanos implorant, sua offerunt.

Interea temporis, qui Siaram incolebant Brasiliani, pacem petivere, & auxilia sua adversus Lusitanos obtulere, rogantes Comittem, uti Castrum ibidem à Portugallis infesum suæ faceret potestatis; gentemque suam ab ipsorum injuriis & dominatu vindicaret. parva manu hoc confici posse, sumptuumque bellicorum solatia ex mercibus, ambaro, gossypio, crystallo, gemmis, lignis, salinis, aliisque, quæ regio ista suppeditat, haberi posse. In rei suamq; fidem obsides reliquere filios duos, è suæ gentis primoribus.

Decre-

Decreta expeditio, paratæ naves, arma, annona, miles, duce cœpti Georgio Garstmanno, viro, militarium rerum prudentia, adversus inopina belli firmo. Quanquam enim longius à finibus nostris remota esset dicta arx, à Pernambuco multis miliaribus remota & Boream versus; visum tamen Comiti militem Liburnicis aliquot eò transvehi, tum ut hostem ulterius à confiniis arceret, tum ut Brasiliensium plures in hostili solo Societati conciliaret. expedire id videbatur, ob diuturna in Portugallos odia, & quia obsequiis erga nos essent facillimi, & loca omnia hostium viresq; perspecta haberent. Etenim **NON LEVES** rerum successus ab offensis sperati semper. latentibus apud partes, sub fidei & amicitiae specie, iis, qui nocere suis possunt; nec coalescente unquam solida fide inter offensos & offendentes. Garstmannus in Siaram delatus, Regulum Brasilianorum Algodojum de adventu suo certiozem fecit, & exposito milite ac per littoralia ducto, indigenas in occursum habuit, candidis vexillis pacem præferentes. Cum Regulo locutus, suppetiisque animosior, (ducentos quippe in subsidium è suis adduxerat,) castrum, ex aggestis solummodo saxis, non ferruminatis, structum, impetiit & tenuit. hoste se machinarum explosionibus & minorum balistarum modicè tuente, paucis cæsis, plurib⁹ captis. inter quos fuere militiæ

*Expedi-
tio in Si-
ram duce
Garstman-
no.*

*Occurrus
Siarenses.*

*Garstmannus ca-
strum expugnans.*

*Siara de-
scriptio.*

litia gradu conspectiores. tormenta tria & nonnulla belli instrumenta victoriae lucra fuere. Siara hæc inter Brasiliae Septentrionalis Præfecturas est, non nisi decem aut duodecim miliarium ambitu, paucorū incolarum, qui arcem ipsam tenebant. portum habet majorib⁹ navigiis minus idoneum. nullo insigni flumine irrigatur. solum ad radicem montis, cui imposita Arx, amniculus labitur è continente. propè arcem, Præfecti Lusitanici Domus est, quam sparsis aliquot domiciliis cingunt Lusitani incolæ. nihil hic adversus hostiles insultus validi. sacchari cannas fert, sed molis nullis illud exequitur. Barbaris circum cum Portugallis discordiæ & lites perpetuæ. Qui hæc loca adierunt An. cIo Io c ix, perhibent, hic visos homines vasto corpore, deformi vultu, prolixo capillitio, auriculis perforatis, & in humeros penè pendulis, cutim nigro colore tinctos, præterquam ab oculis ad os. quibusdam labrum inferius, aliis & nares fuisse pertusas, quibus lapillos & officula ad ornatum indiderant.

*Quales
olim Indi-
gena.*

Reversus Pernambucum dux Garstmanus unam ex Liburnicis desideravit, quæ an naufragio an alio casu perierit, incertum. Hæc alibi gesta Comiti & Societati gloriosa fuere. Pernambuci rerum civilium cura publicaq; mercantium comoda Rectores occupabant. destinatæ in Curia ædificatione

Domestica

pecu-

pecuniæ. Reperta in montium fodinis metalla in Belgium transmissa fuere, ut instituto per rerum metallicarum peritos rigidiore examine, de probitate & valore constaret. Præmia constituta iis, qui Nigritas bello captos adducerent, in virorum milingulos regales viginti, feminarum, sex. Pecorum hostilium ab actoribus decimæ indulgæ. Qui vectigalium & portoniorum exactoribus fraudem parabant, nec merces ex vero fitebantur, aut silentio subducebant, acri decreto coerciti, indicta in diurnas fraudationes mulctâ, in nocturnas graviore, & si officiales essent, capitis diminutione. Adversus prædones & incendiarios, passim terris nostris ab hoste immixtos, visum fuit per territoria distribui militum agmina, suis ducibus distincta, adhibitis quoq; ad hanc rem Lusitanis & Brasilianis. qui dato ad motus hostiles signo, machinæ majoris explosione, illiciti armati adessent, vim arcerent, inferentes caperent. Cumq; rei frumentariæ inopia laboraretur, edicto cautum, ut quotquot Nigritarum opera uterentur, plantandis annuatim Mandiocæ radicibus adstringerentur, solita anni tempestivitate, Januario & Augusto mensibus. Ne verò causarum forensium summis iudicibus cresceret in immensum labor, veteræ appellationes minoris momenti. Homicidis, humani generis hostibus, scriptæ leges & pœnæ, quales ratio jusq; divi-

P O L I T I C A.
De captis.

De vectigalium
fraudatoribus.

De prædonibus.

De re frumentariâ.

De appellationibus

De homicidis.

ECCLESIASTICA

*Rescripta
ad Eccle-
siarum
postulata.*

num pariter & gentium scripsit semper. Et enim cum virtutibus certari oporteret inter gentes, certabatur sceleribus, quosque optimos esse oportebat, reperiebantur pessimi, Rebus sacris præfæcti concionatores, sua gravamina (id rebus nomen) per Classes, hoc est ordines & cætus, collecta, Senatoribus Olindæ exhibere, qui pietatis causam non segnitè agendam rati, præsertim inter barbaros & rigidioris disciplinæ ignaros, inter æmulos quoque religionis zelo populos Pontificios ac Judæos, providè ad singula responderunt, in hunc modum: In incestuosos, flagitii convictos, severè animadversum iri: vacationem à servili opere mancipiis concedi die Christianis sacro: prohibituros se, ne Paraybæ rectoribus publicos Pontificiorum processus & ad pompam deambulationes, per compita institui sinant, sed templis & templorum peristylliis claudant: novorum absque Senatûs permissu templorum ædificationibus iisdem interdici: ut & nuptiarum sive matrimoniorum per presbyterum conciliationibus, non præmissis publicis, ex more nostro, denunciationibus: etiam obeundis sacris apud reos, iudicium voce damnatos: templum sibi seligant Olindæ, religionis Reformatæ exercitiis: Judæis sua sacra, suos ritus permitti intra privatos parietes, prohiberi cultum publicum: operam se duros, uti illicitæ Nigitarum voluptates & fornicandi mœchædique

dique libido, ruentis fortunæ comes novissima, frenentur: deniq; velle se, ut in posterum novarum molarum domini, quoties auspiciari istos labores cum bono Deo volent, divinam benedictionem non ex ore Sacerdotis Pontificii, sed Reformati doctoris requirant. N E M P E, ad stabiliendam potentiam religionis quoq; præjudiciis juvamus, & quam quisque elegit, idoneum arripit instrumentum, quærendæ securitatis, nō hominum solummodo saluti, sed & dominationi. Nec minus curata sedulo mercimonia, saccharorum emptiones, & lignorum ejus soli, seu hosti erepta, seu empta precio, seu è silvis nostris excisa forent; ut & Nigritarum venundationes crebræ, auri Americani in patrias terras transvectatio, navium è Belgio advenientium merces, aut mari quassatarum refectioes, aut abeuntium futura onera & necessitates variæ; militantium indigenarum stipendia, præmia, vict⁹ demensa, navium subvehendis armis, & comœatu in omnes Brasiliæ tract⁹, modo hos, modo illos, perpetuæ missitationes, itiones & reditiones, Magistratum per præfecturas omnes vel designationes vel absente Comitè electiones, Ecclesiastatum rogationes; pauperum, pupillorum, ægrorum solatia, civium per singulas civitates descriptiones, & quæ alia innumera terra mariq; in præsentem Reipub. statum confici secundum præ-

scriptum à Societate ordinem, oportebat; harum, inquam, rerum assidua materies & agitatio Senatuum politicum distringebat.

*Comitis in
Paraybæ
& Flumi-
nis Gran-
dis præ-
fecturas
profectio.
An. MDIO
C XXXVIII*

Comes à longiore morbo sibi militiæq; redditus, & adversus regionis, alias saluberrimæ, incommoda firmatus, corpore in externi & transmarini aëris proprietates jam consentiente, in Paraybæ & Fluvii Grandis præfecturas, longo eoq; terrestri itinere profectus fuit, ordinaturus provincias, urbes, pagos; castris à munimentis, milite, armis, commeatu prospecturus. Sed quoniam in has provincias transitum facimus, earum indolem situmque & proventus nesciri nefas,

*Paraybæ
descriptio.*

cum bellis nostratium & mercatui uberem materiam suppeditaverint. *Paraybæ* inter quatuor Præfecturas Boreales est, nomen fortita à flumine cognomine, qui illam, ut & alius *Mongoapa*, irrigat. *Tamaricensem* coloniam proximè excipit. Olim Galli tenuere. his pulsus Lusitani. postremum Belgæ.

Flumina.

Pagos non alios, quam Ingeniorum si-ve Molarum sedes habet. quæ ob frequentiam operariorum pro pagis sunt. In ripa fluminis, ad latus meridionale, oppidulum est,

*Philippæa,
nunc Fre-
derica.*

Philippæa, à Philippo Rege sic dicta. nunc mutatis partibus, *Fredericopolis* aut *Frederica*, à Frederico Arausionensi Principe. Proxima fluminis plana sunt, remotiora montibus vallibusq; interjectis ad omnem amœnitatem conspicua. illa sacchari cannas ferunt,

Proventus.

illa sacchari cannas ferunt, hæc

hæc mandiocam, sacchara exteris in delitiis sunt. mandioca indigenis alimentum. è radicibus ejus in pulverem redactis, farinam conficiunt, quæ pro farre ipsis & pane est. agros eam ferentes, *Rossas* vocant Lusitani, agricolas *laboratores* & cultores *Rossarum*. Verùm uti farina hac victitant, qui tenuioris sunt fortunæ, ita opulentiores tritico, quod vel è Lusitania, vel aliunde adportari solet. Fruct⁹ alios quoq; subministrat, milium, si-
Saccha-
rum
Mandioca
Fructus
alijs.
Cajous.
Anana-
zes.
Animalia

ve segetem Turcicam, Patates, Ananazes, Cocos, melones, pepones, mala aurantia & citria, Bananas, Pacovas, Marconias; Cucumeres, vel in hominum, vel aliorum animalium usum. Silvestria sunt *Cajusia* pyra, succi plena & innoxia, quæ medijs calorib⁹ avidè manducantur. Ceterum in imo pyro faba quædam extuberat, cortice amarissimo, prædulci medulla, si torreatur. Pyro refrigerandi vis est. faba calefacit. Verum ex omni fructuum genere palma tribuitur iis, quos Ananazes appellant. Planta est humilis, cuj⁹ è ramis pinea nucamenta dependent præmollia. hæc suo tempore in frustra dissecta, gratissimo simul odore ac sapore nõ recenti duntaxat edulio sunt, verum etiam in longum tempus adservantur è saccharo. Adhæc videre est complures arbores fructiferas, quas percensere nimis longum sit, piscesque & aves coloris eximii & quadrupedum species plurimas, sed fermè silvestres,

H ;   partim

partim notas nobis, partim ignotas. in quibus utiq; apparet, quàm miris modis ac variis divina sapientia se explicet per vasta terrarum spatia. Psittacorum insignis varietas, quibus pluma discolor ornamentum, at apta voces humanas reddere lingua precium confert. tanta horum hîc frequentia, ut glomerato volatu, velut nubis atræ obtentu, diem obscurent. Incolarum alii libertate sua gaudent, ut Lusitani, Belgæ & Europæorum quilibet, etiam Brasilienses indigenæ: alii servitorem serviunt, iique vel Brasiliani vel Nigritæ ex Angolensi regno, vel Capite Viridi, precio empti & huc transvecti. Vicis habitant, non in nostrorum morem connexis & cohærentibus ædificiis, sed discretis, sive incendiorem metu, ne serpent, sive imperitiâ ædificandi. Cœmenti apud illos & tegularum usus, non ferri. Domum fabricaturi primû stylos & sublicia erigunt. hos tabulato insternunt, supra quod tectum attollunt, vel ex tegulis vel ex foliorum Cociorum tegmine. Hic vivitur. ima pro conditoriis habent. latera virgis ligneis claudunt, quas calce ferruminant, citra speciem aut delectationem. Ipsa civitas ædificiis nonnullis è lapide nitet, quibus anguli & fenestrarum margines è candido marmore surgunt, reliqua parietum informi lapide constant. Corpora minus procera Europæis, nec ad labores firma. Pagis habitant

*Incolarum
fors.*

Pagi hic

Paray-

dia Insula, ab imperitorum & vulgi errore est. nec enim omne saccharum Cantum album; nec quod album, id omne candidum. aliud quippe Crystallinum est, crystallo simile, quod ex Finali saccharo fit: aliud sub-ruffum, quod nunquam clarescit & ex Thomæo conficitur, causæ suæ non dissimile. Penidinm fit ex pyramidali vel Thomæo, etiam ex miscellaneo. commendatur candidissimum, rarissimū, & temperatè calidum.

Invasere hanc Præfecturam & expugnantis arcibus Societati addidere duces, Schupp-
pius, Artisoikius, Hinderfonius aliiq; , Anno millesimo sexcentesimo tricesimo quarto. Illi proxima Boream versus est Colonia *Fluminis Grandis*, quæ nomen quoque suum fluvio illustri debet, cujus penitiora amœnissima, aditus verò ob vada & minus profundum mare, difficillim⁹. Barbari *Poteingi* vocant. Navigatus fuit Gallis, qui, fœdere cum indigenis juncti, hic sedem fixerant. Gallos Lusitani pepulere per Felicianum Cecam Paraybæ præfectum, subactis quoque, præliis aliquot, Barbaris. Cessit regio nostratibus, capta arce, Anno millesimo sexcentesimo tricesimo tertio, duce expeditionis Matthia Ceulio, pugnantibus fortiter quâ terra, quâ mari, laudatissimis belli ducibus, Byma, Cloppenburgio, Vriesio, Lichthartio, Garstmanno, Mansfeldioque. Et licet natura loci, ob vicinum quo pulsa-

*Paraybæ
nostri vi-
cere Anno
CIO IO &
XXXIV.*

*Præfectu-
ra flumi-
nis Gran-
dis descri-
ptio.*

tur mare, munitionibusq; invicta illa crederetur, armis Belgarum se vinci passa, nihil fortitudini impenetrabile esse, suo exemplo fidem fecit. In rupe posita ipsi flumini incubat, lapideo muro & præalto cincta, machinisq; bellicis in omnem vim instructa, ut & adiri difficulter & modico præsidio defendi possit. Antea, cum Regis esset partium, ab augustis trium Regum vocibus nuncupata, adicito Ceulii nomine, in potestatem simul & appellationem Belgici Senatoris transit. utiq; mutatis imperii rectoribus, parum fuit mutare rerum vocabula. Comorantem ad fluminis Grandis ripam Nasovium, legati adiere, à Tapuiarum Rege missi, cum munerib⁹, arcubus, sagittis, struthionum pulcherrimis plumis, quibus ad bellum ituri insigniuntur. quæ pacis & in eundæ concordia blandimenta ac benevolentia pignora, decenti comitate accepit, & dignè magnificeq; habitis legatis. conjunctaque amicitia, munera rependit, vestes lineas, indusia, cultros, tintinnabula, vitra, corallia, hamos, clavos, ignotam ipsis aut raram saltem supellectilem. qua supra modum gravisi discessere, polliciti, se Regi suo persuasuros, uti Comitum ipsum accedat & salutatum veniat. In Paraybæ territorio Arcem Cabo Dello, Catharinam, collapsam restaurari jussit, & fossa profundiore ac latiore & lorica insuper muniri, Eam, mutato

Arx Ceuliana.

Legati Tapuiarum Comitum adveniunt.

Munuscula sua offerunt.

Castella restaurat.

cum

cum imperio nomine, Margaretam Nassovius, à sororis nomine, vocavit. Aliam arcem Borealem S. Antonio sacram, pro derelicta habuit, ob impensas grandes, relicta solummodo ad tutelam loci castrensi turre. Munitiunculam *Restingam*, palis sudibusq; à milite cingi imperavit; nec nō oppidi Paraybæ cœnobium aggere, adversus hostium subitos insultus. demandata hæc cura Eliæ Harckmanno Paraybæ Præfecto, viro supra

*Eliæ
Harckmanni
laus.*

virtutes plurimas & ingenij, quod acre illi fuit & à Belgicæ poësis studiis erectū, egregias dotes, vario navigationum discrimine & rerū maris usu subactō, fidei in dominos suos profus inviolatæ & laboris indefessi.

Intercurrente tempore non defuere fortunæ bellicæ, quæ terra quæ mari, sui casus: commissus navali pugna cum Hispanorum aliquot navibus Navarchus Scapius, mari plurimum pollens, inter Sanctorum portum & turrim Garciae d' Avila ferociter dimicavit. unam, quia prævalida erat & milite machinisque munitissima, missam facere coactus, aliam in littora & vada protrusit, tertiam victoriæ spoliū habuit. Ipse accepto vulnere sibi deformis, patriæ utilis ac gloriosus apparuit. In ea reperti litterarum à Lusitanis scriptarū fasciculi, Hispanorum in nos consilia & cœpta, diversis indicis, aperuere. Erant qui referrent, in Lisbonæ flumine Galeoticas naves decem, in Gadibus

*Pralium
navale inter
Scapium &
Hispanos.*

*Lusitanorum
Littera inter-
cepta.*

viginti stare, ad quas accessio fieret triginta
 vectoriarum. Quorundam opinio erat, clas-
 sem hanc in Brasiliam parari: aliorum, si-
 mulari à Rege, Principum more, hanc ne-
 cessitatis causam, ut hoc obtentu pecuniarū
 à plebe compos fieret; cum Lusitanorum
 interesset, illam recuperari: ideò exacta à
 Rege nova onera, quintam bonorum. quæ
 commovissent populum, usq; adeò, ut regi-
 os exactores aggressi, pluribus locis trucidā-
 verint: His motibus graves Castellanos
 rigidius imperium, rebellionis specie, in Lu-
 sitanos agitare: Regem ipsum cum exercitu
 affore compescendis Eboræ ac Alantæi &
 Algarucensium populis. Erant, qui jam
 compositos tumultus memorarent. à plebe
 turbas esse, primores quietos: futurum bre-
 vi, ut classis in Brasiliam solveret, restituen-
 dis rebus: illi imperaturum fuisse Comitem
 Liniarez, verumtamen veneno affectū con-
 tabescere: Ocquendum in Gades abiisse,
 curandæ classi: penes hunc fore imperium.
 Nec tamen hæc valde Comitem movebant,
 cum in brumales menses adesse ista classis nō
 posset, ceteraq; in incerto essent, ob impe-
 ditum Gallorum bellis Regem; qui, ut ha-
 bebant illæ ipsæ litteræ, venationi addictior,
 jacturam terrarum suarum & urbium, trium-
 phante Gallo & Batavo, projectis volupta-
 tib⁹ redimeret. Commodum ergò putavit,
 hærentibus Hispanorum cœptis, præsentia
 aucu-

aucupari, Societatis imperio incrementa *capta agi-*
 novis ausibus quærere. Nec minus in votis *sat.*
 habebat, ut dictam classem in mari occu-
 paret. ej⁹ clade quietam fore Brasiliam, sac-
 chareis mercibus & mercatui opportunita-
 tem. In hunc finem naves plurimas sibi à
 Rectoribus mitti postulabat, quas vincen-
 dis hostibus, reportandis mox saccharis uti-
 les, à duplici officio commendabat. Nec
 destitit hostis, licet Australia fluminis Fran- *Hoffes*
 cisci teneret, nocere nostris. Nauticos ali- *trans flu-*
 quot, qui in terram exscenderant ad præco- *men S.*
 rum capturam, captivos in Turrim Garziæ *Francisci*
 de Avila abduxit, lemboq; in Septemtrio- *grassan-*
 nalem fluminis oram trajiciens, militem no- *sur.*
 strum, in Cororipa vagantem securius, op-
 pressit. Quin ulterius progressus ad fluvium
 S. Michaëlis, peragratis Alagois, Vnæ &
 Portus Calvi terris, populabundus ivit, ad-
 scitis in Societatem prædonum manipulis.
 Lusitanos miti⁹ habebant, Judæos Belgasq;
 pari ferocia. In hos, licet parca domi essent
 præsidia, missus Picartius, distinctis agmi- *Picartius*
 nibus compita viaq; publicas pervagatus, *in prædo-*
 terrore sui in silvas propulit palantes grassa- *nes cum*
 tores, nullo militiæ ordine adstrictos, sed, *manipulis*
 quam fors offerret, prædæ intentos. Nas- *mittitur.*
 sovius confecto in Paraybam itinere, velut
 consors quoq; , ob cognatum sanguinem,
 ejus gloriæ, quæ AVRIACVM, ob victam
 Bredam, non levibus præconiis per populos
 vehe.

Redit à
Parayba
Nassovius.

vehebat, missis trans Æthiopicum & Septentrionale pelagus, tabulis, tanta illi victoria laudem gratulatus fuit, ob urbis momenta, obsidionis celeritatem, labores, discrimina, salvumq; in communis facti periculo Principem. Addebat: effluxisse sibi æstivos menses, magnarum rerum inopes, ob annonæ & militarium parcitatem: hæc propter in Paraybam se & Fluminis Grandis provincias ingenti diverticulo ivisse, emensis terrestri itinere CXXXV miliaribus, ut invalida firmaret, collapsa passim restitueret: appulisse Reciffam naves duodenas, quæ cibariarum ut & utensilium belli attulissent sic satis, at in supplementa non nisi milites ducentos. Nec minus fixum sibi esse, tentare Salvatoris urbem, eo, qui ad manum esset, milite. qui ad summum terna milia & centenos aliquot completeret, exceptis mille ducentis Brasiliensium: spem esse, posse comneatum urbi intercipi, cujus illam inopia laborare, non levè auditione acceperat: Banyolam cum mille & trecentorum manu, & Brasiliana gentis quingentis, ad Villam Veilham confidere ac rerum gerendarum occasionibus insidiari: paratum hostem, (ut spargebatur,) acie & ferro nobiscum decernere, quod & optent sui. Quare bellum hoc grandius & majoris operæ animo agitare cœpit, nempe de expugando Sanctorum omnium sinu ejusq; metropoli, quæ potiti olim virili audaciâ, mox penè muliebri vœcordia, solutis in lasciviam custodib⁹, excideramus. Promissa ad hanc expeditionem fuerant frequentibus Directorū ad Comitem litteris, auxilia.

Expeditio
in Portum
omnium
Sancto.

Quæ

Quæ cum tardarent vergeretq; anni tempus *rum, sive*
bellis idoneum, Comes (animi magnitudi- *BAHAM.*
ne, quàm, quæ tunc præsto erant, virium,
major) excito è præfidiis omnib⁹ milite, cen-
sum iniit trium mille & quadringentorum
gentis Belgicæ & Brasilianorum mille. Hos
jungi Belgis voluit, ratus inter eos & Belgas
virtutis æmulationem futuram. didicerat,
aliter domi, aliter foris bella geri. domi eo
milite pugnandum, quem vires patriæ sub-
ministrant. foris hostem etiam per suos vin-
ci posse, qui, diuturni & ferocis imperii im-
patientia, externa auxilia avidius amplecte-
rentur. At quanquam probè sciret, ista se
manu susceptæ expeditioni parem non fore,
hoste potentiore; tamen à cœpto non desti-
tit, erectus quotidiana auxiliarium è Belgio
copiarum expectatione. Nec minus incita- *Rationes*
bant Comitem Europæi, urgebantq; inde *Expediti-*
finenter, uti curas consiliaq; omnia in dicti *onis.*
Sinu oppugnatione converteret. Hic præ-
cipuum Lusitanorum refugium esse, hinc Hi-
spaniarû Regis robur decusq; maximè spe-
ctari; nullibi plura saccharorum molendi-
na, nullibi uberiolem prædam fore: hac vi-
ctoriâ brevi Brasiliam omnem nobis subdi-
posse; nullam urbem præmium victoribus
dignius, & certi⁹ hosti damnum allaturam.
Ex ipso Sinu & Salvadoris urbe facta Comiti
indicia, militem præfidiarium ob non soluta
stipendia querulum, in res novas inclinare:

Banjolam & Sinus gubernatorem gerundi belli opinione distrahi : prono in nos esse affectu incolas & ad fortunæ nutum nostros : Comitum erga Lusitanos moderatione , clementia , benignitate subverti eorum animos & indies pellici : hostem armorum & comæatus penuria invalidum. His animosior , & ne crederetur aut fortitudini suæ ac suorum aut belli fortunæ prorsus diffidere , gnarusq; non semper pugnari viribus ad æquilibrium paribus : non semel exigua spe manuq; maxima dissipata ; incertam belli aleam experiri maluit, quàm in viso otio Societatis commoda gloriamq; remorari. Interea sperabat aut cœpta aut durante obsidione , affore Europæorum auxilia. Veruntamen ne in externum bellum abiturus , hostium irruptiorib⁹ aut intestinis motib⁹ oportunas faceret provincias suas , ea quæ ad securitatem illarum facerent , domi ordinata fuere. In Reciffa cives sub quatuor signis ducibusq; ad custodiam loci militavere , addita illis militum merentiũ centuria , tribuno Nicolao Riddero. singula in centum & triginta capita censebantur. In Parayba urbi Fredericæ data ad tutelam fuit civium cohors, cui centum & quinquaginta inerant. in Tamarica Insula & oppidulo Schuppii alia , non nisi quadragenos numerans. Sic aliis quoq; locis littoralib⁹, prout ferebant res, quæ sita & imposita præsidia.

Jam mensis pluvios inchoabat Aprilis
annum-

annumq; tricesimum octavum supra mille- An. c19 19
 simum & sexcentimum aperuerat, cum ha- c. xxxviii
 bitis antè supplicationibus publicis, quæ re-
 bus agendis pia initia sunt, naves ad obsidio-
 nis necessitatem viginti duas, frumento, ar-
 mis, aliisque belli impedimentis instruit. cæ-
 tera ex hoste se melitis paraturum sperans.
 Nec mora. adscito in consiliorū societatem
 Gifelino, Secretioris & Supremæ Curix Se- *Gifelinus*
 natore, solvit è Pernambucensi littore, fa- *comes ex-*
 vente Æolo, die Aprilis octavo provectusq; *peditionis.*
 in altum, felicissima navigatione, sexto die,
 ex adverso Sinus Sanctorū stetit. quod iter,
 ea anni tempestate, nisi quatuor aut sex heb-
 domadibus, confici solet. Additæ mox clas-
 si naves novem, quæ ante jussæ fuerant eam
 navigationis suæ inire viam, ut vesperascen-
 te die in oculis haberent *Terram*, quam vo-
 cant, *Candidam*, ne à classis nostræ conspectu
 devix aberrarent. Ex alto terram petentib⁹,
 prima apparuit Turris Garciae d' Avila, & il-
 la S. Antonii. Postero die stabat Comiti sen-
 tentia subeundi Sanctorum portum. Verùm
 adversum flantib⁹ ventis, horis aliquot circa
 ostia fluminis Vermilii hæsit, obliquis cursi-
 bus iter consultò moratus. Quod ipsum fe-
 fellit Sinus Sancti præfectum, qui suspicatus
 omnem huc belli molem translatam iri, &
 exsensionem parari, eò ocyus convertit ex-
 ercitus, comitante cū copiis Banjola. Ven-
 tis dein faventib⁹, ipso meridie, in Sinus in-

*Mauritius
felici na-
vigazione
in Bahiã
trajicit.*

tima prono mari devectus fuit, inter castro-
rum hinc, inde, & navium ac civitatis ful-
mina & tonitrus, sævientibus undequaq; in
classem nequicquam machinis. Stabat in
anchoris classis sub ipsis hostiũ castellis, Sole
ultrà meridiem provecto; & velut in Belga-
rum molimina & motus intento. Mox pro-
montoriũ arcis Bartholomæi nonnihil præ-

Ascendit.

tervectus classe, exscendit, nullo obsistente,
miles, sesqui ab urbe miliari, loco commo-
dissimo; ubi mons visebatur nud⁹ patensq;,
nullis consitus aut obscurus frondib⁹, cujus
valles recentib⁹ dulcibusq; aquis irrigaban-
tur. Hic locatis castris, & exposito ocyus ap-
paratu omni bellico ac comœatu, è captivis
cognovit, dimidiò à castris nostris miliari,
angustias esse, transitu difficiles, nec nisi re-
lapso maris æstu singulis pervias, ob paludũ
humida & fallaces circum campos, qui pro-
gredi turmatim militem vetarent. Quare

*Præmittit
Tonro-
nium ut
cognoscat.*

præmissus cũ trecentis balistariis Dux Tour-
lonius fuit, ut cognosceret. qui hostem ibi-
dem offendit, prope angustias istas, quas
præoccupaverat, aggeribus se valloq; muni-
entem. idè ab ducere suos coactus, ob ma-
jorem hostium vim, situm loci & discrimina
angusti tramitis Comiti aperuit. Is nihil ista
moratus, ne consultando agendi tempora
effluerent, ex adverso hostium, in monte a-
ciem disposuit, mediis inter nos hostesq; an-
gustiis. Simul mandatum Iohanni Mastio

navium

navium præfecto, ut navigiis quatuordecim
 recta urbem peteret, anchorisq; extra machi-
 narum jactum fixis, nova jussa expectaret.
 nec aliud consiliũ Comiti, nisi ut alio & ma-
 jore metu avocaret à tramite isto hostem, qui
 metuens urbi à præsiidiis vacuæ, desertis an-
 gustiis militem properè in urbem rapuit. dis-
 sidentib⁹ licet Tribunis, qui suadebant, præ-
 lio cum Belgis decerneret, potentiorq; mi-
 nus potentem & itinere marisq; incommo-
 dis fatigatum, prior invaderet. urgebant,
 nostris refugium non esse, nisi ad littora, na-
 ves & mare; sibi in urbem & urbis proxima.
 ideoq; faventiore se Marte & loco pugnatu-
 ros. Jamque, superfuso littoribus Oceano,
 Nassovius hac die penetrare angustum tra-
 mitem prohibebatur. postera die promotis
 castris ad angustias contendit, perrupturus,
 si posset. Verùm & tunc eas, festino milite,
 rursus insederat dux Lusitanus. cū quo post-
 quam minoribus aliquandiu tormentis pu-
 gnasset Comes, plurimosque stravisset, sta-
 tionem deseruit. Nos occupatis & superatis
 eadem vespera angustiis, mirati suprà mo-
 dum fuimus, væcōdem Lusitanorū fugam,
 quibus tramitem istum paucō milite tueri
 perquàm facile fuisset. Progressi ulterius,
 vix semimiliari ab urbe, ubique hostiles co-
 pias, viis accessibusque & fluviorum ripis
 incubantes, offendimus & repulimus. do-
 nec positis, sub ipsis Urbis externis muni-
 tioni-

*Hostis an-
 gustias
 deseruit.*

*Occupat
 Comes an-
 gustias.*

*Statio
 ad urbem
 locat.*

tionibus, stativis, hostium vim opperiremur. qui sub mœnibus machinis suis ex alto rutilus, militem ad prælium, ut videbatur, disposuerat. Verum sua se continens statione, tormentorum bellicorum displosionib⁹ crebris nostros exercuit, & cohortem Brasiliannorum, plus nimis securam, nonnihil afflixit. Arcem Alberti è lapide structam à Lusitanis desertam occupavere Belgæ. Eâ stativis nostris parta securitas, ne à littore possent circumveniri & impeti. Hæc ipsa circumvallari iussit Comes, & mox per protribunum Brandium, Castellum aliud S. Philippi, in littore positum, non multo milite, deditioe accepit, quamvis quinque se machinis tueretur. Insequenti die S. Bartholomæi castello potitus fuit, tredecim machinis terribili & instrumentorum militarium copia instructissimo. His Arcibus in potestatem nostram redactis, patebat liber ad naves accessus, accipiendocommeatu, à quo, non nisi in otiduum, militi in terras exposito prospici poterat. Tunc ex mandato Imperatoris duo erecta tribunalia, sive suggestus. unum sustinendis machinis majoribus septem, alterum minoribus (campestres vocant) duabus. Iis aggerendis dum occupamur, eruptiones fecit Lusitanus crebras, modò immissis prædiariorum ttecentis, modò quadringentis, sed indemnes. Nos perpetuo pilarum è tribunalibus in oppositam

*Arces capit.
Alberti.*

S. Philippi.

S. Bartholomæi.

*Suggesta
astollit.*

Arcem

Arcem Rosarum, quæ ad montis pedem erat, jactu, exegimus præfidiarios. Nec tamen ob proximum tribunal hostile, cujus ictib' patebat ista Rosarum arx, occupari & teneri à nostris potuit. ut inter partes nullius jam esset; gloriæ bellicæ materies verius, quàm victoriæ; & bellaturientium potius, quàm de alterius sorte triumphantium, controversa arena. Erat prætensum Urbis tutelæ opus Cornuam, in fastigiis Cœnobii Carmelitarum, è quo in Arcem & nos sævire tormentis promptum erat. Illud ipsum unius noctis labor, incredibili oppidanorum ardore, in quatuor pedum altitudinem aggressit, ut nec à nostris lædi oppidani, nec hi in nostros balistas fistulasque torquere possent, ob maceriem in sublime elatam & diremtis per eam partibus. Hoc cum ex re nostra esset expugnari, datum negotium fuit quatuor centurionibus, militibus quadringentis, additis pilarum, quas Granata vocant, jaculatoribus viginti, & operariis ducentis. quibus à Comite militari sermone ad audendum incitatis (norat utique tractare militares animos) dum in hostem ingentib' animis contendunt, incidere in abditam arbutis quadringentorum militum manum, qua cum ancipiti Marte pugnatum, pari ferè utrinq; clade. Hoc agmine perrupto novus surrexit labor ab excubitoribus ducentis. qui statim à pugna projectis degeneri

*Acriter
dimica-
tur.*

*Impetus
fit in Opus
Cornusii.
Sed fru-
strâ.*

metu armis, frustra que vitam orantes, furore militari oppressi cecidère. Vespera sub- lunis erat, cum facto in Cornutam munitio- nem impetu, post bihorii acrem & statariam pugnam, adscensum nostri tentavere, sed conatu irrito, hoste huc omnem belli vim conferente, & tanquam de summâ rei decer- tante. præmonitus à transfuga credebatur, cum tam validis excubiis nunquam sua an- rehac tutatus esset. Jam missæ jactæque in illam fuerant, mira militum alacritate, pilæ ignivomæ plus quam trecentæ, Lusitanis pa- ri eam fortitudine animoq; tuentibus, utpo- te in qua de urbis salute dimicabatur. Quin hoc omni studio agebant, ut eruptionibus frequentibus, nam milite prævalebant, vi- am nostris à latere intercluderent, quibus non segni⁹ restitum, submissis centuriis qua- tuor, Duce Hinderfonio. qui cruentis illam conflictibus acerrimè propugnabat, plurib⁹ utrinque desideratis. Tunc cæsis Centurio- ne Houwino & castrensi operum archi- tecto Berchemio, dum in occupandis hosti- um tormentis & trajiciendo in hosticam sta- tionem milite toti sunt, inclinavit belli for- tuna, & minus æqua Belgis, agendi quæ o- portuit occasiones optimas eripuit. Occu- buere strenuissimi & veteris militiæ duces, Abrahamus Ebrechtus, Bowardus, Hol- lingerus, militumque nonaginta quatuor, magnarum animarum pro decore publico

*Caduntur
Houwvi-
nus centu-
rio &
Berchemi-
us archi-
tectus ca-
strensis.
Etiâ Du-
sem alijs.*

pro-

prodigi. Cœpta luce, sparsim strata jacebant
 cæforum hostium corpora, nostris intermix-
 ta, ut fugerant, ut restiterant, conspicua.
 quamobrem pacta eodem die ad breve tem-
 pus armorum quiete, vacuum humanis
 mortuis utrimq; fuit. nostrorum cadavera
 pleraq; intrâ hostium vallos reperta, si non
 victoriæ, saltem fortitudinis & militaris fi-
 duciæ gloriam à loco, quo ceciderant, me-
 ruere. Ex eo Imperator oppidanus, edoctus
 à captivis transfugisque de exercitus nostri
 militumque paucitate, & perfectis jam, quæ
 dudum inceptaverat, munimentis, ipse mi-
 litum numero longè superior, promovit in
 nos, & exstructis in montium verticibus sug-
 gestis, in stationes Belgarum impunè jacula-
 batur. nec opis nostræ erat, ista impedire,
 ob interjectas paludes, quas operibus suis ca-
 strensi linea vel aggere annexerat. Hinc ea
 castris nata calamitas, ut tormentorum icti-
 bus indies ruerent multi, vulnerarentur plu-
 res. Non per intervalla, sed continuis, no-
 ctu & interdiu, furoribus, excutiebantur in
 patentes stationes machinæ. quæ perniciosæ
 aliàs, tum nocebant magis, ob pluvium æ-
 rem, quo tuguriolis suis claudi militem, nõ
 falso hostis conjectabat. licet pars magna re-
 lictis stativis terrarum se & silvarum latebris
 adderet. Etiam, quæ à Comite in mediter-
 ranea loca missa fuerant militum agmina,
 modo quingentorum, modo sexcentorum,

impediendis oppidanorum pabulationibus, & abigendo pecore, redibant vacua, ob longè potentiores hostium manipulos & tutelares commeatum copias, quibus tuti pecus suam gregatim in urbem agebant. Accedebat & hoc incommodi, quod remotis à littore castris quarto miliari, facilis fuerit transfugis in urbem transcursus, per quos de castrorum situ, viribus, cœptis, instrui potuere. Quamquam verò omni cura hoc ageret Nassovius, ne urbi commeatus mari supportaretur, factum tamen, ut subirent naves frumentariæ noctæ obscura & tempestuosa, quæ ut nos hosti, hostem nobis eripuit. Tantæ siquidem exortæ fuere tempestates, ut amissis una nocte anchoris duodecim maximo inter se discrimine nō sine naufragii periculo colliderentur rates. Quam obrem gnarus Imperator noster, non semper votis ducum respondere bellorū eventus, aut hominum usque consiliis obsequi divina, diviso sæpe Jovis cum Cæsare imperio, cum Senatore Gisellino aliisque militiæ terra marique præfectis, præsentis belli faciem, castrorum statum, rerumque momenta omnia rigidè expendit: disparem sibi fuisse & esse cum hoste copiarum numerum: attrito exercitu vix superesse bello apta militum millia duo supra quadringentos, ac Brasilianorum nongentos: his copiis nec posse se tutari sua, & hostem invadere, castellis

muni-

Causa soluta obsidionis.

munitionibusque pluribus tutum, nedum impedire rerum necessariorum in urbem importationes: patere munitiones suas hosti altiora insidenti: hinc certissima suorum funera & cædes: anni tempestatem pluviam morborum inter suos pessimam esse parentem & nutriculam, extinctis cohortis prætorix duce Iohanne Wendovillio, & centurione Israele Twynio, ac gregariæ turbæ plurimis: accidi indies militum numerum, nec suppetias præ manibus esse: hosti contra crescere robur & exercitum concitis undiq; ad arma indigenis, uti ex ipsorum transfugis & interceptis litteris planum erat: Gubernatori in præsidiis esse millia peditum duo, Castellanae partim, partim Lusitanae gentis: Comitem Banjolam mille quadringentos in auxiliu adduxisse & Brasiliensium octingentos: civium in armis censa terna millia, armatis etiam Ecclesiastici ordinis viris & studiosis: equitum insuper illi esse turmas duas, præter Nigritarum & Mulataru mancipia & ex agris coactos populos, omnes ab armis instructos: pluribus defendi facilius posse, quæ possidentur, quàm expugnari à paucioribus. Adhæc subibat consultantibus, præcipuam Brasiliensis militiae vim inutili cunctatione in hostili solo consumptam iri, quæque nostra essent alibi, modicis præsidiis firmata, hostium stratagematis insulibusque oportune esse; ideoque cauta ma-

gis ex consilio, quam prospera ex casu eligenda, nec ulli prudentiorum pertinaciam & desperata consilia probari. Quamobrem placuit cunctis tentatam potius obsidionem solvere, quam in majus discrimen & incerta casuum præcipitare summam belli. satius esse, retinere possessa, quam vano molimine dubios eventus præstolari & ancipitiis insistere. **CEDIT** interdum generosus animus necessitati & utilitatem publicam loquentem audit, fortunæ viribus inferior. ubi nisi rectoribus inhæreas consiliis, incerta pertinacius sequenti, concidendum est. Hæc ab affectu vacuis aut non obnoxiiis facile persuaserim, minus malevolis, aut iis, qui virtutes Imperatorias solis successibus æstimant. **ET EST** nostrum hoc fere vitium, ut quicquid votis complectimur, Ducem armis complecti posse putemus, & patere militi, quæcunque patent cupiditati. qui si illic simus, aliter sentiamus. Notant historiarum scriptores, rarò sine aliquo discrimine, revocari exercitum aut receptui signum dari. hoc tamen scitè ac militariter egit. Omnibus ad discessum compositis & ordinatis, milite & apparatu bellico in naves recepto, etiam machinis hosti ereptis, absque strepitu paravit abitionem. quam ne animadverteret intempestivè miles noster, & inconsultius quid auderet imperaverat jam ante Comes, tormenta transferri è castris

Cautè dis-
ceditur

stris in naves, tanquam alia submissurus. quod & creditum militi. Per plures Insulam proximam diripi imperavit, & Brasiliatorum uxores, quibus cum ad bellum proficiscuntur, hic attineri, ut discessus suspicionem animis suorum eximeret. Quin in ipso abitus momento munitionibus roborandis, tribunalibus attolendis, aggeribus ducendis operarios occupavit, ne de receptu quicquam rescisceret hostis, & per angusta abeuntium terga invaderet. Latuitque hæc res Lusitanos, qui orta die in stativa nostra, pari ut ante furore detonabant. donec hora circiter diei nona, nullo in castris percepto motu, jamq; cessante armorum & belli tumultu, munitionibus suis egressi, vacuos desertosque invenere Belgarum vallos. ubi accensis tuguriolis effusam lætitiæ tormentorum ex urbe explosionibus testati fuere. Eopse die substitit in ipso Sinu classis nostra, spargendo per rates milite, missusque in urbem tubicen, qui de redimendis captivis sexaginta ageret. sed frustra, obstinato hoste, & lætis insolentiore. illo morante adhuc in Vrbe Salvatoris, appulit Lusitana navis, machinis hinc inde decem, & copioso milite ad bellum armata, quæ suppetias auxiliaque affore nunciabat. eo nuncio recreatus Gubernator, exempto metu & ceu parva securitate ter tormenta excussit. Non fugerat classem nostram ista Lusitanica, ve-

rum

rum adversante vento accedere illam propius prohibebamur, flagrantib⁹ in vanum spe prædæ navalium animis. Tunc comper- tum, falsis indiciis perlatum fuisse ad Comitem, de discordia inter Banjolam & loci præfectum. cū hic omne militiae jus belliq; administrationem Banjolæ cesserit; Episcopo anhelantem queruli militis inopiam pecuniis solante. Illud animum Nassovii altissimè penetravit, non potuisse se auxiliorum defectu & mora, Patriæ, Societatis, suumque decus tam celebri expeditione vindicare. pro quo animam profundere, tot suorum gloriosis exemplis incitatus, paratus esset. Pactæ in illam impensæ non fuere Societati graves, ut quæ partis nuper spoliis & Nigritarum quadringentorum preciiis pensari potuere. At maximè fortissimorum Ducum & promptissimorum militum interitu indoluit. illud se commodi retulisse dictitans, quod oculis ipse urbis & arcium omniumque locorum situm ac robur lustrasset cominus, & paratior jam esset novis præsidiis auxiliisque resumendi optimè cœpta. Tunc in futurum providus Imperator, veritus subnascentes è longinquo suggillationes, ut in conscientiam rerum gerendarum advocaret Supremas Belgii Potestates, ad eas hæc per epistolam locutus fuit: *Traditum sibi Brasilia imperium, ut parta tueretur, nondum parta adscisceret. at nec defendi regna posse*

*Impensa
in expedi-
tionem
pensari po-
tuerunt
rebus ca-
ptis.*

*Epistola
Comitis
ad Poten-
tiss. Ordd.*

posse absque milite & armis, nec proferri. sine illo nullum esse bellicis consiliis robur & invalida omnia. Atteri indies copias, aliis belli violentia extinctis, aliis morbis & itinerum incommodis absumtis vel labefactis: aliis post tolerata ex honore belli obsequia & stipendia dimisis, & indies dimitti flagitantibus, ob gravem & infructuosam militiam; quos sub vexillis retineret, non largitione & ambitu, sed per bonas artes, comitate & severitate. pluribus adhuc praesidiis opus esse, vendicandis ab hostium injuriis & grassatione iis terris, quae longis spatiis à Serinhamo & Portu Calvo, ad ripas usque S. Francisci diffunduntur. Sic distrabi militares manus, imparesque reddi firmandae Reipub. adversus inopinas hostium invasiones. Tentatam à se Salvatoris urbem, sed majore fama & strepitu, quàm usu. non defuisse animos pugnantibus, sed numerum. hujus expectatione plus se voto complexum, quàm viribus. à fortuna belli speravisse successus, quos prestare suorum vel cura potuisset vel luculentior fors. Si rationes inire libeat, quantum à Societatis contuberniis collegisque singulis militum, ex communi decreto, sibi promittere habeat; deesse ad numerum istum ducentos supra mille. praeter illos, quos jussa Principis & primorum Societatis in alias expeditiones seponi voluerunt. Illorum missione etiamnum desideria sua exerceri. Equidem, non satis est, (verba Comitatus sunt) decerni imperio huic utilissima, factò maturè opus est. celeritas in lucro bellantibus est, procrastinationes periculosa. militares copia non habent. remedium in necessitate, nisi antè conscripta; ne
 absum-

absumptis prioribus, subsequentes inefficaces sint. Culpare incuriam non possum, apud viros graves & Reip. studiosissimos, possum tamen indigentiam, cui in re tanta extremis curis subveniendum, nō aliter, quàm in corporis morbis. Frequentissima calamitatum causa sunt, securitas, cunctatio, & sumptuum metus. laboratur his malis inter nescios vel confcios. Illud expediat, suppetias majores mitti simul, non carptim, cum unita vis fortior sit, quàm minutis distracta agminibus. Quaternis millibus opus in praesidiis. nec tamen numerum hunc explent, qui hic sub signis sunt. Quo ergo hostis impugnabitur milite! quo repelletur superveniens! quo via aditusque pramunientur, adversus palantum rapinas & populationes! Id voti est, & postulati mei, militum mitti terna millia & sexcentos, qui additi iis, quos in praesidiis habemus, septena conficient millia. quae manu dignum aliquid Societate geri posse, non spes solum sed & fiducia est. à parcis auxiliis nec spes nec metus gignitur. magna in utrumq; impellunt animos. Non me latet, tot retrò annorum bellis lachrymare araria, quae impensa grandes exhauriunt, nec redditus parci & modici saturant. Verùm quia aggressa res seculo & Batavorum virtute dignas estis, insistendum cœptis nec desperandum. Iacta est alea. Non Rubiconem, sed Oceanum transivimus. aut omnis hujus imperii contextus dissiliet, aut fulciendus magnis animis. velis remisque opus, ut enavigemus hæc Syrtes, hæc novae gubernationes Acroceraunia. Infames imperantium scopuli sunt, discriminum metus & impensarum. Gloriosius arbitror,

Brasiliam magno ere redemptam parere vobis & totam vinci, quam que vicimus parcimonia & negligentia in praeceptis dari. In hunc annum si perdar abitis ferendis suppitiis, erit Reipub. parta securitas, & ararius vis. Si propitium Numen avertet mesi calamitatem, expectare habet Societas in presentem annum, sexcenta florenam millia. qui redditus, aucta agrorum securitate, sua quoque in annos capient incrementa. Neque plus nobis virium est mari. Nam que advenere naves, adeo nauticorum egebant, ut iis gubernandis trecentos militum imponere necesse habuerim. praeterquam, quod quassa fractaque refectioem pleraque poscerent; nec ad inferendam vim, nec ad excipiendam idonea. His malis remedio fuerit, si naves majores octodecim adorneat & ocyus transmittant Europaei Rectores, quibus & bellum inferri poterit hostilibus hic terris, & revehi in patriam Brasiliane merces, & obviam iri Lusitanorum, si quas sorte moliantur, classibus.

Hæc scripsisse Comitem legimus, & quidem prudenter. cum Imperatoris sit, etiam extra bellum in futurum consulere, & cura ac provisu perinde agere, ac si hostis ingruat & ante portas sit Hannibal. At litteras Comitum responsum ab Europæis Rectoribus: non ignorare se, incertos dubiosque bellorum eventus: Bahie expugnationem votis facilem, armis difficillimam: majoribus copiis ad hoc opus Comiti fuisse. sed intervenisse ea, que id fieri impedirent: his malis remedia quæri à validore arario. huic à Sociorum liberalitate animisque.

Respondent Europæi.

*successu & felicitate. ut mutuis operis & Brasiliam
 iuvare habeat Societas, & Societatem Brasilia, per-
 mixta utriusq; salute & commodis: probari sibi Co-
 mitis institutum, de tuendo S. Francisci flumine ad-
 versus predatores, ne perrupta hac partium & bello
 macerie, finibus agrisq; Belgarum populabundi in-
 cubent & saccharea messi calamitatem ferro flam-
 misq; inferant: Optimis quoque consiliis in hoc in-
 cumbi à Comite, ne Bahiensibus quies sit & otium
 respirandi à privatarum miseriarum sensu: ideò ter-
 rà mariq; occupandos, ne noceant ipsi & de inferenda
 nobis vi cogitent: armatos metui, contemni inermes
 & inertes: praveniendum hostem, ne praveniat; id
 consultius, alienas res metu versare, quàm suas, aut,
 quod equè apud bonos optabile est, nec timere perpe-
 tudè velle, nec perire. sibi id primum, id ultimùm cu-
 ra fore, ut & militum & navium missione firmen-
 tur provincia. Gliscebatur tum temporis inter
 Societatis primores grandis controversia,
 quæ Hollandorum potissimum & Zelando-
 rum collegia commisit: Vtrum nempe ex re
 Societatis foret, privatorum commerciis ape-
 riri Brasiliam, an per Societatem omnia ge-
 ri, quæ mercatum & incolarum necessitates
 spectant. Sui utriq; sententiæ erant auctores.
 Quibus arridebat posterior, Societatis Ori-
 entalis se exemplo tuebantur, & hoc argu-
 mento; majora expectari lucra, si sola mer-
 caretur Societas: cū liberis singulorū com-
 merciis, in multos distrahatur quæstus, & vi-
 litas inducatur mercibus, ob mercantium fre-
 quen-*

*Contro-
 versia in-
 ter Socie-
 tatis Re-
 flores: An
 expediat
 singulis ad
 mercatum
 aperiri
 Brasiliã,
 an servari
 publico.*

quentiam. Colonias sic confici fatebantur. *Colonia-*
 at à coloniis nō levia incommoda metui. posse *rum in-*
 populosiores imperia transmarina excutere, *commodas*
 aut filiam matre potentiozem reddi. Sic Ty-
 ro majorem evasisse Carthaginem, Phocæâ
 Massiliam, Syracusas Corintho, Cyzicum
 ac Byzantium Mileto, genitali solo. etiam
 sentinam illis & fecem pessimorū colligi aje-
 bant. nec rempublicam ordinatā nasci, sed
 colluviem facinorosorū & perditiorum. sic
 effici, ut mixti meliores & egregius animi &
 morum quisque degeneret. Hi specie boni
 publici, privatas utilitates obvelare crede-
 bantur. licet nō deessent in conventib⁹ ho-
 nestæ rerum vocabula, & probabiles senten-
 tiæ, quibus causæ suæ autoritatem adstrue-
 rent. Quibus prior placuit, insisterent his:
 coloniis magis defendi extera imperia, quàm *colonia-*
 armis: illas, facta omnibus mercandi facul- *rum com-*
 tate, sperari posse, nō si per solos Societatis *moda.*
 administratos res omnis gereretur, ut qui pau-
 cissimi essent: civium frequentia accrescere
 reditus publicos. Adhæc non esse eas Socie-
 tati opes, ob attritum sumptibus ærarium &
 egram fidem, quæ sufficiant tantæ rei: mul-
 ta postulante mercatu, multa bello, multa
 incolarum victu, amictu, aliisq; nec osten-
 tari è propinquo spem, unde ista calamitas
 refarciatur. Et tamen neq; bellum neq; mer-
 catū sine pecunia geri posse, quemadmodū
 nec corpora sine nervis moveri. Nassovius, *Consiliura*
Comitia.

sententiam à Directorib' rogatus, per litteras apud eos hunc in modum disseruit : Societatis salutem omnem à Rectorum unitate esse, à discordia perniciem : istis contentionib' & deliberationib' remedia quæri, at fatiscente interim & pereunte Saguntho. Non ignorare se, veritatis perpetuam fortem esse, ut odium pariat, apud secus sentientes. Sed fidem obsequio antiquiorem sibi haberi, & juvandi studium præferri gratiæ placendi. Et quanquam promptius sibi sit dicere, quid sentiat, quàm quid suadeat, consilia tamen se daturum absque omni affectu. at interim deprecari invidiam insperati fortè eventus : nec debere, cum consulueris fideliter, sinistros casus imputari consultori. Exaggerari, aiebat, immania, quæ ad privatos olim rediissent, lucra, quæ Societatis esse potuissent. sed versam ex illo mercaturæ & rerum faciem. Olim, cum primùm nostra esset facta hæc Brasiliæ pars, in Directorum omnia fuisse potestate ; jam per contractus quoq; privatorum. Olim repertum hîc in Lusitanorum conditoriis saccharorum multum, mercium nostratium, quib' opus Lusitanis, parum ; ut grandi hæc emolumento, quadrupli & quintupli, cum saccharis permutarent Belgæ, præsertim metuentib' tunc adhuc sibi & saccharis ab externâ vi Lusitanis. Jam verò saccharorû reperiri parum, quorû pretia intendantur, parta terris hisce majori securitate, mercium autem Belgicarum affa-

rim. Vtilius sibi videri, omnibus mercandi fieret ex æquo licentia. hac impeditâ excidere Societatem vectigalib⁹, portoriis, tributis navalium onerum. Præterea, non posse à Societate comparari merces necessarias Brasiliensibus, nisi grandi ære; à quo in præsentiarum eam destitui, in comperto sit. nec posse easdem distrahi cum lucro, ob privatatum mercium affluentiam. quas si redimere, quam maximè velit Societas, absq; damno nequeat; si enim majore precio redimat, cū jacturâ publicâ fore: si minore, privatorum. quibus tunc pronum erit occultare illas, nec empturis ostentare. Insuper, non posse deserta & inculta Brasiliæ excoli, sine colonis. nec hoscò invitari, non permessa unicuique rem faciendi potestate. à civium multitudine lucra expectari, ob singulorum & plurimum necessitates. sic futurum, ut, auctis habitatorib⁹, augeantur æraria, sine quib⁹ arma haberi nō possunt, uti nec sine armis quies novæ genti. CALCULVM utiq; cū imperio ponendum, semperq; id agendū regnantibus, ut ratio quæstum & necessitas erogationum congruant. Per colonos robur addi provinciis; diminui præsidia: tutiorē esse temp publicā & suis fidere. Lusitanos indigenas vix metu in officio contineri, ceterum Regi suo addictiores fluxæ esse fidei, & quavis occasione mobiles. At colonorū nō esse spem, nisi sit lucrorum. spe esuriionis neminem

*Mercandi
licentiam
singulis
fieri sua-
det.*

*Necessitas
Coloniarum
pro-
batur.*

minem transire maria, vitæ pericula contemni, affulgente quæstu. hunc præcidi singulis, sola mercante Societate. Quin & illud urgebat Nassovius, indigenarum se querelis indies premi, qui iisdem conditionibus se victuros sub imperio nostro pacti fuerunt, quib⁹ vixissent sub Hispano. nempe, ut molarum proventus venderent arbitrio suo, non aliorum. erepta hac libertate, malle ipsos alio concedere, quam hic laboriosam servitutem, ad nutum & licitationes Societatis, servire. Dum hæc disceprantur inter mercantes, intercurfabant doctorum sermones; Quot colonias tot arces & propugnacula imperiis dari. nihil tam validum, quam earum deductionem. Istis vinculis, velut comeditum, Orbem sub Romanorum obsequio mansisse. ut quibus persuasum, frequentiam civium fundamentum esse omnis potentiae & diuturni status firmamentum. Hoc consilio Regem Hispanorum Novum Orbem coloniis implevisse. habitandum esse Batavis, ubicunq; vicissent. quod de Romanis dixit Seneca. Vbi enim agros quisque suos opesque possidet, obligari ad imperantium defensionem, nisi pelli velit, si & illi pellantur. Præterquam, quod plebs inops & domi Reipub. gravis, exhauriatur, militibus emeritis agrorum aliquid in præmium cedat. Ideò emittendam illam agminatim, censebant, ut apum examina per nova & plura al-

vearia diffundunt prudentes agricolæ. quin & illud objectabant deliberantibus, militiam lubentius expeti, ubi functis bello sua essent diverticula, jumenta & agri & agrorum cultura. Necesse, quod quis metuat, ne potentior matre fiat filia, locis tam longinquis & patriæ opis indigis. In hanc Comitris sententiam itum à Rectorib⁹ Societatis, & Federatis Ordinib⁹ fuit. qui edicto veniam fecere subditorum singulis, navigandi in Brasiliam & ibidē mercandi. soli Societati proprium fecere mercatum Nigritarum, apparatus bellici, armorum, & lignorum Brasiliensium. At exempti isto indulto ipsi Societatis rectores & rerum in Brasiliâ administrati, quotquot fide & sacramento illi obstringebantur. ne mercaturæ specie sordibus ac rapinis locus esset, neve per avaritiam, publicam rem in suam verterent. Quam ob causam Thebani lege vetererūt, ad Reipub. gubernationem admitti, qui non decenniū à commerciis abstinuissent. mercibus eò ituris, & huc transvehendis, imposita onera, prout exre Societatis fore judicabatur. Hoc edicto exciti mercatores Belgæ, tam frequentes navigavere, ut mercium & rerum necessariatum copia gravis laboraret Brasilia, & querelæ veteres cessaverint aliquandiu. rem fecere primi, minus posteriores, maximo mercimoniorum affluxu & diminutis preciiis. Sed his decretis, quæ plurimum

*Probantur
Comitris
consilia.*

judicio saluberrima habebantur, aliorum postea dissentientiū chartis rixisq; palàm cōcussis, distracti fuere studiis Rectores, omniū damno, nec sine mutua contumelia. dum privatarū provinciarum urbiumq; res potius agi, quàm publicas & hi & illi criminantur.

Hæc inter Societatis Optimates insigni providentia omnia circumspicientes, diurno nocturnoq; consultandi scribendiq; labore, rerum Occidentalium summam è longinquo administrabant, regebantq; molem tantam. Cumq; memoria captæ ab illustri Heynio classis argentiferæ altius insideret animo, ut quæ egentium ærario solatium fuit ingens, novissimumque, attrita Regis Hispaniarum fama & viribus: denuò consiliū cepere, idem audendi, & fortunam simili audacia, spe pari provocandi. Designatus huic operi fuit Cornelius Jôlus, à teneris mari fluctibusq; innutritus, cœli ac salis, quibus adsueverat, indole acrior, promptæ ad omne facinus audaciæ, quiete nullus, navilibus studiis erectus & suus, silentio fortis, imperu vehemens, laboris ac fidei capacissimus, cetera rudis. Hic classi novæ & validæ præfectus, jus potestatemq; à Fœderatis Patribus, Principe Arausionensi & Societatis primoribus accepit, cum hoste pugnandi, & illas Hispanorum rates invadendi, quæ collectis è Peruana regione, & vastis maris Pacifici regnis, immensis opib⁹, è Terra Firma

*Expeditio
in Occi-
dentem
sub JôLO.*

& Cartagenæ portu in Novam Hispaniam
 trajecturæ erant, jungendis ibidem viribus
 & mercibus. At Mauritio Senatuque Bra-
 siliensi sententia stabat, post tentatam fru-
 strà Sinus Sanctorum metropolim, prom-
 pto adhuc ad nocendû milite, flammis va-
 stare quotquot Præfectura ista haberet sac-
 chari machinas, vel in insulis vel Continen-
 ti. causæ erant, ne, privatarum calamitatû
 sensu, finib⁹ nostris posthac vim eandem fa-
 cerent, & ut intercepta messis sacchareæ spe,
 annuo fructu destitueretur Lusitania. Ve-
 rum hæc consulta pervertit Jôli adventus,
 aliòque, ex mandato Directorum, bellum
 converti placuit. Hoc tamen curæ fuit Nas-
 sovio, ut iis, quæ supererant, copiis, si non
 lædere hostem, sua saltem tutari posset.
 Impositæ naves & præsidia flumini Francis-
 co; ubi proximus hosti trajectus. interclusi
 aditus in Alagoas, Portum Calvum, Serin-
 hæmum, Pojucam, Capitis Augustini ter-
 ras, Goyanam, Paraybam. ne è silvis, pro-
 diens irruptionem faceret & vastitatem.

*Aliud mo-
 liebatur
 Comes.*

*Cavet suis
 terris.*

Exiverat portu Texelæ, qui Hollandiæ
 celeberrimus, Jôlus decima quarta Aprilis
 die, Anni MDCXXXVIII; lectoq; inter Af-
 ricæ oram & Insulas Capitis Viridis itinere,
 primus illi terræ appellus Brasilia fuerat. ubi
 in colloquia & consilia Mauricii Nassovii
 Præfecti Brasiliensis aliquoties admissus,
 profectiois suæ causas aperuit, mandatîq;

juxtâ Comitibus instructus, navibus adhæc & militum sexcentorum manu, ac comiteatu in septimestre auct^o, post modicam suorum refectioem, votorû plenus iter capeffivit. At navem conscensurus, scapham inter & prominentes machinarum cervices interceptus, subfidente & mox assurgente procella, femur læsit, & infelicis eventus præfagium suspicacibus fecit. Navium quibus in Occidentem iit nomina hæc fuere: Salamandra, Zwolla, Transifalania, Goerea, Tola, Spes, Auriaca, Rotterodamum, Ernestus, Canaria, Gojana, Canis exploratorius, Mercurius, Equus emissarius. Divulgatâ tam gloriofæ expeditionis famâ, ingens incubuit Hispaniæ terror & omni passim Occidenti. nõdum apud hostes quoque abolita Heynianæ expeditionis memoriâ. Quippe opinio erat, non vana, nec minore hunc (cujns terribile & fatale in his tractibus nomen erat) fiducia rem tantam aggressurum. utpote cui una & omnis voti summa erat, memorabili aliquo facinore famam mereri & immortalitatis sortem redimere. Nec dubitabant sui, ire eum parato ad moriendû animo, nec mori velle, nisi cum hoste, de quo aut triumpharet splendidè, aut occumberet gloriofè. nihil illi mediocre cogitari aut eligi. Quamobrem Rex Hispaniarum, percepto novorum in Occidentem motuum nuntio, nulla mora quatuor deproperaverat liburnicas, quæ

*NAVES
Iolæ.*

*Terrori
sunt Hi-
spanis.*

xxii Jnn.
An. c1519
c xxxviii

quæ de adventu classis Hollandicæ, duce Houtebeenio, (id viro inter navales socios nomen) portuum omnium & arcium præfectos præmonerent, classis Terræ Firmæ tutelæ invigilarent, nec eam, quæ Novæ Hispaniæ est, mari crederent, nisi insequente anno. At classis ista Terræ Firmæ, cum educta jam in pelagus esset, & ex speculatoriis suis, quæ ad Promontorium de Corrientes, *C. de Cor.* in extimis Cubæ, ferendis iudiciis oberrare *rientes.* solent, cognovisset, visas Hollandorum naves duodecim, at minus Hispanorum classi metuendas, iter suum Cubam versus & Havanam promovit. Jôlus Brasiliæ oram Septentrionalem circumvectus, præteritis, quotquot illic mari insparguntur insulis, classem rectâ in Occidentem direxit, inquisitur⁹ in argentiferas rates, præmissa in omnes oras, venatorum more, exploratoria navigia, post longos errores, tandem cognovere, Classem circa Cubæ portus Sinusque ferri & propè illos scopulos, quos *Organes* *Organn.* vocant. Constabat illa navibus majoribus, quas Galeones appellant, octo, aliisq; minoribus sex, quib⁹ summa potestate præerat Carolus Dievarius. gazæ, mercesque, quas vectabat, si captivis fides, milionibus censebantur novem, vel, ut aliorum habent diaria, viginti. Opum præcipua vehebat Prætoria Hispanica. Jôlus hæc malorum irritamenta votis, non victoria, complexus, om-

nis jam moræ impatiens, convocatis navium ducibus, militari eos more ad prælium accendit: Irent & novo exemplo aurum argentumq; timidus viri eriperent. classem hostiū prædam veriùs, quam arma gestare: hanc nec tegere quenquam nec vulnerare: ditem hostem pauperis victoris gloriosum premiū fore: catapultis terribilibus metalla potius, quam Hispanum defendi: navium moles stupendas saburrā fulgentem & imbellem, nequaquam militem gestare. Mox singulis pugne partes distribuit. Ipse, utpote classis suæ primus, in Prætoriam Hispanicam iret, junctis sibi, in pugna Societatem, Rotterodami & Tolæ ducibus. Propræfectus adversam haberet Hispanorum Proprætoriam, & Noctiluca, sive Pharos nostra, ipsorum Noctilucam. Simili ordine deinceps singulæ singulas invade- rent. vel ubi maxima vis & necessitas, collaris operis auxiliisq; pugnarent. Magnum erat Salamandræ, quæ Jolum vehebat, robur & recens exstructa pugna aptissima. Verum ad Hispanorum Prætoriam, ob immanem hujus molem & altitudinem, vix Liburnicæ specie visebatur. Supplicatione ad Deum præmissa, ut grandibus cœptis adesset, animos adderet bellacib⁹, & pro republica dimicantibus, Præfectus noster facem orationis suis admovit, & qua vehebatur, Prætoriam, Hispanicæ applicuit, eamq; unciis retinaculisq; valitissime apprehendit. non amicitia specie, quod & credidit Hispanus,

*Pugna va-
nalis.*

sed

sed professi indubiiq; hostis. Hujus exemplo propræfectus Proprætoriam adortus fuit, sibiq; eam catenis & harpagonib' nexuit, ne elaberetur. Nec segnius Noctiluca nostra eadem fide sibi Hispaniensem Noctilucam implicuit. His prælium constabat partib' reliquis, prò pudor, ociose pugnam sociorum, extra teli jactum & discrimen, ad spectantibus. Pugnavere ternæ cum ternis acriter, & ubi incaluerant animi, in neces mutuas incubuere ferociter. Navi quisque sua, veluti fatali circo, claudebatur. Hæc vitæ, hæc mortis area. hæc gloriæ palæstra. casus, vulnera, cædes cadentum, varia omnia. Caligo, fumi, favillæ, cineres hostem oculis certisq; ictibus eripiebant. Non tam pilæ glandesq; tormentis excussæ, quam decussæ trabibus festucæ, pugnantes interimebant aut lædebant. Jamq; prætoriana nostra ad clepsydras binas cum Hispanica conflixerat, Marte ancipiti, morantib' in pugne Societatē venire Rotterodami & Tolæ navarchis. tunc nauricæ gentis expeditissim' quisque in sublime enixus, superavit foros & Hispanicę Prætorię plana victor tenuit. adactis infra cancellos, in navis alveum, Hispanis, id hæc ratione effectum. Cū galeæ corbesq; Prætorię Belgarum, vix supra ipsos Hispanicæ pluteos forosq; eminent, Præfect' noster, incerta casuum in usum flectens, illos jaculatorib' implevit. qui de super in Hispani-

nicam

nicampilas igneas XXIV & XLVIII pondo in
 subjectos jecere, ut, fulminantibus his ex al-
 to Cyclopiibus, planitiem nobis & tabulata
 vacua illubentes fecerint. Tunc præfectus,
 (hæc victoriam sanè pollicebantur) cū na-
 valium uno pepigit, uti è Præoria Hispano-
 rum aplustre auferret. precium facti haberet
 florenos mille. jamq; dicto adscenderat. cū
 adventantibus in Prætoriam nostram Vice-
 prætoria & Noctiluca Hispaniensium, quæ
 se uncis & retinaculis expediverant, coactus
 fuit præfect' noster deserere Prætoriam ho-
 stis, revocato è præsentis discrimine audaci
 isto funambulo. Tunc & reliquæ hostium
 rates in nostram Prætoriam tendebant. quæ
 periculi certa, mutato cursu, enavigavit, ne
 circumfusis undiq; hostibus caperetur. In-
 terea reliquæ nostrorum naves distractæ &
 vagæ pugnam ingenti perfidia detrectabant,
 quibus aut gloria Præfecti aut incolumitas
 gravis erat. Occubere isto conflictu Pro-
 præfect' Abrahamus Michaëlis Roosenda-
 lius, Iohannes Mastius Noctilucae ductor,
 & Antonius Mnysius fisci advocatus, digna
 seculo nomina. è navalibus sociis desiderati
 quinquaginta, sauciis centum & quinquaginta.
 Jolus gemens frendensq; impotenti
 ira, quod tot mensium diligentiam, operam
 & paratum, tanti laboris & industriæ fructū
 puncto temporis amisisset, statim à coitione
 ista, quæ acerrima fuerat, convocatis ad se, à
 quibus

*Deseritur,
 à suis Iō-
 lus.*

quibus turpiter desertus fuerat, ducibus, ignaviam ipsis & muliebres animos acerbè, ut meruerant, exprobravit; commotior in Rotterodamensem, à quo indigno responso exceptus, bacillo, quod manu gerebat, responsantē contudit & dignitate simul exiit. Mox, oratione ad reliquos conversa, monuit, uti sacramenti, quo se obstrinxissent Patriæ, Principi, Societati, meminissent: plus his ipsos, quã vita debere: de omnium & sua salute ac gloria agi: natos obscurissimis initiis jam fama ostentari: hoc loco inclaruisset P. Heynium, quem ad virtutem & immortalitatē Batava indoles prodiderit: plus prædæ, quam periculi esse: hoc non ipsorum solum, sed & suum putari: ideò ad pugnam præivisse: navium molè terreri navalibus assuetos certaminibus, pudendum: eas, utcunq; terribiles sint timidis, expugnari posse à fortibus: in patriam reversos ignominiosis amicorum civiumq; vocibus exceptū iri, quasi ad Hispanica potentia & classis admirationem, non expugnationem ivissent. addebat, secernerent se timidi à pugnare certis, nec exemplo nocerent optimis pessimi, ignavi strenuis; extra dilationem positis consulta factis jungenda. Si causas belli expenderent, vincendum hoc prælio, vel cadendū esse. id sibi destinatum. vincerent viri aut servirent. fugientes in media fata precipites dari; maximèq; timentibus maximum periculum esse. & utcunq; inclinet fortuna, gloriosum fore extra patriam in ipso orbis ac nature sine cecidisse. Collatis ergo, inquit, viribus redintegremus pugnam, continuemus prælium, tam diu prædæ immemores,

mores, donec parva victoria securi illam auferamus. Sequitur vos necessitas pugnandi, quam fugitis. Si pugnare detrectatis, cur arma habetis? quid ultrò bellum suscepistis? extra occasiones tumultuosi & audaces, oblati vecordes estis. Quid hic metuentibus spei est? An Deum vos protecturum putatis, vobis pugnam detrectantibus? Ferro occupandum est mare & hæc spolia. Non muris hic, non valliscingimur. audaciâ, pro muro & scuto opus. Agite, nominis Batavorum memores, transcendite in hanc classem. pro vexillo sit proa mea. Ostendite Lusitanis & Castellanis, neq; navigantibus vobis neq; terra pugnantis ipsos pares esse. aut non venisse huc oportuit, aut pro dignitate Societatis pugnandum. nec antè discedendum, quàm spei nostræ victa classe finem imposuerimus. Seponam alias causas. ipsa indignitas & infamia perfererantiam suadent. Dein vultus suorum intuitus, *Quæ hæc tristitia, ait, socii, quæ insolita cunctatio est? hostem, me, vos ipsos ignoratis? Hostis quid aliud est, quàm anxius aurei velleris custos. si invadetis, mox concolor auro expallescet. Ego, dux vester, in gloriam vos & commoda duco. Vos, victorius domi forisq; clari, fiduciam audendi à fortuna & tot exemplis vestrorum capite.* Ad hæc voces iterum in hostem classem direxit & prælii signum dedit, tormentorū explosionibus. Verū pari, ut ante, vel formidine vel rebellandi libidine, ubi intra machinarum jactum deventum, hæserunt inertes & inglorii, & pugnam cum paucis permisere præfecto. Expostulantē illo & conscientia-

*Iterum
pugnat.*

rum fidem ac horrorem obtestante, alius timorem fatebatur, alius hostium potentiam exaggerabat, alius Præfecti temeritatem insimulabat, palàm affirmans, se exitii certos esse & in perniciem omnes trahi, ob vires nimis dispares; non esse flagitiosum Belgis, si tempestivè cedant; multo id turpius futurum, si quoquo modo, ut vincantur, committant. alius abitionem parans dessectebat. omnes ferè jussa Ducis, velut ex composito, abnuebant, nullis ad imperia aurib⁹. Postero die, hærente adhuc ibidem hostili classe, coactis tertium ducibus & navarchis, novo singulos sacramento, manusq; syngrophâ sibi devinxit, qua se paratos ad prælium, & ad extremum spiritum dimicatuos, fatebantur. Iterumq; hortatus, Baravos se esse cogitarent, & hesternæ ignominiaë maculam nova fortitudine eluerent, pugnaë capessendæ ordinè præscripsit: præiret ipse, sequeretur Aurica, hanc Fama, Famam Spes, Spem Zwolla, Tola, Ernestus, Transifalania, Goerea, Mercurius. Confirmatis juramento militari animis, videbatur amor obsequii rediisse, maximusq; pugnandi ardor verba ducis sequebatur. At tunc pugnare promptis, iniqua fuere maria & venti, hoste altius supra nostrorum classem provectoro, nostris infra ad latus ominosum dejectis, ut præternaviganda esset adversa classis, magno nostrorum damno, qui ictibus tum hostilium machinarum

*Iterum
describitur.*

*Iterum
petit pug-
nam.*

oportuni erant. Hoc conflictu occubuit Auriacæ ductor Iohannes Verdieftius, qui per omnem ætatem corpus periculis, animum navalib⁹ disciplinis exercuerat, Nec fecere officium, qui iuraverant, aliquo eorum hostem eminus vanis ictib⁹ impetente. Quare nec tunc succedere cœpta. Erat Septembri dies decima septima, cum Jôlus per emissarias rates cognovit, Hispanicas prope vadosa Cubæ & Organes fluitare. Quamobrem propositi tenax & prædæ totus inhians, novissimè experiri bello voluit. Sed difficilem primò repperit nauticam gentem, quæ Ducum suorum pusillanimitatem & socordiam incusabat, nec parendi talibus necessitate adstringi ultrà volebat. Tunc Navarchos Zwollæ, Transisalanæ, Goeræ, Mercurii & Ernesti, flagitii & rebellionis reos abdicavit Jôlus, suffectisq; aliis, tanta in pugnam euntibus animorum alacritas fuit, ut hostem ceu certa spe tenerent. At scopulos Organes provect⁹, ubi hostium fuerat statio, elapsam classem comperit & in Novam Hispaniam abiisse. Ita Jôlum, cui pronior primò fortuna blandiri credebatur, objecta in prædam classe, mox eadem, quasi instituti sui pœnitens, destituit. Quocirca cum refractariis nō ultra hic hærendum ratus, ne inutili mora Societatis fortunam consumeret, parte classis in Brasiliam missa, parte ad Havanam captandis occasionibus relicta, cum reliquis

navibus

*Quartò in
hostem a-
bit.*

navibus in patriam reversus est. Illa ex litteris Jôli ad Illustr. Comitem, Brasiliæ imperatorem & Senatum scriptis, prodita sunt. Quæ ad ultionem pertinent, non jam suam, sed exempli omniumq; posthac Præfectorû causam esse judicabat, quam negligere illi & indecorum & periculosum esse. quippe cû in altero justitiæ suæ, in altero publicæ utilitatis esset momentum. Potuisset pœnas poposcisse à rebellibus ipse, utpote cum summo imperio missus. tamen obitu illorû, qui castrensis concilii capita erant, maluit rem ad Fœderatos Ordines & Societatis directores referre, quàm videri privatam vindictam festinavisse. Erant rebellibus principes & antesignani; at maximè culpa atenebantur duo æmulatione accensi, quod ætate majores minori Jôlo parere cogerentur. quæ res tantum apparatus belli, oppressâ & elusa imperatoris fortitudine, corruptit. ADEÒ amor Reip. privatis odiis concedit, ut illam negligi sibiq; infamiam afferri homines velint, quàm populari & paris olim fortunæ socio concedere. quasi vile esset parere notis & majorum vanis nominibus minus conspicuis. ET INSITVM hoc mortalibus vicium, agris oculis illorum dignitatem auctam intueri, quos secû in æqua videre. Illi reduces & capti, post intentata & ventilata crimina, evasere, sive amicorû intercessione gratiam, sive causæ fiducia impunitatem liberta-

Æmulatione paucorum frustratur expeditio nem.

temque meriti. Nec enim meum est, quemquam crimini involvere, ob FACILES Ducum iras, quas adversa sors irritiq; successus aliquando exasperant. Jolus civibus suis patriæq; rectoribus quotidie immistus, Societatis fortunam deplorabat suosq; inculcabat, qui tanta belli decora & spem victoriæ, quã Deus dederat, vœcordia & perversitate abstulerint. Nihil se iniquius ferre, quàm quod mori non potuerit fortissimè pugnando, jam se servatum non ad vitæ voluptates, sed hostium & invidorum ludibrium, meliora agendi, seque de hoste & invidia ulciscendi tempora expectare. Quantas postea res pro Societate & publico egregiè confecerit, qua classe in Occidentem iterum, mox Africam, iverit, oppidaque & portus & insulas expugnaverit, in tempore memorabo.

Dum in extremo Occidente moror, & ea exequor, quæ infelicius hic gesta sunt, incidi in legatos tres à Camerone Brasilianorum Duce ad Comitem missos. retulere illi offensum Ducem à Comite Banjola cum copiis secessisse, & propè Turrim Garcia Davilæ in mediterraneis consedisse. Venisse se oratum pacem & fœdere nobis jungi velle, ut in suas cuique sedes pagosq; redeundi potestas esset. Eos Comes, non ignarus hostium discordias in commoda sua vertere, excepit comiter, & invitato per litteras ad amicitiam Camerone, cum muneribus dimisit. Sed

*Legati à
Camerone
ad Comitem
missi.*

mox percrebuit, illum, ut versatilis est & mobilis consilii, in gratiam cum Bamjola & ad ingenium suum rediisse. Etiam Tapuiarum octingenti iisdem de causis secesserant. ut tunc invasionibus nostrorum patuerint hostiles terræ & fiducia inceserit animos Belgarum, insigni clade mactandi Bahienses. at militum penuria, & vana supplementorum è Belgio expectatione, languit audacia & frustra fuit. Plenæ sunt querelarum chartæ & permixtæ precibus obtestationes Comitum & Senatus Supremi ubiq; paginam faciunt. magnarum rerum occasiones offerri queritabant, at per aliorum incuriam dilabi: surdis cani fabulam: hic labores imperari, alibi placere otia: victoriam non Deum, non Fata negare, sed homines: non velle illum securis nobis præstare belli eventus: regna milite, armis, manib⁹ parari, nõ supinis è longinquo desiderijs & benevolis votis: chartarum, litterarum, promissorum transmitti abundè: cetera, quibus imperia defendi solent, negari: non superesse annonæ satis, adversus famem, nec militum & belli requisita sufficere ad tutelam Imperii, contra hostes: navium & nauticorum numerum Jõli expeditione accisum usq; adeò esse, ut maria tutari opis ipsorum non sit. præsertim si novo fortè instructu adventet hostis. Ea verò messis sacchareæ hoc anno facies fuit, ut obmoderatos & tempestivos imbres octode-

*Ingenium
Cameronis
versatile.*

Querela.

*Messis fo-
licitas.*

*Conjura-
tio Lusit-
anorum,
credita
primū,
et non
comperta.*

cum mille sacchari cistas cultoribus suis visa fuerit promittere. Secuta Jōli expeditionem conjuratio fuit, autoribus Lusitanis, ut credebatur, cœpta. pronis semper in rebellionem eorum animis, qui Hispanorum partes clam fovebant licet obsequio palam nostri. Quibus detentis, constituti fuere à Comite & Senatu Judices, qui cognoscerent, & arcanos motus scrutarentur, Carpentarius supremi secretiorisq; Concilii assessor, Tribunus I. Coinus, Politicus Senatus, Centurio prætoris cohortis Mauritiæ, Carolus Turlonius & Jacobus Aldrichus, rationū magister. qui, cognitare, hæc pronunciavere, ut reorum aliqui carcere servarentur, alii in Sanctorum Sinum, alii longius in Occidentis fines relegarentur. Inter illos opib⁹ & dignitate eminuit Duarta Gomes de Silveira, cui postmodum Senatus indulgentiā Arx S. Margaretae pro liberiore fuit custodia. Aliorum nomina hæc fuisse comperi: in Pernambucensi Præfectura Petrum Cunha de Andrada, Iohannem Canarum, Philippum de Barretto, Arnoldum de Olanda, Rodericum Pimentellum, Bernardinum de Carvalha, Franciscum Beringelium, Melchiorem Alim, Antonium Paifum. In Paraybenfi Iohannem de Souto, Ingeniorum ferè omnes magistros. Nec pepercit sollicita Rectorum cura muliebri sexui, cui ob thori fidem & blanditias publicam

blicam negligere facile est. Degebant Lusitanæ aliquot sub imperio Belgarum, maritis in Sanctorum Sinu & alibi in hostico Regia fide adstrictis & sub ista tessera militantibus. His ad maritos remissis non injuria, sed gratia videbatur facta, nisi culpæ & vitio affinis fuisset causa, & relegationi similis arbitrio. Erant hæc: uxor Lodovici Barbalionis, cum quo pugnatum à nostris, & altera Iohannis Velho Barretti, & illa Gasparis de Sousa, necnon Balthasaris Alvesii. Verum uti hæc Imperio huic ignominiosa eveniebant, nec omni ex parte beatum arguebant; ita illud ad eisdem elegantiam facere videbatur, quod Curia passim Provinciales à Comite efflagitaverint Sigilla, firmandis publica fide actis, quæ ipsa Insignibus suis & Emblematis, provinciarum genio accommodatis, distinguerentur. Id curæ datum industriæ Comitis. (SEMPER enim excellere imperantes expedit) Qui singulis Præfecturis suum commentus insigne, ex omnibus uno scuto comprehensis unum fecit, quod supremi Senatus ad usus esset, & terminorum Reipub. Brasiliensis index. *Comes sua Provincie insignia in sigillis largitur.* *Sigillum Supremi Senatus.* *Politici Senatus.* *Supra hoc Fœderati Belgii insigne atollebatur, characterque Societatis Occidentalis ima parte defluebat. Politico Senatui insigne fecere eadem quatuor provinciarum insignia, pari scuto contenta, supra quod spectare erat Virginem Astræam, manu una*

*Pernambucensis
Curiæ.*

gladium, altera lancem gerentem, illam scelerum vindicem; hanc mercantium regulam. Pernambucensi Curiæ datum insigne, Virgo, defixis in speculum oculis & velut in formæ suæ admirationem rapta, manu arundinem sacchariferam gestans. quo schemate soli pulchritudo proventusque exprimebatur, adscripto civitatis Olindæ nomine. Fuere & aliis Pernambuci Curiis, nempe in Igarazu, Serinhæmo, Portu Calvo, Alagois, sua quoque propria insignia. Præfectura

Tamaricensis.

Tamaricensis botrum pro insigni ostentabat, quia æquè pulchros & succulentos nulla Brasiliæ pars, ac Tamarica insula, ferebat.

Paraybensis.

Parayba sacchareorum panum formas pyramidales præferebat. quod optimi & laudatissimi sacchari nutricula esset, aut quod dedita nostratibus provinciâ, major illic sacchari & molarum cœperit esse labor & precium.

Fluminis Grandis.

Provincia Fluminis Grandis cognomine fluvio gaudebat, cujus ripam in imagine premebat Struthius, quarum avium maxima hic frequentia. Atque hæc ipsa argento exhibita fuere à sculptoribus Batavis, non ære aut ferro, ne ærugine aut rubigine exederentur monumenta publica. Dixi modo de captivis Lusitanis. At de his totaque quæ vulgi vocibus ferebatur, conjuratione, (persequor paulo post gesta) illud in notitia rerum Brasiliensium adeòque Senatorum ad Rectores Societatis litteris præscri-

ptum

ptum legi, à metu & credula nimis suspicio-
 ne hanc criminationem profectam, nec, li-
 cet appellatos istius sceleris, compertos fu-
 isse. Verùm cum apud suos valerent gratia
 & authoritate, etiam opibus, metus erat,
 ne adventante Hispanorum Classe, quod
 jam percrebuerat, vel clam vel palàm noce-
 rent. ideò Status interesse credebatur & uti-
 litatis publicæ, eos à populo secerni, ostraci-
 smi exemplo. cum SALVIS auspiciis ge-
 ri videantur, quæ pro Reipub. salute gerun-
 tur, licet per se spectata pudoris nonnihil
 habeant. Et poterant hoc facto cives ma-
 lum machinantes, nondum aggressi, deter-
 reri, ne talem in perpenda patria amentiam
 audeant. At mortuo Petro de Cunha, qui
 in isto ordine primus habebatur, & classis
 metu, cujus fama initio terribilis, nonnihil
 languescente, quotquot in Sinum Sancto-
 rum vel Occidentales insulas relegari iudicis
 voce fuerant, temporib⁹ spem mitioris con-
 siliu facientibus, in Hollandiam ablegari po-
 stulavere, aut in suas operarum Machinas &
 Ingenia remitti, ad exequenda sacchara, ea
 lege, ut appellati se absque tergiversatione
 sisterent. Quæ nec concessa prorsus nec ne-
 gata fuere, sed suspensâ inter perfectam li-
 bertatem & perfectam captivitatem hæserè,
 ne aut rigor nimius alios audaciores fide di-
 moveret, aut nimia lenitas iudicum hono-
 ri fraudi esset, dimissis absque pœna tanti

flagitii suspectis & jam famæ jacturam captivitatibus probro passis. Nec enim, convictis illis, ulla in tanti criminis immanitate punienda suffecisset severitas. Quare potentiam imperantium remissius exercuere prudentia, mansuetudo & conscientia sensus, qui post istiusmodi hallucinationes se prodit, nec vi, nec fraude, nec silentio, nec dissimulatione extinguendus. In Duartam Gomezium de Silveira septendecim jam lustra transgressum, excussis quas habebat chartis, diligentius inquisitum. attamen, quo culpa probaretur, documentum repertum nihil. Quamobrem & hunc intercessionem plurimorum moti Senatores, acceptis fidei obsidibus, ad Ingentia sua redire passi sunt, memores non malè ab ipso navatæ operæ in Paraybæ expugnatione. Hæc retulisse nec piget nec pudet. cum minus honesta æquè ac honesta laudare mihi nec mos sit nec mens. Dudum ex æqui rectique tabulis expunxi has voces: imperantes præfractò rectos esse non debere, omniaque honesta esse, quæ retinendæ dominationi faciunt. Vt i sceleratos posterorum memoria puniri, ita infantes eadem absolvi fas est. Inventus tunc decimarum sacchari census per Brasiliam Belgicam, quæ ære licitatæ in hæc precia ascendere. Decimæ Pernambucenses centum & quadraginta octo mille & quinque centum florenos valere, in annum

Excusantur captivi.

Census saccharorum & aliorum reddituum.

unum,

unum, emptore Mose Navarro. Decimæ Itamaricenses & Gojanæ novemdecim mille, emente Petro Seullino juniore. Paraybenses quinquaginta quatuor mille, contrahente Mose Navarro. Pensiones sive tributa Molarum Pernambucensium viginti sex mille in annum, mercante Iohanne Ferdinando Vieira. Pensiones molarum Tamaricensium & Gojanæ novem mille in biennium. emit Petrus Seullinus junior. Decimæ *Meunsarum* sive minutiarum & rerum minoris precii, in districtibus Igarazú, Laurentii & Paratibi, ut & in Nostra Signora de Luz in annum quatuor mille & octingentos. debuit Thomas Hispanus. Eadem in Vergeis, S. Amari, & Moribecæ terris, in annum ter mille & septingentos. mercabatur Conradus Ioannis Mackinia. at in ea parte Pernambuci, quæ S. Antonii, Pojuçá & Serinhæmi agros habet, in annum quatuor mille & trecentos. Benjaminus de Piná emebat. In ea, ubi Vna est, Portus Calvus & Camarigiba, in annum bis mille & septingentos, debente Conrado Ioannis Mackinia. In ea, ubi Alagoæ sunt, ad flumen usque S. Francisci, quatuor mille & ducentos, Thoma Hispano debitore. Decimæ Meunsarum in Tamarica & Gojana in annum, mille & septingentos. Seulliaus emit. Eadem in Paraybæ Præfectura in annum ter mille, mercante Conrado Iohannis Mac-

Pensio.

Mentus.

kinia. Ea summa bis centena & octoaginta millia florenûm supra nongentos conficit. Ex quibus compertum satis, tutis à vastatione agris, non esse infructuosam Brasiliæ culturam, & posse tanto præventu magna parte pensari belli impensas. Incunte anno MDCCCXXXIX in conspectum se dederat Hispanorum classis, navium viginti & octo, Galeonibus formidolosa. quæ littora hæc prætervecta, sub Reciffæ conspectu, cursum in Austrum direxerat. Comes nihil intermittens, quod ex re esset publica, insequi iussit liburnicas aliquot, exploraturus, quod tenderet, ubi excensionem pararet. ipse lecta militum manu, propero itinere, littora legit, ad usque Portum Calvum. Verùm postquam Sinum omnium Sanctorum subisse cognovit, Pernambuco rediit. ordinatis quacunq̃ue iter fecit per conterminas gentes, quæ rem frumentariam & instrumenta bellica spectabant. restauratis etiam in Portu Calvo, Vna, Serinhæmo & ad Caput S. Augustini, arcibus & munimentis.

*Adventus
classis Hi-
spanica.*

*Comes iter
vimæur
& limita-
neis locis
prospicio.*

*An. MDCCCXXXIX.
Eis cum
Artisofkio*

Hæc sunt tempora, quibus Christophorus Artisofkius, veteri apud Societatis directores auctoritate, tertio in Brasiliam venit, navibus octo & militum centuriis septem, gravis offensæ occasio, & natarum inde partium, distractis in diversa studia cive & milite. quorum alius Comiti, alius Artisofkio æquior erat, etiam de imperii jure, quod cuique

que esset, pro affectu disceptantes. Nihil tam indignum isto tempore, quam quod Senatus Artioskium, militiae Brasiliensis antehac operumq; consortem, remittere fuerit coactus, & hic meritissimus aliàs & severis belli virtutibus insignis, remitti debuit sub Comite tam facili & leni, qui non suos solum humanitate, & morum gratia, sed & Barbaros dudum demeruerat. Causas referam, quas vellem nescire me, ne sciat Hispanus & gaudeat, doleat Societas & optimus quisque. Hæc ipsa, prudentibus, ut sanè oportuit, consiliis, ex sententia Fœderatorum Ordd. & Principis Auriaci, universam armorum sive apparatus bellici in Brasilia curam Artioskio demandaverat & ut munere isto dignè fungeretur, rigidè imperaverat. Venientem pronis animis, non sine apparatu, excepere Comes & Senatus, ut decebat virum expeditionibus variis rebusque decorè ibidem gestis celebrem. Apertis Fœderatorum Ordd. Principis Arausionensium, & Societatis mandatis, nulla illi super hac remota fuit controversia; licet Comitem & Senatores tacitè momorderit inspersam illis quiddam à suspicionis sinistrae genio profectum. hoc nempe: ut ad adventum Artioskii, studiosius arma & apparatus bellici omnia curarentur, deque ejus statu enucleatius ad Rectores perscriberetur. velle illos ordinatam militiam & militiae omnia. Quibus

verbis

verbis malè gestæ rei se insimulari generosiores animi credebant. Jamque effluserat penè bimestre, quo concordibus studiis curatæ fuerunt Brasiliensium res, integris rectorum animis, & ab omni suspitione & malarum artium labe puris. Tunc, post sermones in vulgus sparsos & injurias in Comitum reverentiam ac imperia voces, proditæ ab ipso Artifolkio litteræ, magnæ litis materies, quas ad Amplissimum virum D. Albertum Conradi Burgium, Amstelodamensis Reip. Senatorem & Consulem, inter Societatis directores famâ eminentissimum, destinaverat Artifolkus. quæ non Comitum solum sed & Senatum omnem gravissima indignatione moverunt. utpote in ignominiam utriusque, ut censebant, scriptæ. Comes convocato supremo Senatu & omnibus adesse jussis, pro se & Senatoribus adversus Artifolkium locutus, verba in hunc modum fecit: Non hic mihi primus in patriam & Societatis rectores fidei dies est. Annus vicesimus est, ex quo sive Fœderatis Patribus, & Principi Auriaco sive Societati illam probavi, nullis suspitionum umbris, aut malorum consiliorum studiis vel officii intermissione temeratam. Sacramenti semel ipsis dicti conscientiam sacrosanctam habui semper & habeo etiamnum. nec erit unquam, ut gentis meæ domusque dignitas perfidiæ flagitio per me flagelletur; cui vita ipsa carior est existima-

*Oratio
Comitis
super Ar-
folskii lit-
teris ad D.
Burgium.*

istimatio sua & suorum. verum, ubi Artifos-
 kii motus & machinationes perpendo, lite-
 raſque quib⁹ inſtructus venit, palàm eſt, me
 in ſuſpicionem malè adminiſtratæ rei addu-
 ctum. Nec. qua vir iſte eſſe creditur pru-
 dentiâ & ingenii perſpicaciâ, videtur iſta au-
 ſarus fuiſſe, ea erga me irreverentiâ, niſi ſuis
 autoribus ſubnixus; quorum ope hæc malè
 cœpta gubernet & adminiſtret. Etenim &
 agendi mecum modus indecens eſt & obſe-
 quii omnis neſcius, & diſertè habent Dire-
 ctorum literæ, jamdudum ipſos cognoviſſe,
 armorum & apparatus bellici curam negligi,
 jacere armamentariorum œconomiam, per-
 ditū iri res iſtas, quas cū cura habere oport-
 uit; ideoque miti Artifoskium, ut res lap-
 ſas reſtituat & quæ ex uſu erunt publico (hoc
 muneris mei iſſiſſimum eſt caput) diligen-
 ter curet, utque de armorum & armamenta-
 riorum ac arcium per univerſam Braſiliam,
 quâ noſtra eſt, ſtatu, accuratè perſcribat.
 quæ ſanè dolentium & nos incuſantium vo-
 ces ſunt. Affirmavit adhæc Artifoskius, ni-
 hil poſthac armorum, quæ toto biennio po-
 ſtulavimus, miſſuros Rectores, niſi ipſius
 poſtultu. ut jam inane vobiſcum nomen
 ſim futurus, & mox nullum. quæ ſanè fidem
 faciunt, non miſſum ipſum, ut demanda-
 tam provinciam ſub noſtro obeat imperio,
 & ſua ſe conſcientia involvat; verum ut a-
 ctionibus omnibus meis cavillator interve-
 niat

niat ac censor. Eas me vobis ac Dominis meis Europæis probaturum confido. nec srim in me desiderari boni Ducis partes ac munia. quæ perspecta esse Artioskio debuerant, priusquam famæ meæ obrectator & sugillator incumberet. Non debebam malè audire, aut obrectantis libidini objici, cujus laboribus, vigiliis, periculis, Reipub. Brasiliensis incolumitas facta tecta perstat. si non gesta, quæ præstare Numinis est, at pronum certè animum & publicæ saluti intentissimum experti estis. huic fini studia, curam omnem, discrimina quævis curis vestris & omnium discrimini æquavi. Ut grave profectò sit, optima agitante me, esse, qui moram injicere conatibus nostris annixi, crimina spargant; quasi mea vestris rebus habeam potiora, negligens & solutus publici curator. Et quæ hæc Artioskii impudentia est? litteras istas suas, nominis mei vestrique flagellum, in os prælegere, non sine fastu, audet. ut è tabulis incuset audacius, quod viva ac labili voce fecisset timidius. Et legit illa, vobis præsentibus, ut tot mendaciorum testes habeat viros graves & operum meorum socios assiduosq; inspectores. Nec alium se gerit privatus & apud privatos, ne à probris quidem temperando, quæ inter domesticos meos in me jacet, non sine bile, nec nescius ista ad me relatū iri. illud improbum, quod pro-tribu-
num

num suum dehortatus fuit, ne, quamvis à me iussus esset, comes iret expeditionis à me susceptæ. iturum cum fece militum & hominum (hæc militiæ nostræ elogia sunt) propudiis. Quin eò audaciæ prorapit jaculator quidam Tamaricensis, ut se nec Comitem nec Senatores posthac dominos agnoscere, sed solum Artisolkium, effutiverit. Quid, quod procenturio legionis Artisolkii, edicto, manus meæ subscriptione rato, obedire abnuerit, nisi expectato prius Generalissimi sui, (ita investiebat Artisolkium) mandato. Hæc cum rerum agenda- rum inauspicata sint initia, & indubiè in se- cessiones ac ruinam publicam vergant, quî possim tam scævi ingenii viro niti, aut laborum sociû admittere clandestinum hostem, cujus studiis unitas corporis hujus, in quo nihil usquam turbidum & discors, discin- ditur & nondum adulta Reipub. compages concutitur & labefactatur, Ideò vos affeclas mihi à Societate datos, ut vitæ actorumque omnium testes compello, cum difficile sit apud alios causam dicere, cum apud alios vixeris. Ego honore, autoritate, jure debi- to Artisolkium fraudavi nunquam. nec par est, ut juris mei, dignitatis & nominis arro- sorem feram. Vnum est hoc Reipub. cor- pus, & unius animo regendum. suprema & omnium cura mea est, distincta & vicaria a- liorum. adiutorem operum & onerum am- plector,

plector, dictatorem repudio. non fert duos imperatores Brasiliæ hæc portiuncula. Si diffidebimus, æmulatione, suspicionib⁹ lævis distrahimur, partiemur particulam. nec necesse erit ab Hispanis nos vinci, à nobis ipsis vincemur, civilis discordiæ beneficio. jungi animis nos oportet, non simultatibus distrahi & consulere in commune, adversus communem hostem. Suprema malorum publicorum & Statuum pestes imperantiū contentiones sunt & partes; ipsis bellis externis, fame, morbisq; nocentiores. perniciosum & turpe remiges & nautas in eadem navi digladiari. clandestinis obrectatorib⁹ non eget tempus. candore opus, fide & recti constantia. ita militant boni. ita militavimus semper. Quare alterutrum, rogo, decernite, ut aut in patriam remittar ipse, cessurus Artisoquio, aut ut remittatur ille, cessurus mihi. Hoc ut fiat, ratio, Brasiliæ status, Sociorum salus fortunæque suadent. Secedam, ne voventib⁹ præsens videar præscribere, aut nutu inclinare suffragantes. Libera vobis per me fuere iudicia, eruntque semper. Vos, ne libertatem istam adimat aut ira aut studium pro vestra sapientia curabit. Ut dixerat, surgens abiit & in proximum conclave concessit, quamvis obnixè & reverenter à Senatu rogatus, ne moveret. At oratione ea attoniti Senatores, post longam & attentam deliberationē, in hoc consense.

*Comes in
conclave
recedit.*

sensere, ut retento & Comite & Artifolkio, conciliarent geminos & veniæ deprecationem pacti, intercessione sua lenirent Comitem. Artifolkium (is jam domi ex decreto Senatus atenebatur) remitti, jam pridem superiorum autoritate missum, inconsultū videbatur Senatui. ut & rem tantam sui facere fori, quæ ad supremos Societatis Ephoros Belgas pertinebat. Comitem dimitti, inconsultius longè, cum autoritate, sorte, dignitate inferiores essent ipsi Senatores, nec periculo careret, sine rerum præside relinqui Brasiliam: etiã ignominiosum hoc fore Comiti & domui Nassovicæ, si salutem famamq; minoris fortunæ hominis, totius Brasiliæ imperatori adeoq; universorum securitati anteponerent. Audito Senatorum de ineunda conciliatione decreto, ad quam se arbitros offerebant, perstitit in sententia Comes. & postquam iterum in vota ivissent, adscitis Politicis Senatoribus, nec placeret aliud agi, fixum quoq; Comiti fuit, nō mutare consilium, nec velle aliud. Hauserat è sapientum adytis, IRA s postremum fenescere: oblivisci mortales benefactorum, meminisse eorum, quæ dolent: ambitionis cum modestia difficilem esse reconciliationem. non quiescere illam, nisi obtinuerit. præsertim recentibus imperiis, quæ vacua esse oportet à simulatibus, & in quibus minus tutum illis fidere, quos gloriæ tuæ

*Artifof-
kiius di-
mittitur.*

xxvi May
An. c1719
c xxxix.

*Littera
Comitis
ad Ordd.
Generales*

zmulos invidosque expertus sis. Tandem Senatores volutatis inter se rationibus, rerum momentis, ducum discrimine, temporum conditione, in dimissionem Artifofkii unanimes ivere, mentemq; Senatus utriusq;, eodem die, per assessorem Senatus summi Carpentarium, Eliam Herckmans & Mortamerum illi significavere. Nec moratus Artifofkiius, conscensis in Parayba, quæ in Belgum remeabant, navibus, Brasiliam terriò reliquit. quem, utpote non iudex, sed narrator, nec accusare præsumam nec excusare. ea recensere, quæ in actis publicis reperias, gesta memorantis est, non criminantis. Cæterum militiæ à pueris innutritus & variis bellorum casibus exercitatus, liberalium scientiarum disciplinam Martis studiis junxerat, & historiarum lectioni, aut quæ alias in Duce requiruntur, multum vacabat. Accedebat his laudibus sobrietas, & nota per Brasiliam fama, & apud plurimos favor. Hæc ipsa Comes ad Potentissimos Ordines, Principem Aurasionensem, & rerum Brasiliæ in Belgio directores perscripsit. nō quod privatas injurias atq; offensiones despiciere non posset, sed quia intererat, novo imperio benè audire Imperatorem, nec in contentionem adduci fidem, quâ omnium obsequia coërcebantur. Litterarum tenor hic erat: Absens à vobis, Patres, & pro Republic. in hostem ac pericula transmarina
pro-

profectus, post probatam domi per annos
 viginti, idque militiæ studiis, fidem, calu-
 mniis oneror, nulla habitaratione laborum
 in confectandis, vel proprio discrimine,
 Patriæ & Societatis commodis. Litteræ,
 quibus Artifoskiius novis mandatis instru-
 ctus ad nos venit, non obscure arguunt,
 Societatis optimates sinistra de me suspi-
 cari, & diffidentiâ nostri meliora ab ipso ex-
 spectare. quasi circa armorum curam negli-
 gentior fuerim, cum & armamentaria lu-
 straverim ipse non semel, & eorum penuri-
 am toties Societatis rectoribus per syllabos
 aperuerim. Non sum nescius, quantum ar-
 morum sit momentum, tum ut inferatur
 bellum, tum ne inferatur temerè, ob illo-
 rum metum. Mearum quoque partium fu-
 it, ista curare sedulò, & inter muneris ac-
 cepti mandata non postremum. At inopi-
 am eorum in me derivari, iniquum, cum
 flagitata sæpius missa minimè senserim. Et
 nisi frugalis parcusq; eorum fuisset dispen-
 sator, in gravissimos subinde casus datæ fu-
 issent res nostræ. Ut dicam quod res est.
 Non alius videtur fuisse color mittendi Ar-
 tifoskii, nisi ut ille has res administraret
 cautius, ad Societatis Directores referret
 diligentius, ea autoritate & imperio, ut
 nihil posthac apparatus bellici è Belgio ex-
 spectare habeamus, (verba ejus sunt) nisi
 ipse postulato. Et profecto non alium à

reditu suo se gessit, quàm ut missus crederetur eorum quæ per me geruntur scrutator & inspector. qualem equidem non reformidem, si viri boni officio functus, à nominis mei obtreccatione abstinuisset, nec injuria in me suggerendo, publicam gratiam captavisset. Potuissem utique hæc dissimulavisse & Reip. donare privatam offensam, sperans fore, uti spræta calumnia exolescat, & officiis meis mansuefacta improbitas mihi placatior reddatur: Verum cum id audentiæ fuerit viro, ut litteras in Belgium ad primarium Societatis virum directas, in me & Senatum hunc probrosas, recitare ipse nõ erubuerit, (scilicet ne sine magnis testibus esset impudens) privati adhæc interdomesticos existimationem meam flagellet, jamque in partium studia Reipub. & castris perniciofa eruptura res videretur, ad Senatum retuli, & alterutrius dimissionem flagranter postulavi. Vtiq; satis nobis mali absque civili discordia est. nec vanus metus fuit, ut litem hanc in usum suum verteret hostis, eaque nobis ruinam pareret, dissolutis membris, quorum in toto corpore momentum. Quamobrem dimissus Senatus Supremi & Politici vocibus, ad Vos redit, ea fortè relaturus, quæ ipsi videbuntur speciosa, mihi minus vera. Hæc audire ita fuerit prudentiæ vestræ, ne in contumeliam meam accipiantur, & ut pari defensionis jure auditus

tus admittar. Abitu ipsius pax erit imperio huic, & motæ malis artibus militum mentes reverentius & æqualius Duci parebunt.

Tabulæ Artisofkii ad illustrem Legationibus Burgium conceptæ, unde hi motus, in hanc formam loquebantur. Insistam interpres verbis, ne eorum licentiâ iniquus in scriptorem deprehendar. Non negligentia meæ, Vir Maxime, litteras tardiores imputa, sed adversæ valetudini, quæ lectulo affixum & nephriticis dolorib' fractum, usq; adeò exercet, ut in pauca hæc, brevi temporis spiramento, vix sufficiam. moveor malorum publicorum sensu & plurium querimoniis, ut has lachrimas in sinum tuum, velut parentis, effundam. Verùm priusquam memorare incipiam miseranda Reipub. hoc præfabor, rerum Brasiliensium eam esse faciem, ut nec ab hoste impetamur nos, nec ipse à nobis. Hæremus intenti in ejus molimina & ausus. verum apparatus bellici armorumque inopes. de quibus nuper ad Societatis primores per scriptum. Naves expeditæ in anchoris stant, mille armatis instructæ, accinctæ ad expeditionem cum classis Præfecto & legionis meæ Vice-præfecto. quæ tamen expeditio me clàm habetur. Nec enim, nisi vocatus, in Senatu adsum, aut loqui fas, nisi rogato. Iussa Superiorum operior, quæ honesti militis titulo exequi cupiam, nisi impediret, subductis mihi indies

*Litteræ
Artisofkii
ad Dominum Alb.
C. Burgi
Societatis
Directorem.*

ad eam rem necessariis. Hæc me interdium & noctu sollicitum habent, hæc somnianti obversantur, hæc mihi in bilem & atram loliginem vertunt. Res hæc est: nulla Societatis rectores supplementa firmandis ac restaurandis copiis mittunt. desunt nautici, mechanici, amanuenses, exercitus & castrorum administrari. horum omnium penuriam cogitur supplere legio mea. & quod majus, jam ex meis subducti aliquot militiæ, sui juris facti sunt, præter Societatis morem; quidam sub alia signa & alios duces missi. ut in præsentem diem legioni meæ decesserint trecenti. quos in indiculo signavisset nominatim, nisi per morbum fuisset. quo durante, prævertit navium in patriam abitio gestientem scribere. Vbi finet occasio, destinatè de his, ad Undeviginti-viros scribam. Vexor indies, militum vel à meis signis ad alia, vel ab aliis ad mea transicione, quibus malis tempestivè occurrere, ob subita mandata, non est meæ facultatis. Aliquot centuriis, quibus abeuntibus è Belgio centum & quinquaginta inerant, vix insunt centum. Et hæc in ipso adventus puncto accidere, nondum exacto, ab appulsu meo, bimestri. quid futurum altero bimestri aut quadriennio post? nonne eadem in cohortibus meis, quæ in aliis, spectabitur militarium calamitas & solitudo? Hæc talis tantaq; est, ut Vice-præfectorum ne unus quidem,

dem, legionis suæ, cui imperandum ipsi, faciem dignoscat. Adverte quæso, quo hic sim loco, qua polleam authoritate, qua sim admissione. Comes militaria munia, sub signis meis vacua, in alios transfert. Nec repertus hætenus ullus, qui qua oportuit veneratione rituque decenti me accesserit, aut favori meo inseri petiverit, Centuriis meis nec ego nec Officiales mei, sed alii imperant, qui subinde mutant militem, prius quàm sciam ipse aut emendari malū possit. Interdū per man⁹ oberrant crebriores schedæ aut codicilli, à maris propræfecto, aut Vigiliū magistris, etiam ab infimæ dignitatis officialibus profectæ, nec ad me, sed Centuriones meos longius distractos directæ. quibus Comes modo hunc modo alium dimitti postulat aut ad naves & usus nauticos, aut ad mechanicas operas, aut ut aliis signis ingeratur. Et impetrantur hæc, antequam de fide mandatorum constet. Tympana, tympanistæ, tubicines abducuntur, substitutis aliis. Diu est, quod legionis meæ vicarius in Reciffa, procul omni negotio, segnis & laborum exfors egerit, à centuriarum suarum adspectu & cura semotus. Eæ, maximis spatiis, à flumine S. Francisci ad Paraybam usq; , centum miliaribus dispersæ, in præsidiis habentur. ut mense opus sit, priusquam de illarum statu certior reddar. Hæc inter, delectus fiunt & innovatur miles; cū eadem

provincia contineri omnes possint, sub suorum singulæ ducum oculis & disciplina, ut imperium unius plures sentiant. Quid à sic instituto & habito milite præclari expectes? quo eventu in aciem, in hostem ducam oviculas istas verius, quàm milites? ut certissimum honoris mei, illibati hæctenus, periculum incurram, invitus & insons. Hæc & ejus farinæ plurima, videbuntur in Comitem dicta & querelam continere. Verùm cum minoris sint momenti, facilem emendationem admittent & finem habituræ creduntur. Fateor, nunquam de his apertè me apud Comitem conquestum fuisse, cum, ne hoc facerem & morbo impediret & indies meliora sperarem. Plura quoq; nondum seriæ deliberationi patuere, nedum ut decerni de iis potuerit. Eam sanè sub initia repperi Comitibus indolem & convictus rationem, ut aut hominem vix aut pessimi esse comatis oporteat, qui dissidium quærat. Ego obsequio me ipsi morumq; facilitate & æquanimitate probabo. nec erit unquam, ut inobedientiæ erga ipsum reus habear. At centurias & cohortes deteri subvertiq; non Comitem, sed supremi Concilii Senatores tangit. Ut verum dicam, deplorata res est, nec tot annis corrigi hæc mala potuere. exemplo sit expeditio nupera, & ea, quæ in procinctu est. Accepi à Comite, aliter hic locorum ista geri non posse: frustra suppetias è patriis terris

tenis expectari, eorum quæ ad rectores scribuntur, rationem non haberi, auxiliorum submitti nihil, militem illic tumultuario in circulis & cauponis conscriptum, profligandæ fami arma capere, vilissimos urbium aut pessimos merere, quibus ob egestatem maxima peccandi necessitas. itaque hîc propiore delectu opus esse & formandos in militiam ejus ignaros, qui nunquam hostem, nunquam castra viderint, nunquam partem ullam bellici muneris attigerint. Has facti sui rationes obtendunt, nec præter rem, quæ uti ipsis in Reciffa degentibus congruæ, ita militiæ rectoribus incongruæ habentur; vanis & invalidis belli consiliis, ob infirmas centurias, quarum aliæ octo & denos, aliæ quadragenos circiter numerant, eosque non perpetuos stabilesq; , sed vagos & miscellaneos. Istam agendi rationem si in iis cohortibus servari placeat, quæ illi assuevere, debebat saltem mea legio, tot privilegiis donata, integra mihi & inviolata præstari. Cum primum appulisset & per eosdem errores seram hanc malè reciprocari observarem, accessi Senatores, quæsi vique seridò, num rata haberent ea, quæ cum Societatis præfectis pepegisset, de mihi permittendo milite meo. Annuere primum, absolumque videbatur, hoc controversi. Mox diminuto mihi milite, & conqueri super hoc paranti, responsum, posse me plurib⁹ carere.

Ex eo, velut sublato sipario, palam fuit, in quos incidissem rerum mearum arbitros & quæ militiæ meæ speranda foret facies. Non te fugit, vir summe, qui Confessus istius pars magna fuisti, cū in Hollandia ad hanc provinciam deposcerer, detrectavisse me, nec ulterius in Societatis fidem transire voluisse, ob inveteratum hunc centurias & legiones malè administrandi morem. Quapropter ab omnibus & singulis Cœtus istius collegiis & Potentissimis Fœderati Belgii Ordinibus, impetravi publicæ fidei testes tabulas, ut istis incommodis eximerer, legionemque ducerem nullius nutu & arbitrio mutabilem. Vbi promissi fides, ubi contractuum sacer horror? quò Societatis, quò ipsorum Fœderatorum Patrum collapsa auctoritas? si initis mecum pactis & cœlo teste sancitis vocibus, post suscepta & confecta, trans Oceanum, itinera, eaque periculorum plena, suus non constabit valor & religio? Si quando mercator litteras collybi raras non habet, id Batavis foro cedere est. quo ergò nomine appellabim⁹, si Delegati plenipotentiarii Dominorum suorum authenticas tabulas & chirographa susque deque habeant. Hæc querelarum mearum & quidem justissimarum summa est, quas in sinum tuum effundi necessarium duxi. Prælegi ipsis hæc eadem, respondeant, quod volent. nisi remedia malis hisce querantur.

tur, stat sententia, hæc ad Vndeviginti Senatores & Fœderatorum subsellia referre. ratio, quæ in hæc me lamenta compulit, hæc est: quod fixum mihi immotumque animo sedeat, boni militis partibus vel morte defungi, nec sinere, ut istius in me nominis dignitas militari dedecore evilescat. At vindicare illam potestatis meæ non est, si milite mihi pugnandum inordinato, ignoto mihi & ignorante me. Obversantur etiamnum animo tuo Imperatoriæ veterum artes. quas leviculis hisce nostrorum motibus applicari minimè alienum fuerit. Cum Romanam invasisset Cæsar, magnaque equestri ordinis vis ad Pompejum in Thessaliam cõfluxisset, ita ut numeroso & specioso milite prævaleret, dixisse nihilominus fertur Cæsar: Eamus ad Imperatorem. quasi non nisi nomina putaret militem Pompei, & impedimenta veriùs belli, quàm subsidia. At his cæsis ad Pharsalum, jamque Pompejanas copias & veteranos sub Petrejo & Afranio insectatus: Eamus, inquit, ad exercitum sine Imperatore. adeò Duci miles suus & militi dux perspectus sit oportet. Cum Scipionem, Africani patrem equestri prælio fudisset Annibal, militem ante pugnam exhortatus fuisse his verbis perhibetur: Pugnabitis cum exercitu ignoto Duci & ignorante Ducem. Quo tempore secundò Brasiliam ingressus fui, non nisi octo imperabam

centuriis, assuetis mihi & quibus ipse longiore belli usu assueveram. Cum his in bellum iturus, posthabebam cæteras. Illas binis ternisque hostium millibus intrepidus opposui, felicissimo eventu. Nunc mihi, imparati & nõ expediti militis duci, si quando ad manus deveniendum, latibula quærenda erunt, & in fugâ præsidium, quod quàm non ex usu Societatis & honore meo futurum sit, iudicii tui fuerit. Has querimonias meæ causas habes. quas primùm tibi exponere visum fuit, ne neglectim habeantur. postulo æquissima, nempe, ut præstetur promissum, & vel alius mihi transmittatur miles, aut ablati restituatur, aut venia detur nõ administratæ rei. Horum aliquod si consequi non dabitur, non ero vobis idem, qui fui, Artioskii. possum per alios intricari, ex quibus extricari difficillimum. sed superest remedium. hoc puta, ut silentio me involvam, & sinam volvi publica. Antehac sub Wardenburchio pari ferè sorte habitus, nec negotiis castrensibus adhibitus, quadriennium hîc integrum studiis liberalib⁹ exegi. Nec detrectavero eadem conditione Societatis liberalitate perfrui. quia non levis illi futurus debitor, in maxima felicitatis meæ parte hæc Musarum oria & ab armis vacationem putabo. Hic litterarum Artioskii finis. ad quas sparsis in margines Notis responsa subitaria reposuit Comes & ad Potentis-

tentissimos Ordines, una cum litteris Artifofkii, transmisit. Eas in unum colligam, ea lege, ut sagax lector accusationis capita opponat excusationis, momenta momentis, spongiam adspersis Comiti maculis.

An quisquam est, ait Nassovius, qui credat, ægrum & lecto affixum fuisse Artifofkium? cui per valetudinem integrum fuit, nuptiarum solennibus interesse, adire templa, & septem vel octo miliarium itinere, in mediterranea ad Sancti usque Laurentii pagum digredi. si ea, quæ muneris sui erant, per id temporis curasset diligentius, & vicinarum arcium armamentaria lustrasset, fecisset rectius; cū hoc in mandatis unicè habuerit, ut de eorum statu ad Europæos Senatores absque morâ perscriberet. At *pauca jam dicenda habet*, quasi magna & infanda taceret. si apertè, quæ culpanda in imperante habebat, singulatim exposuisset, virum se minus subdolum præstitisset. nunc, ut timida & flebili oratione enormium vitiorum suspitione occupet credulos, tanta arcana suspendit. Si scribere horrenda hæc dominationis secreta ipsi religio est, jam coram ea edisserat. loquenti quilibet, silenti ne ipsa quidem innocentia satisfecerit, occultis criminationibus infamat ignarum, ut flagitio decipiat. Nec vera loquitur, cum expeditionem istam ipsum *latuisse* queritur & impedimēta sibi poni, quo min⁹ boni militis munia

*Responsio
Comitis
ad superiores
Artifofkii
litteras.*

nia exequatur. Quos è signis ipsius evocavi, evocavi ad expeditionem, quia egebam. quod dum facerem, boni me militis partibus defungi rebar. Nec impediabatur ille talem se præstare, cum Imperatori exercitus dicto obediens est. Si *jussa Superiorum expectavit*, nihil præter officium fecit. Nihil tam utile & decorum, quàm jussa imperantium opperiri. Sine hoc ordine, sæpè integri exercitus periere. miles centurioni, centurio tribuno obsequitur. Omnes simul imperium Ducis sentiunt. Dolet adduci famam in discrimen, subducto sibi milite, nec posse sic publicæ utilitati consuli. Verùm judicent rerum militarium periti, quibus vis & potestas est ista noscendi, num Artioskii famam periclitari verisimile sit, si exercitus Imperator è copiis his vel illis paucos deligat, idq; urgente necessitate, & in publica commoda. Hæc ipsum *noctu ac interdium angunt*, quasi solum hunc Attidam tangeret patriæ dolor. ad populum phaleræ. At cum fateatur ipse, nō submitti è Belgio castris necessarios, cur succenset, ex ipsi⁹ legione tales peti? Objicit fallò, *trecentos sibi decessisse*. Cum non nisi uni, sub Nuyssenburgio militanti, facta sit venia, qui & antè Artioskium appulerat. quo tempore de pactis ipsius cū Societatis primorib⁹, nihil nobis constabat. quid? quod in locū ejus surrogatus sic militiæ expertis-

peritissimus, pluribus hic officijs probatus; illud verò ab audacia & improbitate est, ad plures invidiose extendi factum singulare. Adhæc, inter istos tricentenos, quibus diminutam queritur legionem suam, impropè reticet illos, quos in itinere mors sua exstinxit, constat ex syllabis defunctorum, in quibusdam centuriis viginti, in quibusdam triginta decessisse, non meo delectu, sed fatorum. Et quæ ista Imperatoris fors? cui evocare militem & seligere nefas. Nec ignorat Artisoskius, quàm angustæ hic nobis res sint; & non libidine, seu necessitate ad ista nos compelli. ut disciplinam omnem militarem collapsam subversamque injuriâ queratur. Iis cohortibus imperant magistri vigillum, quas ipsorum assigno imperiis. nec nisi durante expeditione, ut impendiis levetur Societas. diminui centuriis numerum suum fateor, sed grandibus decaussis. quia castorum administri careo, quibus opus. confecta expeditione, rediturus quisque ad centurias suas est & signa. quos mors interim surripit ducibus, Deo, non mihi, mortalitatem impudent. Ordinem militiæ vel pravitate vel ambitu vel imperitiâ confusum nego. Quod si agere, quod officii sui est, negligent officiales, non est meum, alienam culpam præstare. si gratia aliqua ad me redit, redit, ad beneficii autorem. Quid, quod antè adventum Artisoskii, collata fuerint ista beneficia, cum

non esset hîc, cui gratias deberi putat. Falso
 criminatur, centuriis suis imperare alios,
 quàm proprios duces. Quod ad *codicillos* istos
 attinet, quibus subinde militum aliquis
 evocatur vel ad usus nauticos vel ad operas
 mechanicas, nulli circumferuntur, præter-
 quam à me profecti, nulli à maris pro-præ-
 fecto, nulli à peregrinis vigilum magistris,
 nulli à minorum gentium officialibus exara-
 ti. Super singulorum delectu, Artisoskium
 consulere ejusque indulgentiam postulare,
 non vacat imperanti. Estque hoc muneris
 Tribunorum omnium & pro-tribunorum,
 quos Majores vocant, hîc loci, ubi Reciffa
 est, imperia mea operiri, quæ ab occasioni-
 bus, loco & tempore dependent. negat im-
 pudentiùs, Legionis suæ *pro tribunum, militæ
 negotiis non adhiberi*, cum hac ipsa, quæ præ-
 manibus est, expeditione, suis ipsum in-
 struxerim mandatis, non aliorum officiali-
 um penuriâ, sed ut legione ipsius huncha-
 berem honorem. Vult legionem suam *uni
 provincia* imponi. At vos appello, quotquot
 rerum castrensiùm consulti & gnari impe-
 randi estis, num expediat, integras legiones
 in iisdem præfidiis locari? ubi MILES multus
 unâ est, facile rebellionem cœptat, præsen-
 tium tædio; & ubi vires suas respicit, secu-
 ritatis fiducia. Saluberrimum, longis spatiis
 discerni, ne vel vitis viribus mixti aut vim
 aut dolum meditentur. præterquam, quod
 victus

victus in frequentem militem comparari
 difficulter uno loco possit. Nec est, quod
 doleat, super *militis sui institutione*. non negli-
 gunt eum erudire & iis artibus informare
 præfecti, quibus ad militiam habilis fiat.
 Quæcunque evenire in acie atque præliis
 possunt, omnia campestri exercitatione dis-
 cit. Mox blanda oratione excusat, quem ac-
 cusaverat. quasi omnem erectioris animi so-
 lidi que honoris sensum exuisssem. si per me
 res emendari potest, & ut emendetur pro-
 pediem, spes est; quorsum hos tumultus &
 fluctus ciet? quorsum transmarinis appella-
 tionibus Europæos interpellat? Laudat me
 ab *indole, & convictus facilitate*. Verùm ab adu-
 latione hæc sunt, & quidem stupida. nec
 enim vel equo vel cani meo istas laudes in-
 videro, ut quæ citra rationem & virtutem
 stant. Sic laudari, non abest à vituperio.
 TACERE, quæ boni Ducis propria sunt,
 apertè criminari est. palam laudat, ut per
 hæc ornamenta feriat. Sanè, cum *legiones de-*
leri ait, & hanc rem non tangerem, quàm
 honoris mei non sit studiosus, sed prodigus,
 vix ære lavati observent. quid æquè probro-
 sum, quàm, Legiones perdeleri, non me
 attinere, sed Supremos Senatores. cum, ne
 deleantur vel enerves reddantur, curare,
 officii conscientiam primus omnium adstrin-
 gar. Et sanè summo Senatui id ipsum quoque
 curæ esse, persuasissimum mihi. qui & nupera

& hac ipsa expeditione testatum id abunde fecit. Non me solum tu ueris, sed & Secretioris Concilii est, Potentissimorum Ordinum & Societatis Occidentalis imperiis omnibus morem gerere: Nisi extrema Reipub. necessitas, quæ mandatis omnibus pacifice, quin & ære ac ferro valentior est, secus suadeat. Nectamen evocaverē e centu is militum Senatores, nisi me consilio & annuente *Subscribere Artioskii postulat* Potentissimi Ordines & Collegia Societatis quælibet et At non debuisset illi tam ambitiosè & anxie efflagitavisse; non ignarus rerum Brasiliæ; ubi necessitas ante mandata est. adversus quæ arbitrari permittitur, cum salutis publicæ interest. pro temporum ratione temperamenti illa egent, quod publico uti i compensatur. Didici, non fuit ita obnitendum Superiori, verum ubi hic ipse, ubi regnum periclitatur, Cornelianum Pontonem Pontificem imitabor, qui nulli sententiæ serviliter inhærens, quoties necessitas ingrueret, mandata Principis sui prudenter moderabatur. Non itur eadem semper viâ. nec tam mutamus Dominorum consilia, quàm ceptamus. veluti navem, pro Reipub. tempestatibus, Brasiliam flœtimus, in unum portum intenti, licet aliis cursibus. Et quid acinet in scenam hanc invidiosè & contemptim pertrahi Potentiss. Ordinum existimatione nenerationemque? ac si decernerent. quæ præstare

ræstare non possent Artificiosissimo cum potentissimo Hispaniarum Regi terribiles sint
 & quid valeant, victricibus passim armis offendant. *Delegatos nos Plenipotentarios* superbo epitheto vocat, quibus, absque sua & veritatis injuriâ. Fidelissimorum Societatis ministrorum appellationem invidisse non debebat, magis nobis salus incolumitasque Societatis, quam Contractus istiusmodi transgari, pro rerum mutatione mutabiles, coram sunt. nec alio fine imperat prudentissima Societas, nisi ut prudentiam nostram non elideret, modumque imperiis suis adhiberi cupit, quem suprema lex, Salus populi dicitur. *Prælegi hæc ipsa*, inquit, *respondeant, quod volunt.* Caudas profectò & plenas ega Superiores irreverentiæ voces audio quibus atteritorum dignitatem, quibus ipsi parè um. Cum milite sibi pugnam aut inordinatio *ignorante ipsum, & ignoto ipsi*, militum offentiæ oportuna loquitur. Utque videri vult solus omnem belli molem sustinere, & orbem Brasiliæ suam legione fulcire. Ceteros disciplinae suæ exemptos, umbras habet & nomina. Allegat Pompejum, Petrejum, Arranium, Annibalem, omnibus valde dissimilis. Centuriis octo ternis se millibus hostium restitisse jactitat. Verum si pugnam inueniat, quæ ipsi fuit cum Lodovico de Rochas è Borgia, ad portum Calvum, merita laude fraudat strenuissimos Duces, quibus

pugnare coactis, non expectato ipsius mandato, victoria debetur. Sin obsidionem Arcis Regalis, in ea sic res gessit, ut incerta spe feriundi gubernatorem, omnem pulveris tormentarii vim absumere velle visus fuerit, nisi præmonitus de ejus penuria, sufflaminaisset inconsultum furorem. Ex tribus unum sibi dari postulat: aut alium mitti militem, aut ablatum reddi; aut se ab armis dimitti. dedimus omnia. Consensi, ut ex subsidiariis, quæ expectabantur, copiis, centuriarum ipsius defectus supplerentur. Etiam in hoc, ut redux ab expeditione miles ipsi redderetur. Quin & in tertium. nam paribus Supremi & Politici Senatus votis, ipsi denunciatum, ut res suas sibi haberet & abiret in Patriam. Vcretur ne non se eundem præstare possit patriæ, qualem præstitit antehac. At faxit Deus ne idem posthac semper sit. minus ad ipsius ferociam & innocentum cædem ingemiscet Gojanensium misella turba, viduæ innuptæque puellæ. Illud sibi solatio fore inquit, *si se silentio involvat.* quasi ipsius silentio perituri essent Amyclæ & Batavi omnes. Conqueritur se sub Wardenburgio minus pro honore habitum. Attamen hæc in contumeliam aliorum tum dicta, in hunc usque diem afflixere ducem optimum, cujus ego erga Societatem merita ipsius potiora duco. Denique gratulari sibi in otio videtur, nec aliam fortem spe tenere, quam ut expeditus bellicis

curis, cum Musis in gratiam redeat. Verùm qui studia sua literasque jactitat, dignam male feriato studioso mercedem retulit.

His subjunxerat ad Potentissimos Ordines Nassovius hæc: *Nec tamen arbitrari Dominationes Vestras velim, querulas hæc tabulas, de rebus minoris apud Vos ponderis, at hic factu necessariis, falcis ad hæc & ignominiosis criminatio-nibus subnixas, causas esse missionis Artifeskjii. Ve-rum necessitatem mihi impositam sensi, ad Sena-tum illa referendi, postuland. que, ut dimitteretur alteruter. Vtique occurrendum fuit instantibus & nascituris hinc malis, ne quæ aliis antehac bonis incommoda evenère, propediem me maneant & in-justa insimulatione apud rerum nostrarum ignaros, parta honestis studiis decora, infamiae nota asperge-rentur. Permissi rem omnem judicio Supremi & Politiçi Senatus; nec eorum reformido suffragia, quotquot & Societatis & fame sua studiosiores vi-deri volent. illud assevero, pacatius posthac imperi-um nobis fore, quod novis fluctibus turbatum iri, omnium metus erat. Per aliena experimenta edoc-tis parum profici armis, quæ simultates & injurie distrahunt, removenda videbantur illarum causse. Et licet hanc solam abitus ejus causam non præten-dam, libuit tamen litteras illas, sine attentiore cura, dispungere. Qui ingenii industria rimari illas pro-pius volet & aspersa felle delibare, genio suo obsequa-tur. Mihi fiducia fit, cæcis quorundam in Artisof-kium ass. etibus, prevalituram ingenuam hanc veri confessionem, præsertim apud eos, qui rerum ab ipso*

hic gestarum non omnino sunt nescii. In eandem cum Comite sententiam scribere, ad Rectores Belgas, Senatores Brasiliensium, omnibus aspersam negligentiae labem communi apologetico abstergendam arbitrati. Sic auctoritatem amplam fatis, decusque; quod bello Americano reportaverat vir ab omni amentia remotus, una epistola confregisse, multis censebatur. Et nisi maximis viris vitia sua objectare verecundia esset, posset credi iudicii errore aut affectu in Comitem peccavisse.

*Artisofk-
kuis in
Belgium
redit.*

Quæ evenere post, referam hoc loco, ne interrupta narratio suspendat lectorem. Artisofkuis in Belgium reversus, inexpectatum se stitit Fœderatis Ordinibus, Principi, & Societatis rectoribus. quorum variis iudiciis exercitus, aliorum reprehensionem incurrit, ob immodestiam in Comitem, aliorum commiserationem meruit, ob contemptum sui, & afflictam famam. apud populum, quorundam laudibus crevit ob inflexum rigorem. Suspicientes & quibus in abditariis mos est & quicquid ab imperantibus geritur, displicet, ita statuebant: mali omnis originem causasque ab ipsis Societatis directoribus profectas: ut qui Comiti cum summa hic potestate imperanti, submiserint hunc, cujus super arma potestas velut exempta esset Comiti. qui in quibus rebus primus, etiam solus esse debebat. secus ipsi relicta iri titulorum
ina-

*Variis ex
cipitur ju-
diciis.*

inania, imperii vim resolvi, potestate cum alio diuisa, talia veras imperandi leges non pati, nec cum Summi imperii nomine conuenire dictitabant. præterea, non debuisse Artifolkio imperari malorum, si qua irrepsissent correctionem, sed Comiti & Senatoribus. denique, incautius negligentiam & rem malè curatam obijci, incerto adhuc nec evidenti crimine. Hæc aliaquæ variis sermonibus differebant rerum talium non admissi censores. At quibus honesto prudentiâque percoctum pectus erat (ita opinionum fluctibus jactamur mortales) hæc secum: non omnes omnibus horis nos sapere: à meliore consilio etiam sapientissimos destitui: affectu nequaquam, potuisse conjectura & expectatione falli viros boni publici studiosissimos. At apud querulum & dicax in rectores vulgus, illud audiri: non alio fine missum Artifolkium, quam vt subverteret & supplantaret Comitem: aliud ipsi mandatum à rectoribus, aliud subintellectum. His artibus tentatum, num offensus Comes impotentia animi & ægritudine Spartam ultrò esset deserturus: præfecturam armorum Artifolkio collatam obtentui sumtam, reliqua imperantium arcanis adscribenda, quæ etsi homines ignorarent, fama tamen loquebatur.

Vigente ista lite, hoc eximium & imitandum posteris offendi, quod egregiis virtuti-

bus præmia quesierit Brasiliensis Senatus, si-
 ve contulerit ipse, siue conferri à Societatis
 Rectoribus suaserit. Exemplo fuit Iohannes
 Coinus, cui collata Tribunitia dignitate, qua
 functus ante fuerat Artisoskius, apud Vnde-
 vigintivirale Concilium, par muneri stipen-
 dium rogavit, accumulatis fidei, fortitudi-
 nis & prudentiæ militaris laudibus. Equidem
 multarum expeditionum fama & victæ nu-
 per arcis Minæ in Afris perillustris, vir animi
 ad res gerendas & subita imperia paratissimi,
 aucta sibi dignitate, auctius emolumentum
 deberi putabat. animosius pugnaturus, si ex
 militiæ ordine & Rectorum iudicio altius e-
 vectus, frueretur luculentius. Nec fraudabatur
 Senatus encomiis Matthias Ceulius
 & Adrianus Dussius Senatores, disciplina
 publica & rebus civilibus clarissimi, ad redi-
 tum in patriam accincti. quorum ille gemina
 in Brasilia profectioe res ibidem gessit So-
 cietati utiles & oblivioni exemptas. Nam &
 Gojanam cohortes nostras, dein in fluminis
 Grandis Præfecturam victor deduxit, expug-
 nato hic castello, quod, expuncto Trium Re-
 gum nomine, Ceulianum ex eo duci cœpit.
 Nec latet priorum bellorum ministros,
 quantis animis, cum Vicitribuno Bima, labo-
 rantem Reciffam adversus hostium vim su-
 bitosque insultus asseruerit, cum jam pene-
 trassent vallos usque, duce Martino Suaresio
 modicisque illa præsiidiis defenderetur. Non
 minor

*Ioh. Coini
laus.*

*Matthia
Ceulii &
Adriani
Dussii
laus.*

minor virtute Iohannes Gifelinus fuit, qui in Belgium quoque secundo rediturus, novorum tunc Senatorum adventum praestolabatur, quibus rempub. & ejus regundi formam artesque traderet. Hic ille est, qui aliquot retro annis, qua togæ qua belli studiis inclaruerat. Nam & arcem Regalem in Afogadis tentaverat, non vana, licet irrita obtinendi spe, & in Australia militem longè latèque circumduxerat, in Lusitanorum sacchara scrutatus. Quin & in Paraybam moverat & Augustiniani Capitis terras. ubi arce Puntali positus, munimento sui nominis etiamnum noscitur. Servatius Carpentarius Assessor, certius quoque abeundi in Belgium, ejusdem Senatus suffragiis & laudatione apud suos crevit, comes expeditionum in Paraybam, Fluminis Grandis, promuntorii Augustiniani, Gujanæ & Australes regiones. Adrianum Dussium pernox rerum Brasiliensium cura publicæ quoque gratiæ infervit. qui non diu post in Belgium ad suos reversus, hunc rerum Brasiliensium Statum exhibuit postquam è Paraybæ littore solvisset die XXIX. Oct. Anni M. DC. XXXIX. Non piget referre, ut uno velut conspectu appareat, quantis incrementis parvæ res creverint, & ex minimis ad maxima provectæ, invidiam simul hostium & potentiam lacefant.

Ioh. Gifelinus laudatio.

Servatii Carpentarii.

Adriani Dussii.

Q Vidquid terrarum hactenus auspiciis **STATVS** armif-

*Brasilia
exhibitus
Societatis
Rectori-
bus, per se-
natorem
Dussium.*

armisque Societatis partum, sex provinciis distinguitur, Seregrippa Regia, Pernambuco, Itamarica, Parayba, Flumine Grandi & Siara. Prima ultimaque desertæ, reliquæ excultæ & plus nostratibus habitatæ. Seregrippam, colonis olim frequentissimam, vacuam fecit Gisellini Senatoris & Sigismundi Schuppilii in illam expeditio, profugis armorum metu incolis. qui in Sanctorum se Sinum recepere. nostris, ne pabulatum eò irent Bahienses, obviam, militari jure vastantibus. Siaram raro habitatore Lusitani tenuere, arce, sed minus valida, munitam. quam, postquam in ditionem & potestatem nostram transit, quadraginta præsidiariorum manuum tuemur. nullo hæctenus insigni soli beneficio, aut proventu, sed Brasiliensium milite & copiis res Societatis aliquoties juvit. Pernambucensis primaria est, amœnissimo & conspicuo, Francisci flumen inter & Tamaricam positu Vox ipsa, Parnambucum, Brasiliensium lingua, Rupem cavam significat. quæ propè Insulam Tamaricam visitur, aquis subterlabentibus. Portus, stationes, sinus, recipiendis navigiis, hos habet: *Reciffa* tum exteriora, ubi, velut aperto mari, statio est, plena discriminum; tum interiora, ubi fida magis nec procellosa. *Promontorium Augustinianum*, ubi minor maris profunditas, aditusque angustus satis & scopulis impeditus. Insulam *S. Alexii*, ubi maximis navibus re-

*Pernam-
bucensis
Provincia
Portus.*

ceptus,

ceptus, ad earum refectionem, nec ad alios
 usus. *Barram grandem*, Sinum patentem satis
 raribusque commodum; Vnam inter & Por-
 tum Calvum. in quem se recepit militem-
 que exposuit Banjola, post commissum cum
 Patre Archithalasso navale prælium. Por-
 tum *Iaragam*, ubi exscendit Lodovicus
 Rochensis Borgia. Portum *Francorum*, ubi
 exscendere Vidalius & Mafalhusius centuri-
 ones. Denique *Cororipam*, Sinum laudatissi-
 mum. Fluvii præstantiores sunt: *Iangades*, *Flumina.*
Serinhæmius, *Formosus*, *Portus Calvi*, *Camarigi-*
bi, *S. Antonii*, *S. Michaëlis* & *S. Francisci*.

Territoriis dispescitur sex. quorum primum *Territoriâ*
 vetustissimumque est Igarazu, secundum
 maximumque Olinâ, tertium Serinhæ-
 mum, quartum Portus Calvus, quintum A-
 lagoarum, Sextum Fluminis Francisci, limes
 Pernambucensis præfecturæ Australis. *Vrbes.*
 Vrbes Præfecturæ sunt quinque, Garazu, Olin-
 da, Mauritia, quæ reciffam & in Antonii Va-
 zii Insula, oppidum recens complectitur,
 Bella Pojuca, & Formosa Serinhæmensis.

Pagi, Moribeca, S. Laurentii, S. Antonii, S. *Pagi.*
 Amari aliique, oppidorum magnitudine.
 Regio omnis montosa valde, nec minus fer-
 tilis, maximè, quâ valles patent & fluminum
 currunt ripæ. montes mandiocam fructuf-
 que alios ubertim ferunt. quidam arundines
 sacchariferas. licet harum major in vallibus
 sit luxuries. *Territoria supra dicta suis contu-*
berniis

Ingenia
CXXI.

berniis, velut societatibus, distincta, Ingenia a five molarum officinas numerant CXXI. at non omnes elaborando saccharo occupantur. Plures namque collapsæ, vel operariorum penuria desides, feriantur. Pernambucensi Præfecturæ proxima Tamaricensis,

Tamarica

unius territorii est, unius urbis, unius portus: qui quamvis ad latus insulæ Australe insigni profunditate naves receptet, longiore tamen alveo, per vadorum incerta, provehi altius, sine discrimine, non sinit. aliqua sui parte feracissima est, ubi Ingeniis suis labor est; aliqua sterilis, ob formicarum perpetuas populationes, quas Insula maxime experitur. Contuberniis quatuor Molas

Ingenia
XXIII.

habet XXIII. at quatuordecim solum operarias. Insula melones similesque fructus copiosè fert, ut & uvas totius Brasiliæ maximas sapidissimasque. Tamaricæ contermina Parayba, flumine cognomine superbit. quod naves onerarias absque incommodo admittit, ob insignem altitudinem. Non contuberniis, sed locorum tractibus distincta, XX.

Parayba.

Ingenia
XX.

*Fluminis
Grandis
Præf.*

*Pontalium oppi-
dulum.*

Ingeniis claret. quorum ab opere abstinent duo. Hanc excipit Fluminis Grandis præfectura, quatuor contuberniis distincta. ubi ruderibus deforme oppidulum, Pontalium, bellorum vestigiis horret. Facta incolis potestas condendiæ novæ urbis, loco feraciore, & situ commodiore, in contubernio Poligiano. sesqui à Pontalio miliari arcem Ceulianam spectes. Fluvium Præfecturæ appella-

*Arc Ceu-
liana*

tio loquitur, maximarum navium capacem. Sinus pandit nautis placidissimos: rara habitatoribus regio pecorum cura videtur, pasuis læta. sed nuperis bellis afflictissima, ab acti vel extincti pecoris damna luget. Ingenia non nisi duo habuit, quorum unum desit esse, alterum superest. ut universæ Brasiliæ, quæ nostra est, Ingenia sint CLXVI. quorū cxx. opere attenentur, cæteræ novis quotannis operis restaurantur. Quantum sachari provinciæ singulæ & territoria cõtuberniaque annuatim edant, vix computes exactè, ob soli disparem indolem, messiumque, ab aëris alia atque alia, diversis locis, temperie, discrimina.

*Ingenia
duo.*

Incolas fors sua distinguit in liberos & servos. Liberos natale solū in Belgas, Lusitanos & Brasilianos. Servos in Nigritas sive Afros & Tapujas sive Americanos. Belgarum alij Societatis stipendiis merent, alii sui sunt & nulli tēporis tributum pendunt. Hi vel tales huc venere, vel defuncti muniis tales facti. qui omnes colonorum condicione vivunt, sive à militia sive aliis ministeriis missionem nacti. parati, ubi exiget res, in bellum proficisci & pro parta libertate stare. Horum numerum syllabi exhibent, sive in equitum libeat, sive peditum militiam armari. Quotquot sui juris huc è Belgio trajecerunt, aut mercatorum nomine audiunt, aut horum sunt administri, aut vilioris sortis. quales caupones, propolæ,

*Incolarū
alii liberi,
alii servi.
Liberi Bc
24.*

sellu-

fellularii, opifices: Eorum nonnulli, auctis
 opibus, Molas mercati iisdem infudant.
 nonnulli plantanda arundine, & agrorum
 culturâ occupantur. Per hos tam densis cre-
 brisque ædificiis crevit Reciffa, ut eorum
 precia immensa sint, spacia angustissima.
 Hinc factum, ut patens vacuaque insulæ
 Antonii Vazii arca, ædificaturis grandi pre-
 cio divendita, jam frequentibus civibus ha-
 bitata, necessitatem Senatui imposuerit, de-
 ducendi litiis pomœria, & ad castrum usque
 Frederici Henrici proferendi. Nec languent
 adhuc ædificantium operæ, licet remissione
 mercatu, & suspensis diu classis Hispanicæ
 famâ civium animis. Vbi hic metus decesse-
 rit, mercaturæ vigor, mercium precia, con-
 dendi domos studia gliscent. Nec vana fuerit
 spes, posse hîc, in externo orbe, aliam Ty-
 rum, aliam Sidonâ ex tam luculentis pri-
 mordis exurgere. quem in finem decretum
 Senatui, ponte Reciffam & Vazii insulam
 jungere. Iamque exstructa, in fluminis inter-
 labentis alveo, columna è lapide, adversus
 aquarum perpetuos lapsus durans, futuri
 operis specimen ostentat & rudimentum.
 Illud ad magnitudinem imperii hujus fece-
 rit, si seria deliberatione expendant Societa-
 tis primores, quibus artibus pellici huc colo-
 ni possint & per terrarum deserta ac nundum
 culta spargi. sic agrorum culturæ, arariis,
 mercatui, militiæ impendiis, securitati ad-

*Expen-
 dendum
 quibus ar-
 tibus colo-
 ni in Bra-
 siliam pel-
 lici pos-
 sint.*

hæc

hæc, potentiæ ac gloriæ nascentis Reipublicæ
 consuletur. Verùm, cum nihil à quoquam
 expeti constet, nisi cuius fructum antè pro-
 viderit, nequaquam vanà commodorum ja-
 ctatione fallendi sunt. cùm nec vicinæ mari
 littoribusque terræ donari illis possint, utpò-
 te possessoribus suis dudum infessæ, nec me-
 diterraneæ, ob victualium inopiam. quam-
 obrem privilegiis & indultis erigenda Belga-
 rum cupiditas, præcipue illorum, quibus no-
 va condere Ingenia fiducia erit, agrosque a-
 rundinum insitione initiare. Hoc factitasse
 Hispaniarum Regem accepimus, qui istius-
 modi colonis immunitatem ab oneribus in-
 dulsit in primum decennium, in sequentia
 tempora non nisi dimidia onerum parte ad-
 strinxit. Idem cœptare nostros, vetat mutata
 rerum facies. cum proxima littoribus à suis
 dominis teneri constet, & semota longè no-
 vos colonos deterreant, ob vecturæ labores,
 comistra, & annonæ parvitatem. Quare aliud
 comminiscendum lucri cupidis, & ingenio
 supplenda egestas publica. Sanè abundat
 Belgica nostrâ mercenario opifice, ferrariis,
 architectis, cæmentariis, ærariis, sartorum &
 sutorum colluviè, scriniariis, tornionibus,
 vitriariis, figulis, lapicidis, stannariis, ephip-
 piariis. quorum de genere tam multi sunt, ut
 vel loquacem Fabium delassare queant. Hos
 domi sua vix alit ars & professionem quisque
 suam paupertatis putat. Si hîc sint, possent

veterem fortunam ad invidiam provocare, & diario gaudere luculentiore. NVS QVAM enim vel opera sine emolumento est, nec emolumentum sine operâ. LABOR utique & merces, dissimillima naturâ, societate quadam naturali jungi amant. Architectis merces in diem floreni sunt sex, subsidiariis ejus tres quatuorve. molarum operariis omnium maxima. Hos exciri necesse, nec domi vel graves sint publico, vel privatorum ærariis egeni incubent. satius tales transmitti, quàm facinorosos, suppliciis infames & Vlysis remigia. Familiare hoc Hispanis, à quibus transmissa istiusmodi hominum perditorum fex, progeniem vitiosorem tulit: quæ veteris pravi retinens vestigia, justum quicquid injustumque æquè habet. ubi lucellum fecêre mechanici, mercantur agellum, & blandientis fortunæ primos favores, promissum majoris interpretantur. Tum, si tuta iis præstetur habitatio; si Reipub. præsent ab inferiorum injuriis alieni, nec licentiam iniquè usurpantes; si mercaturam bonæ leges ordinent, coloniarum deductio auspiciatissima fuerit. At artis omnis opificiique imperitos mitti, perniciosum & Reipub. huic ignominiosum. siquidem his omne in popinâ & taberna vitæ præsidium. qua excussi, alieno succo, fucorum instar, aut flagitio aliquo, vivere compelluntur. Tria hominum genera coloniis apta. primum eorum, qui ab opibus instructi, Ingeniorum

*Quando
coloni &
colonia
utiles.*

*Tria ho-
minum
genera ad
colonias
apta.*

riorum

niorum se curæ addicere amant. secundum illorum, qui opificio vitam tolerare sustinent. tertium eorum, qui Societatis defuncti ministeriis, agriculturæ studiis dediti, hanc Spartam ornare student. Ad molarum & agrorum culturam, Nigritis opus; quos ære redemi oportet. nec enim; exercitatissimâ quamvis nostratium corpora, huc translata labores istos ferunt, sive aëris, sive victus mutatio validissimos enervet, pigritia & torpore tacitè subeuntibus, ita ut invisâ primum desidia placere tandem incipiat. Quæ sane imbecillitas, non homini solum evenit, sed & rebus Europæis quibusvis, etiam inanimis, ut ferro, chalybi; æri; nedum corruptioni ac putredini magis obnoxiiis. Profectò, quotquot Belgarum se curandis agris Ingeniisque dedere, pluribus pristinum decus reddidere. ut non levis spes sit, paucis annis eum Brasiliæ fore vultum; qualis sub Rege fuit. modò saccharis detrita jam pridem precia redeant.

Lusitani (secundus hic incolarum ordo) *Li'eriLusitani.*
 vel à multis retrò annis sub suorum hîc imperiis vixerunt, vel Judaicæ sectæ addictiores, nuper è Belgio huc transmigraverunt. Hi agros molasque mercantur & attentius curant. plurimi Reciffam inhabitant; omnemque ferè mercatum suæ potestatis facere satagunt. Ingeniorum maxima parte domini vel possederunt illa olim, vel, profugis ob bella dominis, jam nuper empta possident. His sui

sunt Laboratores, qui vel sacchareas propa-
gines terris mandant, vel saccharorum con-
fectionem exequentur. quod negatum ha-
ctenus nostratibus. quos temperandi pur-
gandique sacchari peritiâ fugit, aliarum aliàs
artium capacissimos. Nectamen labores ipsi
Lusitani subeunt, sed Nigritis imperant, im-
peritiis aptiores, quam laboribus. plerique
malè erga nos affecti, solo terrore boni sunt.
quavis occasione, quæ adversus nos patet,
audaces & linguâ immodici. famæ ac fidei
commodum suum anteferunt. avaritiam &
odia in nos occultant. ut intra mœnia atque
in ipsis urbium ac pagorum visceribus hostes
hos habeamus.

*Liberi
Brasilien-
ses.*

Brasilienſes, vetus populus, terrarum in-
digenæ dominique, non permixti Lusitanis,
sed segreges, in suis pagis agunt. domosque
habitant stramineas & oblongas, citra de-
corum & speciem. eorum quadragenos vel
quinquagenos idem claudit tectum. lectis
pendulis & retiformibus (*Hamaccas* vocitant)
noctu & interdum cubant, nulla macerie di-
ſtincti. suppellectilis omnis incuriosi, præter
retia ista & potorios calices (*Calabas* appel-
lant) & fictilia, habere quicquam, superflu-
um putant. omnis belli apparatus sagittæ
sunt & arcus. mandiocæ circa ædes ut & fa-
barum Brasilienſium, sua cuique consitio est.
quoties bella non ineunt, multum venati-
bus, plus perotium transigunt. fructibus sa-
tivis

ivis minus, sylvestribus & spontè natis magis gaudent. sine blandimentis pellunt famem. Verum adversus sitim non eadem temperantia. nam diem noctemque potando transigere minus ipsis probrosum. potum ex mandiocæ radicibus dente contritis & aqua dilutis, expectato acore, conficiunt. ut & alium è pomis Tajovis, pro anni tempestivitate. Opum securi in diem vivunt, de potu solo & linteis sollitici. è quibus uxoribus industria, sibi exterius amiculum parant. pecunias nullo precio habent, nisi ob hoc, quod per eas Hispaniensis & adusti vini compotes fiant. Horum promisso & spe, ut & linteaminum, erecti, labores quosvis alacres ferunt, secus in viti & subtristes illos sustinent. Ducem singularis pagis præficiunt, exemplo magis & admiratione, quàm imperio. domiciliis singulis præfectum constituunt; cui ulcrò parent. edocti natura, SINE imperanrium & parentum consensu, regi non posse multitudinem. Præterea, singulis pagis præest, dux Belga, cujus muneris est, segnes tardosque laborum commonefacere, & ne debita mercede ab Ingeniorum dominis fraudentur, cavere. Non nisi in dies viginti continuos operas condicunt. quibus exactis, difficulter persuaseris novas. nec mercedem, expectant, sed, ante peractam rem, increduli deprecant. Hinc fit, ut dominos non rarò fugitivi fallant. lignis resecandis, in u-

sum Molarum, ut plurimum occupantur. Verum hodie, ob paucitatem Nigritarum & caritatem, etiam aliis laboribus adhibentur. quod cum non nesciant, fugere perfidè malunt, quàm opere fatigari. Ad bella maxime proclives, sudore parare timent, quod sanguine malunt. nec religio ipsis partes deferre & signa. quoties è pagis delectus fiunt, antequam educantur, se subducunt. eadem, quam nostros, disciplinâ vix coërceas, minoribus stipendiis merentes. hostibus terribiles sunt, non tam ob robur, quàm ferociæ famam. acerrimè & ferociter fugientibus instant. veniam vitæ nulli faciunt Circa sacra remissivale, à Pontificiis formulas Christianorum ut Orationem Dominicam & Apostolorum Symbolum hauserunt, ceterorum nescii. Daviliius Ecclesiastes, ut divinis imbueret ignaram gentem, linguam illorum addidit, in pagis ipsorum medius consedit, pueritiam instituit, sacro baptisinate Ecclesiæ initiatos paganismo exemit, nuptias ritu nostro inter ipsos conciliavit. Hac tempestate in pagis Alagoarum, Vnæ, S. Michaëlis, Goyanæ, Paraybæ, Fluminis Grandis, reperias virorum mille nongentos & viginti tres ad bella idoneos, præter mulierum turbam imbellem, quarum numerus triplo major. Ex illis ad militiam seligi possent armatorum mille, senibus relicta familiarum cura, uxoribus frequens, cum viris ad bellum proficisci, parti vitæ mortisque eventum.

*Davilii
Ecclesiastes
studia
in conver-
tendis gen-
tibus.*

Servorum quidam Brasilienses sunt, quidam Afri, alii ex Maragnone traducti. Brasilienses servos jam olim Lusitani à Tapuiis captos precio redemerunt, vel in Sinu Trahifonio à Balduino Henrico classis præfecto desertos, in servitutem abduxere, eò quod se nobis sociavissent. Iam libertate omnes donati, sibi redditi sunt. Maragnonenses item ab hoste redemptos, servitute sua abstrinximus, utpote nullo ipsis beneficio obnoxii. Tertia mancipiorum classis Afrorum est, quorum omnium laboriosissimi Angolenses. Ardrenses ignavissimi, pertinaces, stupidi, labores horrent, si paucissimos exceptis, qui laborum patientissimi sui precium augent. Calabrenses parum pensi habent, ob ignaviam & socordiam. Nigritæ Guinæenses, Serræ Lionæ, & quos Caput viride mittit, minus ad servitia prompti, attamen politiores, plus elegantia & nitore student, præsertim sexus muliebris. quamobrem eos domesticis officiis adhibent Lusitani. Nigritæ Congenses & Sonhenses aptissimi ad operas, ut ex re Societatis sit, hujus mercatus rationem haberi & amicitia jungi Comites Sonhensem & Congensem. Proventus Brasiliæ sacchara sunt & ligna tinctoria, ut & a-

Servorum alii Afri, alii Brasilienses, vel ex Maragnone traducti

Proventus.

lia variegati coloris, tabaci herba, boum tergora & bellaria condita. gossypii & Aurantii coloris tinctura, quam Orelanam vocant.

Q 4 cant,

cant, ferax fatis, dummodo cultura adhibe-
 atur. Sacchari conficiendi historiam supra
 memoratam, referre latius supersedebō. in
 eo natura, ars, labor mirè conspirant. natura
 soli cœlique beneficio in arundine occultum
 humorem excoquit. qui varia arte, industria
 laboribusque consummatur, auspiciū ab
 arundinis est furculis vel taleis, quæ terris in-
 fertæ in hominis ætatem ferendo saccharo
 sufficiunt. emortuis interpolantur novæ, ni-
 si torrida fortè aëris intemperies totos agros
 exurat, aut fluminum restagnantes aquæ fri-
 gore radices elidant. Illos à zizaniis purgari
 necesse, secus suffocantur in herba tenelle
 arundines & saccharum ferunt minus lauda-
 bile, & projecti coloris. resectæ vehiculis in
 officinas asportantur, ubi distinctis sedibus,
 vasis, operis, adhibitis temperamentis, in
 varias formas & species coalescit. Brasiliensia
 ligna decem vel duodecim à littore miliaribus,
 interiora ferunt, non totis confertisque
 silvis, sed sparsim, aliisque arboribus immix-
 ta. his amputandis per otii tempora & verè
 succisivis horis vacant Nigritæ, qui cortice
 illa crassiore denudant. nec enim rubeus ille
 est, sed albus, trium digitorum latitudine,
 nodosus, asper, non levis, non glaber. Fron-
 dosa est arbor, foliis minutis & præacutis,
 quæ ex virgulis renuibus dependent, suo or-
 dine, obscuro virore. Nec fructus ferre nec
 florem dicitur, ut verosimile sit, per radices
 propa-

*Sacchari
 stolones ut
 inserantur
 terra &
 colantur.*

*Brasiliensia
 ligni
 cura.*

propagari. Mercimonium maximè expetitum Brasilianis, pannus è lino est. non qualem Rothomagenfes Galli, sed Osnabrugenfes Germani elaborant. Mercatorum enim quidam, irretiti lucris, quæ ex Rhotomagenfium lino receperant, tantam copiam hujus generis pannorum mifere, ut & Steinfurfenfium, ut diftrahi præ affluentia nequeant. Variogatis pannis valor fuus integer & is grandis. Æri, ftanno, vinis, cerevifiæ, oleo, butyro, cafeo, farina, piscibus induratis, larrido, pernis, fumigatis carnibus, prisca constant precia, minus falsamentis, fabis, pifis aliisque leguminibus.

Vt ad Incolas revertar, Imperatori Naffovio valetudo constat animusque in omnia Societatis decora ac emolumenta intentus. Matthias Ceulius & Gifelinus Senatores nec non Servafius Carpentarius Affeffor, longis officiis probati, dimiffionem poftulant, ne ad invita ministeria fervati, tædio rerum vestrarum langueant & à pristinis virtutibus animi ægritudine degenerent. Politicus Senatus Novemviratus hætenus, jam morte Hooegeni & abitu I. Bodecheri in Septemviratum contractus est. Sunt illi Eli-

*Senatus
politici Se
natores
qui.*

as Herckmannus, Nomnus Olferdi, Balthasar Voordius, Petrus Mortamerus, Gisbertus Wittius, Petrus Raffius, Daniel Alberti. Horum unus, Olferdus, S. Francisci terris & Alagois præest, Petrus Raffius Portui Calvo,

& Serinhæmo, tertiusque Daniel Alberti Paraybæ, quartus Mortamerus Tamaricæ: ut ad Triumviratum redacti hîc simus. Herckmannus Voordiusque ærariis præfecti & erogandis militi stipendiis, juri dicundo & Astrææ surripiuntur. ut omninò novis Senatoribus justitiæque administris opus sit, explendo Novemviratu & fulciendæ honorum consiliis Reipub. Qui in locum decusque succedant, Iacobum Alrichum rationarium, Guilielmum Pisonem archiatrum, & Theodosium, nomine Imperatorem, vobis tradimus. pro quibus virtus, fides, sedulitas verba faciunt. Res sacras administrant in Reciffa Fredericus Casselerus, Petrus Lantmannus, & Franciscus Plante, concionator aulicus; viri ut aliis virtutibus, ita prudentiæ Ecclesiasticæ laudibus cumulatissimi. Olinde & in Brasilianorum pagis Gallica & Lusitanica lingua ad populum loquitur Ioachimus Sollerus, I. Polhemius. apud Tamariences, Cornelius Poelius. apud Paraybenfes Samuel Rathelarius Anglus Belgis concionari cœpit. David Dorissarius præco Belgæ, in pagis Brasilianorum lingua barbaris vernacula & Lusitanica, verba facere aggressus est. In promontorio Augustiniano partes istas obit Iohannes Stetinus, in Serinhæmo Iohannes Eduardi. ut jam nostræ quoque fidei homines, Christum, quantumvis Gentibus stultiam, inter illas ipsas prædicent

Ecclesiastica laudatissimi.

& in partem veniant ejus gloriæ, quam solis sibi, ob sparsum per exteras terras Euangelii lumen, vendicayere Catholici Romanenses. Egent talium Fluminis Grandis, Portus Calvi & Openedæ incolæ, iis contenti, qui agris à solatiis sunt. nec melior fors eorum, qui S. Antonii promontorium, Capigoaribem & Gujanam habitant, Belgis frequentes. quibus propterea, tanquam irreligiosis & profanis, sacrorum neglectum exprobrant Lusitani. Pontificiis religionis suæ usus liberrimus. licet, non sine quorundam dolore & murmure. Ecclesiasticorum alii Clerici sunt, alii Monachi. Clericos voco presbyteros & sacerdotes, qui Missam administrant, agris vacant, suis subditi vicariis. Monachos suus ordo distinguit in Franciscanos, Carmelitas & Benedictinos. Franciscanorum maximus numerus. Sex cœnobiis structura pulcherrimis vivunt. primum Fredericæ est, secundum Iguaracæ, tertium Olindæ, quartum Pojuca habet, quintum Insula Antonii Vazii, sextum Serinhæmum. nullius fundi, nullius laris domini, quotidianis, quas acceptant, elemozynis, vitam tolerant. Carmelitis cœnobia sunt Paraybæ, Fredericæ, Olindæ. Hujus magnificè cœpti, nundum perfecti, opera interrupta pendent. redditibus modicis, quos è testamentis, ædium structuris & agris referunt, victitant. Benedictinis monasteria duo, Fredericæ unum & Olindæ

*Pontificii.**Clerici.**Monachi.**Franciscanorum Cœnobia.**Carmelitarum.**Benedictinorum.*

alte-

Judai.

aliterum, agros possident in Parayba, pecorum, ædium, arundinum divites, domini molæ Pernambucensis, quam Mafureppam vocant. Iudæorum plerique huc è Belgio concessere. quidam, qui natione Lusitani, Christianam fidem sub Regis imperio mentiti fuerant, jam expeditu rigoris Pontificii, sub faciliore Domino palàm se Iudæis associant. evidenti documento, TERRORE simulationes induci, purpuræque cultores effici, non Dei. Sacra ritusque suos audacius ostentantes, querulis in alieno regno Pontificiis, querulis extra patriam, ubi synagogis venia, nostratibus, postquam à Senatoribus moniti essent, latentius habuere Mosem & ritus Iudaicos. Conversionis Pontificiorum spes tenuis, ob inveteratam veri opinionem, quam difficulter evellas. quæ enim à maioribus accepere sacra cæremoniasque, retinenda arbitrantur, nefariumque ab iis recedere, Qui lingua Lusitanica ipsis loqui possit, unus nobis est, qui verò hunc loquentem audire cupiat, ne unus quidem. presbyterorum suorum hortatu præfracti, ut quibus quæstui sunt capti superstitione animi, ad nostrorum voces obsurduere. vetera, quæ crepant, potiora novis habent, & splendendam ornatamque religionem minus illustri & visibili. Tenellæ ætati instillari possent nostra placita, nondum præoccupatis animis sed ipsi talem erudiant intra privos parietes,

&

& tabellis rasis matura sollicitudine inscribunt sua. Indigenis Farina fructusque varii & olera alimentum. illam ex Mandiocæ radicibus conficiunt, cui folia novem pentaphyllo similia, digitorum in maiorem, suis ordinibus eriguntur. nec florem fert nec semina. caulis ligneus ligneas propagines extrudit. terræ in cumulos trium pedum diametro aggestæ, inseruntur ejusdem ligni segmenta tria quatuorve, extra terram medio tenus prominentia. tumulos illos per spatiosissimos agros glomerant & ordinant. bacilli sive segmenta ista radices sub terris agunt, quibus enascuntur & pullulant propagines subterrestes, brachii crassitie, cubiti interdum longitudine, pro soli bonitate, similes radicibus; quas nostrates sacchareas vocant, licet crassitie dissimiles. extra terram duobus vel tribus surculis germinant, qui ubi octavo, decimo & duodecimo mense lignescere cœperunt, pro semine sunt. hoc frugum nostratium discrimine, quod Mandiocæ nihil de fructu decedat ad sui propagationem, nostris decedat, quibus ipsi fructus sementem faciant. Validioris est nutrimenti & Lusitanis, Brasilianis, Nigritis, adeòque militi nostro pane gratior. Animalium silvestrium & mansuetorum multitudo maxima. Ex eo numero ut pauca referam,

Mandiocæ insitio.

Ejus indoles singularis.

Apri sunt amphibii, quorum carnes gratissime sunt & saluberrime. Ii cum pedibus incedant disparis longitudinis, anteriores enim posterioribus brevi-

Hac sequentia latius deducta inserui Nares rationi

bres

*Dusiana,
in lectoris
gratiam.*

ores sunt, tardius progrediuntur. ideò pressi à venatoribus, proximis, cum possunt, se aquis mergunt. Antæ mulas referunt, licet minores magnitudine sint. bucca illis gracilior, labrum inferius tubæ similitudine oblongum, aures rotundæ brevīs caudæ, corpus reliquum coloris cinerei. lucem fugiunt, nec nisi noctu ad pastum vagantur. ubi diluculum adventat, in latebris sese abdunt. Carnes ejusdem ferè cum bubulis saporis sunt. Cotias quas vocant, gentis vocabulo, leporum sunt magnitudine & minores, caudæ ferè nullæ. Qui majores sunt, Pacas appellant, rostro à felibus parum abeunt, fusco colore, candidis maculis variegato. ob delicatiores carnes in deliciis habentur. Sunt & Tataliæ, ad porcelli magnitudinem, corio ceu squamis loricato, ut cataphrasta videntur. ex eo caput more testudinum exerunt. carnes palato grate in exquisitiores epulas servantur. Magna quoque hic tigridum copia, quæ ferocia, quam fames acuit, & velocitate metuenda sunt indigenis. Cerigones, vulpis magnitudine, insolito spectaculo alvum ostentant, è qua duæ veluti mantice dependent, quibus catulos gestant; tam valido succu uberibus adherentes, ut non antè ea dimittant quàm adultiores ad pabulū ipsi excurrere valeant. Est etiam mirandum illud animal, quod Lusitani Pigritiam vocant, à tardo arborum adscensu & descensu, quem vix quadriduo consiciunt. Inusitatum quoq; est genus Tamendoarum, vervecis forma, præ longo ac tenui rictu, unguibus longis latisque. Formicis victitant, quarum latebras & cuniculos ubi unguium fessioneprehenderunt, exertam linguam immittunt,

tunt, opertamque formicarum agminibus contrahunt & velut captas deglutiunt. his, uti sciuris, longa & setosa cauda pro tegumento est, sub qua se occultat, ut nihil reliqui corporis appareat. Iaguareta, Lusitanis Onca, tigrides nigrae sunt. Cojatayæ, cercopitheci, subflavi coloris & muscum olentes. Teju, lacerta varii coloris & grandis. Boiguacu, serpens maximus & diversicolor. Boicini-ninga, Lusitanis Cascavel, venenatus serpens, qui cauda longiore & strepera hominem de adventu suo pramonet. Bojôbi, serpens viridis. Cariguevæ Cerigones sunt, de quibus dictum. Avium species hæc offendas: Tucanam, pica magnitudine, pectore flavo, reliquo corpore nigro, rostro ingenti & longo, at levi, foris flavescente, intus rubente. Guarã, totam latè rubentem. Piretaguaros, insigni virore placentes. Psittacos, Papagayas, notas satis. Araram, purpurei cœruleique coloris. Brasiliensem Corvum vocitant. magnitudine & pulchritudine inter alias excellit. Strutionem, Americanum, Africano minorem. Neque hæc tantum & alia indidem sylvestria, verum etiam nuper à Lusitanis invec̃ta pecorum & equorum armenta insigni ubertate fatiscant. Equos reperias generosissimos, maximique precii. quos Angolenses magno numero coëmunt. aliarum quoque pecudum greges densissimos, ut à non paucis unius dominoteneantur tauro-rum vaccarumve quingenti, à nonnullis mille. præsertim in campestribus Paratiningæ. ubi pascua, latiora uberius germinant. Suum incredibile incrementum; quarum carnes ejus sunt bonitatis, ut

agræ

Pisces.

agris cedant in medicamen & alimentum. Gallinarum numerus sine numero, ob calii temperiem. à Barbaris non minus quàm à Lusitanis avidè expetuntur & studiosè aluntur. Anseres fert regio Europæi maiores & præstantiores. Oves fastidite pinguedinis, & nostris gustatu deteriores. Iam & mare piscosissimum est & fluvii vario natantum genere celebres. Boope, marinus piscis, ab oculis bovillis nomen habet. quali epitheto Iunonem insignire Homèrius solet. thunnos Hispanienses magnitudine æquat, tam pinguis, ut ex axungia oleum barbari conficiant, simile butyro. Inter præcipuos est Camurupi, optimi saporis, spinis horridus, quarum unam in dorso arrectam attollit. Piraembu ronchos edit, stertentium more, octo aut novem palmorum longitudine, magni precii & saporis gratissimi. intrâ os lapillos habet duos, quorum affricu testaceos pisces, quibus vivit, comminuit. Barbari pro monilibus illos è collo suspendunt. Beyupira, sturioni Lusitanico similis, magna hic copia reperitur, formâ teres, dorso niger, ventre candidus. Etiam Europæo mari noti, ut quos Portugalli Tainhas vocant, adversus anguam morsus salubres. Cyprinorum varia genera, Pargi & Sargi Lusitanis dicti, Scombrorum species, Acus, Raia, aliique. Excellunt Dorades, quos Barbari VVaraka pemme appellant. Araguagua piscis est, ensifero rostro. Guaperua, Orbis, Piexeporco, spinis undique horrens. Guacucua, Vespertilio Aquaticus. Nhanduguacu, Aranea maxima. Testudinum magnæ molis in littoribus copia est, quæ ova gallinarum ovis similia in arenis

arenis deponunt, rotunda, alba, & valida membrana
 tecta. Crudelissimi piscium Tuberones sunt, na-
 tantibus funesti. comites pisces habent diversicolores,
 quos Lusitani vocant Pelgrimes. Horum dentibus
 armant barbari sagittas, ob acumen & lethalem
 veneni vim. Sunt & Volatiles pisces, quibus oculo-
 rum acies pulcherrima, instar gemmularum, micat,
 alæ, quales vespertilionibus, deplumes & argentæi
 coloris. Dum hostempiscem fugiunt, volatu extra
 aquas sibi consulunt & in naves sæpè præcipites sedant,
 fausto, ut opinantur nautici, omine. Torpedinem
 hic haberi fides est, Barbari Puraquam vocant.
 nam artibus torporem inducit, & si vel baculo tan-
 gas, brachium resolvit. enectus virus deponit & edu-
 lis fit. At maximè admirationi sunt Tritones, indi-
 genis Ypupiapræ dicti, cum humanos vultus ali-
 quâ referant, & femella cesariem ostendent fluidam
 & faciem elegantiore. Septem octove à Sinu omni-
 um Sanctorum leucis visuntur, ut & iuxta Portus
 Securi provinciam, homines amplexu compressos ene-
 care opinio est, non consilio, sed proniore affectu. ca-
 da vera in littus eiecta cum oculis, naribus, digito-
 rum extremis, mutilata sint, vero persimile est, ab
 istiusmodi monstrorum sucu vel moribus ista esse.
 Scatent maria hæc sæpiis, quibus sanguis atramen-
 tum est. etiam loliginibus & grandibus urticis.
 Ostreorum altorumque piscium testaceorum ingens
 copia. Musculorum conchis Barbari cochlearium &
 cultrorum vice utuntur. Buccina & pectines elegan-
 tia inter se certant & oculis delicias faciunt. Avium
 marinarum alia rostri prolixitate, alia caudæ bifur-

Peixe
 Mulher
 alius.

Aves ma-
 rina.

cata figura, alia ob epilepsia morbum, alia colorum varietate, quadam volandi impotentia memorabiles sunt. Iam verò illati in eas regiones melopepones, cucumeres, malogranata, ficus bifera ac trifera, nec non multiformia mala medica suppetunt abundè, ut & oryza, milium, fabarumque varia genera. Arborea celebriora propriaque sunt: Copaiba, cuius inciso per æstatem cortice, in modum balsami liquor suavissimi odoris emanat, curandis vulneribus & cicatricibus tollendis mirificam vim habens. Ea

Arbores
& planta. planta cernuntur affricta animalium attrita, quæ à serpentibus lesa ad remedium illud naturæ se instinctu conferunt. Cabureiba, fragrantissimum quoque balsamum fundens. Icicariba, unde Gummi Elemniū emanat. Itaiba, cuius resina Anime vocatur Lusitanis gratissimi odoris & multi usus. Anda, quæ castaneas catharticas profert. Mucuitaiba, Lusitanis Pao Santo. Anhuibapeapija, Saffras. Cajucatinga, Cedrus Brasiliiana. Acaju, prima Brasiliæ arbor pomifera. Ianibâba, cuius succo se unguunt incole. Adde Mandiocam, de qua supra. At Zabucales quæ dicuntur, admodum excelsæ, durissimos calices ferunt, ore in terram pendulo, & pyxidis instar mira naturæ solertia operto. Iis nuces castaneæ boni saporis continentur, quæ ad maturitatem perductæ, excusso operculo decidunt & alimenta avidis mortalibus præbent. Sed hæc aliaque recensere longum foret. Nec ligna ad ædificationem desideres, eaque dura & ætatem ferentia, apta quoque struendis navigiis & aquis minus pervia. Opificibus caret regio

Pergit
Dufsius.

Omnis & funalibus canabinis & pice, non calce, non cocto lapide. Fabris usus carbonum è ligno, non è lapide, quales nostrates præferunt. Funes ex arborum corticibus torquentur in navium necessitates, supplente canabis defectum Barbarorum industriâ.

Iam militiæ vim, Arcium robor, situm, numerumque, navium classes aliaque imperii munimenta advertite. Reciffa imperantium, mercantium. adeoque belli sedes primaria, armorum, commeatus, merciumque promaconda locuples, qua parte Olindam proximè adspicit, duo sibi Suggesta castrensia, cornutorum instar operum, præterdit. quorum alterum Lapideum mari portuique, alterum Terreum flumini ostendit. utrumque intercurrentes cortina & sepimento tuta sociat nectiturque. quam mediam porta aperit, exeuntibus & subeuntibus Reciffam. Suggestus Lapideus machinis bellicis septem ex ære fusili se tuetur. Terreus æneis quinque & binis ferreis terribilis, ad littoris interni & externi portusque securitatem facit.

Arces & munimenta Brasilia.

I. in Reciffa.

Reciffam universam munit sepimentum validissimum, decenti vibrandis tormentis positurâ. hîc littora propter duo suggesta atolluntur. unum propè pulveris pyrii domum, portui incubans. alterum vicinius adhuc. utrumque machinis ænea ferreaque instructum. Altero à Reciffa balistæ jactu,

Sepimentum. Suggesta militaria duo.

Arx S. Georgii cum propugnaculo.

quà Olindamitur, in ipso littore, Arx S. Georgii è lapide, sublimi satis fastigio assurgit, propugnaculo potens marmoreo & tredecim machinis ferreis in portus accessum intenta. Ex adverso Castellum terrestris, in ipso

Castellum maritimum.

marì, cernere est Castellum maritimum, forma rotundiore, septem machinis æneis formidabile, ad portus, ostii, littorumque tutelam. Ejus jaculationibus expositæ sunt, Reciffa, Arx Georgiana, Brunonis, & Reductus. Nec longè ab arce Georgiana conspiciendam se præbet Arx Brunonis, quatuor propugnaculis & septem machinis æneis munita, suo insuper inclusa sepimento. Hinc pari intervallo abest Turris Castrensis sive Reductus, Domina Brunonis appellatione superbiens. quæ, sua quoque sepe circumdata, machinis geminis ex ære fusili defenditur. Castellum Australis collapsi restorationi incumbitur, recipiendis præsidariis viginti aut quindecim, ut civibus Olindæ adversus vagum & populabundum militem pro receptu sit. Castrum Wardenburgii Continenti ad-

Arx Brunonis.

Reductus Domina Brunonis.

Castrum Wardenburgii.

jacet, Salinas propè, quadrangularis olim figuræ, tribus nunc propugnaculis validum. nam quartum poni soli vitium prohibebat. Hoc cum hostium stratagematis oportunitate crederetur, dejectæ cortinæ duplices & valli fuere, ea parte, qua hosti accessus. nunc ex propugnaculis tribus turres castrenses factæ, ipsis vallis sublimiores, quibus impositæ machi-

machinæ æneæ arcendis hostibus. Ernesti
 castrum in Insula Vazii est, ad latus Reciffæ
 Australis, detragonum, fossa latiore, sepimento
 & propugnaculis munitum. Fluvium & terrarum
 plana tuetur, ut & recens hinc natum Antonii
 Vazii oppidum tormentis quatuor. hoc ipsum,
 qua parte Ernesti arcem aspectat, apertum
 patensque, reliqua sui parte, qua Continentem
 respicit, altiore vallo clauditur, quem ob
 angustiam habitantium & fundi penuriam,
 ad Frederici usque castrum profecti necessum
 fuerit. ut duobus hinc inde castris Frederici
 & Ernesti inclusa Mauritiopolis, minus
 sibi ab hostili insultu metuat. imposita illi
 tormenta ænea quinque. Frederici Henrici
 castrum pentagonum sive quinquangulare
 appellatur, à numero propugnaculorum,
 ampliore fossa & lorica & sepe insuper
 cinctum. cui ad robur accessit opus Cornutum
 duplex, majus minusque. plantiæ omnem
 æstuantem & insurgentem mari operam,
 nec non cornutas istas munitiones ab
 hostium propiore accessu machinis octo
 æneis vindicat. In interiora progressis,
 ad ripam fluminis Capivaribi, quatuor
 turre sive Reductus præmuniunt à longè
 Reciffam, remorando hosti. quæ collapsæ
 jam nec integræ ultra. In Afogadis
 Castrum Principis Guilielmi vallorum
 sublimitate, robore, elegantia, & quadratâ
 forma conspicuum, sepimento adhuc & fossa
 tutum,

II.

*In insula
 Vazii.
 Ernesticastrum.*

*Antonii
 Vazii oppidum.
 Mauritiopolis.*

*Frederici
 Henrici
 castrum.*

*Quatuor
 Reductus.*

*Castrum
 Principis
 Guilielmi*

aditus Vergearum (vox planitiem significat) &, quæ in mediterranea ducunt, vias tutantur, tormentis æneis sex.

III.

Tamaricam Insulam hæ arces defendunt:

In Tamarica.

Arx Auriaca.

Civitas Schoppia.

Turrescafirenses.

Arx Arausionensis sive Orangia, ad ostium portus Australe, quatuor propugnaculis formidabilis, sepimento ambita, ob aquarum in fossis defectum. machinis bellicis duodecim armatur, æneis sex & ferreis sex. Civitati Schoppia Arcem facit circumjecta templo & suggestui castrensi munitio, quæ portum tuetur, ut à parte oppiduli Boreali, portam Turris castrensis. E suggestu vim minantur tormenta undecim, duæ æneæ, novem ferreæ. Est & alia turris quadrata, ad Boreale ostium, quæ aditus tribus machinis ferreis propugnat. Paraybam defendunt Arces,

IV.

In Parayba.

Margareta.

Restinga.

S. Antonii Arx.

Frederica civitas.

Margareta, omni munitionum genere, fossa, vallo, lorica validissima, quatuordecim machinis æneis in hostem ferox, ferreis quadraginta duabus: Restinga, ex arenis exurgens, palis septa, machinis æneis quatuor, ferreis duabus in hostem instructa: S. Antonii Arx Borealis, mari ferè absorpta, in Turrem terrestrem septo & machinis suis tutam transit. Fredericopoli Franciscanorum monasterium vallo cinctum pro Arce est, quam munitiones semilunares roborant, fossæ, sepes, & machinæ decem. Est & Turris hic castrensis ad portus securitatem. In Fluminis Grandis præfectura Arx Ceuliana mari im-

V

In Fluminis Grandis

minet,

minet, munitissima situ & opere, & machinis decem æneis, sedecim ferreis. Hæ Borealis Brasiliæ Arces. Ad Australe Reciffæ latus, primum occurrit promontorium Augustinianum, ubi Arx Dussii portum asserit machinis sex, cui adversus subitos hostium assultus, Castellum Domburgicum prætenditur. In portus aditu ad montis pedem suggestus est lapideus, è marmore, machinis tribus vim arcens, & impediendo navium accessu peridoneus. à tergo is patet, nec enim ea parte illum claudas, ob montes hinc inde præaltos, quibus proximè adjacet. Portum Calvum, voce ominosa *Boni successus*, quod Arci nomen, turamur. in fastigio montis posita, quadraginta pedum altitudine eaque præcipiti assurgit. robor addunt fossa, sepes, lorica, machinæque septem æneæ, præter ferream unam & quas lapideas vocant, duas. Arx Mauritia Flum. Francisci tractum propugnat, in monte alto & acclivi exstructa, quinque vel sex ab Oceano miliaribus, ad ripam fluminis Septentrionalem. ab uno solummodo latere ad eam aditus. propugnaculis quinque, tormentis ex ære fusili septem valida, planitiem circumjectam, per æstivos menses aquis restagnantibusmersam, suæ potestatis putat.

Arx Censiliana.

VI

In promontorio Augustiniano.

Arx Dussii.

Castellum Domburgicum.

VII

In Portu Calvo.

Arx Boni Successus.

VIII

Ad Flum. S. Francisci.

Arx Mauritia.

In Armamentariis apparatus bellicus reliquus hie est: pulveris pyrii pondo sexaginta septem millia. Fistulæ, (quas musquettas

Armorum in Armamentariis Indiculus

vocant) quinquaginta. glandeum plumbe-
 arum libræ millies sexaginta, funium, adac-
 cendendum pulverem, libræ millies triginta
 sex. Balthei, è quibus capsulæ pulveris pro-
 mæcundæ dependent, ducenti. fistulæ mino-
 res, sive sclopi in equitum usus duodecim. si-
 lices pyritæ millies quinque. navales fistulæ
 in nauticorum usus quadraginta. ut & aci-
 naces sedecim, bipennes octo, secures e-
 questres centum & nonaginta novem. ma-
 nuariæ mille & quadringentæ. falces silvati-
 cæ centum. vehicula vehendis glebis o-
 ctoaginta. vectes obserandis portis tres. pen-
 dulæ quadraginta. pilæ majores mille & sex-
 centæ, disparis ponderis decies mille, trecen-
 tæ & quinquaginta. secures quinquaginta.
 ferræ difformes c x. terebræ x. Aliorum u-
 tensilium militarium inopes sumus, qualia
 sunt fistulæ aut bombardæ longiores, hastæ,
 falcatienses, tubæ, ligones, tympana, secu-
 res majores, mallei, matriculæ fundendis è
 plumbo glandibus, asseres, ad purgandos
 gladios requisita, clavi omnium generum,
 limæ, aliaque. quæ postulata toties sefellere
 exspectationem, & collapsas hic illic arces
 operaque invalida spectati, in causa sunt.

Cibario-
 rum ino-
 pia.

Cibariorum penuria major, ut famis certissi-
 mæ metum reliquerim meis, nisi succurratis
 ocyus. Erogatæ singulis ex mandato vestro
 pecuniæ in victum fuere, pro muneris digni-
 tate. sed parcius transmissio comæatu, demen-
 sa

sa ista dari ultrà non potuere. ut pecunias
 ex mercatu Nigritarum & Ingeniorum redi-
 tibus profectas, impendi necesse fuerit. Ha-
 rum quoque defectu velut ad incitas redacti,
 ærisque in loculis, eduliorum in conditoriis
 indigi, indigenis severè, capitis pœna, impe-
 ratum, uti farinam pecorumque quantum fa-
 tis, alendis civibus ac præfidiariis in urbem
 apportarent, daræque in fidem syngraphæ
 fuere, quas postmodum ære redimerent. Sic
 NECESSITAS necessitatem trudit & rigida im-
 peria extorquet tyrannus gula. Vix dixerim,
 quantis damnis hæc annonæ penuria Socie-
 tatis æraria mulctaverit. quorum annuos re-
 ditus è vectigalibus & tributis sola devora-
 vit esuritio. expositis summo discrimini Ar-
 cibus, quarum tutelæ, inter istas egestates,
 impares eramus. Profectò salutem publicam
 hostium potius negligentia, quàm curæ no-
 stræ imputare habemus. neque enim constat
 militi animus, languente corpore. nec vali-
 diore telo manibus tela excutias, quàm fame.
 FRUSTRA viros volumus, quos hominum
 sorte vivere non patimur. Fallit D. D. vestras
 proventus domestici persuasio, ut qui tantæ
 multitudini non sufficit. Fallunt eduliorum
 missitationes per mercatores, quæ in Ingeni-
 is magnis preciiis distrahi solent & in locis
 mediterraneis. adhæc incertæ expectationis
 sunt, quia arbitrariæ.

Militarium cohortium aliæ in præfidiis

Arcium habentur, aliæ per pagos distributæ agunt, ob faciliorem victum, & incertum, quâ littorum parte, classis Hispanicæ appulsum, etiam adversus hostium in fines nostros irruptiones. Arcem Mauritiæ ad ripam S. Francisci quingenti & quadraginta armatorum insidère, signis ducibusque distincti. Alagoas ducenti & nonaginta tres. Camarigibam & Portum Calvum quadringenti & octoginta. Serinhæmum ducenti & quinquaginta, supra quingentos. Pojucam septuaginta quinque. Panteræ molendinum septuaginta novem, Promontorium S. Antonii ducenti & quadraginta. Arcem Duffiam centum & septuaginta. S. Amari territorium centum & septuaginta. Moribecam centum & septuaginta quinque. S. Laurentii pagum quadringenti & viginti duo. Arcem Principis Guilielmi in Alagodis ducenti sexaginta tres. Frederici Henrici ducenti & triginta. Insulam Vazii cohors prætoria. Ernesti arcem centum & octuaginta. Reciffam ducenti & septuaginta septem. Brunoniam arcem centum viginti quinque. Olindam centum nonaginta tres. Iguarazam nonaginta tres. Orangiam arcem centum & octuaginta duo. Gojanam centum & sexaginta quinque. Fredericopolim centum & unus. Margaretam trecenti & sexaginta. Ceulianum Castrum octuaginta octo. Ad has copias à meo discessu accessere è Zelandia, in supplementa missi cen-

centum quinquageni. è Boreali Hollandia sexageni sex. Vt militum numerus omnis sit sex millium, centum & octoaginta. At Siam dilecti è copiis milites quadraginta tumentur. Instructis munitisque hac militum manu arcibus, nihil reliquum, vel ad invadendum hostem, vel ad defendenda cursoriis copiis adversus classem Hispaniensem Brasiliæ littora. Sanè, nisi hanc diminuisset fatalis calamitas, patuissimus hosti vim facere aggresso. Nam quo tempore hanc oram prætervecta Bahiam subiit, non is nobis erat militum numerus, sed facta accessio adventu legionis Artifoskianæ. Hosti erant milies ter, quos recenti appulsu ex Hispania advexerat. conscripti insuper in Sanctorum Sinu septingenti. quibus accessuri erant bis mille, quos Banjola Comes ducebat, & Brasilianæ gentis mille. Adhæc spes illi erat, fore, ut inter nos habitantium bina millia exuta fide Hispanis se adderent. Quibus certè copiis pares non eramus, utcunque contracto & corraso undique milite, opposuissimus audaciam. Nostrorum numerum, ut belli mos, auximus mendacio, comprimendis seditiosorum, si quid moliri animus esset, ausibus, & terrendo famæ strepitu, quo bella constant, hoste. Verùm ex quo in Sinum devenit, nihil tanto apparatu dignum ededit. Solum Vidalium & Magalhainsium duces cum modico agmine in pagos Brasilianorum immisit,

spar-

sparsis litteris, quibus Comitem Torrensem, Sinus Sanctorum Gubernatorem prædicabant, animosque impelli faciles infirmabant. Etiamnum circe Vergeas & Moribecam oberrant, & quia occultis viis de die, noctu notioribus vadunt, vix deprehendi possunt. in unum negotii habent, quod pecunias Ingeniorum dominis extorqueant, obvium quodcunque diripiant, milites nostros palantes armis exuant. at vetitum sibi asseverant, incendiis levire in arundinum plantaria & vastitatem facere. Vagantur quoque passim, nulla Regis fide aut stipendio obnoxii, populatores Mulatæ & Nigritæ, magnæque dispendiis affligunt incolam, ipsi latebrarum sciri & elabi docti. Navium majorum & minorum, quas Brasiliæ portus, Sinus, littora habent, nomina, ut & nauticorum numerum syllabi exhibent. Ut sua Brasiliæ securitas, Societati utilitas, Reipub. omni decus perpetua sint, necessum fuerit absque cunctatione mitti naves & nauticos, arma & com meatum, militem & vestimenta. quæ cuncta asserendis imperiis faciunt. omnium egeni, desideriiis omnia complectimur. nec sperari victoria possit, vel navalis vel terrestris, absque istis adminiculis. inermes vecordes, armati audentiores sumus. Quantum æris sit debiti, quantum in Officiales expensi, docent rationaria. Vberiore longè præsentis anni, quàm elapsi fuit, messem expe-

*Navium
census.*

spectamus. Illud querelis inferam, navium
 plurimas invalidas & quassas non ferre pela-
 gus; eas, quas mittitis, statim ab appulsu
 commeatus egere. quem ipsæ copiosum, re-
 cens è patria missæ, ad vixisse debebant; alias,
 ob navalium sociorum inopiam, militis
 nostri egere, ad navales operas. Nondum
 omnia dixi. ambulat malè vestitus miles, vix
 adversus pudorem amictus. Et licet hono-
 dum non aversemur, nec urgendum poi-
 camus; at honestius tectum velimus. cum
 non ab armis solum decòris, sed & ab habitu
 & cultu corporis, animos sumat, Quamo-
 brem ex honore & re fuerit Societatis, si
 vestes & fomenta istiusmodi elargiatur ipsa.
 cum precia, non absque lucro, stipendiis
 deciderè promptum sit, Nec agrè ferunt
 Martis filii, istud fieri, cum stipendii integri
 solidique compotes facti, tantæ felicitati im-
 pares sint, & ocii fortunæque prodigi po-
 pinis ac comestationibus æra inertes dete-
 rant; vel victâ, ut putant, paupertate, in pa-
 triam ad suos abituriant. At omnium ma-
 ximè infestam Bahiam experimur, ut unguem,
 in benè habito corpore. terras grassatoribus,
 maria navigiis tenet. quod facilè ipsi, ob por-
 tus & Sinus ubique obvios. ut, stante hac
 Carthagine, nulla sit futura nobis à bello ré-
 quies. Hic colophon addendus tot trium-
 phis, hoc Caci antrum & maleferiatorum
 latibulum expugnandum Sociis. hîc labo-
 rum

*Querela
 de male in
 struendis na-
 vibus.*

*De male
 vestito mi-
 lite.*

De Bahiâ.

rum apex fuerit & summa. Verùm ista aufuri magnis adjumentis egent. neque enim fortunæ solum beneficio juvantur, qui pugnant, sed manu & robore. Ad ejus expugnationem, opus exercitu millium quinque, probatæ militiæ & fiducia. Hos hîc in Belgio scribi suaferim, & ab armis idoneis instructos transmitti, ut addi illis possint Brasiliensis militiæ & locorum istic gnari. Quo verò terrorem mari quoque circumferamus, naves requisiverim majores octodecim totidemque Liburnicas, navalibus lociis armisque validas. Has in Brasiliæ littoribus stare cupiam, sub Autumni initium, ut mensibus Martio & Aprili, quibus quies est castris, ob perpetuos imbres, vel sacchara in patriam transvehant, vel in Occidentè fortunam insigni aliquo facinore demereantur. Etiam minorum navigiorum egemus, lemborum, scapharum, vectoriarum, onerandis & exonerandis majoribus. quæ annorum plurimum decursu attritæ, luxatæ fractæ, vel merse etiam casu, periere. Ærarii ea est inopia, ut nisi præsentissimis pecuniis refocilletur, rationum metuenda sit conturbatio. Sacchara, nisi præsentario ære, vendere detrectant Ingeniorum Domini, veriti, ne adventu classis Hispanicæ migrandum sit emptoribus Belgis, & sic peritura sint debiti nomina. Hæc ferè summa illorum est, que promptus consilii animique Dussius, apud Potentissimos

De minoribus navigiis.

De avariis.

Ordines, Principem Auriacum; & XIX- viros scripto exposuit.

Verum antequam turbata magnis Classibus maria & celeberrimos navales conflictus referam, libet amœnioris argumenti narratione edulcare lectorem, illorum exemplo, qui in mensis ferinæ vervecinam interponunt & solidioribus ferculis bellaria. Fuit olim & est etiamnum erectioribus Ducibus & Principibus hoc studium, non solum claris in hostem facinoribus bellisque extendere gloriam, verum etiam illa ipsa belli tempora honesto otio diffindere & Operum illustrium ostentatione magnificentiam explicare. Fecit idem Nassovius, & prorogato imperio, inter tot negotiorum onera, primum condendo sibi Palatio, inde & Pontibus duobus occupari voluit. illo in suos magis usus, his in publica commoda. Iniquus in Superiores sit oportet, qui dignationis fulgore & stirpis magnitudine supra vulgarem sortem positus, spiramentum aliquod laborum & delectamenta invideat. ea præsertim, quæ ab augustiore domo, à viridariorum amœnitate, ab arborum, herbarum, picturarum multiplici elegantia petuntur. Habuit Roma architectos, habuit agricolas Orbis victores. quorum manus una in agris & villis fuit, altera in castris & vallis. Curios innuo & Augustos, Fabricios & Lucullos, Pompejos & Marcellos. Et sanè solet ædificiorum

Thucyd lib. 10. *Thucydides* feriorum splendor & apud cives domi & apud externos, maximè hostes, potentiæ speciem præbere. ut apud *Thucydidem* differit Alcibiades. Nec refert, dignitatem ornari domo, modò non ex domo tota dignitas quæratur, & magis domus domino, quàm hic illa honestetur. Secus lapides saxaque, signa, aula & omnia potius, quàm seipsum visendos efficiunt. nec divitiæ ipsis in decus, sed opprobrium fulgent. Erat eâ terrarum parte, quam *Antonii Vazii* infulam vocant, à pristini possessoris nomine, area, ingensque fundi spacium, *Ernesti* arcem inter & *Triangularem*, fluminibus duobus, *Capivaribi* (appellatio à *Capivariis* amphibis porcis est, quorum frequens in hoc flumine captura,) & *Biberibi* interceptum. planities horrida, inculta, nullis arboribus, nullo frutice induta, fœdebat situ. In ulteriore *Capivaribi* ripa collis eminebat, nociturus urbi per belli tempora, ut quæ nullo hac parte cincta vallo, hostium injuriis oportuna patebat.

Nassovius hortum in insula Vassij condit Non semel *Supremi Concilii Senatoribus* id consilii dederat *Comes*, ut vallo *Arces* istas tutandæ *Areae* committerent. at non persuaserat, ob grandiores sumtus. quos cavere, cum usus est, frugalium quidem est & mercantium. sed non imperia in hostico parantium, Visum *nihilominus Comiti*, ne nuda *Area* objectaretur hostili offensæ, arborum conditione obumbratam oculis eripere, tum, ut

Hæc confecta fuere
 AD. MD
 IO CXX
 XIX. &
 sequentib.

ut ab earum fructibus civis milesque, duris temporibus, alimenta solatiaque caperent, tum ut securior esset habitantibus ista statio. Etenim fuere tempora, quibus negato, ob fluvium, in Reciffam aditu, civium trecenti ultra fluvium progressi, carpendis malis aureis, ad internecionem penè cæsi, necessitate domesticæ annonæ serò discerent. Quare, ne gravis esset ærario Nassovius, nec minus consuleret publico, mercatus suo ære fundum hunc fuit. quem non amœnitati solum, sed & suæ & suorum valetudini simul ac securitati dicaret. Hæc tunc oria placuere à negotiis publicis fesso. Hac rusticatione vacivas horas distinxit optimus Imperator. ut quoties Reip. non liceret, naturæ contemplationi vacaret, & post belli strepitus, de bello hac in pacis sede cogitaret. Et sanè processere feliciter operæ, & peractus labor admirationi spectantibus fuit & voluptati. Id, quod olim subsecundariis temporibus agebat Diocletianus Imperator, ipse areolos in horto partitus culturæque & arborum plantationibus vacans. Ædificium eâ curâ à Comite fuit, ut spectata salubritas fuerit, curata tranquillitas, parta loco securitas, neque neglecta hortorum amœnitas. Etenim is ordo indigerendis arboribus observatus, ut undique Arcium & Suggestorum tredecim patrocinio tuta essent viridaria. Surgebant Cocix spectabili serie septingentæ, pro-

Q

ceriores

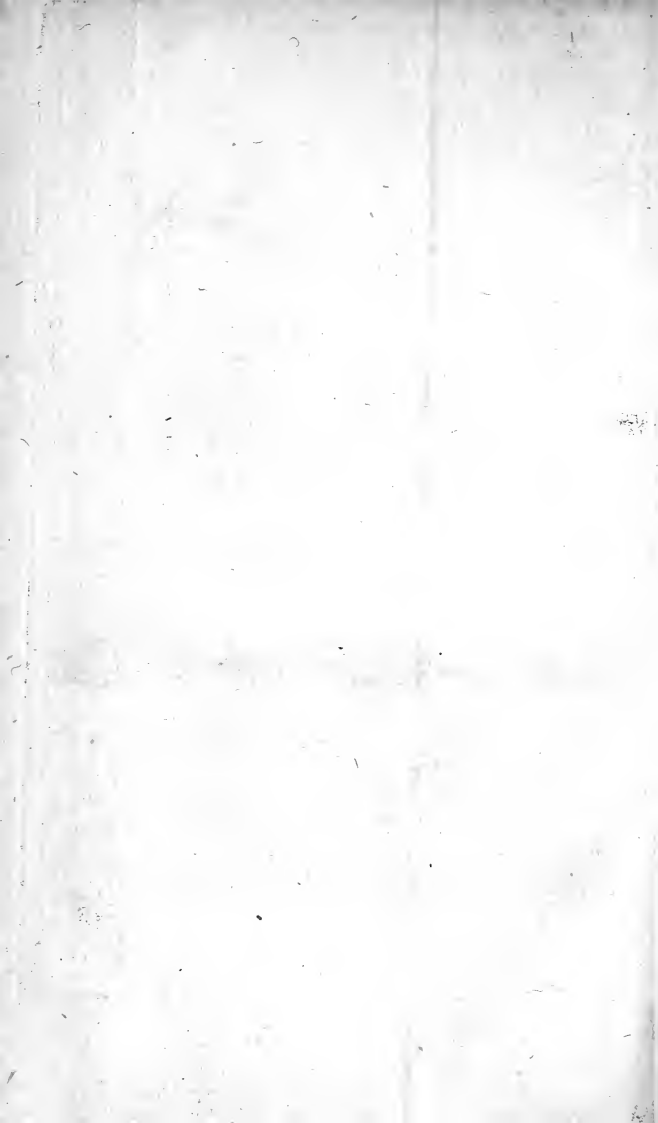
ceriores aliæ, aliæ humiliores, quarum quædam caudicem attollebant quinquaginta, quædam quadraginta, quædam triginta pedum altitudine, priusquam ramorum attingeret divergia. Has, cum transferri non posse omnium esset opinio, scitè effossas, petoritis, trium quatuorve miliarium spatio, vectari & pontonibus trans fluvios deportari in Insulam iussit. translatas, non labore solum sed & ingenio, excepit amica tellus, eaque fœcunditate, præter omnium spem, implevit annosas arbores, ut primo ab insitione anno, mira nascendi aviditate, fructus dederint copiosissimos. Iam septuagenariæ & octogenariæ erant, veterique proverbio fidem imminuère, Arbores annosas non esse transferendas. Illud singulare, è singulis tantum fructuum provenisse, ut octo imperiales valerent. Post Cocias, suus locus erat ducentis & quinquaginta duabus Aurantiis, præter sexcentas, quæ aliæ aliis decenter junctæ, pro sepimento erant, & fructuum colore, sapore, odore, delicias tot sensibus faciebant. Erant, limonum grandiorum feraces, numero quinquaginta & octo. quæ citria dulcia ferrent, octodecim. quæ granata aut mala punica octoaginta. quæ ficus, sexaginta sex. Adhæc ignotæ terris nostris Papajæ, Mammæ, Ienepapæ, Mangaræ, Calabassæ, Acajousiæ, Ovasiæ, Palmæ, Cerasi Brasilianæ, Pyri Punicæ, Aratucæ, Sempervivæ, Bacovæ,

A. Fluvius Bibaribi.
 B. Friburgum Palatum.
 C. Comis.
 C. Stabulum.

D. Arborum ex Cocis alysi
 arborum generibus.
 E. Porta Palaty.
 F. Castrum Ernesti.

G. Coenobium.
 H. Castrum Waerdenburchy syue
 Triangulare.
 I. Curia Suprema Senatus.

Bacovæ, sive Bananes. Cernere erat Tamarindos, Castaneas, Dactylos quoque sive caryotidas, Vineas, singulis trimestribus, maturis uvis graves, herbas, frutices, huminascentes fructus, legumina, aliaque hortorum decora, ad Medicorum & Chirurgorum usus. Is plerisque dictarum arborum genius est, ut toto anni decursu & florem & maturos fructus, juxta immaturos, ostentent, quasi una eademque arbor, alia atque alia sui parte, pueritiam, adolescentiam & virilem ætatem ageret, herbescens, adolescens, adulta. His successibus, hac naturæ benignitate lætior Nossovius, cum jam Recissam omnem absconderet eminus spectanti hoc Arboricetum, subiit animum voluptas condendi hinc Palatii & Prætorix domus. cum dignè habitare ament Heroicæ & Dictatorix animæ, & à multitudine non dignitate solum & habitu, sed & domicilio discerni. Nam, quam illi Domum destinaverant Societatis primores, ruinam minabatur; nec sine maximis impendiis nova decora admittebat. Palatio, (FRIBURGO illi nomen, tanquam libertatis Arci) turres erant duæ sublimiores, in Viridarii meditullio, sex septemve miliarium intervallo è mari spectabiles. quæ pro Pharis sunt navigantibus. Ea, quæ lucernam ignesque è sublimi fastigio protendit, id officii præstat nautis, ut conspirantibus in navigantium oculis Castellii littoralis angulo & hac ipsa

Vt & Palatium
FRIBUR
GVM.

Friburgum duabus turribus conspicuum.

Turri, certam tutamque monstret portus
 subitionem. Ex his desuper spectanti, hinc
 Continentis plana, inde longè latè que maria
 patent & adventantes è longinquo rates a-
 pereunt. excubiis idoneæ & speculandis de
 die prædonibus, hac quoque utilitate struc-
 turæ elegantiam & necessitatem commen-
 dant. Ipsi Palatio prætenditur Suggestus
 militaris, velut ex ipso emergens flumine,
 marmoreus totus, & machinarum decem
 capax, ad fluminis securitatem. Nec silentio
 præterierim, in hoc Viridario puteos dari,
 trium aut paulo plus virgarum nostratium
 intervallo à fluminibus remotos. qui falsis
 aquis circumfusi, dulcis aquæ copiam incolis
 præbent. sive soli obnixa firmitas falsas aquas
 arceat: sive percolatæ per terram, falsedinem
 exuant: sive altiore, quàm est fluminum,
 vado scaturiant. maximus istorum usus, cum
 per hostes circumjectos dulces latices foris
 peti nequeunt. at quod magis mirere, lon-
 gius à littore in mediterraneis, puteos inveni-
 as, falsis aquis dissimiles. Idem Hortus pis-
 cinas habet amplissimas tres, omni piscium
 genere instructissimas, præsentissima civium,
 deficiente annona, solatia. Primo trimestri,
 ex quo effossa fuere vivaria, tam copiosa pis-
 cium captura fuit, ut vix tres scaphæ ad vec-
 turam suffecerint, præter eos, quos militum
 desideriis indulsit Comitis liberalitas. Sunt
 & aliæ, in collimitio horti, piscinæ, in ipso
 flumine,

flumine, sepimentis inclusæ. quæ, æstuante mari, ingentem piscium vim suppeditant. non semel accidit, ex una capturâ rediisse ad dominos florenos centum, ubere satis quæstu. Fulget nitetque etiamnum Friburgum, Insulæ Vazianæ præsidium, civium delictum & voluptas, Nassoviæ magnitudinis in alio Orbe perenne monumentum. Vtique mirum, quàm hæ structuræ & ædificia Lusitanorum fiduciam labefactaverint, nostrorum verò auxerent, benè de imperii hujus statu opinantium. quem tantis impensis & quidem suis illustratum iret Nassovius. Etenim DESPERANTIBVS publici negligentia subit, & quam fato suo affinem ac perdendam conjectant rempub. perdi absque cura sinunt. Quos dejecerat de classis Hispanicæ adventu concepta trepidatio, metum proscribere, ædificante Nassovio, ut cujus jam maximè interesset, ne quid Brasilia detrimenti caperet. Alacrius ex eo molarum fabricis, taliesque tum sacchariferis, tum Mandiocæ inhumanis, incubitum fuit. erigente omnium spes & nequaquam de Rep. desperante Imperatore. cui, ob hoc, ut Varroni olim Romana, nostra quoque gratias debet Respublica.

Insulam Antonii Vazii, Frederici castro *urbem* quinquangulari, vallo annexuit. quod spaci- *Mauritiam a suo* cium omne stagnis interfusus & arbustis hor- *nomine* rebat, ut supra humanam fidem fuerit, urbem *condidit.* illic condi posse. At nunc conditam esse,

Nassovii industriâ, oculati credimus. utpote cui ingenium & audacia erat, etiam quæ natura prohibuisset, per artem & labores tentare. Plateis suis & aquæ ductibus, urbium more, distincta, ædificiis speciosis & à mercium conditoriis instructa habitatur. Illi publica Supremi Concilii, Prætoris & Scabinorum autoritate, MAVRITIÆ inditum nomen, uti Alexandria ab Alexandro, Constantinopoli à Constantino, Colonia ab Agrippinâ conditoribus. Illud à pietate fuit, quod condito in ea templo illustriore, Societatis, privatorum, civium & Comitum largitione, Deo urbis primordia, studia fortunæque populi consecraverint. Hæc cis fluvium Capivaribi magnificentiam Comitum loquuntur. ut & BOA-VISTA, quasi dicas, domus *Boni visus*, ob situs amœnitatem. nec enim alibi voluptates, cum vacaret, & quoties expediret, hîc præconcepta magnorum ausuum argumenta fuere.

*Etiã
Pontes
duos.*

Pontes insuper posuit duos, unum Recifam inter & Mauritiã, alterum, quo fluvium Capivaribi instravit, Mauritiã inter & Continentem. Nec enim à Veterum militia abludimus, cum & duobus pontibus in Galliis Ararim, in Germania Rhenum instraverit Cæsar, Danubium Trajanus Imperator. Causæ hæc fuere. Regnante Hispaniarum Rege, cum Brasiliæ imperium teneret Præfectus Albuquerque, deliberatum sæpè,

num

num expediret Olindam longius à portu marisque aditu remotam, negligi, incolasque in Reciffam & Vazii insulam transferri cui fini Insulam necti Reciffæ perutile foret. cum & fluminum circumlabentium oportunitate & Oceani appulsu invicta hæc loca crederentur. Verùm, siue imperitia militaris architecturæ & muniendarum arcium, rem tantam aggredi timentibus, siue amœnitate civitatis Olindæ abreptis, hæere usque consilia, nec eventum sortita fuere. Dissuadebant Lusitani, quibus ista terrarum connexio impossibilis videbatur. ob fluminis & æstus marini violentiam. Horum opinionioni accessere Architecti peritiores, ex Hispaniis accersiti. Verùm, ex quo rerum hic potiri cœperunt terrarum & aquarum subactores Belgæ, & belli sedem eligi Reciffam placuit ac Vazii Insulam, patuit excidio suo pulcherrima Olinda, & veluti fati damnata, flebilis apparuit. Dejecta, non belli furore, sed cōsilio, ædes, monasteria, Tempia, ruinæ suæ illachrymavere. Nec sacrilegia hæc, uti Phocensium in templum Delphicum furores, visa nostris, sed translatio sacrorum fure: mirantibus quamvis & Barbaris & Pontificiis, talia admittere ingenia omni doctrina exulta, pulcherrimis legibus formata, & de divino cultu persuasissima. Belgæ, quibus omnis locus æquè adorationi idoneus sacerque habetur, non impietatem hoc om-

*Destructio
pulcherrima
urbis
olinda.*

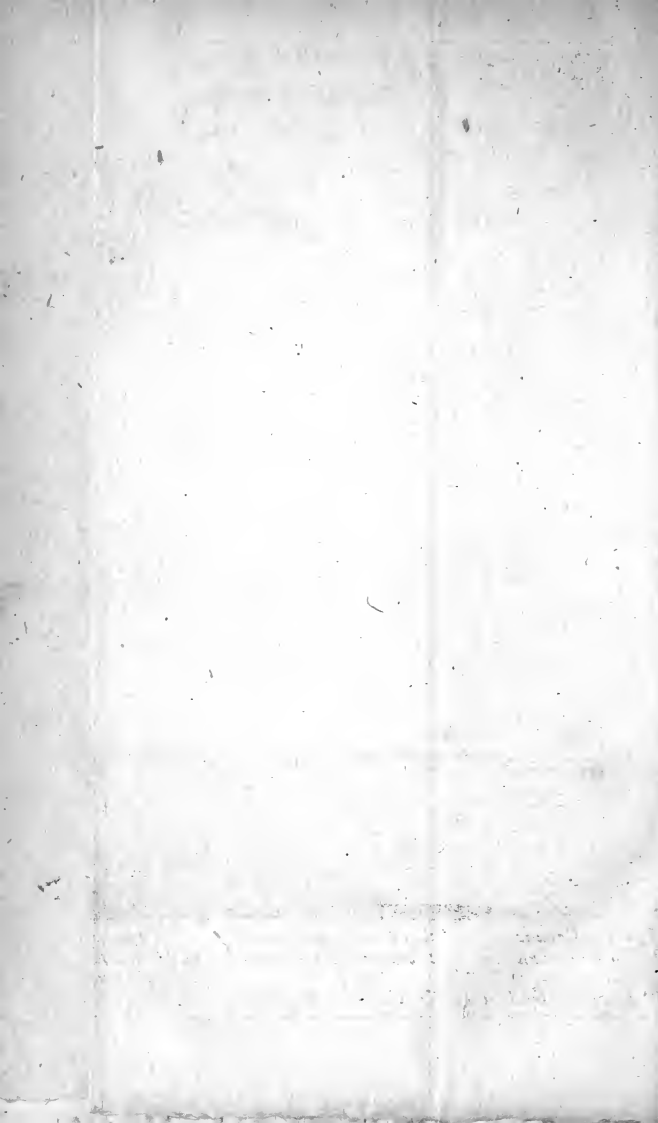
né sed prudentiam interpretabantur. ut qui
 Novæ urbi sacrisque suis securitate maiori
 consultum cupiebant, nec in Deum (ablit)
 esse injurii, sed tutius eundem & utilius ve-
 nerari. Nec tamen non, ut homines sumus
 & pulchro afficimur, miserari urbis angustæ
 vastationem poterant ipsi, qui vastabant;
 subritis ex alto & deturbatis ædiū sacrarum
 & profanarum, publicarum & privatarum
 fastigiis, quæ Solis vespertini radiis, gratissi-
 mo adspectu, verberabantur. Et nunc si vi-
 deas, collapsa jures Pergama, aut subversæ
 Carthaginis aut Persepolis rudera fœdo situ
 jacere. Ad eò nihil in humanis stabile perman-
 ensq; sinit vel iniquis ratio vel belli rabies,
 ut ne saxis quidē & Capitolis & surgentibus
 in cœlum Brasilicis, sua sit perpetuitas &
 quies. Magnæ Urbis reliquias & rudera pre-
 cio venalia in Reciffam quisque transtulit,
 novisque ædificiis aptavit materiem. ut
 abolita matre Olindâ, superesset à ruderibus,
 licet dispari vultu, filia *Mauritiopolis*.
 Non defuerant, opinor, tantæ calamitatis
 authoribus causæ, cur subverti Olindam
 placuerit. ne fortè latibulo esset hostibus,
 aut quia multo milite custodiri vallisque
 muniri oportuit. Secus parcere solent pietas
 & humanitas iis rebus, quæ ad bellum faci-
 endum non multum habent virium. Poly-
 bius certè rabiosorum esse ait,

*Ex ruderibus
 olinda nascitur
 Mauriopolis.*

Lib. v.

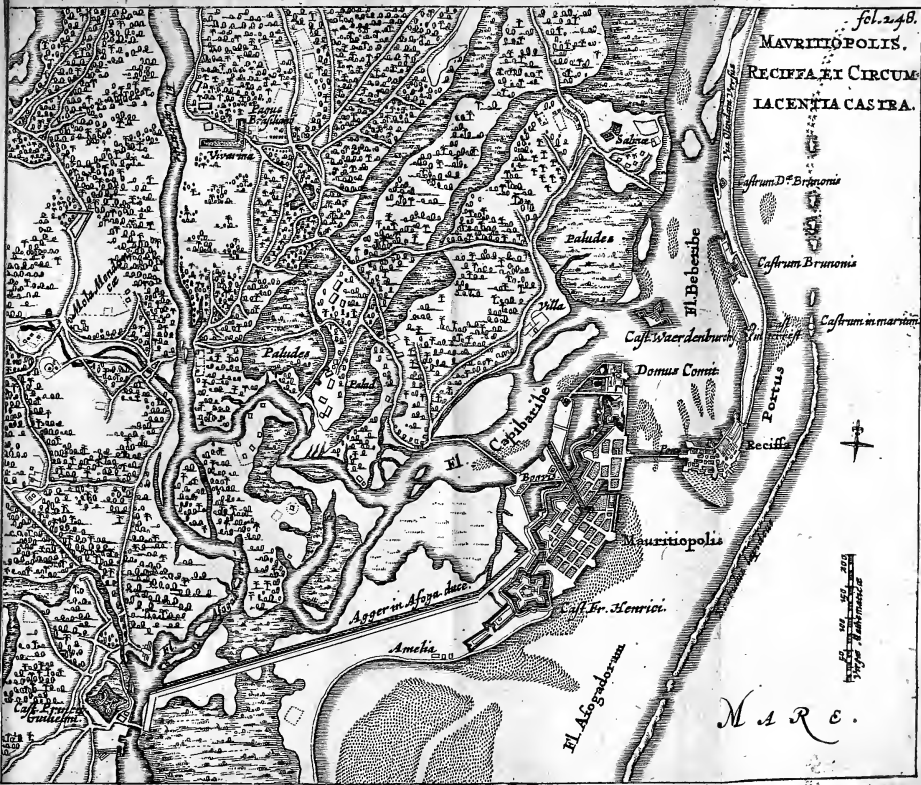

A. Aula Comitis.	E. Armamentarium.	H. Henri.	I. Arbusculum.	L. Fons Maurus.
B. Castrum Ernesti.	F. Navium extruendarum area.	H. Suggestus lapideus oppositus transitui per Gallicas angustias.	K. Moles exstructa subeundo per ar- bum flumini.	M. Castrum Wardeni- burchi.
C. Curia.	G. Castrum Frederici.			
D. Templum Gallicum.				

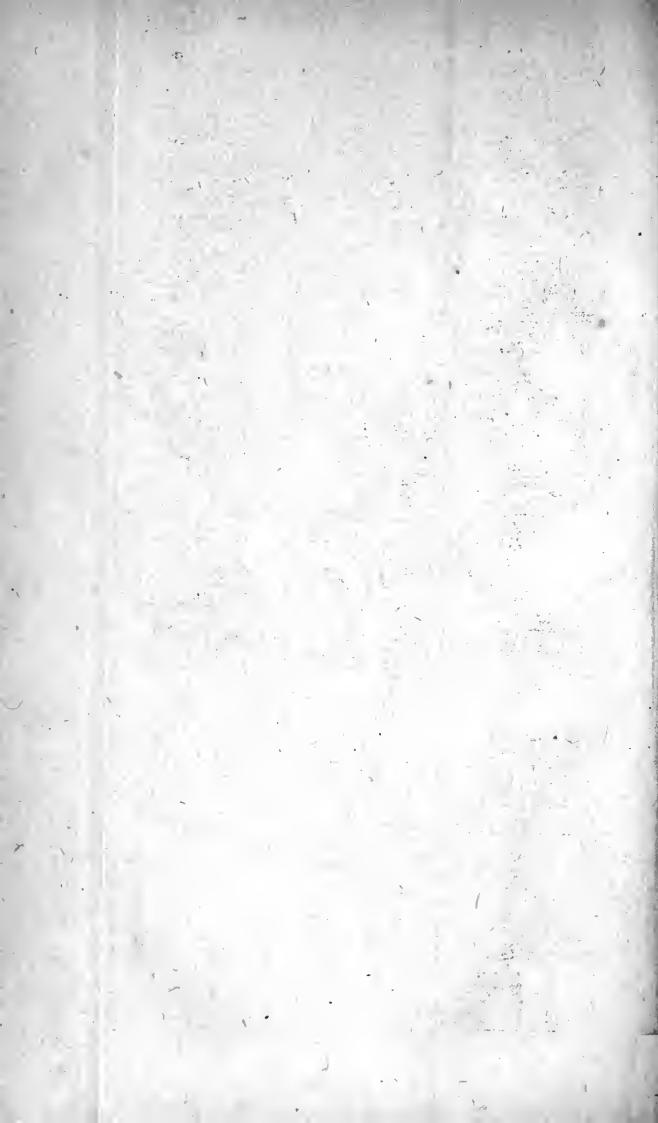

fol. 248.

MAURITIOPOLIS.
RECIFIA ET CIRCUM
IACENTIA CASTRA.

M. A. R. C.

ea perdere, quæ nec hostem perdita diminuunt, nec perdeni emolumento sunt. Et laudat Marcellum Cicero Verrina II. quod ædificiis omnibus Syracusarum publicis & privatis, sacris & profanis sic pepercit, quasi ad ea defendenda cum exercitu, non expugnanda venisset. Familiare Græcis & Romanis fuit, intacta servare Deorum delubra, ob rerum divinarum reverentiam. Quo magis à Christianis hoc exigas, licet sententiis opinionibusque ac ritibus majorum dissideant. Sicut IVCVNDVM victis est, ea loca spectare integra, quibus Numen suum colere assueverant; ita victoribus decorum, ea furori eximere, quæ Dei sunt. Hostis oportunitates Reciffæ & Insulæ Vazii edoctus, ob portus & flumina, stratagemate Reciffam antehac tentaverat. illud non nesciens, propter interlabantem fluvium, non posse ex Insula Vazii submitti auxilia, præsertim refugo mari, Littora & propugnacula prætergressus, propè erat, ut incautos occuparet, nisi fortè navalium aliquis arrepta sude præusta, accensam machinam in hostem explosisset. quo strepitu turbatis hostium ordinibus in fugam se dedere. Mauritius, sæpius exploratis Brasiliæ portubus & locis innumeris, ubi appulsus, & in quibus præsidium ac robur, unum hunc defensionis suæ sufficere judicabat, & inaccessum inexpugnabilemque non magno opere reddi posse. Ut talis

*Rationes
propter
quas Insulam
Reciffam jungi
placuit.*

esset, ponte jungi Insulam Reciffa sua sit, quò commodior esset saccharorum in Insulam transvectio. ut quæ non nisi refluxente mari transferri poterant. nec sine noxa, utpote ab aquis sæpe & fluctuum aspergine tacta. Erat adhæc trajectus per lintres periculi plenus, quos non semel vectorum pondere & frequentia, vel ventorum verberere mergi contigit. quin & abstinendum sæpè à trajectu fuit, ob procellosum mare, & turbata tempestatibus ostia, & iniquiorem æstum. Quæ suaferat frequenter, tandem persuasit, decretumque ponte sterni fluvium. Operis fabricam locavere Senatores bis centum & quadraginta floren, millibus. Architectus opus orfus & suorum operas gnaviter urgens, exstructis è lapide columnis pluribus, ad fluminis alveum processerat, ubi maxima profunditas. quæ remisso mari pedum adhuc Mathematicorum undecim deprehendebatur. Tunc diffusus sibi, diffusus arti, destinata exequi desperabat. naturam arte validiorem factus, nec tentanda prudentibus factu impossibilia: vix divina ope posse id perfici: è profundo attollendas moles in maximam altitudinem; non quietem fluminis impetuosii lapsus, non Oceanum dare. qui quò arctius stringeretur, acrius fureret. Fluvium præcipitem admodum & violentum ac nonnunquam imbrium mole comitatum, ripas longius submovere, & ubi angustior est, ibidem

fero-

*Reciffam
Insula
ponte iun-
git Nassovius.*

ferocem esse & vorticosum. Quæ profectò cuncta præmeditatum antè Architectum fuisse oportuit. Inhibendo operi ii frigidam suffundere, quos metus incefferat, nec vanus, ne jacto ponte transmigrarent è Reciffa in Insulam amœniorem plures, unde præcia ædium in Reciffâ imminuerentur. Quærelæ adhæc Belgarum litteræ, ejus Operis auctorem Comitem loquebantur, & tantorum sumptuum laborem publico periisse: absorpta aquis, inutili studio, centum florennùm millia; interrupta opera, semipendulum pontem, columnas tot exprobrare vana aggressis. Ità non sine specie queri videbantur, QVI PRIVATIS rationibus assuefacti, res imperio dignas & utiles eodem pede metiri consueverunt. nescientes Principum diversam esse sortem, quibus præcipua rerum ad famam dirigenda. Mauritius honoris sui interesse arbitratus, audere se, quod non perficiat, & infirmi esse ingenii, unius desperatione summæ rei diffidere, manum operi admovit, & suo ære congesta undique materiâ, non lapide, sed lignis, pontis reliqua fulcire occæpit. Excisæ è silvis arbores, ex arboribus trabes fuere, pedum quadraginta & quinquaginta longitudine, ob duritiem aquis impenetrabiles, quas pontis sublicas & fulcra esse voluit, fundoque fistucarum opera defigi, ad pedes duodecim, alias ad perpendicularum directas, alias obliquas, ut flu-

mini obsequerentur. Accendit alacritatem fabricantium alacritas Comitis. nec segnes videri voluere, ipso hortante & instigante, operasque singulis partiente, ea industria, ne alter alteri impedimenro esset. Bimestri labore consummatum opus fuit, totusque pons, in multas decempedas excurrens, hominibus, curribus, equis, viam fecit. Ita NIHIL difficile audenti, iuvante industriam pertinacia, hanc labore, hunc facili largaque liberalitate. Absoluto, omnium admiratione, opere, aperuit Senatoribus Comes facti causas. quarum inter primas præcipuasque erant quorundam è Belgio impropéria, impenfas grandes inutilesque objectantium. delendam hanc sibi culpam ajebat, cum non temerè hæc, sed rationibus maximis adductus cœptavisset. Senatores, quod improbaverant infectum, (id enim in magnis fieri assollet) jam successu probavére, & ut pons hic juris esset publici & Societatis proprius petivére. Nec difficulter à Comite id impetratum, hac tamem lege, ut primi diei reditus pauperum essent. Tanta verò, ob rei novitatem, eo die euntium & redeuntium frequentia fuit, ut collectæ pecuniæ summa sexcentorum & viginti florenûm fuerit. Annum vectigal viginti octo floren. millibus dividendum. civis jussus asses duos pro transiotione, miles & Nigrita unum, eques quatuor, boum vehiculum septem pendere. Trajectus

ctus navalis, qui ante Nassovii adventum, non nisi florenorum centies sex ærario inferbat, adeò sui precio crevit, ut nondum absoluto ponte sexies florenorum mille valuerit. quo sanè opimiorereditu, redemi poterant, in novi pontis experimentum, facti sumptus. Hoc adversus invidiam & calumniam stante, decessere, in Societatis commodum, de mercede condendi operis, quæ ex condicto biscenties mille & quadraginta mille florenûm erat, centies & duodecies mille floreni. Enimverò erogatis in pontis partem lapideis columnis innixam florenis centies mille, in eam quam absolvit Comes subliciam, non nisi vicies & octies mille, in lucro sibi deputare habet Societas, quod à primâ mercede reliquum est, florenorum centies & duodecies mille. Nec destitit utilis esse Societati Nassovius, verùm indefessus agendo, ut hujus pontis reditus invalescerent, alium adhuc pontem condi fecit, quo fluviûs Capivaribi transfiretur, ut è Continente incolæ in Insulam, ex Insula in Recifam continua & non impedita itione & redicione commearent. Hunc suo fundo, quem à Societate mercatus fuerat, superstruxit, ageribusque muniit, ne superfusæ ripis fluminum aquæ, aut turgescens Plenilunii & Novilunii Oceanus sisterent viatorem. Absolutus fuit festinis operis septem hebdomadam spatio. Sublicia validè con-

*Alium
pontem
condit, quo
Insulam
Vaxii Con-
tinentis
nectit.*

BOA-VI
STAM
condit.

fibulata & fistucis altè depacta, è Bibaraba
fuere. ligni genus est, in ætates durabile, pu-
trescere nescium. longitudo pontis virga-
rum Mathematicarum LXX XVI fuit. Im-
minet huic Domus ista, ad omnem amœni-
tatem parens, BOA-VISTA. quam suo solo,
suo ære inædificavit Comes, hortis quoque
& piscinis delectabilem. Hanc quotquot
contemplati fuere, Bajas in Campanis vil-
las, & Lucullanas in Latio posthabebant.
Hic naturam matrem congeffisse mortalium
delinimenta omnia & illecebras serenioris
vitæ perhibebant. non alio loco æquè ob-
lectamenta reperiri occupatissimis. Hic
Nassonus remissior, circumfusus suorum o-
perum adspectu, longè à patria & tot cogna-
torum Comitum & Principum terris, trans-
marina felicitate gaudebat. intuebatur astra,
nunquam visa Germaniæ suæ. mirabatur æ-
ris clementissimi constantiam & temperatæ
zonæ, qua vixerat, intemperiem averfabatur.
usurpabat oculis prætereuntium Barbaro-
rum & Nigritarum adustos vultus. alia arma,
alias domos despectabat. Videbat Corydo-
nes & Phyllidas simis naribus, pandis labris,
uberibus pendulis ducere armenta & greges
Europæis dissimiles. aliud volucrum, aliud
piscium genus prændenti mensas instruebat.
Hinc oculos per ea maria circumferebat,
quæ classibus insidebat; per terras, quas im-
perio, armis, legibus asserebat. Hic Bahiæ
bel-

bellum, prædatoribus pœnas, adventanti Classi terrorem, suis otia & commoda meditabatur & mandata Societatis prudentibus consiliis temperabat. Breviter, cœli, soli, aërisque multiplex beneficium, Rempubli- cam, hostem, Barbaros, Belgas, Fœderatorum decora & emolumenta Boa-vistæ ambitu meditabundus coërcebat. Fuit in hac Vazii Insula, uti Domus, ita & Cimeliarchium Comitum, in quod venientes ex utraque Indiâ, Æthiopiâ, aliisque regionibus naves, animalia peregrina, plantas, barbarorum suppellectilem, vestimenta, armaque in amœnitas & rarius Comiti spectaculum conferebant. Sæpè jacturam dominis faciunt operosiores structuræ, & imprudenter facta opera impensas frustrantur. Verùm Boa-vista, non ad oblectationem solum, sed & tutelam Insulæ & Mauritiæ urbis condita, ponti proxima imminebat, & è quatuor turrium speculis balistarum jactu adventantem hostem terreat.

At Nassovius post abitum Artifoskii, litibus domesticis, quæ privatum maximè tangebant, expeditus, curas terra marique circumferebat, & in subitum fortè Classis Hispanæ, quæ in Sinu omnium Sanctorum morabatur, adventum, maritimis arcibus & mediterraneis passim prospiciendum rebatur, ne quâ appelleret Hispanus & incautis superveniret. Paraybam ipse profectus, restaurari

*Comes ob
appulsum
classis His-
panicæ
munitionis
Arcium
passim in-
vigilat.*

munitiones & collapsa propugnacula imperavit, & quicquid ad præfecturæ istius tutelam faciebat, sedulo dispexit. Castellum Margaretæ sudeto munit, ob exsuccas fossas, quas collabentes arenæ, lambentibus & abludentibus sicca aquis, repleverant. Etiam arcem Restingam quæ portui objicitur, simili sepimento inclusit. At Boreale castium resecto propugnaculo in turrem castrensem coarctavit & tribus tormentis instructam terribilem fecit oppugnantibus. In Insula Antonii Vazii tria tribunalia erecta in Opere cornuto, portandis machinis. Castellum in super Arausionense in insula Tamarica, & aliud Ernesti, in insula Antonii Vazii & Principis Henrici ibidem, nec non Principis Guilielmi in Afogadis, itidem ob aquarum penuriam, palis circumdatum defendit, ut & ipsam Reciffæ frontem. Factum id quoque per Herckmannum, ad Caput S. Augustini, ubi Arx Duffiana est, per tribunum Coinum in portu Calvo, ubi arcem Bonaventuram sive boni successus imbres vehementiores nimbi que abluerant & non uno loco dejecerant. Restituta quoque Olindæ ad Austrum munitio, ne evocatis præfidiis, pateret urbs prædonibus. Facti militum ubique delectus, & sub novis centurionibus, procen-
 turionibus, vexillariis ordinatæ copiæ, ut neque militum duces imperio, neque ducibus milites benè ordinatus obsequio deesset. Missæ

naves aliquot, quæ insidiarentur iis hostium navibus, quæ è fluvio Argenteo & Ianuæi annonam advectare credebantur. Et ne nostros commeatus destitueret, vetitæ evectiones carniū salitarum, laridi, butyri, casei, piscium induratorum, farinæ, olei & vini Hispanici, reliqua cibariorum genera concessa iis, qui Ingenia inhabitant, alendis operariis. Accitos circumquaque Brasiliānorum duces & primores ad belli Societatem apta oratione Nassovius invitavit: *De omnium salute jam agi. pari ultione Barbarum & Belgam, indigenam alienigenamque terreri. hunc ob veteres iras, illum ob defectionem & præbita Belgis auxilia, non gratiæ sibi ab Hispano tantillum, sed certa exitia promitterent: discerent, non offendi reges impunè: in exemplum puniendos, qui armā hostibus spreto Rege commodaverint: diffidentiam ipsis salutarem, spem veniæ perniciosam fore; communi se potius fato morituri involverent, quàm aternū servirent. Interesse quoq; fama ipsorum ajebat, si rebus dubiis audirent fidi, non suspensi nec mobiles: quamvis Barbari dicerentur Europæis, voce horrida, non tamen se barbaros fide, obsequio & opitulandi studio ostenderent. Servarent, à quibus se servatos scirent, junctisque viribus ruerent in gloriam & defensionem potius Patriæ, quam desertæ laudem domi forisque referrent. Arma vestra animosque militiæ nostræ assuetos, in expugnandis Povacaona & Siaræ Arcibus, in pellen-do Banjola, tentata Salvatoris urbe expertus sum. his constantiam & perpetuitatem addit. Enim verò,*

*Insidiatur
hostium
navibus.*

*Brasilia-
norum Du-
ces ad bel-
lum hōr-
tatur.*

ut summa loquar, aut nunc depellendus hoc à littore hostis est, aut actum de omni imperio fortunisque sigulorum. Erecti ad hæc verba, in armis se affore uno ore promiserunt, parique cum ipso discrimine pugnatueros, & quocunq; imperantis vox & salus, ituros. quam ipsoꝝ liberalem & cordatam responsionem Comes ratam habuit & gratam, distributis in singulos donariis. Censis ubiq; civibus quotquot ruri degebant, Belgis, Germanis, Gallis, Anglis, aliisque, dati Duces, variis dignitatum gradibus & appellationibus distincti, tribuni, protribuni, vigilum & equitum magistri, permessa ipsis ducibus minorum officialium electione In Reciffa quotquot civium conscripti, Tribuno Carpentario paruerunt, ut ad subitas occasiones ad manum esset armata manus. Per rura delectis præfuit tribunitia dignitate Caspar Nihovius. quos, nulla licet mercede conductos, facile quoque erat, uno edicto evocare. Equitum turmam ducebat Iacobus Stackhouvverus, apud Tamaricenses Iohannes Winandus, apud Paraybenses Ifacus Rasirius, apud Serinhæmenses Ioannes Blarius. Hæ cohortes, licet distinctæ in plures fuerint, parciore tamen milite singulæ censebantur. Sed exaggeranda hæc fuerunt apud irrequietos & tempori insidiantes. quibus pro virium ratione & prout plus minusve terribiles sumus, metus aut fiducia gignitur. Iussi omnes suis pas-

*Consentitur
cives.*

*Iuvenes
exerciti.*

passim Ducibus auscultare, & ubi res posce-
ret, suis se locis refugisquæ siltere. Iuventu-
tis quoque Lusitanæ nomina, (QVIA læta
ipsis periculis iuventus omnis & in novum
quicquid ancepsque proclivis) in suis quæ-
que territoriis & contuberniis adscripta fuê-
re. constituti Ephori. qui caverent sedulò,
ne faciendis Conciliabulis, coirent; aut li-
mitibus suis absque ipsorum permisso egre-
derentur. Placuit quoque Rectoribus, ut
pro liberorum fide, ac modestia responde-
rent parentes, aut vir aliquis honoratior.
Nec segniter ea curabat Comes, quæ facie-
bant ad Farinam, à quâ omne ferè vitæ in his
oris præsidium. Quæ cum ex radicibus Man-
diocis in pulverem redactis conficiatur, no-
vo edicto Ingeniorum dominis omnibus &
singulis auctus fuit plantandæ Mandiocæ la-
bor & mensura, indicta immorigeris pœnâ
vel relegationis, vel carceris, vel pecuniariâ.
Certè per eam, deficiente comœatu Euro-
pæo, extremis sæpe rebus subventum. at
quanto major ejus necessitas, tanto minor
copia. ut in illas deliberationes non semel i-
verit Nassovius, quibus modis ejus haberi
possit, quantum præfidiario militi satis. nec
enim ultra privatam familiæ necessitatem
ejus cura indigenis. FATALI hominum in-
curia, qui remedia tum demum quærunt, cum
premunt pericula. Perdidicerat Nassovius
dudum, inter Imperatorias curas, ante ar-

*Leges Fris-
mentaria
à Nassovio
concepta,
quibus mo-
dis haberi
Farina si-
ve Man-
dioca copia
possit.*

ma, victualia esse. his carentes sine ferro vincti. idcirco laudari Livio Q. Fabium Maximum, qui cum ventum ad inopiæ ultimum foret, caritasque annonæ sollicitam civitatem haberet, *talis domi in annone dispensatione, in procurando, preparando ac convehendo frumento fuit, qualis bellicis rebus multis temporibus fuerat.* legerat, quanta cura incubuerint Annonariis legibus Tribuni & Frumentationi Imperatores. Quare auditis super hac re aliorum sententiis, hæc super Farinacea Oeconomia concepit: In singulis territoriis in Syllabos referri placet, quantum quisque agrorum possideat. ut, pro eorum magnitudine, suis cuique sit inferendæ Mandiocæ labor. Neminem ab hoc opere eximunt. Possessori fas sit, operas istas in plures Laboratores partiti, etiam adhibitis militaribus. nec minus iis culturam demandare, quibus volet. Istam operarum partitionem Scabini, in suis quique præfecturis, ratam quotannis habent. præscriptam ab iisdem laborum mensuram quisque præstato. mensura perpetua esto, & licet divenditis agris, eadem. Ab his tamen oneribus, immunes sunt agri steriles & ab habitatoribus destituti. nec enim subditorum officia exigere per injurias animus est. Quod si per absentiam possessoris exigi iniquè Farinæ cultura videatur, succedent in istam curam Scabini, & colonis ejus conficiendæ partes imperabunt. Suum quisque Fa-

tinæ demensum singulis trimestribus exhibe-
 to, mensibus Martio, Junio, Septembri &
 Decembri. Supremi Concilii Senatores, bis
 quotannis, suum Farinæ precium dicent,
 mensibus Ianuario & Iulio, eamque præsentem
 pecunia rediment. Illam in ea quisque loca
 deserto, quæ in suo cuique territorio assigna-
 buntur. Vecturæ præcia ærariorum cura-
 tores è publico solvunt, Supremus Sena-
 tus, ista Farinæ demensa, non ab agrorum
 conductore, sed ipso possessore exigit. qui
 si præstare illa neglexerit, farina triticea,
 quod deerit, supplebit Senatus ipse. at pre-
 cium subducet de bonis possessoris, aut con-
 tumacem damnabit ad custodiam. Idem
 jus erit possessori in colonum, at accusatoris
 solummodo titulo, non iudicis. Possesso-
 rum quilibet, nondum exacto mense Ianua-
 rio, istas farinacei laboris partitiones & de-
 mensa, Senatoribus exhibebit, ut castrensis
 commensus quantitas ipsis certò constet.
 Facta partitione, Curia quælibet, advocato
 ad se agrorum Domino, demandatam ipsi
 publica autoritate mensuram significabit.
 quæ constans perpetuaque in natos ac nepo-
 tes ibit. Atque hæc omnia in tabulas publi-
 cas referentur, ut præstita vel non præstita à
 singulis officia, & quæ quibus debitæ pœnæ,
 illæ ipsæ loquantur. Hanc officiorum & cura-
 rum Nassovii commemorationem, excipiat
 quoque honorum. Curia Senatusque Per-

*Honorum
 insignia
 delata Co-
 miti à Per-
 nambu-
 censibus.*

nambucensis, utpote inter omnium Præfec-
 turarum Curias prima dignitate, incolarum
 numero, viribus & mercimoniis, Mauritio
 Nassovio ob singularem Brasiliæ & Lusitani-
 cæ gentis tutelam, erga se civesque affectum,
 ob belli togæque decora & domus Nassovi-
 cæ fulgidissimum nomen, solennem PATRO-
 NI appellationem obtulêre. quem ita inter-
 pretabantur, ut eundem Ducem pro Patriæ
 patre & Vindice ac Conservatore agnosce-
 rent. cujus patrociniò & hic & alibi in Belgio
 tutæ essent ipsorum res & fortunæ. hac pub-
 lica confessione, se Duci fide, obedientia,
 omnique ministeriorum genere palàm ob-
 stringi, Ducem ipsis amore, studio, benevo-
 lentia: Moris esse Hispanici aiebant, talibus
 elogiis benè de publico meritos duces ho-
 norandi. Ut verò hunc titulum ratum ha-
 beant Fœderati Ordines & Auriacus, se per
 litteras postulaturos. Nassovius gloriolæ
 istius, quam horum adulatio, aliorum pro-
 nior affectus dabat, valde securus, ne vide-
 retur fastidiosè contemnere, profecta ab af-
 fectu subditorum suorum in se studia, istis
 honorum insignibus se officii sui commone-
 fieri respondit. nec tam appellatione illa fieri
 eminentiorem, quàm erga suos faciliorem,
 & proniorem; se pro ipsorum incolumitate
 & commodis vigilaturum indefinenter, do-
 mi forisque. ut Patronum præstare ipso ope-
 re se malit, quàm talis à suis gloriosè jactari.

Mensis erat Quintilis, cum fluvium S. Francisci trajecere hostium mille ducenti, in Allagoam emissi. quos ut sisteret, excitus fuit ocyus Brasilianorum tribunus Donckerus. qui lectis ex hac gente trecentis, obviam profectus, impetus hostiles remoratus fuit. Eodem ferè temporis tractu perduellionis suspecti Allagoenses aliquot, Olindam abducti sunt, per prætorem Libergium. Fuere illi Gabriel Suares, Franciscus Vastus, Gonzalvus Fernandus, Ruyus de Sousa, Simon Fernandus, Petrus Marci, Dominicus Pinto, & Antonius Brasilianus. Politicus Senatus cognita causa conjuratorum, principes facti, Suarem & Vastum, illum tertia bonorum parte & decennali carcere, hunc altera bonorum & viginti annorum custodia, in arce Ceuliana, damnavit. Grassante impunè hoste non magnis agminibus, quæ ex Nigritis & Mamolucchis conflata erant, placuit Comiti ejusdem farinae & gentis cohortem armare, ut morum & nequitiarum similitudine, viarum ac latebrarum peritia, facilius apprehendi possint, & ab eodem militiae more exercitis vinci. Ineunte Septembri, cum tribus Galeatis Hispanorum navibus & duabus minoribus, quæ è Sinu Sanctorum egredi parabant, pugnare impigrè summisque viribus quatuor nostræ, illic oberrantes fortè & maria sulcantes, sub Solis, Cygni, Camporum & Iridis insignibus. eam nostri impressi-

*Hostis tra-
jicit flu-
vium S.
Francisci.
Missus in
ipsum
Doncke-
rus.*

*Lusitani
proditionis
accusati.*

*Mamoluc-
chi sunt ex
Fidei Chri-
stiana de-
sertoribus
nati qua-
les pluri-
mos habet
Pratoria
Turcici
Imperato-
ris.*

onem fecerunt, ut coactæ fuerint retrocedere hostiles, nos à persequendis abstinere, ob littorum & vadorum metum. Interjecto tempore nunciatum, è Sinu Sanctorum soluisse naves grandiores octodecim aut viginti, cum minoribus aliquot. Quare exploratum missæ à Nassovio Liburnicæ duæ, comperere, maximam Classis partem Sinu excessisse, relictis in statione navigiis majoribus septem, præter minora. Ex horum acroteriis dependebant aplustria Archithalassis propria, ut signo hoc præsentiam ejus navisque Prætoricæ mentirentur. At naves Belgicæ, quibus ob cæcam noctem subducta fuerat Classis, post irritam tridui investigationem, recta & properatâ navigatione in Reciffam direxere, opinatæ hostem aliquâ littorum nostrorum parte appulisse. At subitis Nassovii jussibus, cui omne tum in alacritate & festinatione præsidium, dimissæ, diversis littorum tractibus, ad Olindam, Caput Augustinianum, S. Mexici, Flum. Formolum, Portum Calvum, Alagoas, Tamaricam & Paraybam oberravere, reperiendæ classi intentæ. Non repertâ, in Reciffam reversus fuit Archithalassus, alias sibi naves adjuncturus, ut validior in hostem iret. Mox è captivis Bahiensibus accepit Comes, classem Hispaniensem, quæ Septembris die decimoquinto altum conscenderat, in Sinum suum rediisse, postquam mercatoriis aliquot navibus

*Diligentia
Nassovii
in depre-
hendenda.
Hispano-
rum classe.*

bus securitatem navigandi in Hispanias fecisset, & Galeoticas duas, quæ refectiois egebant, in Morram S. Pauli perduxisset. Perhibebant iidem, subsidiarium militem è Flum. Ianuarii oppidis missum, ut & com meatus multum. etiam è Flum. Argenteo naves aliquot, novas verò militum cohortes è Lusitania expectari. Sic propè esse, ut in novis omnis belli eat, & amissa repetitum veniant Lusitani.

Quare tempus est, ut classem omnem Hispanicam, recuperanda Brasiliæ & Belgarum exitio paratam, in apertum mare protrahamus. Etenim Rex Hispaniarum longa fore bella rebatur, quæ terrestribus hîc expeditionibus per temporum intervalla gerebantur; nec villarum, molarum, vicorum in vices incendiis, quæ privatorum damna sunt, rescirci jacturam publicam. Quamobrem eò consilia convertit, ut instructissima & validissima classe, quali olim Britanniam, sub Medinæ Præfecto, Sidoniæ duce, regnante Elizabethâ, tentaverat, littora Brasiliæ invaderet, quæ potestatis erant Belgarum, & junctis terra marique viribus, velut congestâ belli mole, eos obrueret potius, quàm lentè bellum trahendo, attereret. Hoc fine non ita pridem in Hispaniæ, Lusitaniæ, Callaicorum & Cantabrorum portibus, vim maximarum navium coëgit, mari fortunam experturus. Spes erat, ut victa & dissipata no-

stratium classe, paterent portus omnes, facileque esset recuperare terras, præcluso nobis Sinuum & littorum aditu. Naves stupendæ magnitudinis erant, machinis bellicis, militum & navalium sociorum numero horribiles ac tremendæ. Galeones vocant, qualibus ligna pro costis intertexta quinûm & amplius in crassitudine palmorum sunt, contra globorum promiscuæ magnitudinis vim ferè impervia. aliæ octingentos, aliæ sexcentos, aliæ quingentos vehebant, quâ milites, quâ nauticos. Hæ littora paraybæ & Pernambuciprætervectæ Sinum omnium Sanctorum subierant & in anchoris steterant Ianuarii die decimo sexto, Anni millesimi sexcentissimi & trigessimi noni. Navalium millia multa, mixtum genus ex Hispanis, Lusitanis, Cantabris, Gallo-Britannis, Hollandis, ex Septentrione totaque ad eò Europa conquestis. Nec enim in Hispania tot gnaros rei navalis reperire erat. Aderant è flore Nobilitatis Hispanicæ Comites, Dynastæ, Equites, læti quod opportunitatem nacti essent, fidem suam egregio aliquo facinore Regi suo probandi, de subigenda & recuperanda Brasilia Belgica vix quisquam ambigere. Quippe Belgas militum & annonæ penuriâ laborantes, nequaquam sustentaturos vim tot veteranorum militum, qui & stipendiis pluribus & navalibus expeditionibus incliti forent. Totum, qui excurrebat annum, transgère in

Classis Hispanica de scriptio.

stationibus ociosæ, nec quicquam hostile molientes. Causa moræ erat, quod extinctis in itinere transmarino ternis hominum millibus, quos pestilens afflaverat contagio, circa Africæ oram, quæ Viride promontorium dicitur, supplementa è portu fluminis Ianuarii, & aliunde accersita, expectarent. Interea Archithalassus noster octodecim navibus ultrò citròque ad Baiam oberrans, oneraria navi quæ sacchara vehébat, potius, fasciculos litterarum interceptit, quas Classis præfectus Comes de Torre & militiæ Hispanicæ eminentiores exaraverant. Ex iis statum hostium, classis robur, & adversa omnia, nec non Regis consilia plenissimè perdidicit Nassovius. referebant, classem omnem quadraginta sex navibus, inter quas Galeones essent viginti sex, constare; quinque illi fuisse armatorum millia, quorum tria in itinere pestilenti Afrorum aura periissent: reliquos in Sinum Sanctorum translatos valeudinarios contabescere & mori. In mandatis à Rege habebant, ut simulac Brasiliæ littora appulissent, absque cunctatione militem in Olindæ proxima exponerent, mare omne Belgis occluderent, navigiis aliquot Oceanum sulcarent, & adventantibus è Belgio ratibus insidiarentur. Erat tum ea annonæ & apparatus omnis bellici apud Brasilianos nostros egestas, ut nisi classem istam trivissent maris acrisque incommoda, cœptaque elu-

*Littora
Hi panorum intercepta.*

fisset propitius Deus, deploratus fuisset rerum Societatis status & ruinæ affinis. At hostis refectioni classis indefinenter studere, aptos militiae incolas omni studio conscribere, auxilia passim conquirere, laborantes firmare, eam belli rationem subducere, ut in proximè sequentem mensem Sextilem, auctus copiis Comitis Banjolæ, quinque militum millia in Continentem exponeret, invadendis terris nostris, duo millia navibus relinqueret. Nec minus persuasum ipsis, fore, ut Lusitanorum inter nos degentium duo vel tria millia defectionem molirentur. quod minimè vanum putabatur, cum parum firmi sanctique habeat ista gens & à Belgis animo sit alienissima. At minus formidabiles Nassovio visi omnes hi conatus, ob summam, quæ Bahienses quoque premebat, commeatus inopiam, quem longa profectio absumserat, quodque tantæ multitudini alendæ non sufficeret hæc regio. Hosti spes erat, uti farinae compos fieret per eos, qui Ianuarium & Platensem fluvium accolabant, quin & auxiliarium bina millia ex Hispania Insulisque Occidentalibus expectabat. quibus in bellum firmatus, supremum velut diem nostratibus minabatur. Præfectorum militarium index repertus, hos loquebatur Duces, hunc militem : Ferdinandum Masquereñgam Comitem de Torre terra marique Præfectum, Iohannem de Vega Castellanorum Archithalassum,

*Classis Hispanica
Duces &
Præfecti.*

lassum, qui sedecim Galeonibus imperabat, iis navibus exceptis, quæ regio imperio at-
 nebantur; Rodericum Lobum, Lusitanici
 maris præfectum, qui Galeatis decem præ-
 rat; præter eas, quæ Regis rigido ore jussu mi-
 litabant. adhæc Comitem Banjolam, castro-
 rum imperatorem, Franciscum de Mora E-
 quitum Magistrum, Antonium Rodericum
 Equitum Vice-magistrum, Nunum de mello,
 Iacobum Pirezium de Lucena, Franciscum
 Pezaram de Castro turmarum Duces; Bas-
 cum Masquerengam Comitem Dobidos,
 præfectum armorum, Paulum Nunum ar-
 morum Vice-præfectum. Tribunorum ede-
 bantur, Urbanus de Vnada, qui milites duce-
 bat mille. Ferdinandus de Silveira, qui mil-
 le & centum, Lodovicus Barbalio, qui mille
 & quinquagenos, Emanuel Masquerenga,
 quem octingenti, Ferdinandus de Laduen-
 ga, quem quingenti, Hector de la Calce,
 quem centum & sexaginta sequebantur. Vi-
 carii Tribunorum erant, Allenso Simenes,
 Petrus Corco de Somona, Martinus Fereira.
 Vigilum Vice-præfecti recitabantur Antoni-
 us de Fretes, Franciscus Duarta, Paulus
 Banjola, Iohannes Durugius, Petrus Marti-
 nius, Paulus de Parada. Militum domesti-
 corum & indigenarum ceniebantur non-
 genti, Brasiliæ orum sexcenti, quibus Ca-
 mero imperabat, Nigitarum quadringenti,
 quorum Dux Henricus Dias.

per servati bis mille. præter eos, quos nullo
 ære merentes Regis sui amor in bellum ex-
 civit. inter quos fuit Comes Castellus Mel-
 hor. His copiis longè inferior Nassovius,
 non ultra militum terna millia armabat, an-
 nonæ & supplementorum, ob diminutas co-
 hortas, egenus. Et nisi in spoliis cessisset ho-
 stiliū navium una farinam vectans, dudum
 ad esuritionis incitas redacti Belgæ, Libitinæ
 vota sua exsolvisset. Verùm Dei benignita-
 te, cum alimenta non amplius superessent,
 subventum aliquà inopiæ fuit. Manifestum
 quoque ex chartis istis fuit, mandavisse Re-
 gem, ut biennium integrum littoribus hisce
 inerraret classis, submissurum se quotannis
 & copiarum & navium quantum satis, quò
 maris potiri posset, & dominio ejus exuere
 nostrates. Quæ res movit Comitem, ut con-
 tinuas quoque à Fœderatis Patribus suppeti-
 as pertinaciter exposceret, ni in præceps dare
 velint tanti imperii surgentem fortunam, &
 hostium fannis ac ferociæ objectare tot Bel-
 garum animas. quibus promptius esset armis,
 quam suorum negligentia succumbere. Sta-
 bat quippe Comiti sententia, cum hoste de
 summâ rerum certare & suprema belli expe-
 riri. cum inter gloriosam mortem & fordi-
 dam illam ab esuritione, inter prælii & vi-
 ctus discrimina, non superesset, quod elige-
 ret. Inciderat tum fortè in manus Brasiliano-
 rum, Seregippam Regiam incolentium, Ni-

grita aliquis, sub Henrico Dias miles & vexillifer. qui rogatus de classe, nec nihil nec multa dixit, sive ignorantiam sive erga suos fidem silentio professus. aiebat classiariorum plurimos, priusquam è Lusitania solverent, longiore in navibus morâ, inde sub Promontorio Viridi morbis confectos, alios in Cœnobio Bahiensium receptos & maris incommodis malè affectos, indies fatiscere. missum se à Governatore suo, ut vagis per terras nostras manipulis, arundines sacchariferas incendio perderet, Lusitanos, Brasilianos Mamolucchos, Mulatas, & quotquot posset Nigritas, ad se pertractos, in Belgas accenderet, donec appelleret Classis, quam ad Nazaretham exscensionem parare opinabatur. Sed hæc à Comite leviter excipiebantur, cum nec statio ista satis commoda videretur, nec verisimile, de perdenda messe cogitare Hispanos, quos non levis recuperandæ Brasiliæ spes erigebat. Etenim RITE belligerantium est, servare terras, quas victuri venerunt, nec solitudinem facere, ubi imperia cogitantur. grassari, vastare, urere, desperatæ ut plurimum militiæ ausa sunt, non bonis consiliis susceptæ compendia.

Comparatis è flumine Ianuario & aliunde copiis auxiliaribus & per classem omnem, quæ navibus constabat octoaginta sex, distributis, ut jam militum essent undecim circiter aut duodecim millia, exceptis Brasili-

Classis Hispanica è Sinu Sarsatorum exit.

nis & qui in mediterraneis conscripti erant, portu Sanctorum egressa mare conscendit. cujus adventus fama plurimum fuit trepidationis in publico. motis ubique præsidiorum curis, cum nulla præfecturarum pars à metu & periculo vacua esset, incertis omnibus, ubi hostis appelleret. Hæc eadem classis, cum ex Hispania primum solveret iis navibus immixta iverat, quæ postea in Belgium, duce Oquendo, malis avibus, cursum direxerunt, ut junctis classibus & navium ingenti numero terrorem incuteret & Brasiliensibus Belgis & Fœderatorum terris. At mox in altum proVectis, distractæ classes fuere, aliaque infelici fato Brasiliam, alia Belgium oppugnatum ivit, itinere diverso, eventu & clade pari. Quatriduo, ante quam è Sinu Sanctorum abivisset Hispanica, classis Belgarum quæ sub duce Guilielmo Cornelii Loosio, in Hispanorum molimina intenta, circa oram S. Salvatoris oberraverat, in Pernambucensem se portum receperat, cum navibus tredecim, annonæ & aliarum rerum indigis. His peropportunè accessere è Belgio adventantes naves octo, inde duæ, mox novem insuper. quæ omnes appulere, post emissam è portu Sanctorum Hispaniensem classem. hinc aliis consternatio, aliis audacia. hic timenti, ille terrenti similis, nempe ut quisque suorum aspiratione & flabello, ob novas suppetias, vel erigebatur, vel victo-

Classis novæ.

riæ desperatione dejiciebatur. Tanta erat festinationis ad bellum necessitas, ut nondum exoneratæ, se pugnæ aptare coactæ fuerint, & bellicis officiis fungi, accepto è Brasilia milite, quem è terrestribus copiis & centuriis suis Nassovius carperat. Naves numerabamus nos unam & quadraginta, dispares mole, machinis, milite. His Præfectus noster altum conscendens, plenus animi & fiducia, hæsit in conspectu Olindæ, quatuor à littore miliaribus. unde facile ipsi erat insequi quaquaversum Hispanos. Eos indicibus acceperat Nassovius, aut in Paomorellum (fluviolus est Præfecturæ pernambucensis liburnicarum capax) ituros, Boream versus, aut in Candelariam, Austrum versus. ubi exscensio hosti perniciofa fuisset, ob arces & propugnacula præfidiis machinisque contra vim munita, etiam ob silvestria & arenosa loca quæ commoda nostris credebantur; ob flumina quoque pontibus navigiisque strata, submittendis, sicubi necesse, auxiliis. Mensis Anno currebat ultimus, cum circa oram Australem Allagoæ navigaret Hispanica classis. ubi jactis anchoris ad flumen S. Michaëlis, myoparonibus suis aquarum ivente navales socii. Tum temporis Mansfeldius vigilum præfectus, sex à littore miliaribus, cum copiis transitu quodam confederat, iussus à Comite, percepta Hispanorum classe, pedem copiasque referre. cum nullis hic mu-

*Numerus
navium.*

*Mansfeldius cum
copiis rora
restria sse
net.*

nimentis resistendo hosti tutus esset. Substitit tamen octiduum imperterritus & Comitem de classis & classiariorum adventu certiores fecit, qui cum exscensionem dicerentur (licet falso) parare, eò ut se classis nostra ocyus conferret, imperavit. ut Hispanam in anchoris stantem, incautam occuparet: aut si eam non offenderet, ad priorem rediret stationem. sic terrâ simul ac mari bellum impellebatur & terrestris miles hinc, inde nauticus, casus suos, officiaque militari jaectantia comparabant. quin diversi desiderijs, suâ quisque sortem extenuabat, & qui terra militabat, maris, qui mari, terræ militiam optabat. Vix vela fecerat Præfectus classis nostræ, cum flante benignè Borea, ex adverso Barrægrandis (Sinus est navibus commodissimus) stetit. attamen labente die & caligante vespera, portum tentare veritus, proxima luce appulit, arbitratus hinc se hostium classem & prælii occasiones reperiturum. Verùm ad fluvium S. Michaëlis delatus, non nisi quatuor repperit navigia hostium minora, quæ apparatus bellicum apportabant illis cohortibus, quæ a terra ducebantur. Ea ipsa Liburnicæ nostræ in littora & vadosa maris egere. Abierat Classis, existimans futurum, ut parte copiarum nostrarum in Allagoam, parte in Portum Calvum distracta, minus validus es-

An. cix setalibi Comes. Favente rursus Æolo, cum
 10 cxi. ipsis anni millesimi sexcentissimi & quadra-
 gesimi

Classis nostræ vela facit.

gesimi auspiciis, omnis Belgarum classis Per-
nambuci in stationibus erat, in omnem e-
ventum intenta, ne aut elaboretur hostis,
aut impunè excenderet. Tum nunciatum,
Hispanam classem non longè à Parayba in
oculis esse & lembis aliquot fluminis ostia te-
nere, excensionem simulare, non alio fine,
quàm ut huc quoque militiæ aliqua vis rape-
retur. CONSVETA namque illa ducibus ar-
morum ludificatio est, qua alibi ostendun-
tur, alibi inferuntur. Nec diu fuit, cum ex In-
sula Tamarica conspiceretur. quare eadem
noctè mandatum classi nostræ, in altum se
daret, flante Borea, hostium magis quàm
nostro commodo. Verùm paulò antè Nassovius,
coactis in unum Navarchis bellique
Ducibus, hortatus omnes fuit, pugnarent for-
titer, occasionem rerum gerendarum cœlitus datam.
nusquam certius Hispanum vinci posse, quàm per
hec littora, ubi facilis in Brevia & scopulos delapsus.
Eodem, in quiebat, loco incolumitas omnium &
gloria posita sunt. Suspensa ad lancem Fortune sunt
Regiæ Majestatis & Societatis decora. Brasiliæ im-
berium hæ naves, hæ classes vectant. Si vincet no-
stra, tuta dominatio nobis. sin minus Hispano. Tot
annis, quibus in his oris de terrarum particulis di-
micavimus, addite hunc illustrem diem, quo de toto
Imperio dimicandum. Approbate Fœderatis Ordini-
bus, Principi, Societati, nec animos vobis deesse ad
pugnandum, nec vires ad debellandum. Non sunt
nobis navium stupenda moles, non ad terrorem fa-

*Nassovius
navarchos
& mili-
tum Ducos
ad pu-
gnam hor-
tatur.*

tile metuentium facta carbasa. Manus vestra & arma & quem primò nominasse debebam, favor celestis, fiduciam dant. Si cum novis populis, cum Barbaris, Pagatonibus, Anthropophagis pugnandum esset, conquirerem nova argumenta. Nunc cum Hispanis, Lusitanis, quorum nota vobis mari militia est, certandum. Iidem sunt, quorum classes, aspectantibus omnibus Sanctis, in ipso Sinu olim exussere gens vestra. iidem, quibus incruento Marte gazas Peruanas & Mexicanas ereptum ivit. Vos eosdem vos præstate & durate in inclytam mari Batavorum famam. Decernent Fata. utcunque res cadet, memorabile facinus fuerit, cum Sole vicisse vel cecidisse. Pugnantibus præsto sunt belli premia, detrectantibus crux & mors. tertium eligi nec vestra sinit fors, nec dignitas mea, ut prona ad remunerandum, ita à severitate, vestro crimine, minimè aliena. Ad has voces eminebat omnium ardor, & ingentia alacritate ad littora, ad naves & arma properatum fuit. Mane æquiora nobis spirabant flamina à Meridie, & mutuum visus fumus, sub ipsis Pamorelii littoribus, ubi decretum hosti, cum septenis millibus egredi, quæ in minora jam navigia transierant, ut in littus se darent. Verùm cum universa classis sparsis & distractis vagaretur ratibus, naves nonnullæ, quæ alias navigatione Prævertent, conspectis nostris, reliquæ se classi jungere parabant. At Belgicæ naves noctæ situs oportunitatem & ad latus Hispanorum auspicius projectæ, institere hosti, qui versus

Hostis ex-
 scensionem
 parat.

Borea-

Borealia littorū nonnihil prolapsus, non nisi circa horam pomeridianam tertiā nobis pugnandi potestatem fecit. Tum Classis nostræ Dux Guilielmus Looſius, conversus ad multitudinem: hodiernum, inquit, negocium occasionis est atque virtutis, non furoris vel intempestivi quaestus. quare maſti virtute socii, qui dedecus nec oculis nec animo sustinere potestis. omnia victoria incitamenta pro nobis militant, ventus, unda, navium ad pugnam commoditas. Non ita pridem est. cum morante hostili classe, fortissimi cuiusque è vestris voces audirem: Quando classis, quando hostis dabitur? fatigabat vos mora & expectatio. Ad sunt è latebris suis & Sinu extrusi. Vota omnium & spes in aperto sunt. in fronte, in oculis, ante proram, post puppes Hispani sunt. si non arcetis, mox intrā naves erunt, & in illis vos persequentur. Numero impares, necessitate pugna superiores sumus. Mihi stat mens, non puppes, sed proras hosti obvertere. Agite, Dei auspiciis, mecum Prætoriam istam invadite, & si unquam pro gloria dimicavistis, nunc navalis disciplina tenacissimi estote, & patriæ fortissimam operam præstate. in tanta delendi hostis occasione nec præmiis vos nec proposita laude fraudabo. Abrupit orationem præsens necessitas & favente aura, quæ plenius vela inflabat, per mediam hostium classem vectus hoc omni agebat studio, ut Prætoriam Hispanorum invaderet. cum qua, ut & cum aliis insuper quatuor Galeonibus sibi circumfusis, per trihorium obstinatè & ferocissimè confligit,

*Classis
Præfectus
ad pugnam suos
hortatur.*

favientibus in se mutuo indefessa tormento-
 rum jaculatione partibus. at inter hæc ipsa
 prælii principia ictus & à morte victoriam
 auspiciatus, gloriæ suæ vivus non superfuit.
 Cecidère primo hoc conflictu, præter classis
 præfectum, è nautica plebe tres, faucis qua-
 tuor. at navis Prætoria hostibus undequaque
 cincta, suorum se alacritate præsentis periculo
 expedit & evasit. Defuncti Ducis cadaver
 eadem vespera in Tamaricam delatum illu-
 striori sepulturæ servabatur. At cui Alcmaria
 nomen, hostilibus globis confertim quassata
 & transverberata, aquas affatim hauriens, ad
 pugnam inepta secessit. Accidit prima hæc
 congressio inter Tamaricam & Gojanam,
 tribus à littore miliaribus. Superveniens nox
 diremit prælium, non bellaturientium ani-
 mos. relictis quippe, qua fieri potuit festi-
 natione, ratibus, velis, rudentibus, pluteis,
 tabulatis, quæ machinarum vis diffregerat,
 Postero die Secretioris Concilii Senatores in
 classem acciti per Petrum Grandem vigillum
 præfectum, qui militibus imperabat, & de
 obitu Præfecti docti, illi surrogarunt pro-
 præfectum Iacobum Hugenum, honoris &
 virtutis hæredem. qui simul ac in navem, cui
 à Fama nomen erat & insigne, transiit, tran-
 sivit quoque in Famæ voces. non cupatis ad
 Cœlestem votis, grandique adore nec remis-
 sioribus sociorum animis, hostilem classem
 adortus, flante Austro, terribilem & cruenta
 pugnam

*Primus
 conflictus
 inter Ta-
 maricam
 & Goia-
 nam,*
 Janu. XII
 Ann. CIO
 10 CXL.

pugnam edidit. Paucis ratibus oppugnatae plures, parvis maximae, ut commissi cum montibus colles, cum turribus tuguriola, cum mitulorum testis vastae essent pandaeque immanium corporum alvi. Hoc potiores nos, quod cum hostium rates immobiles ferè essent ob molem, nostrae in quamcunque partem vertere se & vento dare poterant. Occursabant prorae proris, modo puppibus. modò concussis lateribus dissoluta navium compages fuit. non tam pilae globique, quam decussae tabulatis & subligaculis partes ac festucae pugnantes interimebāt. Aquis merfi vel capti praeda erant victoris, vel, nesciente modum bellandi rabie, in aquis trucidabantur. tormentorum tantus hinc inde furor, ut intermixta caligo fumique caelum ipsum hostemque oculis eriperent. Duravitque haec *Secundus* secunda conflictatio in seram vesperam, pau- *conflictus* cis nostrorum, pro pugnae atrocitate, deside- *Ianuar.* ratis aut vulneratis. locus pugnae fuit Guja- *XIII.* nam inter & Promontorium Album. Navi- *Inter Gu-* um nostrarum una à flavo Sole appellatio- *ianam &* nem habens, machinis hostilibus dissoluta *Promonto-* prorsus, cum duce Mortamero & militibus *rium Al-* XLIV merfa periit. Navarchus nauticique *bum.* numero triginta quatuor in scapham desilie- *Cabo* re, & quamvis continuis hostium globis pe- *Blanco* terentur, evasere salvi. jacebant sparsa per transfennas mortuorum corpora, membris mutila, tristi, sed non minus glorioso specta- *culo.*

culo. Quæ dum refero, subit animum ista cogitatio, ita armatas, ita commissas bellaturientium hominum acies, belluarum conflictibus non absimiles esse. Quid enim? ardent oculi, pallent ora, furorem præferunt vultus, frende vox, clamor in anas & bacchantium, totus homo ferreus & minax & cruentis. crepant arma, fulminant bombardæ, tonitrua edunt machinæ, non minus horrenda veris, at magis noxia. Et quis rictus oris in singulis, quis fremitus quæ immanitas, quàm furiosus concursus, tumultuaria mixtio, quàm cadentium & trucidantium crudeles vices, congestæ strages, undantes cruore plutei & tabulata; Cumque ad humanitatem, mansuetudinem, comitatem, lenitatem nati simus homines, illud stupendum, quis Deus caulusve nos impulerit, ut ferrum lethale in mutua viscera, totis castris, totis classibus, intrepidi stringamus. Et tamen in has hominum lanienas magna necessitate pertrahimur, libertatis, religionis, imperii, opum ergò. ut virtus sit & honos maximus, capitis sui periculo, vim arcere à liberis, uxoribus, aris & focis & potentiæ terminos latius proferre. Iamque emergebat dies subsequens, cum favente Belgis Austro, classem Hispanorum iniquius navigantem tertium aggressi sumus. Præfectus Hugenius novam dignitatem dignè auspicaturus, se inter Prætorias duas Castellanam & Lusitanam inges-

*Tertius
conflictus
ad Paray-
bam.*

Januar.

XIV.

fit

sit, parum arbitratus, si cum simplici hoste
 decertaret. Ea hîc ferociâ pugnatum fuit, ut
 uter ferocior esset, ignoraretur. quisque Du-
 cum navali peritia, cœlo, ventis, mari doctè
 utebatur. quisque celebritate & furore mer-
 gere naves maluit, quàm captas servare. quis-
 que temeritatis nonnihil fortitudini miscuit
 & quæ casus offerebat, in prudentiam vertit.
 Nos ea felicitate pugnavimus, ut paucissimi
 ceciderint. id enim cautum à Duce Nassovio
 sapienter, ne naves suas hostium innecteret,
 ne à militum, quos habebant prætoriarum, nu-
 mero obruerentur. idè accessibus recessi-
 busque crebris, hostem machinarum repeti-
 tis ictibus exercuimus. Hoc prælio, quod
 non nisi fugiente Sole deliit, ad Paraybam
 pugnatum fuit, altero à littore miliari. illud-
 que effectum, ut classis Hispana maris vento-
 rumque iniquitate protrusa fuerit in Boreales
 Brasiliæ fines, ubi æstus maris magna rapidi-
 tate in Occidentem fertur & invitas naves
 quascunque abripit. Hoc conflictu dejectus
 fractusque fuit pilus à Præto iâ Hispanicâ
 immixtis malus navis nostræ, quæ Oloris in-
 signe habebat. cui præerat funalis accendendi
 & præferendi officio, Iacobus Alencicus, vir
 præliis maritimis spectatus. Quare ad pug-
 nam invalidus, in anchoris prædium quæ-
 rere cogebatur. quo cognito, Hispanæ rates
 duodecim majores in eam se direxere, ut tur-
 batis collapsisque velis impeditum occupa-

rent. Præfectus noster, perspecto discrimine, eò subsidiarias aliquot amandat, quarum adventu deseruere Olorem Hispanorum rates sex. reliquæ projectis uncis Olorem tenuere. Nec mora, trajecti ducenti trecentive hostium, suprema navis puppisque acroteria victores habebant. quos idem Aldericus, obstinato ad extrema pugnae animo, ferocia ingenii, Hispanorum ignavia & fortunæ indulgentia viriliter depulit. Tantum effecit mixta desperationi audacia, ac timori pudor. resectis namque, quæ anchoram detinebant, funalibus, versus littorum breviam & pulvillos deflexit. quò & secutæ sunt quatuor Hispanicae, pari fato implicitæ. Verùm hæ præsentis periculi intuitu, disruptis retinaculis, valdixere Olori, suis in navi Olorina non jam victoribus ultra, sed captis. quo casu consternati, pars in mare desiliit, pars dum aliud effugium quærit, crudeli Marte, aut ferro cæsa, aut aquis hausta periit. Quinta ratis, quam ducebat Antonius de Cunha de Andrada, præfectus ejus classis, quam subsidiariam Insulæ miserant, ignara Olorem vado adherere, se illi per errorem applicuit, pariterque jam arenis defixa, cominus cum Olore dimicavit, tormentisque hinc inde vibratis horrendum sæviere. eo eventu, ut Hispani abjectis in mare, quos manu tenebant gladiis, salutem supplices ac vacordes oraverint. triginta, qui se in aquas præcipites dederant,

adna-

adnatarunt, ut ab Olore nostro, hostililicet navi, fervarentur. quos omnes depulsos, efferatis pugnae calore navalium animis, obtruncavit ira, Oceanus sorpsit. Classarii Belgæ, quos Olor vexerat, in lembum demissi, ablatis antè, quæ usui esse poterant, vacuum navis suæ alvum mari permisere. Ac tunc maximè usus, rerum omnium magister, docuit, nihil validum, adversus vim atque impetum tormentorum, humana solertia posse comparari. Expositi mox lembis Hispani, quos Andradæ habebat navis, ducenti & triginta, inter quos erat præfectus subsidiariæ classis ipse Andrada, monachi quatuor, centuriones duo, totidem signiferi, & ex Æsculapidûm gente unus. præda in navi reperia argenti cusi, elaborati rudisque triginta florenûm millibus pendebatur, excepto aureo torque, aliisque, quæ nauticorum clanculariæ rapinæ cessere. Andradam istum subactæ prudentiæ, virum & civilis ingenii in Belgium misit Comes, arbitratus detineri ipsum aliquandiu Societatis commodo istic posse. Die, qui decimus quintus mensi erat, eandem ventorum & cæli clementiam experiebamur, flante adhuc Austro. Tunc advocatis navium ducibus, mascula verba locutus fuit Præfectus :

ne sinerent elabi manibus victoriam ; fugere hostem , & in maris infectos , & estu metuendos tractus propelli : iam dignum aliquid nautica indole patrarent si sal-

Præfectus adinsequendam classem hortatur vos suos.

vos se & gloriosos cuperent; nihil ob metum intentatum relinquerent. Cumque Hispanam classem propius ad littora ferri conspiceret, per Liburnicam præmonuit Castri Ceuliani, quod ad ripam est Fluminis Grandis, Gubernatorem, uti in adventum hostis intenderet, & sua tutaretur. Deinde, summa animi magnitudine & omnium periculorum securus, distributis, quæ per tempus poterat, prælii partibus, denuò in Hispanum ivit. Cui jam propinquo tanta supervenit maris malacia, ut ludibrium pelagi essent geminæ classēs, nec velis clavisque se regi paterentur. duravitque hæc ipsa in horam tertiam pomeridianam, quo tempore expergiscente Æolo, ne imminens vespera pugnam intempestivè abrumperet, & partes belli tenebræ confunderent, visum fuit differre prælium in solidum diem. Quo illucescente & ab armis ac pyrio pulvere, per Liburnicam recens advecto, instructi, pugnam orsi sumus. quæ toto die vehemens & obstinatissima fuit, nec nisi labente die intermissa. Hoc conflictu, qui propè Canjahou accidit, ex adverso Præfecturæ Fluminis Grandis, in littoralium conspectu, usque ad eò Hispanorum Prætoriam fatigavimus & laceravimus, ut secundo vento se pugnae subduceret. sed minoribus navigiis cincta. quæ nos lacescebant & pro prætoriam nostram exercebant, licet adverso Marte, qualem & Galeatæ hostium naves sensere.

*Iterum in
hostem
abit.*

*Quartus
conflictus
ex adverso
Præfectu-
ræ Flum.
Grandis.
XVIII.
Januar.*

re. Pugnam auspicata Belgarum classis, mediam Hispanorum interfecit, ea dexteritate, ut ventorum marisque oportunitate gauderet, classe hostili infra nostram dejecta. Nec illud sine Numine contigit, ut quatuor his acerrimis præliis, è nostris non nisi viginti duo occubuerint, faucibus octoaginta duobus. Trahebatur sic bellum in dies, & trahebamur omnes in Borealia maris, disparifacie, hostis ignominiose cedendo, nos instando gloriosius. Tum Præfectus, iterum habito cum nautarum primoribus concilio, repeti prælium postero die iussit, ut hostem Brasiliæ littoribus prorsus depellerent & in avia maris agerent. Ille hoc omni conamine agebat, ut missis in littora parvis navigiis, de aquis sibi prospiceret. quarum penuria laborabat, enectis penè siti classiariis. At impediverè hos conatus oberrantes circa littora Liburnicæ nostræ. quin & ternæ hostium onerariæ in littora trusæ naufragio periere, vectoribus, qui trecenti in Continentem evaserant, silvarum & latebrarum præsidio servatis. Iamque dispersa apparebat & in partes distracta, ob navium aliquot jacturam, Hispanorum classis; ut denuò animum ceperint Belgæ, hostem invadendi. qui anceps consilii, cum videret se nostræ classi adherentem & innexum, Syrtes istas & scopulos, quos *Baxios de Rochas* vocant, superare, ob navium molem, non posse, & ab exscensio-

Baxios

*Quintò in
hostem
itur.*

*Classis Hi-
spanica
abit.*

ne in littora & aquatione, quâ egebat effli-
ctim, quaquaversum prohiberi, noctu, flante
Euronoto, relictis ad Flumen Grande no-
stris, in aperta Oceani secessit. eo consilio &
viâ cursu, ut aut emetienda ipsi fuerit Æqui-
noctialis linea, in patriam remeanti, aut
rectâ in Occidentem navigandum. Iudica-
bant rerum maritimarum peritiores, tum
Belgæ, tum Lusitani, non dari reditum classi
infra Syrtes istas dejectæ, ob aquarum in Oc-
cidentem præcipitem raptum, & ventos per-
petuo ibidem adversantes. Præfectus Belgæ,
observans hostium classem malè ferri, cur-
sum inhibuit, & in exitium, in quod ruit eos
prævidebat, ardentiore pugnæ studio præci-
pitare suos noluit. Comperta quoque aqua-
rum per naves suas inopiâ, sufflaminavit cu-
pidos & quietem fecit classariis suis ad ostia
supradicti fluminis. Hîc refecti, spirante A-
quilone, ipsis Calend. Febr. Pernambucum
victores appulerunt. ubi per tractus omnes
Belgarum imperio parentes, dictæ Deo sos-
pitatori publicæ grates, ob depulsam à cer-
vicibus & littoribus ipsorum potentissimam
classem, Brasiliæ terrorem, Regis robur &
præsidium unicum. Variâ quoque publici
gaudii signa in Aulâ, arcibus, urbibus, pagis,
accensis ignibus & tormentorum explosio-
ne, exhibita fuerint. At apud Bahienses &
per hostium passim terras, dolor diversus
plurimaque consternatio animos omnium

per-

perculerat. dum alii propinquos, aut necessariorum fata, alii Regis fortunam miserarentur. Liburnicarum nostrarum aliqua, longius Hispanos insecuta, retulit, eos in anchoris stetisse, propè Syrtes jam dictas, quindecim à Flumine Grandi miliaribus, Septentrionē versus, propè fluviū *Vtetugo*, ibique aquatum exivisse. Creditū nauticis, non dari illinc maioribus navigiis reditum, minoribus dari. Sic dissipatā & fugata validissima Classe, fidem fecit Nassovius, nondum cum Scipionibus, Regulis, Cimonibus, Duilliiisque ac Pompejis extinctam esse fortitudinem. Et, ut recentia memorem, post victum mari nostro interno Bossusum, Britannico Sidoniæ Ducem, Flandrico Spinolam & nuper sub Dunis Britannicis Ocquendum, hæc gloriæ Fœderatorum accessit illustris victoria. qua Hispanorum in Orbe occiduo vim fregimus, tot navium stupendum apparatus elusimus, spem recuperandi has terras labefactavimus & potentiæ Belgarum illudere parantibus justæ defensionis instrumenta ostendimus. Illud adversantibus fati malè celsit Hispanis; quod cum iter omne à Sinu omnium Sanctorum ad oram usque Pernambucensem confici possit & soleat duodecim plus minus diebus, menses aliquot cum ventorum iniquitate luctati tardius adreperint, consumtis longiore mora aquis, quibus ob intensissimos æstus maximè ipsi

*Infelicitas
Hispana
classis.*

opus. Ut classis, quæ primo impetu valida fuisset, & par victoriæ, per tædia & moras evanuerit. Obiere his præliis partes suas virtutes plurimæ. Navalis peritia ventorum oportunitates marisque æstus captabat. Fides cum potentioribus congressa, iisdem, quibus hostis, se periculis involvit. Prudentia militaris mergi naves maluit, & vibratis facibus, ardentibus ruinis opperiri, quàm captas non sine publico dispendio servare. Fides, constantia, labor pugnare fortiter. Moderatio satis credidit, fugasse hostem, quem tam paucâ manu expugnari impossibile. Clementia inimicos exitio proximos servavit. Amor, periclitantibus sociis succurrendo, non semel emicuit. Fastinatio ingens nullum spiritamentum consiliis hostium relinquens, invasit iteratis vicibus pugnare paratas, at tardius se moventes, rates. Hæc è nostrorum analibus & chartis constant. At qui inter Hispanos pugnare, calamitatum suarum propius gnari, post narravere, quæ nunc odiam dicere. ut & hostium & nostra confessione verum valeat: Ex Hispaniis profecta classis, superato Capite Viridi, Oceanum, ubi Æthiopicus esse incipit, emensa, sub litorea Promontorii Augustiniani ventis marisque æstu, projecta, cum exscendere ob vicinos Pernambucenses timeret, in Sinum Sanctorum direxit. ubi duodecim Hollandorum naves exploratum & prædatum mis-

*Narratio
Hispano-
rum de iis,
quæ his
navalibus
præliis
even-
erunt.*

sæ oberrabant. quæ cum classi, pelagi incom-
 modis fatigatæ, instarent, ut jam nocere pos-
 sent, moniti per piscatoriam scaphulam His-
 panorum Præfecti, Sinus interiora, ubi ab
 Arcium machinis præsidium est, subivére.
 Cumque à Bahiensibus ocyus adessent naves
 aliquot bellicæ, in subsidium, Batavi non
 pugnandum rati, classem deseruére. Etenim,
 in hostili loco, inter omnia inimica infesta-
 que, potentiore hoste, major damni metus,
 quam emolumentum spes ipsis ostendebatur.
 Accessit Hispano insigne robur à navibus
 xxiv, com meatu & milite firmatis. quas
 Lusitania sub miserat Rex, ut & ab aliis dua-
 bus, quas Fluvii Platenis incolæ sedecim
 singulas tormentis armaverant. Moranti hîc
 Lusitano præcipua cura fuit, reficiendi classis
 lacera & quassa, & purgandi rates à marinis
 sordibus, navigandi impedimentis. Quo
 tempore non levis ipsum metus habebat, fo-
 re ut à Pernambucensium navibus infesta-
 rentur, pertractis in sicca navigiis & machi-
 narum bellicarum tum vacuis. Tandem ex-
 pedita omni Classe, naves compertæ xciii.
 inter quas xxiv Galeoticæ immanitate terro-
 rem faciebant. aliæ, minores mole & vectura
 dispares, quadragentarum, aliæ centum &
 quinquaginta, aliæ centum erant vehium.
 inerant illis armatorum millia multa, quos
 per Hispaniam, Lusitaniam, Bahiam, Flum.
 Januarii & Argenti terras, Insulasque delec-

T

tos,

tos, regia potestas attenebat, nec expertos omnes militiae nec inexertos. E sinu Sanctorum lætis suorum vocibus & spei certa, quæ omnia magna pollicebatur, altum conscendere, & in Alagoam ivere, ubi expositis militum binis millibus, sub Iohanne Lopezio Barbalione, cursum in Pernambucum direxit. At prævia Hollandica ratis, continua in Hispanos machinae explosione, indicium suis faciebat de Classis advenu, & in Recffam flectens nuntium pertulit. Nec diu post belgarum classis omnis navium xxxiii (ita rebantur) in Hispanicam magnis animis retendit, hac spe erecta, mari vincendum hostem. ut qui exposito milite, terrestribus mox copiis longè Belgis prævaleret. Incrucescente pugnâ, Prætoria Belgarum, Fama, implicita Hispanis, inter Prætorias duas, hinc Castellanorum, inde Lusitanorum stetit. quibus sacrosancta Iesu & Mariæ vocabula venerationem dabant, tanquam horum ope, velut tutelarium Deorum, pugnaturis. Castellana machinis xxxii, Lusitana xxviii armabatur. in utramque à latere sociam ferociter & pertinaciter deronuit Fama, ut quidam ex ictu ruerent mortui, alii faucii secederent. Vix inchoarant prælium Martiæ partes, cum inter primos Belgarum Præfectus caderet, aggeffus pugnam, cuius laudi testis ipse defuit. Hoc postea è nostris cognovère Lusitani. mersum Aurei Solis navigium unius incolumitatem suis, at aliorum octo Hollan-

dis ipsi debuit. Insequenti die, sub Auro-
ram, Hoilandorum naves xxxv redintegrato
prælio non segnus pugnâre. pari ferè hinc
inde damno. Noctiluçæ Batavorum decussa
atenna fuit &, qui upidromum ferebat, ma-
lus. Illuxerat tertius dies, cum naves, Grande
Cornu & Christophorus Magnus, Hispani-
ensis Iosephi latera impellerent dejectis
puppis acroteriis, & quæ hic eminebat Cru-
ce, Christianorum insigni. Grandis- Cornu
navarchus erat Antonius, cui nomen vulgare
Rusticus Durckendamensis, hosti metuen-
dus valdè. cujus fortitudo docuit summos
& in magna exempla natos, etiam inter sti-
vam & aratrum nasci. Quartus dies atrocis
rursus prælii initium fecit commissis cum
vice-Prætoria Lusitanicâ, cui à Iosepho no-
men, LIV machinis æneis terribili, Belgarum
navibus, Christophoro & Grandi-Cornu. Ea
pugnæ facies, is ardor fuit, ac si mergere aut
mergi certum esset partibus. passa que tantam
cladem Lusitana classis fuit, ut de refugio co-
gitare & in saxa se Rochensia recipere necesse
habuerit. Perhibebant Vicariæ Prætoriæ
Præfectus Franciscus de Pimenta alique, de-
siderata hinc præliis fuisse suorum millenos
aliquot. S. Iosepho, quæ septingentos vex-
erat, decessere quadringenti. Tunc, sive metu
Lichtartii & Ioli navalium Ducum quos ad-
ventare acceperant Hispani, sive ventorum
pelagique injuriâ in Occidentem adacti

aquæ & commeatus egentissimi, diversis acti consiliis, quâ poterant, navigavere. mox appulere ad Margaretæ insulam, fame enectis pluribus. Cumque nihil majus præstare fortuna, possit, quàm hostium discordiam, distraxit hæc Lusitanos rectores, Præfectum & Vice-præfectum. quorum hic in Terceram flexit, inde Gades pervenit, fractis esuritione & siti navalibus. Ea quæ S. Philippi vocitabatur Galeo, trecentes habebat morbo extinctos, præter illos, quos atrocior gloriosiorque mors pugnantes straverat. E Galeonibus reversæ domum fuere S. Iosephi, S. Dominici, S. Philippi, S. Bernardi, insuper vectoriæ duæ, una S. Iohannis, altera S. Georgii appellatione. reliquæ aut mari periere, aut dissolutis compagibus, ad littora Novæ Hispaniæ vel interjectas insulas, in principia sua rediere. Quæ Hispanorum narratio an exactè verum dicat, timeo asseverare.

Eodem fere tempore de Hispanorum classe, sub Britannia littoribus, triumphabant Fœderari Ordines.

Atque hæc dum mari geruntur ad Occidentem à Mauritio, alter cognati sanguinis, AVRIACVS, ad Septentrionem non minus victor, mare Britannicum insedit, & victoricia signa per ejus littora, non magno temporis intervallo circumtulit. qua victoria cum nulla Belgis acciderit illustrior, operæ erit precium, chartis illam consignavisse, utpote atrocem cædibus, & rerum undequaque magnitudine celebrem. Ducebat classem sexaginta navium dux famosissimus Antonius Ocquendus,

quendus, prælio navali non ita pridem cum nostris in Sanctorum Omnium portu commisso, recenti fama celebratior. Inter illas Prætorix erant plures, quarum aliæ milles, aliæ octingentos, aliæ septingentos & sexcentos vectitabant. militum millia habebat decem, classiariorum millia quatuordecim, mixtos ex Hispanis, Lusitanis. Gallo-Britannis, Cantabris, etiam Flandris. His è Coronnæ portu, qui Galaciæ maximus est, per mare Hispanicum vectus, Fretum Britannicum subiit. Oberrabat in eodem Freto, non nisi duodecim navium contubernio, maris præfectus Martinus Trompius, qui sub Heemskerckio, ad Calpen, memorabilis istius prælii pars fuerat, & mox sub fortissimo Duce Petro Heynio navigans & pugnans, morientis lateri & laudi adstes fuit. ita decernentibus fatis, ut cadente Imperatore, non dispar ille militari virtute exurgerent. Ut in conspectum se è longinquo cedit classis Hispana, auctæ fuere Trompio vires, quinque navium accessione; ut & paulò post duarum, quibus Wittius præerat. His cum hoste congrèdi cœpit nocte intempesta & tormentorum jaculationibus majori pugnx præcludere. navium nostrarum una, concepto igne, ob malè custoditum pyrium pulverem, conflagravit. At illucescente Aurora aliis insuper duodecim navibus bellicis auctus, quæ Dnykerkanum in Morinis portum præcluse-

*Martinus
Trompius
Gibraltar.*

rant, prælii initium fecit. At vetuit Gubernator noster, qui tamen mari depugnantium mos est, naves navibus annecti, ne ab hostilium navium mole & bellatorum numero vinceremur. Verùm hostium naves circumnavigans, jam divulsam classem interfecans, perpetui, eam ictibus fatigabat. capta navim minore & Galeonum una, cujus curam dum negligunt victores, intempestiva spoliorum cupiditate, à suis recepta fuit, & triumpho erepta. Ocquendus navium suarum magnitudine & numero animosior, rectà in Prætoriam nostram ferebatur, hoc vehementer agens, ut junctam & cohærentem arctissimè Fœderatorum classem distraheret. Verùm machinarum grandium ictibus lacer & perforatus ipse, obliquato cursu, missos nos fecit & pugnae se subduxit. Exactus dies, qui Veneris erat, crudeli certamine. Subsequens Sabbathi feriatu classibus fuit, ob nebulosum aërem. Donec inter Iudæorum & Christianorum Sabbatha, media nocte recrudit prælium & de refugio hostis cogitare cœpit. sive metu, sive quod iussus esset non confingere. peritorum rei maritimæ judicio gravissimè in eo peccatum ab Hispanis, quod nostros continuis pugnis non attriverint, utpote longè potentiores. ideòque stricta illa & severa mandata rei navalis gnari improbant, præsertim in maritimis. cum MAXIME fortuitorum capax sit mare, & multa in eo

concurrant, ventorum oportunitas, cœli, temporis, fluxus ac refluxus, tenebræ, lux, locorum profunditas. sæpè etiam intendendi curius, & appellendæ classis commoditatem & securitatem quærendam; quæ cuncta cum Regum se legibus adstringi non patiantur, prudentiæ videtur, liberioribus præceptis pugnare nautam. Nondum victus ergo Ocquendus, post aliquam suorum cladem, navium fissuras & hiatus, fracta tabulata, prorarum puppiumque miserandam faciem, in Britanniæ littora, ubi Ptolomæi Dunium est, se recepit. Hic regiarum arcium præsidio se tutum fore arbitrabatur, nec passurum Regem, uti vim faceremus isto loco, quem defenderent & bellis eximerent Majestatis jura, Dum in anchoris stat imbellis, otiosa, ab impotentiore hoste velut custodia, ludibrium debuit hinc Britannis, inde Gallis, rem tam indignam Hispaniarum rege adspectantibus. Quia Præfecto Belgicæ classis copiam fecit, convocandi undique auxilia & reficiendi quassas rates novisque belli instrumentis firmandi. à pulvere namque tormentario destitutus, impetratis oportuno beneficio à Comite Charasto, Caletigubernatore, belli requisitis, lateri se Hispanorum custodem, non tamen amicum præbuit. Interea, dum tabulas laceræ classis reficit Ocquendus, & sub Britannorum castellis vecors latitat, Trompius per litteras Patrum opem sollicitare, &

quæ evertendæ prorsus classi necessaria videbantur seriò efflagitare. Qui cum hostilem classem in arcto detineri accepissent, & facili arenæ affixam, ex omnibus Belgii portibus & stationibus naves expeditas colligere, tanta festinatione, ut non fabricatæ, sed veluti cœlitus delapsæ, & natæ crederentur. Excitata undique fuere maritima Collegia, quæ *Admiralitates* vocant, etiam Societates geminæ, quarum una ad Orientem, altera ad Occidentem mercatur & militat, ut non uno hoste, sed junctis Belgarum viribus, opprimeretur Asiæ Africæque dominator. Auriacus, habito in castris delectu, fortissimos quoque sclopetariorum, numero bis mille, per naves Fœderatorum distribui jussit, Ordinum decreto de invadendâ Hispanorum classe suffragatus. Iamque naves bellicæ centum & ultra sub Britannia littoribus conveniant, intentis in tanti belli eventum vicinis gentibus. Tum prior ab hoste irapetitus Trompius classicum cani imperat, dum spectator pugnæ Britannus cum classe sua extra partes manet. Belgarum dux suam in quinque contubernia distinctam, præscripto singulis pugnandi officio, in hostem immisit. Nec hic detrectasse prælium visus, non ex fiducia & destinato, sed quia obsessus erat & ab hostibus circumfusus. Equidem tantopere in navibus Hispanicis trepidatum fuit, ut maturandæ fugæ, cui oportuna erat nebu-
la

la & densissima caligo, rudentes & funalia, quibus attrinentur anchoræ, præciderent. Trompius primus proximam sibi Prætoriam, cui à Salvatore auspiciatum erat nomen, invasit. Verùm hac fugam moliente, acrioris belli spectaculum præbuit Prætoria Francisci Feij Galæciæ Præfecti. cui licet in prima coitione dejecta essent mali summa, ut decussis thoraciis & dolonibus maris arbitrio jactaretur, nec regi consilio posset, non tamen ante vesperam nostris victa celsit. Cum Prætoria Lusitanica Teresâ ferocissimè dimicatum. quam sibi gloriæ materiam elegit acer bello Muschius. At Trompius immisis in eandem navibus incendiariis, manifestis illam ignibus accendit, quibus immixta Muschii navis, retinaculisque adhærens, funibusque hostis sui implicita, simul conflagravit. Servati tamen cura Imperatoris fuere Muschius ipse & sociorum plerique. Admotæ tamen igniferæ rates aliis, & Prætoriarum una in littus acta naufragium fecit. Quæ Andream de Castro ducem vehebat, globis usque à Trompio perforata & rimis fatiscens, pari fato periit. At nullius æquè hoc prælio emicuit fortitudo & constantia, quam Lopezii, qui una navis parte mersa, altera incendio flagrante, ipse brachio truncatus, pugnam adhuc sustinuit, nec nisi aquis absorptus, iræ suæ in nos & animi, pro Rege suo pertinaciter & gloriose pugnantis, finem fecit. Oc-

quendus metuens ne à flammarum & ignium viciniâ flamas quoq; conciperet, comitantibus aliis nonnullus, enaviavit, & in Morinos ac portum Duynkerkanum in vectus est. vbi, qua vectus fuerat, Prætoria, arenarum ventorumque injuria, Neptuno cessit & fluctibus. Victæ hoc ipso die plures aliæ & in arenas illisæ, Oceano, Æolo & Vulcano, Deorum veluti triumviratu, in Hispanum conspirantibus. Summo mane subductæ ex oculis classis reliquiæ, incertis itineribus ferebantur, una excepta, quæ ad primum congressum deditioem fecit. Nec insequens nox imbellis fuit Batavis, sed indagando hosti studiose impensa. Tam atrox pugna & sævientium machinarum fragor, & flammarum per piceas tabulas grassantium ferocia triduum ferè duravere. Per Britannorum littora Ducum Principumque carpenta volitabant, spectaculi causa. promiscua plebes è montium fastigiis crudelissimi certaminis adspectu, læta, dolens, prout quisque affectus, non sine horrore, fruebatur. Rex Britanniarum Carolus, federis sui, quod cum Hispano & nobiscum pepigerat, tenax, classis suæ Præfecto quietem imperavit, & utrique se parti neutrum se præbuit, misertus tamen quarundam navium Hispanicarum, quas è tanto naufragio in suos usus servavit. Quid, quod & ante prælium elapsæ quatuordecim hostium naves per maris vadosa, Britannici Architalassi gratia ac felicitate,

litate, incolumes evaserint. illisa in littus Gallicum, statim à prælio navium aliqua, præda Gallis fuit. Rex miram narro & seculorum memoria dignam. Navibus sexaginta septem iisque ad stuporem grandibus, occursum fuit navibus minoribus bis sex. Eadem aggressi sumus navibus octodecim, mox triginta. Exercitum viginti quatuor millium, tot & plures habebat regia classis, vix ternis militum millibus adorti, in incitas & littorum angustias protrusimus, & velut captam circumfeditus, ut elabi non posset. Præfectus noster ipsi Ocquendo, cum moras neceret ob fractos malos, Liburnicæ suæ officium indulsit, transvehendis è portu Britannico lignis, ut relictis navibus maturaret pugnam. Confecto navali prælio, Dux Fœderatorum captas naves, adhuc militiæ Hispanicæ plurimos, ducesque ipsos Texelæ, Mosæ & Zelandiæ portibus triumphans immisit. At Duykerkæ, Antverpiæ, Bruxellis funesta omnia & luctus plena. In Hispania, Lusitania, in Cantabris, Callaicis & Asturum regionibus, alii cognata fratrum, alii liberorum, alii amicorum plorabant. Cordatiores hæc secum mussitabant; mittendos Belgas, aut induciis vel pace placandos. Victorem hostem non stare, ubi vicit, sed ulterius progressurum ad ea, quæ cupiditati ipsius & victoriis patent. Non alia tam incruenta & minus nobis damnosa victoria potiti unquam sumus. Desiderata è classe Belgarum navis

una, militum & navalis populi vix centum. cum hostium cæsa, merfa captaque accipiamus millia multa, naves quàm merfas, quàm exustas, quàm captas quadraginta, ceteris vel fuga vel Anglorum beneficio elapsis.

*Camero-
nis expedi-
tio terre-
stris, ad-
ventante
classe Hi-
spaniensi.*

Nunc è mari in terras Brasilianorum revertilibet, ubi non minore studio intentus fuit hostis in calamitates nostras. Antequam enim è Portu Sanctorum solveret dicta toties Classis, bina armatorum millia Lusitanæ & Brasilianæ gentis & inter hos Tapujarum, in fines nostros missa, distinctis se agminibus sparserant. tum ne ab edulis destituerentur juncti omnes, tum ne magna manu conspicui, à limitaneis locis majore Belgarum potentia arcerentur. Qui enim minoribus manipulis contemni poterant, multitudine terribiles ad justam nos defensionem irritavissent. Id in mandatis habebant, ut ad S. Laurentii pagum, qui septem à Paomarello miliaribus abest, lociarent copias, classisque adventum expectarent. ut si fortè, post ejus appulsum, egredi in terras impedirentur à Belgis littus infidentibus, adessent prompti in armis & depulsis nostris viam sternerent suis, aditumque in mediterranea patefacerent. quo fini jam antè incolarum animos, Hispanicæ potentiaè ostentatione, occupaverant & nobis iniquiores reddiderant. Copias istas ducebat Præfectus Camero, Brasilianus, variis apud suos militiae experimentis clarus,

actu,

astu & audacia summus: qui ut imperata ex-
 equeretur, ad fluvium Viram cum cohorti-
 bus confedit. Facile illi fuit huc penetrare,
 cum miles ferè omnis noster è mediterraneis
 evocatus, in littoribus detineretur, in adven-
 tum classiariorum. At hoc metu expeditus
 Nassovius, & depulsa in maris incerta & avia
 Classe, ilicet lectam mille militum manum,
 sub Tribuno Coino, viro fortissimo & mili-
 tiæ experto, Cameronei objecit. Quo percep-
 to, nec enim horæ spatio aberant, movit Ca-
 mero, & distincto milite per silvas & dumeta
 progressus, hætenus evasit. Coinus pari in-
 dustria sunt quoque distinctis catervis sub-
 misit, & accelerato itinere solitos silvarum
 transitus & egressus interceptit. Primam præ-
 lli occasionem nactus centurio Tackius, duas
 cohortes sclopetariorum in hostem immisit,
 propè Pojucam, & conferta manu cum sex-
 centis Lusitanorum, quibus præerat Ioan-
 nes Lopezius Barbalio, acriter pugnavit,
 quibusdam cæsis, reliquis fugatis. è nostris
 desiderati vexillifer unus, & gregarii septem,
 vulnerati septemdecim. Secundam arripuit
 vigiliarum præfectus Mansfeldius, qui co-
 hortem agebat quadringentorum Belgarum,
 & Brasilianorum centum. quibus cum Bar-
 balione ad S. Laurentium congressus, ad pri-
 mas balistarum jaculationes, in fugam ipsum
 egit. ducenti erant, qui degeneres prorsus,
 projectis turpiter armis, militiæ nomen in-

*Illi opponi
 tur Tribu-
 nus Coi-
 nus.*

*Pellitur
 Camero
 & caditur*

fama

famabant.. Ipse Barbalio terga vertens, pilei sui, qui capite fugientis fortè deciderat, nec non gladii & chartarum omnium, quas Lusitanis nostrarum partium ademerat, copiam Mansfeldio fecit. etiam istarum litterarum, quibus agendorum rationes exaraverat Comes de Torre, hostium cum summa potestate imperator. Iis disertè jusserat ille, ne victores sui clementia fracti parcerent Belgis, sed nullo discrimine & hos & Brasilianos quoscunque nostris stipendiis merentes, mactarent. solis gratiam facerent Lusitanis. Morabatur per id temporis in Præfectura Paraybenfi Andreas Vidalius centurio, qui antè semestre huc è Sanctorum Portu missus, cum litteris ad Molarum dominos, clàm eos implebat seditionum studiis. ut adventâte Classe arma caperent, in libertatem se pristinam sub Rege suo vindicarent, Belgarum se imperiis expedirent, in Classis potentissimæ adventum farinas colligerent. Non abnuebant complures, diversisque incitamentis corrupta fide, clandestinis colloquiis deterimum quemque & novarum rerum studiosos in partes suas pertrahebat. Cum in conspectu esset Classis, promptis & aliis seditionum ministris, Vidalius accensis molendinis aliquot, & cannarum struibus, hoc agebat, ut terrefactos subitis ignibus Belgas à littore vocaret, arcendis privatorum damnis, vacuumque illud & imbellè classi ostentaret. At

Duces

*Andreas,
Vidalius
adventante
classe,
Lusitanos
ad seditionis
studia
hortatur.*

Duces Belgæ stratagematum istiusmodi non ignari, susque deque habitis privatorum dispendiis & publicæ tutelæ dediti, perstitere in littorali statione. Mox fugatâ classe & periculorum securus Mauritius, cohortem suam militumque septingentos, duce Carolo Turlonio, eò ablegavit, qui conjuratorum studia & conatus reprimeret, & rebelles incendiarios in ordinem cogeret. Expositum fuerat ad flumen Conayou militum trecentorum agmen, ducibus Francisco de Sosa & Henrico Dias, etiam Rebelhinho, qui æmulatione quadam ab illis distractus postea se Ioanni Barbalioni junxit. Cum his commissus Turlonius, ubi se aperiunt silvæ, octuaginta & septem cæsis, pluribus faucis captisque, cæpta ipsorum elusit. Interemti Francisci Sosii indicium esse potuit, reperta ejusdem inter manubias vestis pectoralis, quam captivi agnovère. Inter faucios Henricus Dias abjectâ parmula & ense & pileo ingloriè fugit. Magna inter ipsos trepidatio erat & metus, cumque spes nulla esset classarios in littore excipiendi, hoc quisque studebat, ut evaderet & in Salvatoris urbem, si quâ posset, obiter longum molestumque, & victus parcitatem, salvus remearet. Bimestri, antequam solvisset è Portu Sanctorum Classis, in Fluvium Grandem è mediterraneis descenderant Tapujarum terna millia, cum uxoribus liberisque; stupentibus rei novitate Belgis. nec enim

Turlonius cum hostibus pugnat victor.

Tapujarum tria millia se Belgis iungunt.

ante-

antehac tam frequentes ad nos accesserant, nec nisi viginti aut triginta circiter agmine. Venerant è locis usque adeò à littore remotis. ut ubi domicilia & natale solum haberet hæc Anthropophagorum gens, ignoraremus. Nonnullos antique libertatis spes stimulabat. plures odium Lusitanorum, quorum dominationem per Europæos subverti posse non desperabant. Erant, qui opimam fortunam & spolia ampla ex novis rebus petebant. Et jam se nostris jungere parantes, armis ad fines istos grassabantur. Profectò ea tempestate, veluti cœlitus dati nobis videbantur in subsidium. Neque enim in mentem ulli venerat, fore, ut in hac Præfecturæ belli se scena panderet. At simulac ex hostium classariis plurimi non longè à Flumine Grandi exscendissent, abigendis armentis & apportandis in classis refectionem aquis, exaratae fuere à Nassovio litteræ ad Regem Tapujarum, Ioannem de Wy, quibus obnixè petebat, uti hostem à pabulatu & aquatione arceret. Qui singularem in nos animi pro pensionem testatus, ilicet filium suum cum Tapujis aliquot, veluti fidei & benevolentiae vadem, misit in Arcem Ceulianam, severè effatus, se eandem vitæ necisque sortem nobiscum subiturum, & jam pridem juratum esse Lusitanorum hostem. cui dicto ut fidem faceret, Lusitanos duodecim, loci istius incolas, infelici sanè ipsorum fato, veluti odii sui

Mauritius ad Tapujarum Regem scribit.

ingentem illam victimas, obtruncavit. Comes militum suorum sexaginta, duce Garstmanno, Tapujis addidit, ut ex communi consilio & nostra disciplina in hostem iretur. Adscripsit ergo in militiam Belgicam hinc Tapujis, ita à gentis nomine dictis, inde Brasilianis bis mille, pro nobis optimâ fide belligerantibus, validiores adversus Lusitanos Hispanizantes visi sumus. cum INTERNI militis majus sit in Duces suos obsequium, fides & veneratio, quàm externi, & loca sedesque magis tueatur genitus, quàm aliunde accitus. Nassovius, ut aliqua necessitate fides ipsorum adstringeret, Tapujarum conjuges liberosque in Insulam Tamaricam deferri & liberalius illic haberi imperavit. facti causa hæc fuit, ut, si fortè defectionem per litteras suaderet Camero, quod & fecit, charissimorum pignorum intuitu deterrerentur. Inter litteras Barbalionis interceptas erant, quibus in dubium adducebatur ejus fides & militantium sub ipso Brasilianorum. quas, ut demereretur Cameronem, & hoc veluti lenocinio pelliceret, ipsi transmisit Nassovius. Nec diu post perlatum ad Comitem, ex ore navarchi cujusdam, militarium trium ac nauticorum quatuor captivorum, residuas Hispanorum è classe rates, ventorum & æstus marini ferocia in Occidentem raptas, in anchoris stare, minoribusque navigiis in littora aquatum egredi. Illud quoque accepit, Præ-

Mira Comitum solertia:

*Baxios de
Rocqua.*

toriam Castellanam, trium anchorarum retinaculis de cussam, in extremo fuisse discrimine, ut & alias duas prætorias, Galeonesque. unam onerariam, quæ sacchara vehebat, in scopulos *Baxios de Rochas* illis, Hispanos, aliam ratibus stationem elegisse: & eas quæ aquatum in littora deflexerant, postquam mutatam Præfecto Hispaniensi stationem vidissent, deserto littore, alias quidem in Maragnanam, alias in Terceræ insulas, non expectato imperantis jussu, concessisse: ipsum Classis Præfectum in Occidentalia pertrusum, cum Galeatis navibus ad Siaræ portum stare. Creditum & illud, Præfectum Classis Comittem Torrensem, cum domesticis in Liburnicam transisse, quæ in Sanctorum Sinum ipsum perveheret. reliquis jussis vel consilio, vel fortunæ gratia ac felicitate sibi consulere. Aiebant iidem, Prætoriæ Castellanorum vix sex aquarum vasa superfuisse, ut Galeatæ omnes necessitate adactæ fuerint ire in Occidentem, ob potus penuriam. quem, utpote à liburnicis & minoribus navigiis destitutæ, (illa recentibus præliis ferè cuncta ipsis perierant) ex vicinis Insulis transferre prohibebantur. At reliqui infaustæ expeditionis Duces, Comes Banjola, Franciscus Mora & Ludovicus Barbalius, cum distracta & accisa Classis membra conspicerent, nec reduci illam, unde abierat, posse, in hoc tandem convenere:

*Barbalio
cum mille
quingentis
militum
terrastris
ættere
Bahiam
repetit.*

ut

ut Lodovicus Barbalio cum militibus mille quingentis omni armorum genere instructis, terrestri itinere Sinum Sanctorum reverteret, viamque sibi ferro inveniret. Franciscus de Mora cum Comite Banjola conscensa minori victoria eò navigarent. Barbalio iter capefens ægros & sequi impotes, dura necessitatis ac militiæ lege, trucidari jussit, ne capti à nostris adventus ipsius & profectiois per terrestria indicium facerent. quod sollicitè metuebat, uti ex captivis, qui se memorum latebris abdiderant, cognovimus. Per hæc & quæ prædiximus tempora, ea accidere, quæ referre non piget. Iudæus quidam, Bento *Bento* Henricus, magnus, ut talium mos, jactator *Henricus* & promissor, grandis secreti, (Fodinæ puta) reperto erexit animos Sénatorum. Veram incertam opum spem non levi precio licitabat. Indicii mercedem petebat sibi & ex senatis & nascituris, alteram proventuum & lucri partem. At Senatores, edocti FRAVDVM matrem penuriam esse, & tumidis stolidisque imaginationibus impleri paupertatem, nec omnino abnuere, nec annuere postulatis. Verùm ea promissere, quæ ex præscripto præsidum Societatis, rerum utilium inventoribus indulta fuere. At Bento, non sine supercilio, celare rem tantam, præ se ferre iter in Hollandiam, aliquid tamen de postulatis remittere. Senatores, veriti nè aliis rem aperiret, aut morte præ-

præventus nulli, iterum in colloquium cum
 Iudæo admitti, novis oblatis condicionibus
 nihil effecere. sed illo jussu non exire Brasilia
 ne dispalesceret arcanum, diu sola tantæ felici-
 citatis expectatione felices fuere. Postea
 cum solenni tractatu cum Undeviginti-Vi-
 ris, Societatis supremis rectoribus, transe-
 gisset, è Fodina, quam ipse adiit, metallorum
 specimina Pernambuco attulit. quæ post
 rigidum examen, deprehensæ fuerunt sul-
 phuræ esse & plumbeæ materiæ, nec valoris
 magni. præterquam, quod ad Australia S.
 Francisci fluminis sita esset, loco armis Lusit-
 anorum & Belgarum controverso, longius-
 que à littore. Vidalius, cujus paulò ante me-
 mini, homo audax, callidus & prout ani-
 mum intendisset, pravus aut industrius, in
 Paraybæ terris populationibus incendiisque
 grassatus, maximis damnis afflixerat Lusita-
 norum molas, agrosque cannis passim sac-
 chareis confitos. Quibus malis avertendis,
 missi eò ad molarum tutelam militum mani-
 puli plures fuere, qui junctis, cum res postu-
 laret, viribus, depellerent grassantem. In
 ejusdem Vidalii & Magalheinsii prædatorum
 capita, præmiis ingentibus exciti fuere cir-
 cumquaque præsidarii. Etiam pœnis terre-
 facti quidam è nostris in Alagois & Portu
 Calvo, qui extorsionibus & direptionibus
 indigenarum per nefas, atterebant populum.
 Carolo Tourlonio prætorix cohortis Duci

*Vidalius
 grassatur.*

*Inquiritur
 in expila-
 tores civi-
 um.*

deman-

demandatæ partes inquirendi in expilatores
 hosce & coërcendi publicarum injuriarum
 autores. Venditi aliquoties sub hasta Nigritæ
 servi, quos Africæ littora & portus transmit-
 tunt, luculentis preciiis recreabant æraria.
 Attamen crebra Servorum & Servitutis com-
 memoratio, imperare videtur, ut de horum
 origine & sorte pauca delibem. Eorum alios
 naturæ vitium fecit, alios lex. Illos voco, qui
 ingenii & indolis culpa nihil erectum dig-
 numque hominis curâ sapiunt. ut ex aliorum
 nutu & imperio ipsos vivere fatius sit, quàm
 suo. Lex servos facit, non illa melioris & be-
 nè se habentis naturæ, ut quæ liberos nos na-
 sci vult; sed quæ gentium est, contra naturam
 quidem, nec tamen sine ratione introducta.
 Tales sunt bello capti, qui cum isto jure oc-
 cidi possint, servantur ad servitutem, aut pre-
 cio venditi emtique eadem lege adstringun-
 tur. Hæc servitus non Romanis solum, sed
 & aliis gentibus passim usurpata, dominis jus
 dedit vitæ & necis in servum. donec mitiori
 lege sub imperio Romano coërcita dominia
 fuere, ratioque reddenda fuit occisi aut cru-
 delius habiti. Cæsar Dictator in Galliis sub
 nastâ captos vendidit, in Salassis Alpinis po-
 pulis Augustus. Nec caruerunt iis Christia-
 ni nascente Ecclesia & multis post seculis. ne-
 que refragantur divinæ Apostolorum voces,
 sed servitutem ordinant & præceptis infor-
 mant. Exstant de servis leges Caroli Magni,

*Nigritæ
 magno ære
 vendun-
 tur.*

*De Servis
 & manci-
 piis discursus.*

Ludovici Pii ac Lotharii. ut & de conjugiiis fervorum decreta Alexandri III. Urbani, Innocentii, Pontificum. Verùm posteriore ævo paulatim apud Christianos, doctrinâ & Christi genio mansuetos, in usu servitus ista esse desiit. Ita ut à temporibus Imperatoris Frederici II, ab annis nempe à Virginis partu CIO CCXII, omninò nulli fuerint. Fortè ob hoc, quod nefas crediderint, ita servire, sanguine Christi in libertatem filiorum Dei redemptos; vel, ut hac nova & insoluta humanitate pellicerent, alienos à

Epist. 31. Christi doctrina gentiliū animos. Neque immeritò *Servum nomen ex iniuria natum scribit Seneca*. Majorem certè veteres Germani & honestatis & utilitatis publicæ rationem habuerunt, qui suis servis non crudeliter abusi sunt, Romanorum more, sed hæctenus tantum, ut frumenti modum, aut vestis aut pecoris, tanquam colonis injungerent, suos cuique penates pro arbitrio permitterent. cujusmodi servitutis vestigia non obscura, in agricolarum servitiis apud Sueonas, Polonos Tac. de aliosque populos observare est. *Verberare servum ac vinculis & opere coercere, rarum. Occidere solent, non disciplina & severitate, sed impetu & ira, ut inimicum, nisi quod impunè.* Atque hoc ferè more habere servos hodie solent gentiliū & Christianorum plurimi. Certè clementius & moderatius eos haberi cupit Seneca: *Servi sunt? inquit, imò homines. Servi sunt? imò contubernales. Servi sunt? imò humiles a*

Tac. de
morib.
Germ.

Ep. 47.

mici. Servi sunt? imo conservi, si cogetaveris, tantundem in utrosque licere fortuna. Tam enim tu illum ingenuum videre potes, quam ille te servum. Crudele & inhumanum est, quod nec tanquam hominibus quidem, sed tanquam iumentis abutimur. Cogita, istum, quem tu servum tuum vocas, ex iisdem seminibus ortum, eodem frui cœlo, æquè spirare, æquè vivere, æquè mori. Sic cum inferiore vivas, quæadmodum tecum superiorem velles vivere. Quoties in mentem venerit, quantum tibi in servum liceat: veniat in mentem, tantundem in te domine tuo licere. Vive cum conservo clementer & comiter. Nunc postquam invaluit etiam inter purioris & in melius mutatæ Fidei Christianos lucri cupiditas, aperiente viam bello & armis, rediimus & nos ad morem emendi vendendiq; hominẽ, Dei quantumvis imaginem, à Christo redemptum, imperatorem universi, & nihil minus, quàm naturæ ingeniique vitio servum. Ut & hac tempestate conqueri, sub Christianorum imperio in Brasilia, servorum aliquis possit & exclamare: Quàm misera res est O Iupiter & Dii, Arist. in servum esse insipientis Domini. utiq; evenit nõ raro, ut sapiẽtior stulto, bonus nefario, stupido ingeniosus serviat, & divinæ particulæ auræ, nõ naturæ suæ vitio, sed sortis alteri mancipet. Pluto.

Quidã Franciscus de Barros Regno suspectæ vir fidei, ob hoc, quod ad S. Francisci ripã habitaret, remissus otio, & sua erga Regẽ Hispaniarũ officia palã veditaret, publicisq; regionũ Officialiũ tabulis cõprobaret, in Occidẽtales insulas relegat' est. INITIA quippe imperiorũ

*Prohiben-
tur certa-
mina sin-
gularia.*

tuentibus, diffidendum victis, quavis occa-
sione ad defectonem & perduellionem pro-
mis. Irrumpentibus quoque in Barbaro orbe
in gentem nostram soli vitiis, præsertim effe-
ra illa mutuis certaminibus pugnandi libidi-
ne, quæ in cædes, vulnera offensasque non
leves desinebant, non sine Christiani nomi-
nis dedecore; coërcita fuit Edictis rigidissi-
mis singularium pugnarum petulantia & re-
vocatus legum in homicidas rigor. Ob fari-
næ inopiam queruli Serinhaimenses, Vnen-
ses, Paraybenses, Allagoënses & Portus Cal-
vi habitatores, hoc impetravere, ut in eos
animadverteretur, qui Mandiocæ proventus
celarent Rectores. Et ne præsidiano militi
deessent alimenta, panis demensio solati fue-
re Senatores suorum famem, donec è Belgio
apportaretur liberalior annona. Fugiente
anno MDCCXXXIX perlatum in Mauritiã
urbem cadaver fuit Illustr. Comitis Iohannis
Ernesti Nassovii. ita volentibus factis, ut par-
titis natalium & obitus vicibus in utroque
orbe inclaresceret, & quò virtutis suæ docu-
menta daturus cum Fratre Mauritio venerat,
daret mortalitatis.

*Qua post
classẽ
dissipatam
evenerint.*

Dixi abiisse laceram & dissipatam huc
illuc Hispanam classẽ. At reduce in Per-
nambucensem stationem nostrã, naves istæ,
quæ per augustiam temporis, sub prælii nava-
lis initia, exonerari non poterant, jam iussæ
sunt onera sua post victoriam exponere, &

mer-

mercantium desideria implere, Nassovius, revocato è re. tibus milite, terra se formidabilem hostibus ostendit. Ludovico Barbalioni, qui duobus armatorum millibus Paraybæ imminebat, obvius ivit Picardus, excubiarum Præfectus & Centurio Dayus, qui hostem observarent & abactis armentis alimenta subducerent. imperatum quoque navarchis & littora tenentibus, ut in omnem eventum instructis navibus præsto essent, si quæ irruptionem Lusitanus tentaret. Naves plurimæ in Sanctorum Sinum missæ, observandis & occupandis, si fors fieret, hostium navibus. Cumque copiis suis Paraybæ proxima teneret Ludovicus Barbalio, missi è Gojanæ terris præsidarii & centurio Mellingius, suam cohortem & Brasilianos ductans, & eam, quæ Artifoskio paruerat in Iguaraca, revocata in hanc centuria Ducis Eintii; in Olindam, quæ Pironis erat. Tunc publico Senatus iudicio in navium aliquot Duces, ob rem negligenter gestam, animadversum. Etenim Navarchorum, quotquot præliis istis navalibus interfuerant, quidam fortiter pugnare & lumen virtutis bellicæ indefatigabiles pugna aliis prætulere: quidam turpi & erubescenda væcordia, dejectis mortis metu animis, militiæ decus maculaverunt, spectatores pugnæ, non actores. Nassovius, ut exemplis severis disciplinam militarem contineret, selectis ad hanc rem Iudicibus, animadversioni illorum

*Ludovica
Barbalio-
ni opponi-
tur Picar-
dus.*

*Supplici-
um sumi-
tur de ig-
navis Du-
cibus.*

reos subjecit. ne inulta foret gloria militaris læsa, & velut piaculo propitiaretur Mars, duo ex Iudicium sententia capite perfidam ignaviam luerunt. uni gladius clementiæ index & meritiæ mortis supra verticem iit: uni par- citum fuit, ob pristina merita. Vidit hanc se- veritatis scenam Antonius de Cunha Andra- da, miratus, quamvis parta victoria, inflexi- bilem militiæ Belgicæ rigorem. quem & lau- dabat, tanquam tenacissimum vinculum se- curitatis publicæ & imperii nostri stabilimen- tum in hostili solo. At præclarè meriti Duces, non laudibus solum præconiisque cumulati, sed & aureo singuli numismate, in rei memo- riam, donati. Ejus latus unum classis navi- umq; imaginem exhibebat, cum hac inscrip- tione: *Deus contudit fastum inimicorum.* alte- rum effigiem Comitæ Mauritiæ, & appella- tionem. Barbatio per mediterranea militem ducens, per eas terras, quas Mattos vocant, iter affectabat. quò se Tournalonius ad obsi- dendas vias recepit. Picardo & Donckero mandatum, ut relicta Gojana in Terram Novã se conferrent, & hoc omni cura agerent, ut hostiles copias, si quã possent, aut sternerent aut fugarent. Verum non segnior hostis, co- hortis aliquot nostrorum, quæ Gojanæ erant, incautas occupavit, interfectis Picardo & Lochmanno Centurione, gregarii ordinis centum, aliis vel sauciis vel fuga elapsis. Qua suorum strage perculsus Nassovius, ipse co- actis

*Premia
dantur be-
nè meri- :*

*Caduntur
aliquot
Belgarum
copia.*

actis unde quaque militaribus copiis, bellum capeffere ftavit. Acciti è navibus in terram milites & navalium sociorum ducenti quinquaginta, Duce Iacobo Alardo. Mansfeldius & Hooghstratanus ex Comitibus imperio se junxere copiis ad S. Laurentii sedem. Centurio Hoefius, contracto è Moribeca milite, una cum aliis centurionibus, Dyckio & Sluytero in Olindam se recepit. Prætori Statio imperatum, uti octuaginta Nigritarum ex molendinis conscriberet, portandis castrensibus impedimentis. Civibus verò, ut vacua præfidiis urbe excubias ipsi agerent. Euntius quoque movere se ex Ihuaraca iussus & cum centuria sua adesse. Interea Tournalonius è Parayba hostem infecutus, molestissimo at celerissimo itinere, quippe xvii millia duodenis horis confecerat, suis fame attritis, frustra fuit. Certior namque factus Lusitanorum indiciis de Tournalonii adventu, moverat castra in Mattos, magna, ut videbatur, festinatione, ob relictas hic illic militares penulas sarcinasque. Nostri latitantes aliquot hostium in arundinetis, protractos trucidarunt. His ad Comitem perlatis, decretum, ut ab expeditione abisteretur, remisso, qui conscriptus fuerat, in sua loca & signa milite, navalibus in suas rates. Nec diu post Mansfeldius in Mattis cum hostium cohorte dimicavit. quæ post velitationes aliquot abjectis

*Naffovius
ad bellum
separat.*

*Dissolvitur
bellum
ad abitum
hostis.*

*Comes in-
stare suos
hosti jubet.*

*Comes in-
stare suos
hosti iubet*

abjectis impedimentis, in fugam se dedit, penulis, quas ducentas reliquerant, non farina ad victum, sed saccharo, ob farinae penuriam, repletis. Non destitit Comes variis locis, ubi securitas publica exigebat, hosti instare, per Tournalonium Cameroni & Iohanni Barbalioni, per Mansfeldium, qui mille & ducentos in prælium ducebat, Ludovico Lopezio Barbalioni, cum mandatis, ut ad Fluminis usque Francisci ripas, hostem ipse persequeretur. at Tribunus Coinus vnam usque, inde in Serinhæmum reduceret militem. missæ quæquaversum in portus nostros rates plurimæ, comæatum ferentes reficiendis copiis. Sub hæc tempora, aliquot ordinis Ecclesiastici, Franciscani, Carmelitæ, Dominicani Præfecturæ Pernambucensis, numero sexaginta, ob clandestina cum hoste consilia, & tentatas militum defectiones, submissamque Hispanis annonam, in Tamaricâ insula detenti, inde in Indiam Occidentalem ex Senatus Supremi decreto, deportati sunt. ubi licet affectu, ob partium studia, nocere possent, locorum tamen immuni intervallo à Brasiliensibus segreges, nocere prohibebantur. Quæ res licet primò commovisset populum, postea tamen, sublatis è conspectu, quos retinere cupiebant, elanguit cum indignatione desiderium. præsertim cum relictis ipsis essent, obeundis sacris, Parochiales Presbyteri. Depulso finibus hoste, non armis so-

*Aliquot
sacri ordi-
nis relega-
ti.*

lummodo, seo & frugum inopiâ, quarum cum indigenis negotiationes prohibita aliquandiu, per belli necessitates, fuerant; veniam fecit denuò Senatus incolis, per vicinas terras & oppida farinas divendendi, & quò vellent, distrahendi. Vtique noverunt militarium & civilium rerum sciti, extra bellum subministrari posse alimenta, quæ vigente bello prohi beri minimè nefas fuerit. Ideòque in hostium esse partibus, qui talia subvehat, post publicam significationem, cum annonæ copia augeat bellum, quantum inopia minuit. Brasiliensis militantibus injunctum, ut, cessante hostilium irruptionum metu, in suos quisque se vicos reciperet, & culturæ agrorum vacaret, sublevandæ frugum parcitati.

Nec segnius Societatis Directores in hoc domi incubuere, ut attrito bellis milite, auxilia in supplementum submitterent Brasiliensibus, quæ toties Comes, toties Senatores per litteras tamque ardentè efflagitaverant. Cumque tanti Imperii molem sustinere non possent eo quæstu proventuque, quem sufficeret Brasilia, afflictis molendinis & vastata passim messe, ea consilia inivere, ut armis bellique fortuna languentem rem restituerent, potentiamque in rates argentiferas, quæ è Terra Firma, Nova Hispania & Honduris quotannis dites abeunt, converterent. Quare novam adornavere classem, navium viginti
&

*Expedi-
tio Ioli in por-
tus San-
ctorum
terras.*

AN. CIO
IO C XL.
MART.
XVII.

& octo, sub Præfectis Cornelio Iolo, & Iohanne Lichthartio. qui pubescente anno, (erat is millesimus sexcentessimus & quadragessimus) Belgio egressi, in Brasiliam appulerunt primo Vere. adductis secum Iohanne Walbeeckio, qui Assessoris, Nieulandio & Alevvino, qui Senatorum & Moucherone, qui Advocati Fiscalis munere fungerentur. Deliberatum seridò, quid ex Societatis usu facto opus esset. Designabatur omnium votis Vrbs S. Salvatoris, Brasiliæ metropolis, nuper à nostris frustra tentata. Eâ in potestatem redacta, totam mox Brasiliam nostram fore, omnemque sacchari proventum, ob molendina hujus provinciæ plurima. Verùm uti spe facile est complecti maxima, ita potiri cupitis difficile. Iudicabat Nassovius, non esse sibi militum satis obsidendæ urbi. hoc ausuro senis minimum armatorum milibus opus esse; illi à validis præsiidiis prospectum esse, & advocari in subsidium vicinos populos nullo negotio posse. fame illam expugnari, longioris esse moræ, quàm anni tempestas ob pluvios, menses ferat. adhæc Directorum Societatis recentibus mandatis bellum Occidenti indici & regis classibus. Itum itaque in eam sententiam, ut novus miles in hostium terras immitteretur. qui, uti tentatum & factitatum à Barbalione fuerat intra fines nostros, flammis ferroque obvia vastaret diriperetque. ita futurum, ut suo damno

saperet hostis & bella in posterum gereret clementius. facta vastitate, ipsi defere pabula alendis præfidiis, mercantibus lucra, ærariis redditus, nobis otia fore & quietem. Poterant movisse veterum Romanorum exempla, qui isto fini in Hispanos, Campanos, Ligures, Nervios & Menapios populati fuerunt. Quod & antè fecere Halyattes in Milesios, Thraces in Byzantios, non tam hostium odio, quàm prudenti ratione, minuendo bello & flectendo ad pacem hoste. Quare dum naves aliaque ad violentam expeditionem necessaria Parantur, Iolus cum navibus octo, quæ milites vehebant septingentos & Brasilianos bis centum, in Portum Francicum vela fecit, ut cohortium Barbalionis reliquias in Allagois hærentes, incolisque cædibus grassationibusque graves, submoveret. cujus adventu percepto, in Australia progressus Barbalio, incolas omnes, tribus quatuorvè exceptis, secum abduxit vacuasque sedes fecit. at horum, utpote transfugarum & jam à partibus hostium, bona, agri, domusque Fisco nostro adscripta. Lichthartius Classis pro-præfectus & Carolus Tourlonius militum dux, in Portum Sanctorum valida classe navium xx ivere, quæ militum habebat bis mille & quingentos. ubi exposito in terram milite, sævientis Bellonæ horrida crudaque documenta dedere. Molæ Lusitanorum omnes, tribus exceptis,

*Quis finis
populatio-
num.*

*Lichtbar-
rius popu-
latur in
Portus
Sancto-
rum terris*

in cineres redactæ, navigia minora, quotquot
se hic illic offerebant, vel capta, vel exusta:
agri circumjacentes, vici prædiaque, aspec-
tantibus oppidanis, vastata & direpta. Insula
Tapeliqua aliæque prioribus expilatæ, ne dam-
norum cetera memorentur, hoste nullibi
morante aut vim nostram sustinente. quic-
quid virilis sexus armisque metuendum, fer-
ro sternebatur. soli parvum sexui muliebri
& imbeli atati, hæc miserationem duo attu-
lerunt & excusationem. cum mulieres belli
præmium facere, immitte sit. & in infantes,
qui modo in lucem vitamque humanam ve-
nere, ne calumnia quidem, quod dicat, ha-
bet. Tribunus Coinus, postquam in Portu
Francico tres militum centurias in naves re-
cepisset, in Fluvium Regalem, domini Hispanici,
rectà tetendit, ut eandem vastitatem
faceret. facti causa fuit, ut fixa in hostico belli
fede, levarentur annonæ penuria Pernambu-
censes, militi nostro alibi alimonia esset. ac-
cedebant & hæ rationes: exinde oportunas
esse excursionibus Lusitanorum præfecturas;
fatius esse, vim inferre foris, quam domi pati:
sic sementem, sic messes ipsorum intercipi:
sic pecudum, quibus victabant, capturam
impediri: non alia belli facie adduci posse
hostem, ut reducto è provinciis Belgarum
milite, suæ studeret tutelæ: quin & alibi oc-
cupatis copiis nostris, melius tranquilliusque
fore domesticis. Verùm dum hic moramur

*Rationes
populandi
hostium
terras.*

& vin-

& vindictam ferro ignique explemus, non ea hic reperta pecorum copia, quæ Belgis sufficeret. utique commeantes & remeantes per hō tractus Barbalionis copiæ, pecoris indigentiam fecerant. iussi quoque fuerant, adventante Coino, Fluvii Regalis accolæ omnes, ut & Tapicurenses, quicquid esset armentorum, in Sinum Sanctorum agere. Itaque hoc rerum statu, alibi sui usum esse posse optabat Coinus. Peragratis quippe istius territorii agris omnibus, ad miliaria usque viginti, nusquam insignes nocendi hostibus occasiones nactus fuit. Iamque Brandius vigiliarum præfectus ex captivis hostium acceperat, pro-regem dicti Sinus, Georgium de Mascarengas, cum navibus octodecim eò devectum, quibus nautici & bellatores vehentur bis mille & quingenti. adduxisse eum ipsum tribunos militares quinque: detineri regio iussu Governatorem Comitem Torrensem, Barbalione iussu in Lusitaniam reverti. Idem Brandius cum cohorte sua in mediterranea animosius progressus, ab hostibus mox circumventus cæsusque clade non levi fuit. desideratis centum, pluribus, inter quos Brandius ipse, captis. Per Coinum, magni aliàs animi & prudentiæ virum, infelicius quoque tentata fuit Urbis Spiritus Sancti, in præfecturâ cognomine, oppugnationio, ob minus exercitatum militem, & minorum navium penuriam, quæ prohibebat mi-

X

litares

*Urbis Sp. S.
in præfectura eiusdem nominis tentata.*

litares citò exponi. etiam ob præmonitum hostem. qui oppidulum festinis operibus muniverat, auxiliares Brasilianos è portu flum. Ianuarii acciverat, seque in montem receperat, è quo tormentis quinque Belgas non irritis ictibus impetebat. Dux in montis fastigia conatus ascendere, ut propulsaret hostem, suorum pusillanimitate & vecordia receptui signum dare coactus fuit, incensa pluribus locis urbe, quæ ob lateritias domos flammam non concepit. Abductæ solum è flumine naves onerariæ duæ, quæ saccharorû cistas habebat quadringentas & quinquaginta. Sed hoste in illas machinis detonante & compagem omnem dissolvente, suavior faburra in alias naves translata in prædam cessit. Cecidere è nostris gregariis sexaginta, & dignioris militiæ aliquot, saucii octuaginta. Grassante per Sanctorum præfecturam Lichthartio, Barbalio, ut afflictis succurreret, revocatis ocyus signis, quæ in finibus nostris hærebant, trajecto S. Francisci flumine, domini Belgici limite, Sinum suum repetiit, consumptis attritisque valde fame & viarum incommodis, quas habebat, copiis. Duo hoc tempore quam maximè suæ curæ esse putabant Nassovius & consortes consiliorum Senatores. Vnum, ut Sanctorum Sinu Vrbeque potirentur: alterum, ne decreta in Occidentem per Iolum expeditio negligeretur. Prius confici non potuit, ob militum inopi-

am

am & com meatus, quem absorpserat Ioli
 Classis, abitura in Occasum. Placuit ergo
 posterius effectum dare. Duobus quoque in-
 commodis flagellabantur Societatis lucra.
 Prius à prædonibus erat, & g. assatoribus istis,
 qui incolas cogebant vivendi in agris securi-
 tatem ære redimere. quæ causa fuit, quod
 parcius cæderentur Brasiliensis ligni feraces
 silvæ. posterius ab incendiariis, vel privatâ
 vel publicâ authoritate nocentibus. His ma-
 lis obviam itum, quâ potuit, militum per-
 tractus omnes pro viribus & modo locorum,
 dispersione. qui prædones Nigritas, etiam
 Lusitanos, captos abducerent, & locorum
 Iudicibus sisterent. Erat illorum primipilus
 Petrus Vistus Nigrita, silvis se abdens. qui
 hostium mandatis instructus magnas Belgis
 calamitates dedit, nuper non levem vicissim
 ab ipsis cladem passus, ereptis ipsi, quos In-
 geniorum Dominis subduxerat, Nigritis
 centum. In eo laboratum valdè à Comite &
 suis, ut faciliores & æquiores erga nos redde-
 rentur Lusitani quorum plerique ejus erant
 animi & sententiæ, bona se fide arma in Re-
 gem capere non posse, aut prædonum fero-
 ciam ac quotidianas excursions coërcere.
 ideòque silentio, consiliis, ipso opere, gra-
 fantibus favebant. Itaque conscripti à Co-
 mite per provincias tres, Pernambucensem,
 Itamaricensem, & Paraybensensem, qui Lusita-
 norum dignitate, opibus fama maximè con-

*Comestit
 det sibi a-
 nimos Lu-
 sitanorum
 conciliare.*

*Conscribit
 Lusitano-
 rum præ-
 cipuos.*

spicui essent, rogatique, ut ad publicæ securitatis custodiam consilia operasque conferrent; hostium Societati & amicitia renuntiarent. cum nullum ab Hispana Classe præsidium superesset; mercaturæ studia erigerent vim omnem ab aris & focus unanimes arceerent. se nihil intermissurum, quod ad ipsorum faceret commoda, gentisque Lusitanicæ honorem. rigidissimis edictis cautum iri, ne à milite vel Officialibus suis indignè haberentur & ne non manus modò, sed ne vestigium cuiquam pacato nocuisse dicatur. Hæc aliaque quæ mitigandis, devinciendisque animis faciebant, elocutus, salubria omnium assensu decrevit.

*Status rationum
quoad lucra & redditus.*

Qui ærariorum rationes supputabant accuratius, notant per hæc tempora, ex Dominiis Regiis, quæ saccharorum decimis, esculentorum ponderumque tributis constabant, in Societatis rationes rediisse florenûm ter centies mille & quinquaginta. at patiebatur æquitas remissionem aliquam indulgenti illarum exactoribus, ob afflictas hoc anno incendiis rapinisque Operarum domos. Mercium ex Belgio hunc allatarum, quæ privatorum erant, vectigalia, confecere quater centies mille florenûm. Saccharorum hinc in Belgium evectorum, ter centies mille. Debitæ ex molarum venditionibus, fundis & captis Nigritis pecuniæ, erant vicies & quater centies mille florenum. Ex spoliis profecta

trecen-

trecenta florenûm millia. Nigriræ apud Afros empti, hîc divenditi, sexcenta millia valuere. Hi Brasiliiani soli reditus erant & lucra. præter quæ, sua quoque colligebant domi Belgarum æraria. Et fuissent sane luculentiores reditus, nisi sacchari vilitas illos diminuisset. cujus precium intendi potuisset, partim hosticarum molarum subversione, qualis jam cœpta fuerat, partim istorum saccharorum interdictione, quæ quotannis Orientalis Societas apportabat. Illud quàm maximè ad promovenda Societatis Occidentalis commoda facere judicabant Senatores; si lex illa vetus Lusitanorum revocaretur. quâ vetuit Rex, ob nomina & debita, subduci Ingeniis Nigritas operarios, aut utensilia ipsorum. ut quibus ablatis cessarent operæ omnes & qui inde ad Regem redibant fructus, prorsus interciderent. Enimverò, uti sine Intelligentiis Cœlos moveri negant Peripatetici, (date hanc periodum, Lectores, historiam scribenti) sine nauta regi navem, sine auriga currum; ita sine Nigritis, tanquam Formis Assistentibus, suavissimos saccharorum orbis versari posse, negant Brasilienses. Præterea, si plus nostratis pecuniæ transmitteretur, in quotidianos operantium usus. Lusitanis eam, quæ regiæ esset & dignioris monetæ, occultantibus & parcius erogantibus. Etiam, ut Brasiliensi Nicotianæ valor suus, qui fuit antè, redderetur, zingiberisque

Quæ utensilia Societati Occidentali.

culturæ vacarent indigenæ. Sed nihil æquè utile ac fructuosum, quàm frequens colonorum missio, & privatorum liberrima commercia. non solum ob uberiores, qui inde expectabantur, redditus, sed & ob imperii securitatem; cum, QUOS VICERIS. amici credendi non sint, & facitè ab imposito jugo resiliant, non assuetæ novis frenis gentes. Imperavere insuper iidem Senatores, ut plures instruerentur L burnicæ. quæ portus Afrorum ad Angolan, ut & Brasilianorum, ad ostia fluminum Ianuarii & Platenfis, observarent & hostium navibus vectoriis insidiarentur ut quæ maximi præcii merces vectare soleant, Nigritas, vina, farinacea, aliaque. quæ his in oris distrahi cupidis mercatoribus amant. At confici illa minus, quàm postulabat res, potuère, ob navium penuriam, quarum pleraque secum abduxerat Iolus. Commodum tamen evenit, ut in Paraybam necessitate compelleretur Neapolitanorum militum Tribunus Hector de la Calce, è Sinu Sanctorum paulò antè egressus, navem penè dehiscentem rimis & malè cohærentem, in portum nostrum dixerit, abiturus in Occidentem, cum militibus sexcentis. Qui, ne annonæ nostræ graves essent, in Occidentem transvecti fuère, retentis Hectore & Officialibus. ut per hos redimerentur ii, qui nostratium captivi in Havanae poru detinebantur. Hunc ipsum Hectorem, optimæ. ut

*Hector de
la Calce
necessitate
adactus ad
Paraybam
fertur.*

comperio, notæ virum, interjecto tempore, in Hollandiam misit Comes, ipso poscente. Sed, quâ fuit fide, & videri voluit, detrectavit in Hispanicam reverti, nisi primum impetratâ captivis extra Belgium nostratibus dimissione, & pensatis Societati iis sumptibus, quos transectandis suis fecissent.

Sed ad Iolum & Lichthartium, quos ali-
 quot retrò mensibus Brasiliæ Septentriona-
 lia circumvectos, in Occidentem sua classis
 vexerat, naviget oratio nostra. Ea navibus
 constabat viginti quatuor ad bellum paratissimis.
 navalium numerabat millia duo, militarium mille & septingentos. Erexerat hæc expeditio, magni alicujus eventus expectatione, animos non Brasiliensium modò sed & Europæorum omnium, Lusitanorum & Belgarum. Nec enim utilius cupidiusque pugnari posse videbatur, quàm ubi se cupiditatis humanæ luculenta offerret materies, non aromata, ligna, sacchara, sed ipsissima Occidentis gazæ & auri argentique uberes massæ. Verùm, quod in bellis non infrequens, maxima cœpta sæpenumero destituit successus, præsertim mari: ubi ventorum æstuumque arbitrio subsunt humana consilia. Stabat classis omnis, ipsis Calendis Septembris, in celeberrimi portus Havanae, qui in insula Cuba est, conspectu. mox divisim contubernia navibus, per maria huc illuc oberrabat. donec excurret mensis, & unâ

An. cto
 10 cXL.
 mense
 Julio.

Classis Ioli ad Havanae portum.

prædæ spes. etenim exspectabat desideratissimè & cupiebat vehementer, ut Hispanorum classes è portibus exirent & pugnandi libidinem irritarent. Hiabant ad tantam fortunam omnium cupiditates, quas opum vicinitas accendebat. Sed fefellit eos sua exspectatio. quamvis enim, uti impatiens moræ est pecuniarum litis, ex captis hic illic piscatoribus perconctati essent de classium adventu, nihil fando rescivere. Etenim optimis consiliis & prudenti metu in suis quæque portibus hæserunt. nec consultum credere, armatæ cupiditati objicere aureas argentæque messes. satius arbitratae, tantum opum transvectionem differri, quam incerta ferri discrimina. Obortæ quoque tempestates, invalescente Æolo, tam gravibus procellis incubuere classi, ut illa disjectâ, aliquæ navium in littora Cubæ impeerint, ab exurgentibus undarum molibus depressæ naufragæque, captis, qui evaserant, vectoribus. qui in portum Havanæ abducti ibidemque aliquandiu detenti, postea Pernambuco reversi, Hispanorum erga se humanitatem & comitatem mirè prædicavere, non se in carceribus fordibusque habitos, sed liberiore custodia, neque victu parco, sed ad necessitates copioso. quatuor aliæ, quod fors marisque furor & venti ferrent, aberravere. Una in Belgium præmissa infelicis cæpti nuntia fuit. at earum, quæ aberraverant, duæ

*Disjicitur
tempestate*

per Bahamæ fretum actæ, nempe Nassovia & altera Ernesti, salvæ Pernambuco pervenere, alia in Hollandiam delata fuit. Refectis in Matanccæ Sinu classariis, reliquæ naves sedecim, quibus militares supererant sexcenti & nonaginta, nautici nongenti & triginta octo, Brasiliam appulere: at fractæ multum & adesæ. Eæ in novas expeditiones restauratæ absque mora fuere. ne tantarum impensarum fructus omnis periret. Vtique Comes, operum indefessus, alias sub Lichthartio in flumen Januarii vela facere iussit, invadendis hostium, si quæ vel subirent vel altum conscenderent, ratibus; alias in Angolæ littora, ut Lusitanorû istic naves opperirentur, & pugnæ occasiones occuparentur. Incidit in finem Anni quadragesimi supra millesimum & sexcentisimum, Eclipsis Solaris, quæ totum penè Solem Brasiliensium oculis eripuit. Quod noto, non tanquam rem miram his seculis, quibus rerum istarum causæ innotuere: verum quia in omen conveniens à benevolis civibus accepta fuit. illis puta. qui Principibus cœlestem favorem & Numinis indulgentiam ex siderum observatione promittere amant. hi vota sua sperantes erigebant & hanc ætherei luminis privationem, Hispanici fulgoris in his terris occasum defectumque interpretabantur. Comitum extollentes, per quem amplissimi honoris Regi tantus splendor minui potuerit.

An. CIO
IO CXL.
Novem.
XIII.
Eclipsis Solaris descriptio.

A B. Ecliptica.

C. Centrum Solis.

D. Centrum Lunæ.

C D. Distantia intra Centrum Solis
& Lunæ.

E F. Magnitudo Eclipsis in digit. & min

E G. Reliqua pars Solis lucida.

F C E G. Diameter Solis.

H F D E. Diameter Lunæ.

Tempus æquabile Vraniburgi d. styl. nov. 3. styl. vet.

13. Novemb. h. 3. 12'. 3".

Locus Terra perpendiculariter Soli subjectus

21°. 4' 6.2". Scorp.

Locus Ω

21. 23. 21. Scorp.

Reductio

6. Subtr.

Locus Luna in Orbita

21. 45. 56. Scorp.

Arcus inter centra

2. 5. Bor.

Ampliatuſ physicè

2. 7.

Parallaxis Lunæ, seu Semidiameter disci terræ

63. 41.

Semidiameter Lunæ

16. 22.

Solis

15. 27.

Semifis parallaxis Solis

30.

Semidiameter Penumbra

32. 19.

Semidiameter Lunaris Umbra

55.

Summa Semidiametrorum

1. 36. 0.

Horarius Solis

2. 32.

Lunæ } veri

38. 27.

Lunæ à Sole verus

35. 55.

Ampliatuſ physicè

36. 29.

Erit

Erit igitur defectus alicubi centralis & totalis.

Scrupula dimidia durat, omnimoda Eclips.

I. 35. 59.

Scrup. dimid. moræ total. umbr. Luna in disco

I. 3. 39.

Scrupula dimidiæ moræ penumbrae in disco

31. 18.

Ergo H.

Tempus dimidiæ durationis 2. 37'. 51".

moræ Umbrae I. 44. 41.

moræ penumbrae 0. 51. 28.

Tempus adparens mediæ Eclips. Mauricia

erit die .2 styl. nov. 12. styl. vet. Novemb.

H. 23. 47'. 48".

Tempus adparens visæ Veneris &

maximæ Eclipsis Mauriciæ

in Brasilia, 2. St. v. 12. styl. nov. Novemb.

H. 23. 27. 6.

Ad illud tempus datur Latitudo Lune visæ

7'. 25". Merid.

Aggregatum Semidiameter Solis & Lune 31. 49.

Ergo

Pars deficiens 24. 24.

Et quantitas deliquij Solaris 9. Dig. 28'. 32".

Scrupula durat. dimidiæ omnimoda 30'. 56".

Hinc H.

Tempus duration. dimidiæ omnimoda I. 13'. 59".

Et Initium Eclipsis Mauriciæ 10. 13. 7. Ante

Medium 11. 27. 6. mer.

Finis 0. 41. 5. post mer.

d. 3. styl. nov. 13. styl. vet. Novemb.

Apparere Eclipsis Mauritiã incolentibus cœpit, Novembris die decima tertia, hora decima ante meridiem; & ad summum pro-
 vecta fuit hora undecimâ, tresquẽ Solis ter-
 tias obscuraverit, cum minutis viginti octo.
 sicut minus quarta sui parte hîc mundo lux-
 erit. Verùm quadraginta septem ab hora
 duodecima minutis, labore suo tenebrisque
 evolutus Titan, pleno refulsit lumine. At
 alia per id temporis facie apparuit Nicara-
 guæ populis, totus immerfus umbræ Lunari.
 alia Carthagenæ, & fluvium S. Marthæ ha-
 bitantibus, in America Boreali. alia rursus
 Portus Securi terris in Brasilia. alia Angolen-
 sibus, Abyssinis in Africa, Fluvii Platenfis &
 Freti Lemarii accolis, ob longitudinum &
 latitudinum Sphæricarum discrimina. Fuit
 illud inter alia laudatæ curiositatis & indu-
 striæ in Illustri Comite documenta, non pro-
 miscuum, quod per Mathematicos suos,
 quos domi militiæque secum habuit, depin-
 gi & describi hunc Solis laborem imperave-
 rit, exemplo maximorum & clarissimorum
 Imperatorum. qui media inter prælia, Astro-
 rum cœlique plagis Superisque vacarunt. ut
 de se apud Lucanum perhibet Cæsar. Quid,
 quod antè visam Eclipsin, in mandatis dede-
 rit naucleris; quotquot maria abituri con-
 scenderent, ut Eclipsis hujus futuræ faciem
 & momenta omnia vultusque difformes, su-
 cinguli locis positi, attentius observarent

& chartis consignarent? In gratiam eorum, quibus Phænomena cœlestis machinæ & immobiles Planetarum vices noscere studium est, apponam Eclipsis hujus faciem, pro temporum momentis aliam atque aliam. prout illam ad Astrologicam accuratorem deliniavit Mætheseos peritissimus G. Marckgravius, Comiti in Barbaro Orbe ab his studiis. Lichthartius, postquam è porru S. Alexis solvisset, & superatis vadis, quæ Abrolhos vocant, in ostio fluminis Ianuarii staret, in tria contubernia classem partitus, in obvias hostium rates avidè intendebat. at nihil tantis motibus dignum obtulit iniquior fors. sola in spoliis cessit navis, vina habens, & alia sacchari non multùm. illa valuit nonaginta quatuor florenùm millia. hæc non nisi duo. Quare refectis ad insulam Grandem classariis, in Pernambucensem portum rediit. At malè habebat rerum Societatis in Belgio principes, hæc in Ianuarium expeditio; cum eam Brasiliensibus armorum, militum & navium vim fuisse contenderent, quæ expugnando Omnium Sanctorum Sinui & Brasiliæ totius metropoli sufficeret. Quare Brasiliensium Præfecti, honoris sui interesse arbitrati, ne tantæ negligentia rei haberentur, criminationem istam graviter refutavere & ut omnem de se malè suspicandi occasionem sufflaminarent, in hunc ferè sensum describere: malè calculum posuisse Directores

*Insula
Grande.*

res, non sibi istum fuisse aut navium aut militum numerum, quem tabulis suis ipsi iniverant. navium minorum tum in procinctu fuisse viginti tres, non quadraginta & unam: Liburnicaram non viginti & duas, sed duodecim duntaxat. aliarum navium vectoriarum non triginta, sed octodecim. in militum censu non undena millia se reperisse, sed quina & trecentos insuper. addebant, magnis validisque præsidis per illa tempora munitam fuisse Salvatoris urbem; adversus hostem incendiarium opus fuisse multo milite, qui per præfecturas accendis illis distribuere-tur, ne sacchari messis omnis molendinorum dominis intercideret: littoralia loca defensoribus eguisse, adversus vim externam & intestinas Lusitanorum molitiones; aliaque, quæ diluendis objectamentis & sinistris interpretationibus eminentium potestatum faciebant. IN QUIETA re est mercantium animus. nunquam illi tam plenè occurrere & obsequi ulla fortuna potest, quæ vota ex-fatiet. Facilè invenit, quod amplitudinis suæ curatoribus impuret. ac dum suas spes ante-ire parat, vellet confectum, quicquid animus destinavit.

*Hostis de
sempera
mento bel-
li cogitat.*

AN CIO
IO CXL.

Qui Urbem S. Salvatoris tum imperio te-
nebat Pro-rex, revocatis ad animum dam-
nis, quæ jam pridem à Belgis, laxata belli li-
centiâ grassantibus, passus fuerat, pertæsus
serò tam immansueti & feri moris, de tempe-
tamen-

tamento belli cogitare cœpit. Etenim Ecclesiasticos Pernambucenses aggressus, facile ob communis calamitatis sensum, ab iis impetravit, ut à Comite & Senatoribus, per libellum supplicem, peterent earum legum restitutionem, quibus effera illa sæviendi in captos, inermes, se dedentes & agros, obviaque quæque vastandi rabies cœrceretur. Non præbuit se difficilem Comes, in lenitatem pronus, crudelitatis omnis osor. qui nec ad aspera ista descendisset, nisi irritatus ab hoste. qui, ne victis Belgis parceretur aut vitæ ulli daretur venia, prior jusserat. rescripsit ad libellum supplicem, sibi non displicere mitiorem belli modum, modò eundem amplectantur & servent hostes. Vtique noverat, minoribus turmis invadi posse & affligi terras nostras: hostium non nisi majore motu & maritimo itinere: esse inter suos, qui hostis causam clam agerent & incendiariis patrocinaarentur, se à talibus in hostico destitui; spem quoque obtinendi Brasiliæ reliqua, istis incolarum & molarum direptionibus, ac villarum incendiis corrumpi. Nec renuit Pro-rex Marchio de Montalvan æquissima Comitibus postulata, missisque hinc inde obsidibus, convenère in unum partes. à Comite missi ad Marchionem obsides, Hinderfonius pro-tribunus, & tribunus Dayus; à Marchione ad Comitem Martinus Fereira Lusitanus & Petrus de Arenas è gente Hispana.

Rationes, qua Comitibus idem facere impulerunt.

Obsides dati.

Legati ad illam rem hinc inde,

na. At qui rem disceptarent, fuere à Belgarum partibus, Theodorus Coddæus Burchius, & Nunius Olfardi Senatores, quique in partem principalium curarum & levamentum oneris advocaretur, Abrahamus Tapperus, Senatu politico à secretis. His mandatum, ut Latino idiomate uterentur, ne sub linguæ suæ vocibus fallerent Lusitani. Nec caruit postmodum successu suo hæc legatio. verum post longas deliberationes conventum, uti jura belli circa captivos & agrorum vastationes, facta recta utrinque essent. Hæc ipsa tamen, (ut post gesta annectam) sequius interpretati fuerunt Rectores Europæi. quasi hac transactione via hosti patefacta foret, in imperii hujus secreta, per innoxiam & securam familiaritatem, penetrandi. quod tamen facile fuit Brasiliensibus refellere. qui non armorum se quietem pepigisse, sed moderationem solummodo, responderunt: exploratorum abundè domi esse, ut ab externis metuere supervacuum fuerit: nullam colligendæ saccharorum messis fuisse spem, nisi per hæc pacta: nec occasionem transferendi arma in Seregippam, Maragnanam præfecturam & Afrorum littora, nisi partâ hæctenus securitate. Dum Delegati jussâ peragunt, quidam Lengtonius, temporarii ingenii vir, in comitatum ipsorum receptus, desertis Dominis, ad Proregem se contulit, & res nostras, quoad norat, insigni perfidiâ aperuit.

Lengtonius ad hostes transit

ruit. at obsides Belgæ persuasere malè feriato homini, ut misso Pro-rege, rediret ad superiores dominos & datam patriæ fidem. rediit, & qui antè se proditionis crimine, jam stultitiæ & levitatis involvit. carceri & custodiæ in rigidius examen datus, corrupto, ut credebatur, castrensi prætore, cum hoc ipso aufugit. indici promissa præmia, indictâ capitis pœnâ & bonorum iis, qui hospitio perduellera dignarentur.

Nondum abiverant legati Pernambucenses, cum hoste super belli temperamento transacturi, cum, ecce, litteræ Proregis ad Comitem perferuntur, quibus de Lusitaniæ motibus perscribit: juravisse in novum Regem Brigantiæ ducem Lusitanos: arces regni omnes sese in potestatem ejus fidemque ultrò dedisse: se militemque, cui præesset ipse, eidem regi acclamavisse & sacramentum dixisse; exceptis Castellanis & Neapolitanis. quibus religio erat novis rebus consentire, & à veteri domino desciscere. Venerant non ita pridem in Sanctorum Portum, missi à Lusitanorum Rege, Franciscus Vilhena, ordinis Iesuitici, & protribunus Petrus Corera de Gama, non solum ut tantæ rei nuntii essent, verum ut in novi Regis fidem reciperent Pro-regem & quas in præsidiis haberet militares copias. Hi ipsi mandatis eorum, qui Lusitanis illic præerant; ad Comitem profecti, vacationem ab armis inter su-

*Prorex
Brasilia
Comitide-
factionem
Lusitano-
rum
nunciatus*

os & Pernambucenses petere. donec de iis, quæ inter Tristanum Mendozam & Fœderatos Ordines acta essent, constaret. Illam ut impetrarent, captivos laxant triginta, retentis tamen Garfimanno & Brandio: Paulum de Aeginhas impune adhuc per terras & fines nostros grassantem, ad serias Pernambucensium querelas & minaces litteras, revocant. peractaque legatione rediit ad suos Vilhena. remansit, ut volebat, Petrus Coorea. Tum nuntium mendax percudit Bahienses, Fœderatos Ordines classem quinquaginta navium adornare, quibus Sinum Sanctorum invadant & urbem oppugnent. Quare commoti Lusitanorum animi, munitendæ Urbi omni studio incubuere. donec per Comitem confosso rumore ad se rediere. At illa Lusitaniæ omnis memorabilis defectio, simulac utrinque accepta fuit, hoc effecit, ut ad alia consilia hostis, ad alia descenderint Brasilienses Belgæ. facile enim conjectabant partes, futurum, ut hoc Lusitanorum facinus pacem afferret aut inducias Portugalliæ & Fœderatorum Ord. terris, & mox ipsis Brasiliensibus. pacis aut induciarum pactis desitutum jus acquirendi novi domini & differendi latius imperii. Quare ex Comitum & Senatus communi sententia placuit, turbata Lusitanorum defectione Hispania, ea tentare, unde insignis aliqua fieret accessio ad Societatis res. judicabant saga-

cissimi, OPORTVNOs magis ausibus esse transitus rerum. invigilandum huic occasione & obsecundandum tempori. luctanti cum suis hoste & de imperio contendente, anguillis capturam esse. De motibus istis jam antè per Potentissimos Ordines certior factus Nassovius, mandata de proferendo imperio acceperat. Quibus enim litteris dimitti petierat, rescripsere: eam esse rerum Brasiliae & status Europae faciem, ut dimitti ipsum hac tempestate minimè expediat. jam perspecta ipsi terrarum loca & populorum ingenia facilem praeberent gubernationem. dilatatis finibus, abactis quaquaversum hostibus, his ferociam, civibus metum ademptum: Turbatam magnis motibus Lusitaniam à Rege Philippo descivisse, & Bragantiae Comiti acclamavisse. non posse non hinc occasiones subnasci Nassovio, insigne quiddam & gloriosum audendi, per eas vias, quas Lusitanorum praesidiis & armis tenet Hispaniarum Rex. In eam sententiam ivisse Reipub. suffragia, ut pro Brigantino Duce auxilia decreverit, adversus communem jam & Lusitanorum & Belgarum hostem. Quae cum ita se habeant, non dubitare se, quin pro eo, quo in Reipub. hanc fertur, amore, prorogari sibi in aliquot annos imperium sit passurus. seditioes hostium flectendas hoc tempore in imperii usus esse, & velificandum inter discordias, fracta a partibus suorū defectionibus Hispanorum potentia. felicibus captis praesentia sapientiaque suum adderet perpetuitatem: famam rerum gestarum, mores, quibus in animis hominum valet,

Federatorum Ordinum littera, quibus Comiti missionem petenti suadent mansionem. Iis de Lusitanorum defectione perscribitur.

An. CIO
IO C XL.
Februa.
XXVI.

aspectum etiam ipsum hostibus amabilem, conciliasse ipsi apud plurimos obedientiam, studium, amorem. se ingentis beneficii loco habituros, si cæpta præclare imperia plus diuturna esse velit: non de fore Patria Patribus animum voluntatemque ista Comitibus obsequia dignis premiis honoribusque condecorandi. At Societatis rectores explicatius locuti in mandatis dedere Comiti, ut postquam concessa Lusitania ferendis auxiliis impar illa esset, ipse occasionum observans, de finium amplificatione serio cogitaret, continenti militiam gloria extenderet, priusquam per pacis tractatus sopirentur Martis studia, aut terminarentur. patere adhuc omnia victori. per conventionem sua singulis salva fore, nec tri PLVS VLTRA posse. Speciem se faciendorum severè non præscribere, cum pro temporum, locorum, virium, hostiumque ratione geri ista debeant. Attamen maximè se in votis habere, ut collectis undique præsidiis & Brasilianorum suppetiis, nova aggressione tentetur Sanctorum Sinus, ob miram portus & navium exstruendarum oportunitatem, & provinciarum quotquot nobis parent securitatem. omnes ingenii & militaris industria nervos intenderet, quò vel vi vel dolo expugnari possit. aut si sperari hoc nequeat, saltem obsidio urbem cingeret, accessionesque præcluderet. cum obsessarum urbium non leve momentum sit, magisque parabiles sint, ubi de armorum cessatione disceptatur.

His Fœderatorum Ordinum & Societatis rectorum litteris permotus Nassovius, pro suo in Patriam & Reipub. Patres obsequio &

▼ene-

veneratione, passus sibi fuit imperium in longius tempus prorogari, certusque permanendi de dilatandis Societatis finibus consilium cœpit. Primò Seregippam Regiam, desertam antehac regionem, quæque p̄imi hæctenus occupantis fuerat, visum fuit annectere Societatis imperio. cui fini eò cum copiis abiit Andreas arcis Mauritianæ ad flumen S. Francisci præfectus. qui, præmunita providè Arce sua, Præfecturam istam invasit, ædem sacram, quæ istic erat, vallo cinxit, armamentarium condidit, oppidulumque adversus hostiles insultus munivit. Expeditionis causæ fuere, quod regio hæc, inter Sinus Sanctorum provinciam & eas, quæ nostri sunt domini, posita, tutandis finibus faceret, armentis abundaret, & fodinarum non unam spem faceret. Solus, ni fallor, Nicolaus Olyveira scriptor Lusitanus Seregippam Capitaniis annumerat. Barbari provinciam Ciriis vocant, à flumine cognomine. in oppidulum modico amne itur, qui majoribus navigiis non patet, ob exiguam æstuarii altitudinem. à Flumine Regali undecim, versus Austrum à ripa S. Francisci vix septem Arctum versus milliaribus abit. Plurima septa habuit & pecuaria cogendis & asservandis armentis, quæ collapsa præfectorum cura restitui possunt. regioni à piscium captura, nam mari coëxtenditur, ingens laus est. Verùm quam de fodinis conceperant spem Bel-

Seregippam sive Præfecturam Ciriis imperio Societatis addit Nassovius.

gæ, elafere metalla illic pluribus locis effofa, cum argenti nihil habeant aut mercis bonæ, referente Petro Morthamero. cui istius arcani inquisitio demandata fuerat, incolarum fecuritas omnis ex Arce Mauritiana dependet, cum mediterranea aduersus hostium iustas copias defendi nequeant.

*Expeditio
in Angola
regnum
sub Iolo.*

Atq; hæc in Novo Orbe per Brasilianorum terras evenere. Verùm majora in veteri Orbe apud Afros. Illic cum maximum esset momentum Nigritarum in Angolæ regno, sine quibus nec Regis fodinis, nec Brasiliensium molis suus constat labor, placuit Mauritio eò quoque bellum mitti; quo ejus mercaturæ vim commodaque ad se transferret Societas. quæ Nigritarum venditione & emptione istic quàm maximè viget. Qui tantam rem conficeret, designatus à Comite & Senatu fuit Iolus, magnorum semper facinorum administer. Hic classe navium viginti, nongentis instructa classiariis, bellatoribus bis mille, Brasilianis ducentis, cum Henderfonio Pro-præfecto in Africam navigavit. expositos excepit præsentissimus Numinis favor, penè supra quàm voluissent. adeò enim victoria fuit in proclivi, ut præter audendi invadendique consilia & unius pugnæ laborem, vix aliud fortitudinis exemplum reliquerit fortuna. Non longè ab ipsa urbe inter ipsas hostium arces proVecti Belgæ, furorem jaculantium hinc inde contem-

An. CIO
IO CXL.
May
x x x.

tere;

A. Iesuitarum Coenobium.
 B. Capucinarum Coenob.
 C. Turris sive reductus.
 D. Castrum Novum Sybyla.

E. Castrum Vincentij
 F. Suggestus tormentarij.
 G. Coenobium urbis inferi
 oris.

H. Castrum Centurionis Benti.
 I. Castrum novum eustem.
 K. Castrum S. crucis
 L. Castrum martianum ubi

nostri appullerint.
 M. Muro. N. Locus designate.
 Arcus afferendae urbi.
 O. Naues Lusitanis erote.

fere; pari furore, evibratis in naves nostrorum hostilibus machinis. illæ à custodibus desertæ omnibus egrediendi in terram potestatem fecere. Hinderfonius, suis ad pugnam ordine dispositis, eodem, quo exscenderat, die, copias ad urbem S. Pauli admovit. ubi cum hostem instructa acie bellum parantem offenderet, duobus tormentis bellicis pugnaturum, prælium orsus est, sclopetariis primum impetum sustinentibus. pari ferè Marte initio & paribus damnis pugnabatur. mox, crudescente pugna & urgentibus hostem Belgis, primò in fugam se dedere Nigritarum millia multa, quorum in bello usus fuerat. Hos sequebatur simili vecordia fugiens Loandæ gubernator. Petrus Cæsar de Meneses, agmen ducens nongentorum, quæ militum, quæ civium armatorum; desertaque tormentorum suorum statione, urbem omnem arcesque & vallos permisit potestati Belgarum. In eâ, præter milites aliquot mero epulisque gravatos & senum aliquot tardigrada corpora, repertus nemo; omnibus ad adventus nostri famam dilapsis & profugis. Cessere in spoliis tormenta ænea viginti novem, ferrea sexaginta novem, magnaque armorum & instrumentorum bellicorum congeries, vini farinæque plurimum, navesque majores ac minores triginta. Ipsa urbs in monte posita nullis se munitionibus defendit, templorum cœ-

Urbem S. Pauli Loanda in- vadit Hinderfonius.

An. CI^o
 IO C XL.
 August.
 XXIV.

*Arces con-
suntur.*

nobiorum & splendorum ædium multi-
tudine decora. Arces portui plures longa se-
rie imminent. Victa urbe, præmunitæ ocys à
nostris fuere aggeribus & vallis plateæ omnes
aditusque. Conditæ mox in ea, ex Nassovii
consilio, Arx major & minores duæ. quæ ad-
versus novos motus valerent, relictis ad lo-
corum defensionem centuriis duodecim.
Tenebat Lusitanos ea opinio, Belgas prædæ
solummodo causa eò digressos, non ut com-
morandi hic sedem deligerent, & propria sibi
hæc littora facerent. Conspecta namque
Classe, jusserat Gubernator, ut uxores quif-
que suas & liberos & quæ haberet bonorum
carissima, auferret & abduceret. Mox edo-
ctus Belgas urbem, arcesque omnes sibi ut
peculium bello partum vindicare, per litte-
ras ad Iolum de injuriâ questus, illud urgebat:
jam convenisse inter Fœderatos Ordines &
Lusitaniæ Regem; fœdere junctos Belgas &
gentem suam, sublatis bellorum & irarum
caussis, Belgæ repetundarum postulati, res-
ponderunt, de ista cum Portugallis transactio-
ne nihil ipsis certa auditione constare, ut nec
hoc: utrum novi Regis, an Philippi partes
seque: etur ipse Quod si illud Gubernator scis-
set, antè expugnatam urbem & illatam nostris
hostiliter vim, significandum fuisse: post pe-
ricula & superatos belli casus, seram esse apud
victores querimoniam. Ne vero sub torrido
& exucco climate aquæ deessent noyis ho-
spiti-

*Guberna-
tor Loan-
da de in-
juria que-
ritur, post
illatam
nostris
vitis.*

spiti-

spitibus, ad fluvium Bengo domum arcemve vallo cinxere, tutandæ aquationi. in quam irruentes Nigritæ cæsi & in fugam acti sunt. Tandem Gubernator, cum nec querelis urbi suæ reddi posset, nec vi, inducias octidui pacisci voluit, ut interna temporis, aut ad nos cum civibus transfiret & victores agnosceret, aut abitionem pararet. Sed cùm iniquissima postularet, retrocedere ab urbe sedecim militibus jussus, suos à nostrorum alloquio deterruit. quorum cum nonnulli conciliari victoribus cuperent, ultimum supplicium passi sunt. Regulorum & Ducum, quotquot circum imperitabant, plures ad fœdera nostra descenderunt, & pari odio Lusitanos in silvarum usque abdita consectabantur. Qui Portum Sanctorum, Angolam contra, tenebant, accepto nuncio, misere Angolensibus in auxilium Liburnicam, omni armorum genere instructam. qua capta ope Nigritarum, sævitiam hi ipsi Lusitanorum sanguine explevere. omnibus, prout quemque primum fors obtulerat, trucidatis. quatuor exceptis, qui se navis alvo abdidierant. Reversi in urbem incolarum plurimi, etiam sacri ordinis, dimidiam mancipiorum partem obtulere Belgis, dummodo cum reliquis in Sinum Sanctorum trajicere permitterentur. at fructuosius judicabatur, detineri hîc cives & in urbem liberalibus promissis revocari. cùm ex ipsis Angolensium rectorum rationibus constaret, è so-

*Iniquis
condicio-
nibus pa-
cisci cupis*

lo mancipiorum mercatu colligi quotannis posse florenûm sexagies sexies centena millia. demptis, in præsidia, rates & rerum administratos, impensis. Vtique ipse Hispaniarum Rex annuatim hinc arcessere solitus fuit, Nigritarum millia quindecim. quorum ipsi usus in effodiendis, per Occidentem metallis. ut dubium non sit, extrema tentaturum Regem, recuperando hoc Angolæ regno. cuius tantum in impetio Hispanico momentum. Illud quâ parte in Boream abit, regno Congensi conterminum est. cujus flumen Congo, olim Zaida, centû à Loanda leucis sive milliaribus Hispanicis abit. Austrum versus ad Arcem usque Benguelam excurrit, quæ totidem à Loanda leucis distat. quadraginta milliarium ambitu definitur imperium, indigenæ Castellanorum Regi vectigales fuere, vassalorum titulo. Quilongius, ad promontorium usque Nigrum, centum à Benguela leucarum intervallo visuntur Nigritæ, Lusitanorum fœderibus innexi, commercia cum illis mutua agitabant. Qui mediterranea incoluere, ducentorum milliarium spacio, feuda & portoria Regiis præfectis solvebant, mercimoniorum itidem Societate gaudentes. Præcipuæ merces ipsi Æthiopes sunt, è quorum venditione quotannis ad Regem redire decies centena florenûm millia. à qua utilitate fructuque destitutus, etiam in posterum oportunitate carebit, ea sibi servitia

*Flumen
Congo.*

comparandi, quibus fodinas Peruanas occupet & suorum in Brasilia molendina. Ipsa Loanda insula est, septem milliarium longitudine, plana & humilis, montium & collium experta. in hac si turgescente mari terram effodias, aquæ occurrunt dulces, si remisso, salæ. Cœnobium habet & mancipiorum Domum & pagum Æthiopibus in habitatum. Continenti Africæ objacet, in cujus littore urbs est S. Pauli Arcesque aliquot.

*Loanda
Insula.*

Hac Africæ parte potitus Nassovius, Fœderatis Ordinibus aperuit, validisque rationibus persuadere studuit, regimen ejus Brasiliano annecti debere eique subdi. cum Nigritæ non nisi ex istis littoribus in Brasiliam transvehi & hinc divendi quaquaversum soleant: nec certius promptiusque aut armis defendi aut consiliis juvari possint Angolenses, quàm per vicinos Brasilienses: insuper æquissimum esse, & ex belli more, iis deferri locorum gubernationem, quorum Marte & industriâ victa illa sunt & in potestatem redacta. præterquam quod plena periculi res sit, præfectum illic constitui cum plena potestate, vel natalibus aut fama minus conspicuum; ubi Lusitanorum fraudibus, unius nutu, in discrimen summum adduci posset provincæ status & parta Societati imperia. At secus visum Societatis Rectoribus, qui Afrorum provincias suæ curæ esse voluerunt. cum idem factitassent antè Portugalliæ &

*Rationes,
ob quas di-
riones A-
fricanas
Brasiliano
imperio
iungi ex-
pediat.*

*Secus vi-
sum Socie-
tatis Re-
storibus.*

Castellæ Reges, distinctis semper horū locorū imperiis. movebant & hæc: quod ipsa comēatū Brasilia è Belgio expectare habeat, nec illū sufficere Afris posset: uti nec necessarias merces: quod rationum Brasiliensium ineteretur nimius labor & cū Africanis rebus conturbatio: quod iter esset longius, & per ambages iretur, cū recto itinere è Beatavis in Angolam navigatio sit & pari ferè, quo in Brasiliā, tempore, per Brasiliam verò in Afros non nisi circuitione, longiore mora & auctis periculis. Nec posse eduliis, circumducto per Brasiliam itinere, constare suam bonitatem. utilius etiam primò navigari in Angolam, cum expositis ibidem mercibus, iisdem navibus recepta mancipia in Brasiliam transferripossint, si & inde saccharo graves remeare in Belgiū.

*Expeditio
Ioli in In-
sulam S.
Thomæ.*

An. CIO
IO C XLI
Oct. II.

Nec stetit intra hos successus Nassovii industria, Verūm morantibus Induciarum inter Fœderatos Ordines & Lusitanorum Regem pactis, integro adhuc belli jure & causis, classem suam in insulam S. Thomæ dixerit victor Iolus. primus illi appulsus fuit, ubi se S. Añæ molendinū aspectui exhibet, duobus ab ipsa urbe milliaribus. quod ipsum eadem, qua appulsū, vespera, militi incolumi ac vegeto adhuc, pro hospitio fuit ac diverticulo. Postero die jussæ sunt rates omnes sub ipsa Arce in anchoris stare, nec hostile quicquam moliri, nisi lacessente prius hoste. At hic in Belgas machinis suis læviens & eodem mox à Belgis

Mar-

Marte exceptus, seriam belli faciem adspexit. Navis Enckhuysa sive hostium jaculationibus, sive suorum incuriâ, malè custodito pulvere, conflagravit, & triste belli tyrociniûm fecit, vectoribus magna parte mari vel igne pereuntibus. Interea in littus expositæ copix, frustra hic illic adversantibus Nigritis, processere ad Castellum, à milite omni & custode desertum. at sextormentis metuentium. hoc potitæ, pervenere ad castrum majus, cujus muri ad altitudinem viginti octo pedum attollebantur. à quo post acerrimam dimicationem, deficientibus scalis & petauriis, retrò movere Belgæ, plurimis faucis. qui in naves ocys abducti ad curationem fuerunt. ad urbem, cui Pavaosæ nomen, progressi, eam à civibus, milite, supellectile omni, & impedimentis domesticis vacuum subiere. ut nec pugnaturis adversarius esset, nec habendi cupidis spoliolum quicquam. Tunc conversæ omnes Præfecti curæ in Arcem, quæ erecto sine mora, ad sacellum vicinius, militari suggesto, mortariorum glandibus impeti & quati cœpit. at hæ in arcem lapsæ, minus, ut videbatur, damni dedere. Erat proxima Arx alia, quâ in obsidentes detonante, jussus fuit dux Valletus cum ducentis militaribus in eam impetum facere. captam, cum minus usui esse crederetur, dejecere nostri, translatis in urbem machinis. dein locatis in suggesto recens constituto tormentis majoribus

*Pavaosæ
urbs Insu-
la Thomæ*

*Præfectus
Arcem
oppugnat
& expug-
nat.*

sex, ad deditiōem intra paucos dies compulsa fuit. postquam glandium istarum (terribile reperiūm & urbibus exitiale) sexaginta quinque excepisset. quarum viginti maximam cladem & vastitatem fecere. Egressus Gubernator cum præsidariis octuaginta, Nigritis, candidis maxtisque generis. milites Regiæ tesserae viginti quinque, ut pepigerat, secum in Lusitaniam abduxit. In Arce reperiuntur à victoribus machinae majores triginta sex, quarum viginti ex fusiliare, pulveris pyrii & incendiariorum funium & pilarum affatim, ut in longiorem obsidionem sufficerent. annonæ verò non nisi in mensem. Iolus urbe Arceque potitus, edictis Lusitanos in urbem revocavit, & intra dies quatuordecim adesse iussit, æquissimè cum iis transacturus. Venere Lusitanæ gentis primores duo, qui molarum direptionem legumque suarum observationem redemerunt, Crucigeris quinquies mille & quingentis, & sacchari Arobis decies mille. regios insuper redditus & tributa victoribus cederent. Plurimi & Nigritæ & molarum possessores missionis litteras petiere & impetrare. nō malo cōsilio dimissis iis, qui alieni à novis imperiis erant, & in rectores nostros querali. Dum restaurandæ Arci incumbitur, nec ab hoste periculum est, Belgæ, iniquius hic cœlum & iovem experti, endemio & familiari his terris morbo laborare cœperunt. ita grassante malo, ut catervatim

*Morbuse
languor
horum lo-
corum en-
demius
Belgas
corripit.*

affe-

affecta corpora, non in Martis sed mortis triumphū servata fuisse viderentur. trahebat languida membra robustissimus quisq; & paulò ante in muros & vallos enixus miles, jacebat imbellis & invalidus. qui pugnaverant turmatim, turmatim ægrotabant, & nuper in aciem ducti suis ordinibus, iisdem ferè ad tumulos deferebantur. Quæ victoriæ recentis fuerat, Libitinæ domus facta est funesta urbs morientium & elatorum passim quotidiana spectacula sanos exspectorabant. ad eā paucitatem redactæ erant centuriæ, ut vix 10. aut 12. in singulis integra valetudine conferentur. Sine discrimine militem & duces afflabat æris malignitas. Desiderè vivere imperiis militaribus eximii & militiæ fama inter suos clari, Mastmackerus, Valettus, Dammertius, Claudius, Tackius, Teerius, & ipse expeditionis Dux Iolus. qui durante Arcis obsidio, noctes ferè omnes insomnes duxerat, assiduis operum, in accelerandis accessibus & viis subterraneis, promotor. Elatus fuit militari pompa, quæ potuit, non quæ meruit, & in urbis Basilica terræ mandatam cadaver, audacis animæ domicilium. Non ad apparatus & aulicas elegantias factus vir erat, sed simplicem cœpti pertinaciam, & Hispanorum internecionem. naturæ bona, quæ in comta ipsi erant & horrida, illustrabat immortalitatis studio. quam ex hostium insigni aliqua calamitate sperabat. nihil unquam imperatoriæ

*Exstinguuntur duces pluri-
mi & ipse
Iolus Praefectus.*

*Exequia
& laudatio fune-
bris Ioli*

lux-

luxuriæ, nihil voluptatum ostentans, cibum potumque eundem, quem cæteri navales, capiebat. laborum omnium non modo particeps sed princeps autorque, ad eò cunctis venerabilis erat, ut nihil non cum illo & pro illo facturi cupidissimè navales viderentur. natalium humilem originem virtute transcendit. hanc pluribus belli motibus testatam fecit. quorum hic sub Æquatore supremus illi fuit. ita res ejus moderante Numinis providentia, ut non alibi ultimò vinceret, & moreretur, quàm ubi bis quotannis Sol, mundi oculus, meritorum testis, rectis radiis virum hunc, Boreali & Meridionali hæmisphærio victorem ex æquo ostentaret. Sublata quippe Australibus & Septentrionibus de tumulo controversia est. ut quem, pari hinc inde distantia, linea mundi media habet, cœli adspicit. Nec decessit, nisi surrogato in locum suum digno successore, Matthæo Iohannis, qui navem Leznam classis pro-præfectus rexerat. Hic arbitratus civitatem sine civibus nullam esse, magna humanitate & comitate Lusitanos ad commercia & pristinas negotiationes invitavit, &, incorrupto Ducis honore, dominum se pariter ac patrem subditis præstitit. Sæviente adhuc morborum inclementia, cum jam vix superessent agendis excubiis, vix navalium tot. ut in duas naves sufficerent; perscriptum ad Comitum fuit, ut militem, annonam, vinum potentius

*Successor
Ioh.*

robo-

roborandis stomachis, etiam instrumenta bellica & fabrilia transmitteret. secus, pejora omnia, nec stabilem illic fortunam metui. missa quoque in Insulam proximam Anabon Liburnica, quæ, quæ ejus loci gubernator decimas hujus insulæ præfecto solverat hæcten⁹, novo domino deposceret. Quotquot ferè hic ægri periere, capitis dolore ad insaniam usque vexabantur, turbato caloribus cerebro. nonnulli quoque de ventris doloribus questi tertium aut quartum intra diem extincti fuere. Causas alii alias conjectabant, uti in insolitis fieri assolet. peritiores consuetudinem cum Æthiopicis mulieribus, aut captata, post ingentes corporum æstus, refrigeria, dormitiones humi, vel nimium attri sacchari usum, etiam liquoris è nucibus Cocicis expressi, quia luvum in diarrhæam solveret. pro causa adferebant. Malignis adhæc Insula & venenosis vaporibus tubinde obducitur. quo tempore morandum sub testis, quod facere neglexere Belgæ. Lusitanorum speciem vultusq; æstus vehementia mirè imutaverat, & perhibebant ipsi, vitam omnibus sibi brevis ævi esse, nec ultra semiseculum procedere. nec minus lucri cupidinè vita potiore duci. hinc ipsum Morboniæ regnum amari. pluribus ad eam opulentiam proventis, ut non paucis ducenta trecentave servitia elaborando saccharo famulenter. Accepimus à rerum curiosis, Portugalliæ Reges, ex-

Insula Anabon.

Causse morborum in insula Thomaa.

actis circiter centum annis, cognita soli fecunditate, hunc transportasse nonnullos, quos cum aëris malignites omnes exanimavisset, postea à aliis in Guinea primùm, mox ulterius in Angola, postremum in insula S. Thomæ confedisse, ut suis veluti gradibus discerent aëris intemperiem ferre. Etiam illud: Ioannem Regem, Iudæis ad fidem Christianam coactis, abnuentes pro mancipiis vendidisse, eorumque infantes baptizatos, magno numero eò transvectasse, & hinc ferè oriundos, qui insulam nunc inhabitarent. Sub Æquatore ipso positi, utroque Æquinoctio, Martio pura ac Septembri, Solem in vertice adspèctant, umbrasque modo Septentrionales ac dexteras, modo Australes ac sinistras, modo, quod bis in anno evenit, nullas in meridie habent. Aëris æstum primo Vere & Autumno, mensibus Martio & Septembri, pluvix temperant, ultimo Vere & per æstatem, mensibus Majo, Junio, Julio, Augusto Zephyrus & Auster. Non flant hic Boreas & Eurus, sive occultis de causis, sive quod insulæ objecta sit Africa, flaminum istorum cursum montibus sistens. At Sole per Capricotnum, Aquarium, & Pisces meante, mensibus Decembri, Ianuario & Febuario, calores intenduntur. Qui candidi vultus his degunt locis, octonis quibusdam diebus febriculam persentiscunt, primùmque horror frigusque, dein calor per membra omnia dif-

usus

fusus duas admodum horas durat. His malis mederi volentes, venas sibi quater quotannis incidi curant. indigenæ persistunt, exteris plerumque funesta accidunt, illam febris speciem, quæ pestis dicitur, nesciunt. Nigritæ seculum attingunt vel superant, publicum & pediculorum benigni hospites, à quibus cute candidi immunes sunt. Insulæ inditum nomen à B. Thoma, quia hujus febris à Lusitanis primò inventa est. In media insula mons est valde nemorosus, qui perpetuis albescit nivibus, adeò densis, ut ex silvis aquæ manent irrigandis sacchari arundinibus. Solum ipsum lentum, tenax, colore subrufo. Cancrorum genus alit, quod interra talparum instar degit, thalassii coloris, solum subvertens, omnia longè lateque arrodens & absumens. Haud procul inde, gradibus ferè tribus ab Æquinoctiali. insula est *Principis*, proventu sacchari celebrata, quæ ex eo nomen traxit, quod Principi Portugalliæ ejus reditus cedant. Est & alia insula, Anno bon, jam dicta pari intervallo, ubi pisces volantes apparent. In Thomitanâ Vrbs Pavaosa ad torrentem jacet. qui aquas limpidissimas & bibentibus gratissimas defert, familiis DCC circiter habitatur. Episcopum habet & alios Ecclesiastici ordinis. solum omne in colles & montes assurgit, ferendis sacchari cannis aptissimum. cœli temperies intemperatissima, præsertim nostratium corporibus.

Cur Insula S. Thomæ dicatur

Insula Principis & Annobon.

bus. uti & Africæ ferè ora omnis in Meridem
 vergens. Nec abs re fuit, quod ad Fœderatos
 Ordines postmodum scripserit Nassovius,
 ægrè hanc insulam per nostrates stipendiari-
 os defendi ac coli posse. ideòque factitan-
 dum ipsis, quod Hispaniarum Regi. qui
 hanc proscriptionum & ad triremes ac gyaros
 damnatorum esse coloniam voluit. posse hîc
 Belgii propudia & damnata capita, utilius
 publico vivere, & honestius mori, quàm ig-
 nominiose in carceribus & ergasteriis domi
 consensescere. Quos morbum & ipse proscrip-
 tos à se nefarios, purgamenta urbium, flagi-
 tiorum compertos eò postmodum ablegavit,
 ut quos sua scelera infamifato devoverant,
 aliqua publici boni spe superessent. Morbo-
 rum inibi grassantium causas memoravi. at
 non curatorum causam, à medicaminum esse
 defectu plerique asseverabant. Hunc Socie-
 tatis rectoribus imputabant, qui imbuti falsa
 persuasione, in terris istis reperiri suis malis
 remedia, decreta fecêre, ut permissis sibi &
 cœli inclementiæ ægris, à medicamentorum
 missitatione abstineretur. Non destitit ta-
 men Comes, sortem suorum miseratus, effla-
 gitare per litteras afflictis solatia, & eorum
 operas, quorum muneris est, pharmacorum
 confectio. Flagitavere idem & Medici Per-
 nambucenses & Pharmacopolæ, litteris mo-
 vendæ miserationi ad Societatis primores.
 exaratis. In hanc Insulam Anno MDCC
delat-

*Expedi-
 tio
 in Insulam
 hanc sub
 Douzâ.*

delatus fuit classis Belgicæ præfectus Nobil. Petrus Douza, & qui vicariâ tunc potestate fungebatur Stormius. qui pari tunc fato perire, cû centurionibus navalibus septendecim. ex his, qui teriâ militi imperaverant, non nisi uno superstitite. Prædæ nostris plurimum erat, sed & necis, ab infecto aëre. illius cupidine eam Douza adierat, quamvis monitus de aëris contagio. Ad diem vi Id. Octobris insulam advecta Douzæ classis erat, eductisque in terram tormentis septem, primum castellum deditioem fecit. Alterius castelli custodes profugere; civibusq; non ultra decem ducatorum millia ad redimendam vim offerentibus, incensa urbs, prædaque in naves delata fuit, cistarum sacchari millia aliquot, dentium elephantinorum ingens vis, sericum & lanâ panni, præter tormenta ex fusili ære viginti & unum. inter quæ duo miræ magnitudinis. singula decies mille libras pendebant. Quatuordecim dierum spatio mille perire, capitis & ventris doloribus. quam ob causam incisis cadaveribus liquefactus aquæ instar adeps in abdomine repertus est. Intra tertium aut quartum diem extinguebantur. Classe mox hinc digressa naves senæ Brasiliam adierunt, tentandæ fortunæ. reliquæ in patriam properabant, frigidiore illic cælo multiplicatis & morbis & mortibus. Numerati uno tempore ægri mille & octingenti, plerique scorbuto affecti. adeò

ut penuria hominum navis una fuerit depri-
menda. Altera ad Slusam, adempto per ne-
bulas prospectu, delata, cum præda in hosti-
um portum venit.

*Iter Elia
Herck-
manni per
deserta
Copaoba.*

Transit hic loci admiratio ad audaciam
fortitudinemque Eliæ Herckmanni, sæpius
nobis non sine viri fortis ac cauti laude me-
morandi. Hic ut Societati memorando fa-
cinore fidem probaret, iter omnium consen-
su ac spe ingressus est formidolosum invium-
que, viam sibi facturum per aspera & silve-
stria quâ posset. Potentiæ Belgarum alii vi-
am aperuere armis & bello. hic, studiosa
terrarum & populorum indagazione, indu-
stria potentiam opesque augere studuit. li-
cet egregiis cœptis abnuerit fortuna, huma-
nis consiliis potentior. Illuxerat Anno 1710
1710 C XLI Septemb. tertius, cum ex consilio
Illustr. Comitum & Senatorum Reciffa abi-
ens, exacta in Igarazu Pernambucensium
oppidulo vel pago nocte, substitit ad flumi-
na Garamannam & Mombabam, quia re-
stagnantes aquæ intumescantibus alveis vi-
am interceperant. Inde in Fredericam Pa-
raybæ oppidum progressus, post habitos su-
per itinere hoc cum Paulo Lingensi sermo-
nes. inquisivit in viarum duces, in vias, si
quæ essent, in armentorum septa, in secures,
falcesque ressecandis frondicetis & dumetis
obviis, in farinæ com meatum, in comites ex-
peditionis Brasilianos & militares, in calceos cali-

An. 1710
1710 C XLI
III. Sept.

caligasque adversus soli aspera & prærupta, etiam in medicamina, theriacam præsertim, contra subnascentes peregrinantium morbos. Deliberatum quoque super his cum Emanuele Roderico Paraybenfi *Alcayda*, qui Anno *MDCCXXV*, quinque mensium spatio mediterranea emensus, milliaria confecerat centum & quinquaginta, inde à Fluminis Grandis provincia & finibus, sub auspiciis Præfecti Gregorii Lopezii, annona in trimestre instructus. reliquum namque temporis, serpentum, glirium & mellis aggrestit victu duraverat. Aiebat idem, pedibus iter, non equis, confici posse, ob montium præcipitia. solum omne torridum & exsuccum siti viatorem enecare; fluvium in remotissimis partibus amplum occurrere. quem in S. Francisci fluvium effundi conjectabat, eò quod in Austrum se flecteret: in campestribus puteos reperiri vix pedis diametro, ulnæ profunditate. qui dulces recentesque aquas novis ebullitionibus darent, frondibus & virgultis obsiti: montes se transivisse, in quibus pressa solo vestigia rinitus ederent, non aliter ac si metalla subtus abderent; duos in itinere è comitatu suo siti enectos: in Copoabam se ad LX milliaria penetrasse, sed alimentorum penuria regredi coactum: hanc sibi stare sententiam, posse ulterius iri legentibus ripam fluminis Mongongaopæ. Quare conquestis undique ad iter necessariis, mi-

lite, Brasilianis, annona, apparatu bellico, qui ad expeditum iter sufficeret, è Fiedericâ oppido Paraybenfi ad pagum Tiberi, hinc ad fluvium Tenhaham profecti, modò in hospitaes facilesque, modò in averfos & morofiores molarum Dominos incidêre. Inde in Pacatonuam venêre, ubi Venturæ Mendizii pecuarium est, & faccharorum plantaria. Hîc fluvium prætergressi, vti attentata sunt paupertatis studia & vigiles oculi, visa sunt euntibus ramenta & arenæ fulgentes, quales auri sunt. effossa ilicet mira alacritate ad altitudinem pedis tellure, invenêre & illic permixtas intermicare istiusmodi scobes & ramenta, bractearum instar, quæ in ignem conjecta conflagraverunt, ad instar vitri Moscovitici, quod Talcum vocant. Tum, lustrato omni comitatus agmine reperiuntur militum XL, Brasilianorum xxxvi. defecerant quippe à primo censu militares tredecim, Barbari viginti quatuor, sive itineris tædio, sive corporis debilitate. junxerant se illi tres quatuorve volones, nullo alterius imperio, solo peregrinationis studio & terrarum novitate capti. Sequebantur ad curas & officia virorum feminæ aliquot Brasilienses, ut lixarum & calonum officio fungerentur. impedimenta rhedis meritoriis septem subvehebantur. Hac manu ad fluvium Wartam medio die confedêre, ubi pagi cujusdam diruti vestigia & rudera conspici-

ban-

bantur. sub vesperam in pago Tamoatameri pernoctatum. Cæsa in militum cœnas vaccâ, in Præfecti vitulo, sub impluvio hic, illi sub dio decubuere. Refectis omnibus, etiam jumentis, iter promovêrunt, modò per campestria & plana locorum, modò per saltus & nemora ducti, transitis torrentibus, & fluviolis aquarum expertibus. quæ ulterius ituris potus penuriam haud subobscurè promittebant. Visæ hic arbores, propè fluvium Poesapaybam, grandes & ventricosæ, dolii instar, quæ infernè ad radicem & supernè, ubi in coronam se spargunt, graciles, insolito adspectu Belgas detinebant. Transcenderat medium cœli Sol, cum in pecuario Duartæ Gommezii de Silveira constitêre, ad fluvium Mongongoappi. cumque impervia essent quaquaversum omnia, ob densissima frondiceta & arbusta, viam sibi prævii frondatores securibus falcibusque gnaviter fecêre, ut quo nollet natura, duceret labor & industria. tum ad montana deventum, ubi omnium labores cœna largiore solatus Herckmannus, animos sibi quantulacunque liberalitate conciliabat. Postero die non minori studio per saltus & tesqua itum, quezulis rhedariis, se longius abduci. at promissis delinita impatientia resêdit. donec perruptis ad sesquimiliare saltibus & silvis, superato flumine Karnuhu, in plana devenêre, unde montes Copaobæ conspicerè erat. Sed

*Arborum
mira forma.*

ob prærupta montium circumducto nonnihil itinere, ex Brasiliæ consilio, callem equis vehiculisque idoneum invenerunt, per hunc denuò in silvam delati, in arborum cavitatibus mellis copiam reperere Barbari. Eum emensi fluvium Schivaubuch attigere, insigni gratissimaque arbuſtorum fragrantia circumfusi, ut incedentes remoraretur & sifteret odorum suavitas. Inde promotò itinere, præmissis qui virgulta & cæcta cæderent, ad paludem ventum. inde in planiciem Araruquajam, quæ tota ab accensis ericetis flammis inardescibat. Suspicio erat, terrendis Belgis incendia hæc Barbaros fecisse. Earamalibus frondibusque collatis operis obruta restinctaque fuere, ne rei novitate perterrefacta jumenta, excussis habenis ferrentur. à casu locum Incendii appellavere. Tum denuò saltus occurrere, moxque flumen se grande aperuit Arassaohoh. ex sparsis & reſectis hic illic arborum truncis observatum, Lusitanos hac olim iter fecisse in Copaobam. Hic morati per totum diem, quieverunt, dum per densa nemorum Barbari viam aſſectant. Conſpectæ hic fuerenascens è terra virgæ lignæ & stipites, quorum alii humi repebant, alii vicinas arbores amplectebantur. flexi in terram, rursus qua se incurvaverant, erigebantur. adeò ut species esset non rami resurgentis, sed novæ arboris è radice sua genitæ. discissis hu-

mor

mor emanabat purpureus, qualis sanguinis esse solet, qui ilicet in viscidam & glutinosam substantiam concrefcebat. Barbari sanandis vulneribus conduce re perhibebant. Hinc moto agmine per arundineta, ad radicem montis pervenere. Non levis inceserat metus, ne illa incenderent montana incolentes. nec enim evadere flammaram noxas furiasque ulli datum fuisset. Tum se montium prærupta & impervia equis loca aperuere. ubi expeditis ulteriore vectura rhedariis, missus ad Comitem fuit, qui confectum hæcenus iter referret. fessi corpora passim sternunt, refectique farinæ modico demenso montis fastigia conscenderunt, relictis ad pedem montis invalidis & sequi nesciis. qui remeare ad suos in Paraybam jussi. In cacumine montis Insignia Societatis insculpta cippo memoriam jus in Novo Orbe ostentare Barbaris. Exemplo Alexandri Magni & aliorum, Nomen monti huic erat polysyllabum & terribile, *Irupari-bakau*, *Hic respexit Diabolus*. Invaluit quippe apud illos fabula, Diabolum, cum in hæc fastigia ascendisset, velut facti novitate attonitum, retrospexisse. Demandatâ hîc cibariorum cura militibus aliquot & Brasilianis, gestiit Herckmanno animus ulterius ire. sed deterebant obvii passim saltus & magnus ubique labor in montibus erat. quantum in altitudinem egrediebantur, magis magisque fil-

silvestria & pleraque in via loca excipiebant. Quare visum magis Borealia legere & campestria, per quæ Tapujarum gens è mediterraneis in Provinciam Fluminis Grandis proficisci assolet. Itaque devitatis montium acclivibus, incessere per planiora, ubi duo lapides molares exactæ rotunditatis, & stupendæ magnitudinis visi. quorum diameter sedecim erat pedum, crassities verò tanta, ut è terræ superficie vix media lapidis pars attingi ex remit digitis ab erecto posset. alter alteri superincumbebat, major minori. è centro, miro spectaculo, frutex se atrollebat, Karavvata. Quo fini hos congesserint Barbari, in tanta harum rerum ignorantia, non facile dixerim. Ad pagum perducti, quem Petiguares Indi, è sinu Trahisonio, metu tyrannidis Lusitanorum, profugi incoluerunt, valles parvè amœno salubrium aquarum usu frequentes. Brasiliani, itineris hujus socii, hanc patriam suam & natale solum dictabant. hinc se versus littoralia pellectos & transductos à Lusitanis. qui à potentibus vicinis sibi metuebant. ideòque patrii soli dulcedine (ut mortalium cæteri) capti, orabant mansionem diuturniorem. Verum Herckmannus moræ omnis impatiens, instabat segnibus, & ad profectiorem eos hortatus, jussit incidi nemorum obstacula. iter fecere per cœnosa, quæ genua tenus subinde viatores hauriebant. Iis emergsi, montem conscendere

dere manibus pedibusque annixi, eminentia saxa complexi, levavere semet, aliis saxis inferioribus seu gradibus insistentes. die inter metum laboremque consumto, superato monte & fatigatione continuatæ itionis affecti omnes stratis passim corporibus, in inviis jacuere, quietis causa, ad fluviolum, ubi aquæ suppetebant affatim eæque dulces. Manè assumtis in dies plurimos eduliis, montes adscendere & descendere longa serie habuerunt. visi iterum magnæ molis lapides humano labore congesti. quales etiam in Belgio Drentia regio habet, quos nulla vegetatione, nulla hominum vi illuc deportari potuisse ob magnitudinem credas. ea formâ, ut Aras referre videantur. Tum pagum Wirarembucam, quondam Brasilianis inhabitatum subivere, ubi hominum notata vestigia. ad fluvium progressi Tambahujam, eum nova appellatione *Moschi* fluvium vocitavere, ob fortem odorem Crocodilorum & serpentum, similem moschi odoribus. Hic soli & terrarum faciem mutari compertum, quod enim hætenus sabulosum, nigrum fuscumque apparuerat, jam flavum & glebosum spectabatur. nec minus ferax, luxuriantem passim, sementis defectu, lolio & zizaniis. Mox ad torrentem limpidissimum devenere, qui ab aquatione Lusitanorum, hinc olim belligerantium, Capatiguaba dicebatur, torrens aquatione equorum, in valle duo scopuli
sub

sublimes, turrium instar rotundarum, visabantur ab omnibus attentius. quorum alter separatus à montibus circumiri poterat, alter montibus parte insertus & conatus, speciem referebat Operis istius, quod Lugduni Batavorum in urbis medietate ad Rheni ripam conspicitur, à Saxonibus olim duce Engisto exstructum. non artis illi, sed naturæ opera videbantur. Tum in montem ascendere, omnium, quos quot superaverant, altissimum, è quo reliquos despectabant. verùm aëre spisso & caliginoso longior prospectus impediebatur. referebant Barbari, oppidum hic fuisse Arazembeam, idque validum & incolis frequens. quod ob invisa cum Gallis commercia expugnare Lusitani, duce Duarte Gomezio de Silveira, pluribus indigenarum bello absumtis, plurimis abductis versus maritima, ipso loci Principe ad Regem Hispaniarum transmissis. ubi extorris extra Barbariæ suæ sedes decessit. Erant in hac ipsa, quam ductabat Herckmannus, turba hujus Principis filii duo, è primoribus Masiurebbæ & Gargaovæ. Huc progressi Brasiliani, viarum difficultatibus territi Socios pari formidine implebant, & secretis sermonibus incitabant. neque ultra eas sibi perspectas asseverabant. quare reditum suasere, aquarum se penuriam metuere questi, ut ut farinæ non nihil super esset. Serpebant, veluti contagio, querelæ in militem. qui ut

mobili impetu fertur, pertæsus quoque itineris, in vectivis dirisque vocibus animi ægritudinem testabatur. duci se, quo viam natura negaret, per opaca silvarum, montium prærupta, viarum anfractus, nulla gloriæ, nulla emolumentis expectatione. At majoris animi Præfectus, se in vestibulo itineris sui stare ajebat. superatis tot molestiis proximum se fructum expectare. quod huc usque confecisset iter, plus habere nominis & operis, quam usus. à Brasilianis obijci incommoda, ut profectionem segnes abrumperent: maiora esse vero, quæ spargerent. nihil metu omittendum, aut inexpertum relinquendum. Batavos, Belgas se meminissent, qui non facile perturbarentur. laudem pristina virtutis inter exteros retinerent, pergerent ulterius, quod fata ducerent: se duces sequerentur, cui pari cum ipsis sorte farina pugillus laridique buccella victus esset demensum. homines inquiebat, venandi studium ac voluptas per nives & pruinas, trans montes, per silvas rapit. rebus maximè necessariis eam patientiam non habebimus, quam lusus & amenitates suadent? In mandatis habeo (tabulas ostendit & interpretatus Lusitanicè fuit) Capaoba terras & deserta studio suis scrutandi; Soli indolem proventusque rimandi. non hoc agi, ut veteres suas sedes lustrarent Brasilianni & natale solum animi gratia reviserent. Si vias nescirent, se a perturum, fatorum ductu & ingenio. ad manum esse magneticas directiones, quarum certa demonstratio. de potu non desperare se, cum nec montes vallibus, nec valles aquis destitui compertis-

*Oratio
Herckmanni ad
comites.*

finis

simum sit. laborem cadendi diminutum, cum non vehiculis jam callis, sed singulis aperiendus sit. id saltem laudis sectarentur, quod plerique per abrupta, licet in nullius rei usum, gloriosa morte consecuti sunt. industriam & vigorem Ducis obsequio ac modestia iuvarent. Quod si obfirmatis animis redire promptum esset, se Comiti & Senatoribus non aliam intempestivi reditus causam daturum, quàm inertiam, formidinem & contumaciam. His & talibus verberati, se non detrectare iussa significaverent, sed subituros quidvis. modò à securibus, falcatis ensibus, aliisque utensilibus instruerentur. Iam lux appetebat, cum fiducia ac spei, post objurgationem, plenus, accingere se omnes & alacres progredi jubet. Avarities & gloriæ & emolumentum, nihil invium, impeditum, remotum videri sinebat. missi, qui relicta à tergo cibaria apportarent. reliqui ex agmine, quo confederant loco, turguriola sibi subitaneo opere struxere. Decem, à quorum sibi loquendi procacitate & turbido ingenio metuebat, Paraybam relegati abivere. Unius tunc feræ & prima captura fuit, quam Barbari Tatou, nos Armadillam vocamus. Ejus supra memini. accuratius describit Franciscus Ximenes. Animal est (inquit) monstrosus, mole catelli Melitæi, sed cauda grandiore, cruribus instar erinacei, quorum anteriora quidem quatuor digitos habent, posteriora quinque; rostro ad eundem modum sed longiori & subtilio-

ri, auribus cartilagineis & depilis. tectum est toto corpore (præterquam sub ventre & circa collum) laminis quibusdam, instar cataphraſti equi, quæ certis tendinibus ita conjunguntur, ut in omnes se partes facillimè poſſit commovere. laminæ ipſæ planè ſunt oſſeæ. Eæ in pulverem comminutæ & drachmæ pondere hauſtæ è decocto ſalviæ, provo- cant ſudorem & ſingulare ſunt remedium contra liem Veneream. penultimum autem oſſiculum caudæ, quæ corpori conjungitur, in ſubtiliſſimum pulverem redactum & cum aceto roſaceo in pilulas coactum & auribus inditum, miraculi inſtar ſurditatem tollit eam, quæ à cauſa eſt calida. Etiam laminæ in pulverem comminutæ & mixtâ aquâ in maſſam coactæ, extrahunt ſpinas è quavis corporis parte. Non pluvium alium diem, quàm hunc experti fuere. Frigus nocturnum acrè, quale, eâ tempeſtate, in Belgio. Cuniculorum venationi invigilatam, cap- tum nihil. Erecta hîc iterum poſteritati ad ſpectaculum & miraculum Inſignia Societatis fuere. Iter directum in Austrum & Occidentem, flexumque, pro montium ſitu. tra- jecti torrentes, viſi lacus, campi, ſilvæ, arun- dineta, lapides inuſitatæ molis. alios Pyra- mides dixiſſes, alios Mauſolea, ea forma, ut manu fabricata jurares: tam lentum fuit iter, ut non niſi duo aut tria milliaria in dies ſin- gulos confecerint. rupes interdum ita ab-

*Armadillo
la descrip-
tio ex
Ximeno.*

scissæ, ut dispici vix sine vertigine quadam simul oculorum animique possent. silvæ aliquoties adeò opacæ, ut præ densitate arborum immissorumque aliorum in alios ramorum, vix perspiceretur cœlum, & interdium, haud secus, quam nocturno itinere, dubio calle incederent. nam ut, quæ longius absunt, opaca apparent, ita propiora ob densiores frondes in arboribus nigra videntur. Iis difficultatibus subsidio erant duæ; Brasiliæ norum scientiæ in investigandis viis & labori in aperiendis. Post hæc in pagum delati, Tapujarum sedem, nihil præter collapsa aliquot tuguriola occurrere, qualia struere ipsis mos. recenti fronde tectæ, Caravattam vocant, supellectilem habebant minus superbam & operosam, ad paupertatis, cui modicum satis, usum. Calathi erant, Calabassas appellant, & pocula aliquot fictilia, quibus hi ambulones nostri coquendis carnibus utebantur. quas transfixis per illas bacillis torrent. Pilea insuper reperta & calcei, fasciæque librandis oneribus. piscantium quoque utensilia, ut & arcus, sagittæ, cepitacula, tintinnabula, lusoria instrumenta. at situ corrupta omnia & fœda. Hæc ipsa, pro derelictis habita, tumultuariè abiisse & fugisse Barbaros fidem faciebant. id credibilius, non Tapujarum hunc pagum, sed Tapiviorum aut Nigritarum silvestria incolentium fuisse. quod pilea calceique lo-

que-

quebantur. Tandem ubi ad Tapujarum stationes pervenissent, substitere, & cum metueorum tenerentur, stativa sua concædibus objectis munivere, ut velut vallo adversus insultus concluderentur. Progressi aquas offendere saporis pravi, rubicundas turbidasque, mox nullas, inde falsas, quales marinæ. Utque pronum in querelas militare vulgus, mota iterum controversia Præfecto fuit. qui tenax propositi ire jussit, quò præiret ipse. iterum hortatus, pari secū fato aut morentur, aut evaderent: pari victu in dies aliquot durarent: suum potius exemplum quam mandatum sequerentur. Auscultavere, ac mussitabundi, ut obsequia invita & extorta pudore partim, partim metu, animadverteres. Continuato itinere, fluvios transivere, modò montes & campestria, rursus in silvas delati per acclivia, declivia. recta, obliqua itione, cursu modò in Austrum, modo in Zephyrum directo. Hic denuò militum quidam de reditu verba fecere & dimitti à Præfecto petivere, quod negatum. Lustratis è montis vertice circumquaque campestribus, visi montes Capaobæ, sed miliarium novem aut decem intervallo. Iamque siti yaldè affectis omnibus promptisq; redire, inter discordem multitudinem, maledicas voces, cunctos jam pessimos, licentiam audaciamque incompositæ turbæ veritus, hærendum diutius non rebatur. quamobrem in reditum consensit,

Herckmannus redit.

unicum malorum imminentium levamentum. Mons unde digressi, reditus Mons dictus. Observatum à redeuntibus fuit, in fluvio Arassoahuh arbores è gurgite supra aquarum superficiem attolli, quarum fastigiis adhærescebat alga & muscus. unde in istam altitudinem intumescere fluvium non vana ratiocinatione colligebant. murium, gliriumque & anguam toto itinere abundè fuit. caprearum, aut fuilli generis nihil. Armadillæ non nisi tres quatuorve captæ. Aër quoque per hos dies, absque volucris, visus. Repetitis iisdem, per quos venerant, montibus, illic loci substiêre, ubi vehicula & alimenta asservabantur. directum tunc in Septentrionem & oppositum Deserti Brasiliensis latus, iter, exploraturis & hîc regionum faciem ac proventus. verebatur utique, ne vanitas susceptæ profectiois ludibrio esset malevolis & invidis. Itum per montosa & inhospita fuit, donec ad Confluentes fluvios Arassoam & Marigniam perventum, per arundiceta & junceta. ubi arbores conspectæ Cannæ fistularis, flummenque tot mæandris & flexibus tortuosum; ut sepius transeundum fuerit. Erat, ubi in montis cujusdam radicem avida sedulitate incumbènt. cum enim fragmenta lapidum conspicerent, rari metallica esse, sollicitè quæsiere, num fulgorè suo aurum argentumque promitterent. Sed & hîc ipsorum expectationi illusere saxa. Fuit, ubi ac-

censa

cenſa arbore, duo ſerpentes ex ſemiſto ſtipi-
 te profilière, quos gladiis diſſectos Vulcano
 immolavère. Attamen, cum tot peragratis
 vallibus, ſuperatis montibus, eadem appare-
 ret locorum facies, nec ſpem faceret commo-
 di, dato receptus ſigno, ad eundem montem
 rediere, ubi Armarium erat. Cauſa hujus in
 Boream excuſſionis Herckmanno fuit, quod
 ſando inaudiviſſet, argenti fodinas hïc eſſe,
 quas Anno CIOIO CXXXVII fruſtra adi-
 ſſent Belgæ, ob annonæ inopiam redire co-
 acti. Sed hæc ficta plærique & opum ſpem
 prædicari credebant, decipiendis noſt is, ut
 hianti cupiditate longiſſima itinera temerè
 ſuſciperent. Convaſatis omnibus converſi
 in Braſiliam, nova eaque in via viâ iyère, ubi
 montes & plana paſſim vitreis braçteis, ad
 Solis radios micantibus, conſperſa apparue-
 re. hos montes iſtos cryſtallinos credidère,
 quorum ſcriptores meminère. licet cryſtal-
 lum ignorent Braſiliani. Ego, cum plura
 tranſcribantur, quàm credantur, nec affirma-
 re ſtudeo, de quibus ambigo, nec ſubducere
 iis, quæ legi. Poſt dierum aliquot iter ad ſep-
 ta & notas Luſitanorum ſedes molasque ve-
 nère. Occurrebat redeuntibus agmen Sertan-
 norum ſive deſerta incolentiũ, qui adventu
 noſtrorum turbati ſeceſſerant, jam abitu re-
 ditum parabant. poſt bimeſtrem peregrina-
 tionem, inde à Septembris die tertio ad No-
 vembris quarum Reciffam & Mauritiã

subivère, graves incommodis, leves ære. Quæ legentibus, subibit cogitatio, nihil profectò à Societate, Nassovio & Senatu Brasiliensi intermissum, quod promovendæ publicæ rei faciat. Bellis, mercatu, terrarum indagazione quæsita lucra. Non silvæ, non rupes, non flumina ac maria stitère questus avidissimos. ADEÒ VEHEMENS de pecunia opinio est, ut immensa & incredibilia audeat & possit. sive in latentia lucra investigandum, sive manifesta devoranda sint; nec tamen præsentibus & nuper repertis omninò felix, & ipsa quærendi cupiditate miserrima.

*Expeditio
in Marag-
nanam
præfectu-
ram.*

Post debellatam Loandam & S. Thomæ insulam in Afris, translata belli vis in Brasiliæ Borealia fuit & expugnata armis nostris provincia Maranhon, sive Maragnana. Suaserant expeditionem Societatis Optimates, litteris ad Comitem exaratis xxviii Mart. Anno c10 10 cxl. Illa his rationibus nitebatur: ita latius diffundi Societatis imperia & partis antè bello provinciis robur securitatemque addi: Brasilianorum auxilia & animos laxioribus spatiis nobis conciliari, & moribus nostratium adsuescere è gente barbara plures: grandia adhæc incommoda creari Lusitanorum commercio, remque eò perducì, ut non aliunde metus sit nobis, quàm à maritimis Hispanorum insultibus, redactis sub potestate locis littoralibus: Marignanam provinciam infestandis maris Septentrio-

*Rationes
expeditio-
nis.*

trionalis Insulis Hispaniola, Cuba, Iamayca, Portu Rico & Occiduæ Continentis littoribus oportunam esse. Invitari eò Belgas ab aëris salubritate, soli, ferendis saccharo, gossypio, zingibere, tabaco, ubertate, à salis mercatura & fodinarum spe. Duces hujus expeditionis fuere Lichthartius & Coinus, Artisoskii successor, viri veteri militiæ fama illustres. qui postquam è Pernambucoensi statione solvissent, mense Octobri, Anni MDCCXLI, navibus majoribus octo, minoribus sex, circa ostia Maragnani fluminis diu anxii hæserunt, ob breviam & infestas subeuntibus Syrtes. ideoque ne rates omnes eidem periculo exponerent, aliquas præmiserunt, quæ tutiores accessus explorarent. hæ directo in alveum Occidentalem cursu feliciter navigaverunt, arcemque hostilem prætervectæ, quæ in eas ferocius explodebat, anchoras sub ipsa urbe. cui à S. Ludovico nomen, fixere. Coinus in insulam egressus, disposito ad invadendam arcem milite, propius ad eam admovit. Venere illi in occursum à Governatore arcis missi duo, alter politici, alter sacri ordinis, rogantes Coinum, num animus esset paciscendi. Annuvit Coinus, & humanum ratus non tentare armis, quod facilitate impetrari posset, concessa omnibus vitæ bonorumque incolumitate, castrum subivit, & exarmatis præsidiariis, quos trecentos ac triginta offendit, sui illud juris, æquis militarium condi-

Duces expeditionis Lichthartius & Coinus, veteri militia fama illustres.
Ann. MDCCXLI.
xxx Oct.

*Castello
potitur
Comus.*

tionibus, fecit. De sacrorum administratione nihil motum, nihil pactum. illud non ægrè impetravère, uti militi liceret illic commorari, donec aliter statuissent Comes & Senatus Brasiliensis. Repertæ hic machinæ bellicæ majores quinquaginta quinque, & pulveris pyrii sic satis, etiam vina in necessitates victoris. molæ, quarum usus esset, non nisi sex, reliquis nondum perfectis. Plures continens habebat in Tapicurensium ditione. Hi quoque in fidem ac potestatem Societatis recepti, arcem suam Centurioni Scaddæo aperuère. Postea ad nos transire Tapitaperenses, & triū pagorum in insula Maragnanâ in colæ. navi-
cularum, quas hic offendimus, exile aut nullum fere fuit precium. navalium quadraginta quinque in insulas Capitis Viridis, quas Saliferas vocitant nostrates, transvecti. Cum Tapicuriensibus transactum super sacchari vasis trecentis, quibus recipiendis & in Belgium avehendis relicta hic navis. tres aliæ in Barbudas & Christophori insulam flexere, mercatus causa. mansere Belgarum sexcenti, perficiendis munitionibus & tutandis adversus hostiles motus, indigenis. Disputationes Geographorum de flumine Maragnone, utrum ejus nominis hîc sit, an verò insulæ solummodo ea sit appellatio, fluvii verò è Continente labentibus aliæ à Barbaris inditæ sint voces & quæ, non est mei instituti sollicitè expendere. Illud reperio, Belgarum

garum tabulas & diaria de flumine Maragnone & insula cognomine loqui. In terrarum & fluminum appellatione erravisse, leve arbitror, modò certa possessione illas terras ac flumina & ostia teneat Societas. Insulæ Maragnanæ magnitudo quadraginta quinque milliarium ambitu definitur. Vicina est Æquinoctiali lineæ, à qua paulo plus duobus gradibus abit, tribus magni præcingitur & alluitur fluminibus, quæ è Continentis ora in Sinum hunc se exonerant. Unum idque Orientale & maximum, Mounim indigenis dicitur. Secundum idque medium, Taboucourou. Tertium idque Occidentale, Mirii, Pagorum mira forma est. domiciliis constant paucis, sed quadrangularibus, relicta in meditullio patientiore area, ceu foro, Hæc ipsa in longitudinem ducentorum & quingentorum passuum exstructa, latitudine passuum x x v, ex arborum inter se nexis truncis & palmarum frondibus gratissimum sui præbent spectaculum. Soli eam Euri perflant, unde insulanicæ sua salubritas, amœnissimam nec nebulæ nec morbiferæ exhalationes infestant. Martius, Aprilis, Majus, pluvii sunt. cætera anni serenissima. aquarum dulcium crebris scaturiginibus gaudet, licet salis undecunque cingatur. fructibus maturitatem accelerat calor, quos aliquoties singulis annis reddit. Ex radicibus *Maniot* farra conficiunt, quibus vi-

*Insula
Maragna
na descrip
tio.*

Etitant. Præter sacchara, lignum Brasiliense
 habet, & croceum, & gossypium. Laccæ
 quoque speciem & balsamum, Arabico non
 inferius; ut & acerrimi saporis piper ac Ta-
 bacum non ignobile. Arbores plurimas o-
 stentat nostro orbi incognitas, inter quas pro-
 ceritate eminet *Acayou* dicta. quæ, quod in-
 frequens, fructus fert quadrifariam diversos:
 unum pyro similem, nucleo amygdalino,
 succulentum flavumque: secundum acidio-
 ris succi & rubicundum: tertium acidissi-
 mum, unde acetum conficiunt: quartum sa-
 poris gratissimi. psittacorum aliarumque avi-
 um varietas & multitudo maxima. Inter has
 corporis mole, ferocia, robore & plumarum
 elegantia eminet *Ovyza-Ovassou*, aquilâ
 duplo ferè major, cui oves discerpere, & in
 capreas sævire mos & indoles. Vespertilio-
 num hæc grandium sedes est, ipsis homini-
 bus terribilium. Mare piscosissimum pisci-
 um species plurimas sufficit, longitudine in-
 signi, figura varias. præter cervos, capras, eri-
 naceos, simios, cercopithecocos, alit *Armadil-
 lum*, quem Barbari *Tatou* vocant, de quo su-
 pra; ut & Europæis vulpeculis similes vul-
 pes. Inerangues maximè formidabilis ille,
 quem *Boyeten* vocant, pelle maculis variegatâ
 insignis, morsu caudæque icibus lethifer.
 hæc ipsa vesiculæ articulis suis distinctæ for-
 mam habet, cujus strepitu, quoties per vebre-
 ta & dumeta serpit, sui & imminentis homini
 exitii,

exitii, ceu crepitaculo, indicium facit. quadrupedum animalium maximè stupendum est istud, quod *Vnau* appellant. cujus paulo antè injecta mentio. caput illi pro corporis mole exiguum est, brevibus pilis subrufis, ut & menti gutturisque pars, obsitum. rostro simiam quodammodo refert. breve illud, glabrum & obrusum simisque est naribus, exiguis etiam dentibus, at latis, rictu non valde amplo. quatuor pedibus incedens, promovet parum. iis in ungues tres dissectis arbores prensat & conscendit. adeò segne est & pigrum, ut *Pigritiæ* illi nomen indiderint Hispani. Incolæ corpora erecta & vegeta satis ostendunt, bajulandis oneribus apta. depressis sunt naribus, colore fusco & olivastro tincta, longævi, nec calvescentes. capillorum curam, quos ad ornatum & comam disponunt, viri habent juxtà feminas. mares labia perforata naresque gemmis lignisque induunt, cutem coticula acutiore discindunt & coloribus distinguunt. Antropophagi sunt, in hostes truculenti valdè. quos probè saginatos mactant & vorant. proximos *Tapujas* habent, sed hostes. *Adiére* hanc insulam olim *Amstelodamenses* & *Rotterodamenses*, annis retrò *xxiv*, mercatus causa.

Hoc sanè laudabile in ducibus *Coino* & *Lichthartio*, quod pelliciendis in amorem *Belgarum Barbaris*, egregia humanitatis exemplæ diderint. Quippe decretum facere,

Laus Coi-
ni &
Lichthartii.

ne pro mancipiis haberentur Brasiliiani aut Indorum quisquam, eodem libertatis jure cum Belgis fruituri. Id veniæ jam ante Siam habitantibus fecerat Nassovius, uti captos à Tapujis hostes hostiumque liberos redimere pecuniis liceret. quos aliàs ad mactationem & ingluviem sibi servabat antropophaga gens. tantis in Lusitanos feruntur odiis, ut vix imperiis nostris coërceri possint, ne in illos vim facturi irruant & vindictæ suæ sanguine litent. Hic inventæ per Gedeonem Mourisium Salinæ apud Vpamemam & postea à Elberti Smienthi curæ commissæ, magnorum reddituum spem fecere. Quæ tamen post decennales cum Lusitanis inducias & attritam eodem variolarum morbo gentem & impensas lucris majores, neglectæ & minus curatæ fuerunt. Verum enarratis ante Afrorum & Brasiliæ damnis offensii Lusitanorum Rectores, ad induciarum pacta provocabant. Ipse Portugalliæ Rex per legatum apud Pontificissimos Ordines, non sine bile, peroravit & amissa repetiit; iniquam dictitans: ab iisdem Dominicis suppetias & classes mitti Lusitano. ù Regi, & alibi ipsius terras alia classe invadit una manu, quod ajunt, aquâ, alia ignem porrigi: jura gentium & naturæ violati, amicorum oppressione: nec debere consilia pacis novis belli motibus turbari. Sed turdis fabula. cum hæc aut ante pactas inducias, aut nondum à Rege Lusitano probatas: aut, quod ex induciarum legibus fa-

*Salina a-
pud Vpa-
memam.*

*Querela
Legati
Lusitano-
rum Regis.*

Responsio.

etum oportuit, promulgatas, gesta omnia confecta que fuerint.

At postquam, per Inducias decennales An. c19 cum Lusitanorum Rege pactas, prohibitus 10 C XLI fuit Nassovius in illam gentem bello ire, ne Nov. x. iners omnino esset Societas, cui pax noxia erat, omnis in bello seges gloriæ atque emolumenti; aparuit illi, posse utiliter aliò arma transferri & exercendæ virtutis materiam reperiri. Primò patere mare omne Pacificum, in quod è Brasilia facilis & expedita sit navigatio, flantibus per æstatem Aquilonibus. quibus aut per fretum Magellanicum, aut illud nuper à Lamairio repertum, perveniri in Australem Oceanum posset. Hîc experientum, num Chileasibus animus sit, Belgis opitulantibus, exigendi terris suis Hispanos. Deinde occasiones hîc offerri invadendi auriferas Peruanorum rates, & Manilianas istas, quæ ex portu Acapulco solvunt. quæ Equiti fortissimo Thomæ Candishio aliquando prædâ fuere. Quin minoribus jam impensis explorari posse Terræ Magellanicæ & Australis oras. quæ, si quid fortè lucrorum promitterent, compendioso itinere à Brasiliensibus adiri possent.

Nassovius Societati non vos modos vias que aperis profereudi imperium.

Fuit hic annus Brasiliæ celebris, non solum Lusitanorum defectione, quæ magnarum rerum spem faciebat Belgis, verum & privatâ calamitate. Etenim tam crebri denique absque intervallis decidere imbres, ut

auctis

auctis & intumefcentibus fluminum alveis, terras circumquaque inundarent & turbine atque unda raptarentur agris contenta. perruptis aut superatis aggeribus aquæ agrorum conspectum oculis subduxerant. Illi navigiis transibantur, & coloni navitarum munia peragebant. hominum & Jumentorum miseranda strages fuit, maximè ad ripam Capivaribi fluminis. cannæ sacchareæ recens natæ in ipsa herba suffocabantur, adultiores aquarum frigore tactæ spem quoque dominorum fefellere, medullæ quicquid intus erat, exedentibus vermiculis, in aquâ natis. Tum aliis quoque signis iram suam Deus testatus est, accedente ad hanc agrorum calamitatem, aliâ hominum, à morbillis & variolis. quæ adeò sæviere per universam Brasiliam, ut in sola Paraybensi provincia extincta fuerint Nigritarum undecies centum, multis languida membra trahentibus; resoluta quasi nervorum facultate. Fecit hæc res, ut fatiscentibus & fractis imbecillitate operariis, agrorum proventus interçiderint. desperata segete nata seges alia libellorum supplicum, quibus debitorum nominumque aut expunctiones, aut dilationes, aut remissiones petebantur. has concedi intererat creditorum; non concedi, strictissimi juris videbatur. ideò ob rei momentum missæ in Belgium ad Rectores litteræ, quibus responsa ex ipsorum arbitrio petebantur. illud quan-

*Imbres
crebri Sac-
chaream
messam
suffocant.*

*Grassan-
tur mor-
billi
& vario-
la.*

quantivis erat, decimarum emptores non nisi decimatum decimas offerre. quod recepti sub Rege moris esse ajebant, quoties precii diminutionem cœli calamitas fataque imperarent.

Iam tum transmissæ Comiti fuere actorum inter Fœderati Belgii Proceres & Tristanium Mendozam Lusitani Regis legatum tabulæ. ex quo mitius se gessere partes, nec sævium ultrà in agros, & molendina. Desævierat bellum, nec tamen pax fuit. sed alibi, mari potissimum, belli fortuna parva adhuc irarum documenta dabat. At fœderis ratihibitionem suo incommodo morabatur Lusitanix Rex, Dux Braccantinus. jamque effluserat annus, cum ejus compotes demum facti fuerunt Fœderati Patres. Hi ocyus eam in Brasiliam ad Mauritium misere. qui nulla cunctatione per imperii sui terras denunciari solenni eam ritu imperavit, præmissa ad Deum, pacis utique & concordix Deum, publica gratiarum recitatione. Abiit in Salvatoris urbem tubicen, qui istam deferret. In Maragnanam provinciam per navem Loandam delata nuntia, ibidem lætis Induciarum vocibus populos implevere. quod & in Afrosum factum littoribus, ubi Mina, Loanda, S. Thomæ Insula eadem prouis animis accepit. Hunc usque in diem quicquid armis belloque partum, non controverso titulo nostrum fuit, & institutæ post, super ante gestis querelæ,

Comes Tabulas accipit Actorum inter Foed. Ord. & Tristanium Mendozam.

Mittitur exacto anno Ratihibitio.

*Exponuntur
caussa
& occasio-
nes Foede-
ris inter
Regem
Lusitaniæ
& Foede-
ratos Ordi-
nes.*

*Illæ nata
ex defe-
ctione Lu-
sitianorum
à rege.*

An. c10
10 c XL
Calend.
Decem.

relæ, vanæ voces fuere, vigente tunc belli ju-
re, per suspensæ & dubiæ adhuc pacis tempora.
Ut vero hujus controversiæ originem fontesque noris Lector, arcessenda paulò altius sunt Lusitani Regis, Ducis Braccantini cum Fœderatis Belgis fœdera. quæ prius agitata, at sancita serius, ut remissioris belli, ita nuper captatæ ad victoriam non unius occasionis in Afrorum terris & alibi causa fuere. Enimverò post defectionem Cataloniæ, novis motibus turbata Portugallia, abdicato Philippo I V, in Ioannem Bragantiæ Ducem juraverat. Diu agitata consilia una hora patefecit, & occulta in Castellanos odia furor & seditio aperuit. Commota Olisippo tantifacitioris dux fuit, factoque in regiam impetu, remotâ, quæ Regis nomine imperabat, Mantuæ Duce & trucidato secretorum ejus administro, tanquam publici odii victimâ, veterem Dominum Majestate exuit: linguâ clamoribusque elocuti, quod vellent, conjunctionis focii, pervenerunt ad gladios, & adhibita vi, arcibusque per regnum omne velut flumine occupatis, recenti imperio securitatem quæsiere. Tot annis latens vindictæ ignis erupit, & documento Principibus fuit, PESSIMUM diuturnitatis magistrum esse metum. quo ingemiscentes Lusitani occasionem & fortunam expectavere, excutiendi cervicibus invisam dominationem. Nobilium & potentium in aula iræ, cœtus, concilia

cilia & secretæ consultationes populum ad se
 & in partes traxerunt. Querebantur voce & *Causse de-*
 scriptis, Lusitaniam per nefas à Philippo *fectionis*
 occupatam, per tyrannidem teneri, ut so- *Lusitano-*
 lent malis artibus parta imperia pejoribus re- *rum à Phi-*
 gi: exactionibus immodicis spoliari cives & *lippo IV.*
 deglubi: regno ministros præfici deterrimos:
 Lusitanos à publicis muneribus excludi, præ-
 ferri Castellanos: religionem domi foris-
 que negligi deniq; servitutem miserrimam &
 extrema quæque malorum Portugalliæ para-
 ri. Cumque libertatis speciosum nomen præ-
 texeretur, & in Regem inveherentur incle-
 mentius, gratiores plebi fuere. promptissimi-
 que audaciâ rebus motis fidissimi habeban-
 tur. Electus Bragantiæ Dux fuit, veteri con-
 troversia, de successore regni Portugallici,
 post cæsum à Mauris Sebastianum regem &
 extinctum Henricum Cardinalem Sebastia-
 ni patr. um, immixtus. Erant tum litis famo-
 situmæ partes Philippus I I ex Isabella Hen-
 rici sorore & Emanuelis decimi quarti Por-
 tugalliæ Regis primogenita natus: Dein E-
 manuel Subaudiæ Dux ex Beatrice, altera E-
 manuelis filia, prognatus: Præterea Ranu-
 tius Farnesius Alexandri filius, Octavii Par-
 mensium Ducis N. quem Maria Eduardi &
 Henrici fratris filia genuerat: Ioannes Bra-
 gantiæ Dux, nomine Catharinæ uxoris suæ,
 quæ rege Philippo sanguinis gradu propior
 habebatur: Antonius Prior Cratensis, filius

Lodovici fratris Henrici, qui se non nothum, ut vulgo credebatur, sed ex legitimo matrimonio natum dicebat: Catharina denique Medicea, vidua Henrici II Galliarum Regis, jus suum à longinquo repetens, ab Alphonso & Comitissa Bononiensi. Præcipuum certamen inter Philippum erat & Catharinam Bragantinam, pares ab Henrico gradu. Plurimorum iudiciis regnum Philippo deferebatur, licet Antonium ex Ludovico Henrici fratre filium favor populi sublevaret. à quo ipsi acclamatum Olisipone fuit. Philippus nil moratus ancipites Iurisconsultorum voces, plebisque Lusitanicæ in Antonium benevolos animos, litem armis decedit, immissoque in Portugalliam exercitu, Albano Duce, regnum invasit, pulsoque Antonio & vires nequicquam recolligente, per annos sexaginta quatuor, pacatum populum habuit, licet querulum. Sed sopitis verius odiis quàm extinctis, recrudescens post tot lustra Lusitanæ gentis in Castellanum Regem ferocia, abrogato Philippo I V, secundi nepote, Ioannem Bragantiæ Ducem, Ioannis Bragantini nepotem, Regem pronuncia- vit. Qui, postquam primi tumultus residere, regno præsidia querere foris cœpit & munita, quibus insisteret. Missis ergò ad Galliarum Britannicæque Reges ac Fœderatos Ordines Legatis, in belli Societatem alios pertrahere ob communem hostem studuit, aliis

aliis aditi regni causas probare. Venit in Belgium Tristanus Mendoza Furtrado, inter conjurationis in Philippum IV antesignanos non postremus, utque fidem animumque in novum Regem, ita fiduciam sui & ingens Castellæ odium profitebatur. Is in Castellæ regem, nec enim Hispaniæ ultrà vocare libuit, ob avulsam ab Hispanico regno Cataloniam & Portugalliam, pacto cum Fœderatis Ordinibus Induciarum fœdere, ipsis Calend. Maji Anno MDIO C XLI in conditiones plurimas consensit, paucis interpretatione lenitis, paucioribus expunctis. Eæ, quatenus Brasiliam & Societatem Occidentalem, attrinent, hæ sunt:

Induciæ decennales sunt, per terras, portus, mariaque, commerciis dictæ Societatis, Fœderatorum Ordinum indulto, definita. nec ratæ illæ habentur, nisi à semestri, ex quo Rex Lusitanus autor fuerit.

Incolæ civesque provinciarum Brasiliensium, adeòque quotquot Societati innexi sunt, cujuscunque tandem fuerint gentis, condicionis & religionis, eodem commerciorum jure, emolumentis iisdem & immunitatibus per Lusitani Regis terras omnes, quas in Europæo orbe possidet, fruuntur, quibus fruuntur reliqui Fœderati Belgii incolæ. Exceptit solùm Mendoza; dummodò in Portugalliam non importent Belgæ sacchara, ligna tinctoria aliasque Brasiliensium proprias merces & proventus.

*Articuli
Induciarum inter
Bragantiæ
Ducem
jam Regem
& Fœder.
Ordines,
quatenus
Societatem
concernunt.*

Belgæ juxtâ ac Lusitani per Induciarũ tempora mutuis auxiliis suppetiisque attenentor ubi res necessitasque imperabunt.

Quicquid arcium, urbium, navium, hominumque à Castellani Regis stabit partibus, id omne utrique populo hostile ac inimicum habetor, nulla habita limitum ratione. Mendoza annuit, modò Præfectus loci, ubi & unde cœptandum belli facinus, & hosti inferenda viserit, præmoneatur.

Iisdem vel à Belga vel Lusitano victis, cedunt quoque victori terræ, quotquot ejus erunt ditionis.

Quisque populus parta possessaque antehac possideto, quæ qualiaque alterutrius fuerint, ab ipsa Indiciarum promulgatione. At quicquid agrorum limitaneas arces interjacet, bello armisque acquisitum, partiuntor, ut & populos colonosque; quò & Belgis & Lusitano sui constant imperii & defensionis limites.

Quæcunque privati fuerunt domini & post factam istam locorum diribitionem alterutrius partis esse deprehendentur, si deserta fuerint à suis dominis, in Belgarum vel Lusitanorum territorio degentibus, restitui suis dominis minimè necessum, sed iis quisque, quæ abiens secum abduxit, contentus esto.

Quæ verò loca à dominis suis infessa cultaque usque fuere aut vicariis possessoribus, eorundem sunt. Iudicemque istarum rerum

quis-

quisque in suo districtu quærito.

Commercia populis singulis inter suos libera sunt. nec frequentare Lusitanorum terras Belgis, nec Belgarum Lusitanis licitum esto. nisi postmodum secus videbitur partibus. Mendoza hæc ad Brasiliam restringi voluit.

Cumque metus sit, ut navigationem istam in Brasiliam infestent Castellani, non nisi majoribus navigiis ex præscripto constructis ac armatis, eò nemo vel Belgarum vel Lusitanorum navigato. Quod si minoribus eò merces transvectare lubebit, nefas esto iisdem remeare in portus, unde exivêre. qui secus faxit, pœnam amissæ navis merciumque luito. Eadem lex ex Africa navigantibus & Nigritarum vectricibus ratibus scripta esto. Hunc Articulum expungi poposcit Mendoza, pauperum & mediocris fortunæ Lusitanorum misertus.

Neutris, nec Lusitano nec Belgæ, venia esto merces vel annonam in Indias Castellanas aliaque hostium loca deferendi, indicta navis merciumque jacturâ. vectores hostium condicione habentor.

Quæ à Lusitanis Belgisque ad Africæ oram possidentur, limitationis non egent, cum interjectis aliarum gentium Barbararum regionibus discernantur.

Permissa sunt utrisque in iisdem Afrorum oris, in insula S. Thomæ aliisque commercia.

At qui mercatus auri est, Nigritarum & eboris in iisdem locis, confiniisq; eadem vectilia pendito loci domino, quæ Lusitani assolent. Mendoza excipi insulam Thomæam postulavit, ut quæ non cis, sed ultra Æquinoctialem sita esset.

Cum quæ Brasiliam in provinciam ex parte redegerint Fœderati Ordines, quo tempore Regi Castellæ obnoxii erāt ejus indigenæ, hostesque se Belgarum agnoscerent, ut & Lusitani, jam focii & amici: nequaquam, coëuntibus nunc animis, jure postliminii vel quasi, repetere fas esto, agros Ingeniaque, quæ à Belgis empta possidentur. uti nec Fœderatorum subditis fas fuerit à Lusitanis, ut ne his ab illis exigere prisca nomina. verum quilibet frui permittitor iis bonis, quæ ab Induciarum recitatione peculii sui esse probaverit.

Quo verò inter Lusitani Regis subditos nostrosque commerciorum æqua servetur ratio, paria sunt utrobique mercium onera, tum illarum, quas Portugallia Belgiumque in Brasiliam importabunt, tum quas exportabunt. Mendoza, ob specialia Regis sui in subditos Lusitanos indulta & hunc dispungi petiit.

Lusitano denique Regi subditi ac Fœderatis Ordinibus, Induciis hisce decennialibus pacem mutuam sine furo & dolo colunt, priorum offensarum injuriæque omnis immemores.

Collegium Novemdecim-virale, penes quod tantarum rerum moderatio est, in propius horum capitum examen admissum, eam sibi mentem esse Potentissimis Ordinibus exposuit, malle se æternam pacem, quàm temporariam, & tolli potius bellum, quàm de nuò expectari. cum nulla cum Brigantino Duce antehac ipsi fuèrit controversia. Cumque Lusitanorum legatus commerciis mutuis exemerit saccharorum, lignorum Brasiliensium, aliarumque mercium in Lusitaniam per nostros importationem, hoc quoque sibi dari postulavere, ne eadem Lusitanis in Belgium importare liceat. Nec placuit illa Tristani clausula, ut quoties in hostem inimicum quid moliretur Belga aut Lusitanus, significare hoc præfecto loci necesse haberet, cum illa præmonitionis morâ elabi posset rerum gerendarum præsens occasio. Nec partitionem eam limitum inter Belgas & Lusitanos admitti visum, quam olim fecere Lusitani, sed illam, quæ ex communi partium consensu definienda erit. Navium, quibus è Portugalliæ portibus in Brasiliam ibitur, magnitudinem quod attinet, quam pro mercantium facultatibus liberam esse vult Tristanus, lege ab Ordinibus præscripta adstringi postulavit. ne leviter instructæ naves nec firmæ adversus hostem, potentiæ ipsius accessio fiant. Vbi cavetur, ne in Indiam Castellanorum merces transvectentur, addi petiere, naviga & Nigri-

tas, quibus hosti maximè opus. At Insulam S. Thomæ nostrorum frequentationi eximi iniquum credidit, cum præsens Induciarum contractus, de ea mercatus libertate loquatur, quæ Tropico Cancræ & Capite Bonæ Spei definitur. quibus terminis insulam Thomæam includi compertum. Hæc aliaque tum inter Trîstanum & Potentissimos Ordines super Brasiliæ rebus sancita, pro induciarum legibus utrique genti fuere. Nunc persequamur acta Comiti.

*Carolus
Tolnerius
à Comite
in Belgi-
um mitti-
tur, ut de
Statu Bra-
silia refe-
rat.*

Rio Real.

Dum postulata ante hac non semel à Fœderatis Ordinibus dimissionem, nondum impetrat Nassovius, ablegat in Belgium Carolum Tolnerium à consiliis sibi & secretis. qui de Brasiliæ statu ad illos referret, & factu necessaria promeret. Exposuit is, Brasiliæ oram omnem, quæ à Maragnana provincia, jam pridem in potestatem Belgarum redacta, ad fluvium usque Regalem extenditur, alta pace teneri: nullo hoste agros, sacchareas molas, urbes pagosque infestari; lapsa restitui, bellis deformia pristino nitore reddi: novam ubique rerum faciem in melius apparere. Verùm, (quod pace Potentissimum Ordinum dixerit) omninò improbari Comiti hoc, quod acceperat Societatis institutum, de abdicandis, qui militiæ honoratio, re titulo præerant, Officialibus, & accîdendo militarium censu à frugalitatis minus tempestivæ studio hoc profectum. at damnosum

Rei-

Reipub. fore, ob Lusitanorum occultas in eam molitiones & prono in Regem, jam suæ gentis, affectu. hunc avidissimè arrepturum occasiones recuperandi amissa. ea præsertim, quæ nuper in Maragnana provincia & Afris, morantibus Induciis, sua fecissent Fœderati: Hæc damna quàm ad animū revocet, patere ex litteris Marchionis de Montalvan, nuper Brasiliæ Pro-regis ad Comitem, ut & ex iis, quas centurio quidam à Lusitanorum Rege in Brasiliam missus, ad eundem Comitem & Senatores dederat: infensissimam agebat, nobis este istam gentem, ob pulsos Iesuitas & Monachos, relictis ad sacra sacrificulis aliquot, ordinis Ecclesiastici propudiis, gulæ potius, quàm aræ litantibus; plurimos Lusitanorum Societati & Belgis civibus magnis nominibus obnoxios inhiare turbidis: documenta dedisse, quantis in nostram perniciem animis ferantur, sub nuperæ classis adventum; nec validiore esse Iudæos fide, quibus ad malos ausus prompta ingenia. affirmabat, istius decreti de exauthorando milite nuntio commotos duces complures fide se Societati data exsolvisse, & in Lusitaniam sub novi Regis tessera militatum abivisse. indignum namque judicabant eam laboribus suis ac fuso sanguini missionem dari: fractos ac fatiscentes contemptu & neglectu compensari. Ita stare sententiam Comiti, nondum immutandum, recentibus induciis, militiæ

*Comes su-
bitam mi-
litiæ mu-
tationem
dissuadet.*

*Leniter
habendos
esse Lusita-
nos monet.*

*Et promiss-
a presta-
re.*

*Anniver-
sarios re-
ctores mi-
nus probat*

ordinem, nec abroganda benè meritis duci-
bus, quorum fides in bello conspicua fuit,
belli decora. hæc citò abrumpere ad civiles &
militares motus properantium esse. ideoque
ingrata ipsi fore imperia, quæ cum militum
& civium dolore exercentur. Mulcendos
esse beneficiorum lenocinio Lusitanos nec
contemptim habendos. præstanda ipsis reli-
giosè sacrorum promissa quin appellationi-
bus quibusdam fulgidis erigendum esse tur-
gescentem fastu populum. nihil ad felicita-
tem Societatis æquè exigi, quam moderatio-
nem & lenitatem. MOLLIBVS plerumque
remediis sanari, qui contra vim pertinaces
obnituntur. Illud inter prima rerum esse
capita, si Brasiliæ res domi regerent Rectores
perpetui, non anniversarii. cum succedentes
in imperia insolita alii atque alii in rerum im-
peritiam succederent, priorum decretis con-
traria decernerent, & minus salubria aptaque
tempori. sic inter abruptas sæpè deliberatio-
nes & consiliorum intervalla elabi optimas
occasiones, & ex incertis & discrepantibus
plurium suffragiis maximarum rerum mo-
menta suspendi. Hæc quoque magna fiduciâ
differebat, repetitas per Comitem rotas de
annonæ caritate querelas: esuritioni ter-
ras servari, ruinæ omnia, nisi prospiciatur
maturè: medicaminum inopiæ multorum
fata impuari, medicorum esse veratione ex
tabulis probabat. docebatque atteri Brasilia-
norum

norum granaria, perea, quæ nuper accesserant Seregippes, Angolæ, Insulæ S. Thomæ ac Maragnonis imperia. infeliciores hic illic rerum eventus, non Comiti sed aliis præstandos, iniquius in ipsum devivari. Idem Tolnerius militiæ omnis per Brasiliam & Afros dispersæ syllabum hunc exhibuit. Seregippæ Regiæ datæ centuriæ tres, Arci Mauritiænæ ad ripam S. Francisci quatuor, Alagois duæ, Pojuçæ binæ: S. Antonii castro singularis, Duffiano itidem & Moribecæ, Principis Guilielmi munimento binæ, Frederici Henrici singularis, Mauritiopoli cohors Prætoria trecentos ferè numerans, Arci Ernesti simulque Triangulari una; Reciffæ, Brunonis arci, castello littorali, Olindæ, Igarasuçæ, Itamaricæ simul & arci Auriacæ, Fredericopoli, singulis una. Arcem Margaretam, Boreale ostium & Restingam quatuor tuebantur. arcem Ceulianam ad flumen Grande & Siaram singularæ. civitatem S. Lodovici in Maragnanis terris quatuor. Castellum Tapicuru singularis. In Angolæ regno protribunus Hinderfonius Urbem Loandam & Benguelam Arcem centuriis tenebat decem. In insula S. Thomæ urbi & Castro S. Sebastiani pro præfidiis erant quatuor. Ut vis militarium omnis quatuor millibus, octingentis in super & quadraginta tribus censeretur. Hos cum accîdi indies diceret, aliorum fato, vel abitione, aliorum ab armis vacatione, postulavit Comitis iussu

*Status
militia.*

justa efflictim, nisi Rempub. in perniciem trahi velint, subsidiarum militem & Annenam liberaliorem. quorum ille motum, hæc animam daret. sine iis nec vincere ipsum posse, nec cum suis vivere. alterutrius inopia nec securitatem ultra Reipub. nec gloriam suam constare posse.

*Litteræ
Marchio-
nis Montalvan
Præregis
ad Comi-
tem, qui-
bus queri-
tur de vi-
illata A-
fris & Ma-
ragnanis.*

Litteræ Georgii de Mascarenhas Marchionis Montalvan Præregis, ad Comitem, quarum antè memini, popysimis suis adblandientes & alicubi tumidæ, hujus argumenti fuere: *Se postquam vicaria Regis potestate apud Brasilienses defunctus esset, aula & novo regè potiri. in maximis negotiis. quæ redditus Regios, quæ classes spectant, se adiutorem adscisci. in intima consiliorum admitti, & quod primum, Pro-præfecti Nobilitatis Lusitanica titulum, sub Principe Iuventutis, indeptum: gratissimum sibi fore, si de rebus Comitis optima omnia & magna cognoscat: Regem suum impatienter ferre, vim à Belgis illatam Afris & Maragnanis, quo tempore pacis ille cum Fœderatis Ordinibus consilia agitabat, & à Gallorum Rege nostrisque auxiliares classes adversus Castellæ Regem impetravisset: omninò sperare se, extra culpam tam obominandæ facinoris & improbe audaciæ stare domum Nassovicam & illustrissimæ familiae laudatissimum nepotem. qui illustrissimas imagines non authoramenta ferociæ & injuriarum, sed justitiæ putaret. cujus officii sit, monere Potentissimos Ordines & ducem facti Hindersonianum, ut erepta per nefas restituat, nisi rescindi que que per Regem velint induciarum decre-*

ta: non militum libidini obtemperare magnoſ Duces debere, qui ad ſummum militia decus adſpirent, & à juſta generoſioris animi probitate famam quaerant, latrocinantiumque militum immanitatem abominentur. HANC melioris diſciplinæ legem eſſe, ut ab iniuſtis armis abſtineatur, & pacis commoda diligentiffimè conſeruentur. nihil magis in votis habere Regem, quàm ut militia ſua partem maximam adminiſtret Comes: ſe ſuper ea re cum Rege verba faciente, & faciles voces commodante, ſuperueniens de occupata per Belgas Angola nuntium turbaviſſe cepta. nec tamen ſe de futurum iſtis, ubi ex Comite rem omnem didicerit; Luſitanorum regnum exercitu validum eſſe, arcibus limitancis à præſidiis proſpectum, res maritimas ſuis conſiliis reſtituï, & quæ plura in hanc ſententiam diſſerebat. Quibus gemina ferè erant, quæ Centurio Antoniuſ fonſeca de Ornelas, à Rege ad Comitẽ miſſus, perſcripſerat.

Mauritius, quæ prima feriantis à bello cura fuit, in commoda Societatis intentus, luſtratis, quæ tum Braſilia habebat copiis, militia nomina cenſumque contraxit, ut ſtipendiorum onere aliqua ſublevaret æraria. Ea tamen hoc factum circumſpectione, ut mediterraneis locis adverſus latrocinia nefariorum hominum & populatores proſpexerit. Proximum erat, ut quotquot rerum Societatis & Braſilienſis imperii adminiſtri, ſui facti juris, ſuis quiſque ſtuderet commodis. Sed ob inopiam publicam, & ne omni ope frau-

*Mauritius in
Induciis
militæ
cenſum
contrahit.*

De immunitatibus novorum Colonorum cogitat.

Agros ad culturam dividit Societatis commodo.

Comes moderationi studet.

darentur rectores, confici hoc ex templo non potuit. necdum enim exciderant animis, Lusitanorum versutæ & subdolæ machinationes. Illud non parum stabiliendo imperio facere videbatur, si coloniæ quaquaversum ducerentur, nec præsiidiis se semper & metu, sed subditorum fide tueretur Brasilia. Huic fini pro illecebra & blandimento fuit decimarum immunitas, qua recentes coloni conjugio juncti gauderent, in septennium, eoque exacto liberorum singulis similis indulti annus superadderetur. At verebatur illorum querimonias Comes, qui Ingeniis (liceat retinere vocem Hispanicam, exactis Hispanis) præessent. quorum laboribus hæctenus viguissent commercia, quorum fidem expertus fuerat, nonnulli se Belgis matrimonio junxissent, belli aspera pertulissent. iniquissimū videbatur novis habitatoribus gratiam istam fieri, antiquis negari. quare & hoc propiori deliberationi sepositum. Parta ruricolis securitate, agrariæ rei incubitum venditaque ad culturam jugera, integra Societati modica emphyteusi. Nec tamen neglectæ arcium passim, ubi opus, munitiones, verum vacuo jam milite ad hæc opera usus, inertiam pepulit aliqua ipsius militis, aliqua Societatis utilitatè. Dederat hæc Comiti in mandatis, uti arctioribus septis stringeretur cultus Papalis, & urgebant non segniter istam rem, hoc est, suam, quotquot istic erant sacri ordinis. Verum

rùm Comes novorum motuum irritamenta pertimescens, præsentium Lusitanorū diffidentiâ, inter effrenem licentiam & illa conscientiarum arcta repagula medius, prudenti lenitate jussa temperavit, ne aut fidei confortes offenderet, aut diversos alienaret. Quin exposuit Rectoribus, id animi esse & pertinaciæ Lusitanis, ut nullibi fixuri sint sedem, nisi ubi sonaret Sacerdotis sui vox. provocare ipsos ad deditionis pacta, & promissam olim cultus publici licentiam. nec eam fuisse tunc mentem partibus, ut domestica libertate definiretur sacrorum usurpatio, sed publicâ, qualis sub Rege fuerat. Maragnanæ provinciæ nuper in potestatem nostram redactæ ea concessa libertas, quæ ex verbis Inducialium actorum Articulo xxvi debetur. vetuitque Nassovius, post diminuta istic præsidia, intempestiva sacrorum limitatione, benè posita moveri. Faciebant ad pietatis studia & religionis Christianæ curam non paucum pupillorum sollicita educatio, & Scholarum passim, instillandis fidei nostræ præceptis formandisque in meliorem cultum Barbaris, erectio. quæ pacata jam Repub. Comitiss jussu curata diligenter per conventus sacrorum antistitum, hoc est, Classes ac Synodos fuere. utique dispersis per Præfecturas, post longa bellorum tædia, pacis nuntiis, æquum fuit præti tranquillitatis salutaribus commodis frui incolas. Quotquot exterorum sub Belgarum

rimum præstabat, æquo inter victos & victores jure. cùm T V T I V S judicaret, amicos quàm servos facere & volentibus quàm coactis imperitare.

Iamque constituto optimis legibus Brasiliensum imperio, Nassovius, cujus Præfectura quinquennio definiebatur, vacationem à munere denuò poscit. Fecerat hoc & antè, majores de publico benè merendi occasiones in Belgio sperans. At Eœderati Ordines & Societatis primores, difficiles se ad postulata Comitum aliquoties præbuerant. cùm ob dimissam per Brasilianos & vicinos populos nominis sui notitiam, potens jam esset, exterosque terrore, Rempub. amore sui, omnes admiratione teneret; nec aliis humeris attolli possent & subditorum fortunæ & rectorum ibidem dignatio. Nunc post auctas Brasiliæ res & dilatatos fines, ne sisterent ad majora enitentis animi vota, in dimissionem consentire. At quotquot illic rebus gerendis præerant Senatores, Fœderatis Belgii Patribus, & Societatis Directoribus suasores antè fuisse prorogandi Nassovio imperii. Scripserant certatim : *cessantibus jam armis ab otio pericula timeri, pronis in seditiones, cades, vim omnem & injurias incolarum animis : à diversarum gentium & linguarum milite possideri longè distitas arcas urbisque, nec alia facile, quàm Comitum autoritate in officio contineri posse inquietam gentem, quam sibi pluribus beneficiis oppignoraverat : Eum affabilitate,*

Comes iærum dimissionem petis.

Tandem impetras.

Urgente mansionem Senatores Brasilienses.

morum comitate & facilitate in omnium animis validum esse. Novum imperatorem aut nimia fortè cupiditate invisum fore, aut generis excellentia superbum, aut humilitate contemptum. Hunc rerum bellicarum & civilium gnarum in Brasiliensium res penetrasse, hostium loca, vim, studia, molitiones pernovisse. ab imperitio Phaëtonte certissimam Reipubl. ruinam metui. actum de illius magnitudine fuisse, nisi Atlas iste labantes res fulsisset: Negotium hic sibi esse cum Belgis, Iudeis, Lusitanis. Belgas in suæ gentis rectores querulos esse & in tolerandis oneribus difficiliore reperiri ac refractarios. Iudeos, mobilem gentem, non impedito religionis suæ cultu, nullas non partes sequi. Lusitanos imperia victorum dedignari, suæ gentis legibus assuevisse, clandestinis artibus suffodere, quæ possunt, præsentem statum; ere alieno gravatis perditæ Reipubl. opus esse: Regiæ insuper maiestatis fulgore erectos & cultus divini novis circumscriptionibus offensos, materiam exserendæ malignitatis aucupari. Nec posse his malis occurrî, nisi per Ducem non controversa maiorum gloria venerabilem, & claritudine virtutum & rerum hic & alibi gestarum illustrem. hæc maximi Comitæ apud Belgii rectores famam gratiamq; auxere, & mansiorem longiorem antehac impetravere.

*Vidalius
& Pachecus Per-
nambucum ve-
niunt.*

Sub initia Induciarum, venerè Pernambucum Andreas Vidalius vigilum præfectus, & Emanuel Pachecus centurio, novi Gubernatoris Antonii Telefii de Silva mandatis instructi, qui de commerciis Angolensium &

Bra-

Brasiliensium cum suis verba fecere, & Comitibus ac Senatorum responsa retulere. erant hec parca satis & restricta, cum sibi Angolensium rerum curam vendicassent Societatis præfecti.

Hæc inter adversarum rerum nuntia Pernambucenses dominos turbavere, & partæ securitatis incommoda ostendere. relatum fide certa Maragnanos imperia nostra excussisse Lusitanos & Brasilianos tanti sceleris Societate nexos, militem Belgam nihil tale opinantem nefario ausu trucidasse, & post occupatam Calvariæ arcem, ad fluminis Tapicuruoram, urbem S. Lodovici obsidione premere, vimque omnem belli in eam explicare. subitæ opis egere obsessos. illâ victâ periclitari provinciam. Pernambucenses, unde in omnia oculus & robur, ilicet eò cum militibus trecentis & Brasilianis bis centum in Siara conscriptis misere pro-præfectum Hinderfonium. qui oppressis rebellionis autoribus rem restitueret, & amorem obsequii revocaret. His hostem adortus munitione dispulit. at majus munimentum impugnare aggressus, post acerrimam pugnam, abducere militem coactus, in proximo confedit. Hostes, desideratis suorum primis, insula omni noctu excesserunt, & in Continente ad fluvii ripam castra posuerunt, eo loco, ubi ob montium angustias, aditus intercluduntur. Numerus universi agminis sep-

*Rebellio
Maragnanorum.*

tingentis tum Lusitanorum, tum mixti generis & tarnis Brasilianorum millibus constabat. expectabantur insuper è Grandis Paræ confiniis subsidia valida. ut proventum & redditum hujus præfecturæ spes planè decollaverit. nisi majore belli motu repetantur armiffa. cui fini omnium rerum egeni Pernambucenses, in validos se fatebantur. Causæ malorum in Præfectum referebantur, qui viciorum cumulo conspicuus, intemperantia, in suos ferocia & inhumanitate, in iram & vindictam quietos moverat. illi è cognatis & à secretis Guilielmus Negentonijs, Lusitanos viginti quatuor, nulla perfidia notos, pudendo scelere in terram exposuit. quos Tapujarum anthropophagorum crudelitas ob gentis odium extemplo discerpfit. Ob hæc captus & in carcerem detrusus Nemesi servatus fuit. Agitabat tum temporis animo novum facinus Mauritius in Brasiliæ Meridionalia, in urbem Buenos Aires, quasi dicas boni aëris & cœli, ad fluvii Platensis sive Argentei ripam; cùm ab ea terrestri itinere per mediterranea in Peruanas regiones profectio sit. unde in illam argenti plurimum transvectari solet, hinc in Brasiliam & trans Æthiopicum mare in Angolam. Hac siquidem potita Societas, pertrahere ad se quiverit Nigritarum mercatum, quibus Pervanis opus, quoties per Panamam & Novi regni terras è ire prohibentur. Destinatus huic nego-

*Destinata
Mauritio
expeditio
in Urbem
Buenos
Ayres,
Duce
Lichtbartio.*

negotio fuerat Lichthartius, additis in auxilium Senatoribus Nunino Olferdi & Balthasare Voordio, collectum quicquid nauyium haberi potuit majorum & minorum. militum octingentorum manum duceret prætorix cohortis Dux Henricus Hoësius. Dum his occupatur Comes, ecce, malis avibus accipit, missas è Lusitania naves duas militem in insulam S. Thomæ exposuisse. horum adventu excitos incolas, duce facti Laurentio Pirezio, in spem pristinx dominationis & Belgarum ultionem animatos, præsidia nostra urbe expulisse nec superesse Belgis præter arcem. Et metus erat, simile quid ausuros Lusitanos in Angolæ regno & Seregippa Regia, serpentibus seditionum exemplis. Præerat Insulanis I. Triestius, nec natalibus nec suo fulgore eminens, ut perdere res videretur magis, quàm nutantes firmare. Arcem tam arctè clauseram Lusitani, ut ab aquis destituti obsessi, vix precario ab obsidentibus eas impetrarent. Eorum plurimi agminatim ad hostem transfugere. ut stabile hic nihil firmumque expectatione teneamus. Hæ res, ut & Præfæcti Brouyveri in Chilenfes expeditio, Nassovio destinata pervertit. Nam Brouyvero naves concessæ bellicæ & militum centena aliquot, ut & navalium, ac commestantum, quantum in menses quindecim esset satis. Et quamquam curam Insulæ S. Thomæ suam esse voluerint Directores, ta-

Nuntium de defectione Lusitanorum in Insula S. Thomæ.

men cum serius ista rescire possent, quæ acciderant, ob locorum intervalla & hiemem, placuit Pernambucensibus, ne quid res publica detrimenti pateretur, naves in auxilium mittere, duce Adamo Tesmario, viro imperii istius capaci. Quin & Angolenses per literas monuere, caverent sibi à Lusitanorum perfidia & improbitate. nec amicos crederent, sed occultos hostes, quidvis ausuros repertis auctoribus. sat manifestis documentis ostendisse, susque deque se habere fœderis cum Rege initi pacta. Cœdem Maragnanam recentem esse & Thomæorum rebellionem causas ex ipsa Lusitania trahere. unde militem accepissent audendæ seditioni. Nec deerant rebellionis sua patrocinia & obtentus. pari jure repeti posse quæ per Induciarum tempora ceperamus nos. Quare hac suorum audaciâ crescebant animi Lusitanis Brasiliensibus, jactæque in publicum voces efferæ & turbulentæ. ut necesse habuerit Comes per provincias omnes armis exuere inquietos. Hoc fini in regiones Camarigibi, Portus Calvi, Vnam & Serinhæmum iuit Andreas Philtzius nuper rerum istic director. In Pojucam & Moribecam Nuninus Olferdi, in Gujanam, Iguarazu, Itamaricam & vicinos tractus Balthasar Voordius. in Paraybam, fluvium Grandem Gilbertius Wittius. In Vergeas, S. Amari & S. Laurentii districtus è Supremo Senatu eligendus. Ad fluvii

S. Francisci populos missus præfectus vigi-
 lum Crayus, qui mandata singuli sua confe-
 cere non segniter. Habita quoque tunc con-
 silia de turbandis Palmarium sedibus, ubi
 prædonum & fugitivorum mancipiorum col-
 luvies, latrociniorum & rapinarum Societa-
 te frequens coiverat. hinc in Allagoam emis-
 si Barbari agrorum culturæ incommodabant.
 Palmares pagi sunt & Nigritarum contuber-
 nia. Suntque duplices, Majores & minores.
 Hi silvis adduntur, ad fluvium Gungohuy,
 qui se in celeberrimum Paraybam exonerat
 & viginti ab Allagois milliaribus, à Paray-
 bensibus Boream versus sex absunt. Inhabi-
 rant eas, ut fama est, incolarum millia sex,
 domiciliis densis sed levis structuræ è strami-
 ne & virgultis, post quæ horti sunt & agri
 palmis consiti. religionis Lusitanorum mimi
 sunt, ut & regiminis. illi præsumt sacrificuli,
 huic sui iudices. Quisquis servorum Nigri-
 tam aliunde captivum adducit, manumitti-
 tur. at ultrò in Societatem recipi volentes
 sui juris habent. Terræ proventus sunt pal-
 mæ fructus, fabæ, Pattattæ radices, mandio-
 cæ, milium, sacchari cannæ. aliaque pisces
 fluvius Allagoæ Septentrionalis largè sufficit.
 ferinis carnibus delectantur, nam mansuetis
 carent. milii bis quotannis satio est & messis.
 eo collecto per dies quatuordecim laxant a-
 nimos & genio soluti indulgent. Itur eò, si
 ripam legas Berealis Alagoæ. ducis muniis

*Consilia
 habitade
 expugnan-
 dus Pal-
 maribus.*

*Palmari-
 um Maio-
 rum &
 Minorum
 descriptio.*

tum functus fuisset Bartholomæus quidam Lintzius, qui inter ipsos vixerat, ut locorum & consiliorum gentis gnarus proderet quondam socios. Palmares Majores dicti à S. Amari terris distant milliaribus triginta, ad radicem montis Behe. Nigritis habitantur ferè millibus quinque, qui valles insidère. domibus degunt sparsis, quas in ipsis silvarum exstruunt accessibus. ubi posticæ sunt, quæ resectis arboribus, viam ipsis, in incertos eventus, per silvas sternunt, ad fugam & latibula. per emissarios hostem vicinum rimantur cauti & suspicaces. diem venatu transigunt. quo labente domum reversi absentium satagunt. dispositis primùm vigiliis saltationem in mediam noctem protrahunt, tantoque strepitu terram pulsant, ut è longinquo audiri possit. reliqua noctis somno dant in horam nonam & decimam diurnam. ab Alagois in hos iter est. Qui ducis partes obiret, quidam Magellanus nomine destinabatur; qui in Alagois agebat. nec tentanda in eam expeditio fuisset, nisi Septembri. adulta siquidem æstate aquarum penuria est. Ita rationes subduxerant nostri, posse trecentorum militarium manu balistis sclopetisque instructâ, Mamulatis centum, ac Brasilianis septingentis, suis armis in bellum euntibus, populos hosce subjugari. Belli apparatus erant secures, sarcula, bipennes, cultri, ressecandis fruticibus & æquandis viis. præterea bel-

bellis nostris usurpata instrumenta. Brasiliaⁿ ni-præmiis erigebantur, quibus solis ad pericula firmantur. Verùm hanc conceptam Comiti & Senatoribus expeditionem, Thomæorum defectio subruit & Brouverii in Chilenfes abituri novus apparatus.

Exortis in Angolæ regno inter Regem Congo & Comitem de Sonho litibus, itum ad Mauritium fuit, cui exhibitæ Regis litteræ, & Nigritæ complures, Societati in donum. ducenti Nassovio, torquis & lebes aureus donaria fuê e. Nec diu post appulere à Comite de Sonho missi legati tres, quorum unus ad Celsissimum Principem Arausionensem in Belgium navigavit, alii duo à Comite oratum venêre, ne Regi Congensi suppetias ferret. non abnuît Nassovius, verùm per litteras ad Angolensium rectores datas, componere Principum istorum bella & lites studuit, non fovêre. eò quod fœdere ambo Belgis annexi essent. ajebant illi, se cum Loandæ essent, incidisse casu in tabulas Lusitani Gubernatoris & Episcopi manu ratas, quibus occultum scelus prodebat, de expellendo regnis Congensi Rege. quod decretum ipsis ante occupatam à nostris Loandam. Quare ut rem novam Congensi aperirent, postquam humanissimè à Comitè excepti essent, cum litteris ejusdem & donariis domum rediere. Donaria Congensi Regi missa fuere, pallium ex holoferico longius, aureis

*Rex Congo
& Comes
de Sonho
ad Mauri-
tium scri-
bunt.*

*Legati
Sohnenses
ad Mauri-
tium.*

argenteisque fimbriis illustre, flammeum, tunica ex serico, pileum è fibrorum pilis cum peristromate auro argentoque intertexto. addidit Comes suum donum, acinacem argento incrustatum cum baltheo. Duci Congensi donata fuere, sedile rubro serico vestitum, auro argentoque fimbriatum, pallium oblongius variegati serici, toga è serico villosa, pileus itidem è fibrorum pilo. Iterum Congensis Rex & Dux Bamba per Legatos duos Nassovium compellant, quorum cum gratiam sibi merito aliquo autorandam existimaret, liberalitate publica illos excepit & in Belgium iter parantes dimisit. ubi Regis sui litteras Principi Auriaco exhibuere, ut & alias Societatis Senatoribus. Erant legatis his corpora vegeta, robusta, vultus nigri, membra agilia valdè, quæ in faciliorem motum inungebant. mira eorum tripudia, saltus, gladiatorum vibrationes terribiles, oculos iræ in hostem simulatione scintillantes, coram vidimus. etiam scenam sedentis in solio Regis sui & majestatem pertinaci silentio testantis. inde Legatorum peregrè venientium & Regem rictibus gentium suarum adorantium, habitum & ficta obsequia ac venerationem. quæ recreandis nostratibus post pocula hilariores exhibebant. Regnum Congense amplum est & potens. à S. Catharinæ promontorio Austrum versus excurret in promontorium Ledum. Fluvius præcipuus est Zaire, qui-

*Alii legati
in Brasiliam
hinc in Belgi-
am ab-
eunt.*

*Congensium
Legatorum
descriptio.*

*Regnum
Congi.*

Zaire fluvius.

quibusdam in locis quinque latus milliaria. qui tantam vim aquarum in Oceanum Æthiopicum evomit, ut pluribus miliaribus servet suam dulcedinem. In fluminis ostio insulae quaedam sunt, quibus per Vicarios Rex Congo imperat. Lembos conficiunt ex arbore *Licondo*, ducentorum hominum capaces. Crocodilos capiunt, & hippopotamos & piscem, quem ipsi *Ambize Angulo* vocant, quingentarum librarum, eximii saporis. quem non sibi sed Regi servare coguntur piscatores. Ad flumen Letundam civitas regia Congo exstructa est. hic conchas piscantur, quae pro pecuniis sunt. Arborem habent *Ensedam*, cujus rami filamentis in terram demissi sobolescunt & in arbores excrescunt mira propagandi felicitate. Provinciae ejus sex sunt: *Bamba, Songo, Sundi, Pango, Batta & Pemba*. *Bamba* littoralis regitur à variis praefectis, quos *Mani* vocant, ut *Mani Bamba, Mani Loanda, Mani Coanza*. Incolae statura sunt procerioris, robore corporis gladiatorio, validis musculis. gladiis se accingunt, quales Helvetici sunt. quos à Lusitanis coemunt. Vno ictu disseccare hominem nullus labor est. ut nec bovi caput praescindere. Sunt qui vasa gestant trecentarum & viginti quinque librarum. Monilia sibi conficiunt ex caudis elephantorum. Multa millia talium ad militiam armant. Zongo ad flumen Zaire est. abundat elephantis, simiis, tigridibus,

*Civitas
Congo.*

dibus, zibethis, viperis, omnique avatii genere. in primis psittacis viridibus & cineritiis. Metropolis est *Songo*, aut *Sonho*. Sundi à Congo urbe ad fluvium usque Zaire extenditur, metallis abundans, inter quæ præferitur ferrum, è quo gladios, cultros, arma cudent. habent Zebelinos & Martes, aliaque animalia, quæ in ceteris quoque provinciis reperias. Præcipua omnium est Congo, quæ ab urbe primaria nomen habet. Rex Congensis hisce titulis appellationibusque superbit : *Manni-Congo Dei gratia Rex Congi, Angola, Macamba, Ocanga, Cumba, Lulla, Zouza, Dominus Ducatus Butta, Suda, Bamba, Ambolla eiusque provinciarum, Dominus Comitatus Songensis, Angoia, & Cacongi, & Monarchia Ambondarum & magni stupendique fluminis Zaire*. Inter Congenses potentissimus est Songensis iste Comes. Regiam conjugem *Mannimbandam* vocant, quasi dicas Reginam sive Eminentissimam, inter tot concubinarum agmina & greges. Christianos se vulgò jactant, verùm tunc, cum apud Christianos simulari religionem expedit. cetera gentiles & idololatræ, purpuræ magis cultores, quàm Dei. tritico, milio, oryza, & arboribus frugiferis abundat. Palmarum plures habet species. unam quæ dactylos fert, alteram quæ nuces Indicas, tertiam ex qua oleum, vinum, acetum, panem conficiunt. Ex arboris cacumine terebrato succus flui lacteus, qui initio dul-

dulcis post acescit. Ex fructuum pulpa oleum exprimitur nostro butyro haud absimile, cuius usus est in cibis, unctiōibus, lucernis. Loandam administrante C. Nieulandio, promulgatisque Induciis, convenit inter ipsum & Petrum Cæsarem de Meneses, nuper Gubernatorem, ut hic in terras istas habitatum concederet, quas fluvius Bengo alluit, eas excoleret, indigenas quotquot se in silvas & abdita loca receperant, ad agrorum culturam & pristina commercia revocaret. Factum hoc optimâ fide, jamque coalescebant Belgarum & Lusitanorum animi quotidiana frequentatione & mercatu. nec levibus induciis suum erga rectores nostros affectum testabatur Menesius, etiam farinae, quâ destituebatur Nieulandius, liberali concessione, in Nigritarum, quos mille emerat, alimoniam. Obortis super piscatura Lusitanorum & Nigritarum venditione controversiis, eo eventu compositæ fuere, ut Nieulandius se rata habiturum Induciarum pacta sanctè promitteret, & Menesius Thomæorum facinus detestatus, citius cælum ruiturum, quàm fidem suam diceret. Attamen, non diu post sinisteris suspiciōibus perversæ mentes, occasione minus laudatis ausibus dedere. Etenim profecti Loandâ sclopetarii ferè ducenti, in stationem Menesii summo mane irruerent, & sopitis Lusitanis vim facere, trucidatis circiter quadraginta. quibusdam etiam, post

Cades Lusitanorum in Loanda.

promissam vitæ securitatem; direptæ opes, præter ablatos Æthiopas & mercimonia, centum millibus ducarum censebantur. Ipse Gubernator arctiore custodia habebatur. Lusitanorum centum & sexaginta à quibus metus; navi laceræ & dissolutæ impositi, comæatu admodum angusto & brevi, ad suos in Sanctorum portum missi. post errores & viarum incommoda, extinctis fame octo, reliquis parvo victu tenuatis, Pernambucum delati fuere. ubi facta in motuum istorum causas inquisitione, compertum, Belgas, nuntio defectionis Thomitanæ & Maragnanæ cædis inflammatos ista cœptasse. intendebantur ausa, quod crederetur rectoribus, Menesium convocato è confiniis Masfangonis virorum agmine, hostile quid in ipsos molitus. Verùm dubio teste, qui non sibi, sed ab aliis audita detulerat, manifestum criminis Menesium non compererunt. PROPNIS semper in suspiciones eorum animis, quorum in accipiti stant impetia. Præfecti Afrorum Nieulandius, Molsius, Croesius Comiti scripsere, id sibi destinatum, ut Gubernatoris & paucorum aliorum, penes quos rerum esset summa; compotes facti Lusitanorum audaciæ & rebellionis studiis tempestivè occurrerent. ne præventi Maragnanam cladem & ipsi experirentur. Verùm stationis Menesianæ vigiles mox & cives, percepto ipsorum adventu, primos explosisse & vim

Occasio.

facisse. At hæc in jussu nec conscio Nassovio gesta trans mare in Afris fuerunt. qui monita suggesserat. arma non suaserat. Angolensium rectores, quæ acciderant, Regi Congensi & Duci Bambensi nunciavere, qui latis auribus Lusitanorum mala accepere. At Doctor Simon Alvares de la Benha, qui tum fortè mandatis Gubernatoris sui Telezii Pernambuci apud Comitem defungebatur, rei novitate & indignitate motus, scripto apud eundem super nostrorum crudelitate & perfidia questus, violata gentium jura, ruptas recentis pacis juratas voces, inhibitos amicitiae inter utramque gentem felicissimos successus obtestabatur. Quin restitui suis sedibus captivos, exulesque, & quam passi erant bonorum suorum jacturam, pensari singulis efflagitavit. Respondere Comes & Senatores, non esse sui fore Loandam, sed ad Societatis rectores ista pertinere. Illud sciri Belgarum fortè intererit, ut conjurationis Thomæ arcana patefiant; Christophorum Santches Nigritam, sui juris hominem, coram juratis Pernambuci testibus hæc asseveravisse: Antonium Cavalho civem Thomitanum, ad Laurentium Pierezium Olisipponæ degentem, litteras dedisse, quibus de Insulæ statu perscripserat: extincta Belgarum maxima parte per endemiam calamitatem, posse jam arcem vel vi vel deditione recuperari. his ad Regem perlatis missum à Rege Pie-

*Querela
Lusitano-
rum.*

*Coniura-
tionis Tho-
mæ arcana.*

Pierezium magnis honorum promissis, cum navibus duabus & armatis quinquaginta quorum viginti sibi conscripserat ipse, triginta reliquos, damnata capita, adjunxerat Rex: mandata hujus hæc fuisse, ut ad S. Annæ locum appelleret, ubi molendina exercebat. Pierezium quatuor: animis dein Belgarum se facilem ingereret, & pecuniarum pollicitatione aut stratagemate Arcem suæ potestatis faceret: solvisse Pierezium Olisippona inunte Julio Anni 1515 c XLII & primò Annobam, inde in Insulam S. Thomæ delatum, facta exscensione, extemplo munitiorem paravisse, portoria ad eam rem constitutis denegavisse, Belgarum militum viginti quinque ex insidiis adortum obtruncasse: nec diu post collecta ex indigenis & Nigritis manu urbem invasisse, arce nova munivisse, nostris se in Arcem, unicum securitatis azylum, recipientibus: hæc ipsa die decima quarta post promulgatas inducias accidisse, & militum nostrorum, quos promissis corruerat, quinquaginta, partes nostras deseruisse, conversis in nos armis: Belgarum præfectum arma contra ostentasse, incolas perdendis nostrorum reliquiis aquas veneno infecisse. Meruerat iste Sanchius stipendia sub Pierezio, ut gnarus horum esse potuerit. Interea Loandam extrema annonæ necessitas, ut & Brasiliam, premebat. nec remedium malis ullum credebatur, nisi terrarum in Al-

Calamitas ab annona in Afris & Brasilia. Remedium.

lago-

lagois sedula cultura. perhibentibus Lusitanis, non suffecisse sibi & olim Brasiliam, sed necesse habuisse victualia vel è Lusitania vel à fluminis S. Francisci incolis petere. ideò decretum in hoc incumbere, ut regioni à colonis prospiceretur. Ipse libens hanc itineris sui in Alagoas causam esse Mauriti-
 us in Alla-
 goas abis.

uta voluit, comite Petro Hagio. ut explorata agrorum indole eos futuris colonis divenderet. præficitur tantæ rei Henricus Moucheron, demandata illi Alagoarum, Portus Calvi & S. Francisci provinciarum administratione. Hic conspicuum se præbuit egregiis ausibus quidam Rudolphus Baro, qui Tapujarum ope, detegendis terris Waripabarum & Caripatorum, iter suscepit in Occidentem, tribus Tapujis comitantibus. Egredus pago Careri, nullo victu instructus, quem soliti in diem vivere Tapujæ venatu sibi conquirebant, relicto ad latus dextrum monte Cupaova, apud flumen Paraybam, sexaginta vel septuaginta milliariū itinere in interiora penetravit, nullis repertis populis. solūm in montem inciderunt, ubi talcum sive vitrum Moscoviticum. Hinc reversi, directo in Austrum itinere, in vicos pervenerunt Waripabarum & Caripatorum. qui postquam humaniter illos excepissent, ex singulis vicis selectos singulos comites esse voluerunt, qui Comitem adirent & salutarent. eos pari humanitate Nassovius acceptos non sine dona-

*Rudolphus
Baronis
iter.*

riis ad suos remisit. Pagis habitabant quatuordecim, in montanis, quæ Brasiliam à terris Occidentalibus dirimunt, venatu & piscatu victitantes & melle agresti, aliisque sui soli fructibus. Ulterius Occidentem versus terras potentioribus & bellicosis gentibus habitari acceperunt, quibus cum bella essent his populis, illas plana & valles montium incolere, fluminibus abundare & annonâ. Baronem hunc stipendio sibi annuo alligavit Comes, ut aperiendis terris scrutator inquietus vacaret.

*De Tapu-
iarum
gente.*

Verùm ne scribenti de Brasilianis, elaboratur Tapujæ, horum memoranda quoque historia est. Tapujarum nomen celebre est inter Brasilienses Belgas, ob odia in Lusitanos, cum vicinis bella & præbita nobis non semel auxilia. Interiora Brasiliæ incolunt, remotiores à littore, ubi Lusitani vel Belgæ rerum potiuntur. Nominibus, dialectis, moribus, finibus discernuntur. Illi notiores nobis, qui proxima fluminis Grandis & Siaræ ac Maragananam accolunt, ubi Iandovius, sive Ioannes Wy imperat. Spatiis ingentibus diffunduntur, quæ quinque fluminibus includunt, Flumine Grandi, Quoanguho, Ocioro, v̄pameina, Woiroguo. hæc in mediterranea plurimis miliaribus penetrant, licet Grandis iste non nisi sex. ut mirum sit, unde Grandis appellationes habeat. nisi forte ab ostio patentiore, quale in his nostris terris est Mosæ. Cre-

Regionibus.

ditum

ditum accolis, majorem fuisse fluvii longitudinem. ignaris quò diverterit alveus. Amicis partim & inimicis cinguntur. cum his interdum quies, interdum bella. Nomadum more vagantur, nec fixis pagis municipiisque hærent semper, verùm pro anni tempestate & victus oportunitate sedes mutant. Corporum habitus robustus satis, & in tanto numero ferè idem omnibus. minaces vultu, truces oculis, capillitio nigri, cursus pernecitate vix feris cedūt. anthropophagi omnes & ob crudelitatis famam Barbarorum aliis & Lusitanis terribiles. Terra alibi silvis horrida, alibi montibus aspera, alibi humilis & paludosa, pecorū, fructuū, mellisq; non unius generis fecunda est. Astu conficiunt, quicquid non possunt robore, & fallere hostem malunt, quàm aperto Marte experiri. nec ab hoc abhorrent, necessitate adacti. Arcubus præliantur & spiculis, pilis faxeis & clavis ligneis. mira naturæ diversitate & inertiam amant, quoties bella non ineunt; & otium oderunt, cum ulationi locus & gloriæ. Inimicitias inter se exercent supra fas humanitatis aut odii sævas. nihil turpe fœdumq; sananti oculos hostium malis. Relicta rei familiaris cura feminis feminibusque, reliqua, in quibus honos & utilitas, curant viri vegetioresque. Sub Iandovio Rege hac disciplinâ, his moribus vivitur. Mane & vesperi edicto rex promulgat faciendaper diem, quò eundem, ubi figenda, quando

*Corporum
habitu.*

*Moribus
& indole.*

Armis.

*Iandovio
Rege.
Eius edi-*

*Lotionis
ritu.*

*Peregrina-
tioni-
bus.*

Vitæ.

Exercitiu.

movenda iteram statio. abituri lavantur, & lotione corpus asperiore arena perfricant. iterum lavantur, tum pandiculantur omnes, veluti excussuri & proscripturi ignaviam, crepitantibus ex valida tensione membrorum omnium articulis & condylis. Igne calefacti, quo gaudent, pectine è piscium dentibus veluti strigili extrema corporis radunt & scalpunt, usque dum apertis poris sanguinem eliciant. sic ad iter habiles se reddi autumant, nec frangi lassitudine. Non longè à Regis tentorio positus stativis in duos se hinc inde exercitus & cohortes dispescunt. tum arborum gestatione cursuque delecti ex utraque cohorte singuli ludicrum faciunt. victorem cohortes sequuntur. quas in occurso offendunt silvas referant, & concædes ramaliaque in ripis fluminum defigunt ad captandam umbram. hæc meridiani æstus suffugium unicum est & senum juvenumque receptaculum. Subeunt cum rhedis & plaustris, quibus impedimenta sarcinasque vectant, feminae, famuli, liberique. cibi simplices, fructus agrestes, fera recens, pisces & mella, absque blandimentis & condimentis. mulieres annosæ & steriles radices apportant, ex quibus panes. juvenulæ quæque viris consuescunt, nuces terrestres in commune conferunt cibosque curant. viris piscatio, mellis collectio & venarus diurnus labor sunt. luctâ & hastarum concursu decertare gloriosum. finis spectan-

stantium voluptas est, præsertim amantium. feminæ de cujusque fortitudine & victoriâ pronunciat. sic in proximo pignora, pugnandi irritamenta sunt, fortitudinis præcones, ciborum administræ. Licet ea à castris removerint Romani, quod pacem luxu, bellum formidine morentur. Vbi vespera ingruit, *Amoribus* amoribus oportuna, juvenus ætate florida & conjugia animo agitans, per castra & stationes ambulat, cui se virgines jungunt pari studio & affectu. tunc cantus inchoant & tripudia, stantibus à tergo amafiorum puellis. hoc procantium indicium est. Quoties poscitur in thori leges virgo, patri munera amator offert, non ad delicias muliebres quæsitæ, aut quibus nupturæ ornantur, sed feram & mella. Regi conferunt ultrò & viritim, quantum satis est armentorum & frugum, quod pro honore acceptum. Ignes effossa tellure stuant. illis carnes imponunt, has arenis integunt, arenas rursus prunis, ut supernè & infernè tostis carnibus proba sit coctio. potius humor melleus est. cantu saltationibusque finiunt epulas, quas si lætiore peregerint vultu, felicitis capturæ, sin tristiore, infelicitis præsagium putant. Maxima Sacerdotum veneratio est, quos Exorcistas & prophetas vocant. nihil publicæ rei absque his agunt, sive ut robur addant sententiæ bonæ, sive ut in pejorem reuntis coërceant. Dæmonem consulturi in silvam secedunt, secum murmurant.

*Sponsis.**Sacerdotibus & exorcistis.*

reverſi inclamāt alta voce *Ga, Ga, Ga, & Annes,*
Annes, Annes, Iedas, Iedas, Iedas, Hade, Congdeg,
 quibus vocibus acclamat populus. *Houb.*
 Adducitur cum ſacerdote Dæmon aliquis,
 aut dæmonis ſpecie, qui de expeditionis evē-
 tu, populorum, ad quos abeunt, erga ipſos
 æquiore vel iniquiore affectu, ferarum cap-
 tura & mellis abundantia pronunciat. Quod
 ſi ingrata infauſtaque edat, verberibus pro-
 phetam & Dæmonem contundunt. Cum
 ad res novas ſe parant, auſpicia ex avium vo-
 cibus petunt. clamantibus acclamant, rogi-
 tantque, num quid novi apportent. Etiam
 prophetarum ſomnia admirationi ſunt. qui
 Regi illa exponunt, & proſperos exitus affin-
 gunt. hic manifeſtum, *NULLA* re magis mul-
 titudinem, quàm ſuperſtitione regi. ab hac
 captam, etiam ſi vaniſſima ſit, magis vatibus,
 quàm ducibus ſuis parère. id *arcanum imperii*
& dominationis vocat prudentiſſimus ſcriptor
 Ariſtoteles in politicis *Sophismata* imperio-
 rum. En, poſt Minoëm, Lycurgum, Midam
 Phrygum regem, Numam Pompilium, Dru-
 ſum, alioſque, idem factitant, in alio orbe
 Barbari. ad quos ne tenuis quidem Græcorū
 & Romanorum perlapſa fuit aura. rediguntur
 quippe in ordinem homines vel veri numinis
 metu, vel falſi vel ſeriâ vel fatua imaginatione
 attoniti. Fingit ſibi Egeriam aut Velledã aut
 Auriniam non una gens. etiam dæmonū re-
 ſponſa audit orbis Americanus, & ipſius quo-
 que

que cogitationibus intervenit aliquid homine majus sanctiusque; ut de falsa quoque Religione verum sit, super eam posse constitui Rempubl. & conservari. licet verum Deum religiosi vereantur, falsos superstitiosi timeant. Eunt in lucos Tapujarum sacerdotes, ut secreto loci & formidine tenebrarum percellantur creduli. præsertim animis falsi numinis opinione præoccupatis. Se ministros dæmonum, illos futurorum conscios putant. In usu apud illos est, non circuncisio sed incisio infantum, hanc adhibitis solennibus peragunt. Stant longo ordine Exorcistæ, canunt & saliant, Saliarium sacerdotum more. Puerulum sacrificulorum unus manu sublatum librat, populo spectante, dein post cursitationes genibus imponit. accedens sacri ordinis alius acutiore ligno auriculas illi & labia percutit, & officula ingerit, plorante matre. his sacris ipse rex interest, quibus peractis cantus suos & saltus iterant. Virgines quotquot ex honore suo & parentum nubere volunt, domi sub parentum cura habentur, usque dum pubertatis se signa uterino fluxu prodiderint. hoc arcanum matres prophetis, hi Regi revelant. qui honestè illam elocari posse censent, virginemque & matrem ob virginitatis custodiam laudat. Ergò, ut de Germanis ait Tacitus, septa quoque pudicitiam agunt, nullis spectaculorum illecebris aut conviviorum corruptam. Nupturam mater rubro colore pingit

De Infantum incisione.

Regique sistit, qui se juxtà super storea confidere jussã manu mulcet & molliter habet; fumoque mox Tabaci & se & Virginem involvit. Mox lancea fertum capiti Sponsæ impositum erudito jactu petit, quod si verticem ictu lædat vulneretque, abluit linctu sanguinem Rex. unde longioris sibi vitæ spem facit.

Nobilibus.

Quotquot lucta, hastarum concursu ac venatu præcellunt, Eminentiores habentur & in Heroum numero, quin ob virtutis fortitudinisque excellentiam ab ipsis Virginibus ambiri merentur, cum meliores ex melioribus nasci opinentur, nec vanum esse Nobilitatis nomen, sed cum sanguine transfundi.

Matrimoniis.

Matrimonia severa satis, nisi quod polygami sint. at una uxore gravida, abstinent à contactu, cumque alia consuescunt. parituræ in silvas & latebras secedunt, si serenius cœlum. edito in lucem infanti acutiore testa umbilicalem ductum rescecant. secundinas, en barbariem, coquunt & vorant ipsæ matres, convivæ sui & alimentum. Puerperam & infantē bis de die ablui mos est. à puerperæ amplexu cavet sibi maritus toto lactationis tempore, nisi unius fortè sit conjugis vir. Etiam eam puerperis gratiam faciunt, ut ab infantis gestatione absolvant, cum mutandæ stationes. rara adulteria, quorum pœna viris permissa. ream violati thori verberatam maritus domo expellit. in ipso scelere deprehensam obtruncat. quod pluribus fecisse Iandovium Regem per-

p̄hibent. In Regiitentorii medio suspensa
 Calabassa est, five sacrorum pyxis. quam ac-
 cedere, absque Regis permisso nefas. quisquis
 impetrat, tabaci illam fumo velut sacro suffi-
 tu adolet. Continentur illa, quæ non nisi re- *Rebus sa-*
 verentia vident, lapides *Cebuterah* dicti & *cris.*
 fructus *Titscheyouh*, quos plus auro pendunt.
 iis inesse sanctum aliquid & providum existi-
 mant. iis gravium bellorum & facinorū even-
 tus explorant. Ægrotantibus puerulis Ta-
 baci suffumigio Rex medetur. id creditum.
 mortui cadaver ipsa mater cum propinqua-
 rum aliqua comedit. nos immanitatem hoc,
 ipsi pietatem & amorem vocant. Hæc qui
 vidit scriptisque mandavit, refert, Regi de
 tiliarum & lateris ventrisque doloribus que-
 rulo, advolutum ilicet tibiis medicum, illis
 pando ore inhæsisse, devorantis specie, sucti-
 one tam valida & continua, ut, post editum
 mugitum, sputa copiosius egereret & cum
 sputis anguillam, quam Rex mali sui causam *Medicina*
 fatebatur. Alter eodem oris habitu in ventre *facta Regi.*
 Regio hæsit, & post editum quoque mugi-
 tum lapidem candidum exspuebat, dein ad-
 motus lateribus Regis, post fortem suctio-
 nem, radicem vel quid simile reddidit. hæc
 ipsa à Rege & populo, firma fide accipiebantur.
 Suctum illum ad medicinam spectare
 novit Homerus, qui de Machaone Menela-
 um vulneratum curante, *sanguinem*, inquit,
exsugens lenia medicamenta adsparsit. To-

*Piscium
capturâ.*

*Ritus per
acta se-
mente.*

nante cœlo & flante vehementius Æolo copiosissima est piscium in plaude Bajatach captura, quorum tanta est pinguedo, ut obsonari eos butyro necessum non sit. Nec serunt nec inferunt absque sacerdotum ministeriis & consecrationibus. qui agris tabacifumum adspirant, & fecunditatis imaginatione implent credulos. Peracta semente & plantatione edicto Rex prophetas convocat & populum. illi lectissimis se coloribus distinguunt & plumis elegantioribus ornant. hic se viridantibus coronis redimit. sic una speciosè confidunt, de arborum fructibus ad ignem exsiccant, exsiccatos contundunt, & contritos aquis permiscent. has bibunt, donec revomant. ordine dein suo surgunt sacerdotes cantillantes, sublatisque cœlum versus fistulis, eo stant corporis situ ac si spectri alicujus cœlestis & in aëre visi contemplatione tenerentur. Est cui fasciculus è Strutionum plumis à tergo dependet. qui distractis plumis ampliatus in rotæ curulis ambitum patet. Est, qui plumulas leviores vento obvertit, ut, unde spiret, exploret. In illum plumarum fasciculum delabi cœlitus panem omnium opinio est. qui si copiosior fuerit, opimam messem, sin parcior, parcam pollicetur. Cum Anno MDCCXLI mense Aprili intumuissent in fluminibus aquæ, maximis agricolarum damnis, consulti fuere super tanta calamitate Prophetæ. allati ex adytis & re-

& regia Calabassa lapides omen facturi. nec enim ulli sacro major fides, non solum apud plebem sed & proceres & Regem. hæc consulta à potibus, cantu & saltationibus ordiebantur. Stabant prophetæ vaticinaturi sex. Primus prolato lapide vaticinium auspicator, Belgas cum Bahiensibus prælio commissos perhibebat, & jam de conciliatione agi. Secundus florem milii ostentans de hujus ubertate vaticinium edebat. Tertius lapidem lacteum monstrans lactis copiam recitabat. Quartus ad lapidem, qui panis figuram habebat, alterius proventus felicitatem loquebatur. Quintus arcum telumque plumis circumdatum proferens, hæc Angelorum dona asseverabat, & plumarum numerum totidem ferarum capturam interpretabatur. Sextus ostenso lapide cereo uberius mellificii præfagia aperiebat. atque hoc omni apparatu opus esse, ut placato Numine, subsiderent aquæ, & dicti proventus agris redderentur. Numinis loco Vrsam majorem venerantur

*Septem-
Triones
pro Numi-
ne habent.*

sive septem triones, quos à figura Plaustrum cum vulgo vocamus. hoc sidus cum mane adspectant, gestiunt læti. illi cantus suos & saltus aliaque nuncupant. Corpora quoties purgare volunt, longiorem thyrsus, quem ex frondibus asperis torquent, gulæ ingerunt, ventriculum usque, donec sanguinem foliorum asperitate prolectent. Quotannis

*Purgandi
modus.*

*Festum.**Certamina.**Anguibus
vejuntur**Amico-
rum cada-
vera vo-
rant.*

ad tripudia, hastilium concursus aliosque ludos Septem-trionibus sacros conveniunt. festum tridui est. plumis diversicoloribus insignes prodeunt antagonistæ, velut ad Olympica certamania. pedes arborum corticibus vinciant & circumligant, quæ ligaturæ procreis sunt. melle caput illinunt, crine super verticem in nodum, instar Sicambrorum, torto. cui plumam oblongam elegantemque infigunt novi mirmillones. caput rubro pulvere adpersi & corporis reliqua picti. Brachiis nectunt alas *Avis Kohituh*, pendente à tergo thyrso frondeo; collum redimiti pulcherrimarum plumarum corona. Tales congregiuntur & certamina inceptant. Victor victo inusitatis & non æmulandis saltibus exprobrat. Quod si occultas inimicitias inter se foveât, ludos in serias cædes & mutans lanienas vertunt. uxores liberique spolia & pugna præmia fiunt. Non abhorrent ab anguium pastu, illorum nempe, quos *Manuah* vocant. his anguibus in cauda cornu est, quod ipsum, hominem vel feram nacti, inferunt corpori validissimo verberare, & spiris arborem proximam circumvoluti, sunt enim longi ulnas quatuor, exsugunt cum vita quicquid illis inest sanguinis. Sunt & venenati serpentes, adversus quorum morsus ne quidem ipsi sacerdotes tuti sunt. Necant, nisi pars læsa ocyus ense recidatur. Defunctorum cadavera sacerdotes membratim dissecant. Vetulæ assan-

affandis artubus ignes struunt, lachrymisque
 & ejulatu exequias celebrant. illas citò, do-
 lorem tardius deponunt. feminæ ossa tenuis
 carnem dentibus abradunt, non sævitæ sig-
 no, sed affectus & fidei. Magnatum cadave-
 ra à magnatibus devorantur, caput puta, ma-
 nus, pedesque. ossa sollicitè asservant, usque
 in festi solennis celebritatem. tunc illa in
 pulverem redacta & aquis diluta deglutunt.
 idem fit corporis pilis, quos consanguinei
 bibunt. nec ad saltus suos cantusque redeunt,
 nisi absumentis omnibus, quæ à cadavere reli-
 qua fuerè. Regem inauguraturi adsunt exa-
 mina prophetarum & sacerdotum, plumis-
 que & coloribus fulgida balsamo exquisitio-
 re Regem inungunt ac coronam ex pulcher-
 rimis plumis contextam Augusto capiti im-
 ponunt. Dein ad cantus & hymnos redeunt,
 interque ipsa publicæ lætitiæ signa, si fortè
 memoria defuncti subeat, in lachrymas &
 ululatus tragicos effunduntur. Ipse Rex sua-
 dendi magis authoritate, quam jubendi im-
 perat, nisi quis vim illi moliat, quod auto-
 ri funestum. Animas immortales putant, eo-
 rum nempe, quos sua mors extinxit, non
 serpens, non venenum; aut alia hostilis vis.
 fabulantur & nugantur de Vulpe, quæ in o-
 dium ipsos apud Deum suum Vrsam mayo-
 rem adduxerit, tantique Numinis favorem à
 gente sua averterit. Olim optimam se facilli-
 mamque vitam vixisse, cum pascerentur ul-
 trò.

*Etiam ossa
 Et pilos.*

*Regis in-
 augurati-
 di mos.*

*Animas
immorta-
les credunt*

trò, jam aliud vitæ genus per laborem agens
dæ ipsis subnatum, offensa & indignatione
Septem-trionum. Animas mortuorū in reg-
nū dæmonis transire perhibent. quodad Oc-
cidentem est. ubi ad paludē, qualia de inferno
fabulantur poëtæ, illas convenire & à dæmo-
nio in ulteriorem ripam transvectari, nar-
rant. postquam sciscitatus fuit de mortis ge-
nere an fato suo an violentiâ perierint. trans-
latas in locum deliciarum, velut Elysios cam-
pos, deduci, ubi mellis, ubi piscium abunde
sit. sic animarum immortalitati consuli. In
desertis per æstatem ob altissimos montes &
profundissimas valles, ex Solarium radio-
rum repercussu, omnia torrent & arent. At
mense Ianuario, labente copiosius pluviâ, re-
virescit germinatque solum, amœnissimo
campestrium adspectu. in montium varagi-
nibus collectæ aquæ in æstivas peregrinatio-
nes & mansiones conducunt. In planis ad
petras & saxa obvia litant, ne ab ipsis (sic o-
pinantur) lapidibus mordeantur. Panes ex
radice *Attouh* conficiunt. illam saxo imposi-
tam fuste comminuunt, succumque mani-
bus expressum fistilibus colligunt. alterâ
mox vice contundunt & comminuunt, ac in
pilas coactam massam succo prius expresso
immergunt. è polline, qui subsidit, liba pin-
sunt. pilas cineribus coctas pro panibus ha-
bent. sunt radices, quibus crudis, sunt qui-
bus tostis vescuntur. Ita concorditer vitam
agunt

*Panis con-
ficiendi
modus.*

agunt & ea æquitate, ut cui plus est, lubens impartiat minus habenti, pari dandi & poscendi invicem facilitate. Nudi ac sordidi in *Habitatio.* ea corpora & artus excrescunt, quæ Belgæ mirantur. Feminæ muliebria heminctio è frondibus velant, aliquo pudoris sensu, cetera inrectæ. illud in singulos dies novum recensque habent. Viti contortis ex arborum corticibus corollis abdunt virilia depiles sunt quavis corporis partes, etiam superciliis, solo vertice capillum alunt promissioem, non sine fastu & jactantiâ. Nocturnis peregrinationibus abstinent, anguium & serpentum metu, è latebris tunc prodeuntium. nec iter capeunt, nisi postquam Sol rorem campis abluerit. Amicos gaudio excipiunt, mox fletu, quod si in inimicum incidant, obtruncant. Amabat hæc tempestate Rex Tapujarum Iandovius, Iuckerii magnatis cujusdam finitimi filiam, nubilem formaque speciosam. quam cum uxorem rogasset per Sacerdotes, abnuvit Iuckerius. Quare impatiens repulsæ Iandovius, ex prophetarum & populi consilio, in caput Iuckerii subditorumque ejus perniciem juravit. tegitur dolor & quæ parabatur fraus. simulata amicitia ad certamina ludicra invitatur cum gente omni Iuckerius, qui fraudem non suspicatus, in arenam ad palæstram descendit. Cumque lucta certaturi alter alterum amplexus esset, feminæ Iandoviani exercitus, in aliorum

*Facinus
Iandovii
crudelis.*

crines furibundæ involaverunt, & capillis apprehensos detentosque crudelitati suorum & lanienæ incautos objecerunt. Itaque quam non poterat prece, vi & scelere puellam abstulit. Erant tum Iandovio uxores quatuordecim. fuerant quinquaginta. ex quibus liberos susceperat non nisi sexaginta. ipse seculum excefferat. Hæc ex chartis constant Iohannis Rabii, Germani Waldecensis, qui rogatu Regis Iandovii, & Comitis Nassovii permissu in Tapujarum terras abierrat, ut interpretis officio Belgas inter & istam gentem fungeretur. Vixit ipsorum moribus annos quatuor, Regi gratus, omnium spectator & admissus testis. Mauritio Comite abiturum parante ab eodem revocatus, dimissusque à Iandovio fuit, adductis una negotiorum publicorum causa Tapujis xxv.

*Henrici
Brouweri
vi in Bra-
siliam
mox Chi-
len profes-
sio.*

Erat nunc in Belgarum quoque narratio- nes & fastos Henricus Brouwerus, vir honorum juxta & laborum appetens, ingentis fiducia, sed quam erigebat sua persuasio. vita ad humanam fortem innocens, sed in suos imperator ad Dictatoris speciem severus, cuncta ad legem rigidæ honestatis exigebat & autoritatem non comi via sed horridus ac plerumque formidatus, retinebat tamen. unde exosus nauticis. Is postquam annos aliquot Indiæ Orientalis res administrasset, & gestorum illic gloria privatorum hominum laudes excessisset, Indiam Occi-
den-

dentalem quoque aliquo post imperio tenuit, ut famam in oppositis mundi partibus seculum committeret. In Senatorum Brasiliæ numerum à Societatis primoribus adscitus, passus sibi est provinciam demandari ad eundem Chilensium terras, sperans, posse illic & mercatu & auri fodinarum proventu laborantem ære alieno Societatem sublevare. Ejus antequam iter motusque exequar, mandata ipsi, & deinde Chilen omnem inferam historia. Mandata hæc fuere: ut tantæ expeditionis dux attenderet ad tempestivitates Septentrionalium ventorum, qui à mense *Mandata*
Brouwer
ro.
Octobri, usque in primum Ver in littora Brasiliæ & Fretum Lemærium secundi spirant: Iter per Fretum Britannicum legeret, aut circumducto per Scotiæ Borealia & Hibernicum mare itinere, pro ut ventorum cœlique sine- ret clementia. In Brasiliam perductus Supremi Senatoris dignatione fungeretur, & quæ muneris istius essent partes, dignè obiret: ex Gubernatoris Senatusque ibidem consilio naves idoneas ex omni Brasiliensium classe suis jungeret, ut & Liburnicam remigio aptam, classiariis, milite, armis & comœatu instructos. Hac classe absque cunctatione dirigeret in Fretum Lemærium, inque Sinu Valentino, qui ad lævum Freti latus est, de aquis in sitim, lignis ad fomenta sibi prospiceret. Emenso mox Freto in apertum se daret mare, versusque in Zephyrum, caveret, ne

ventorum Occidentalium, qui maris Pacifici arbitri sunt, impetu truderetur in Australes Freti Magellanici oras. inde in Boream flexeret ac faventibus Zephyris lecto littore in portum Castrensem aut Chilouïensem iret. fixaque hic classe, Liburnicâ interiora regni lustraret. inde vexilli candidi explicatione ceu pacis signo invitaret ad colloquia incolas, occasionesque caperet explorandi gentis animos & sciscitandi terrarum secreta & proventus. Hoc adverteret attentius, in hoc Sinu, per novilunia intumescere Oceanum maximis incrementis, ideòque caveret sedulo, ne pleno mari vadis inhæresceret & Lunæ periodum expectare cogeretur.

Mox in colloquia admissus cum populis primoribus, Cazi quas vocant, exponeret, se per immensa locorum spacia, per tot casus & maris discrimina eò devenisse, excîtum fama bellorum, quæ cum infesta Hispanorum gente, jam inde ab Anno MDCLV fortiter & gloriose gessissent, ductu & moderamine Compalici Lantari aliorumque ducum, recuperandæ libertatis ergò. pares animos fuisse populo suo, cujus cum eodem hoste bella in octoagesimum annum traherentur, vindicando imperii jure & libertate: ea armis partâ tutaque domi, ulterius ivisse trans maria & Brasiliæ provincias aliquot exactis Lusitanis in potestatem redegisse. inde bimestri navigatione in Chilen devenisse, ut fœdere

ipsis commerciiſque jungeretur. adveſtare ſe Europæorum arma, valida ad bellum, ſive ſua tutari haberent, ſive invadere hoſtem animus eſſet. Tum Arauſionenſium Principis litteras exhiberet, & Potentiſſimorum Ordinum magnifica appellatione dictis ſuis robur decuſque adderet. Suaderet iter in Belgium primoribus ipſorum, qui terras Belgarum, imperii bellicum modum, arces ac munimenta, Reipubl. adveſtus Hiſpanum præſidia, coram ſpectaret, mercesque omnigenas, in eundæ & firmandæ per commercia amicitia. Cumq; fortiffimi & bellicoſiffimi iſtius gentis haberentur Araucenſes, Tucapellenſes & Purenſes, juſſus fuit cum his potiſſimum paciſci, cum proximi eſſent Baldivienſibus & auri fodinis abundarent & ſoli præ aliis ubertate gauderent. reſtaurandæ Baldiviæ ſpem ipsis faceret, operas promitteret, munitionibus ſe & Chilennes adverſus Hiſpanorum vim tueretur, in eorum (quod caput rei) opes & auri ſacros recessus dextrè inquireret, armisq; & apparatu bellico auri præcia æquaret.

Quod ſi Baldiviam tenerent Chilennes, invaderet inſulam proximam S. Mariæ, horreum, ut creditur, Hiſpanorum in præſidiis iſtic agentium. Chilennes Caſtellanorum eximeret ſervituti, Caſtellanos quoscuq; belli ſpolia putaret. ut his auſpiciis clementiæ in ipſos, ſeveritatis in hoſtem, demerere-

tur ignotam gentem. Quod si insulam istam à nostris teneri non ferat Hispanus, & collectis undique viribus eam recuperare nitatur, expendendum Duci, num resistendo hosti, afferendæque juxta Insulæ & urbi Baldiviæ par sit. num verò consultius putet deprædari insulam ac deserui, defendi Baldiviã. Posterius Rectoribus placeat, cum par Chilenses propugnari urbs possit. qui jam olim absque Europæorum auxiliis Castellanis potentiores fuere, ut Osornensium, Araucensium & Purensum exemplis constat. At secunda cura sit Insulæ, ne desertam occupet hostis & muniat. Exsurgat illa in isto Orbe Duynkerka, quæ Chilensium portibus propinqua infidiabitur, & subeuntes egredientesque Castellanos rates intercipient. Quod si præmonitus de Belgarum appulsu hostis se moveat, inquirendum Duci sollicitè, quæ ejus vires, quis belli apparatus, quis ordo agminis. quod ex obviis hic illic Chilensium litteribus rescire facillimum. secus metum fore, ne si arma hostis sumserit potiora nostris, in miseriam nostram vertat.

Prima ab exscensu cura esto, percunctari in fodinas, quæ & ubi sint, num facilis erudi auri labor, num difficilis; an remota an in propinquo maria ac flumina, quibus eveni hi metalla possint; num pronis indigenarum studiis an averfis. repertis fodinis auroque potitus, ad Brasiliæ rectores hoc omne

perscribi, muneris sui putabit; ut auctis pe^r illos viribus, milite, mercimoniis, armis & successus feliciter urgeat; Castellanos arcibus suis, quacunque poterit, depellat, & inventis auri sedibus, quæ solæ ad felicitatem mercantium desunt, unus potiatur. Hoc finitraduci è Brasilia perutile fuerit operum istorum & fodinarum peritos, quibus judicandi de venarum præstantia & ubertate potestas est.

Quin & illud curet Præfectus, ut Chilensium politia, religio, vitæ modus, belli armorumque forma omnis & ratio perscribantur. in lanificia ipsorum, textoriam & fulloniam artem inquiret, necnon in terram Cimoliam purgandis pannis. Ovium Chilensium, quarum lanæ in precio, mares femellasque aliquot in Brasiliam transestabit, ad propagationem; salis quoque petrosi vim, redimendis itineris impensis, ut & varii coloris tinturas, quarum aliqua Cochenillâ præstantior. Amplius in mandatis dedit Brouvvero Vn-
devigintivirale Concilium, ut terram Australem scrutaretur, cujus inveniendæ cupidine nec indubia spe ipse teneretur. Quod si is fuerit rerum status, ut Baldiviam & Chiloeninsulam arcesque præsiis insideant Castellani, deflectendum erit in loca proxima. ut Chilensium istic impetrata amicitia & mercandi facultate, sociatis viribus Arce aliqua depellamus hostem, Mariam Insulam

invadamus, per colonos Chileses afferamus. Inito cum Chilesibus commerciorum bellique in hostem fœdere, fas erit Brouvvero redire in patriam, surrogato sibi Elia Herckmanno. quem consiliis maturè instructum ad imperium hoc bonis artibus formabit. Ne verò sine Numine tanta cœpset Societas, quæ ante res humanas pietatem habet, illud curæ esse voluit Brouvvero, ut Religionis Reformatæ propagationi inter Barbaros studeat, Chileses Pontificiorū placita amplexos è tenebris tantis in majorè porro lucem vindicet, gentilismum Christianismo discutiat, & inter auri studia, saluti palantiū à veri tramite invigilet. ne ditescere solum velle videamur, sed & errantium miserescere. Reliqua pro arbitrio administret, ad nominis divini gloriam, Reipubl. famam & Societatis incolumitatem. Iam de CHILE ipsa dicendum. Est ea in Americæ parte Australi extra Tropicum, Peruviam & Patagonum regionem inter. quarum hæc illi in Meridiem, illa in Boream vergit. Ad Occasum mare Pacificum adspicit, longo littorum tractu, quæ in quingenta excurrunt miliaria. Ad Ortum mari Atlantico; ubi Australis est, Freto Magellanico terminatur. Si magnitudinem ex Hispanorum imperio definias, arctioribus terminis clauditur. Nomen illi à frigore, quod Peruanis *Chili*, ob frigida & nivosa Andium; quos superare necesse habent, quot-

CHILES
descriptio.

Situs.

Etymon.

quotquot eam è Peruvia adire student. Si scriptoribus fides, tam acre hîc & vehemens illud est, ut equos cum fessoribus suis constringat & marmoris instar induret. Castellanis Antœci sunt Chilenfes. Pluvias, fulmina & totius anni vices sentiunt, distinctis intervallis, haud aliter atquè Europæi. nisi quòd illic æstas est, cum nobis est hyems, mutatâ Solis commoratione. Polus Antarcticus ex nubeculæ cujusdam albæ circumactione observatur, quæ circa polum vertitur. Non ubique cultam habitatamque Chilen repereas, sed propter oram maris maximè. Plana est nec altis collibus assurgens, nisi qua parte in montosa Andium attollitur. Regioni temperies pro situ varia est. nulli Indiarum parti aëris cœlique clementiâ cedit, nulli habitatorum frequentia. Victualium abundè habet, quæ peruvix non rarò imperit, facilis transvectione, ob flantes hic perpetuò Austros. Indigenis vasta & firma corporis moles, membra compacta armisque assueta. præsertim Araucensibus, & Tucapelensibus, qui montana habitant & assiduis bellis Hispanos atterunt. Vallibus distinguuntur, ubi ros decidit nostro spissior, dulcior & pinguior, ejusdem quo manna usus. At nulla piscuorum proprietate. quæ ex Regis Hispanorum voluntate communia habent, ut & venationem ac piscaturam. Præta perpetua ferè viriditate placent, ob valli-

Temperies

*Corpora
indigenarum.*

Guberna-
tor.
Episcopa-
tus.
S. Iago.
Imperial.
Provincia
regni Chi-
lensis.

Copiapa.

Guarcas
Chile.
Lazerana.
S. Iacobi.
civitas in
Mapochâ.

um humida. Vigent hîc hospitalitatis erga
iter facientes officia. Gubernatorem à Peru-
viæ prorege accipiunt. Episcopatus habet
geminos, quorum alter nomen habet à me-
tropoli S. Iacobi, colonia Hispanorum, al-
ter ab urbe Imperiali. Regnum omne Hispa-
ni his provinciis distinguunt, Copiapa, Guar-
ca, Chile, Lazerana sive Coquimba, Quilata,
Mapocha sive S. Iacobi, Promoucana, Conceptio-
nis sive Penca, Arauca, Tucapella, Purena, Ango-
la, Imperiali sive Cattis, Villa-rica sive Malle-
laqua, Baldivia, Osorno sive Choulacavvina,
Castro, & terris insulisque Patagonum, ad fre-
tum usque Magellanicum diffusis. Peregri-
na vocabula loquor, quæ quia insolita & ig-
nota Europæis, horridius accipiuntur, apud
suos usu & significatione gratissima. Copia-
pam portus commendat, quem adire quo-
tannis Hispani assolent, comparandis Eranis
sive torcosis, quos apud Intas populos, mag-
no ære divendunt. His in elegantis & orna-
mentis sunt, capitisque fasciis & redimiculis
inseruntur, licet rudes, nec arte politi. nulla
hîc auri vestigia in hunc diem reperta. alia-
rum rerum feracissima est tellus & optimæ
glebæ. Similes soli bonitate sunt Guarca &
Chile, in qua auriferas venas deprehensas
perhibent, ut & in Lazerana & Quilata, licet
ab aquis & fossoribus Indis destituantur, qui
non nisi grandi precio parabiles sunt. S. Ia-
cobi provincia civitati appellationem debet,
Epis-

Episcopatus sedes. gentile regioni nomen Mapochæ est, flumine Tupacalma perillustri. ipsa ferax vini, segetis, cumini, anisi, varique ad victum proventus ubertate, alimonie suæ sufficit. Aurum olim luculentius, nunc parcius suppeditat. Conceptionis Civitas aulæ & Gubernatoris sedes, à mœnibus nuda, subeuntibus undique patet, habitatorum, qui bis mille esse creduntur, frequens, ex Itala, Lusitana, Vasconum, Castellano- rum & Mestigorum, ut vocant Hispani, gente. Vna militum centuriâ defenditur, quæ Gubernatori prætoria est ad custodiam. Regio, Chilensium appellatione, Penca dicitur, auri quoque scatebris famosa. Primariæ insulæ, quæ continenti objacent, Mocha sunt & S. Maria. Mocha Australior, ex adverso fluminis Imperialis jacet, montibus aspera, nec minus rebus ad victum necessariis abundans. incolæ Chilensium isti sunt, qui bellis Araucensibus pulsî huc secessere. Hispano & Chilensibus illis, quos Vcaos vocant, pacatis utuntur, neutri inter partes. Castellani eò mercatum abeunt, mercesque eduliis commutant. Has Mochenses scaphulis suis ad Caytas, Toltinios aliasque in proximo gentes transvectant. Insula S. Mariæ Araucum contra jacet, fecunda itidem & uberissima mayzii, segetis, fabarum nutricula. paucis Chilensibus incolitur, apud quos Hispanus aliquis procurator frumentationem an-

Conceptionis Civitas, in Penca.

Insule Mocha, S. Maria.

*Ауаиса.
Туцапелла.*

nuam, Regium vectigal, colligit. Arauca, quæ Tucapellam complectitur, non minus à soli fecunditate celebratur, nec auri fodinis caret. Pertracti ab Hispanis incolæ ad fodicinarum labores, arma in eosdem sumserunt, in libertatem se vindicaturi. Post exacta multis annis bella in pace agunt, licet subnascentes subinde lites, ut inter reconciliatos fieri solet, eam turbent. Domino hodie parent Hispanis addictiori, cui nomen *Catamaco*, sub quo quieti tranquillique vivere. nunc vita functo ad ingenium rediere turbidi & otio adversi. Castellum hic condidere Hispani S. Philippi, coercendis tumultuariis, cui militum quingenti pro præfidiis. Reliquæ regiones Australes Vcaorum sunt, sive populorum Anti-Castellanorum, si Castrum excipias, quam Chilenses Chiloïen appellant. Sunt illæ, Lacuilla, Coblina, Carolomappa, Monlinum, Mattengua, Laccona, Lynlina, Meulina, Cauwatisca, Canacqua, Linna, Quintiora, aliæque plures, ut & arx Calbusa, quæ ad mare interius est in provincia Aucud. Hæ Hispanorum omnes imperiis tenentur, Governatore Ferdinando Alvarado, Osoni parentibus Hispanis nato. à Conceptionis Præsidente iussa accipit. illæ mirè fertiles, mayzium, hordeum, pisa, fabas, milium ubertim ferunt. triticum parcius & coloris fusci, ob loci frigidam humidamque temperiem. etiam poma affatim, & mala cydonia,

*Regiones.
Australes
Vcaorum.*

rapas aliaque hortensis generis, Patatas quas vocant, & sub terris nascentia poma. Insulæ ovium gregibus insternuntur, ut & vaccis, licet rarioribus, plurimis capris, suibus, gallinis, aliisque annonæ momentis. Piscium in fluviis uberrima captura, quales sunt Corbini, Afelli minoris magnitudine, & Robulli, Apuæque ad instar halecum, & ostrea Europæis similia. Insula Chiloïe, in qua Castrum, aurum nutrit. verùm scrutari in illud timuere, Hispanorum metu, ne fodinarum laboribus inviti mancipentur. Iam liberum cuique ire in terræ viscera, aurumque effodere, dummodo quinta pars Regi cedat. Castrum civitas raris ædibus ad fluvium Gamboam habitatur. qui in Sinum sive mare internū se exonerat. hortis plantariisq; gratum sui præbet conspectum. Tempia ostentat tria, Brasilicam, illam *de los Mercées*, & tertiam Iesuitarum. incendiis deformatæ ædes rudibus horrent, bellorum præmiis. Angola provincia in interioribus est, longius ab Arauca, ubi oppidum fuit Hispanis dictum Novavilla. solum insigni fecunditate luxuriat, tritici, ficuum, vini aliorumque fructuum benigna mater. Aurum & hic reperiri fert fama, at neglectim haberi. Sunt inter Angolensium Dominos sive Caziquas, qui ab Hispanorum stant partibus, & cum Araucanis eadem fruuntur pace. Arcem hic habent Hispani, sed à præsidiariis vacuam. Purensis provincia,

*Chiloue
Insula.*

*Castrum
civitas.*

*Angola
Chilensium.*

Purena.

qua

quâ in Occidentem vergit, maritima est, auri
 expers, cætera fertilis. Ante pacis cum Hi-
 spano tempora, incolæ Araucanis parebant,
 jam secessionem fecere, Imperialibus fœdere
 nexi. Nec minus per clancularios istic fauto-
 res & affeclas, res suas gerit Hispanus. Impe-
 rialis civitas, Episcopalis quondam, nuperis
 bellis vastata fœdè triste spectaculum est.
 Rumor erat, Castellanos trecentorum manu
 illic Arcem moliri, jamque è Chilensium Do-
 minis aliquos à fide suorum defecisse. Verùm
 hos Puelcarum natio effera & immanis, ab
 ipsis montibus, quos inhabitat, asperior,
 coërcet. Auro caret. incolis exosissima est
 Hispanorum natio, à qua in servitutem reda-
 cti aliquoties fuere. NEC enim uberior cer-
 tiorque odii materies, quàm quæ ex afflicta
 aut erepta libertate nascitur. Quo tempore
 in Baldivia morabantur Belgæ, Dominus
 Caytinorum Lemouliensis Præfecto Belga-
 rum, pro gentis suæ more, telum cum nuncio
 misit, amicitiam ejus deprecans. dumque se
 ad iter accingit, ut peregrinos hospites ipse
 compellet, Peulcæ, quibus suspecta ejus fi-
 des, quod Hispanis favisset, provinciam ejus
 invasere & edita strage captivum cum suis
 abduxere. Regio non minus quàm aliæ fer-
 tilis, verum frigidiore hîc aëre vix maturef-
 cunt fruges. Villa-rica & civitatis & provin-
 ciæ nomen est. Indorum ferociæ vastitatem
 & deplorandam sui faciem debet. aliàs soli

*Imperialis
 civitas.*

Villa-rica.

ube-

uberis, licet frigidiusculi. Fodinas auri habet, sed spretas incultasque. Præfectus hac tempestate erat Curuvvanchas, qui mensis Febr. die tertio Anni MDIO CXLIII Baldiviæ cum Herckmanno locutus, in pacis nobiscum condiciones una cum Baldiviensibus & Conchenfibus convenit. Baldiviensis Provincia novem territoriis partibusque distinguitur, Mariquina, Peliova, Regnivva, Calli-calli, Guadalanqua, in qua civitas Baldivia, Quinchilqua aliisque. Harum indigenæ aurum hic reperiri constanter pernegant, præterquam in Mariquina. adeò ut quæsitæ aliis cupiditatis illecebra, his execrationi sit. naturæ hoc beneficio gloriatur nemo, dolent omnes, ob servilia opera & veterem Hispanorum tyrannidem. Solum Baldiviense frigidum humidumque est, ob crebros imbres, quos Lunæ variæ vices cient. Fructus ferè, quales nostratibus, sed uvæ sua deest maturitas, ob frigus & gelidas spirationes. Ambitus Baldiviæ miliaris est, cujus muris passim innasce & enasce videas arbores pomiferas, quæ nemoris instar densi vias passim strataque obsident. Duobus post cladem annis, Castellanos trecenti arcem exstruxere ad fluminis angulum, juxta cœnobium S. Francisci, ubi alimenti inopia periire, exceptis LXX, qui Osornum se recepere, itinere attriti confectique, Ex eo deserta Hispanis, excursionibus ipsorum subinde patuit. Choulaco-

Baldiviensis provincia novem territoriis distinguitur

Baldivia civitas.

*Chouilaco-
vina.
Ожорнат.*

vvina Osorno olim urbe claruit, quæ, à Baldivia vicesimo abest milliari. aëre gaudet saluberrimo, & solo fertili oviumque feraci. Pratis pascuisque luxuriat, lanæ subtilioris laude præcellit, ut & frugum copia & varietate. Aurifodinas novit. Incolæ Baldiviensibus humaniores cultioresque parent Pico-manno veteris militiæ Duci, cujus maxima apud suos laus & veneratio. Vrbi in flumine positæ, quod Rio-Bueno Hispani nuncupant, portus est minorum non majorum navigiorum capax, ob scopulos & sparsa per flumen vada. Chilensium alii sub Hispanorum degunt imperio, alii sui juris sunt. illi civilius vivunt, moribusque Europæorum ad humanitatem plus formantur, Dei sensum admittunt ac domiciliis habitant. aliis vita agrestis planè & effera, prona hominum in deteriora cupidine, quam majorum consuetudo culturæ omnis expers validam facit. Capite sunt grandi satis, facie panda. imberbes capillum subnascentem conchulis interceptum detondent, quas è collo pendulas ad istos usus circumferunt. Vei tex ipsis rarus, revulsæ quoque barba & mustaces, ne capillos hoïce nocendi instrumenta hostis arripiat. At sub Castellanorum dominio promissus omnibus fluidusque capillus est. Aperto plerique incedunt capite, quod fascia stringunt. quæ Ducibus dominisque, quotquot eminentioris inter ipsos sunt fortunæ, ornatio-

*De Chi-
lensium
populis.*

*Habitu
sorporis.*

tior speciosiorque est. laminis namque argenteis illam interstinguunt, & eranorum sive turcosiorum frustis ornant, ut & varii coloris coralliis. caput quoque mustelarum pellibus induunt, eo situ, ut capitis exuviæ in fronte & sincipite rigeant, rejecta in cervicem cauda. Paucissimis pilea sunt, quæ tamen industrii conficere norunt. color illis candidus, capillitium nigricans densumque, quod circa aures rescant. Etiam feminis nudo capite incedere mos, soluto & impexo nectorto in cincinnos crine. Quædam nantem in cervicibus cæsariem, nodo circa caput stringunt. quod factitant, quoties mulierum condicione agunt, mensesque sexum arguunt. Quæ in Vcais vivunt, capillum non rescant. qui tamen Chilouensium mos à Peruanis fluxit. His capillata frons est supercilia tenuis, ritu ferè nostratium. Textoriam artem callent omnes. telam non ultra quinque quatuorve ulnas extendunt. è pannis laneis amicula conficiunt viris, quæ humeris circumdant, brachia ac lacertos nudis. pro frigoris modo alia aliis super induunt, modo candidi, modo cærulei, modo flavi coloris, etiam striis distincta Hispaniensium stragulorum instar. nullo pectus thorace induti, femoralibus induuntur, genua tenuis, juxta consuetudinem Belgarum. carent interulis indusiisque, caligis & calceis. Qui indigenarum sui sunt juris, nec in civitates aut pagos

*Domici-
liis.*

agminatim coeunt, sed sparsis tectis habitant, licet minimè splendidis, humi depressis, quæ è stramine, arudine, juncis fabricant; nullo opere in testino discreta. ut uno tota domus continuoque spatio decurrat, gramine acclivi tecta. supernè subdiali foramine patet, per quod luci ingressus, fumis egressus datur. pedes nudi incedunt, nisi quod festis diebus aut hominum pænegyri caligati ambulent, non calceati. Mulieribus itidem pro velamine panni linei segmenta sunt, anteriorum & retrorsum ex altero solum humero fluentia, à latere confuta, proxima pectoris parte patente. Hæc ipsa supra humerum grandioribus nectunt aciculis, iisque vel argenteis vel æneis, pro facultatum modo. media corporis parte vestem istam succingunt stringuntque, aliudque illi amiculum circumdant, quod sub gutture acicula nectunt. nudæ quoque pedes, ut viri, absque caligis & calceis gradiuntur, ad duritiam suetæ. Suppellex parca admodum, nec ad fastum nec supra necessitatem, paupertatis longo usu. Pocilla duo aut tria numeres asservando potu, & vasculum corneum cotylamque, unde bibitur. planè ac si ad Cynicorum regulam viverent. arborum trunci sedilia sunt. nisi quod opulentiores pellibus solum insternant amico invisenti, à curis vacui annuo reditu gaudent. hæc meta cupiditatis. alius annus alias illis curas aliosque labores adfert.

Vestitu.

In opibus pecora habent, quæ non ipsorum educatione, sed naturæ beneficio fecunda perseverant. Sementi vacant ineunte mense Octobri, qua tempestate familiæ decem aut viginti ejusdem districtus in societatem operis conveniunt, agros arant, occant, conferunt ubi messis colligenda, rursû labores mutuum sublevant. Stara edenditêpora observant, matutinum & vespertinum. aquas bibunt parcius, sed iis è milio, tritico, hordeo farinam floremve miscent, ad cerevisiæ nostratis rudimentum, & similitudinem. Solenniore festo potum bibunt è mayzio, quem Chiche appellant, ejus ferè coloris & saporis, cujus est lac pressum rancidius. Mayzium in pulverem attritum maceratumque in massam cogunt, quam anicularum dentibus præmanfam, velut in pulticulam attenuant, quæ affusa aqua ebulliens inebriandis valet. ad eundem ferè modum pomacium sibi conficiunt, à præmanfis pomis, ad fortio-
Præfectis. rem, ut opinantur, ebullitionem. Præfectos ex virtute sumunt & generis dignitate, quos VImenos aut Pulmas vocant, Caziquarum quippe vocabulum, ex Occidentali India huc translatum, originis peregrinæ est. VImenorum alii viginti, alii triginta, quidam quinquaginta aut centum familiis imperant; certissimo indicio: non stare absque ordine & duce incompositam multitudinem. præcipua illorum in bello autoritas, & Comi-

iis; ubi verba præeunt. convocare hæc fas, cum exigit necessitas. at exigere tributa nefas, nisi cum capeffendum bellum. cui se duces præbeant oportet & antefignanos, sub auspiciis Summi Gubernatoris, quem Nento-quiendum vocant, cui dictio audientes sunt. privatim de rebus ad Rempubl. pertinentibus conferre vetitum. sub dio circum stante populi corona verba faciunt. quia suspicaces deteriora fingunt, falsisque reum subdunt. Præfectura hæreditaria ad primogenitum devolvitur, mox ad alios. horum defectu ad cognatorum proximos. qui si minus digni imperio censeantur, dignioribus principis dignationem assignant. Sub armis membra decenter gerunt. hæc lanceæ sunt viginti octo pedes longæ, ferro vel duriore ligno præpilaræ, quibus ex equis dextrè depugnant. Acinaces, machæras, Hispanica arma, ostentabant, etiam pectoralia adversus ictus tuta, ex Hispanorum olim stragibus recepta. Vaginis longo usu attritis, gladios strictos sibi alligabant. Etiam calavas gestant infixis clavis minaces. arcibus adhæc & sagittis, more à proavis recepto, armantur quibus cuspides sunt ex polito & levigato lapide, veneno tactæ. quæ læsum ilicet perimunt. Nectamen hic omnium mos, sed ejus gentis, quæ Puelches dicitur, quæ Orientalia montium, quos Cordilleras vocitant, inhabitat. Galeas quoque sibi & thoraces fabri-

cant

Armis.

tant ex congestis multipliciter pellibus, quibus ictus lethiferos avertunt. Equitatu magis, minus peditatu valent, qui in campis explicatus fugam facilè capessit, præsertim ad fistularum & sclopetorum nostratium ictus. hastas regere gnari inhabiles tractandis bombardis deprehenduntur. è latibulis & nemorum abditis bella gerere edocti, in cautos occupant & trucidant. fortitudinem jactari sæpè audivere nostri, nunquam experti. cum à denis sclopetariis ipsorum fugari possint trecentii. In victos crudeles vitæ veniam nulli faciunt. Cor prostrati hostis exemptum morfu sanguinolento dilacerant, invocato Pillani nomine, cui, utpote numini Genioque, tali victima litant. Dei creatoris cultusque divini, ut & immortalitatis animæ nescii, sacros præ profanis dies non habent. aliqua tamen numinis aut dæmonii opinione tangi videntur, cum Pilanum suum, ut Spiritum aëreum, colant. maximè, cum alienata potu mente & veluti furore percita, carmina illi hymnosque recitant. Quoties tonitrua pavidis mentibus terrorem incutiunt, hæc ipsa in hostium verti perniciem rogant, & Tabaci fumum ore naribusque efflantes Pilanum ingeminant, veluti suffitibus istis sacra facientes. Victoria potiti festa agitant, & in luxum se & merum suum largius effundunt, fixaque in terram sagitta circum hanc choros exercent, cantusque suos Pillano nuncupant. Idem faciliant,

*Religione.**Dæmonis.*

quoties hostium aliquem recenti lanienæ destinant. hunc psallentem una epulantemque inter gaudia clava posternunt, moxque dentibus semineces spirantesque artus discerpunt, perseverante in Pillani honorem omnium cantu & vociferatione. In homicidas, raptores, perduelles capitis pœna animadvertunt. quam scenam licet tragicam paricantus celebritate adornant. Quotquot fortes, strenui, prudentia audaciaque aliis præstant, à numinis sui dignitate Pillanos, quasi divinos vocant, parique honore dignantur cantores suos & istorum sacrorum concinnos ministros. Est & aliud apud ipsos in precio Dæmonium, quod Mura-Poantam appellant. hoc Lucinæ cujusdam instar implorant, quoties matrimonia ineunt. Ejus si instinctu rem Veneream peragant, spem ipsis indubiam facit fecunditatis. nec alia cum illo colloquia habere se profitentur, nisi per inspirationes & somnia, præmissis ludis, cantu, saltationumque celebritatibus. Vxores profacultatum ratione plures paucioresve habent. illas à parentibus mercantur. unde proverbio apud ipsos celebratum, *Chilensem opulentum esse, cui plures filia.* Nuptias nec forma nec generis dignitas conciliat, verum industria & labor. quibus hæc adsunt, præeligi videas. utique mulieribus res agraria maxime curæ, feriantibus & apricantibus maritis, ad otia & desidiam factis, illæ tondent pecus,

sege-

segetem triturant, nent, texunt. viri vix præter sementem quicquam sibi curæ esse sinunt. in cujus ut & in colligendæ messis labores mulieres quoque advocant. Qui filiam alicujus in uxorem poscit, non necesse habet cum illâ sermones conferre, aut ambitu uti, sed cum patre de elocatione transigit. capitis redimicula preciosiora, equi ovesque Sponsarum precia sunt. his ex pacto datis domum ducitur Sponsa, nullo apparatu. Verùm ubi res palàm est, amicis consanguineisque mactatur de grege victima, laudesque pronubo Deo Maruapantæ accinuntur. dein stratis humi ovium exuviis epulantur. Martius singulis uxoribus de tecto prospicit. accessurus ad unam adventus sui indicium facit, eamque unicè tunc charam habet, reliquis famulantibus. ubi peperere, cæsa agna convivantur, & puerperæ sobolique de carnibus ac juscule ministrant. Nec Europæo more trahuntur in hebdomades quinque aut sex puerperia. Verùm altero à partu die ad operas suas redeunt, firmæ corpora, quamquam pusilla. Virorum observantissimæ famularum sorte habentur. præter maritum si quem intentis oculis adspectent, zelotypo vapulant. in adulterio deprehensas suis legibus trucidant. nec magis tamen castè, licet quoad possunt cautè, vivunt, viro subinde ad minus sibi dilectas connivente. Conjugia mercatu inita alio mercatu dissolvere nefas. at violata tho-

*De coniu-
giis.*

ri fide repudiare fas. deserere, licet immerentem, marito licitum, sed ultionis periculo. Nec minus rapere alii aliorum uxores nefariè audent, & maritos potiundæ conjugis spe interimere, impuni potentiorum petulantia. in defunctos sciscitantibus respondent, *De-*
mon abstulit. Mortuos lugent, cadavera inhumata per menses aliquot, herbis aromaticisque involute adversus putredinem, asservant. ubi mandare volent, convocatis triduo ante consanguineis, epulantur, & de epulis defuncto suam in paropside demensum capiti apponunt, quasi unâ epulaturus. tandem post tridui aut quadridui commestationes in sua domo condunt. Viduam statim ab excessu mariti nubere finit mos. secundis illam nuptiis ducturus donaria liberis ejus, si quos habeat, largiri tenetur, in fidem conjugii. at viduæ conditione illam porro vivere honorificentius habent. Viris mulieribusque consuetudo est proluendi se mane in flumine, quantumvis rigente gelu. In bella ex fœdere coituri telum lociis mittunt. quod si dextera tangant, ratum fœdus est juratumque in hostem. Et quia litteris aut characteribus animi sensa absentibus aperire insolens ipsis, secretorum suorum conscium aliquem ablegant, qui de statu belli nunciet, exhibito in dexteram telo, è quo ligula aut fascia dependet. quod si in belli societatem ire animus sit, reduci nuncio idem telum in dexteram ingerit,

*De ritibus
circa mor-
tuos.*

*Secundis
Nuptiis.*

*De ritu
fœderum.*

rit, fasciæque priori aliam super alligat. At si ad alios deferri consilia sit opus, telum hoc fasciasque inibi fœderis notas ostentant. cineribus partes corporis pilosas perfricant, mox manibus radicitus depilant, ne denuò luxuriet. Tonitru pro Numine habent. hoc Pilanum indigetant. Quoties per conviviorum tempora tonat cœlum, dissipato cœtu aufugiunt, & Hispanos adesse clamitant. quin arma, ceu propinquo hoste, turbati arripiunt. Tantus invisæ ipsis gentis horror animos nepotum & abnepotum etiamnum tenet, ob veteris in proavos crudelitatis memoriam, ut tumultuantis & trepidantis cœli causam putent, Hispanorum ferociam. Gubernatorem hoc ritu eligunt. Qui mortuo succedere volet, opes suas explorare habet, num erogandis in Vlmenos sive Magistratus inferiores donariis sufficiant. dein convocatis illis oratione apud populum familiæ suæ majorumque dignitatem, opes, amicorum potentiam & virtutum militarium decora recitat. orationem excipit primorum aliquis, & exaggeratis futuri Ducis meritis, juramento suos Ducemque adstringit, ablataque è collo ejus fasciâ, gemmis lapidibusque preciosis fulgente, territoriorum Dominis sive Vlmenis distribuit. tum Gubernatori acclamant & quod primum apud illos ultimumque rerum est, commestationibus indulgent. Animalium à nostris insignis diversitas. Ovium

*De Numine
ne Pilano.*

*Gubernatoris
electione.*

De animalibus.

aliæ agrestes, ut & Scotiæ, aliæ mansuetæ quædam camelis similes figurâ corporis, non magnitudine. collum illis longius & teres, rictus fissus, sed gibbus nullus. color dispar, candidus, niger, cinereus. at agrestibus igneus & fulvus. Eas perforata aure & transmissio fune ductant domini & ad arbitrium flectunt, ut equos frenis. Animalculum alit Chile sciuri magnitudine, pilis glabrum, maximi apud Peruanos precii. *Chincillam* appellant. Magna hic pecudum & struthionum frequentia. Fructus ex Hispania huc traslati facilè crescunt. Præter fruges alias, peculiare genus farris profert, *Teca* dictum, siligine minus, quo tosto, & trito in pulverem victitant. si parcius humor affundatur, esculentum est, si largius diluatur, poculentum. Nascitur hic arbor, quam *Murtillam* Hispani, indigenæ *Vvni* vocant, è cuius fructu liquor extunditur, vino perquam similis, stomacho saluberrimus. adiere Chilen Argonautæ celeberrimi Fran. Dracus, Thomas Candischius, Olivarius à Noort, Georgius Spilbergi⁹ aliique. Primus in eâ penetravit & copias duxit Didac⁹ Almagrus, superatis Andri⁹ ingenti discrimine fastigiis. postea provincias perdomuit Valdivia, qui & urbes Imperialè & Baldiviã condidit & de suo nomine dixit. omniū populorum bellicosissimi sunt Araucani, qui maxima sæpe strage Hispanos fuderunt, urbes & municipia invase-

Qui Chilen adierint.

re & cremavere, ea ferociâ, ut promovere terminos non patiantur, verû locis plurib⁹ exactos, arctioribus finibus, velut incitis, coërceant. Auri fodinis locuples Societati & Brouvero suscepti itineris caussa fuit. Eò NAMQVE lubenter imus mortales, ubi cupiditatibus litant spes, & credulitate futurorû frui-
mur non inviti, modo illâ aliqua utilitas ad-
spergat. Sed longius produxi sermonē, dum
me Chilensium mores, populi, terrarumque
novitas capit. Nunc ad inceptum redeo.
Naves concessæ Brouvero quinque, quæ mi-
lites expeditos habebant trecentos & sexa-
ginta, sub tribus signis & ducibus. Fuere hi
Blaubeeckius, Vostermannus, Petrus Flori-
us, omnes probatæ militiæ, & ab armis noti.
Hac classe è Brasiliæ portu, quem Alexii vo-
cant, digressus, directo in Meridiem cursu,
propè Fretum Lamærium sterit. quod præter-
vectus, insulam ab Ordinum nomine illu-
strem, attentius observavit, scire satagens, an
continens ea esset, an insula. mox idē fretum
repetiit, certus adeundi Tinum valentinum,
qui ibidem ad latus Australe terræ Mauritia-
næ conspicitur altitud. grad. LIV & minororû
aliquot. Verû tēpestate valida disjeç⁹ in par-
tes oppositas, circūraptus Insuâl omnem
fuit, novi in Mare Pacificum breviorisque
aditus occasionem objiciente fortuna. Illum
æternæ memoriæ sacrum fecere navales, &
Maris Brouyeri appellatione insignivere.

Ann. c. 10

10 CXL

III.

*Brouve-
rus No-
vum iter
in Mare
Pacificum*

*primus
aperit.*

Ann. CIO
IO CXL

III

I May.

*Chilues
portum
subit.*

Sinus iste, de quo dixi, per opportunam navibus decem duodecimque stationem præbet. piscium pecorumque expers, baccis tunc rubellis nigrisque vernabat, musculis conchisque abundas, ut & aquis recentibus ac lignis ad varios usus. Collectis in hoc Sinu navibus, sospites incolumesque omnes enavigavere, donec primus terræ appulsus fuit portus Chilues. cui à Brouveri nomine facta appellatio. aberraverat una, Auriaca, quæ postmodum huc appellens, non repertis sociis & classe, Pernambucum rediit. Crispinus & Vigilum præfectus Blaubeeckius iussi fluvium descendere, ea Liburnicâ, cui à Delphino nomen, ut Chilensium primò obvios de regionis statu & Hispanorum viribus perconctarentur. Constitutum amœnissimis hinc inde arboricetis flumen, domicilia aliquot sparsim ostentabat, sepibus ligneis in Crucis figuram decussatim ordinatis præincta. Chilenses exterorum & novorum hominum conspectu, in collem, qui ad fluminis ripam attollebatur, se recepere, & conspiciendos Belgis præbuere. at his ad colloquium egressis, à littore intus deflexere. Nostris defixo in littore stipite, è quo candidum linteum suspendebant, pacis signa offendere, depositis juxtâ stipitem cultellis & corallis, mercatus illice materia. quin alta & blanda voce amicitiae verba ingeminaverunt. Vix in lembum reversis Belgis, adfuerunt illicet eques unus, pedites tres & abla-

ablatum stipitem reliquaque ad suos detulere & mox ad ripam progressi in aquas projicere. Quæ res ob indignitatis, ut videbatur, speciem, suspicionem injiciebat, ab Hispanis hostibus hæc loca infideri. à quibus benevolentiam expectare, insanum. triduo post cum cohorte militum altius fluvium subiit Blau-
 beekius, invitandis ad sermones mutuos incolis. mandatum acceperat, ut explosione tormenti majoris alia atque alia, innoxia tamen, necnon vexilli candidi explicatione, securitatem promitteret: at mox rubicundum explicando & explosionibus seriis moveret & perterrefaceret præsentés. At frustra fuimus. Cumque audaces faceret locus, conviciis & fœdis vocibus impetebant è longinquo nostros, egredientibus suprema minati. Centuriones duo Vostermannus & Florius exscensione facta, dispositis insidiis, Chilensem occupant, ut & vetulam cum liberis binis. qui Hispanicè nescientes, nullius rei indicium fecere. Interea capto ab Hispanis navalium aliquo, credibile fuit ex hoc ipso de adventus nostri classis edocto fuisse. Altius profecti ad Arcem Carolomappam, hostium machinis impetiti exiliere & occurrentem fortè hostium nonaginta manum equestrem pedestremque, quæ vim parabat, animosè in fugam egere, pluribus in silvarum proxima dilapsis. desiderari hoc conflictu fuere ipse Hispanorum præfectus Andreas Nimesius,
 Herre-

*Fluvium
subit Blau
beekius.*

*Hispani
fugiunt.*

Herrera, & præterea è gregariis octo novem-
 ve. Potuissent tunc haberi captivi. verùm
 jusserat rigidissimè Blaubeeckio Brouverus,
 ne ulli hostium parceret, sed obvios quosque
 adversosque sterneret. Nec mora, primos
 Belgarum impetus sensit arx Carolomappa,
 quam præfidiariis sexaginta, tormentis æneis
 duobus tenebant Hispani. ea victâ tiucidati
 ad unum omnes, ut diffuso nominis nostri
 terrore, paterent venientibus regionis intima.
 ita visum Brouvero. qui uti arma habebat
 in Hispanos omnes, ita accerrima in eos,
 à quibus opima spolia sperabat. at minus pro-
 vidè factum censebant, qui è commilitio
 erant, cum relicto nemine deessent indices,
 & exploranti, quæ vellent, ignote, oportu-
 nitas. Objiciebatur hæc Arx limitanea in ip-
 so littore Conquensium, Osorni & Baldi-
 viensium populis. quibus cum Hispano bel-
 la ferè perpetua. Quatuor hinc miliaribus
 alia Arx in limitibus versus Ortum ab Hispa-
 panis tenebatur, Calbuca, quam præter Tur-
 rem castrensem quadraginta tutabantur præ-
 fidiarii, & tormentum bellicum ex ære fusili
 singulare. Repertæ in Carolomappa litteræ
 xxviii Februarii. Anno cio io c xlii scrip-
 tæ, & è Lima in Conceptionis Urbem, hinc
 in Carolomappam missæ. quibus moneban-
 tur Chilienses, ne tutela suæ deessent: ad-
 ventare Hollandos navibus duodecim, in
 duo contubernia distinctis. fœdo profectò
 nostra-

*Arx Caro-
 lomappa
 capitur.*

*Arx Cal-
 buca.*

nostratum more, quibus deferre ad externos domestica nimium proclive. Diruta hac & solo æquata Arce, quæ domiciliis triginta inhabitabatur, excepit idem fatum oppidum *Castrum*, in insula positum. quod desertum à suis Belgæ occupantis fuit. ipsi incendium urbi cives fecerant. quod ipsum Præfectus novis flammis auxit, ut Trojæ captæ & fumantis imago ex alto appareret. Nec alia fuisset fors Calbuçæ, nisi adnavigare prohibuissent vada & scopuli & maris æstus tempestatesque impetuosissimæ. Semidiruta *Castri* templa tecta que, funditus subversa fuere Brouvveri mandato, ne quid hostile integrum salvumque esset. Hoc tum agebat omnibus modis Imperator noster, ut vel ex captivis vel blanda oratione allectis perconctaretur in res Chilensium. sed frustra fuit, profugis ad belli asperos & horridos motus inquilinis. nec haberi quisquam blandiloquiis & facili accessu potuit, ob pertinaces imbres & incognita viarum. Iamque Baldivia omnium tenebatur votis, misso eò Crispino. sed ne teneretur adhuc, ventorum fecit inclementia & adversa plurima. Capti mox Hispanorum tres de regionis statu nonnulla differuere. etiam cum Chilensibus sex ad sermones admissi, Hispanorum tyrannidem & invisa imperia, majorum cedes & perpessa mala plurima memoravimus. adesse nos pri-
 stinæ libertatis vindices, & oppressæ gentis

*Castrum
 oppidum
 subvertitur.*

asser-

assertores : nobiscum consilia & arma sociarent : esse nobis expeditum militem, & apparatus omnem bellicum, & quæ alia incitandis animis faciebant. Eramus largi promissis, & quæ natura cupientium est, immodici fatis. illi æquis hæc auribus excepere, sparsaque de adventu nostrorum per insulam famâ, per primos gentis suæ significavere, hoc unum se in votis habere, uti Hispanorum imperiis servitioque erepti in Baldiviam ad suos transferri possent. Erant illi Didacus de Carolomappa, & Philippus Vlentelicanus, qui collecta ocys ducentorum agimne, in Osornum & Baldiviam terrestri itinere abire parabant, instructi securibus, hastis, sclopetis, & pulvere tormentario. quorum precium xxv armentis pensavere. Verùm cum aditus viarum omnes præclusissent Hispani, navibus eò transvehi petière. jamque impetraverant, cùm eorum aliquis, cæteris prudentior, Osornenses ac Baldivienses præmonendos de Belgarum adventu dixit, ne hostes nos esse rati, hostile quid molirentur. adsunt tres, qui viarum avia edocti id effecturos ocys recipere. Illud memorasse non piget, Philippum istum Vlentelicani, firmandæ apud nostra, tes fidei, caput Hispano sua manu resectum ostentavisse, putridum foetensque, ne hostem quis ejus gentis dubitaret, quam tali exemplo mactatam deletamque cuperet. At magna hæc & auspicata exorsa stitit superveniens

Brouverius mors; qui post bimestrem ægritudinem, in insula Castro extinctus, novum mortis locum, nondum novæ, quam effectabat, gloriæ repperit. Invalescente siquidem morbo, inhabilis labori & audaciæ, vitæ se securum prædicans, præsentibus commendavit suas & publicas res. nec quicquam de fine recusans, vincentibus curas omnes fatis, animam supra vulgares evectam cælo reddidit. Hoc reperto posterorum memoria dignus, quod primus non per freta & angustias, sed apertum mare in Chilen & Pacificum æquor viam aperuerit. Sepulturæ curam Herckmanno & Crispino demandaverat, locum Baldiviam. qui ut pro sua in defectum pietate ea munia explerent, cadaveri perpetuitatem aliquam quæsiere, exentis visceribus. quibus terra abditis, reliquum quo erat corporis aromatibus oleisque conditum à putredine conservavere, & in Navis ampliore alveo seposuere. Illi ex Societatis tacito præscripto, quod tunc patuit, successit in eadem imperia Elias Harckmannus, vir gravis modestiæ, sedulus rerum Occidentalium curator, Senatoribus Politicis antea adscriptus & Paraybæ præfectus, nec una navigatione maritima celebris. Is mitius leniusque Brouverio animatus, idemque festinæ in hostem ferociæ & apud exteras gentes duræ dominationis osor, faciliore habena imperium capessivit. Emolliverant, ut opinor, hominem

*Brouverius
vixit mori
itur.*

*Elias
Herck-
mannus
succedit
Brouverio.*

huma-

humaniora studia, præsertim Poëtices, quæ non infeliciter tractaverat, editis nostrate lingua de Veterum & recentiorum navigationibus libris. In hujus fidem obsequiumque jurare quotquot vocati aderant Senatores & militum duces, rataque jussa Societatis habuere, gratulati novo præfecto & ad virtutum ejus conscientiam gravissi.

*Baldiviam sub
eunt Bel-
ga.*

Ægro adhuc Præfecto, Baldiviæ portum subiere classiarii, & in anchoris steterè, ubi metropolis olim Hispanorum fuit. conspecta magnæ urbis rudera à Barbaris Anno cio 10 xcix. incensæ ac dirutæ. tunc, cum sub auroram exercitus barbarorum quinque millium, equitum peditumque, inter quos cataphracti plures & pectora thoracibus ferreis muniti, iucubuerè securis, & capta urbe, cæsisque Hispanis quadringentis, injectisque in domos flammis, graves spoliis abivère. Post hæc tempora Baldiviam restauravère & præfidiis iterum tenuere. In hanc è Castro insula profecti nostrates, quadringentos Chilensium, quæ viros quæ feminas, navibus receptos, expositosque in libertatem vindicavère. nec tamen commeatui nostro graves fuère, cum naves ingressuri à frugibus sibi, ovibus ac porcis magna cura prospexissent.

*Chilensis
portus.* Chilüensis portus per commodus admodum est hiemationi, magnarum navium capax, è quo mira ventorum facilitate mare conscenditur. Insulæ sub ipsum littus sparsæ pecore abun-

abundant, capris, equis, vaccis, suibus, ovibus. Maryzii, milii, hordei, pisorum, fabarum, raparum, lini feraces. nec triticum malignè tolerant. Sementem faciunt, sed parcam; suis, non exterorum usibus. Chilensium hic, ac & in vicinis insulis, censebantur esse millia duo, quibus per agmina distinctis & servili imperio habitis, præfectos suos imposuere Hispani. vendere illos aut transferre aliò nefas. laboris sui præter amictum & victum præcium nullum referunt. Ob Indorum, excolendis agris vacantium, paucitatem, nullus auri fodinis labor est. Oram omnem à Lima Chilouien usque quotannis sollicitè lustrat Hispanus, peregrinarum navium metuens. Non fecerat id jam, adventus Belgarum conscius. Dum hîc morantur, accipere ex incolis in Limæ portu naves aliquot regias stare, præter alias mercantium. illarum alias machinis majoribus viginti sex, nonnullas triginta armari. At qui terrestri itinere in Baldiviam perrexerant Chilenses, concitatis undique nostrorum famâ populis, id effecere, ut missi ad Belgas gentis suæ primores aliquot, stipati denso equitum peditumque agmine, cum Præfecto nostro Herckmanno colloquium descenderint. Hic in eundem, quo ad Castrenses ante, modum peroravit, multa de Hispanorum in ipsos injuriis, suorum affectu, instituto, & præsentis, quæ jam affulgeret, libertate, locutus. Dissertuit de

*Chilenses
ad collo-
quia cum
Belgis de-
scendunt.*

*Oratio
Herck-
manni.*

bellis nostris per tot annos cum Hispano, magnis successibus, gestis. tot victoriis illustres Belgas primùm in Orientem, inde in Occidentem diffudisse imperia. Brasiliam à se teneri, exactis Lusitanis hostibus. Hinc brevem esse in has terras navigationem. posse commerciorum, posse belli Societate ipsos jungi. Etiam versa in laudes oratione, Chilensium in Hispanos bella, majorum fortitudinem & præclara facta pro concione exaggeravit. Exhibitæ Celsissimi Principis Frederici Henrici litteræ & expositæ per interpretem. quas magna veneratione, defixis in chartas osculis, accepere, editis non levis gaudii signis. Mox in communis belli Societatem recepti, equitum petitumque auxilia promissere adversus hostem & quam novis advenis pararet vim. Quin & hoc permisere, ut in Baldiviensi foro, exstructo munimento, defensionis suorum studeret præfectus. at tabulis consignari Acta, nostratum ritu, noluerit, cum linguæ nostræ se imperitos, non fidei dicerent, nec chartis opus esse, ubi candor veracitasque transigunt. Cum de commutandis mercibus verba faceret, & quod rei erat caput, auri injecta esset seria mentio, ignorantiam omnes velut ex compacto professi sunt. nec sine horrore ad auri vocem, tanquam ad fatalis & funestæ rei appellationem, stupuerit. non esse sibi aurum, nec quaeri ajebant. nondum exolevisse memoriam

*Litteræ
Principis
Auriaci
exhiben-
tur.*

*Baldivia
munimen-
tum ex-
struunt
Belgæ.*

crudelitatis Hispanorum, in proavorum vi-
 tam fortunamque faventium. quos scelerata
 auri cupidine auribus, manibus, pedibusque
 miseros mutilassent. nec tamen difficiles se
 fore, si aurifodinas adeant nostri & labores
 istos (subterfugere quippe eos videntur) ipsi
 subeant. Non defuere, quibus promptum
 dicere, auri hic abundè reperiri, nec diffici-
 lem esse comparandi rationem. armenta ali-
 quot ovesque ferramentis permutavere, sed
 parcius. cumque armorum Europæorum ad-
 spectu afficerentur, speserat, ut ad mutuas
 negotiationes deveniretur. Hoc se velle &
 optare affirmabant, ut converfis in Hispanos
 viribus, Limam, Aricam, aliosque maris sui
 portus adoriremur. Hinc pulsus Castellanis
 patere Societati Chilenium omnia. Nec
 alios motus exspectare Peruanos, ad defe-
 ctionem pronos. arma quoque sibi & viros
 esse, qui bello pollerent: totum Chilenis
 provinciæ tractum non nisi mille quingentis
 Hispanis defendi: hos ipsos mille & ducen-
 torum Belgarum manu, junctis, quos de sua
 adsciscerent gente, expelli posse: expulsis ex-
 peditum fore iter in Aricensium rates, quæ
 Potosini montis argenteam gazam Limam
 transeunt, inde Panamam. Potosinus
 mons, qui hîc se narrationi offert, in Char-
 censium est regione, argenti fodinis ad admi-
 rationem usque locuples. Nam quintale u-
 num marcas reddidit argenti purissimi octo-

*Descriptio
 montis
 Potosini.*

ginta, quod alijs locis inauditum. At venas nunc parciore esse perhibent, cum è centum libris vix decem & pauciores *pesos* possint eliquare. Latuit hæc res veteres Peruvix dominos. Invenere serò Indi, qui fortè per loca illa iter facientes metallum deprehendèrea. Quod ubi in villa Platenfi, Argyropolin vocare liceat, innotuit, placuit confestim montem inter cives effodiendum distribui. qui Indorum opera tantum argenti copiam extraxere, & extrahunt etiam nunc, ut universæ Europæ sufficiat. à Barbaris excolitur. quorum hic millena aliquot occupati noctu & interdium egregiam serviunt servitutem. Ad Regem Hispaniarum ex egesta hic quotannis argenti massa rediere decies centenaducentorum millia. quæ quinta solummodo argenti eruti pars est. Baldviensibus, ut è diverticulo redeam, Osornanis & Chiliensibus parastatura. sed horum corpora torosa magis & mollia, ob vitæ otia & voluptates. quas timent laboribus refellere. pietatis vix ulla observata vestigia. lasciviebant temulenti, indispositi, pervigilijs, commestationibusque dediti. nec regiminis cura nec peccantibus metus. luxuria omnia, quam disciplinæ & ordini propiora. Id beatius arbitrantur, quàm ingemere agris, illaborare fodinis, suas alienasque fortunas spe metuque versare. Longè aliter ac Barbarorum alibi belligerunt, Europæorum ferè in morem. nam & actem disponere & ordines

*Pesos tres
decim
sunt.*

*Baldvini-
ensium de-
scriptio.*

fervare norunt, castra vallis munire, ex insi-
 diis hostem invadere, modò aperto Marte
 aggredi. Atque hos quidem rerum apud *Herck-*
 Chilenfes successus nunciari fecit Præfectus *mannus*
 Herckmannus Nassovio Comiti per Elber- *Nassovio*
 tum Crispinum, ea deposcens, quæ promo- *successus*
 vendis cœptis facerent, arma, militem, an- *nunciat.*
 nonam. Ille latum patulumque mare emen-
 sus, idem quod Brouwerus iter tenens, ne
 visa quidem illa Ordinum Insula, in Brasiliam
 devenit, facilèque à Comite impetravit, ut
 subsidiaria navis in Baldiviam, alia in Hol-
 landiam tantarum rerum nuntia abiret. Quæ
 dum in Brasilia parantur, & ad iter se Baldivi-
 ense accinxissent centum & triginta ex cen-
 turiis delecti, appellit Pernambuco Navis
 Arausia dicta, quæ Chiloïen serius viderat,
 at non socios. Paucis post diebus, præter ex-
 pectationem omnium, adest cum classe om- *Herck-*
 ni Præfectus, Herckmannus, Chilensium *mannus*
 modò solatium & futurus vindex, ac Hispa- *præter ex-*
 norum terror. reditus sui causas Comiti has *pectatio-*
 recitabat: commeatus egestatem, futuræ *nem re-*
 nessis expectationem longam dubiamque: *vertitur*
 Chilensium in subministranda annona ina- *in Brasili-*
 nia promissa: militum super diurno victus *liam.*
 lemeno murmura, minas, transfugia.
 quorum aliqui in fuga intercepti capite
 uissent: Hispanorum se moventium ar-
 na copiasque equestres & pedestres, qui-
 bus paucis milite par non esset. Non eodem

hæc animo excepta ab omnibus fuere. Verùm, dissentientibus sententiis, morbo correptus, morte iudicia aliorum prævenit, & cum Brouvvero vitæ fortunæque suæ cursum pari fato absolvit. VSQVE ADEÒ verum est, rerum adversarum sensum felicissimo cuique acerrimum esse. Priusquam in Brasiliam abiret Crispinus, frequentabatur à Chilenfium eminentioribus Præfectus noster, etiam ab iis, qui inter Hispanos agebant. qui fide se & quotidiani convictus facilitate probabant. retulere hi ut rem veram, præsertim quidam Manquiantus nomine, circumfulas undique his terris auri fodinas esse, quæ effossæ per Æthiopes dietim quinque aut sex auri *pesos* darent, ne labore magno. lis se abstinere, ne Castellanoꝝ avaritiem in suos jugulos denuò armarent; præferri ab ipsis paupertatem vitæ periculis, & divitiarum penuriam nocituris opibus. ipsos annua victus cura teneri. vota in longius tempus non diffundere. ne, si plenis horreis abundant & superbiant, excursions Hispanus moliat, & reperta auferat. esse ipsis aurum ad utensilia & domesticum splendorem, non ultra. Profectò visi sumus importuna & avidâ auri efflagitatione, aut ipsi egere multum, aut immoderatus desiderare ista, quibus mortales insolescimus & deteriores reddimur. Et aurum fatentibus, suspecta esse potuit probitas nostra, CVM immodica cupiditas scelera sua-

deat

deat & pessima quæque etiam nondum consuetudine malis. Non desierat Herckmannus Chilenfes de habitu suo certiores facere, additis facti rationibus: quod promissis non stetissent, annonam denegando, quod auri & fodinarum non satagerent segnes & timidi, & commercia nostrorum defugerent. Educta tamen è Chilüensi Sinu classe, jamque alrum conscendente, adnavigavere undecunque vicinorum locorum domini, dolere se de Belgarum abitione professi, excusantes annonæ apud suos parvitatem. in futuram messem largiora omnia polliciti, adversus Hispanos opem, auri fodinarum aditus, aliaque abeuntium vana solatia. Hortabantur, ut redirent novisque viribus & animis restaurarent cœpta, Nigritas secum eruendis fodinis adducerent, ipsos non de fore ista agentibus. At Herckmannus in futura providus noluit suos præsentissimo periculo exponere, & incerta proximæ messis expectatione hostibus ludibrium debere. Hujus sui consilii certiores fecit Comitem, & Senatores, his verbis:

Quæ per nos hæcenus hic gesta fuere terra marique, quis itineris è Brasilia cursus, quis appulsus, quæ incolarum in nos studia animique, perscripsi iam nuper. Ex eo illa evenere adversa, ut habendi commeatus spem eluserint Baldivienses, adducta in præsens discrimen classe omni & quotquot hic peregrini appulimus. Venere Chilensium primores, magno suorum agmine stipati & iam faciendæ sementis tempe-

Herckmanni ad Comitem & Senatores litteræ

stivitatem esse significavere, quam si secundet et her,
 subventuros se egestati nostræ & solaturos penuriam.
 Postulavi, ut promissorum memores in mensis unius
 aut alterius necessitates cibaria præstarent, donec vel
 è Belgio vel Brasilia apportarentur affatim. nega-
 bant se posse, nisi post semestre, non sine humanita-
 tis & benevolentia simulatione difficiles. Ego istam
 moram ferre non posse commeatus nostri & re-
 rum præsentium statum respondi, nec incerta
 victualium spe commorandum hic longius exteris,
 nec opis, nec fidei, nec commerciorum certis. Tum
 principalium aliquis, senio venerabilis, Chemulenus
 nomine, pro aliis locutus in auri & fodinarum labo-
 res invehi cœpit, & maiorum calamitates & Hi-
 spanorum crudelitatem, tragica oratione enarravit,
 illud asseverans, periisse nepotibus montium & fodi-
 narum & auri non amorem solùm & investigandi
 studium, sed & memoriam. At spem fecere submit-
 tendi, in dierum aliquot alimoniam pecoris, sed va-
 na voces fuere. Quare in commeatum omnem in-
 quisivi rigidissime, ne morandi hic tempora illius
 excederent mensuram. Adversus ambiguos aut pro-
 fessos hostes iussi subito opere vallos aggeri & propug-
 naculis muniri, ad quos labores querulus ob demen-
 si parcimoniam miles, compelli severa voce minif-
 que debuit. Nec vagis populationibus dabatur oc-
 casio, ad conquirenda alibi victus subsidia; cum tuta
 nobis nondum esset castrorum statio. Interea nun-
 tiavere Baldienses, incutiendo nobis terrori, ad-
 ventare Castellanos & iam Imperiolam occupasse,
 quæ publicè audiente populo omni promulgabantur,

ut hostium molimina omnia seu vera seu ficta singulis perspecta essent, nec quicquam secretum aut latens. Illud foedum & pudendum. quinquaginta nostrorum facta conspiratione transfugium parabant, & iam perfectum scelus fuisset, nisi indicium fecisset Castellanus captivus, quem in flagitii conscientiam admiserant. Puniti in exemplum septem, ad balistarum ictus damnati. reliquis terror fuit, ne similem amentiam vellent imitari. inter hac discrimina & rerum adversa, satius putavi infecta re reverti, quam coeptis instare pertinaciter, & invita fortuna obniti, cuius benignitatem prestare à seipso nemo potest. Nihil æquè ad discessum impulisse virum optimum creditur, quàm quod tacitis conjurationibus suos desertionem partiū agitare nosset & hinc rebus Societatis certissimā perniciem metueret. Hic finis tantæ Expeditionis & factorum Brouveri fuit. qui in alio orbe natus, in alio sepultus, quas opes honestas in Oriente sibi paraverat, Occidenti reddidit. quippe Chilensis auri spe gravis, diffususque Orientis fortunis, spem simul ac industriam perdidit. NVNQVAM enim muneribus suis favet usque fortuna, ut perpetua ea esse velit & velut unius propria. Funus in Baldiviæ Vrbe, inter gentes externas conditum, sine ea, quam præfectus meruerat, pompa, per laudes & memoriam gestorū ejus non incelebre fuit. Mihi ista recentium ut & plura veterum exempla revolventi, ludibria rerum mortalium in maximis negotiis

Brouveri
sepulchrum
ra.

obversantur. alios eventus sibi spes & ratio destinat, alios fortuna in occulto tenet. Commorantibus ad maris Pacifici oram in Chilenfium regno Belgis, jamque à spe, quam de auro grandem præconceperant, destitutis, dum res preciosissimas apportari in Belgium verant fata, misere inanes voces & vocabula, annonam & saburram parabilem valdè nec invidendam. Ea & eorum significationes, non inutili omnino curiositate, annotavere nostri. quæ linguarum studiosis materies esse queunt expendendi, an primigenia sit Chilenfium lingua, an nata ex aliis, & si hoc, cui linguæ plus, cui minus vel nihil debeat. Quid, quod iter fortè idem repetituris pro nomenclatura esse possint & interprete. Illud observo, ex Hispanorum mixtione & contubernio, irrepsisse voces Hispanæ & Latinæ originis. quæ probant virtutum non minus, quàm viciorum illic existare & rem & appellationes.

Vocabula Chilenfia,

<i>Tipanto</i>	Annus.
<i>Tien</i>	Mensis, Luna.
<i>Toninco</i>	Septimana.
<i>Ante</i>	Dies. Sol.
<i>Paun</i>	Nox.
<i>Tabuyo</i>	Vespera.
<i>Eppen</i>	Mane.

Rangiante	Meridies.
Vrle	Cras.
Eppoe	Perendie.
Vya	Heri.
Putcy	Nudiustertius.
Bachiante	Hodie.
Mintay	Nunc.
VVeytiva	Tunc.
VVantarulei	Summo mane
Taptou	Serum.
Biliante	Semper.
Chumel	Quando.
Chem chuem	Quomodo. velut, si- cut.
Hueno	Cælum.
Quereb	Aër. ventus.
Tomo	Nubes.
VVangelen	Stellæ.
Pillan	Tonitru.
Gualio	Fulmen.
Buta que quereb	Ventus validus. tempeſtas.
Maoni	Pluvia.
Piren	Nix.
Verqumao	Ros.
Pilingei	Glacies.
Quetal	Ignis.
Ko	Aqua.
Tue	Terra.
Mappo	Ager. ſolum.
Pele	Gleba, glutem.

	argilla.
<i>Cura</i>	Lapis.
<i>Mariet</i>	Lignum.
<i>Aluven</i>	Lignum fabrilē.
<i>Millia</i>	Aurum.
<i>Lien</i>	Argentum.
<i>Paila</i>	Metallum.
<i>Titi</i>	Stannum.
<i>Pavillue</i>	Ferrum.
<i>Qutal Cura</i>	Silex.
<i>Chadi</i>	Sal.
<i>Lijl</i>	Scopulus.
<i>Milla mappis</i>	Minera auri.
<i>Alyquen</i>	Arbor.
<i>Cabu</i>	Herba.
<i>Nebo</i>	Nuces.
<i>Pino</i>	Stramen.
<i>Cairon</i>	Fœnum.
<i>VVento</i>	Vir.
<i>Domo</i>	Femina.
<i>Quidungen</i>	Iuvenis.
<i>Yecho</i>	Adolescentula.
<i>Penien</i>	Puer.
<i>Domopenien</i>	Puella.
<i>Chou</i>	Pater.
<i>Nenque</i>	Mater.
<i>Cheche</i>	Avus.
<i>Domo cheche</i>	Avia.
<i>VVeuco</i>	Avunculus.
<i>Mama</i>	Matertera.
<i>Pelcuchau</i>	Vitricus.

<i>Caulla</i>	Noverga.
<i>Botum</i>	Filius.
<i>Neaque</i>	Filia.
<i>Penu</i>	Frater.
<i>Lamoen</i>	Soror.
<i>Guempo</i>	Socer.
<i>Vilca</i>	Socrus.
<i>Choupo</i>	gener.
<i>VVeuro</i>	
<i>VVama</i> <i>penco</i>	Cognatus.
<i>Cunevva</i>	pupillus.
<i>Buytha</i>	senex.
<i>Cude</i>	Anus.
<i>Penienboe</i>	Obstetrix.
<i>Apo curaca</i>	Præfectus.
<i>Curaca</i>	Dominus.
<i>Apo</i>	Generalissimus.
<i>Nentoque</i>	Gubernator.
<i>Vlmen</i>	eminens, prima- riæ dignitatis.
<i>Pulmen</i>	Nobilis.
<i>Leptoque</i>	Imperator.
<i>Machi</i>	Medicus.
<i>Cona</i>	Miles.
<i>Retave Caman</i>	Faber ferrarius.
<i>Guito VVoc</i>	Textor.
<i>Challo acaman</i>	Piscator.
<i>Nilla caboe</i>	Mercator.
<i>Turintayve</i>	tinctor.
<i>Chumpiro caman</i>	pileo.
<i>Tultunca caman</i>	tympanistes.

Nichetavveni	famulus.
Voerquin	Nuncius.
Langam Cheboe	homicida.
Chuguiboe	Fur.
Illuiboe	Mendicus.
Alvee	Diabolus.
Ruca	Domus.
Vllin	Ianua.
Chaquana	scala.
Pylca	Paries.
VVanaruca	Tectum.
Pitheruca	tuguriolum
Guetaltuange	Focus.
Lolcura	Penu.
Carvyto	Cubile.
Deptuarauca	Carcer.
VVeltelye	Patibulum.
Pengal	Sepulcrum.
Louquen	Mare.
Levo	Fluvius.
Butavvampo	Navis.
Pichuampo	Navicula.
Dolio	Lembus. canoa.
VVampo	scapha.
Alivven	Malus.
Mou	Funes.
Vela	Vela.
VVyta	Remus.
Guetal	Ignis.
Tubquen	cinis.
Cuju	carbo.

<i>Ale</i>	Flamma.
<i>Aypel</i>	pruna.
<i>Lucaton Guetal</i>	fomites scintillæ.
<i>VVietum</i>	Fumus.
<i>Catila</i>	Candela..
<i>VVyno</i>	Culter.
<i>VViti</i>	Cochlear.
<i>Guidi</i>	olla.
<i>Paila</i>	lebes.
<i>Lepoe</i>	scopæ.
<i>Couvvvve</i>	fusi.
<i>Lepo boruvve</i>	dentiscalpium.
<i>Pavilla Lonco</i>	galea.
<i>VVaiqui</i>	Hasta.
<i>Pylqui</i>	Sagitta.
<i>Pulqui Tuboi</i>	Arcus.
<i>Tultunca</i>	Tympanum.
<i>Macane</i>	clava ferrea.
<i>Cachal</i>	Securis.
<i>VVita</i>	Ligo.
<i>Iuisue</i>	Cribrum.
<i>Chilca</i>	epistola.
<i>Quido</i>	Amiculum.
<i>Macum</i>	Subucula.
<i>Charavvilla</i>	Femorale.
<i>Chompiro</i>	Pileus.
<i>Tarivve loun</i>	Fascia. diadema.
<i>Icla</i>	stola muliebris.
<i>Domo Ruida</i>	toga.
<i>Couchon</i>	faccus.
<i>Pino chompiro</i>	pileus stramineus.

Congi	cibus.
Cobque	Panis.
Nul Cobque	medulla panis.
Liquangue	Lux.
Dumingei	tenebræ
Oun	buccella
Quemeiquen	bellaria.
Medda	Puls.
Core	Iusculum.
Ilon	Caro.
Cuicha Ilon	Caro ovilla.
Vvara Ilon	Caro bubula.
Cuchi Ilon	Caro suilla.
Cuchi cham	perna.
Chaditues Ilon	Caro salita.
Caucan	Caro tosta.
Avaun	Caro elixa.
Puytscha	Intestina.
Curam	ovum.
Quecuram	vitellum ovi.
Lycuram	Albumen ovi.
Irvijn	Butyrum.
Ylu	Lac.
Puulco	Potus.
Vino	Vinum.
Ciche	Cerevisia Chi-
	lensis.
Cutan	Morbus, dolor.
Aren cutan	Febris.
Tovvongen	Caput.
<u>Lanco Cutano</u>	<u>Dolor capitis.</u>

Veno Aren	Scabies.
Pituvv	scabies capitis.
Albungien	Vulnus.
Molbuen	Sanguis.
Touma	Cæcus.
Cavvinto	Convivium.
Colchou	variola, morbilli.
VVocubu	Fera.
Pangi	Leo.
Naguel	Tigris.
Cavallo	Equus.
Cuchy	Sus.
Michun	Vitulus.
Devve	Mus.
VVaren	Glis
Tuvve devve	Talpa.
Tevva	Canis.
Pulpeo	vulpes.
Noquen	Vrsa.
Lame	phoca.
Lamo cuchi	aper.
Chumam	Cervus.
Puedo	hircus marinus.
Quelen	cauda
Chilivvequi	ovis Chilenfis.
Zunem	avis.
Lyppe	pluma.
Mepoi inem	ala.
Guelem Inem	vestis è plumis.
Dani Inem	Nidus.
Achavval	Gallina.

Alchahavval

Pylken

Pilo

Hilca

Topilgen

Topil

Ieca

Buica

Guereo

Taco

Cogo

Vullyn

Pulli

Vulgn Musky

Petar

Nerem

Piro

Culculla

Cunincunin

Vilo

Bylcum

Ponono

Challua

Cavvel

Iene

Vouqui

Vilochalva

Chaditnel chalva

Anquen chalva

Quinpilon

Chapes

Gallus.

Anas.

Surdus.

Monoculus,

strabus.

claudus.

corvus.

putter.

turdus.

bubo.

Cuculus.

Apis.

Musca.

apum rex.

Pediculus.

Pulex.

Vermis.

Formica.

Cicada.

Anguis.

Lacerta.

baso.

Piscis.

delphinus.

balena.

Apua.

anguilla.

pisces saliti.

pisces indurati.

ostrea.

Musculi.

Melon	cochlea.
Coinouvv	astacus. cancer.
Quichiquinchio	Falco.
Manco	Aquila.
Choroï	Pittacus.
Poo	Ramus.
Kempo mamel	truncus.
Bope mamel	lignum aridum.
Nebue	Nux avellana.
Nido Ivvas	Vitis.
Nidu	stipes.
Vaguen	fraga.
Couchouvv	ribes nigrae.
Litue	fungi.
Cachu	Herba.
Pilun Proque	plantago.
Calicai	trifolium.
Curi	urtica.
Pragyn	flores.
Manen	Semen.
Methen	farina.
Chiquelen	furfur.
Gueli Vancæ	Corallum.
Kispy	vitrum.
Cudi	lapis molaris.
Pel	limus. gluten.
Tassaquido	tributum.
Quengu	dos.
Dereno culyn	debitum.
Culyn	Merces.
Nilavvyn	precium redemptio-
	nis, lytrum.

<i>Aucantupaiu</i>	Iocularia.
<i>Quyn</i>	unum.
<i>Eppo</i>	duo.
<i>Quila</i>	tria.
<i>Meli</i>	quatuor.
<i>Quechu</i>	quinque,
<i>Cuyn</i>	sex.
<i>Relgi</i>	septem.
<i>Pura</i>	octo.
<i>Ailla</i>	novem.
<i>Maripataco</i>	centum.
<i>VVarama</i>	mille.
<i>Guiltui</i>	nucleus.
<i>Tapel</i>	frondes.
<i>Nul</i>	cortex.
<i>Aliquem</i>	arbor.
<i>VVul</i>	radix.
<i>Iuei pingeimi</i>	quomodo vocaris?
<i>Iuanpingen</i>	vocor Iohannes.
<i>Cheo Ruaimi</i>	quò vadis?
<i>Moppo Muruan</i>	Eo rus.
<i>Cheo tui mi</i>	Vnde venis?
<i>Niro comotoun</i>	Venio domo.
<i>Chumel quipatuai mi</i>	quando venies?
<i>Chumel Prutuai mi</i>	quando ibis?
<i>Ale Prungitamruca</i>	domus tua longe ab- est?
<i>Picherungei</i>	prope est.
<i>Ale prungei</i>	longius abest.
<i>Inchi quiparun camap- pumu</i>	Cogito in alias regio- nes. Chem.

<i>Chemnibla quiparui mi</i>	Cur in alias regiones
<i>camappumu</i>	cogitas ;
<i>Merelya tiva mappumu</i>	Nulla hic victualia.
<i>Aleibelai tyvachi tipanto</i>	Annus hic sterilis fuit,
<i>beniblaale geniepayn</i>	ideò egemus.
<i>Cheo mappungen tami-</i>	in qua regione vivit
<i>chau</i>	pater tuus.
<i>Alueiei</i>	Dæmon abstulit.
<i>Aieimiruaju inchiò</i>	vis comitari?
<i>Ailan</i>	Nolo.
<i>Aien</i>	volo.
<i>Chuben quecken neieimi</i>	habes quod edas.
<i>tania</i>	
<i>Cancan achavval neen</i>	sunt mihi gallinæ assa-
	tæ,
<i>Mu vvy</i>	quot?
<i>Munalei enchintavia</i>	sufficient nobis.
<i>Chuben putuayn</i>	ubi bibemus?
<i>Aile mangunmeinis</i>	ago tibi gratias.
<i>Chuben domo triva</i>	quæ ista mulier?
<i>Inchitan Curi</i>	est mea uxor.
<i>Ninave</i>	mea filia,
<i>Ni domo</i>	mea concubina.
<i>Ale timinigei vei domo</i>	est femina pulchra.
<i>Quipangueni</i>	veni huc.
<i>Amotunge</i>	abi.
<i>Vmatuayn</i>	eamus cubitum,
<i>Vtajuca</i>	Sturgamus.
<i>VVira Cuchai Compay</i>	Hispani invaserunt
<i>tan mapumu</i>	has terras.
<i>Quipa VVaicha laimi</i>	vis ne unà pugnare.

<i>Vvaiquinagelan</i>	Careo armis.
<i>Ina en peain Vvaiqui</i>	sequere me, potiemur armorum.
<i>Aliteum inche</i>	sum contentus.
<i>Pelli</i>	Anima.
<i>Calel</i>	Corpus.
<i>Lai calel</i>	Cadaver.
<i>Ven</i>	Caro.
<i>Molvin</i>	Sanguis.
<i>Boro</i>	tibia, crus.
<i>Telqui</i>	membrana.
<i>Ven</i>	nervus.
<i>Ven moluin</i>	vena.
<i>Lonco</i>	caput.
<i>Tol</i>	frons.
<i>Lenglen</i>	cranium.
<i>Lonco</i>	capilli.
<i>Teren lonco</i>	canicies.
<i>Lolo</i>	cerebrum.
<i>Angen</i>	vultus.
<i>Taun</i>	genæ.
<i>Ne</i>	oculi.
<i>Tacune</i>	membra.
<i>Denen</i>	supercilia,
<i>Va Vvingne</i>	cilia.
<i>Iu</i>	Nasus.
<i>Peloju</i>	nares.
<i>Merum</i>	Mucus.
<i>Pilum</i>	ures.
<i>Oun</i>	os.
<i>Adem</i>	sudor.

<i>Querven</i>	lingua.
<i>Melbue</i>	labia.
<i>Boru</i>	dentes
<i>Ilga</i>	dens molaris.
<i>Bidabida</i>	palatum.
<i>Coun</i>	sputum.
<i>Rulmevve</i>	guttur.
<i>Neen</i>	spiritus.
<i>Quette</i>	mentum.
<i>Paiun</i>	barba.
<i>Pylco</i>	collum.
<i>Pel</i>	cervix.
<i>Lipan</i>	humerus.
<i>Puilpa</i>	brachium.
<i>Cue</i>	manus.
<i>Mancue</i>	dextra.
<i>VVe coe</i>	sinistra.
<i>Puley cue</i>	vola.
<i>Changelcue</i>	digiti.
<i>Buta changel</i>	pollex.
<i>VVili</i>	ungues.
<i>Zevo</i>	Pectus.
<i>Moju</i>	Mamilla.
<i>Pue</i>	Venter.
<i>VVeddo</i>	umbilicus.
<i>Cadi</i>	costæ.
<i>Buri</i>	dorsum.
<i>Anca</i>	lumbi.
<i>Quichio</i>	nates.
<i>Penem</i>	penis.
<i>Collu</i>	Tostes, coli.

Metu	muliebria.
Chan	femora.
Lucu	Genua.
VVethuntoy	poples.
Toy	Tibia.
Hemum	furæ.
Namon	pes.
Changil Namen	articuli pedum.
Prencoy Namen	talus pedis.
Puley Nameæ	planta pedis.
Piuque	cor.
VVocun	pulmo.
Que	stomachus.
Curique	hepar.
Vecaque	Lien.
Quelche	intestina.
Villin	vesica. urina.
Mee	stercus.
Perquen	crepitus ventris.
Nomoy	fœtor.
Pelengsley	arana.
Inche	ego.
Eimi	tu.
Tubei	ille.
Inchen	nos.
Tecengen eimen	vos.
Liengen	illi.
Emma	ita.
Muh	non.
Pichumei	prope.
Alerungei	Procul.

Taymen	contra.
VVoecuu	foris
Compay	intus.
Pulon	infra.
VVono	Supra.
Buri	post.
Iunengen	ante.
Quelleb	juxta.
Munai	fatis.
Alengei	nimum.
Munalai	nimis parum.
Chemibla	Cur?
Veinibla	Ideo?
Veimai	esto.
VVei	hic, ille.
Temunei	pulcher.
VVoranei	deformis.
Nervanei	fortis.
Leptungei	celer.
Chouyro	piger.
Alilonconei	valdè sapiens
VVentanei	gravis.
Queunei	superbus.
Culenei	dives.
Cunerval	pauper.
Toucu	stolidus.
Molgei	nudus.
Ilungei	vestitus
Queten	angustus.
Anquen	ficcus.
Prequin	avarus.

Prequiboe	liberalis
Buta	magnus
Pichi	Parvus.
Montingei	pinguis.
Tou Tan	macer.
Pettun	color.
Queli	ruber.
Calbu	cœruleus.
Carel	viridis.
Chooe	flavus.
Cari	niger.
Lye	albus.
Nilla cain.	commutare.
Muvvyn	dare.
Taignoi	hilarem esse.
Vmatam	dormire.
Limer	expergisci.
Tangnune	frangere.
Bemgne	struere.
Playn	invenire.
Vangenbyn	amittere.
Necut	currere.
Amon	ire.
Vtalenge	stare.
VVi-vvijn	esse.
Chucheleyn	jacere.
Tecanen	saltare.
Palenatum	cadere.
Vtalenen	urgere.
Auinge	federe.
Dingune	loqui.

<i>Temelenge</i>	tacere.
<i>Puronge</i>	canere.
<i>Pijlcunge</i>	clamare.
<i>Quipay</i>	venire.
<i>Ien</i>	edere.
<i>Butun</i>	bibere.
<i>Mepai</i>	cacare.
<i>VVillan</i>	mejere.
<i>Cudepain</i>	ludere.
<i>Quequatun</i>	causas dicere:
<i>Locatum</i>	litigare.
<i>Longavvijn</i>	necare.
<i>Mecovvijn</i>	portare.
<i>Chuquin</i>	furari.
<i>Cuallulueno</i>	reddere.
<i>Peltenei</i>	pendere.
<i>Lay</i>	mori.
<i>Rengalgei</i>	sepelire.
<i>Quedau Capay</i>	laborare.
<i>Intunge milla</i>	aurum effodere.
<i>Nilla Teubijn</i>	vendere.
<i>Nilla vin</i>	emere.
<i>Chu pipai mi?</i>	quid dicis?
<i>Quimla VVitami</i>	nescio quid di-
<i>piil.</i>	cas.
<i>Chu pipaimi</i>	quid facis.
<i>Chumpaila</i>	nihil.

Hæc cum legimus, & loquimur Batavi, accepta à Chilenſibus, à transmarina gente & toto Oceano, totis zonis discreta, nonne manifestum, inquietes mortales, ad cœli si-
mili-

militudinem, rari in Orientem, in Meridiem, in Occasum, in Septentrionem, invisere alios aut ab aliis invisi, movere loco aut moveri? Athenienses olim in Asiam ivere & in mediis Barbarorum regionibus visæ Græcæ urbes, apud Persas & Indos auditus fuit Macedonicus sermo. Græci in Italiam trajecere, Tyrii in Africam, Pœni in Hispaniam. Pyrenæi Germanorum transitus non prohibuere. non Alpes Gallorum. per in via per incognita vadit humana curiositas. liberos, conjuges, mercēs, voces traducit, sive superfluentis populi frequentia colonos exoneret sive fertilis & in majus laudatæ regionis fama, sive lucri aurique potiundi spes invitet absentes. Quotidie in magno Orbe aliquid movetur. hîc novas urbes condimus, alibi veteres evertimus: nova gentium nomina addiscimus, aut antiqua ediscimus: cum hominibus ipsis linguas de orbe in orbem transvectamus. Chilen longè positam regionem adivimus, quia auri ferax putabatur. desiderata diu fuit tellus Barbara, ut benigna manu aurum daret non Barbaris, iisque gentibus, quibus grandis est Barbaries, habere nihil. ut mirum non sit, aurum à Marone Barbaricum dictum, cum à Barbaris peti soleat. Hujus apud Chileneses expectatio inanis, inter causas fuit Societati, publicæ paupertatis, Brouvvero privatæ.

Post hæc novis motibus concussam Siaram accepit Nassovius, ubi excîta in bellum Brâ-fili-

filianorum agmina castrum Belgis in seffum
 per dolum occupavere & solo æquavere, tru-
 cidatis Directore Gedeone Morritzio, præsi-
 diariis omnibus, etiam iis operariis, qui non
 longè ad Salinas Vpanemmæ fluminis con-
 federant. Eadem calamitas mansit Ædilem *Siarense*
 Maranhaoensem, qui cum locum istum in- *sum de-*
 felix appulisset, militum censum initurus, *fectio.*
 ignarus eorum, quæ acciderant, in rebellium
 manus incidit, similique cum suis fato periit.
 Etiam Liburnicarum nostrarum una cum in
 portu staret, ad refectionem, lembo in ter-
 ram exposuit Navarchum, Centurionem, &
 vice-centurionem & milites aliquot grega-
 rios, quos nil tale opinantes, velata blanditiis
 irâ, obruncarunt. Nautici tres, qui se silvis
 abdiderant, evasere, dejectamque arcem &
 rudera adspexere. Nec tamen hujus nefariæ
 seditionis autores habebantur Maranhaoen-
 ses, licet proximi & contermini, verum culpa
 nostratium in subditos ferocia & duriori im-
 perio imputabatur. Equidem, nihil magis
 exasperat iratam plebem, quàm ferendi im-
 patientia. Iphis agrestibus feris similis est,
 quas si arctioribus vinculis constringas, insa-
 niunt, si laxioribus, quiescunt. Facta superius *Ann. cis*
 mentio Palmarium fuit, in quas terras impe- *10CXLIY.*
 dita nuper expeditio, jam aliquem sortita *mensē*
 effectum, Majores Palmares turbavit, ubi *Januar.*
 prædonibus latibula erant & refugia, qui per
 latrocinia & raptus otium redimebant. Dux
 facti

*Palmares
maiores;
turbati à
nostris.*

facti fuit Rudolphus Baro, audax animi & imperterritus, qui adscitis ad reliquas copias Tapujis centum, cum Minores vastare & diripere pararet, incidit in Maiores, quas ferro flammisque pessumdedit. Cecidere Nigritæ centum. è nostris in ipsa aggressione unus, faucibus quatuor. Captivi abducti triginta & unus, inter quos Brasiliiani septem & Mulatæ aliquot minorenes. Duplici se sepimento tuebantur hi grassatores, cujus spacium capiebat familias mille, præter cœlibum receptacula. patebant circum agri arundinum feraces. at præter gallinarum frequentiam, nullis aliis animalibus abundare comperiebantur. In prædam nihil cupiditati obvium, cum parvo ac simplici victu durent, & supellectilis more Angolensium, elegantiaque omnis incuriosi sint.

Ann, CIO
IOCLIII
IOctob. Venitur ad tempus, quo Nassovio certum reverti in Europam. impetrata postremùm à Potentissimis Ordinibus & Societatis Directoribus redeundi veniâ. In hanc rem, missis superiore anno per provincias omnes ad Brasiliensium rectores litteris, in hæc ferè verba scripserat:

*Littera
Comitis ad
Prævinciarum re-
tores.*

Ceteris forsân in rebus conveniet me vobis loqui & de Republ. quid censeam coram exponere. in hoc negotio, me absentem vobis loqui satius. Post crebriores meas postulationes, qua non latent vos, tandem à Fœderatis Ordinibus, Principe cognato & Societatis directoribus missionem impetravi, & veniam revertendi in Belgarum terras, quarum

me salutē dudum penitus devovi. Quae vobiscum egi
 & vos mecum ex usu publico, memor circumfero. nec
 erit unquam, ut me vestri commilitii poeniteat. quic-
 quid cuncti, quicquid singuli officiorum à me sperare
 habetis, id omne confectum putate. operum vos ma-
 ximorum adjuutores agnosco; quos uti in laborum
 societatem pridem advocavi, in honoris quoque &
 meritorum venire cupio. gratias quas mihi reddit
 Supremus Belgii Senatus, vobiscum partior. nec solus
 laudari cupio, nota univ~~er~~forū fide, & diligentia.
 non potuissem sine vobis ea, quae potui, & vobiscum
 iri, quod communibus consiliis itum. unus si quidem
 falli potuissem, non possumus omnes. In patriam abi-
 turus vos testes imperii, vos memores mei erga vos
 affectus esse volo. Ad hæc respondere in eandem
 ferè sententiam omnes: nihil sibi acerbius acci-
 dere aut Reipub. damnosum magis censerī, Comitū
 abitu. non alterius opis aut defensoris illam egere,
 cui quæ pace quæ bello optimis artibus opus. ab absen-
 tia tanti imperatoris metui factionum inter dispa-
 res studia, & simultatum inter pares. quæ in coram vir-
 tutum ipsius eminentia compressa quiescunt. multa
 Comitē apud suos charitate fuisse & esse etiamnum,
 ob clementiæ, justitiæ, humanitatis amorem: nec
 minus hostibus terrori, ob fortitudinis, scientiæ mi-
 litaris & felicitatis laudem. hæc ipsa non adulationem
 loqui, sed oppida victa, domitas provincias, fu-
 gatos hostes, defensas aras & focos, & quod maxime
 laudabile, partem pacem. His qui contradicunt,
 Soli officias querere & male conscientiæ illigari.
 Supervacuam esse commendationem ejus, qui confes-
 sos

Responso
 Provinciarum

fos de virtute hostium animos subjugasset, qui iis Rempub. omnem & Societati innexos beneficiis adstrinxisset, quibus paria reddere non possent. Hæc Pernambucensium Senatus, hæc Serinhainensium, Portus Calvi, Iguarazunorum, Itamaricensium, Praraybensium & Fluvii Grandis rectores ad Comitem scripsere. quæ additis testimoniorum tabulis publica auctoritate ratis roboravere. At diffusa per provincias omnes Hebræorum natio, egregiis quoque verbis Nassovium extulit, litterisque ad ipsum exaratis, gratias egit Imperatori suo, ob imperii moderationem, prudentiam, rerum suæ gentis & sacrorum piam curam, aliæque.

Nectamen tunc abire Comiti licuit, licet reditus tempus venum præfixissent Societatis rectores. quippe nondum super hac re Potentissimorum Ordinum mentem perceperat. Scripserant jam antè iidem Rēctores. ut contractis militum copiis eas ad centurias octodecim revocaret: juris ibidem administris accideret domiciliorum victusque emolumenta, ut & sacri ordinis viris. Quæ res non leves turbas dederat, obstrepente mandatis ea nostri parte, qua vivitur. quæ uti vitæ famula est, ita infra ejus necessitates demitti non cupit. Comes, quod & per Tolnerium diu antè delegatum fecerat, super his apud Potentissimos Ordines per litteras iterum differuit, censuitque minus prudenter talia

*Comitis
littera ad
Ordines.*

imperari: juris præsidēs muneribus suis se abdicare, hanc victus diminutionem contumeliam interpretari: modestissimum quemque dissimulata animi ægritudine ambitionem parare. se ab amicis, qui imperii instrumenta sunt, destitutum iri: sufficere omnes obsequio, sed versari contemptum. alios palam fateri offensam, alios vultu tegere in ultionem: suadere se, uti frui permitterentur veteri demenso, jamque hoc ipsum permisisse, ne inclinaret salus publica. Hujus quam maximè interesse, ne ad eam paucitatem revocetur militarium numerus. Non posse se tueri eas terras, quæ centenis aliquot miliaribus definiuntur, tam modico præsidio; non arcibus tot, oppidis, portibusque prospici: quietem ab armis esse, sed minus tutam: Lusitanos prisca in nos odia blanditiis velare; insidiari temporibus, repertis authoribus ausuros scelera; nato jam è suis Rege gloriari, afflictam religionis suæ libertatem, contra quàm promissum, vehementer indignari: tributa & vectigalia nostra execrari, & illam in peragendis sacris Iudæorum licentiam. Volebat & illud cogitare Patriæ Patres, grandis illigatos Societati, ex molarum emptione. istud quinquagies & novies centenis millibus censeri, unde se expedire nisi turbata republica vix possint. sic per incerta tutiores fore, & per ambigua & turbida opes sperari, & honores. malle eos publico exitio

proteri, quàm suo, & sperituros cum multis minus conspici. quin & mores, linguam, leges, ritusque Belgarum odisse, nec spem esse, ut inter ipsos & Belgas solida unquam pax coalescat. Quare censebat terrore coercendos. hunc ab armis & potentiore esse præsidio, infirmis quidem caritatis vinculis, at necessariis. Aperuit iisdem Patribus, Lusitanos ad Portugalliæ Regem, clientum specie, plenas querelarum litteras dedisse, quibus dolere se ajunt, quod aliarum provinciarum exemplo fidem, obsequiaque sua erga Regem explicandi occasionibus destituerentur, sacrorum suorum administratione se per gradus privari, nec mirari se satis posse, nullam à Tristano Mendoza in pactis Inducialibus de religionis libertate injectam mentionem. addebat Comes, has transmarinas appellationes mali moris & pœna dignas à se censerî. Sed hæc antè gesta hîc memorari, à libertate scriptoris est. Moverant quoque jam nuper Comiti controversiam Societatis rectores, super Aulæ impendiis, de angustia ærarii questi. Nec infrequens hoc nimias ducum opes suspectari, quod sæpè potentiâ adversus libertatem publicam abutantur. Nassovium tamen, nihil minus quam corradendis pecuniis intentum, hæc afficiebant quidem, at nequaquam morata sunt, quo minus pristina alacritate, publicæ utilia exsequeretur. Ideoque cum generosis Illustrissimæ domus ani-

mis minus digna videretur ista disceptatio, & gravioribus curis teneri posse crederentur Rectores, composita illa sine majore motu & offensa fuit.

Ne tamen Comitis abitu sine Duce fluctuaret Republica, sumam rei demandare Supremo & secretiori Brasiliæ Senatui. Cui postquam imperium omne tradidisset, significari hoc ipsum per Provincias omnes iussit, ut constaret & rerum bellicarum & civilium ducibus, quorum in futurum imperiis adstringerentur subditorum obsequia. Verùm ex consilio Senatorum militaribus copiis præfectus fuit Henricus Hœsius Belga, prætorix cohortus centurio, vir iis instructus virtutibus, quas in imperante requiras. qui plures per provincias stipendia expleverat, corporis ingenique vigore integer, cautus & consideratus, artium bellicarum peritus. Disposita quoque & ordinata militiâ, rogatu Rectorum Brasiliæ, Formulam apud eos deposuit Comes rerum agendarum, quæ pro Cynosura esset & officii Indiculus. ut quem imperantem sapienter experti fuerant coram, ejus absentis porrò consiliis fruerentur. & quo spiritu grande Brasiliæ corpus animaverat, eodem illi sustentarent. Quare totam regiminis formam animo volutans & in singula diffundens seriam meditationem, hæc statuit. non imperantis rigidè sed cautè suadentis officio functus. ne aliquando impru-

Comes Imperium Senatui tradit.

Formula regiminis Brasiliæ elegans, relicta Senatoribus à Comite.

dentiâ peccantibus, stultitiam gentis suæ operiretur hostis. Triplici, inquit, hominum generi imperitandum vobis, Militarium, Mercantium, & Civium, tum Lusitanorum tum Belgarum. Imperii itidem modus triplex, Civilis, Ecclesiasticus & Bellicus. Hunc quod attinet. in hoc incumbite, ut pronus in deteriora miles benè de vobis existimet, & potius parere velit, ut dignis, quàm cogi ad obsequia ab indignis. Quàm à familiæ luce & generis fulgore venerationem vestri impetrare non potestis, licet honestè nati, supplete virtutum studiis. ut per hæc favori militum inseramini, qui largitione & indulgentia male acquiritur. Ad supplicationes eorum expediti cunctationes fugite, ne attrita inutili mora penulâ, iras concipiant, mox clandestinis consiliis proditiones, transfugia, aut incives vim cogitent. quod obvium & factu hic perfacile, ob vicinos hostes, prædonum contubernia & peccantium latibula. In solvendis stipendiis Ducum maximè habete rationem. nihil æquè armatos solvit obedientia, aut peccandi necessitatem imponit, quàm egestas. non ambulant sine nervis homines, nec sine pecuniis & annona illi in bellum durant. per illas effiacia sunt arma, quæ invalida facit mendicitas. Hujus mali sensum eò altius in animum admisi, quia remissius à pluribus timetur. In pœnis militaribus severitatem magis suaserim, quàm clementiam,

*Quomodo
habendus
miles.*

in Barbariæ sedibus vivunt, ubi vitia sine modo sunt, & barbarorū quotidiana consuetudine, exemplis peccatur. ut ut virtutum nomina speciosas voces putent, de honestate ipsa, inter efferos, plures securi sunt. Vetus illud est, impunitatem peccandi illecebram esse, pœna & timore corrigi malos. à suppliciis illorum vacabitis, si illi à peccatis. hæc parciora fuerint, si insurgendi in vos veram causam sustuleritis, inopiam. Erga militiæ primos humanitatem, comitatem & admisionis facilitatem commendavero, modo illa non diminuat auctoritatem. rarissimum est, quo cum familiarius egeris, vereri imperantes. experto credite, minus verendos esse, imò vilescere regnorum præfides continuo aspectu & alloquiis. Militarium dignitatum præmia procul omni odio vel gratia in meritissimum quemque conferte. pari jure retinete, quorum par in bello virtus & fides. si contumeliam accipiant, molientur pessima. corruptissimæ Reipub. signum est, ubi venales sunt bellici honores, aut amicorum intercessionibus præferuntur inepti. Cum fortibus sua cedunt præmia, redduntur fortiores. fides, amor, obedientia gliscunt, secus languent & fatiscunt potentissimæ illæ virtutes. Hoc seriò agite, ne colonis & agrorum cultoribus gravis sit miles. familiare hoc imperio huic malum, quod à quotidiana victus penuriâ est, unde contumacia & dedignatio

*Quomodo
primores
militum.*

*Quomodo
coloni.*

parendi, in subditos vis & injuriæ. hæc ubi
 absunt, injuncta onera, quamvis gravia, pa-
 tienter ferunt. Et plus ab istis sibi malis metu-
 unt molarum domini, pacis quàm belli tem-
 poribus. hoc labores, illa inertiam & ex iner-
 tia luxum petulantiamque suadet. Lusita-
 norum aliquos, qui firmæ apud suos sunt fi-
 dei, vel blanditiis vel liberalibus promissis
 devinciendos & ad secretiores voces sepo-
 nendos arbitror. quò de hostium viribus, &
 machinationibus cognoscatis. talibus simu-
 landum odium nostræ gentis, dissimulandus
 amor, ut fidem mereantur. Harum artium
 capaces maximè sunt, qui sacris operantur,
 quos secretorum omnium participes sua san-
 ctimonia suspicionum nube evolvit. Nec
 temerè in his credendum popularibus, qui-
 bus nec judicium constat nec veritas. ex opi-
 nione præconceptâ plæraque judicant & in-
 dicant, veris falsa miscent & dubia, impetu
 & temeritate, ut est affectus. Et quia illis
 opes nullæ sunt, opulentis invident, vetera
 omnia odere, nova expetunt, & rei familia-
 ris angustia pressi, mutari omnia student.
 Quin ut placeant potentioribus, pravo stu-
 dio aliorum periculis & damnis gaudent.
 Ideò audita pro compertis habent, & quia
 omnia in majus efferunt, credulos fallunt.
 Veras sensasque narrationes & delationes ab
 illustrioribus expectate. nec opus multo-
 rum iudiciis, sed unius alteriusque famæ ho-
 nestiori-

*Quomodo
Lusitani.*

*Quomodo
accipiendæ
delationes.*

nestioris & non vanioris. Accipiendæ illæ, non sine cautela, ut satis sit, sciri eas à rectoribus, ne noceat non sciri. Nequaquam istiusmodi res ad alias Curias deferri velim, ob disceptationes crebas & longas, & quia inter plures dispalescunt, sed ipsi vestræ curæ esse patiamini, talia rimari & indagare: factitavi id optimo successu. transfugarum fidem suspectam habete. amant ad os loqui imperantibus. nectorturas valdè commendem, quibus non minus falsa quàm vera extorquebitis & innocentes aut suspicionibus objectabitis aut perditum ibitis. Arces, quibus munitur Brasilia omnis, lustrandæ sæpius, ne inertia collapsæ pateant insidiantibus. Iis de annona, armis. præsiidiis prospicite, ut moram obsidionis sustinere queant. Et cum ob soli arenosa aquis destitutæ Arcium fossæ sepimentis circumvallentur, omninò hoc agendum, ne illæ temporum tractu attritæ hiantesque hostem invitent. Grande in hoc momentum, ut horti Friburgiani & quæ illis adjacent vivaria, in vestrasint & permaneant potestate. cum difficillimis temporibus aquationi nostrorum oportuna sint, quam exortis bellis non sine ingenti discrimine alibi quærat. Etiam de eo dispicite, an non sit usui futurum, si pontem Boavistam in ulteriore ripa castrensi aliqua turre præmuniat, quò securum pateat in Vergeas iter. Nec levius in ponte isto præsidium, qui Reciffam

Non credendum transfugis

Quomodo instituenda tortura.

Arces munienda.

Boa-vista defendenda Reditu.

*Etiam
Pons Re-
ciffam In-
sula Vazii
ungens.*

& S. Antonii Vazii Insulam jnngit, non ob
quotidianos solū commeantium & remean-
tium usus, & vectigalium, quæ inde colli-
guntur, reditus: verūm ut nexis inter se Insu-
la & Reciffa, altera alteri velut succenturia-
tam opem ferat, si quando premar belli ne-
cessitas. experti didicimus, nondum jacto
ponte, auxiliorum defectu penè periisse Re-
ciffam. hærentibus. refluxo mari, in vado &
& limosa ripâ, auxiliaribus copiis. Quia &
diligens habenda ratio silvæ istius cædæ &
camporum, qui in citeriore fluminis ripa, in-
ter Brunoniam Arcem & Quinquangalarem,
patent. cum hinc insidiis oportuna sit Recif-
fa, stratagematis impetita sapius. Guberna-
torem Portus Omnium Sanctorum temerè
offendi nolim & occasiones belli objici pa-
cato. cum humaniter haberi, flagrantissimè
cupit Lusitanica gens. Nec enim vos læet,
quàm in damna & calamitates pateant no-
stra. quàm proum illi militum agmina ef-
fundere in fines nostros & nutu excire in-
digenarum ferociam & arma. Adversus Lu-
sitanos perduellionis compertos & rerum
alioquin atrocium ministros, efficacissimum
remedium Severitas; quam nulla lenitate
frangi usu salubre & misericordia melius ap-
paruit. Quod si delicta mitiorem pœnam
non indignentur, suus clementiæ locus sit &
pœna leviore aut pœnitentia contenti estote.
temperiem istarum virtutum amo. & uti om-
nes

*Quomodo
haendi
perduelles
Lusitani.*

nes alias virtutes, prudentiam, justitiam, amorem subditorum, similesque unius Clementiæ cedere nefas, ita severitatem clementiæ nunquam, tyrannidis fuerit & summæ imprudentiæ. Eos injuriis, contumeliose excerbari, perniciosum nostræ genti. hoc ne fiat, à milite potissimum, cavendum sedulo. Si fiat, de summa rei alea jactitur, nec à desperatis motam seditionem comprimere in manu erit, cum præsentium malorum remedium, periculorum contemptum, maudaciamque arbitrentur. Non in Castellis, ut munitæ arcem dominationis collocatam putate, sed in domicilio animorum. nec ipsa is aut latifundis regnorum veram magnitudinem & potentiam esse metiendam, sed fide, benevolentia, veneratione subditorum. non accumulabo in hanc rem rationes, cum recentibus Afrorum, Maragnanorum & Siarensium exemplis edoctus simus, in visam potentiam diuturnam non esse. Etiam hoc cave, ne armorum usus & gestatio promiscua sit. illam Belgis aliquot & Gallis & Anglis manu meæ syngrapha indulsi, quibus exigendis diebitis frequentandum rus. ut & iis Lusitanorum, qui sparsim & vagis domiciliis habitantes, non cum prædatoribus solum & latronibus, sed & ferarum, tigris dumque immanitate pugnare habent, ULENA namque periculi res est si dissentiens studiis, gente, religione populus armis prævaleat, & terribilis

*Non esse
excitandos
Lusitanos.*

*Arma non
esse tanquam
permissenda.*

evadat. rectè vires adimuntur hostili populo & nos pejus, si polleret, mulctaturo. Ut de civilibus verba faciam, utile fuerit ad libellos supplices tot tamque varios, non rescribi à toto Senatorum consessu, ob horum frequentiam, & deliberationum moras. Verùm feligi paucos suaserim, qui de levioribus discernant, ne invidiam rescriptorum omnes sustineant. Lusitani lenius habiti, ad obsequia faciles; durius, refractarii erunt & velut unguis in hoc corpore. Comperi non semel, honesta æstimatione sui erigi eos & attolli magis, quàm opum spe. Belgis in ipsos testantibus timidi credite, quia oderunt, & ob hoc periisse volent. præsertim militaribus, qui opulentissimum quemque, æmulæ paupertatis indignatione, in prædam corripere optant. Incredibile, quantum valeat ad turbas aspera in auribus vulgi tributorum vox. Ea si vetera & recepta sint, ne intendite, ne quidem tunc, cum redimendo ære publico exiguntur. nec novis provincias concutite. pacem civium excutient, magis ob publicam avaritiam, quàm obsequii impatientiâ. Quod si omninò necessaria, delibate opes tantum, non devorate. tondete pecus istud, non deglubite. nam rationis compos est & ad ista turbidum & ferox. ubi excanduit, gravissimos pietate & meritis viros spernit, & terret, quos pavere debebat. Provinciis ne finite subduci numeratum æs, aut trans mare defer-

Lusitanorum indoles.

Non temerè credendum Belgis testantibus adversus Lusitanos.

Quomodo exigenda tributa,

deferri aliò, cū sine eo invalidi sint mercator & miles. Egent correctionis Fori actus, & quæ *De Fori actibus* apud inferioris subsellii iudices geruntur. sufflaminanda caussidicorum, procuratorum, tabulariorum, scribarum, formulariorum, apparitorum avaritates. cui malo, ut & litium procrastinationibus, occurrendum. Rectorum Societatis decretis obtemperandum religiosè, quoad Reipub. expediet illa observari. ubi versa rerum cum tempore facie notitura videntur, præferam non observationem. utique locorum ingentia intervalla & incerta casuum faciunt, quæ domi salubria videbantur, hic insalubria haberi. ut prudenter alibi decreta, hic imprudenter exæquare.

Quoties cum nostra gente vobis negotium, bonis ipsorum, tanquam re sacra, abstinete. *Quomodo habendè Belgæ* ita homines sunt, vitam affligi, quàm loculos malunt. hos pupilla chariores habent. postquam offensi reverentiam exuere, oderunt hostiliter, quos coluerant serviliter. Et quia ab eadem cum rectoribus sunt gente, putant iniquius secum agi, si iisdem quibus alii legibus coërceantur. Nihil Lusitanis execrandum magis, quàm prætorum per provincias *De Prætorum per provincias expilationibus* quotidianæ expilationes, juris obtentu. quibus præter imperatas pecunias decoriant plebem. remedium erit, si minorum delictorum pœnæ, legesque plurimæ expungantur, salvis iis, quibus enormia flagitia terrentur. Sic destituti tot mulctarum vocabulis & causis

Grypiisti & sanguisugæ minus compendio suo seruiant aut hiantes cupiditates explebunt. Præterea, munia ista non nisi spectatissimis quibusque mandari expediet, remotis Lavernionibus, qui ceu Geryones senis manibus aliena ereptum eunt. Singularium pugoas, & homicidia deliberata puniri rigidissimè, spreta personarum facie, è republica fuerit. non autem ea, quæ præceptis ira iustique dolor imperant. Societati debitum æs strictius exigite. tenaces sunt mercantiū manus, & citius Herculi clavam, quàm illis pecunias extorseritis. quoscunque dies debiti prorogaverint, in lucro deputant. quin res suas creditis à Societate bonis in triplum aut quadruplum augent, magis solliciti, quibus artibus transferant sua quàm quibus nomina apud Societatis administratos expugnant, augent hæc mala nimia quæstorum facilitas, & temporum in solvendis debitis laxationes.

Quomodo exigenda debita.

Quomodo habendi molarum domini.

Qualia esse debeant imperiorum initia.

At cum molarum dominis autor sim agi moderatius, ob incertam messis fecilitatem, quæ spes ipsorum subinde fallit, nec extrema illa tentari cupiam, ut boves ipsi, operum instrumenta, mox agri, dehinc corpora seruitio aut pœnis tradantur. Illud in capeffenda Repub. quantivis habetur, ut initia imperii auspicata sint. erunt, si populus annuat. annuet, si ad clementiæ famam vos comparabit. ita spiritum & sanguinem recipiet civis & imperantibus omnia lata erunt & caecida. Quamobrem

obrem de habitu meo certiores reddi provinciatum rectores necesse, imperiumque omne in vestris exin fore manibus edici; pœnas prioribus edictis ratas abrogari: veniam commissis antè delictis fieri: prætorum malefana studia damnari, culpas & peccandi titulos accidi: liberrimam omnibus ab illorum improbitate ad vos esse provocationem: faciles querelis patere Senatorum aures: ut, quæ Iustitiæ suprema vox est: unicuique detur suum. Latrocinantium & agros prædantium pœnas nec mitigari placet, nec differri, ne misericordia ista in miseriam vertat. generis humani & salutis publicæ hostes sunt, quos terri rigidiore supplico res suadet, ne omnem populi fortunam in ruinam agant. Nec ulla esse potest in tantorum scelerum atrocitate puniendi crudelitas. Eos deprehendendi optimas vias ex Lusitanis discite. Ego duas signo: Impunitatē quorundā & Præmia. Veniam ipsis sceleratis facite, si aliorum indices fuerint. nec enim perditos istos rectius, quàm per facinorum socios subvertetis. dum enim alter deffidit alteri, timebunt venire in sceleris partem, ne à consciis prodantur. & suspecta plurium improbitate, dum singuli malis student, virium impotentiam dissipati corruent. Præmia decernite & præstate. VIDEBITIS eò impendi pericula & labores, unde emolumentum speratur. In divinarum & Ecclesiasticarum rerum curatione ea hîc loci adhi-

*Quomodo
puniendi
pradones
& latrones.*

*Quomodo
habendi
Ecclesiastica
& sacra.*

adhibenda moderatio, quæ usquam. Et licet
 omnes, idem quod vos, sentire & profiteri
 optem, tamen æquis animis ferre dissentien-
 tes fatius, quàm cum majore Reipub. turbâ
 exagitari. Tempora inspicite, quibus paren-
 dum sciunt prudentiores. Inveteratas opi-
 niones sinere, consultius, quàm ut palàm fiat,
 prohibere vos velle, quibus exequendis pares
 non estis. NIHIL magis periculosum, quàm
 immatura medicina, adultis & prævalidis er-
 roribus. suæ quisque, quam à teneris imbi-
 bit, religionis amans est & tenax. si restiteris,
 contumaciam opponit. ut connivere melius
 sit, quam calidis & tempestivis consiliis suf-
 fodere sacros istos ignes. Quamobrem
 nolim vos ingeri nimis Lusitanorum sacris,
 aut eos cogi, ut nostris ritibus ceremo-
 niisque adsuescant. suos sibi habeant sacer-
 dotes, & quam à majoribus accepere Ecclesiæ
 gubernationem. factiosos à modestis discer-
 nite. illos cohibete vel removete, hos retine-
 te. ne ordinis irasci, sed hominibus duntaxat
 videamini. ita invidia factis, odia animis de-
 cedent. Ea ge- ti stat sententia, perperam &
 malo more profanos sacrorum se curis im-
 miscere, & cum re divina confundi res secu-
 li. Nec quicquam eos efficacius movet,
 quàm sacerdotum suorum autoritas, in quos
 rigidius hîc loci inquiri, turbidum & discrimi-
 nis plenum. Ad criminationes & quere-
 las hominum nostræ religionis, non nimis
 atten-

attendite. quisque quam amplexus est fidem omnium esse vult, & sub eodem cœlo & imperatore eadem omnes sentire. hinc odia in dissidentes, in vectivæ in dogmata, & articulos, exilia, vincula, carceres, mortes. Vos multorum quieti magis, quàm paucorum libidini & immoderatori zelo consulite. sic superabitis aspera & pax erit. Nec me dissentientem habebunt, qui coërcendam pœna putant proterviam illorum, qui alienæ fidei & Lusitanorum cultui publico insultant, convitiis & probrosis vocibus sacra sacrosque insectantur. cum acerbiores iis reddantur. & spreta adversariis vehementiore præjudicio ament. Vos quid Reipub. status, quid pietas ipsa suadeat, dispicite. Iamque ea recitasse mihi videor, quæ factorum meorum regulam esse volui, & porrò vestrorum esse velim. His consiliis securitatem imperio, gratiam & bonam famam mihi domi forisque acquisivi. nihil venale, nihil pervium donis finite. honesti iter tenete, nec pateant limina, aut avaritiæ & sordes, aut adulationi in bonorum perniciem. conscientiam magis, quàm famam veriti, maledictis & sugillationibus constantem & intactam virtutem opponite. aliorum consilia speciosiora fortè primo aspectu videbuntur, hæc mea usu meliora comperi. Insciam ingenio meo facilitatem & lenitatem incusent qui volent, dum me non pœniteat, nec vos. Hæc aliaque prudenter

denter in commune consuluit Nassovius, ne destituta tanti rectoris auxilio Resp. vel vi vel malis artibus turbaretur.

Nec alia ex re magis prudentiam imperantis & auctam Reipub. maj. statem roburque agnosces, quàm ex his Edictis, quibus frenare libuit peccantium effrenam & multifor-

*Series omnium Edictorum, qua imperante Nassovio promulgata fuere, adversus pravari-
cantes.*

mem libidinem. Ea in compendium stringam, priusquam Brasiliam deserat, qui primus Nassoviorum BRASILIANVS nuncupari meruit. Non invertam tempora. sua serie recensebo Astrææ voces & severi carminis leges, quæ nec nullæ fuere, ne perfectissimam putemus Rempub. nec nimix, ne semper corruptissimam. Ante annos septem, cum ab expeditione terrestri in Portum Calvum redux Nassovius ad ordinandam Rempub. se componeret, illud evenit, ut profugorum mercimonia, quæ silvis latebrisque abdiderant, quisque quo esset habendi studio & solertia tua faceret. Facta civibus potestas in Olinda quam pro deserta habuerant priores, novas domos condendi. & collapsas restaurandi, interdictumque severè ut de transferendis aliò ruderibus, lignis, lapidibus, ferramentis abstinerent. illis lex opposita, quâ cautum, ne quis sibi illa vendicaret, sed ad Brasiliæ rectores deferreret, indicta capitis & bonorum pœna, qui secus faxint. cum illa non privati essent penali sed publici, nec avaritiæ singulorum obvia pabula, sed Reipub.

De reconditis mercibus.

De Olinda ruderibus.

pub. compendia. at præmiis invitati, qui indicarent abdita & abditorum clandestinos possessores. Prohibitæ demolitiones veteris Olindæ, ne metropoli Pernambucensi omnè decederet decus, & de restauratione prorsus desperaretur. quin facta civibus potestas novas domos condendi, collapsasque restaurandi. Pulsis extra fines hostibus, partaque indigenis securitate, pronunciatum severè fuit in prædones & populatores, factaque licentia civibus, armis se tuendi, in vindicias stius legis, quam natura hausimus, non didimus. Ne verò ritus sacrorum per adversa culti, per prospera oblitterarentur, jussi sunt circa sacra negligentiores, Sabbathis reverentiam debere, ipsisque mancipiis vacationem ab opere facere. Non ignorabat continentiam contineri militiam, incontinentia solvi. quate vetitum, ne miles stipendia alea aliisque maleferiatis lusuum formis absumeret. ne hunc ad facinora accenderet egestas, illum multæ pecuniæ rarior conspectus in popinas truderet & voluptates, ferociamque & ardorem animi detereret. Militi rigidè interdictum, ne agrorum possessoribus aut pacato ulli graves essent, alienum pecus nemo raperet, aut læderet, sua quisque annona contentus viveret, nec perderet ea, quæ defensus venerat. Arces & castella pro munimentis imperii habere, vetus mos. Ea ut integra essent & ad arcendam hostilem vim idonea,

De prædonibus.

De Sabbathis observatione.

De alea lusu.

Militum grassationibus.

De vallorum conservatione.

edicto cautum, ne per ruinas & collapsa im-
 bribus propugnacula niterentur cives aut
 pecus agerent. Vt mercantium fraudibus
 obviam iretur, iussi sunt omnes merces suas,
 antequam in naves deportarentur, in sylla-
 bos publicos referre. Milites auctoratos, qui
 in procinctu sub signis non erant, sed per
 municipia desides vagabantur, rigida voce
 ad signa sua revocavit Comes; vetitque ci-
 ves detinere ac morari istas pecuniæ publicæ
 inutiles hirudines. Cum Hispanorum Dux
 Soutius fines Belgarum invasisset, non multo
 militie, ad latrocinia potius quàm bellum
 comparato, mandatum indigenis, aqua ipsi
 & igni interdicerent, ni perduelles haberi &
 hac culpæ specie luere cupiant. In ipsum Sou-
 tium promissa ingens pecuniæ vis iis, qui vi-
 vum vel mortuum occuparent. Permissum
 incolis, uti desertos per belli incommoda &
 grassantium procellas, agros, prædia, domos,
 sibi quisque vendicaret & habitatum excul-
 tumque iret. Provincias administrantes, tum
 qui civibus, tum qui militiæ præessent, iussi
 quietem præstare paganis nec possessoribus
 esse metuendi. edicto de restauranda Olin-
 da, quæ neglecta in ruderibus jacuerat, sævi-
 entibus in propinquo armis, pronuntiatum
 ad populum fuit. Tunc mensuris ponderi-
 busque lata lex injustitiæ studium proscripsit,
 revocataque æqualitas rerum & preciorum,
 quam inverterat dudum multorum impro-
 bitas

*De mer-
 cantium
 fraudibus.*

*De militi-
 bus vagis.*

*De hosti-
 bus latro-
 cinanti-
 bus.*

*De prae-
 stis gras-
 santibus.*

*De restau-
 randa O-
 linda.*

*De ponde-
 ribus &
 mensuris.*

bitas. Et ut nitidè viveret exulta gens & pa-
 trii soli elegantix effueta, purgamenta præ-
 scripta in hebdomades fuere stricta lege. Po-
 pinarum frequentationibus permissæ horæ,
 nec ultra has concessæ, at per cultus divini
 tempora nefas habitum litare ibidem Bac-
 cho & gulæ. Vt vitæ humanæ inter homines
 sua constarent precia, vetitæ pugnx singula-
 res & provocationes ad certamina, ad quæ
 barbaræ & sanguinariæ gentis exemplis in-
 vitabantur nostrates. Coercita quoque inse-
 quente anno legibus militarium in ruricolos
 violentia, quibus tutus esse debebat fundus
 & ager. etiam de Farinæ plantatione lata lex,
 & panum, in famentium gratiam, pondere,
 ut & de monetæ valore mercantium bono.
 Imperatæ quadragesimæ bonorum immobi-
 lium, prohibitæ chartæ in famam civium in-
 juria, invigiles & excubitores maledicta, no-
 cturnæ cursitationes armatorum clavasque
 ferentium, peculatorum & æraria fraudanti-
 um subdolæ artes, ut & eorum, qui Nigritas
 bello captos, pro suis habent. De pecorum
 captura, in qua annonæ pars maxima verti-
 tur, multa utiliter pronunciata. ut & de trans-
 mittendo in hosticum commeatu: de ponti-
 um & viarum curatione, de navium stationi-
 bus, deque agendis per cives excubiis. Cum-
 que ingeniosa mercatorum industria mille
 modos comminiscatur fallendi reditus pub-
 licos, interdictum, nequis, non consciis ad

*De pur-
gandis
viis &
plateis.*

*De popi-
narum fre-
quentatio-
nibus.*

*De certa-
minibus
singulari-
bus.*

*De farina
plantatio-
ne.*

aliisque.

eam rem constitutis, noctu vel interdium vectorias naves conscendat aut mercium quidquam in eas deportet: effecit rei cibariæ inopia, ne liceret è Reciffâ aliò transferre victualia, nisi gnaris iis ad quos istæ res pertinent.

De debitoribus.

Expilatoribus.

Tardis ad expungenda nomina debitoribus, jussi sunt, qui in ære Societatis erant, profiteri. Nec quies erat subditis ab expilatoribus, qui quæsitis prætextibus incubabant fortunis miserorum, primores licet populi essent & juris vindices. horum crudelitatem & avaritiam publica quoque autoritas terruit, facta civibus venia apud Comitem & Senatum querendi. Prima, inter tot nefarios vivente

De Blasphemis.

Nassovio, Numinis cura fuit, de quo uti optimè existimare, ita & loqui pietatis est. idè adversis religioni & in Creatorem suum & sacra omnia pëtulantibus imposita silentii fibula, ejus supplicii metu, quod in ipsam linguam iret. Nec impunè fuit illo imperante incestuosis, adulteris, & in concubinato agentibus, quibus pro delicto rigere pœnæ.

Aliis sceleribus.

Decimas ex ædium locatione exegit, ordinavitque legibus architectonicam, machinarum bellicarum explosiones prohibitæ diebus Deo sacris: etiam operæ mercenariæ illorum, qui apud Societatem merent. ne dum gemina mercede gaudent, bis malè serviant. Illud grandibus de causis visum Comiti, ut quotquot sui juris hic sedem tingerent, censentur, relatis in matriculam sive Indiculum

nomi-

nominibus, ne hostibus ad prodicionem pate-
 teent urbes, aucta clam subeuntium multi-
 tudine. Saccharorum in super decimæ & pon-
 dera definita. prius in publicos, posterius in
 privatos mercantium usus. Crescentibus au- *De aruscæ*
 ræ monetæ præciis & æruscatorum audacia, *toribus.*
 vetuit pecunias accipi, nisi ad trutinam, ut
 Europæis responderent Brasilianæ. Vigenti-
 bus hîc rebus, fugatis hostibus, excusso indi-
 genarum cervicibus Hispanorum jugo, Lu-
 sitanis in novum Regem jurantibus, mutato
 Africæ, Asiæ, Americæ domino, & fatiscen-
 te, quam dudum agitaverat Hispanus, unius
 dominatione, Comes, ut in tantorum bene- *Dies Eu-*
 ficiorum autorem reflecteretur, per provin- *charisticus*
 cias omnes diem Deo dicavit, quo immensa *Deo di-*
 ejus erga nos bonitas & clementia publica *ctus.*
 voce passim prædicaretur. Erant non longè à *De caden-*
 Reciffa silvæ, quæ ligna ædificantibus suffi- *dis lignis.*
 ciebant. Eas cædi à civibus noluit, ne ad pub-
 licas necessitates aliquando deessent. Citati
 coram Senatoribus, quorum bona fisco de-
 bebantur, ut transigerent, cavillantibus reis
 & subterfugia quærentibus. Surgebant jam
 novæ urbis Mauritiæ in insula S. Vazii mœ-
 nia. in quam curam incumbens Comes, de-
 pressa extulerat, evectâ æquaverat, plateis
 spatia distinxerat, munitione urbem cinxe-
 rat. Huic ne deessent civium studia, placuit
 iterum negligi Olindam, longius à portu re-
 motam, & ædium novarum fabricationem

hîc imperari. Intererat quietis publicæ, si non opinionibus, saltem animis aliquà coalescere tot disparis fidei populos. Quod ut sperari posset, indictæ iis graviore pœnæ, qui Iudæos contumeliis ac ludibriis incesserent, gentemque non docerent meliora, sed

*De mancipiis subla-
tis.*

protervè lacefferent. Ibat avaritia in mancipia & Æthiopas, quos subducere occultè alter alteri cum studeret, voluere Comes Senatoresque, suis quæque dominis reddi nec teneri ultrà à malæ fidei possessoribus. Hoc à

de Orphanis.

pietate erat, Orphanorum haberi rationem. quare constituti in hanc rem Quatuor-viri, qui optimis legibus miserarent eos, ob opibus, parentibus, cura sui destitutos. Horum se patrem tutoremque supremum professus Nassovius, minimè alienum ab Illustrissimis viris putavit, genuinum illud & omni theologorum disceptatione sanctius, Christianæ fidei opus. nec armis solum tueri adultos voluit dux, sed & imbellem infantiam pater.

In reliquis casibus potest in tempore subveniri. at cum pabulatio & annona in necessitate remedium non habeat aliud, quàm ut antea habeatur; sæpius iterata fuere edicta,

*De mandioca
plantatio-
ne & pre-
cio.*

de Mandiocæ plantatione, farinarum cultura, venditione, avectione, precio; ne per incuriam rei frumentariæ laboraret aliquando Respub. aut hostibus paterent munimenta.

De piscaturâ.

Illud subditis, solatio fuit, quod piscaturæ jus singulis concesserit, præterquam iis inlo-

cis, quæ vel ære redemerant conductores, vel sepius incluserat privatorum sollicitudo. Mercaturæ præcipua vis in saccharis erat & molendinis. ideoque plurima super illis exusu omnium sancita fuere. Nec inter postremas Comitum curas fuit Scholarum inauguratio, formandæ & erudiendæ juventuti. non ut invitis Lusitanis persuaderentur nobis credita, sed ut cultum induerent, qui ad humanitatem omnem & morum elegantiam præformat. Hoc ad stabilimentum imperii non parum facit, ut non miles solummodo, sed & civis arma sciat tractare, cum non indocta rudisque multitudo, sed ars & exercitium in bellis valeant. Voluit ergo & his Comes armorum doctrinam demonstrari, nec abesse à signis quenquam, cum ea ostendenda sunt & in propatulum ducenda. Arma junioribus & imbelli ætati noluit divendi, nec ab iis geri, qui per ætatem inhabiles. Quin, ut agrorum populatoribus nocendi instrumenta subduceret, vetuit à Lusitanis arma emi, aut ea domi haberi, iis exceptis, quibus indulserat Comes. Huic fini decreta armilustria, jussusque civis ea apud Comitem deponere, ne vel necessaria deessent militi, vel non necessariis abuteretur non miles. Tum ne esculentorum & poculentorum precia pro cujusvis arbitrio in immensum crescerent, determinatum de valore fuit isque adhibitus modus, qui inter nimium vendentium cupidita-

Desaccharis.

De Scholis.

De armis civium.

Deannonæ valore.

De Notariis.

ditatem, & angustiam nimis & tenacem e-
 mentium avaritiam medius esset. Exacta
 quoque ad rigidius examen actuariorum fi-
 des, nec rata habitæ illorum tabulæ, nisi au-
 ctoritate publica firmatus esset scriptor. Hæc
 aliaque Brasiliæ faciem, certa & incerta im-
 perii transmarini, instabiles civium fortunas,
 hostium apertas & occultas inimicitias, pro-
 nas in flagitia hominum mentes, tantæque
 gubernationis labores vicesque exhibent.
 quibus malis, quoad per humanam pruden-
 tiam licuit, legibus occursum fuit. quarum
 neglectu fomenta subdita & alebria impro-
 bitati: at integris, utilitas singulis fuit & om-
 nibus ex voto.

Superest, ut abituriunti Nassovio suos fas-
 ces colligamus & imperii omnis Brasiliensis
 formam ordinemque monstremus legenti-
 bus. ut quali industria adversus hostium &
 scelerum vim, diversorum populorum mo-
 res & studia, in alio Orbe perstiterit inviola-
 bilis, sciant rerum istarum avidi. Nec enim
 dubitare velim quemquam, quin hæc pru-
 dentia securitati & gloriæ publicæ fuerit ne-
 cessaria & conveniens. Facilius quoque tan-
 tæ gubernationis in unum contracta species
 obversabitur animis, quæ sparsim & per par-
 tes visa, fugit oculos & mentem. Imperium
 hoc omne pars est imperii Potentiss. Fœde-
 ratorum Belgii Ordinum, qui postquam ob-
 violatas Reip. leges, ipso jure Principatu ex-

*Imperii
 Brasiliensis
 ordo,
 modus,
 gradus.*

dis-

disse Philippum Hispaniarum Regem pronuntiavissent, non solum sua domi tutati sunt; verum quod Hispania terris hisce immiserat bellum, ipsi reposuerunt, & ad ultimas Indorum, hinc Orientalium inde Occidentalium terras navigaverunt, & cum commerciiis arma misere. Etiam in Brasiliam, ubi inclita Belgarum virtus, Societatis novæ opibus nixa, adversus eundem, qui hîc, hostem emicuit. Hæc ipsa Societas, velut Optimatum forma, Rempublicam istam gessit & per Novemdecim-viros peregrinum imperium sapientibus consiliis flexit. Neque tamen sine Principatu. Nam sublato illic Regis & Pro-regis nomine, quorum auspiciis olim res gerebatur, legitimum imperium accepit Illustrissimus Mauritius, Præfecti appellatione. penes quem summa esset terra marique potestas. Eam ratam habuere Fœderati Patres, Princeps Auriacus & Societatis rectores. Hujus muneris fuit, Præsidis Brasiliæ titulo ipsos Supremi & Secretioris Concilii Senatores moderari, de bello & Reipubl. ibidem negotiis decernere, gubernatores provinciis arcibusque imponere, novas condere, veteres demoliri, sacra religionemque nostratum publicam tueri, ut & jura civium, æraria, dominia, redditusque Societatis, honores dignitatesque tum fori, tum militiæ, in optimos conferre, militi prædiario ac in bellum misso imperitare, criminum pœnas remittere, ad

*Fœderati
Ordines.*

*Novem-
decim-
viri.*

*Præfectus
Brasilia.*

*Supremus
& Secretioris
Concilii Sena-
tus.*

eam Procurationis normam, in quam ipsi re-
 ctiores Præfectusque consenserant. Verum
 quanto plura agenda Imperatori erant, tan-
 to magis prudentibus viris eguit ad guberna-
 tionem. ut licet unius autoritate geri possent
 omnia, non potnerint unius labore & pro-
 videntia. Quod alienum ab exemplo vete-
 rum Principum non fuit, qui licet maximis
 virtutibus subnixi essent, tamen in partem
 curarum usu optimos advocavere. Nassovio
 ad intima consilia additi Senatores non mul-
 ti, tres quatuorve, Supremi & Secretioris
 Concilii dignatione. qui cum Præfecto de
 bello, mercatu, condendis legibus, earum-
 que in dubiis interpretatione, ac totius ad eò
 Reipubl. administratione in commune con-
 sulerent, ad quos civium postulata, querelæ,
 post minorum subselliorum voces postre-
 mùm devolverentur: qui maris quoque re-
 bus & præfecturæ intervenirent, classium
 rariumque apparatus curarent, onera ad pub-
 licam necessitatem imponerent, magistratus
 provinciales & urbanos ex nominatis elige-
 rent, arcium & armamentariorum fabrica-
 tioni vacarent, apud quem & Comitem ur-
 bium & pagorum controversiæ aliaque mag-
 ni momenti disceptarentur. Præter hos &
 sub his institutus Senatus Politicus, tredecim
 primum, mox Septem-viris constans. quem
 & Iustitiæ confessum post appellavere. Hi
 civium jura defendunt, pecuniariis & capi-
 tali-

*Senatus
 Politicus.*

talibus judiciis præfunt, de litibus, post appellationes, juxta Romanorumleges & Belgii morem pronunciant. Atque hi Senatores perpetui, nec nisi perrectores Societatis mobiles, salario gaudent. At provinciis singulis suis quoque Magistratus est, qui sui territorii urbes pagosque imperio tenet. Hujus Senatores Electores dicti, & Scabini mobili sunt dignitate & salarii expertes. Apud quos accusatorum publicum munus non sine imperio obeunt illi, quos Scultetos, Prætores vel Balivos vocant. Est præterea Collegium Rationalium, quod Societatis æraria regit, rationesque communes, ut & fisci, dispungit. Hos eligi placuit è Senatorum politicorum numero, quoties se isto munere exsolvent. Eorum duo, sunt enim quinque, thesaurarii officio annuis vicibus funguntur. Est &, qui maris dominio, Vice-Præfecti appellatione, sub Nassovio eminet, & classib⁹, navarchis, totiq; nautico ordini imperat. Cumq; res Brasiliæ navium ultra citràq; missitatione magna parte gerantur, præscriptæ illarum gubernatorib⁹ suæ partes, sive navigandum classibus, sive singulari rate foret; sive Societatis sive privatorum commodo; sive pugnandi cum hoste daretur copia, sive non; sive in anchoris standum; sive promovenda navigatio. Etiam imperatum, quid facto opus, quoties se in conspectum darent naves aliæ, quoties tempestates rumperent

Magistratus Provinciales.

Collegium Rationum

Vice Præfectus maris.

navi-

navium societatem, quoties ad colloquia Superiorum admitti cuperent ejusdem classis focii; qua morum disciplinâ, quo demenso dietim vivendum navalibus, quæ administranda inter efferos justitiæ ratio, lex, modus, quibus occupari & quando sacris debeant & quo ritu, quis observari in perscribendis analibus ordo, quæ indefunctorum dignitates successio, quomodo habendi captivi hoïtes, distribuenda spolia, qui & qua cautione subeundi portus, quæ eligendæ stationes. de quibus omnibus, prout se res dant, dispicere, nautici est Senatus. Ecclesiasticæ gubernationis eadem, quæ in Belgicis Ecclesiis, forma obtinent. Suprema in illam imperia sunt penes Comitum & Senatores secretioris Concilii. quorum est hanc quoque navem suis jactatam fluctibus, suis impetitam hostibus, suis laborantem vitiis moderari. Synodorum major, quàm Classium, & harum major, quàm Prelbyteriorum autoritas. Synodorum decreta absque Rectorum Societatis suffragatione rata non fuere. Eas habere nefas, nisi cognitis primùm deliberationũ momētis, ut dispungi possint & min⁹ necessaria & minus utilia. Ad sunt à Comite ac Senatu delegati, ob arctissima Reip. & Ecclesiæ vincula, & communem boni maliq; sensum. Verbi divini præconibus imperata animarum serietà & flagrans cura, barbaros doctrina vitæ quæ rigidioris exemplo invitarent,

*Senatus
nauticus.*

*Ecclesia
regimen.*

*Synodi.
Classes.
Presbiteria.*

*Verbi divini
præcones.*

rent, fidei Christianæ saluberrimo succo imbuerent, ea loquerentur & eo ordine, qui convertendis gentibus conveniens esset: præmitterent naturam, submitterent scripturam, ut facilius crædant scripturæ, discipuli facti naturæ. Darent documenta, non venisse, non pugnasse, non vicisse nostram gentem, sordidi lucelli aut dilatandæ dominationis studio, verùm æternæ potissimum tot in tenebris palantium felicitatis amore. Iussi non satagere rerum Curia, non de fabis aut calculo esse solliciti, non servire ambientibus, verum stare intra sacros limites, & de rerum Ecclesiasticarum statu, gentiumque conversione, sæpius ad Sectores perscribere. non quod indigni illi essent de rebus civilibus loqui, sed quia indignum ipsis, talibus insistere: quippe qui in potioribus occupari debebant. Iussi quoque Dominis per humanam imbecillitatem peccantibus non irasci publicè, aut nominatos objectare vulgi contumeliis, ne aut vilescat regentium autoritas, aut seipsam redarguat calida, præceps & biliosa reprehensio. Illibatam quoque voluit esse sacro ordini venerationem, & à protervia & procacibus pessimi cujusque linguis pœnarum metu tutam. Temerè illos submoveri de navi in naves, aut de pago in pagos trudi noluit, nisi ex Magistratus & primorum Ecclesiæ consensu. Navibus vectos aut arcibus impositos imperantium mensæ accumbere dignè censuit, ne

Eorum officia.

*Pontificiorum
cancelli.*

inter gregarios contemptui essent, & spiritualium seminatores honestæ alimonix egerent. Pontificiam religionem his cancellis circumscriptam legi. Vicarium, episcopum, suffraganeum cum imperio hic nullum agnoscito, aut exterorum cuiquam obedientiam debeto, aut consilia cum illis agitato, aut subreptitias pecunias submittito. Quot presbyterorum vivere sub imperio Belgarum cupiunt, juramento se fidelitatis Comiti Senatoribusque alliganto. nec ordinationem ab Episcopo Bahiensi expectanto. Qui fines nostros absque salvi conductus litteris subibunt, captivitatis jure tenentor. Nemo matrimonia conciliatore Presbytero inuito, pœna exilium vel multa trecentorum florenorum esto, nec liberi hæreditatem ad eunto. religionis suæ sacra intra templorum parietes, non foris per compita obeunto. Ecclesiastici reditus Societatis sunt, & in pios usus Scholarum, templorum, Nosodochorum convertuntor. Liberum illis esto sentire, quod volent, & eloqui sine offensa quod sentiunt. Iudæis & abramidis hæc posita repagula: novas synagogas ne ædificantor. nulli Christianam uxorem ducere, aut concubinato possidere fast esto. neminem à Christo ad Mosen, ab Evangelica libertate ad legis onera, à luce ad umbras avocanto. Sacrosancto Iesu Christi nomini ne maledicito. In censu proxenetarum tertiam partem ne ex-

*Iudaorum
repagula.*

cedunt. mercando neminem fraudibus circumveniunt. Liberos ex altero parente Iudæo, altero Christiano natos. iis defunctis, Christianis consanguineis educandos tradunt. his destituti Orphanotrophis, si pauperes sint, sin divites, Secreti Concilii Senatoribus curæ sunt.

Paulò aliter se Africana imperia habuere *Imperium Africanum.*
 in Angolensium regno & Insula S. Thomæ. Quamquam enim uni præfecto primum paruerint, mox tamen ex sententia primorum Societatis abrogata unius potestate, collata hæc duobus fuit. Divisâ namque per Æquinoctialem Æthiopicâ orâ, alter partem Borealem, ubi Mina aliaque Societati possessa loca, tenet; alter partem Australem, quæ Londam Metropolim ostentat & insulam S. Thomæ totumque littorum tractum, ad Caput usque Bonæ Spei, imperio complectitur. Illis dein tertium addidère. Hi, partitis inter se vicibus, curant Remp. & ea quæ juris sunt, rationes adhæc redditusque & commercia. ea lege, ut alter alterius teneatur culpam præstare. quod providè cautum, ut arctius fide in Societatem, amicitia inter se jungerentur. Religionis cura penes Ecclesiastas fuit, quibus mandatum, uti gentium linguas addiscerent, mores, indolem, studia cognoscerent. mox Christum loquerentur gentibus, Pontificiis purius. Militaris potestas penes unum, dein penes illos ipsos Directores fuit. hi militæ

tia ducem, Capitanæi aut præfecti titulo, imponunt. qui telleram à Directoribus accipit & de excubiis custodiisque ad ipsos refert. illorum muneris est, arcibus tutribusque castrensibus ea loca tueri, quæ mercatu aliquo vigent, à comœatu iis prospicere in semestre, fœderibus cum Rege Congensi aliisque Principibus se innectere & aulis puriores de Deo & Christo sensus inferre. Ita credita ubique pluribus & optimis Respublica fuit, qualem sapientissimi semper laudavere, & exempla nobilissima veterum & recentiorum probant, quaque maximè floruisse Romanos multis creditum. Iste ordo imperio Brasiliensi sub Comite fuit, cujus admirabilis cum Societatis rectoribus concordia, dum & ipse mandatis illorum obsequitur, illi vicissim ipsum amant & reverenter, res Brasiliensium è parvis initiis ad maximam incrementa provexit.

*Comitis
cum Societatis
rectoribus
concordia.*

*Comes
Mauritium
Paraybam
abiturus
suis valedicit.*

Stabat in Paraybæ littoribus procincta classis, quæ Mauritium reveheret, maximo & illustri apud Brasilianos imperio defunctum. Is Mauritiopoli abiturus valedictionum officia pari humanitate erga Rectores & cives, navalis & terrestris militiæ, explevit. relicto ibidem incredibili sui desiderio, quod secutæ mox calamitates tantoperè cumula-verunt, ut res ab ipso omni circumspeditione gestas, nemo jam dubitet honorificentius decentiusque enarrare. Tum militari more ex-

Explosis undique, quâ ibat, tormenis & civium militumque fistulis, intonuit fragore Cælum & pontus dmnis. nempe ubi popularium faustæ apprecationes desiere, longius diffusus machinarum clangor extendit vota publica & insequentem Reipubl. favorem: Commotæ urbes & oppida, pagi & rura: Ingentia passim & Aldeæ ingenti multitudine confluerant, ut cujus imperia æqua senserant, ejus se abitu tangi testarentur. Videre erat pauperum divitumque, senum ac juvenum turbam mixtis agminibus nunc prævertere, nunc insequi, modò cingere discedentem, & murmure, acclamatione, lachrymis, benevolentiam profiteri. quod & observatum in Lusitanorum pluribus, quibus memoria moderationis Nassovicæ & indulgentiæ in ipsos altius infederat. Scenæ omnis facies non læta sed tristis erat, aliis patris, aliis domini, aliis patroni appellatione fausta voventibus: quibusdam solatium erat dexteram, quibusdam paludamentum tetigisse: idem omnibus dolor, defixis in Comitem oculis: nec discerneres inferiorum aut Superiorum, virorum fœminarumque dejectos vultus. Erant, qui concidisse res Brasiliæ clamatant, & vix quicquam spei reliquum. idque promptius audaciusque efferebant, quam ut meminisse reliquorum imperitantium crederes. Comitabantur cives centum, æquis vecti ad pagum usque Paratibi & Igua-

*Confluxus
itineri ap-
precan-
tium.*

razu. Prætores & Scabini paganorum profecti in occursum obnixa comitate & veneratione venientem exceperunt & Paraybam usque decenti ordine deduxerunt. Nec quies erat abeunti à libellis supplicibus Lusitanorum, Brasilianorum, aliorumque, quibus res suas quisque Fœderatis Ordinibus, Principi Auriaco & Societatis primoribus tradi speciosè cupiebat. Paucis ante diebus Rex Tapujarum Iohannes Wy sive Iandovius, filiorum suorum tres, comitantibus ex eadem gente viginti, ad Nassovium ablegaverat, scitatus abitionis causas, urgensque mansionem diuturniorem, & annonæ, quantum satis esset Comiti domesticisque, liberaliter pollicitus. Barbarorum duo cum Mauritio in Hollandiam iter capefferunt, ignotas terras, sidera, populos visuri. reliqui leviculis donariis, qualia sunt cultelli, securi culæ, specilla, Barbarorum oblectamenta, honorati, domum se ad Regem suum receperunt. Quatuor alii è gente Carapatarum & Waypebarum, (qui Majorum Palmarium jam nuper recessus invaserant & latitantem illic prædonum colluviem deleverant) Comites quoque Nassovio esse voluerunt, suo adjuti interprete. Brasiliensium natio è suis quinque legavere. qui unà trajicerent, visendi Belgii Principisque Auriaci (quæ sola inter ipsos eminent appellatio) cupidine, relaturi ad suos de regionum nostrarum statu & moribus.

Rex Tapujarum filios ad Comitem mittit.

Traiciunt unà Tapuia aliquot.

Ete-

Etenim familiare erat Lusitanis illas vilipendere, tanquam prædatorias & piscatoriis aliquot scaphulis inopiam sustentantes. Tam accensa apparebant Brasilianorum in Comitem studia, tanta testandi affectus in singulis studia, ut ipsi humeros commodaverint, & retrusis, velut æmulatione, Belgis, sublatum è littore per medios fluctus & æstuaria, ubi Margaritæ Arx est, ad scapham pertulerint, immani vociferatione, suo more & lingua Vale ingeminantes. Scilicet, supremum officium honoremque arbitrabantur, cervicibus suis portare, qui omnium fortunas salutemque dudum suis portaverat. At nunc maxime eminuit istorum hominum in Comitem pietas, cum postero die, exactâ in littoralibus nocte, magna uxorum & liberorum comitante caterva, in lembos & vectorias impedimentorum rates glomeratim infunderentur, velut cum ipso omnes navigaturi & eadem maris viæque discrimina abituri. At hos, ne iter intempestivis officiis interturbarent, rogabat, & mollibus oportunisque verbis mitigatos & munusculis decoratos, in littus lacrymantes singultientesque remisit. se affectus tanti experimenta exosculari, nec immemorem unquam propensissimæ in se gentis fore, professus. Sic vela fecit, cum tricesimus secundus Majo illuxisset & securitatem navigantibus serenior promitteret. Classis, qua trajecit, navium erat tredecim, à machi-

Comes à
Parayba
littore sol-
vit.

Ann. c. 10 nis, navalibus sociis & milite adversus vim
 10CXLIIV. instructa, mercibusque ejus soli, in Societa-
 May xx tis & privatorum lucra, onuste. Remeaverent
 II. cum Comite plures, politici, Ecclesiastici;
 militaris ordinis viri, vel muniis suis defun-
 cti, vel quod abeunte ipso morari hic diutius
 durum videretur. abeuntium numerus mille
 & quadringentorum erat, quâ militum, quâ
 navalium, quâ viatorum & castra sequenti-
 um. Equos aliquot Brasiliensis profapia &
 sanguinis unâ transvexit. Quin & exotica
 multa, quæ hic Batavi rara nec visa miramur
 exuvias quadrupedum, piscium, avium; u-
 tensilia Barbarica, arma, redimicula, pilea in
 Belgium transtulit. quæ cuncta non habuit
 sibi ad propriam delectationem tantum, sed
 & ad usum & voluptates plurium. Testis est
 Theatrum Anatomicum apud Leidenses, in
 Batavis. in quo, velut in Favissis Capitolinis
 hæc ipsa hodie visuntur, dono & munificen-
 tia Nassovii. ut non militiæ solum documen-
 ta apud Brasilienses deposuerit; sed in Belgi-
 um reversus in litteratorum porticibus tot
 naturæ ostenta, Physicorum & Medicorum
 adjumenta & prælidia suspenderit. Præter-
 quam, quod picturis exhiberi & tapetibus
 intexti illa in longam posterorum memori-
 am voluerit, ut corruptis rebus exstarent si-
 mulachra eorum, quæ Orbis iste admiranda
 habet. Atque hæc in illustri Palatio, quod
 Hagæ Comitum è marmore condidit, ad Aula
 in.

ingressum, spectare est, præter artis opera plurima, quibus ab ebone & elephantinis dentibus precium est & admiratio. Mercimoniorum, sacchari, lignorum, eboris, auri Africani, tabaci, tragematum, coriorum, si-ve publicæ si-ve privatorum essent merces, copia in navibus erat. quæ cuncta vicies sex 26009 centenis millibus florenûm æstimabantur. 00.

Oceanum denuò emensus & Æquinoctiorum lineam, quam non rerum gerendarum sed gestarum testem habebat, in Texelæ portum in columi navigatione perlatus, exscendit. Sed affluerant proficiscentem maris incommoda; ut æger atteneretur in Helderæ paggo ubi refectioni suæ studuit & valitudine firmior peragratis aliquot Hollandiæ urbibus Hagam devenit. Hic reducem excepere *Excipitur à suis.* cognati Principes, Fœderati Ordines & Societatis rectores. qui gratulati reditum, gratiis actis, ingentia merita & imperantis officia agnovere. At Comes salutationum ritu defunctus, non uno conventu apud illos de rebus Brasiliensibus imperioque omni, præfecturis, proventibus, incolis, milite, classibus, differuit, & quæ opis, quæ correctionis egerent, aperuit. Aliis & jam antea nobis dicta referre, supervacuum fuerit. ut quibus *Brasilia Status referente Nassovio.* provinciis distinguatur Brasilia, qui ejus proventus reditusque, quibus arcibus defendatur, quibus qualibusque populis habitetur. Verùm excerptam è narratione Nassoviana

nondum scripta, quæque nec inamœna & scitu Rectoribus necessaria erunt:

*Proventus
sacchari
quantus
olim fue-
rit.*

Saccharorum ex omni Brasilia olim colligebantur Arobæ decies centies mille, idque quotannis. Earum centies mille Regi in decimas cedebant. ter centies mille, ejus sacchari, quod Pamelium sive Panellas vocant, decimationi, ob vilitatem, exemptis. Nec permiffum cuiquam, hæc ipsa aliò, quàm in Lusitaniam, deportare, nec nisi navibus ex Olyfippone, Portu Vianensi, infulisque Terceira, Canaria, Madera egressis. Hoc fini à trecentis navibus, partim Galeonibus, partim Caravellis, (minus navigiorum genus est) frequentabatur. quæ vinis, oleo, farina, piscibus salitis, lineis laneisque pannis, ferro, ære aliisque mercibus graves-mercaturam egebant. Ex illis annuatim ad dominos suos redibant miliones aliquot. qui redditus per Europæ tractus varios mercantium studia & cupiditatem exercebant. Limites Brasiliæ, quæ Fœderatis paret, armorum felicitate aucti, à Flumine Regali, quod à Præfectura Bahiensi Seregippam dirimit, ad fluvium usque Maragnonem extenduntur. Seregippa, ad littus miliaribus triginta duobus excurrens, addita primum Lusitanorum imperio fuit per Christovannum de Barros Cardoso, cui meritorum præmium, has ipsas terras, Seregippem & S. Francisci flumen inter, donavit Hispaniarum Rex, eo jure, ut diven-
dere

Seregippa.

dere illas & partiri in colonos quos vellet fas ipsi esset. ea lege, ut intra præfixum à Rege tempus, colonias ibidem conderet. Fecitque hæc res, ut Bahiensium plurimi pellecti huc commigraverint, & exactis aliquot annis Ingenia fabricaverint quatuor, licet minoris precii, & armentorum septa quadringenta, & oppidulum, centum circiter ædificiis constans. At hæc bellis vastata, triste sui vestigium reliquere, incolis dilapsis, & in Sanctorum Sinum propulsis. Quod reliquum erat pecoris, vel hosti vel nobis vel tigris voracitati cessit, usque adeò, ut ob rariorem capturam, raro venatore adeatur. Hanc ipsam pristino decori restitui posse, nisi immixtis colonis, spes nulla est. hos acquiras nunquam, nisi tuta ipsis præstetur habitatio, agrique donentur & fundus. Malè calculum ponunt, qui per Societatem hæc confici posse arbitrantur, & pecorum propagationes publica cura promoveri. cum nec ab hostium invasionibus ruta sit regio, & illa pecorum cura eventus sit incerti, & si quàm optimè succedat, vile eorum sit precium, ob monetæ hac tempestate summam parcitatem. Quid, quod afferendæ provinciæ & equitum aliquot turmis & pedite aliisque adminiculis opus foret, sumptu minimum sesqui centies mille florenorum. metus adhuc esset, ne istarum rerum administratio pateret Curatori ad sordes & iniquius lucrum, & in-

colarum crudeles expilationes, uti recentibus exemplis constat. Quæ in montibus Serigippes, (Itoabouhanas vocant)prehenduntur metalla, post crebra examina, nullius esse valoris compertum. primum reperta perhibentur, imperante hic Lodovico de Sousa, per Mamoluchum Melchiorem Dias. qui conjectis tortè in micantes lapillos oculis, argentum inesse arbitrabatur. re ad Hispaniarum regem relata, Sousius iussus aperire montium secreta & scrutari hoc arcanum, vanas spes perditique laboris nuntium Regi suo remisit.

*Pernambucense
solum.*

Pernambucensis provinciæ solum, quantum ex aliquot retrò annorum messibus collegi potuit, fertilitate nulli orbis terrarum parti concedit. nisi ubi arenis omnia sterilescent, aut laxis regent. Situ, opibus, incolarum frequentia & mercimoniis eminentissimum, ædibus, ubi urbes sunt, publicis privatisque, pontibus, turribus, propugnaculis ad usum & cultum elegans & validum. pascuorum ubertate luxuriat, bouum armenta fert alitque sine numero, vaccasque corporum vastitate, lactis copia, cornuum pulchritudine conspicias. Agri, modò cultura adhibeatur, segetum feracissimi. In silvis avium & ferarum captura quæstuosissima, in fluminibus piscium. Balsamis non unius generis renidet, oleis quoque herbis & radicibus medicis tutanda valetudine potens. Non nisi

octo à litore milliaribus habitatur, quia ad importationem & exportationem aptiora sunt littoralia. & qui primi exterorum coluerunt Lusitani, latius diffundere, ob paucitatem, colonos nequiere. etiam vim opponentibus Barbaris, ne longius iretur in mediterranea.

Molæ singulæ dominis, familiis amplissimis, mancipiisque distinguuntur. Horum numerus ingens inter flum. S. Francisci & illud, quod Grande vocitant, censetur esse tri-
*Mancipio-
rum na-
merus.*
 cies aut quadragies millium. qui ne fato diminueretur, quotannis translata in supplementum fuere, Nigritarum terna millia, quos Afrorum littora, Caput Viride, Mina, Angola, Ardra & Calabria misere. Nisi per nostrorum fuisset negligentiam & dissolutiorem œconomiam, potuisset hæc regio sibi ad alimoniam suffecisse. nunc ea laborat annonæ calamitate, ut pecoris abacti & malè habitati penuria, propediem Ingeniorum magistris & laboratoribus metuenda sit ab omni opere cessatio.

Illud maximè sciri Societatis interest, quæ Imperii hujus vitia & mala, quæ maiorum
*Imperii
hujus vi-
tia & de-
fectus.*
 causæ, quæ remedia. In vitiis prima sunt, paupertas & perfidia Lusitanorum, proventuum ex agris inopia, mercaturæ prolapsus & decrementum, ærarii publici & rationum conturbatio. quæ mala primitus contempta aliud ex alio velut propagine trahunt. *Æs*

alienum, quo Societati privatisque alligan-
 tur Ingeniorum Domini, immane est. in cu-
 jus dimidium Societas venit. nexis verò in-
 ter se Senatoribus, molarum magistris, mer-
 catoribus, opificibus, fellulariis, ob com-
 munes vitæ necessitates, fit, ut unius ruina a-
 liam ductet & prior calamitas sequentes in-
 volvat. Perfidiā gentis Maragnonenses nu-
 per illustri scelere prodidere. quæ etiam a-
 pud Pernambucenses erupisset, nisi oppressa
 in herba malè cœpta evanuissent desperatis
 nihil anceps horridum, ut quidvis tentaturi
 videantur, quo se expediant & nominibus
 Belgarum & imperio. Proventus præcipu-
 us Mandiocæ est, Sacchari & Lignorum. il-
 la, si copiosa esset, à perpetua comæus
 missitatione sublevare posset Societatem. ef-
 fet copiosa satis, si agrorum culturæ in pluri-
 um usus vacarent indigenæ, assueti sibi & suis
 vivere, non aliis. Ab hujus penuria est, quod
 in immensum crescant ejus precia, ut qui mo-
 dius viginti quatuor sestertiis olim, jam non
 nisi decem florenis haberi possit. Hinc fit,
 ut nescia timere plebes jejuna vastationes a-
 grorum, Ingeniorum direptiones, latrocinia,
 furta cœptet, prodiga vitæ, ut vitæ consulat.
 Huic malo remedia peti possunt & debent
 ab illis consiliis, quæ à me suppeditata aliàs
 suffragationem publicam meruere. Ligna
 Brasiliensia malè quoque tractari credam,
 cum nec de eorum cædendorum quantitate
 nec

Perfidia.

*Proventus
 agrorum
 inopia.*

*Lignorum
 Brasiliensium
 ratio*

nec qualitate definitum sit. quot, inquam, & quales arbores cædi oporteat. Contrâ quàm à Regis Hispaniarum ministris factitatum. Per hos non permissum ultra decies mille quintalium sectionem facere. à nostratibus sterni videas arbores sine lege, & modo. etiam tenellas adhuc nec adultas. ut mercatum hunc deleri sit necesse, intercepta germinibus novarum arborum spe. nec occurras huic malo aliter, nisi severè interdicens, ut à teneriorum sectione abstinenceatur & ab adultarum nimiâ. Saccharo faciendis lucris nihil fructuosius, præter tributorum, vectigalium, portuorum ingentes reditus. At si sumtuum omnium, quibus Brasiliæ opus, ratio rigida ineatur, dubium, an accepti expensique sit futura æqualitas. Mercaturæ adhæc facies vigorque languet. nec enim ad mercatores Belgas ea redeunt emolumenta, quibus missas à Belgis merces pensent. Quamobrem vela colligunt, proxenetas suos sufflaminant, mercimonia parcius transmittunt, nomina rigidius exigunt & impedita dissolvi cupiunt. Dubia fide, nummos nemo exponit, nisi pignore caveatur. literæ collybisticæ ob fraudes repudium patiuntur. unde argumentariam multi dissolvere & foro cedere coacti, implicant socios mercium Conditoria vacuitatem suam lugent. ædium & agrorum precium usque adeo eviluit, ut tertia pars pristino valori de-

Sacchari.

Mercatura facies.

cess-

cesserit. Nigritam nuper vix ducentis aut trecentis Regalibus parabilem, jam triginta, quadraginta, aut sexaginta emas. Mechanicis otia sunt, & rebus angustis militiam amplectantur aut in patriam remeant. Quibus malis nisi medelam acceleret Rectorum sedulitas, ad summam calamitatem parum videbitur deesse. Ærarii & nummariæ rei ea postremo hoc biennio difficultas fuit, ut militi victus stipendiique demensum statis temporibus erogari nequiverit. nedum redimi debitorum tabulæ, quæ per ærarios jactura vice simæ venum circumferuntur, grandi Societatis damnò. Mala recitavi. nunc causas aperiam, ut in ederi tutius possim. Lusitanorum paupertas, pessimarium ipsis artium magistra, partim à bellis est, quæ non semel vastitatem fecere, partim ab ea persuasione, quæ spem ipsis fecit, fugam nobis & extrema omnia per Hispanicam classem parari. Hac fiducia animosiores, Ingenia, agros, Nigritas, officinas mercati, quo vis precio fuere, securi qui solverent. Institores insigni levitate dominorum suorum res talibus credidere, & ex certâ incertam possessionem fecere, stimulante lucri cupidine, quod de representatis pecuniis præcidebant. Hæc ipsa exceperere famulantium luxus, sacchari vilitas, annonæ caritas, Nigritarum ex variolis obitus, agrorum neglectus, messium per prædones calamitas, vermium; quos *lagartas* vocant,

Rei nummariæ ratio.

Causa malorum.

Paupertatis Lusitanorum.

cānt, glirium muriumque populationes, inundationes & torridum ab æstu solum. Quæ cuncta cum aduersa ipsis evenirent, nec expungerè suo die nomina possent, pecunias magnis usuris mutuas poposcere, & litibus forensibus impliciti, hac insuper vesania fortunas suas attrivere. Usuram tertiæ aut quartæ exigi in mensem consuetudo est, aut fortem totam exstingui per biennii aut triennii moram. Accedunt ad injuriam alia hæc. quod singulis mensibus novis apochis fors admistâ usurâ crescat & sic usura usurâ invalescat. Scribarum, amanuensium, actuariorum, proxenitarum, procuratorum, tabellariorum, aliarumque hirudinum forensium salaria, emungunt egenos & faciunt. Tum Prætorum & sub-prætorum, locupletissimum quemque in prædā rapientium, avarities, incubat miseris & decoriat multæ extorsionibusque, quos reos haberi utile censeat. quibus sanguisugis, ut solet accidere malè partis, licet omnia rapiant, omniâ tamen desunt. Causæ collapsi mercatus partim ex dictis originem trahunt, partim ab immensis oneribus, quibus Brasilianorum proventus gravantur. ut licet messes votis respondeant, salva tamen esse nequeat res familiaris, languescente indies apud Belgas saccharorum precio. Est inter diminutæ mercaturæ causas diminutus mercaturæ valor, ut & portorii pro pecuniarum transvectione. Quæ res esse

*Collapsus
mercatus*

*Inopia
Ærarii.*

effecit, ut mercatores ob dubiam pecuniæ in fructum erogationem & jacturam vilescerent in Belgio sacchari, in animum induerint, non palam, consciis vectigalium magistris, sed clam transmittere pecunias, mercatus instrumenta & fructus. Æraria publica quod attinet, licet illorum felicitas ex rerum Brasilianarum prudenti administratione omnis dependeat & legitimo mercium tum importandarum tum exportandarum usu, illud tamen vero affine, inter causas deficientis & hic fortunæ, esse quorundam imperitiam & enorme habendi studium. Enim verò ex quo se movere cœpit illa & Brasiliam attentare, latuere plurimos, locorum situs, appulsus, indoles soli, & populorum. ut horum ignorantia & neglectu non unius victoriæ occasio elapsa fuerit; nec unius facinoris successus, perditio immani ære, autores suos fefellerit. Præclara multi ausi Rectores laudatissimi, minus voto confecere. quia mutatis iis, ob ambulatorias dignitates, & novis in alia consilia euntibus, nec constantia cœptis nec par semper industria adfuit. Illud quoque inter errores publicos putabatur, quod privatorum ad Batavos scriptitantium charis delationibusque major à quibusdam habita fuerit fides, quàm publicis & dignitatem habentibus, auresque crudelorum impleverint, qui ad gratiam loqui malunt, quàm prodesse. Hinc modò intempestiva frugali-

tate intermissæ expeditiones fuere, modo profusa liberalitate susceptæ, modò parcius æquo missa victualia, naves, arma, aliaque ab bellum requisita. ut grandes pecuniarum impensas periisse non immeritò ploret salus publica. Ab eodem fonte est, quod vix præstituta possibilia, & adversa mandatis mandata, sæpè & nocitura acceperint Brasiliæ rectores. quale illud est de rapiendis in debiti solutionem mancipiis, & donandis agris, quæ donari nefas; de imperata Nigritarum venditione, dictis solutioni intervallis tunc, cum pecuniarum hic esset abundè; quos nunc vendere jubemur numeratio ære, postquam æs omne fugit. unde accidit, ut vetera nomina maneat, & servis ea inducta sit vilitas, ut minore, quàm ab Afris emti fuere præcio, hîc veneant. Nec tamen Ordinem propter hæc incusare promptum mihi, cui animus fuit audendi maxima & Reipub. utilia. non stant rerum successus intra vota. at turbant casuum ludibria sapienter cœpta. Ærarii Brasiliensis inopiæ inter alias causæ fuere: subsidia missa Angolensibus, Thomæis & Maragnonensibus, facti in arcium instaurationes sumptus, victus demensa & stipendiorum militarium diariæ præstationes, lentæ adhæc & protractæ debitarum solutiones, & difficiles, licet iudicis vocis ratæ, excutiones. At malis præsentibus afferre medicinam dolendo querendoque, mentes vestras fatigare foret

*Remedia
malorum.*

ret & veri conspectum inturbare. Quare de remediis sententiam dicam, salva & integra meliore.

*Adversus
Lusitano-
rum AEs
alienum.*

Illud Ingeniorum possessori & exhaustis ære Lusitanis solatio fuerit, si spiramentum aliquod temporis indulgeat Societas ad refarciendam rem. quam bella aliaque calamitatum improvisa & divinitus immissa afflixerunt. quod si impetrari nequeat, mitius exigi debita suaferim, saccharorum, suppellectilis, moniliorum, aliarumque rerum mobilium venditione. non fervorum; non utensilium. quibus ad elaboranda sacchara opus, non bouum venditione; sine quibus nullus Ingeniis labor. nisi tanta fortè sint nomina, ut molas cum utensilibus & appendicibus omnibus vendi ad hastam necessum sit. Illud constat, molis istiusmodi, si laborum instrumenta tollas, multum de precio decedere. Nam quæ à necessariis instructa valent centum mille florenos, ab iisdem destituta vix quadragies mille valebunt. quæ mox summa, si pluribus dividatur creditoribus, exilis erit singulis. Nec minus attendendum ad hoc, edicto Anni supra milliesimum sexcentissimum quadragelimi cautum fuisse, ne pro debitis oppignoratis exigatur major usura, quam unciaria, pro non oppignoratis non nisi octodenaria. In cujus legis fraudem immane quantum peccaverint nostratium plurimi, injusti fœnoris exactores. præsto sunt
exemplâ

exempla. Cosmus Oliveira Tugicapapæ incola, novem florenorum millibus servos aliquot mercatus, postquam solvisset duodecim millia ob moram, quindecim in super florenorum debito attentus fuit. Iohannes Suares Moribecæ civis, acceptis in fidem bonis precio tringinta sex mille florenorum, solutis sexagies mille florenis, pari adhuc (heu hominum fidem) debito obstringebatur, ob moram. Sane juris & æqui fuerit, istorum debitis detrahi, quicquid exactum per summum nefas fuit. Fecere hoc Novas tabulas condendo Romani, compescendis plebeis furoribus & justissimis querimoniis. Nec facile repagulum reperiam sceleratæ quorundam cupiditati, nisi legum & pœnarum atrocitatem adversus rapaces milvos & effrènes lucripetas. Præter hæc litium sumptus, foritabem, præcidi oportet & Prætorum in clientum loculos latrocinia compesci. Leges quoque sumptuarias exigat nascens Respublica, cohibendo luxu, ne in immensum prorumpat, ad cuncta quibus pecunia prodigitur, præsertim exquisitis mensarum ingeniis & vestium, quæ agræ civitatis indicia sunt. Et cum propè sit, ut expirent tempora mercatus Orientalis, id apud Fœderatos Ordines agendum sedulo, ut ab importandis ex Oriente saccharis abstinere, cum per hæc dejici constet saccharorum Brasiliensium apud Europæos valorem. Nigritarum propiorem cu-

ram haberi exre Societatis erit, cum ex sexa-
 gies & quater millibus, quos Africa misit,
 desiderati fuerint intra sesqui annum mille
 quingenti & vigintiquinque. causam non
 aliam esse crediderim, quàm quod malè ha-
 biti in navibus & à vitæ necessariis destituti,
 sordibus & pravo victu miseri enecentur.
 Prout sagineo vel tenui sunt corpore, preci-
 is differunt. post marinam trajectionem re-
 fectioni corporum spatium detur. secus &
 precio ferè omni excidunt macilenti, aut
 confecti navigationis incommodis mox ab-
 exscensu moriuntur. Illos divendi, more so-
 lito, per dicta solutioni intervalla, minus
 post hac expediat. Cum enim in frequenti &
 densa circumstantium turbaratio haberi non
 possit ementium aut spondentium, fit, ut Ni-
 gritarum magna pars ad eos venditione de-
 volvatur, qui de nominibus expungendis
 minus cogitant, aut in silvis ex rapto vivunt,
 & socios hos scelerum adsciscunt. ubi in i-
 dem vitæ genus latrocinii grassationibus-
 que efferantur. Hinc Rationaria vanis debi-
 tis & inopi emptore conspergi videas. Nec
 numerato ære illos vendi utile, cum pauco-
 rum tunc emptorum sint. qui à nummis para-
 tiores in publica licitatione decrescere &
 flaccescere precia patiuntur, priusquam ven-
 denti annuant. Quamobrem autor siem, ut
 explorato primum per procuratores singu-
 lorum Ingeniorum statu & dominorum opi-
 bus,

bus, mancipia iis vendantur certis pensionibus, sive in diem. ea lege, ut quotquot presentare volent, hoc est, diem solutionis presenti pecunia redimere, fruantur; qui nolunt, Nigritas emtos, antequam in solidum & assem satisfecerint, non nisi usu suos putent, possessione ac dominio publicos. Quamobrem notari caractere Societatis corpora mancipiorum velim, ne prona in fraudes gens melioribus pejora substituat. Hæc levandæ plurimorum paupertati, diminuendis nominibus, & mitigandis in nos animis facere videbuntur. Si via severiore insistamus, plus acquiremus odii, quam potentia. Provinciis vel domesticos motus, vel externorum arma, vel solitudinem inducimus. Ut verò Mercaturæ omni suus redeat vigor, de Oneribus & Moneta nova deliberatio sit. Sacchara absolvi cupiam à semisestertio in singulas libras. nec enim nuperum hoc actuarium vilioris precii sacchara sustinent. Quin, tutiore jam à Morinùm insultibus Oceano, navigationes impendiorum parte levare poterunt. nec opus tanto bellicarum & fiduciarum navium apparatus. cum per vectorias & onerarias, quarum minus precium, transvectari cuncta queant. Sin à Morinis metus duret, factis contuberniis per Septentrionalia Iberniam inter Britanniamque n vigandum, aut rigente istic bruma per fretum Britannicum, navium tu-

*Adversus
Mercaturam
prolapsum.*

telarium præsidio. Nummariam rem bonis legibus constitui fructuosum. à monetæ depreciatione ingens vulnus inflatum mercantibus fuit, quod sanari nisi ejus incremento nequit. Nummi quos Crucigeros vocant, apud Bahienses valent florenos duodecim, quos Regales, florenos tres & sestertia duodecim. Quicquid ab hoc valore in lucro deputatur, tertia parte Regi, tertia domino, tertia Ecclesiasticis cedit. Industriis, quibus facile ingenium largitur cantata illa artium magistra, comminiscendum simile quid. ne lucelli spe illecti nostrates, quorum aurum jampridem per medios ire satellites didicit, illud ad Bahienses transmittant. Fortè non inutile fuerit novam monetam cudi, cujus valor ratus sit solis Brasiliensibus. ut fugiente Hispanico ære aut deficiente, nummorum hic satis sit ad militum stipendia & mercaturæ negotia.

Ærariis recreandis hæc fecerint: si præter superiorum curam, accidantur navalium fabricarum impensæ, si annona aliaque è Belgio mittantur liberalius, mercibusque Brasiliensibus suum constet precium: si Officialium tum civilium tum militarium contrahatur numerus: si commeatus curatores Arcibus, Europæorum more, sollicitè prospiciant, militi cibaria non vendant nimio: si Societati debitum æs nec nimia severitas exigat, nec nimia facilitas dissimulet. Debentium

um alii mechanici sunt, alii mercatores, alii agrorum cultores & possessores. Cum illis rigidius agendum, quia alieno succo victitare amant, sua culpâ inopes. Cum istis itidem, quandiu fide integri. honoris namque sui interesse arbitrantur, ejusdem periculum incurrere. Si rem fregerint & fidem, mora omnis in damno erit. quæ sola ipsis convasandis bonis aut occultandis superest. Cum his lenius moderatiusque agendum. nam ex hoc fonte omnium commodorum & lucrorum Brasiliensium spes manant. nec aliis principiis nituntur Societatis aureæ Apodixes. Omnino extrema illa caveri optem, ne molarum quotidianæ operæ cessent & agrorum consitiones, feriantibus Nigritis. Attamen pro messium felicitate, quam præstare solius Dei est, cum illis transigendum. Nec mirari subeat, hanc malorum Iliadem à me narrari, quam sublatam aut correctam oportuit. Culpam istam præstare non est meum. per quem nunquam stetit hæc incommoda averruncari. alienæ opis & quidem exteræ indignere Brasiliæ rectores. quin nechi nec Belgæ ipsi potuere id omne, quod voluere. ut satis aliquid, incuriæ non nihil, imprudentiæ multum, inopiæ publicæ plurimum imputare habeamus.

Quæ plura scire satagent Dominationes Vestræ, exponam lubens, paratissimus audire contra differentes. Tantum profectò pro-

*Brasilia
momen-
tum gran-
de.*

vinciarum, quas armis vestris tenetis, momentum puto, ut indignum seculo & posteritate fuerit, illas negligi. Si nondū magnis se emolumentis probant, probabunt magis, ubi auctis coloniis latius se Belgæ diffuderint. Tales sunt, ut natura loci & arcibus munitæ, potentissimum hostem possint contemnere. per focordiam aut discordiam susque deque habitæ, recuperari nunquam. Milite & viribus u i hic rerum status partus est, ita conservari eundem oportet. Africæ non unam partem armis tenetis, ut hinc in Occidentem trajicere & in recessus ejus penetrare detur. Chilen maris Pacifici provinciam mensibus duobus, Havanam quatuordecim diebus adimus. quæ loca machinationibus nostrorum oportuna sunt. Ex quo Honduraram reditus interceptimus, classem argenti-feram spoliavimus, alias portubus, ne prodirent, conclusimus, tantus per Occidentem terror fuit, ut Mexici Prorex de regnorum suorum discrimine questus, eas Regi Hispaniarum curas fecerit, ut de recuperanda Brasilia extrema statuerit. Et licet malè illi res ista successerit per classem nuperrimè Dei beneficio disjectam, secundis curis incubuit in novam. quas tamen oborti in Portugallia motus turbavere. per hos non Algarbia solum sed & Azorum Insulis, Afrorum littoribus & Indiæ Orientalis non uno imperio excidit. ut jam magnis impenditis tutari habeat reditus Terræ Firmæ & Novæ Hispaniæ Quod

si sperari possit Orientalis & Occidentalis Societatum in unam conjunctio, de qua agitari audio, nullus dubito, quin junctis viribus exui Peruano & Maniliarum imperio possit & Fluvii Argentei terris ac montibus Potosinis. Neque suffecerit tutandæ Havanzæ, Cartagenæ & Mexicano regno. Sola combinationis fama pacem imperabit Regi gloriosissimo. At Brasiliâ depulsi excidemus Angolæ regno & Thomæo & toto Nigritarum mercatu.

Hæc summa illorum est, quæ ad res belli domique apud Brasilienses noscendas exponere habuit Comes, Hæc ad Dei Optimi Maximi honorem, Societatis amplitudinem, & Patriæ laudem hæc tenus aut gessit aut consuluit. Quid sentiat, dixit & quid suadeat, hortatus Patres, hæc ipsa ad Reipub. salutem flecterent & vel ultrò consulerent, quod in rem esse videbitur, vel saluberrima suadenti auscultare non dedignarentur. De Brasilianorum quoque indole differuit, & liberalius licentiusque habendos monuit, & ratam ipsis libertatem & immunitatum pacta præstari, ne, quæ arma pro nobis non semel induerunt, exercere adversus nos intempestivè doceamus. SECVRITAS, aiebat, mutua securitate & obedientia subditorum facilitate imperantium paciscenda est. Sic securitati provinciarum contrà temporum adversa murus ahenus parabitur. AD PRVDENTIAM Principis

*Federati
Ordines,
Auriacus
Societatis
Rectores
Comiti pro
admini-
strata
Brasilia
gratias
agunt.*

cipis spectat, quod rigore ne queas & severitate unquam, moderatione aliquando efficias. idque Societati honorificentius fore, si ex facili res tantas componere in animum inducat. Potentissimi Ordines, Princeps Auriacus & Societatis Rectores, ad quos ista pertinebant, gratias Cometi actis, quod Novi Orbis administratione sedulâ adjutasset veterem, rationes ejus confecere absque lite, perpetuorumque porrò in Rempub. officiorum fide adstrinxere obsequi promptissimum. Quid sanè gravissimi Senatus judicium, calumniæ dentibus exemit Ducem omni laude cumulatissimum, de cujus virtutibus nihil tam excellens concipi potest, quod ad meritorum sublimitatem assurgat.

*Genus è
domo Nas-
sovia.*

E Narravi res in Brasilia gestas, sub Mauritio imperatore, è periculis tam longæ navigationis & bello tam profundæ barbariæ reduce, minutiora præterfectus ea selegi, quæ exemplo, magnitudine, usu conspicua maxime videbantur. Genus illi è domo Nassovica est, quæ multis retrò seculis, imperio, conubiis & rerum pace militiaque gestarum fama celebris non per Germaniam solum sed & Europam omnem fuit. Augustam primus fecit Adolphus Nassovius, Romanum Imperium adeptus. aucta principatu Arausionensi fuit per Renatum Cabilionensem, Nassovium. Comes Otto antè annos ducentos

illam in Belgium traduxit, ornavitque Engelbertus primus atque hujus nepos Engelbertus secundus, à quibus per has provincias dotalibus oppidis opibusque præstare inter Belgas cœpit. Engelbertum secundum, postquam res maximas in Gallia Flandriaque gefisset, Maximilianus Cæsar florentissimis Belgii nationibus præfecit. Quem secutus Henricus Nassovius Engelberti è fratre nepos, non solum potentissimo exercitui Caroli Quinti Cæsaris in Galliis Dux præfuit, verum etiam Brabantia universæ & aliarum provinciarum gubernacula tenuit. Nec minor laus dignitasque Renati Cabilionensis, Guilielmi, Mauriti, necnon hodie latè victoris, Celsissimi Principis Frederici Henrici, Arausionensium Principum. quos Nassovios omnes imperiis Belgarum feliciter destinavere fata. Inter Domus Nassovicæ stemmata Dillenburgicum est, è quo dicti Duces & hic noster, quem præsens Historia loquitur. Dillenburgum Comitatus Nassoviæ civitas, ad Dillam amnem, tot Nassoviorum sedes & patria est. Avus Ioannes Nassovius, Senior dictus, Guilielmi Arausionensium Principis frater, Geldriæ vicaria dignitate Præfectus, magnis, dum viveret, virtutibus gloriam extendit. Pater Mauriti Ioannes, frater Comitæ Guilielmi, Frisiz & Groningæ laudatissimi Gubernatoris, postquam in Belgio belli studiis sub Mauritio inclaruisset

*Stemma
Dillenbur-
gicum.*

*Dillenbur-
gum Nas-
sovia ci-
vitas.*

*Mauritii
Avis.*

*Pater.
Mater.
Fratres.*

exercitus Regis Suecorum Caroli præfectus, militiae experimenta plurima edidit. Mater Margareta Ducis Holsatiæ & Sleeswici Filia, felicitis uteri Princeps, Ioanni marito, cui à secundis thalamis fuit, peperit I. Mauritium Georgium Fredericum, Guilielmum Ottonem, Henricum, Bernardum, Christianum & Ioannem Ernestum, filiasque complures. Mauritium, Dillenburgi Nassoviæ urbe editum, pater puerum litteris, juvenem armis instruxit, & tot Nassoviorum exemplis bellicæ famæ in Belgio ostendit. ubi Martis arena laborque militiæ plurimus erat, nataque mox occasio, Dillenburgicæ familiæ dignitatem, prudentiam fortitudinemque Nassovicæ in Brasiliam inferendi. Fratrem Georgium Fredericum turmæ Equestris balistariorum ductorem & legionis Equestris vigilum præfectum militaria studia sub Celsissimo Principe Arausionensi etiamnum occupant. Guilielmum Ottonem, sub bellicosissimo Rege Gustavo Adolpho militantem, victoria Lipsiensis extulit, & Equitum præfectum maximis laudibus cum virtute fortuna cumulavit. Henricum militum Tribunum, militiae nostræ expertum, postquam variarum urbium & Arcium in Belgio expugnationibus digni militis officio interfuisset, sua merita validissimæ Wasiorum in Flandria urbi Hulstæ, Governatorem præfecere. Bernardus juvenis admodum decessit, fortunæ in quam ale-
ba-

batur capax. Christianum Landtgravii Hæ-
 siæ auspiciis pignantem, Ducis dignitate,
 pergit sua fors consecrare famæ, & per majorum
 rapere vestigia. Fratrum postremus Io-
 annes Ernestus, cum fratre Mauritio in Bra-
 siliam profectus, mortis illic & gloriæ locum
 Ducis dignatione repperit. Sororum ejus a- *Sorores.*
 liæ fulgidissimis conjugii nexæ aut innuptæ
 supersunt. Mauritius ex quo ingressus illam
 fuit, labores sibi & pericula placere voluit.
 Fovebant belli studia proavorum gesta & i-
 magines, cognatorum in Belgio triumpho, à
 quorum potius quàm siderum afflatu mores
 Principum finguntur. fortitudinem, pruden-
 tiam, probitatem, eximias Ducum virtutes,
 ita apud exteros miscuit, ut & mili i fiducia
 bellicæ & domesticis composiæ exactæque
 viræ exemplum se præbuerit. Nemo illo offi- *Mauritii*
 ciis, alloquiis, habitu, incessu civilior. Et ta- *apud Bra-*
 men blanditiis intractabilis personatos vul- *silianos*
 tus oderat, candoris innocentiaque uni- *vivendi*
 cè cultor. Ista comitate omnium in se ani- *ratio.*
 mos provocabat; ut Barbaris & Anthro-
 pophagis ipsis gratus benè audiret inter por-
 tenta. Iuris justitiæque rigidus custos, sum-
 mos infimosque, Barbaros & Christianos,
 mercatorem civemque pari jure retinuit.
 Quæ in rem gloriæque Societatis erant,
 consuluit. Rectoribus optima suadentibus
 auscultavit. ea tamen circumspèctione, ut
 moderari subinde & differre mandata susti-
 ue-

nuerit. ita suadente vel utilitate Reipubl. vel necessitate. Aug isti exemplo, de quo Dio perhibet, eum non omnia, quæ decreta erant, executum, veritum ne parùm succederent. sed quædam ex tempore disposuisse, quædam rejecisse in tempus. Comuni indigentia non exemptus, tulit belli transmari-
 ni calamitates juxta subjectos. imperii labores illud auxit, quod inter populos viveret istiusmodi, quorum plerosque aut æmulatione discordes, aut fide dubios aut genti nostræ magis quàm sibi infensos habuit. Hostium nemo vim ejus sensit, nisi vincendus, benevolentiam popularium nemo, nisi aliqua miseræ levatione aut dignitatis accessione. Mirus ejus & perpetuus in perspiciendis ac examinandis rebus vigor & industria. Et cum facilis esset inter externos ad luxuriam prolapsus, nequaquam se moribus Americanorum permisit, aut fortitudinem licentia fregit. Duas regnantum pestes à generoso pectore à se amolitus libidinem & avaritiam. minimè credulus rumusculis ad gratiam allatis, expendebat veris similia. Opera omnia quis distinctè loquatur? Octennio, quo præfuit, cuncta egregii ducis munia implevit. Principalium operum fuit ordinatio Reipublicæ. Fines imperii Brasiliensis novis Præfecturis auxit, veteres tutatus fuit. Ingenia sola agrique Lusitanorum, qui aufugerant & in hostico degebant, belli jure licitata vendita-
 que

*Summa
 gestorū
 à Mauri-
 tia.*

que, Societatis ærariis immane precium, un-
 devigesies centena millia & sexages ac ter
 mille florenorum & quod excurrit in scripse- 1963250
 re. E manubiis aliisque ab hoste receptis bo- floren.
 nis, partum vicesies centies mille, decies & 2017478
 septies mille florenorum & quod excurrit. floren.
 Securitati provinciarum contra temporum
 adverſa munimenta paravit. Seregippem
 Regiam & Magnanas terras potentia no-
 ſtra addidit, arces urbesque expugnavit, ur-
 bem S. Lodovici, arces Calvariam Tapicu-
 ram & Tagitaperam. Portum Calvum fuga-
 to Banjola Comite præſidiis Hiſpanicis exu-
 it. Flumini S. Franciſci arcem de ſuo nomine
 validiſſimam impoſuit. In Siara caſtello po-
 titus propius nos Tapujis & hos nobis jun-
 xit. Magni terroris bellum Africanum &
 quotidiano auctu majus, conſiliis ejus brevi
 confectum eſt. In Afrorum namque littori-
 bus caſtellum Minæ, Angolæ regnum, & ci-
 vitem Loandam, arcem Benguellam, ur-
 bem caſtrumque Inſulæ Thomæ noſtra fe-
 cit. Expeditione Bahienſi trium caſtellorum
 & navium aliquot, quæ in prædam ceſſere,
 victore vaſit. Claſſem potentiſſimam, in qua
 omne Hiſpanis præſidium, validis conſiliis
 armisq; à littoribus Braſiliæ depulit. Indiæ Oc-
 cidētalis penitiora imiſſis claſſibus non ſemel
 terruit. Chileneſes federe junxit. Bahienſes ad
 belli moderationem coëgit. Arma Batavorū
 per utrumq; orbem circūtulit, barbaros in So-
 cie-

ietatem belli totis cohortibus pertraxit. Nihil apud hostem quietum passus, quo minus aut populationes hostiles impediret, aut populantes popularetur, & ubi terruisset, ab invitamentis pacis & ordinatioris belli non abhorrebat. Gentibus tum Brasiliensibus tum Afris ad eum fuit perflugum, legatos honorificè excepit decusque Fœderatorum quâ bello quâ pace asseruit. Quis mercantium opes omnes singulasque & mercium vim stylo exequatur. Cistarum Sacchari transmissa per hæc tempora fuere aliquot centena millia, tum quæ Societatis erant, tum quæ privatorum. Earum, ut habent publicæ Tabulæ, computatio ista est: Sacchari Albi cistæ centies & quater mille, quingentæ & quinquaginta quinque. Ejus, quod Moscovadicum vocant vicies & septies mille, octingentæ ac tres. Pannellarum quinquies mille, septingentæ ac sexaginta tres. Hæ Societatis erant. At privatorum sequentes: Sacchari Albi quinquagies & quater mille, quingentæ & nonaginta tres. Moscovadici vicies & bis mille ac centum. Panellarum ter mille quadringentæ & tres. Ligni Brasiliensis vicies & quinquies centum millia librarum, insuper nonaginta & tria millia, supra sexcentas & triginta. Ut de Tabaci, aliarumque mercium viliorum calculis nihil dicam.

Urbes adhæc pagosque ædificiis auxit ornavitque. pontes domosque Prætorias condidit.

*Societatis**Blanco*

104555

*Cistæ.**Moscovadicos*

27803.

Pannellas

5766.

*Privatorum**Blanco*

54593

Moscovadicos

22100.

Pannell.

3403.

*Ligni Brasiliensis**libra*

2593630

didit ad usum & decus. templum pietati & divino usui sua ex parte munificentia exstruxit. Eminentissimos cujusque professionis artifices, architectos, geographos, pictores, sculptores, domi militiaeque secum habuit & fovit. ut quæ loca, quas terras urbesque ipse vinceret, illi victas transmarinis Belgis ostenderent. Quò imperium ivit, æquum putabat cultum ingenii sequi debere. Tabulas Geographicas magna cura & sumptibus suis exarari fecit, in quibus oppida, pagi, arces, armentorum septa, stagna, fontes, promontoria, stationes navium, portus, flumina, scopuli, Ingenia ac molarum fabricæ, templa, Cœnobîa, plantaria, regionum situs, longitudes ac latitudines, aliaque, mira accuratatione repræsentantur, autore Georgio Marckgavio, Geographo & Astrologo eximio. qui idem facturus apud Afros, fatis ibidem concessit. Hujus in gratiam exstrui in tublimi Speculam fecerat Nassovius, observandis astrorum motibus, ortu, occasu, magnitudine, distantia, aliisque. Accessit ad hæc studia etiam ista sedulitas, quâ animalia varii generis, quadrupedum mirabiles formas, ut & avium, piscium, herbarum, serpentum & insectorum, populorum habitus difformes & aima pingi artificiosè fecit. quæ cuncta propediem cum suis descriptionibus lucem visura, certa expectatione teneamus. In omnes siquidem honorificus, eruditos

ditos mirabatur & diligebat. præsertim privato contubernio cognitos. inter quos primi fuere Franciscus Plante & Guilielmus Piffo. ille à concionibus, & sacris Comiti, hic à pharmacis. ille in excitandis ad pietatem animis promptissimus, hic in dispicienda rerum natura maximæ prudentiæ. uterque doctrina & suæ artis laude clari. Quare testes se & rerum gestarum & quas proprias Brasilia habet herbarum plantarumque esse voluerunt. Alter præcipitato per commenta poetica spiritu, ibidem à Mauritio gloriosè gesta, laudabili Poëmate, quod Mauritiadem inscripsit, extulit. alter in stirpium exoticarum raram indolem virtutemque speculatione dimissus, earum omnium historiam conscripsisse, muneris sui putavit. Fecere hi duo, ne ingenio & eruditione vinceremur ab iis, quorum arma armis, barbariem mansuetudine vicimus. Inter hæc nihil majus religione, nihil sublimius fide habuit. cujus moderamine ita inclaruit, ut inter religionum diversitates, licet suæ, hoc est veræ, publica professione addictior, æquus steterit, nec edictis minacibus subjectorum cervices ad eum, qui ipsi placuit, cultus divini modum coegerit, sed intemeratum reliquerit, ut repperit, aut invitaverit placidè. Ideò conciliari gentilium animos suavitè, ut credant meliora docere velle, à quibus amantur. Nec enim facile persuaseris credenda, quibus nocueris,

nec

Nec animi ac melioris vitæ bona expectabunt ab iis, quos terrena raptò auferre cædibusque regnum sibi parare animadvertunt. Negares inter Barbaros vixisse. adeò comitate, mansuetudine, æquitate populum flectebat. quam ob causam palàm laudabatur ab omnibus, potens iis studiis, quibus firman-
 tur imperia. Ad pietatem præiuit; sacrorum observator serius, absque ostentatione. Consilia civium optima promovit, noxia stitit, dubia direxit. ubique cavens, ne committerentur discordes eo præsertim loco, ubi prope sunt, qui civile incendium alunt, procul, qui extinguant. Nec angustum aut vile Nas-
 sovio regimen fuit, sed magnitudine sua unde quaque ingens & stupendum. Fines maxi-
 mi amplissima terrarum ac maris spatia complectuntur, sparsis etiã per Insulas dominationis viribus. Provinciæ munitæ copiis, quæ in urbibus, pagis, arcibus, classibus. plus minusve pro temporum ratione validæ. miles limitanea, miles mediterranea habuit, ubi minimo oneri subditis, maximo usu in hostes esset. Classes mari & fluminibus extitere terribiles, ut hostem excluderent, piratas cohiberent, terras novas invaderent, transitum suis aut transvectionem facilem darent. Præfecti militari ac civili virtute eminentes, aliis & mihi memorati, nec Græcis nec Romanis se minores animo, ausibusque ostenderunt. Colonia, optimum & sapientissimum Romuli in-

*Magnitudo Imperii
 Brasiliensis.*

ventum, duci cœptæ. Reditus è decimis
 alimentis, portoriis, grandes. Tot tantæque
 naves onerariæ bellicæque modo appellere
 modo solvere visæ, ut communis orbis offi-
 cina hîc credere:ur. Hinc Hispaniæ, Occi-
 denti omni, Mexicanis, Peruanis trepidatio.
 Hîc gloriæ suæ pomœria amplificat Belga,
 & veteris incola, novo orbi novus hospes &
 hostis incubat. Illa rexisse & flexisse pruden-
 ter Nalovium qui negaverit, ante gesta &
 quæ evenere post, conferat. Compertum,
 proh dolor, statim ab abitu, nutante partium
 concordia, in offensarum operas itum, &
 hinc nostrorum à fide defectione, hostium
 audacia, castellis deditis, objectoque cladi-
 bus milite Belga, Societatis res retrò iisse. nec
 metu amplius Lusitanos prædones nec Bel-
 gas officii conscientia attentos fuisse. Abdi-
 cationem efflagitavit maturè, majoribus ser-
 vatus. ut dubium reliquerit, majoremne lau-
 dem in Barbaris regnis administrandis, an iis
 relinquendis promeritus sit. expeditius illi
 fuit tradere imperium, quàm accipere, &
 quod alieno rogatu sumsit, ultrò & æquo a-
 nimo deposuit. Sanè fatis hoc debitum, ut
 dum imperatoria se dignitate foris exiit, no-
 vam domi indueret, nec desierit esse, qui fuit,
 quin factus fuerit major, quàm fuit. Tunc
 mercantium quoque jussis paruit, jam Fœde-
 ratorum solùm. tunc temporarii imperii, jam
 perpetui administer. tunc Patriæ absens, jam
 præ-

*Redux
 magnis di-
 gnitatibus
 ornatur.*

præfens curator. tunc Barbarorum rector, jam suæ gentis. tunc militiæ rudioris, jam ordinatioris. Etenim non inclytæ solum Vefaliæ, inter limitaneas validiffimæ, præfectus à Fœderatis Ordinibus fuit & totius Equitatus sub Araufionenfi Principe Wilhel. creatus ductor, verùm dignitatis proavorū memor & in Belgii commoda porrò intentus, honorum fuorum spatia videt, nondum terminum. Imperantium laudibus detrahere pronum invidis & querulis, at vanas populi voces non audiunt, quos recti sensus & meliorum suffragia erigunt. De Ducibus judicaturos, consilia, fidem, res gestas inspicere oportet. nec hoc solùm, sed & quæ confici ab illis potuerint. cum ab occasionibus sæpè, sæpè ab armis & apparatu bellico destitui illos compertum sit. quid, quod omnium molitionum succellus præstare à se ipsis non possint, cum plurimum fortunæ habeant res militares. Est quoque ea regentium condicio, ut quicquid prosperè gestum, suum esse dicant, quicquid infelicius, imputent ducibus. Nassovius fortunæ se præbenti non defuit, nec hosti ullam negligentiam præbuit. nec contemnendi ejus autor, cum armis prævaleret, nec timendi, cum necessitas & victoriæ spes audaciam provocarent. Facile est, in Europæo Orbe de gentibus, mœnia in hostili terra debellare votis, narrationibus, poculis. modos victoriarum comminiscimur, quales sua cuique sug-

gerunt studia, majores animis quàm consiliis, impigri lingua & nihil ultra verba aufuri. At Dux vigilans, sobrius & prudens, ubi commeatus, ubi supplementa, ubi pecuniæ defunt, uti narratores Batavos ferre potest, ita majora viribus aggredi cavet. Etiam publica exspectatio impatiens eventuum est. licet privata loquax magis inter talium rerum imperitos. Mauritius horum securus, consilio suo & suorum, grandibusque exemplis nixus, non opinione plebeja aut absentium vaga & inconsulta meditatione, in Barbaro orbe, pacis bellique temporibus, inter apertos occultosque hostes, terra ac mari, eas res gessit, quæ seculo dignissimæ, Fœderatis, Nassoviis, ipsi gloriosæ, Societati utiles fuerunt. ut, si verè æstimare volumus, non Comiti Præfectura, sed Præfecturæ Comes datus fuerit, nec administratæ ab ipso Braxiliæ ullos, præterquam hostes, pœnitere possit.

F I N I S.

)565.(
CASPARIS BARLÆI

MAVRITIVS REDVX.

Sive

GRATVLATIO

Ad Excellentissimum & Illustrissimum Comitem I. MAVRITIVM, Comitem Nassaviæ, Cattimeliboci ac Dietziæ, Bilsteinii Dominum, Brasiliæ Terrâ Marique Præfectum, &c. Cum ex Orbe Americano in Europæum sospes appulisset.

N Assovius trans aquor adest, reducemque salutatur

*Belga Ducem. nondum Phæbo fervente perustus,
Se prisco candore probat, patriique coloris
Et juxta veteris servat vestigia recti.
Iverat Occiduum missus bellator in Orbem,
Et terras, Sol fesse, tuas. non visa ruenti
In laudes Europa satis, fama que suorum
Pars mundi concussa prior. querendus in orbe
Barbarico fuit hostis Iber, vincique sub ipso
Vespere regnatorem Asia dominosque Philippos,
Dis visum Superis. hic opportuna trophæis
Ingens se tellus aperit, diffusa que vastis
Regna plagis nudisque truces cultoribus agri.
Hic alios hominum mores miramur & urbes,
Corpora que humanis fœdè distenta medullis,*

Infamesque dapes & qualia fercula fratri
 Coxit & immanes Atreus detrusit in artus.
 Hac belli laus summa viris, in viscera victos
 Condere & in visos discerpere dentibus hostes,
 Ne toti noceant, vel ab ipsa morte resurgant.
 Hic alium, Castella olim conspexit Olympum,
 D similesque faces. oculis disparuit Arctos,
 Et ferus Alcides. nusquam sua signa Bootes
 Sustulit aut strictum Perseus se torfit in enssem.
 Philyridem stupuit, quique altius exit in Austrum
 Indus & ara Deum. geminis solamen ab umbris
 Terra capit, quas nunc dextras, nunc ire sinistras
 Adspicit. hybernis quoties nos noctibus acre
 Calcamus sine Sole gelu, Titania lampas
 Æstuat & fuscas exurit fervioa frontes.
 Non illic ripa Vabalis Rhenique bicornis
 Ambulat, at Ligerim Scythicumq; adspēctat Araxē
 Incola. Amazonia generosa vocabula gentis
 Indunt nomen aquis, & qui per rura Maragnon
 Longa ruit nitidasque Argenteus evomit undas
 Plata patens. vix obliquis se sidera condunt
 Flexibus & parvo distant discrimine luces.

Non his, vasta licet, Romana potentia terris
 Intulit audaces aquilas. non cepi Olindam
 Creecia. non illis allatus psittacus oris
 Reddiit aut Spartam aut Cadmi fundamina Thebas,
 Aut te Miltiade, aut tua victor nomina, Theseu,
 Hesperia sors ista fuit, servataque Beti
 Gloria rectorique Taji. se barbarus illi
 Tradidit & serò dominis absuevit Iberis.

Nos etiam, quorum virtus Mavortia nescit

Stare loco, PLVS que, exemplis regalibus, ULTRA
 Vadit & ingentem grandis fiducia Tethyn
 Traiicit, infernas mox perruptura plaudes,
 Ivimus, & lauros ill. s suspendimus oris.
 Sic fruimur raptō. & quæ quondam regna fuere
 Capta Tago, nostris spoliū cessere Batavis.
 Mansuetas hic Belga domos & mitia tecta
 Possidet. Auriacis titalis expungimus Indos,
 Hispanosque duces. longè migramus & ipsi
 Oceano inducit peregrinos Belgica cives,
 Edificatque foris. mutat cum gente colonus
 Sidera, in auriferas defundit nuntia valles,
 Ipsaque pallentis penetralia concutit auri,
 Et terret secreta Erebi. sua sacchara nostras
 Latatur tractare manus dulcissima tellus;
 Mattiacosque illic & respirare Sicambros;
 Sævus ubi crudis habitator vixit ab extis,
 Horrendæque artus hominum secures.

Maxime Dux, hæc terra tuis servata triumphis,
 Imperiisque fuit. dudum sub Principe Celso
 Miles eras, nostrique adspersus pulvere belli,
 Publica magnanimis juvisti commoda cœptis,
 Cum validam Tartesiæ è faucibus Arcem
 Eriperes, Rhenique domos & claustra Batavis
 Affereres, vestra facinus memorabile dextræ.
 Tunc latus immensum mundi, quod nesciit ævum
 Omne, tibi in meriti precium spatiumque futuri
 Cessit, & in repidi successor magne Columbi,
 Vesputii sectatus iter, cum Sole stetisti.
 Hic sibi Naturæ longissima linea metam
 Fixit. anhelantes isto sub cardine Phœbi

Adspectamus equos. nec latius exit honorum,
 Regnorumque fames & vis peregrina sciendi.
 Constitit extremis in Gadibus illa potentis
 Alcmena Joboles & sinivere columna
 Imperium. Latius etiam rectoribus olim
 Vliima suffecit Thule. Tibi trans mare magnum,
 Atlantisque vagos fluctus & Nerea vastum
 Surrexere novæ gentes, dominumque ducemque
 Agnovere truces populi. sua Numina cuncti
 Devovere tibi, & nudati membra lacertos
 Exeruere tuis iussis, & telapharetris
 Depromsere suis. plumæ luserè per armos,
 Et picturato gratati corpore, vobis
 „ Iuravere fidem. nec enim gens nescia iusti est,
 „ Ipsaque barbaries aliquid præsentit honesti.
 „ Naturæ se lege probant, inscriptaque menti
 „ Cœlitus officii versant dictamina; quamvis
 Obruta se condant multa caligine virtus.
 Quot circum regnis, tot linguiscultus abisti,
 Nec dispar morum ratio discrevit amorem
 Obsequiumque tui. te suspexere feroces
 Indomitique animis turba & mitescere sub te
 Effera vis potuit facilique absuescere vita.
 Excussa manibus clava, & lethalibus arma
 Cotibus & rigidi damnato in corpore funas.
 „ Sic natum malè, mansueta sub lege renasci
 „ Posse hominem, iam certa fides. per strata viarum
 Ambulat, & nostro sub sidere barbarus exit,
 Et priscum discit velatus membra pudorem.
 Eheu, quanta viris feritas & nescia luxus
 Vita rudis, quales agrestis lumine vultus,

Quàm pertusa genas facies, quàm mollia flexu
 Brachia, præcipitique per avia pulsat humum pes
 Turbine, seu celeris sequitur vestigia cervit
 Seu mediis velox leporem sectatur in agris.

Quàm gnari torquent jaculum, doctique ferire
 Obvia, non vanis prosternunt ictibus hostem.

Hoc memini, Batavo solventem è littore cunctos
 Contra te maris esse Deos, Zephyrosque Notosque
 Disjecisse rates, irataque numina sorti
 Invidisse tua. quid enim; tunc altera Iuno
 In Belgas inimica stetit, te Iuppiter ire
 Æneæ fato voluit, perque aspera rerum
 Per casus pelagi varios, longinqua tueri
 Littora & in terris aliis Latioque reponi,
 Arcton in Occasum portare deosque penates.
 Alter eras tum Scipiades, qui subruit Afrum,
 Trans mare. nec fuit hæc solius gloria Pœni.
 Tu nobis Hanno victuris classibus orbes
 Accessisse novos ausus, glebisque focisque
 In patriis hæsisse, duci plus vile putasti.
 Eudoxo deserta Pharos Memphisque superba
 Et contempta fuit Lathyri domus hospita regis.
 Scandit Erythræum pelagus, ratibusque profundum
 Emensus, tandem Hesperis stetit exul in oris.
 Hæc Nicia fortuna fuit, Grajique Conones
 Per fluctus abire foras. sors ista Lysandrum
 „ Extulit & Romæ dominos. virtute probantur
 „ Et pelago grandes animæ. discrimina fortes
 „ Nos faciunt, nec parva timet, cui spernitur æquor.
 Sed veluti salvus, post mille pericula, tandem
 Constitit ad Tiberim Ductor Trojanus, & equos

Exper-

Expertus sensit Superos, stas littore sospes,
 Brasiliaeque domos iamque hospita saxa subiisti,
 Vallatamque urbem scopulis, habitataque nuper
 Hispanis loca, & illustris fastigia regni.

Victor in adventu es. primusque à Principe vincis
 Se doluit Baniola ferox. fugere phalanges,
 Et Calvi sua cesserunt araria Portus.

Fortunate Comes, memorandi neminis heres,
 Hæc Tropici videre geri. qua fascia Phœbo
 Hic illic definit iter, tua facta sub isdem
 Limitibus claudi voluit, Cancroque Caproque
 Hoc belli finivit opus. cum victa Peneda est,
 Creditur ipse tibi Chiron acuisse sagittas,
 Et juvisse Ducem. scutum porrexit Orion,
 Indigetes toto cum littore pelleret audax
 Dexterâ, & antiquis se maxima Pernambucum
 Fascibus exueret, tanto securâ magistro.

Nec visum favire tibi. clementia gentis
 Dos aeterna tua est. cunctis spes certa salutis
 Ex æquo viteque datur, placidisque vagantes
 Legibus atque ipsum invitâ placatus Iberum.
 Nec satis hoc. munis urbem terraque marique,
 Præcludisque aditus hosti, dum nubibus imbres
 Nimborum extundit pater, accessusque viarum
 Laxat & Augusto saliunt in gramine Fauni.

Vix firmata tuis fuerat Respublica curis,
 Accepitque suas regio placidissima leges;
 Mittis in oppositum bellacia classica Nigrim,
 Et latè fulvis conspersum littus arenis.
 Æthiopum statio est, quales Acheronte sub imo
 Degeneres vadunt Geniis. iacet edita vallis

Mina potens, dudum Austriacis infessa Philippis,
 Vnica mercantis tremor & formido Batavi.
 Cepisti atque tuis accessit clara trophæis.
 Deerat adhuc rostratus honor, domitisque corona
 Classibus, extremis cum tepars hostica fatis
 Et vicina suis terrerent mœnia transtris,
 Sanctorumque chorus. tu per spatiosa vagantes
 Æquora, fatalesque minas & bella ferentes
 Mersisti & multo damnaſti funere fortes
 Baticolas, fastumque Tagi. risere serena
 Neræides, favitque tibi, mare, sidera, venti.
 Quà sibi suppositas ferit ardens lineagentes,
 Immensamque secat spatii aequalibus æthram,
 Terra iacet, totoque natat circumflua ponto.
 Morborum succique ferax rorisque beati,
 Quem canna dulces generant. Hic area laudum
 Panditur, hæc vestras tellus admisit habenas,
 Et dis Angolæ cultor, sparsique per oras
 Oceaninigri indigena, candensque ministrat
 Hic ebur, hic fulvum mercanti porrigit aurum,
 Venalesque animas precio transcribit iniquo.
 „ Cur bona libertas homini subduceris? & cur
 „ Vis servum natura pati? cœlestis imago est,
 „ Quisquis homo est, natusq; sibi vim respuit insons.
 „ Mortales equis generamur legibus omnes,
 „ Iure pari, mox dissimiles injuria fecit,
 „ Et belli furor & rabies insana nocendi.
 Pacificos etiam fluctus Chilenque remotam
 Auspiciis tetigere tuis gens nostra, viaque
 Ignota patuere maris, compendia ponti,
 Quæsitumque fuit, quod non invenimus, aurum.

Magne Comes, stitit una tuos pax obvia cursus,
 Et Lusitanis veniens Concordia terris,
 Suspendit Mavortis opus; frameasque tubasque
 Et bellatrices passim compefcuit iras,
 Ipsaque paciferam Bellona ostendit olivam.
 Non moriture Ducum, prisca venerabile germen
 Sanguinis, ignotum nobis iam note per Orbem,
 Ad Batavos veteremque redi, fortissime, mundum.
 Non effeta tua laudis mea Belgica, causas,
 Quis increari, habet. restant praeclara laborum
 Argumenta domi. pandit tibi Flandria laxos
 Mox vincenda sinus. hic nondum fecimus armis
 Otia. fervet amor belli, paribusque Philippi
 Regna fatigamus studiis. Tu barbara sperne
 Verba, Magajates, & qui sibi lurida formant
 Tela, Tabaiarres, & pictos membra Tapuias,
 Patagones, & Canibales, pastumque cruore
 Humano deforme genus; durosque Caetas
 Tupiguas & Amixocoros, avosque Piryvros,
 Et Tupinaquorum populos. dedisce parumper
 Ista loqui, Germane, & vocibus utere nostris.
 Et Batavos Frisiosque sona, mitemque Sicambrum,
 Mattiacos Morinosque & quos fovet Isala cives.
 Fulminat in Morinis cognati sanguinis Heros,
 AVRIACVS, sternitque viam, qua possit adiri
 Ganda vel augustis Antvverpia digna triumphis.
 Adsis, magnanimoque humeros suppone labori.

Vosque aded, Patria Patres, quibus inclita belli
 Gloria surgit ab Occasu, tot Vespere in ipso
 Emeruit celebres vigilans industria lauros,
 Hesperiaque accidit opes; defendite magnis

Cœpta animis, Siculumque istis avertite Regem
 Finibus, auriferamque Peru Cuscumque Quitumq̃
 Et pulchros longè Potosi convellite montes.
 Hæc finem bellis regio dabit. illa potentis
 Imperii suffulcit opes & robora tellus.
 Obruite hanc orbis dominam, qua pugnat Iberus
 Orbe alio: geminos in se committite mundos,
 Et caput Hispanum Occiduis demergite terris,
 Ut Phœbo labente labet. qui viribus in nos
 Accrescit gliscit que novis, hinc pabula Marti
 Sufficit, & strictos æternum nutrit in enses.
 Mercedem pugnis subducite. vadat Iason
 Alter & in claros deducat carbasa portus,
 In Belum Panamamque & ditem invadite fortes
 Colchida, & effossis Indum spoliare metallis.
 Ite Patres, monstrabo viam per Amazonis undas
 Hoc Duce, Perruvio toti fulgebitis auro.

C. BARLÆVS.

GVILIELMI PISONIS
TRACTATUS

De Aëribus, Aquis, & Locis.

Brasiliæ Continens, ut maxima & præstantissima totius novi Orbis pars magno suo merito censetur: ita, si penitus introspectiatur, non minus jucunda atque salubris deprehenditur. Adeo etiam, ut Aëris, Aquarumque & Locorum cum temperie tum salubritate possit cum quibuslibet Europæ vel Asiæ regionibus certare. Situm quippe si spectes, figuramque, à secundo circiter ab Æquatore ad quartum supra trigesimum latitudinis gradum excurrentis longioris Trigonii speciem refert. Basin habet ad Orientem: angulis Æquatorem & Septentrionem spectantibus. Ab illa Basi in Occidentem recta porrigitur: ita ut Angulus extremus ignotis ad Meridiem regionibus absorbeat. Quod in Orientem spectat latus, Hesperii obijacet Æthiopibus; interposito vastissimo mari. Unde est, quod non minore valetudinis ac vitæ commodo, quam animi oblectamento habitetur. Etenim tota ejus frons blandum & benignum subsolanum, ab auris matutinis natum, continenter recipit. Is mirum in modum homines cæteraque animantia demulcens, atque ab intolerabili Solis, vertici perpetuo imminentis, æstu vindicans

mag.

magnum quid sanitati tuendæ confert. Flatus ille, si quidem accedat mare, summo mane: sin recedat, adultiori demum aurora exoritur, totoſque dies pervadit. Neque enim, ut multis Indorum in locis, circa vesperam languescit: quin intenditur adeo, viresque sumit eundo & comitante Sole, ut ultra medias noctis horas non raro vigeat, & aëris nocturna condensatio nequeat dilatationem ipsius & motum naturalem facile habitare ac superare.

Alterum latus (quod à Peruano Regno cellissima montium juga & immensa determinant spatia) Zephyrus perflat, ventusque mediterraneus sera nocte infestat. Quæ licet ob admixtos infinitis è paludibus surgentes vapores, habeatur infaluber; adeo tamen à montibus maris vicinis coërcetur, & propulsatur à succedente marina aura, ut vix queat ad littora usque penetrare. Quod si ob pluviosas quandoque malacias per diem integrum (quod rarum est valde) spirasse contingerit, remotiores à mari, & Occidenti objectos, vehementius; maris vero accolæ, atque imprimis nautas, una vix leuca à littore remotos, clementius exercet.

Quemadmodum vero annuis temporibus integri semestris mutationes haud magnæ: ita diurnis & nocturnis evidentiores contingunt; eo quod dies & noctes non magis pares sint spatiis, quam differentes calore

lore & frigore. Nam Sol altius ascendens, postquam terrarum & hominum poros aperuit, profundius & pari intervallo se occultit; unde condensatus aër extremam noctis partem magis rorisfluam efficit. Hinc rigidum & penetrans frigus corpora ferit inde à tertia nocturna, maxime vero circa gallicinium, usque ad exortum Solis. Ideoque incautionibus aduenis hanc terram recens ingressis perquam molestum atque noxium esse solet, & tantum non omnem spem præcidere vitam in hisce vel aliis Indiarum oris beatam transigendi. Hujus rei non ignari indigenæ, focum perennem juxta lectos pensiles alunt, ejus ut beneficio insecta non solum venenata sed etiam nocturnum frigus, simul & terræ fuligines arcere à se queant.

Porro rectus ascensus & descensus Solis brevissima facit crepuscula, noctesque adeo diebus pares, ut ne quidem unius horæ discrimen agnoscant. Noctibus æstivis, frigus intensius: hybernis, quod mirere, mitius sæpe per sentiscitur: aëre scilicet tranquillo & nubibus undequaque presso pluviasque minante. Ruricolæ post noctes solito frigidiores, dies serenos & sementi proficuos: Medici vero firmam, validamque corporis constitutionem pollicere consuerunt: contra, si tepidæ noctes præcesserint.

Pluvialis temporis initium fit mense Martio vel Aprili; finis est Augusto. Quo Sol re-
dux

dux ex Cancro materiam pluviae ex parte dissolvit in ventos, unde procellae & turbines subinde nascuntur. Has mox vernum tempus excipit, blandissimeque componit. Diversitatem quidem umbrarum, nunc in Austrum, nunc in Septentrionem projectarum, experitur Brasiliae caeterique Tropicorum Incolae, (Amphiscii propterea dicti) nullam tamen, ut Doctiss. Scaliger, aliique non infimae sortis Philosophi, fuere arbitrati, circa anni tempestates mutationem; bis nempe accedentis, & bis recedentis Solis; sed tunc solummodo cum abijt ab Aequatore ad Tropicum vel Canci vel Capricorni, usque dum eo redierit & Aequinoctium absolverit. Prosper Alpinus duplicem aetatem quod uno anno dari testetur in Aegypto, id non tam a Solis quam admirando Nili accessu & recessu provenire existimandum est.

Tempora anni non nisi duo sunt, calidum & siccum aetas dicitur: alterum quod calidum & humidum, ac Veri Europaeo simile, brumae vicem supplet. Idque verissimum omnibus in Indiis intra utrumque Tropicum deprehenditur. Hiemis enim & aestatis initium atque finis licet ob particularia incidentia loci, tum & Aequatoris maiorem vel minorem vicinitatem, non in idem tempus incidant: plerumque tamen annus sex fere mensibus ad humidum & totidem ad siccum vergentibus absolvitur. Adeo ut vel hinc

etiam veritas Strabonis dēti confirmetur, nullum scilicet annum in Indiis inveniri utroque tempore sine pluviis. Et quidem ea ratione, ut hic non, sicut in multis Africae & Asiae, ejusdem nobiscum Latitudinis, oris, maxima exinde intensio & remissio æstus, sed nulla vel saltem exigua percipitur, (Sole licet Brasiliensium zenith mense Octobri & Februario transeunte, radiisque secundum angulos acutissimos reflexis feriente terram.) Quæ diversitas istarum regionum Incolis, ob crebras malacias noxiosque tepores, interitum: harum contra ob dominatricem auram salutem promittit perpetuam. Vnde facile est colligere anni tempestates esse non tam immediate ex Sole & astris eorumque motu æstimandas; quam ventorum specie & diversitate, Regionisque qualitate ac situ peculiari. Eadem causa solemnibus illis Torridæ subsolanis vel Favoniis reddi potest. Quin in locis hisce Mediterraneis paulo versus occidentem noctes non solum, sed & dies aliquando sunt frigidiores, quam in orientabilibus, littoralibus, usque adeo ut pruina aliquibus quandoque capillos riguisse constet. Etenim in Indiis cum multa sint admiranda, illud tamen vel in primis videtur omnium physicorum ingenia superare, quod in eadem Cœli plaga, Solis accessu & recessu pari, iisdemque anni mensibus ab orientali parte quidem circa Oceanum æstas & siccitas sit

ab occidentali vero trans juga montium & paludes Brasiliæ, hiems, nebulae & pluvia. Ut in tanta locorum vicinitate, quod ad rationem tempestatum attinet, iidem pæne populi sibi mutuo antipodes videantur esse. Quam miram dissonamque naturæ varietatem, atque alia ejuscemodi, si quis diligentius apud se reputet, profecto intelliget, Antiquos mul. a de Æquinoctiali circulo & Torrida zona falso opinatos esse. Cum, contra quam Aristoteles & Plinius aliique sunt arbitrati, non solum habitabile hoc Clima, sed & temperatum ac fertile utique reddant tum rores perpetui, tum pluvia & jucundità pelago flatus, dum vapores mane surgentes & nebulas tempestive discuriunt, æstusque meridionalem temperant, ac Soles purissimos & nitidissimos reddunt. Hinc vero humorum, qui in nobis sunt, à putredine conservatio. Neque tamen præcipua salubritatis vel longævitas ratio, ut quidam voluerunt, Æquatoris est vicinitas, ob æqualitatem quam imaginantur tempestatum. Nam multis sub linea Æquinoctiali locis habitatis nec Solum nec Cælum ad salubritatem favet: sicut Insula D. Thomæ, Guinea aliæque provinciæ testantur, ubi corpora à torrente calore arescunt & resolvuntur, minimeque longæva fiunt. Etenim attracti à Sole verticali & præsentissimo vapores ob perpetuas malacias non disperguntur, neque aquæ agitan-

tur, sed stagnant. Tum si qui perflant venti, languidi sunt, & veluti longo itinere fessi, ventis subitis aut mediterraneis facile se submitunt. Vnde tepores vaporosi, nebulæ & putredines enascuntur. Quod sub Æquatore navigantes non sine miseria experiuntur in penu & aqua imprimis, quæ putredine fœtoreque concepto bis terve solet corrumpi in vasis recens infusa, priusquam in corrupta & durabilis haberi queat. Brasiliæ vero vastissimus Oceanus tum pluviis, tum ventis perpetuam ad exhilarandum littus materiam supeditat, non tepidam, sicut extra Tropicos solet, sed egelidam & siccam, eamque à Sole illustratam ab oriente in occidentem ad miliaria aliquot spirat. Accedit, quod palustribus & male olentibus pluviis ex continentibus ortis, nunquam infestetur. Denique, ut multæ Orientalis Indiæ & Africæ partes, non cingitur vicinis Insulis, neu ventis agitur turbidis & procellosis.

Cælum sæpe quidem nubibus, ex oriente in occidentem latis, obductum videas, sed rarissimis & tenuissimis, inque sublimia aëris elevatis, præterquam diebus pluviis. Sol oriens & occidens in conuiventibus oculi adspici potest: tumque fere ordinario apparet ut colore, ita & magnitudine; adeo ut perquam commode Diametur ejus mensuraretur. Mira undique serenitas est, præsertim circa vesperam. quæ nullos unquam succe-

den

denti *Lunæ* tradit vapores vel nebulas : sed noctes reddit adeo claras ut uno eodemque die *Luna* vetus & nova conspici, litteræque ad *Lunam* quadratam satis recte legi possint. Eadem *Astronomo* & ad cælestia intento promittit multa circa *Eclipses* & *Nubeculas Magellanicas*, *Venerem*que post emersionem à *Sole* falcatam, *Mercurium* scintillantem & cornicu' a um, accessus denique *Lunæ* ad *stellas* cum fixatum *Planetas*, cæteraque *Phainomena*, partim antea *Europæis* non visa : sicut multoties fuit à nobis observatum ex *specula* eminentiori *Astronomicis* usibus per *Illustrissimum D. I. Mauritium Nassaviæ Principem*, exstructa, & à domestico meo accurate descripta, ad quem curiosum lectorem remitto.

Æther pro diversitate aspectuum *Planetarum*, accedentibus causis inferioribus suas recipit intemperies. Crebris fulguribus *Cælum* sub vesperam coruscat, tempestate vel maxime serena, sed sicca. *Tonitrua* si quæ circa *Æquinoctia* suboriantur, rarissime in *Pernambuco* & sine fragore adiuntur, utut imbre effundat : in *Maranhan* ceu propiore *Æquatori*, vehementius & crebrius intonant. *Multæ Irides*, *Halones*, *Diacones ignei* volantes apparent. *Grandines* vix unquam conspiciuntur. Nec est, qui observaverit altissima montium cacumina nive tecta, aut brumalem ostentasse canitiem.

Pluviarum guttæ admodum sunt magnæ, gravique decidunt impetu, quas molestus aliquando tepor præcedere vel sequi solet. Ros Europæo, cum pinguior, atque adeo fecundior, sic ob nitri quo impregnatur copiam penetrantior multo ac tenuior, præcipue æstate, existit. Manifestum hoc in ferro imprimis, multo magis in materiis minus solidis. Quæ sub dio posita facile corroduntur & exeduntur. Intensior enim Solis radiorum fervor, poros corporum sublunarium aperit usque adeo de die ut nocturno rori subtilissimo facilem usque in profunda aditum faciat. Vnde per quotidianam vicissitudinem humiditatis & caloris illata putredine, vermium diversorum generum fit generatio. Quantum vero omnibus his noxius est ros, tantum gramine & pascuis proficuis, imo necessarius, ne æstate inopia pluviarum torreantur, Hoc solo enim arentia loca & humorem sitentia refocillantur. Nihil item rore magis alimentosum, quo solo tot bestiæ & infinita insecta vivunt: quod & divinus Poëta dixit; *Quantum ros nocte reponit*. Estque adeo eximia efficaciam ros matutinus, ut & pecora & homines æstuantem, ac spirituum profusione fractos mirifice roborat. Concentrando enim calorem nativum ingeminat, atque appetitum acuit, adhuc urinam provocat.

Et ceteris ceu anniversariis ventis serenissimis

hæ

hæ oræ diversis temporibus gaudent. Semestri enim hiberno sive pluvioso, ex nubilosa austrina plaga intenduntur & Vulturini velut naturam induunt. Hinc vehementius quam Aquilo, mensibus æstivis, dominantur, ærisque imperium obtinent. Adeo etiam ut ductus aquarum inde à mense Martio ad Octobrem illis obsequia præstent. Reliquo anni tempore ex Septentrione in Austrum maria coguntur. Circa Africæ latus occidentale, Brasiliæ oppositum, plane diverso modo se res habet. Quippe ab Aprili ad Iulium mensem, versus Septentrionem rapidus est fluxus; inde ad Octobrem tranquillum mare. Hinc ad Ianuarium versus Meridionalem plagam Oceanus truditur: mox circa medium Aprilis denuo nullum *Currens* maris (ut fluxum illum generalem Verulamius appellat) experiuntur nautæ. Atque hæ diversitates potissimum quidem intra Tropicos libero æquore navigantibus percipiuntur. Adeo ut hi venti generales, Tropæi dicti, minime segnes, partim regendo *Currens* maris, partim proprio flatu (non spontaneo aliquo raptu ab ortu in Occasum, ut Scaliger & ante eum veteres quidam imaginati sunt) id efficiant, ut hinc navigantes versus Africæ, vel Europæ oras, eadem redire, qua venerant via, nequant.

Æquor Brasiliense ut plurimum tranquillum est. Cui temeritas Barbarorum se fidens,

gemino ligno suberoso, *Iangáda* dicto, insi-
dentes, secure piscaturam exercent aliquot
leucis à littore remoti. Cerulea & subnigra
ejus facies exterius est, interius viridis. Agi-
tatum noctu ignescit, magnoque lumine re-
fulget. Salsius quoque deprehenditur quam
versus Polos, adeoque pellucidum, ut pisces
ultra viginti orgyiarum profunditatem aureo
colore micantes, ex altis puppibus commo-
de conspiciantur, meridiano tempore, Sole-
que splendens. Ac tum simul intueri licet,
quam diversus & contrarius subinde sit mo-
tus in profundo mari, ab eo qui in superficie
à tumultuariis fit ventis. Quod jactas boli-
des, aliasque artis nauticæ conjecturas non
parum eludit.

Si mare circa Æquinoctium nimis langui-
dum deprehendatur, admodum insidiosa
habetur illa tranquillitas. præsertim, ubi atræ
& sordidæ nubes conglobatæ, ut fit, acce-
dant, quæquæ universo repente imperu sese
effundant, unde momento immensæ rates
evertuntur.

Licet autem juxta littora æstu satis vehe-
menti salum intumescat, non tamen agros
invadit, aut vicinas terras depressas inundat,
sed ingenti fremitu rupem quandam sive ma-
ris teniam, *Reciffo* Lusitanis dictam, pulsat
maximoque impetu verberat. Illam summo
naturæ miraculo & beneficio ibi positam fa-
teri, quotquot videre, conguntur. Crepido
enim

enim cautium longo tractu excurrens, instar muri se violentiæ barbari & indignantis elementi objicit, fidasque ac tutas navibus stationes & portus præstat. Largissimam præterea ædibus materiam, qua Olindæ & Paraybæ templa ac monasteria superbiunt, suppe ditat. Maximam Brasiliæ partem eadem nunc interrupto & flexuoso, nunc continuo recto que ductu tuetur. Ejus latitudo (quæ planissima est, & quasi arte superficie tenus polita) ad passus viginti, subinde triginta & ultra se extendit. Tantæ vero altitudinis est, ut vix maximo æstu inundetur.

Nova plenaque Luna mare ad duodecim pedum altitudinem (quod in Paranambucensi littore fit circa quintam) attollitur, pariterque deprimitur. Verum non rite observata sex horarum vicissitudine, sed pro ratione decursus fluviorum & pelagi intemperie, vel citius vel tardius æstum vastissimus Oceanus absolvit. Ita tamen, ut mensibus æstivis accessus: hibernis vero recessus sint & longiores & vehementiores. Quid, quod fluxus lunares, paucis tantum à littore miliaribus; *Currens* vero maris per universum æquor perferantur navigantes.

Cæterum ad extricandas perpetuas nautarum controversis circa longitudinem hujus Continentis, scire interest, magis ad Occidentem à natura collocatam esse quam peritissimi quique Geographi & Hydrographi

hactenus sunt opinati. Operæ pretium itaque duxi illud addere, quod ex sedula observatione Eclipsium Lunarium nobis constat. Initium siquidem deliquii, quod in vigesimum Decembris anni millesimi sexcentissimi trigesimali octavi incidit, inter Olindam Parnambuci, & Vranoburgum Daniæ, tribus horis & quatuor minutis differre deprehendimus. Vnde reducto calculo, facile erit colligere, quæ causa sit erroris; cum plerique naucleri ultra quinquaginta minuta à nobis discrepent.

Vniversa Brasilia (cujus Incolæ Antœci sunt Hispanis & Æthiopibus; Perœci Iavensibus: Antipodes Auræ Chesonesi populis) Coloniis & Præfecturis quatuordecim, totidemque circiter fluviis distinguitur. Horum beneficio territoria fertilitate & commoditate differunt. Præter quamplurimos amnes, fontibus inclytis & utcunque herbosis habitata Orientalis pars scater; iisque passim, mira divina bonitate irrigatur, potumque hominibus juxta ac pecoribus abunde subministrat. Armenta silvestria siti æstuantia eo confugiunt, seque ad luxum inebriantia aquis, præda fiunt venatoribus. Rapidi sunt plerique fluvii mensibus pluviis, & tunc de subito in altum excrescunt ac ripas egrediuntur. Econtra vero is, qui Parnambucensis Præfecturæ terminator & D. Francisco sacer, totius Brasiliæ facile maximus est: mensibus qui-

quidem æstivis rapidissimus simul & altissimus existit, ruptisque obicibus valentius ruit in campos & mare. Mensibus autem pluviis, quod mirandum sane, aquas decrefcere, modiceque tantum in pelagus sese exonerare videas. Cuius inauditæ diversitatis causam, alii aliam perhibent. Sed sub accuratissimis Regionum lustratoribus & ipsis Philosophis etiam nunc lis hæret. Quamvis autem tanti fluminis fons aut origo nondum à quoquam fuerit lustrata, tamen evidens ratio videtur evincere ex intima parte hujus Continentis descendere, & quidem è Lacu illo mediterraneo à multis celebrato, qui omnes fluvios, ut & hunc nostrum, ab altissimis Peruviae montibus versus ortum demissos, recipit & in Oceanum emittit. Nostrates hoc flumen celocibus aliisque ratibus *Canoas* dictis ad quadraginta milliaria ascendentes adhuc satis latum & profundum, insulisque amœnum & scopulis horridum invenerunt. Indigenarum quoque & Lusitanorum fide constat circa quinquaginta milliaribus à mari, ipsum de altissimis rupibus seu cataractis, *Caccéras* vocant, præceps rure nec altius ab iis qui è mari veniunt ascendi posse. Supra cataractas fluminis alveum porro pergere versus *Corum* ad aliquot milliaria, usque ad ingentem illud Lacum, in quo multæ sint insulæ perquam fertiles & habitatæ. Inque hunc Lacum aureas arenas à rupibus auriferis versus Peruviam jacenti-

centibus detritas per infinitos torrentes deduci.

Cæterique fluvii vel potius rivi, qui ad hanc Brasiliæ oram in Oceanum effluunt, ad minimarum etiam navium onera à mediterraneis deferenda sunt inepti, quod aquis destituantur. Illi enim paucis exceptis, licet tribus aut quatuor miliaribus non absint à fontibus suis, nihilominus in ostiis magnorum fluminum speciem præ se ferunt. Quod fit propter maris accessus, fauces illorum illudentes. Exemplo sit *Rio formoso*, item *Rio grande*, & alii, omnes magnarum navium quæ ostia capaces: qui tamen, ut versus mediterranea vix duabus leucis à littore absunt, ita pedibus genu tenus transeuntur. Cui nulli tamen alii in hac Americæ parte reperiantur, qui tantos imbres alveo suo excipiant. sed constat ratio. Vatissima montium juga procul à littore demittunt vim illam pluviarum à tergo, & exonerant se versus Occidentem. Mox versus Orientem ad rapidissima, ne dicam & totius mundi maxima: uno quidem brachio versus Septentrionem in Amazonum & Maranhann flumina: altero ad divi Francisci, atque illa quæ *de la Plata* & *de Janeiro*, dicuntur, versus Austrum erumpunt. Hæc receptis in se quibusdam amnibus invalescunt & aliquando ad miliaria triginta in Oceanum labuntur. tanto impetu, ut in ipso mari dulces à nautis hauriantur latices, ac si è fonte aliquo
fali-

salirent. Porro Lacus juxta littus reperiuntur, qui mari licet vicini & quasi contigui, aquis tamen sunt dulcissimis. Præterea putei, paucis ante, annis, circa ipsum littus, & quo æstus maris pertingit, effossi, potabiles aquas & dulces ignoto vel dubio venarum commercio, impertiunt. Vnde percolatas omnisque salcedinis expertes prorsus haurire datum: quæ licet fontanis inferiores sint, domesticis tamen officiis sufficiunt. In remotissimis vero desertis rivuli quidam è lacubus oriundi, hieme dulces, subsalsi æstate existunt; quod stagnantes Solis assiduitate adurantur.

Tellus hæc ex diverso naturæ lusu constat. Quæ enim in planitiem longe lateque sternitur, gleboso ponderosoque & præpingui ac irriguo est solo *Vergea* Lusitanis dicta: multorum fructuum ferax: cannas saccharreas imprimis, tum & credita quæque semina multiplici reddit fœnore. Aprici campi minus æstate, sed mensibus potissimum pluviis (licet terra tunc habitantibus tristior videatur) lætissime virescunt, prataque messem negantia pabulis vigent. Frumentum & secale nimis celeriter in germen evocantur à jugi perpetuoque solis fervore & indulgentia agri. Qui proinde multa veritatione (nec autem interquiete unquam indiget) fatigari debet, additaque potius arena quam stercore, ferendis frugibus aptior reddi. Secus enim

nim germinatio nimis festinata aduritur vel exhaeritur. Qui ab exoticis seminibus & his quæ diutius in terra foveri debent, proventum expectant, maturationem retardent oportet. Ne foliis luxurient plantæ, ac granis postea & seminibus cassæ reperiantur, atque ita spem vota que agricolarum destituant. Committere terræ plantas & semina oportet mensibus Februario & Martio; quum nempe finem æstatis excipit tempestas humida. Fieri vero utrumque debet prima vespera, non de die, nec adulta nocte. Quæcunque profuadus & quo radii solares non pertinent, inhumant, in vitæ discrimen eas incurrun, quod sub cute sua intense frigida terra, præcipua æstate, taleas & semina facile enect. Cujus rei advenæ & novitii experimentum non sine magna jactura fecerunt. Semina sicut & fructus colligunt diverso plane tempore in locis acclivis & sitientibus quam declivioribus & uliginosis. Quid quod horum plurima toto anno & omni tempore plantentur & germinent: felicius licet vel infelicius, pro locorum & plantarum diversitate. Quod evidentissime apparet, præsertim circa proceras illas arbores, quas *Cocos* & *Palmitas* nuncupant. Etenim hæ citra ullam anni temporis, seniique arborum observationem transplantatæ virescunt jucunde, & fructibus eximiis abundant, in litore sterili gaudentes foveri; modo radices, quas infi-

nitas

nitas & brevissimas habent, leviter tantum
 terra cooperiantur. Harum enim cætera-
 rumque Indiciarum arborum radices adeo à
 frigore subterraneo abhorreere deprehen-
 duntur, ut nonnunquam Solis desiderio fo-
 ras protumpentes, terra se condi vix patian-
 tur. Nonnullæ arbores & quidem nobilio-
 res, sicut *Acaïù*, *Vbapitángá*, *Cará*, *Andá*, *Iaca-
 pucáia*, *Murecy*, *Ietaibá*, *Araticú*, *Ibahiraba*, *Fi-
 cus* & *Myrtus* sylvestres *Iamacarú* & *Cambuy*
 dictæ: Planta quoque *Ananá*s & alia semel
 dumtaxat in anno florent, tempore verno,
 quod circa Octobrem est: mox fructus pro-
 ferunt, Sole ingrediente Capricornium, &
 durant ultra tres menses, posteaque quies-
 cunt. Solus, quantum constat fructus *Guity-
 coroi* semel biennio; fructus autem arboris
Ibiraée quod est Guajaci Brasiliensis, vix qua-
 driennio producitur. Pauciores arbores na-
 tivæ hætenus ad sativas relatæ: sylvestres
 tamen cum sint, fructus elegantes, & gratif-
 simi saporis proferunt, maxima quidem ex
 parte frigidos, cum astringendi facultate.
 Quasi natura benigna hæc mortalibus im-
 modice æstuantibus solatio dederit, pro-
 ruentibusque humoribus frenû imposuerit.
 Plurimæ arbores & frutices toto fere anni
 tempore flores & fructus feliciter protrud-
 unt, simulque Ver, Æstas & Autumnus in
 iis conspiciuntur. Horum facile principes,
Muruciá, *Mangabá*, *Pacóba*, *Baná*n, *Ianipápa*,
Ara-

Araccá, Pindóva, Cocos, Mamiáon Pinboins, Piementa. Quibus annumerantur, Vitis, Citrus, Malus Medica, Ficus, Cucumeres, Melopepones, Cítrulli Malo granata bifera, & trifera, aliaque plurima ex Lusitania & Angola olim, & nuper è Belgio adducta legumina, radices & olera passim in hortis exculta, atque in culinis domestica facta. Imo & Piper orientale, & alia infinita exotica, tam sata Europæa, quam Aromata Asiatica benigne fert tellus. Sed regio quondam diplomate ne vilescerent propter abundantiam, prohibita & profus eradica. Qui racemos per totum annum desiderant, vineas diversas, diversis putant mensibus, maturasque postea uvas colligunt. Vnde non ignobile vinum, creticum æmulans, exprimitur. Quin & omnis generis fructus atque frumenta etiam nostra singulari fertilitate explerent colonorum spem, si quod universale remedium contra Formicarum illam Strumam inveniri posset. Nam locis angustis & quoque uliginosis vel ignis vel aquæ beneficio per impigrum agricolam facile arcentur. Sed cum nulla regio ab omni parte beata, vix credo potentissimum hunc hostem superatum iri posse. Quod non tam à Soli quam Solis vi procedat, qui ubicunque sub zona torrida, etiam in Indis Orientalibus, atque in vicina Peruvia, infinitas Formicarum turmas generat. Partes autem Indiæ, ut quoque Brasiiliæ, ex-

tra Tropicum sitæ, Formicas vix norunt; unde & fruges ibi uberrima. Utinam natura plures feras formicavoras collocasset, quæ simul tot myriades abligurirent, sicut mira illa aspectu animalia quadrupedia *Tamendoa* dicta, quæ Canis magnitudine, longis instructa unguibus, alte fodiendo formicarum latebras detegunt, iisque illico exertam trium fere dodrantium linguam immittunt exilem, opertamque Formicis repente contrahunt, deglutiuntque deceptas. Formicæ autem hæ (*Rey do Brasil* Lusitanis non immerito dictæ, quod perpetuam tyrannidem exercent) aliqua Europæarum plane similes, aliqua triplo majores & alata, omnivoræ sunt. Aggeres quoque & tumulos ingentes, in modum metarum fœni, è terra ab illis exstructos, videas. Hucinopi metuentes senectæ, non tecto vel calle angustis, ut Virgilius eleganter de suis formicis cecinit, sed nagustis convectant atque reponunt quidquid populant nigra hæ Formicarum agmina; ita ut in campis, in silvis, aliquot leucarum s. a. io, perpetuæ semitæ, opere earum ferveant. Quam vero noctu Luna plena operentur, interlunioque cessent, quam celebres undique earum conventus, quam diligens cum obviis collocutio atque percunctatio, quam denique futurorum quidam sensus, cum, imminentibus mensibus pluviis, tumulos suos cavernosos altiores struant, &, quod omnem fere intel-

ligentiam superare videtur, granorum in p̄senu reconditorum umbilicum, quo germen emitti solet, sollicite excidant, hic conspici re datur. Ita ut vel stupidissimus spectator Salomonis proverbium in memoriam revo- cet, ubi ignavos ex earum œconomia incita- mentum laboris capere jubet. Plura de mi- rando regimine dicenda forent, nisi jam du- dum propositi limites transissem.

Qua lacustris est hæc Regio, ob perpetu- am uliginem funditus æque ac in superficie viret. Tum diverso plane herbarum fruti- cumque palustrium genere, adeoq; mira nat- uræ solertia luxuriat, ut herbosam terram, non aquam diceres, amphibiorum æque & piscium latibulis destinatam. Non omnia lo- ca paludosa & lacustria insalubria esse, mo- numenta veterum quoque confirmant in I- talia, ubi insignia quædam & fertilissima ha- bitacula paludibus proxima, incredibili ta- men salubritate fruebantur, propterea quod commercium haberent cum mari, & motio- ne perpetua non paterentur stagnantes pu- trescere. Circa odia vero fluviorum, ubi pa- ludem aqua marina singulis æstibus inundat, ab immensa Ostreorum & Cancrorum mul- titudine perreptatur, atque tortuoso illo ar- borum genere, *Mangle* dicto, ita obsiderur, ut viatoribus & piscatorib⁹ prorsus sit inaccessa.

Qua montosa, raro sterilis vel otiosa appa- ret, sed in acclives & amœnos colles (exceptis va-

vastissimis montium jugis in desertis mediterraneis) exurgit. Contingit quidem arbores & gramina mensibus pluvii late virentia, æstivis ob ardores solares emori, eaque incensa ingenti spatio subinde incendium producere; sed ipsi Incolæ iis incommodis prospicere norunt, dum loca illa excisarum & recenter combustarum cineribus fecundant, ut frugibus Cerealibus Americanis aptiora fiant.

Qua arbutis sylvisque densissimis vestitur, multo olim labore Lusitanos ad pyxidem nauticam iter suum instituere coegit. Quod nostratibus etiam nunc & mihi usui fuit, in muniendis viis per deserta, patentque nemora in longitudinem aliquando ultra ducetas & trecentas leucas. Qua ad arborum vastitatem, cymbæ unilignæ, ex ijs fiunt centum & quinquaginta hominum capaces. Qua ad altitudinem, sagitta à fortissimo emissæ quarundam summitatem haud facile superat. Arbores denique variæ magnitudinis indiscriminim hinc inde per campos & sylvas videre est, earumque ramis variis carduis, imo & integris diversæ speciei arbusculis frugiferis onustos & ornatos. Haud dubie, quia tot volucrum cohortes, cum excrementis simul alvi nucleos seminaque fructuum ibi deponunt: quæ in fervido earum ventriculo præmacerata, facilius germinant. Ex hisce nemoribus fragrantissimæ quoque arbores balsamis & gummi gravidæ, non tantum medi-

cinæ gratia, ut *Copaiba*, *Cabureiba*, *Icicariba*, sed
 lucri causa ob colores & tincturas varias, ali-
 osque usus eximios ad Europæos apportan-
 tur. ut sunt *Ibirapitanga* arborilla Brasiliensis
 κατ' ἐξοχλὴν ita dicta, & rubra tinctura nulli
 non nota. *Tataiba* sive lignum flavum. *Ara-
 riba* cortice rubro. *Vrúcu*. *Iacarandá*. *Antinuba*
 sive *Cedrus* alba, & aliæ multæ quæ ædificiis
 navibusque struendis aptissimæ, quod aquis
 minus perviæ sicut & ferant ætatem. Ex qua-
 rundam corticibus nunc funes igniarii, in
 militantium usum, nunc in navium necessi-
 tates torquentur, & rudentibus materiam
 subministrant. Denique è collisis lignis *Cara-
 guatá*, *Tataiba*, *Ambaiba*, aliisque ferulaceis
 plantis ibidem nascentibus, ignis luculenti-
 us, quam ex concusso silice, à Barbaris elici-
 tur.

Si quæ loca sint aridiora, mirabiles illas
 Climaces, seu funes potius ἀφύλλες gene-
 rali nomine *Timbo* & *cibo* appellatos profe-
 runt, quæ sua flexilitate & tenacitate apud
 fabros & viatores ligaminum, contusa apud
 pisces, coriarios, & naupegas, rhois &
 stupæ vicem supplent. Inter has Climaces,
 non minus notatu digna illa quæ *Guembé* no-
 men à Brasilianis accepit. Textitur enim *Can-
 nabis* & *Sparti* modo, cum aliis in usus, tum
 præcipue in anchoralia: neque materia ulla
 ad nauticos funes & maris impetus aptior;
 namque ut falsuginem amat ea planta, funis
 quo-

quoque ex illa confecta marinis aquis imersa, idemdem revirescit. Et anchoris alligata, fluitantes in salo naves egregie continet, non tam ab innata duritie, vel operis firmitate, quam viriditate ipsa, & lentitia quadam ad instar corii; ut sese vel in altum elato navigio, modo in tenuitatem extendat, vel residente rursus in crassitudinem contrahat: quod secus in nostris evenit rudentibus, quæ nimirum ipsa vi ac pertinacia sæpe rumpuntur.

Nemorum pleræque arbores, cum ab Autumnii & Veris vicissitudine nihil fere patiantur, frondibus tamen & foliis non eodem simul tempore vestiuntur & spoliantur. Præterea non unaquæque arbor foliis simul omnibus orbatur, sed parte una decidente altera tam diu manet, donec prior repullulet. Mirari quoque subit, primum naturæ hoc foecundissimum thearum contemplantem, herbas & plantas in Europa à natura molles, hic caulibus lignescens luxuriare: Earum quoque non paucas ratione loci inter se plurimum discrepare; nam quæ vix fruticis magnitudinem æquarent in pratis, in densis nemoribus summæ videri proceritatis. Accedit, quod varii generis Hederæ fabiferæ, Phaeoliq; pulcherrimi, suprema arborum cacumina scandentes, topiarii instar operis perpetuam umbram præbant. Inter hæc virgultorum opaca, ipsis Faunis consecrata homines

pariter ac feræ se abdunt vivuntque secure. Multi enim in illis sunt secreti rramites; qui sui gnaros haud parva in venando voluptate perfundunt. Quæ sylvarum fontiumque prærogativa multis ludiarum regionibus denegata est, maximeque occidentalis Africæ parti habitata, ac propterea Torridarum regionum nomen merito obtinent: ab immodico enim & ingenti æstu dehiscunt illæ, ut ad fluvios umbrososque saltus dissitissimos pecorum greges amandari necessum sit. In agro enim arenoso longe majores ab incolis perferuntur calores, quam si terreus esset eodem Solo, Cælo & Sole. Ita & montosa differunt à planis & nemorosa à nudis, ac perinde ut humilioribus aut altioribus montibus assurgunt, magisque aut minus sylvis vestita sunt, frigus aut calorem aëri majorem aut minorem conciliant.

Porro sicut Peruvia crebro ex æstuantibus cavernarum latebris: ita nunquam Continentis hujus tractus orientalis terræ motum fuit expertus. Metallis enim & igne subterraneo, spirituum & vaporum genitore passim destituitur. Excipe montes in Præfectura *acára* adeo argentiferos, ut thesauros hactenus pollicitos, nunc cum scenoie Batavis præstare cœperint, atque etiam nunc præstarent, modo Plautinum illud minus in nos quadraret.

Tum denique homines nostra intelligimus bona,

Cum

Cum qua in potestate habuimus, ea amisimus.

Atque hæc de diversitate terræ nobis cognita.

Illæ autem deserta & solitudines frequentibus jugis arduas, inque Occidentem porrectas Anthropophagi tenent. Europæi qui investigando loca incognita vastissimos istos & fragosos saltus penetrarunt, testantur, se non minus fertiles ibi, herbososque montes & convalles vario animalium genere occupatos vidisse, quam in littoralibus & habitatoribus locis. Quod ipsum postea verum comperi: hoc tamen discrimine, quod quoad mediterranea loca penetres altius, eo plura quidem mineralia eaque ignobiliora se offerunt, sed fontium inopia atque ob autas devigescentes æstus diurnus major, & noctium frigus intensius: frequentiores denique lacus piscosos hybernæ pluvix, in æstivam penuriam, suppeditant. Mediterranea enim opem plurimam à cælo imbrido habent, non circa vegetabilia solum, sed & ferarum atque piscium miram obæritatem, ut condimento proinde minori indigeant. Mel quoque sylvestre, fructus *Iaiabudæ*, *Ietaiva*, Palmæ & sylvestres Ficus, defectum fructuum *Acaiû* in desertis locis supplent. Quæ telquis & rubis, cæterisque spinosis fruticibus passim adeo horrent, ut vi via facienda sit. Inter cætera, *Caraguatá*, aliique cardui, rorem & aquam pluvialem copiose concavis

foliis, calicis instar perpetuo continent, quæ deficientibus rivis & pluviis ingenti solatio hominibus æque ac animalibus existunt.

Duæ tantum indomitæ feræ (serpentibus exceptis) in tam vasta Regione extimescendæ reperiuntur, Tigres & Apri. Quarum illæ insidiosæ, velocitate valent: hi tardiores sunt cursu. Vtræque autem famelicæ existunt. Eadem pastæ, quod mirere, adeo fiunt gravæ & meticulosæ, ut ab ipsis Tapuyeris & gregariis etiam canibus, in fugam confestim agantur & captantur. Usque adeo satietas non homines tantum sed & teras enervat. Inter belluas marinas vero, plures invenias feroces & prodigiosas satis. licet enim summè admirabilis Dei potentia atque solertia in rebus cœlestibus, iisque quæ in aëre & terra fiunt, unicuique patefcat; maxime tamen ea in mari prælucere videtur, in quo tam variæ & stupendæ rerum formæ conspiciuntur, earumque vires & proprietates deteguntur, ut quærendi & contemplandi nullus unquam futurus sit finis, meritissimoque jure ea quæ dignoscitur pars, illius quæ ignoratur minima dici possit. Sunt autem Thynni, Delphini incredibili velocitate cæteros superantes. Seræ porro, & Lamiaæ sive Tuberones inter rapaces primum locum obtinent. Hi formidabili rictu pisces non tantum, sed & urinatores devorant, nimiaque voracitatis pœnas aliquando dant: quod pisces echinati, cornuti,

nuti, tum quoque venenati, deglutiti eos interimant. Sicut eleganter Oppianus olim cecinit:

Occisa occidunt hostem, perimuntque necantem.
Serræ vero perpetuum cum Cæcis bellum gerentes, eorumque præcordia gladio radiis acutissimis horrido fodicantes, mare tingunt cruore.

———*His est audacia tanta.*

Hi fortem Ponti Regem formidine nulla

A grege seiunctum aspiciunt, solamque vagantem:

Atque caservatim veniunt ad maria bella,

Cetorum vero mensibus præsertim pluviis magna apparet copia, quod fœtus ibi edant.

Quos cum maris recessu contingit hærare in vadis, multum olei inde redandat. His quoque monstris annumerantur Vaccæ marinæ

& Nereides, Brasilianis *Iupipiæpre*, Lusitanis *Peixemulher* dictæ. de quibus Virgilius,

Frons hominem præfert, in piscem desinit alvus.

Notatu dignum, quod eximiæ tot arbores, frutices & herbæ, figura, foliis & fructibus à veteris orbis vegetabilibus, paucis exceptis, dissimiles appareant. Idem in avibus, animantibus & piscibus deprehenditur: ut & insectis alatis atque non alatis. Quasi ex diversitate Climatam, non tantum hominum, sed etiam sensitivorum & vegetabilium prodirent differentiæ, idque non adeo ex

astrorum synerga, quam vi Solis & Soli genio peculiari. Quæ omnia ut ineffabili colorum pulchritudine, sic & infinita multitudine hæc in oris generantur, partim nota nota nobis, partim incognita. Quorum aliqua, sapore & dignitate Europæa superant; aliqua longe inferiora existunt. Ex quibus utique apparet, quam mirus & varius lufi s fit in orbe terrarum. Meritoque beati Incolæ haberentur si omnium horum Creatorem cognoscerent. Quum è contrà tam fausto sub cælo, tam agrestia & distorta illis sint ingenia.

Hæc breviter de Aëre, Aquis & Locis dicta sufficiant. Quorum utique temperies optima parum est ex se culpabilis. Neque enim Solis calore torretur hæc terra, neque squalore vel aquarum penuria reficcatur, neque frigore extinguitur, sed rore perpetuo imbribusque multis ac fontibus irrigatur. Vnde & feracissimum esse, & multa illic tempestive nasci oportet. Præterquam enim quod Balsamis nativis, oleis, mellibus non unius generis abundet, herbarumque ac radicum medicarum & ad tutandam valetudinem potentium ferax sit: quæstuosissimam insuper culturam facit, quantum ex aliquot retro annorum messibus colligi potuit. Animalium denique omne genus ac boum imprimis armenta in maximum numerum augeri & crebrius parere, certum est. Quæ loci salubritatis

tis fama non paucos olim senes aliosque minus prospera utentes valetudine, ex Hispania, & Indiis aliisque distitis locis excivit ad aërem & aquas has Cœlo datas, tamquam ad duo validissima vitæ & valetudinis præsidia. Perquam mature enim pubescunt Incolæ: senescunt tarde, idque sine canitie aut calvitio. Quo fit, quod longe ultra centesimum ætatis annum, viridi senecta, non Americani tantum, sed & ipsi Europæi fruantur, totumque adeo territorium Macrobiium dici mereatur. Non aliter ac si fervor juvenilis frigore senectutis repressus, temperatiorem illam in calidioribus hisce plagis efficeret. Advenarum enim proles crebris licet morbis infestentur, multique succumbant, imprimis nostrates infantes, non tamen id tam debet Cœli intemperiei, quam præpostero nutriendi modo imputari. Exemplo sunt vel maxime Brasilianorum liberi vivacissimi. Qui cum ventre duro sint & prominulo, solidisque toris, quamvis subucula tantum leviori induantur, nihilominus injurias Cœli secure contempnunt. Rident matres ineptam nostratium & vestiendis & educandis parvulis industriam, qua perspirationem impediri & catarrhos multos generari ajunt. Nulli inter illos, strabones, lusciosi, claudi, gibbove deformati inveniuntur: cum tamen infantes nunquam aut linteis involvantur, aut involuti fasciis Europæorum more ligentur. Frigida

gida frequenter lavantur. Idem provectio-
 ribus usitatissimum est: cum ob innatam
 genti munditiem, tum ad firmandam & tu-
 endam corporis sanitatem. Porro alacres
 sunt & succulenti omnes, vasisque amplis,
 brachiis cruribusque lacertosis & firmiter
 compactis, minus tamen pinguedine fartis.
 Qui nobiscum militant maris accolæ, non
 admodum sunt aut moribus agrestes, aut
 corpore proceri, suntque mares invicem ma-
 ribus, mulieres mulieribus similes: eo quod
 paucioribus anni tempestatibus obnoxii, eti-
 am rariora vitia in semine feminisque effor-
 matione concipiunt. Plerumque enim ut
 hominum instituta & mores, ita quoque na-
 turam pro varia Regionis constitutione mu-
 tari videmus. Præter longævitatæ benefici-
 um & alterum est quod rarissime adversa va-
 letudinæ afficiantur. Primo quod fortibus
 nascantur, & incomparabili aëris ventorum-
 que serenitati atque æqualitati exponantur:
 tum quod tantum non ignorent, quid curæ
 sint, quid animi affectus, quid corporeæ vo-
 luptates. Sub eodem tecto, eoque levi & ad
 inversæ modum carinæ palmis instrato, mul-
 tæ simul familiæ degunt. Has casas peregri-
 naturi deserunt ad tempus supellectilem
 quam curram habent & liberos humeris im-
 pigre portantibus scæminis. Eodem semper
 victu & amictu, eoque simplici gaudent.
 Quippe solum gossypium ad vestitum illis
 sufficit, juxta illud Lucani scilicet.

Terra suis contenta bonis, non indiga mercis &c.

Nullas denique illis habendi amor, paupertati que se addicunt voluntariæ, ea quidem æquitate, ut cui plus est, labens impertiam minus habentibus, pari dandi & poscendi invicem facilitate. Radices omnes alimentosas, quod dignitate *Mandioca* cedant, imo ipsum panem ex oriza aut milio, Asiaticis tantopere expetitur, contemnunt. Omnibus fructibus poma silvestria, *Acaiu* dicta, præferunt, quod egregie succosa sint, & ad victum æque ac potum sufficiant. Nam siceram ipsis suppeditat, in multos menses, facibus depositis, duraturam; & præstantissimas castaneas, penu recondi aptas. Alii etiam fructus, præsertim *Pacoba*, *Ananás*, *Mangaba*, *Janipaba*, *Caraguata* expressi sime vinum vel siceram suppeditant, nec minus inebriando idonea. Fiunt & alia ex radicibus *Mandioca*, *Patata*, Milio Turcico, *Oryza*, quæ masticata multa cum saliva exspuuntur. Sputum hoc vasis tandiu conditur, donec ferveat, facisque ejiciat. Vina vero hæc citius aut tardius ad fermentandum insurgunt, prout dulciores, acidiores vel acerbiores sunt succi ex hisce plantis fructibusque expressi. An non à simili materiæ conditione dependeat quoque anticipationis & postpositionis ratio in febrium paroxysmis, viderint Medicorum scholæ.

Servitutis jugum nequaquam tolerant. Tripudi-

pudis inconditis & potationibus impendio
 sunt dediti. Cibum capiendi statuta tempora
 ignorant. Recte aut perperam factis, nihil
 post mortem præmii aut supplicii superesse
 existimant. Vane interim fabulati, eorum,
 quos sua mors extinxit, animas immortales
 fore. Otium amant, magnosque labores de-
 clinant, secure & in diem viventes. Cujus ra-
 tionem cum Hippocrate eam esse arbitror,
 quod rerum ac temporum uno modo se ha-
 bentium facies eadem ingeneret socordiam,
 varietas autem animum & corpus ad labores
 excitet. Quin etiam otio & quiete crescit ig-
 navia; exercitatione verò, mentis & animi
 robur alitur. Ætatem ac vitæ decursum æsti-
 mant ex Heliaco Pleiadum exortu; qui fit
 mense Maio. Numerum autem annorum
 ætatis suæ ut retinere possint, singulis annis
 reponunt unam castaneam de *Acaci* semel
 duntaxat in anno circa Ianuarium proveni-
 entem. Fœminæ pudicæ non deformes ab
 octennio ultra sexagesimum annum supra
 fidem fœcundæ; imo septuagenariæ orbos
 infantes lactantes visæ sunt. Facili negotio
 & nemine obstetricante pariunt, rarissime ab-
 ortientes. Pleræque puerperæ statim post
 partum surgunt, ad proximum flumen pro-
 perant ablutum corpus, & impigre, cum ad
 cætera domestica officia redeunt, victû hinc
 inde conquirendum. Liberos defunctos ul-
 tra biduum aut triduum non deplorant, ma-
 tri-

tribus miserando ejulatu rotam domum im-
 plentibus. Lachrymis, quas in potestate ha-
 bent, profusis, cognatos reducelque excipi-
 unt amicos, eorumque labores peregre ex-
 antlatos, multis suspiriis atque gemitibus de-
 flent, circumdatis collo brachiis & capite ad
 pectus adpresso. Olim antequam Lusitanos
 agnoscerent numerosi & pæne infiniti erant,
 ac pagi undiquaque adeo firequentes, ut In-
 diarum lustratores sagacissimi dubitarint an
 ullâ orbis pars Brasilia populosior fuerit un-
 quam. Nunc autem ad paucitatem redacti;
 nam Lusitanorum sævitia, alii pæne ad inter-
 necionem deleti, alii in miseram servitutem
 abrepti, alii fuga sibi consulere & intra Con-
 tinentem latere sunt coacti. Qui inter Lusita-
 nos & Belgas degunt Neophyti, Christo qui-
 dem dant nomen, ejusque sacra sequuntur;
 sed frigidius. Quin adulti circa ea adeò sunt
 remissi, ut merito putes, ore duntaxat, non
 corde Christum colere. Vix etiam placita
 nostra, nisi tenellæ ætati, nondum præoccu-
 patis animis, remotisque parentibus, instilla-
 ri possunt. Lingua inter se haud differunt.
 Et quamvis quondam ex feroci prosapiâ fue-
 rint orti, mutuo tamen cum Europæis com-
 mercio & consuetudine usque adeo sunt ci-
 curati excultique, ut exuta barbarie, huma-
 nitate nonnulli cum nostratibus contendant
 ut & hic illud Taciti usurpare liceat, Mitius
 circa Oceanum vivitur. Qui etiam nunclit-
 tera-

terarum & characterum ignari, nihilominus antiquitatis memoriam, tam pace quam bello gesta accurate conservant. diligentissime namque junioribus tradunt quæ à majoribus acceperunt, imo senes dies noctesque integras in illis tradendis consumunt, juniores vero tradita facile accipiunt, & retenta fideliter aliis quoque inculcant.

Mediterranei contra, immanes, truculenti, sine lege, sine religione, ferino profus ritu in hunc usque diem, nulla stabili aut fixa sede morantur, quin vagantur huc illuc, prout victus ubertas aut penuria tenuerit aut abegerit illos. Soli vivere amant. Tuguria nec latibula ferunt, sed sub dio perpetuo victitant. Ita ut pauca quæ de ipsis dici aut scribi mereantur occurrant. Piscibus & feris miram odoris quam cursus sagacitate insidiantur. Iacula validissimis lacertis atque stupenda arte, sine arcu torquere norunt. Mari non nisi nantes utuntur, qua in exercitatione tantum valent, ut truculentum illud maris monstrum Tuberonem sive Lamiam assequantur & capiant, sinistra ad natandum utentes, dextra acuminatum palum gestantes, quem obvio hosti contra ipsos expanso rictu horrendoque hiatu insurgenti insidiosè in os immittunt, bellua interim marina manum apprehendere satagens tali artificio decepta, sese profunde defigit, & capere cupiens, vel ab inertibus barbaris capitur, qui dorso furentis
 insi-

insipientes (pugna sane admirabilis, & ancipitis eventus) jumentis instar illam circumegendo per undas, minores pisces in escam venantur. Præterea adeo strenui sunt urinatores, ut si piscis vel aliud quid in fundo quaerendum sit, patentibus oculis vrinentur totius horæ spatio. Quod Lectori non incredibile erit cum de Ægyptiis proditum sit, per totam diem in aquis posse delitescere, & ubi ad summitatē aquæ enataverint, capite non prolato respirare. Viri pariter ac fœminæ fusis capillis, diversa licet tonsura, cæteris corporis partibus depilatis, vix ullo circa pudenda velamento, incedunt, aviumque discolorum plumis se exornant. Colore quodam fusco ex *Ianipápa* pomo expresso, corpus turpiter pingunt, ut terribiliores in bello videantur. Et ne facies ornamento destituatur, lapillos vilissimos & longissimos, perforatis à prima infantia auriculis, labiisque inferioribus & maxillis infigunt. Quod licet visu fœdum, illis tamen regium videtur. Ominibus & auguriis detiti, ariolis, sagis & impostoribus quaestui sunt. Alii Tonitru, alii Vrsam minorem, aliaque sidea pro numine habent. Tanta est inter illos confusio & diversitas linguarum, ut exinde solum atrocissima bella & crebra nascantur, inimicitiasque inter se exercent perpetuas, supraque fas humanitatis & odii sævas: imo vel ipsos luos aliquando in serias claoes convertant. Ad bella ituri, miro

quidem silentio & ordine simplici procedunt. Ad manus ubi ventum est, horrendo fremitu & ululatu aërem feriunt, imbresque sagittarum utrimque emittunt, tam lethali veneno infectas, ut vel levissime vulneratos crudelissime interimant. Fœminæ lactantes & prægnantes deinceps à virorum consortio abstinere. Vbi autem pepererint, secedunt in silvam, & infanti umbilicum concha præcidunt, & una cum secundinis coctum devorant. Maritus tempore puerperii uxoris loco decumbit primis à partu diebus, & puerperæ instar bellariis & epulis fruitur, subindicans necessitatem lapsas vires restaurandi. Cum in morbum eorum quis inciderit, amici accedunt, quisque ingenium advocat, remedia quorum notitiam experientia sibi comparavit, profert. Mox spinis arborum *Carnaiba*, pisciumque dentibus, quibus, sagittas asperant, in torosis brachiorum & femorum partibus alte cutem scarificant & incidunt, membraque à lassitudine potissimum vindicant. Idem fere præstant per validam suctionem, ore pando parti dolenti applicato. Vomitum vi concitant contortis silvestribus foliis, gulæ immixtis. His & similibus remediis frustra adhibitis, nihil ultra tentant, nec tamen ægrum relinquunt, sed unanimi consensu, tamquam de ejus salute desperantes, clavibus lignis illum ferociter interimunt: gratificantes tamen illi, & ille sibi, quod mascule interi-

interire ipsi contingat, omnibusque miseriis eripiatur. Hoc enim lætabundi in ipso mortis articulo, quasi de Euthanasia, gloriantur. Non minori cum applausu in parentis quam victi hostis cadaver sæviunt, illud præ turpi amore, hoc præ immani vindicta crudelissimarum ferarum ritu dilaniantes & intra se sepelientes. Vtriusque carnes (modo non à veneno extincti) ossa tenus dentibus abrasæ diræ ipsis epulæ existunt. Optimatum vero cadavera ab aliis optimatibus tosta comeduntur, præter ossa; quæ à proximis consanguineis servantur ad nuptialia convivium, & tunc in minutissimas particulas contusa, bellariorum loco devorantur. Quibus nondum consumtis, capillos sibi, in signum luctus, evellunt. Vix possum, quin his addam, quibus præstigiis verbipotentis Sagæ (quas quoque Medicorum loco in pretio habent) & alii Sortilegi miris artibus populo imponant, miserisque persuadent, se ex eorum corporibus, animantia, lapides aliaque exfugere, quæ ipsis videntibus evomunt. Imo Reguli ipsi quoque sibi medendi facultatem arrogant, ad quos matres suos infantes ægros adducunt, qui ab illis fricati & Tabaco consputati, si interea moriantur, matre & consanguineis comeduntur.

Nemo itaque mirabitur si majorem herbarum cognitionem habuerint Asiatici, quam Americani: cum hi animantibus non con-

terti, in rationalia quoque ruant. Illorum autem multi ex instituto Pythagoræ vel abjectissimo parcentes insecto vegetabilibus vitam sustineant.

Non abs re fore existimavi, si facta à proposito paulisper digressione, aberraverim, barbariemque illam miseram, tum quæ huic genti paterna & innata sunt, paucis exposuerim: præterea ut constet, nullis creaturis adeo voluisse novercari naturam, quin abunde alimenta & medicamenta suppeditaverit, eaque exacte à venenis distinguere docuerit. Quod cum animantibus & plantis quam plurimis solertissime, tum in radice *Mandihoca*, Americæ primo alimento, imprimis videre est. Denique ut demonstrem, longe hanc à nobis diversam vivendi rationem & temperamenta diversos aliquando morbos & medendi modos suppeditare.

Restat ut consideremus, quæ valetudini potissimum vel profint vel aversentur, & unde originem ducant morbi. Inquit enim Hippocrates, Corrivatio una, conspiratio una, consentientia omnia. Quorum si vel unum deficiat, tota hominis structura facile corrui. Enimvero cum sub Zona torrida, omnia astra verticalia vehementius agant, & quo ad motum annum. excessu subinde siccitatis & humiditatis: quoad motum vero diurnum, perpetua vicissitudine caloris & frigoris: non potest non eisdem effectus mi-

crocosmus experiri. Vt enim planta novella
 Soli genium, tamquam naturæ ejus minus
 conveniens, licet in melius transplantata, sæ-
 pe non fert: ita multi Europæi, aut imbecilli-
 tate naturali, aut rite vivendi imperitia vel in-
 temperantia, aëri & aquis hisce saluberrimis,
 primariisque vitæ fulcris, minus assuescere
 possunt. Vnde non raro illis de latitudine
 spontanea primæ querelæ, quæ ex sententia
 Hippocratis, νόσος φράσσει Boreales, licet
 æque ac Meridionales corporibus sint com-
 pactis, mollitiem carniū tamen ex intem-
 perie incurrunt, nisi tempestive ea cacochy-
 mia exturbetur, missis compositis, solis sim-
 plicioribus tenuiorumque partium alimentis
 se tradant, ne cruditas & crassities humorum
 fomitem obstructioni, obstructio perspira-
 tioni & circulationi sanguinis impedimen-
 tum adferat. Adeoque si Hippocratis effa-
 tum, Σύμπτωια μία locum habeat, hic sane
 ejus, tam necessitas, quam perpetua veritas
 elucescit. Quippe immodico existente calo-
 re, si perspiratio undique est libera, nulla ex-
 inde persentiscitur molestia; sin minus, pon-
 derosius sit corpus, ac brevi materia morbi
 futura colligitur. Circulatione enim naturæ
 perpetua impedita, & humoribus spiritibus-
 que, sive ab interna sive externa causa, cohi-
 bitis, ingeminatur fervor, pejusque inde
 quem libet se habere oportet. Quod sicut in
 omni vitæ officio verissimum, ita in somnō

manifesto deprehenditur. Idem cogita si lassus vel febricitanti intempestive medicamentum vel cibus exhibeatur, Ab his itaque sequentibus vitæ institutum fiat.

Quisque excelsiorem & contra occidentem opertum, atque in Orientem apertum eligat ad habitandum : talem inquam ubi Continentis crassum ventum ab ædibus arceret, tenuem vero & solisequam marinam auram perpetuo admittere commode possit. Adeo denique mediterraneis locis maritima à veteribus quoque prælatam fuisse constat, ut Vitruvius narret, translatum oppidii & quatuor tantum milliarium propius mari admotum, salubritate morbosum statum mutasse. Pectoris ac stomachi regionem probe tectam quisque domi ac foris habeat: quod nihil hinc corporis partibus magis inimicum, quam post æstum diurnum, frigus nocturnum. Quo fit, ut clausis cutis meatibus, sudores rectoro pulsati, varios morbos progenerent. Quibus enim tempestive sudores fluunt, rarius valetudinem adversam incurrunt, aut si quando in morbum incidant, minore negotio restituuntur. Econtra fit iis qui difficulter sudant. Partes veste, umbra aut quavis alia re tectæ exudant : eæ vero quas Sol ferit, insensibiliter perspirant. Per vim enim à Sole sudor elicitur, servatur à tegumento.;

Æque thermales vel balneæ hæcenus incognitæ sunt. Artificiales humidæ & siccæ, contra externa mala magno salutis commo-

do in usu existunt. Quæ nunc ex pura pura aqua, nunc compositæ ex odoriferis herbis (quas Brasilia producit eximias) conficiuntur. Cavendum tamen, præsertim noviciis & advenis, ab immoderato vel frigidarum vel calidarum usu. Quarum illæ torpores & obstructions, materiam intus cogendo: hæ membrorum languores, carniisque effæminationes faciunt ob spirituum exolutionem. Quamobrem ne humor alimentarius facile foras evocetur, temereque resolvatur, Incolæ cavent oleis balsamisque nativis. Quasi barbaries commune quid habeat cum erudita antiquitate, cui familiaris olim fuit, licet nunc exoleverit, unctiois usus.

Porro exercitia vehementiora sedulo vitanda sunt. Aura hæc licet blandissime terram exhilaret, Solisque ardores clementer mitiget, tamen motu defatigatis obest. A vento enim adiapneustia: ab immoderatio-ri vero exercitio, summa humorum spirituumque accensio & acrimonia proficiscitur. Tempus ambulationis opportunum est matutinum, modo maris accessus auram intendat & maturet, exhalationesque nocturnæ prius cispellantur: tunc enim blande stringitur & concentratur calor naturalis. Maximè autem ambulate circa Solis occasum prima vespera conducit: quod vires corpori, robur & appetitum stomacho restituat, ob temperiem optimam aëris & auram intensiorem: Cum tamen aliis Europæ & Africæ regioni-

bus calidioribus vespertinus flatus, *Seren* Lusitanis dictus, merito extimeri soleat. Labores & motus vehementiores tum animi tum corporis, maxime obesse: lucubrationibus quoque mentem citius turbari, memoriamque labefactari asserunt. Hoc certum est, difficilius vigilias & labores ob citam virium exhaustionem tolerari sub Zonis torridis, quam temperatis; torporemque advenas & desidiam primo quidem invisam, at postea placitam contrahere. Somnus diurnus brevis, quem in lectis pensilibus promiscua multitudo capit, commendatur. Insuetis tamen aliquando obest, ac propterea multum concedendum hac in re consuetudini. Corporis vigilantis decubitus merito præferendus somno, præsertim eo loci ad quem aura marina, non radii Solares possunt pertingere. Somnus nocturnus in lecto molliori, & plumis avium referto, admodum improbatur, quod viscera accendat. Qui Sanitati consultum vult, pedibus coxisve nudis ne jaceat, præsertim post mediam noctem. Densato enim corporis habitu à nocturno vento venæ arteriæque per se meanti sanguini transitum, tum & prospirationi insensibili atque sudori exitum præcludunt: ac tum quidem, ob transpirationem cohibitam, postridie pejus & gravius habent. E diverso illi qui mediocriter cooperti somnum capiunt, jucunde ac optime valent, levioresque se sentiunt, emissio

so præsertim sudore levi & roris instar tenui. Adeo ut facile in hisce Regionibus, concedere Sanctorio, Per transpirationem insensibilem plus evacuari, quam per omnes sensibiles junctas.

Qui Veneris æstui frenum injicere nesciunt, hujus cæli temperiem ferendo non sunt, ardorem juvenilem extinguunt, senectutem ante tempus maturant, perspirationemque remorantur. Vnde cruditates ad ambitum effunduntur, catarrhos in cerebro, in corde palpitationes moventes.

Inediam Incolæ impatientius ferunt. Ante omnes biliosis vehementer obest. Qui si stomacho forte vacuo somnum capiunt, facile tum capiti, tum cordi mala accersunt. Proinde ægris juxta & sanis conducit modice & sæptuscule cibum & potum capere. qui quo minus compositi vel calidi, eo conducibiliores ad sanitatem. Quisquis enim feram & beatam Senectam attingere desiderat, sive advena, sive indigena, caveat sibi à vini & carniū usu quotidiano. Quæ enim ex nutrientium & calefacientium sunt genere, siquidem vincantur, corpora quidem sanguine & calore replent: Sed sin minus, frigidi & aquosi solent nasci humores. Calida omnia & amara atque acria mane imprimis vitanda. Poma vero Aurea, Limonia, Citria, *Mangaba Murucua*, melopepones, Citrulli, reliquaque refrigerantia, sive cruda sive con-

dita utiliter comeduntur à jejunis, quibus inter delicias sacra habentur, quod cordi conferant, tum & mensibus præcipue æstivis ad jucundissimam maturitatem perveniant. Vnde abiit in proverbium, Non intrat ædes medicus, in quarum vestibulo crebri Arantiorum cortices mane conspiciuntur. Sedulo cavendum ne fructus ulli colligantur, antequam radii solares ab exhalationibus nocturnis eos repurgaverint. Præstat illos, astringentibus exceptis, ante potius quam post pastum, & saccharo conditos quam crudos apponere. Fugaces enim cum eorum multi sint, facile corrumpuntur, imprimis iis, quibus imbecillis & intemperatus est ventriculus. Ego quidem Galenum imitatus, perpetuo suasor fui amicis, ut rarius horariis fructibus sese oblectarent: unde ipsis diu multumque bene fuit. In quotidiano usu potissimum sunt (nam reliqui ad Historiam Naturalem pertinent) *Ananas*, *Mangaba Acaiu*, *Aracá* major & minor, *Guába*, diversæ species *Murucuiá*, *Ibapitánga*, *Masarandiba*, *Acaia*, *Araticu Guiticarói*, *Biringela*, *Pinoguacu*, *Cocos*, *Banána*, *Pacóba*, ficus quoque silvestres. Hi omnes inter patrios habentur, eorumque maxima pars sponte provenit: nonnulli à Batavis & Lusitanis in hortis excoluntur tam feliciter, ut ipsi fructus vilescant. Inter subterranea sunt Radices *Patáta* & *Vmbu*, tum glandes Americani *Munduy* optimi saporis & nutri-

trimenti, atque secundæ mensæ deliciæ. Non procul à littore in locis arenosis & falsa æquoris unda imbutis, adeo sponte luxuriat Portulacæ & Brassicæ marinæ sive Soldanel-læ quoddam genus, ut pro acetariis quotidi-anis sufficiant.

Inter feras plurimæ existunt, quæ victui servire queunt. Apri majores & minores, umbilico in dorso præditi, carnibus optimis & saluberrimis censentur. Amphibii porci, *Capiverres* Lusitanis dicti, licet dignitate cæteris inferiores, integris militum & Barbarorum cohortibus alimento probo sunt. Idem de Erinaceis dictum volo. Antæ etiam luci-fugæ, mira visu animalia, carnes bubulas referunt. Capræ, tum Lepores & Cuniculi, Europæis haud cedunt. Tatusiæ denique diversæ speciei loricatæ, & insignes illæ lacer-tæ, corrupte *Leguána* dictæ, in delicatiores epulas expositæ. Neque hæc tantum, sed & alia identidem silvestria & domestica, carer-vatim in saltibus oberrantia, nuper ab Euro-pæis invec-ta sunt pecorum armenta, impri-mis boves, porci & arietes. quæ bifera & tri-fera utcumque existunt. Inter hæc nefrendes teneritate carnis excellunt usque adeo, ut æ-grorum diætam ingrediantur, & ovillæ lon-ge præferantur. Experientia enim constat, multa quadrupedia, pisces ac aves in cœno-sis & paludosis locis viventia, non idcirco a-deo postponenda esse montanis & fluviatili-bus,

bus, sicut plerumque fit in septentrionali Europa, quod in hisce regionibus calidioribus eximia aëris temperies & serenitas correctorii vicem quasi subire videatur circa naturam ejusmodi animalium.

Avibus silvestribus, partim in nemoribus, partim in aquis viventibus, optimi gustus, haudquaquam destituuntur. Licet non sit hujus instituti eas prolixè enarrare, tamen præterire nolo, quæ palato & sanitati servant. Ut quæ in montanis habitant, Phasiani, Perdices, Accipitres diversæ speciei, ac carne optima & tenerrima. His succedunt Psittaci, Coturnices, Turtures, Palumbi, Turdi, Fringillæ, Columbæ silvestres, quæ omnes tostæ mensis inferri solent. Ex amphibibus celebrantur Anseres & Anates diversæ speciei, quarum quædam Europæas dignitate & magnitudine superant, quædam vero iis cedunt.

Cæterum inter tot volatilium genera riparia & littora (eorum licet aliqua sint carne minus tenera) Ardeæ stellares & non stellares, Rusticulæ atque Gallinæ palustres, & similia, minus sint prætereunda. Adde & struthiones primarios Ambra griseæ prædones. Nobile illud Bituminis genus Ambra dictum Spiritibus imprimis vitalibus restaurandis per omnes Indias celebre, ex ignotis Oceani faucibus copiose in Brasiliæ littora eructans, non nisi procelloso mari alluit. Vnde fit, ut

vix cessante tempestate aves & quadrupedes nonnullæ in ipso littore certatim eam devorent, priusquam ipsi maris accolæ istuc perveniant. Quod equidem mirum, cum omnis ante insolationem molle tantum gluten sit Ambra, ingratoque adeo odore nares feriens ut ab inexpertis plane respuat: animalia tamen dulcem ejus dolorem, licet hominibus adhuc latentem, prius persentiscant, ejusque sapore strenue se oblectent.

Enarrato carniū usu quotidiano, de piscibus nunc dicendum. Dubito nobilitate & frequentia piscium an ulla Regio beatior hac censei possit; Mari, fluviis & lacubus piscosissimis, squamatos, asperos, læves, molles, cartilagineos, turbinatos, omne genus abunde suppeditantibus. Vnde advenæ æque ac primi Incolæ ægri ac sani perpetui sunt Ichthyophagi: quippe non solum exhausto omni penu, pro primario sustentaculo, sed præcæteris deliciis, sicut olim Romani, eos amplectuntur. Inter quos Cyprini, Alburni, Tincæ, Carpiones, Trutæ, Auratæ, Lupi, imo ipsi Aselli, Europæorum figura & sapore æmuli, primum facile locum tenent. Tum Orbes, Soleæ, Sombri, Acus, Rajæ, diversæ speciei. Cancris quoque, Testudinibus, Gammaris, Squillis, Conchis, Ostreis, omnibusque testaceis & crustatis, præsertim paludes recessu maris exsiccata, magnopere scatent. Congri denique, Scari, Anguillæ,
& hu-

& hujus generis alii, quibus supersedeo.

Qui in superficie maris degunt pisces, mensibus potissimum pluviis, quod imbribus gaudeant, capiuntur: iis vero qui in recessu fluviorum & alto mari sunt, omni fere anni tempore, sed ut plurimum æstate piscatores insidiantur; atque, tum melioris pabuli gratia, tum ardoris eximiescendi causa, proxima scopulis domicilia inque iis salubriora pascua deligunt, ac proinde saxatiles & fundi pisces dicti. Præcipuorum nomina, icones, differentias & proprietates videre est in sequenti libro.

In sinibus vero & lacubus nec piscium copia nec varietate à maritimis superantur, quod, licet promiscue alii aliis celerius pariatur, & crescant, in lacubus tamen his æque ac in fluviis citius, quam in ipso mari id fieri contingit. Ique licet marinis & fluvialibus dicantur inferiores, dignitate haud multum tamen cedunt, quod non stagnantes vere sint aquæ, sed perspirent, indeque fluenta & rivi aliquando egrediantur.

Pisces denique vel Sole exsiccantur, vel sale (qui copiose in salinis hic colligitur) condiuntur, inque penu conservantur. Quod si crudioris cibi imprimis piscium concoctioni aquæ potum minus sufficere experiantur, pulverem ex sale & modico piperis Brasiliensis præparatum, *Iuquitaiá* dictum, intermiscant, condimentumque inde conficiunt

unt ventriculo saluberrimum, atque in omni peregrinatione merito circumferendum. Ita ut verissimum tandem in hisce calidioribus terris comperirim illud Galeni testimonium de Græciæ piscibus. Alimentum scilicet ex plerisque pelagiorum & fluvialium proveniens, sanguinem consistentia tenuiorem generare, quam quod ex pedestribus animalibus producitur, adeo ut non copiose nutriat, & celerius discutiat. Hæc de cibus sufficiant.

Potus porro usitatus & longe saluberrimus (supra illum quem ex tot fructibus exprimi diximus) aqua est limpidissima, divinitus hisce regionibus concessa. Quæ jucundo refrigerio, Solis imprimis ardore fractos, refocillare ac summopere recreare solet. largius & crebrius pota, nullos in ventre vel hypochondriis flatu aut tormina excitat, neque ventriculum debilitat, sed melius quisque inde se habet: modo ἐπιδαμνους, & Regionis temperamento conformis fuerit. Atque hinc quidem ilico sudores & urinas provocat, adeoque appetitum stomacho acuit, ut voraces Incolas reddat. ob miram enim suam tenuitatem alimentum in partes liquidiores penetrans intimius dividit, impediens, ne vel pinguior alimenti succus aduratur, vel ejus cruditates ad renes aut membra externa protrudantur. Unde fit, ut à calculi imprimis & articulorum morbis præservet, rarissimæque de duobus illis malis sint querelæ. Constat,

stat, plurimos beata admodum senecta à tot
 ærumnis libera centesimum attingisse annum,
 nec alium potum præter aquam toto vitæ
 curriculo gustasse. Vnde facile est assentiri
 Veteribus, dicentibus *Μαροβιολέρας* esse gen-
 tes quæ aquam solam biberent. Cum enim
 aquæ hæ nive & metallis destitutæ è fonti-
 bus Orienti obversis scaturiant, longo itine-
 nere assiduoque Solis ardore excoquantur,
 gratissimæ & tenuissimæ evadunt, nihilque
 deponunt. Hibernis mensibus minus quan-
 doque limpida ob crebras pluvias, nec æque
 frigida: Æstivis, ob auram intensiorem, fri-
 gidissimæ sunt, nec tamen duræ, sicut in fri-
 gidioribus regionibus; sed molles, leves at-
 que concoctu faciles. Aquæ ex imbribus col-
 lectæ leves quidem sed calidæ sunt, & facile
 putrescunt, quod ex plurimis & diversis par-
 tibus consistit; ravimque subinde inducunt
 nisi excoquantur. Sicut enim contingit ho-
 minibus nudis sub Sole sedentibus tenuissi-
 mum educi per poros, relictis veluti fæcibus:
 ita Sol verticalis facile quod levissimum sur-
 sum rapit ex lacubus ipsoque mari, relicto
 quod falsum est propter crassitiem & gravita-
 tem. Quæ ex tumulis & montibus profluunt,
 iis conducunt, qui ventre sunt duriore. si quæ
 vero aquæ saxa & ferrum recipiant, iis con-
 ducunt, qui humidiori & milliori sunt ven-
 tre, quod resicent. Ab aquis subsalsis & pa-
 lustribus in totum abstinendum, quod indo-
 mitæ

mitæ & duræ ventres adstringant. Ac proinde ob imperitiam illi qui ventrem solvere existimant, falluntur, quia raro perfluunt, & cum stabiles sunt, à Sole exuruntur, novoque accedente imbre, crassæ & olidæ evadunt, unde fit ut bibentibus lienes magni & compacti fiant, ventresque duri & calidi. Veterani non minus solertes sunt in aquarum differentiis gustandis, quam Europæi in diversis vinorum qualitatibus discernendis, quos imprudentiæ insimulant, si nullo habito discrimine aquas bibant. Illi enim optimas nihilque subsidentes hauriunt, quas sublimioribus locis (subterraneis ob teporem neglectis) in urceis fictilibus noctesque diesque sub dio reservant, ubi invitis radiis verticalibus intensissime ipso momento refrigerantur, ad Aphorif. Hippocr. Aqua quæ cito calefit & cito frigit, levissima est. Æstuantibus tamen eam licet gratissimam, nisi offa condituræ ante degustata, bibere non convenit. Cum è contrario pubes nautica & milites, pessima omnino consuetudine, frigida largissime hausta Spiritum vini metu cruditarum superbibunt. Quasi ejusmodi vehiculo opus esset, eque duobus hisce contrariis, cordis aliorumque viscerum tonus nihil pateretur. Præterea Afrorum & Europæorum promiscua turba, olente illo & nimium familiari potu, qui *Garápa* vulgo appellatur, se implent, quem caupones, lucro inhiantes, ex

nigro saccharo & aqua conficiunt, & vix de-
 factum vili pretio diuendunt, additis subin-
 de foliis arboris *Acaiméra*, quorum calore va-
 pores excitantur, citiusque inebriare faciunt.
 Concedi tamen potest, si sumatur modice:
 si rite factum & vetus sit. Diluunt quoque
 aliud ex aqua fontana saccharo & limonibus
 confectum sani pariter ac aegri in deliciis ha-
 bent. Sicut & illum liquorem quem Luca-
 nus apud Indiæ populos in usu fuisse testatus
 est.

Quique bibunt tenera dulces ab harundine succos.
 Cerevisiam vero Europæam, Vinum absin-
 thites, vini quoque Spiritum quidam ceu sa-
 lubriora his oris maximopere commendant,
 sed immerito. Vinum Creticum per omnes
 Indias quod per se sine arte subsistat, cæteris
 vinis Europæis est præferendum. Cujus usus
 modicus sit vesperi, mane nullus. Nec leui-
 ter peccant, qui Torridis plagis paulo plus
 justo illud bibunt. Quippe nunquam exper-
 tum est, potus frigidioris excessum, tantum
 nocuisse, quantum calidioris, quidquid na-
 futiores refragentur, quibus ob malam con-
 suetudinem & intemperiem jam vini usu ac-
 quisitam secus videtur. Ventriculus enim eo-
 rum extenuatus ob inopiam caloris nativi,
 atque etiam ad ipsam aliunde influentis, cogit
 eos vino uti, atque in ejus usu persevereare.
 Quod quoque Galenus lib. v. de sanitate tu-
 enda cap. xii, confirmat. Spiritum enim ex

Vino vel fructuum siccera destillatum calere non tantum, sed & siccare constat, tum potissimum quando pituita & cruda ac faculenta colluvies pabulum haud sufficiens objiciunt, in quo acerrima atque exurens vis sese hebetet. Et tunc viscera accendit, appetentiam prosternit, & pedetentim nimia consuetudine exequias ante mortem maturat, ut millies, proh dolor, observatum est in Indiis. Quin vinum ipsum, ejusque extractum, tamquam Medicina infirmis tum animi tum corporis, data sunt: hoc ad nimiam Spirituum diffusionem versus centrum in momento revocandum; illud, vel ad hilaritatem excitandam, vel ad lassitudinem tollendam, vel denique ad stomachum in senibus roborandum: sequia pauci non infirmi, facta sunt tandem omnibus potus. Ex his itaque satis liquere puto, veras longævitatis simul & incolumitatis causas; cum aër, olera, fructus, animalium carnes aquarum naturam sequuntæ, per continuam generationem eo deveniant ut hominum temperies fere sit qualis aquarum.

Hactenus de usu & abusu rerum, ut inde constet, hunc orbem habitanti, quibus & quo pacto tueri ac firmare valetudinem possit & debeat. Antequam autem de lapsa restituenda agamus, paucis attingendum duxi, quinam morbi quævis anni tempora ac constellationes, præcipue Lunæ, æstusque aquarum

rum respiciant: quique inter diversas gentes, vel discrepantes vel communes sint. Primum quidem, cum ob constantiam & æqualitatem tempestatum, hæc plaga saluberrimam temperiem ex calido & humido sit nacta, mutationes nec tam magnæ, nec tam crebræ, ut supradictum est, fiunt: unde certa salutis & longævitatæ indicia proficiscuntur. Quia, ut ait Hippocrates, Mutationes temporum potissimum pariunt morbos; & in ipsis temporibus magnæ mutationes aut frigoris aut calori, & alia pro ratione eodem modo. Semestre siquidem pluviosum, licet humiditas prædominetur, tamen à jugi Solis splendore moderamen accipit. Quod si ex debito & tempestive fiat, annum proximum saluberrimum, & à multis morbis immunem prænunciat. Semestre æstivum, rore copiosiore imbrium raritatem compensat. Hisce temporibus æstivis, sicut morbi citius desinunt, ita acuti ut plurimum & boni iudicii sunt. Secundum illum Aphor. xv. lib. III. Ex constitutionibus anni in universum siccitates assiduis imbribus sunt salubriores & minus mortiferæ. Hinc laterales morbi, febres ardentæ, raro lethales. Per siccitates autem febres acutæ fiunt, & si quidem annus maxima ex parte talis exiterit, qualem effecerit constitutionem, tales ut plurimum quoque morbos expectare oportet. Licet enim Lepra & Scabies hic incognitæ; impetigines tamen con-

contumaces, pruritus, dysenteria, haemorrhoides, inflammationes ani & oculorum, ex fervido sanguine generari contingit. Quibus malis medendis aquae frigidae vel tepidae tam externus quam internus usus caeteris praesidiis facile palmam eripit. Ephemeris, ob accensionem spirituum, vel ex Sole verticali, experimur, quas multa frigidae irroratione per totum corpus facta, Empirici in Athletis, instinctu naturali potius quam Hippocratis vel Galeni praecipis ducti, restituant.

Hibernis mensibus si Auster perpetuus corpora exsolvat, humeget languidaque reddat, qui generantur morbi, praecipue sunt febres putridae, multa capitis ac ventris pituita, (juxta Aphorism. xvi. lib. III: Assiduis imbribus morbi fere fiunt febres longae, “ fluxiones alvi, putredines.) prolapsus cartilaginei ensiformis, albus alvi fluxus coeliacus affectui simillimus, hydrops, hernia. Omnium autem maxime, oppilatio hepatis & ventriculi imbecillitates, : quae viscera simul cum anni tempestatibus mutationes accipere solent. Spasmus, torpor, stupor, caeterique nervorum affectus in Indiis apud advenas frequentes sunt, atque praeter caeteris piscatores, fabri, pistorum, tum milites humi cubantes, illis infestantur. Porro sicut capitis vulnera & ulcera, vel sponte vel solo gummi Elemni indigena facillime curantur; ita pedum ulcera tantae sunt malignitatis, ut vix curationem

nisi æstate recipiant. Omnibus pariter fervidioribus plagis commune videtur, plurima mala tum externa tum interna, quæ infra hepatis regionem sunt, difficilius esse curationis: contra vero, quæ supra; quod à perpetuo descensu humorum acrium sint libera. Morbi alii ad alia tempora bene vel male se habent, & sine Medicamentis aliquando, auctore quoque Hippocrate, curantur. Pleurisque; tamen his morbis ætas non vacat, juxta Aphorism. XIX. lib. III. Atque hi omnes enarrati effectus huic Regioni tamquam patrii sunt. Febres quotidianæ rarissime hic inveniuntur. Imo cum Galeno asserere audeo, me quoque nunquam Iuvenem ullum, aut Virum natura calidum quoquomodo aut biliosum, iis febribus correptum vidisse: sed pueros tantum voraciores & hyeme præsertim existente valde humida.

Quantum ad ætatem, infantia & juvenus, ut dictum supra, morbis frequentioribus infestantur: Senes vero rarioribus. ad Aph. III. lib. III. Morbi alii ad alia bene vel male se habent: & quædam ætates ad anni tempora & loca, & victus genera. Et „ Aphorism. XXXVIII. lib. II. Magnam partem senes juvenibus minus ægrotant. Cataracti qui frigidis Regionibus senes, hic potissimum Iuvenes & Infantes infestant; unde nervosum genus quoque inficitur.

Morbi diversis in nationibus variant. No-
stra

stratibus, imprimis noviciis & mulieribus, sunt compositi plerumque & chronici. Atque eorum longe plures morbis capiuntur frigidis quam calidis, quod à nocturno frigore minus sibi caveant, & à diurno æstu calorem innatum evocari patiantur; tum quoque ex nimia nutrientis cibi & potus ingurgitatione, calor naturalis instar flammæ imbecillis, cui multum olei confertim infunditur, suffocetur; unde corpora non solum non calefiunt, sed & frigida vitia gignuntur. Quippe in tam pertinaces incurrunt vel viscerum obstructions, vel alvi fluxus, ut passim languentes decoloresque ac viva cadavera iacere videas. Lusitanis minus compositi, sed acutiores solent obvenire morbi: Brasilianis rari, iique acuti & simplices, ac proinde eorum curationes & prædictiones minus fallaces.

Quod si ætas admodum sicca fuerit, biliosis & melancholicis ob nimiam adustionem male fit. Humidum siquidem, quod in ipsorum corpore adhuc reliquum est, calor depopulatur & desiccatur, partibus viscosis & crassioribus manentibus. Unde Tertianæ exquisitæ & Quartanæ non minus quam in Europæ graves. Sed majori cum acumine citiusque terminum attingentes. Pituitosis hæc omnia è contrario eveniunt. Hieme autem minus pluviosa, teporibusque ob defectum auræ marinæ suscitatis, corpora non con-

stringuntur, sed cerebrum nervique humiditate ac uligine opplentur, quæ æstatis mutatione subito accedente, circa Æquinoctium Autumnale valde noxia. Nam quia venter à redundante humore liberari nequit, aquam intercutem, profluvium album & difficultates intestinorum inde nasci oportet. sic mulieres, licet fœcundæ, non concipiunt tamen, crebroque abortiunt, aut si quando parturiant, difficulter fœtum enituntur, eumque debilem brevique interiturum, aut certe valedudinarium. Quod quidem potissimum de advenis mulieribus dictum sit. Quantumvis tempus æstivum hiberno sit magis salubre, quoniam in Brasilia siccitas humiditati prævalet, naturarum tamen aliæ ad æstatem aliæ ad hyemem bene vel male se habent. Proinde mulieres & infantes, cum corpore sint magis pituitoso; ætate melius quam hyeme valent. Contra gracilia & biliosa corpora, melius hyeme, pejus ætate. Et hæc quidem de intemperatis, quæ moderato contrariorum usu conservantur, corrumpuntur à similibus. Contrarium vero in temperatis fieri consuevit.

Cæterum à morbis, qui è vaporibus ex terra aut lacubus ortis nascuntur, non est libera Brasilia. Cœlo enim existente turbido; & vento marino à terrestri victo, subito fiunt febres, catarrhi & ræcedines. Incolæ testantur, occulta quadam vicissitudine singulis sep-

septenis annis humidus admodum & morbosos menses hibernos dari; & his sex alios salubriores ac sicciore succedere. Verumque comperi, non contemnenda esse ipsorum monita. Ab iis tamen qui Epidemici vere dicuntur, & à terra qualitate hinc inde eructante, vel à maligno Syderum influxu, certis temporibus sæviunt, immunis semper fuit habita. Anno millesimo sexcentesimo quadragesimo tertio, æstate admodum sicca, Anthraces non lethales apparuerunt. Variolæ pestiferæ, quas testatur Prosper Alpinus in Ægypto bis in anno grassari inter pueros, hic incognitæ. Triginta annorum decursum semel duntaxat Africana mancipia huc Variolis laborantes devectora, reliquos, nullo modo contaminatos, ingenti Barbarorum strage, inquinaverunt. Pari fere modo contagiosa Lues inter pecora domestica, hieme pluviosa, aliquos greges depopulata est. Eo tamen malignitatis contagium ascendisse, ut pestis, (sicut in Peruvia non solum, sed & in multis Asiæ & Africæ partibus contingit) aut morbus pesti affinis, inde exortus fuerit, à nemine unquam compertum est. Magnos autem & frequentes illos dysentericos affectus nunquã in Epidemios transiisse, admiratione dignum puto. Quasi assiduitas Euri, ex Oceano spirantis, aërem serenet & verrat adeo, ut seminaria contagii impedian- tur haud aliter à calido & sicco, quam sub

Zonis temperatis à frigido & sicco extinguit videntur. Vel quia deleteria miasmata, eximia Aëris puritate absorpta atque evicta, si non in totum pereant, saltem vigore destituta, vernaculis quidem; sed non grassantibus illis morbis pariendis sufficiunt. Vnde apparet quanto Epidemici cæteris vulgaribus tantum vehementiores, tanto in aëre ad mutandum corporis habitum, & ad peius aut melius disponendum, inesse vim majorem quam in diætâ & cæteris non naturalibus.

Plenilunio ac novilunio, imo & quadrantibus singulis, alterationes manifestas corpora recipiunt. Quo fit, ut Medicamenta propinent. tunc enim dolor exasperatur, & pejus habet æger. Idem cogita de Solis motu diurno, cum supra fidem circa meridiem, biliosi morbi, nocte vero pituitosi, ingravescant. Motus Lunæ diurnus non minus quam menstruus, mutationes evidentes suscitans, observatu dignissima operatur. Singulis sex horis, accedente mari, morbum ingravescere ac dolorem exacerbari: vicissim sex aliis, quibus mare recedit, cruciatus paulatim minui & mitigari, ipsi ægri testantur. Quod in acutioribus juxta ac minus acutis morbis, præcipue in iis qui è fluxionibus & plenitudine oriuntur. apparet. Adeo accrescentibus aquis æstuque maris in plenilunium incidente conflantur cum infirmitate nonnulli; ut etiam vitam cum morte commutare videntur:

quum

quum tamen vix quemquam tunc interiisse observatum sit. Plerosque autem pelago decrescente extingui ægrotos, quia præter aliorum testimonia ipse toties experientia comprobatum habeo, confidentius confirmari ausim. Idem in partu fieri ab obstetricibus observatur. Ita ut validissimæ hæc influentiæ & occultæ Cœli mariumque qualitates, eisdem effectus nascenti & denascenti impertiri videantur, & hanc à vitæ augustiis, illum à carcere & vinculis uteri materni absolvant. Hæc eadem de animantibus brutis affirmant, quod à me tamen nondum expertum fateor. Aristoteles nullum animal maris æstu expirare inquit. Necesse est cur Plinio aliisque veterum hac in re pareamus, quasi ab Astris, vel Lunæ potissimum defectibus & auctibus id dependeret. Cum sidus illud molle, fœmineum, nocturnum, si in conchyliis, frondes, similiaque sublunaria agat tanquam causa remota; minus verisimile tamen, in hominem eo usque vires suas exerere, sed eum potius ex propiore causa pati. Cum enim abundat vastissimus hic vicinus Oceanus, omnia non solum quæ proxima sunt, sed etiam longius distita, multo vegetiora & quodammodo repletiora fiunt, atque alterantur emacianturque illo recedente, præcipue quæ aliquo humore madent, ut cerebella, medullæ, sanguis, & similia. Sicut in corporibus nostris commercia sunt spiritualia, ita quoque

in profundis vasti Oceani nares quasi mundi constitutæ per quas remissi anhelitus vel reducti modo efflent maria, modo revocent, unde ejus accolæ imprimis non parum afficiuntur. A plurimis haud vanæ fidei experitissimis viris accepi, senes Empiricos in praxi exercitatissimos, ad horæ spatium mortem sibi prædixisse, & tunc demum pronuntiasse, postquam jam aquæ recessissent; cumque illum defluxum evasissent, spem certam concepisse ad sequentem recessum se fore superstites. Quod ipsum ita contigit, temporeque dicto occubuerunt. Hæc, ut admiratione digna, ita medico perquam necessaria, ut de alterius salute, suoque honore minus periclitetur. Hanc naturæ latentem vim anxie disputare, non est hujus propositi: sufficiat per effectus scivisse, quod perturbatio hæc criticum aliquando symptomaticum quid præ se ferat, pro dispositione naturæ aut materiæ morbificæ. Sicut enim nox, ad Aphorism. XIII. lib. II. crisin præcedens, ægris molesta esse solet, quæ vero subsequitur, levis: ita oppressio hæc aquis decrepantibus desinens, quo gravior fuerit, eo melius & levius dispositum relinquit corpus, si modo requisita ad crisin adsint: sin minus, mors eo certius subsequitur. Observandum autem quod hæc perturbationes noctu fortiores, quam interdiu existant. Quasi hi motus, Lunæ plerumque motum sequerentur, quæ noctu magis quam interdiu vires suas exerit.

Crisium observationes frequentissime occurrunt, modo morbi natura rite cognoscatur, principium cæteraque morbi tempora non negligentur. Et totum hoc quidem in subjectis ad Cœli Solique hujus temperiem constitutis, omniumque maxime in Indigenis, comperies. Crises sæpe perfectæ fiunt, & quidem tempore æstivo potissimum, quia magis constantia & æqualia tunc sunt tempora. Quapropter Hippocratis Aphorismum lib. III. verissimum quotidie experiri datur. „Constantibus temporibus, si tempeſtiva „tempeſtive fiant, morbi stabiles & boni judicii accidunt: inconstantibus autem instabiles & mali judicii. sæpe quidem per hæmorrhagias, sæpissime vero per sudores; quos calidos & magna copia è corporibus fluentes, maxime salutare comperi, idque diebus imparibus, juxta Aphor. xxxvi. lib iv. minus, ut ex defectu virium fit, & citius quam die septimo, malum. Nec minus crebro per fluxus ventris crises manifeste apparent. In quantum Symptomatici fluxus alvi, mortales in his terris excruciant, in tantum natura critice aliquando per eandem se exonerare amat. Tum, sicut longo alvi profluvio detento vomitus arte concitatus, prodest: ita sponte superveniens sæpissime solvit morbum.

Porro, que admodum hodiernæ novi orbis navigationes confirmant, quod secundum diversa illa mundi Climata mores gentium

& victus diversi sunt; ita & morbi mortefque discrepant: Vtque veteres morbos extinguere contingit, ita & novos ex insolida hac fidem reciprocatione & inclinatione, atque Cerræ Australis temperie generari: quorum aliqui transeunt ad alias mundi regiones, aliqui permanent; aliqui vero grassari desiderunt (sicut de Ægypto quoque testantur auctores) ob mutatam victus rationem. Imo, præter hæc quod Cælum, anni tempora, Aquarum & Ciborum diversitas, Ratioque vivendi prorsus alia, facile temperamenta immutent, accedit variarum quoque uationum mixtura. Sic Europæi coeuntes cum Americanis fœminis *Mamelucos*, cum Æthiopissis *Mulatos*: denique Americani cum Africanis Nigritis *Cabocles* vocatos progenerant. Ex Æthiopissis cum Lusitanis aliquando gemellos alterum alba cute alterum nigra, crispis capillis, oculis cæcis nasci vidimus. Quasi non solum vegetabilia & sensitiva translata degenerarent; sed & gentes alio traductæ & gentibus externis commixtæ nativum genium amitterent, haud secus ac fluvii salum ingressi propriam perdunt aquarum dulcedinem. Quod cum ita sit, quis dubitet, ex ejusmodi variis insitionibus & semente, non diversas fructuum crases exsurgere, atque inde nunc implicatos, nunc novos generari morbos; qui exercitatissimos quandoque viros ita defatigarunt in praxi, ut circa morbi diagnosin
& pro-

& prognosin, quam maxime vacillaverint ? Atque in tantæ rei incertitudine non minus hi circa morbos Endemios, quam illi suam olim in Luce Venerea, Sudore Anglico, Scorbuto, Plica Polonica, Mentagra Ægyptiorum, aliisque id genus morbis dignoscendis & curandis, inscitiam ingenue sint confessi. Donectandem remediis exquisitioribus inventis, morborumque temporibus accuratius observatis, quosdam expulerint. Nonnulli morbi ex parte novi videntur, quia periodum, tempus, eademque accidentia, non rite observant, curandi tamen ratione non semper differunt. Quæ omnia ut recte dignoscantur, solerti & sagaci judicio, multaque experientia opus est. Ego, quantum temporis publicis curis subcidere potui, Observationibus hisce colligendis impendere volui. Spe certa fretus, postventuros Iatrosophos suo ingenio atque industria, ea quæ adhuc desiderantur, aliquando suppleturos, aut si quæ minus recte dicta, candidè restitutos.

De Tacomarée Arundo saccharifera.

Postquam Vastissimi hujus Continentis in Indiis Occidentalibus pars, quæ nunc vulgo Brasilia dicitur, inter duos Fluvios, *Maranhon* & *de la Plata*, sita, Paulo post Capralis accessum à Vesputio Emanuelis Regis Portugalliæ auspiciis, Paulo accuratius anno circiter 1510 esset explorata, Lusitani, intra
Pro-

Promontorium *Olinda* amœnissimum & Insulam *Itamarica*, Primum. Littora antea incognita legerunt. Vbi juxta rupem fissam Brasilianorum tuguriis conspectis, ad terram appulerunt, & de nomine Loci solliciti, quantum potuerunt inquirentes, *Pharnambuco*, hoc est, mare perforatum vacari, à Barbaris responsum tulerunt. Vnde hodie quoque, omnium Præfecturarum felicissima, idem nomen obtinet. Cujus recessus cum altius explorarent, indignum existimarunt, ligno rubro, licet maximi proventus ad tingendos pannos, acquiescere: præsertim cum præter confragosos montes & saltus inaccessos, miro Dei beneficio, longe lateque parim in planities solutos, partim in colles clementer assurgentes terras conspicerent; tum & præstantissimis animalibus, fructibus & frugibus Europæis inuictis, mirabili proventu ea producere & facificare expirirentur. Tandem fœcundum hoc solum cannis sacchariferis aptissimum judicarunt: easque à campestribus quondam hominibus detectas in Insulis Fortunatis, huc detulerunt, quæ ob suauem succum quasi ad manus traditæ, usum quem pollicebantur, olim silvestres, nunc *Excultæ* & *Domesticæ*, toto fere generi humano Præstant. Ita ut Cœleste hoc donum, Attico melli multis partibus præferendam, excelsis inclusam arundinibus, hisce regionibus imprimis concessum sit, è quibus

tum aquaria mola, tum boum indefesso labore agitata, dulcissimus liquor expressus, in alienis excoqueretur, quemadmodum hac imagine expressum videtur.

Multæ hodie hujus generis Machinæ conspiciuntur. Nec nulla hujus terræ merx est, ex qua plus lucri emolumenti ad negotiatores redundet. Nam saccharorum ex omni Brasilia, olim colligebantur *Araba* decies centies mille, idque quotannis, atque in Europam de vectæ certissimo compendio deveniebantur.

In Ægypto *sacar* Arabicum (unde saccharum nostrum dictum volunt) ex humili & exigua planta, instar crystalli vi Solis coapularur. In India vero orientali, ex *Mambu* arbore arundinea (vide Guar. ab Orta cap. xxii.) & nodosa, populo insigni non absimili, *Sacar Mambu*, quem *Tabaxir* appellant, viscosum albicantemque liquorem pro manare constat, ut avicenna Rhafis, & Serapio testantur. In Provincia *Rio de la plata*, Cannas sacchari sponte nasci, adlescereque in arboris proceritatem, atque crystalli saccharæ æstu solis exsudare constat. Tamen alterutrum vel insita qualitate, vel conficiendi dexteritate adæquari huic arundinaceo posse, nemo credat. Planta siquidem hæc nostra fruticis instar firmitate prædita, succo dulci turget. Silvestri Arundini externa facie est simillima; nisi quod hæc crebrioribus articulis aliquando

distinguat,ur, imprimis si anni, terræque intemperies minus respondeat. Quo enim majora internodia, eo felicior em messem, quobreviora, eo infelicior em agricolæ prænuntiant.

Hæc Arundo, *Viba Tacomaree*, Lusitanis *Canna d' Accuquare* dicta, minus in montibus collibus, licet irriguis, quam prætis glebofis & pinguibus, luxuriat, sicuti videre est in Parnambucensis præfecturæ maxima fertilitate & planitie agris, optimeque canniferis: qui inclytis undiquaque amnibus dividuntur, & à pluviis & inundationibus ripas egredientibus rigantur; quarum beneficio à formicis cæterisque insectis noxiis liberantur, sicut per nivem in Europæis regionibus solent. Sed missa digressionem ad propositum redeo.

Primo agri vomere invertuntur, cratibusque aut ferro ancipiti sarriuntur, inque rectos & æqualiter distantes sulcos proscinduntur. Quibus Cannarum taleæ ita inhumantur, ut summitates utriusque se contingant: atque ea ratione lacunæ vomere factæ, manent repletæ, quæ ipsa eadem terra postea adimplentur. Plus terræ æstate, qua operiantur, requirunt, ne intensior Solis æstus penetrat, Cannasque exsiccet: Hyeme vero minus, ut facilius uligine imbuantur, & terræ pondus germinationem retardet. Quo major humiditas, eo citius exsurgit arundo, hincque quilibet articulus novas producit Cannas, ab
omni

omni parte eas ac radices ex lacuna, cui imposita est, extendens. Nodo Canæ circumcirca pullulat turio, à quo, terræ incumbens, truditur, frutexque emergit: ita ut decem aut ad summum duodecim mensium spacio, Canna maturescat, inque justam longitudinem excrescat. Expertiores agricolæ menses Augustum & Ianuarius plantationi consecrarunt. Augusto tamen, qui mensium hibernorum postremus, feliciter hæc institunt, quod tellus novissimis pluviis imbuta, plantas suo gremio mollius foveat.

Arundo maturata tempore præfato excinditur; nonnunquam & ad annum usque sequentem in agro relinquitur, & tunc Canna vetus nominatur, quasi seges restibilis. Intra hoc tempus nova denuo progerminat, quæ postea simul cum veteri refecatur. Si intra biennium non rescindatur, nullius exinde pretii habetur: paulatim enim in agro marcescit, ac deficiente humore extinguitur; nisi forte peculiari terræ beneficio prorogetur ultra ordinarium durationis tempus. Plantæ tenellæ & juvenes, bene inhumatæ, denuo propagari numquam fere indigent, quod diuturnitate temporis non emoriantur ne ad quadraginta vel quinquaginta annos quidem; ita ut suapte natura vel nemoris durationem adæquare valeant, nimirum solo bene pingui; nam quæ in siccanti & arido crescunt, vix ultra quinquennium vivunt.

Interitum autem ex accidenti Cannis inferunt, desideratio, caries, potissimum vero si immisso ab æstate incendio, nec superveniente pluvia, ad radicem usquæ præ nimia siccitate comburantur, magno hercle possessoris damno. Proinde qui Cannas inutiles & frugiperdas extirpare, suoque bono comburere cogitat, ut novæ renascantur, hyberno tempore, non æstivo, hoc instituat. Immodica quoque inundatione, cum nulla cacumina emergunt, Cannæ suffocantur: ita ut utriusque excessu, nimio æstu exarescant, nimiaque fluviorum illuvie, eaque stagnante, refrigerentur, unde stirpitis evelli, aliæque de novo plantari postulant. Genus denique quoddam Vermiculi nigri alati, *Guirapeacoca* Brasilienses, *Pao de Galinha* vulgus Lusitanorum appellat, in locis potissimum uliginosis, radices corrodit, Cannasque interimit. Postremo ab herbis voluntariis male illis fit, quæ mirum in modum sæpe luxuriantes, hisce sativis admodum obesse solent. Proinde singulis annis ter quaterve, imo & sæpius aliquando, si terra postulet, ager à noxiis herbis liberetur, idque tantisper, donec ad tantam maturitatem pervenerint taleæ, ut suo robore zizaniis obniti possint. Terra siquidem earum herbarum quas sponte profert mater est, cæterarum vero quas quasi vi coacta suscipit, sæpeque invita fovet, noverca judicatur.

Porro Cannæ maturæ factæ, circa fundum

ac in ipso geniculo abscinduntur, quod in eo aqueus quidam humor contineatur. Mox amputatæ, frondibusque, quibus maximam partem vestiuntur, resectis, in fasciculos coguntur, & currui imponuntur.

Molendina tribus gravissimis axibus ex solidissimo ligno confectis, circulisque ferreis obductis, nituntur. Inter quos Arundo continenter inserta, & axium se contingentium angustia compressa, liquorem fundit dulcissimum. Mola aquaria nullis indiget jumentis, aquæ siquidem impetu circumagitur, quæ longissimo canale deducta, lapsu impetuosa ex alto in supernos eximiæ magnitudinis rotæ lintres decidit. Quod quidem licet celerius fiat, plusque Sacchari inde redundet, quam à sex vel octo robustissimis bobus: eorum tamen contentione exactius & fidelius Canna exprimitur.

Cæterum liquor hic, qui in Saccharum ipsum postea abit, ad viginti quatuor duntaxat horas durat, moxque acescit, & ad conficiendum Saccharum prorsus fit inidoneum: sed si diutius servetur, bonum inde nascitur acetum.

Axes, asseresque, per quos succus expressus fluit, tum & alveus, per quem decidit, bis spacio viginti quatuor horarum, vel una Tareffa (Tareffa est spacium terræ, cujus quadrata viginti circiter est passuum, & tot Can-

nas profert, quot per diem Naturalem moliri possunt) lavari debent.

Canna primo à tergo axium accepta, vicino denuo immittitur, ut si quid succi in ea sit reliquum, penitus exprimatur, tunc *Bagassa* vocatum, quod tanquam inutile excrementum flammis absumitur. Adeo coruscantes & formidabiles nocte dieque construuntur ignes, qui ahenis subjiciuntur, ut à quindecim lignorum vehibus ad quadraginta usque, spacio diei naturalis, prout cruditas liquoris requirit, absumantur, integræque silvæ excindantur.

Succus, quem *Caldo* vocant Hispani, per canales & ductus ligneos, in amplissimos æros cacabos derivatur: in quibus continenter, nunc vehementius nunc lenius, toto quo molæ agitantur tempore, fervescit, frigidaque aspersione intensior ebullitio coercetur, ut substantia minus consumatur. Ab hoc succo in primo aheno consistente, modicoque substructo igne, paulo fæculentior & copiosior spuma auferitur, vocaturque *Cagassa*, quæ solis pecoribus escam potumque suppeditat.

Sublata *Cagassa*, liquor seu *Caldo* in proximum ahenum, *Caldera de mellar* Lusitanis, effunditur: in quo coquitur, & prægrandi cochleari, crebris foraminibus pertuso, à sordibus liberatur. Ut exquisitius immundities secernatur, forte quoddam lixivium affunditur.

tur. Hinc per linteum percolatur, ac tandem succuseo pacto novissimum excrementum, si quod habet, deponit. Hæ fæces mancipiis victum sufficiunt, qui iis contenti tam improbos atque indefessos labores exhauriunt: quippe toto semestri æstivo noctes atque dies perpetuo molendina agitantur. Vinum quoque exinde, vulgo *Garapa* dictum, conficiunt, intermiscendo aquam: quod avidissime expetunt incolæ, eoque, si vetus sit redditum, se inebriant. Vinum itaque Sacchareum, Vinum adustum, Acetum, Mel coctum, ipsumque Saccharum, ex primo hoc liquore concinnari possunt.

Porro minores qui subsequuntur *Cacabi*, *Tachas* appellant, alii sunt ad concutiendum, alii ad coquendum parati. In quibus succus jam dictus tantisper condensatur, donec *Serapii* & mox *Sacchari* consistentiam acquirat. Ad hæc vehementi & arduo labore, primum in majoribus, tum in minoribus ahenis, inter coquendum, capacissimis cochlearibus agitur, quatiturque, & ad altitudinem viginti plus minus pedum attollitur, unde rursus in vasa prolabatur.

In *Cacabis* minoribus ob ignem intensissimum vehementioris ebullitionis habenda est ratio, statutisque temporibus olei modicum guttatim instillatur, ne ignis vehementia *Saccharum* aliquid detrimenti capiat. Observatum dignum, si oleum majoribus indere-

tur ahenis, in quibus liquor, primo *Caldo* dictus, purificatur, Saccharo conficiendo plane foret ineptus. Vicissim, si minoribus lixivium, sicut majoribus, infundatur, æque impossibile, Saccharum conficere. Si denique momentum succi Limonii, vel acidi quid injiciatur, Sacchari consistentiam numquam acquireret, sed in totum perditur.

Formæ porro fictiles innumeræ, quando succum fluidum acceperunt, ordine afferibus perforatis, in amplissimis ædibus (*Casado purgar* valgo) imponuntur; mox superimposito luto humefacto, dicta yala, à melle, quod subfusco antea colore Saccharum tingebat, repurgantur. E formis excussum, candidum à nigricante, *Mascovado* dicto, separatur, & in frustra redactum Soli sereno exponitur, probeque exsiccatur, donec cistis recondatur. Hæc omnia incredibilis sunt laboris & ingentium sumptuum; præterquam quod operariorum multitudo, jumentorum in super & mancipiorum affluentia, multum ex emolumentis derogat.

Medica Sacchari auxilia, quoniam maximam partem Europæis cognita, paucis tantum perstringenda. Cannæ viridis succus frigidus est, multoque, si destilletur per alembicum, durabilior & efficacior. Multis oculorum malis, tum hepatis, renumque ardoribus medetur. Sed cum medulla hæc Cannarum tot mutationes subeat antequam reputata

gata

gata in grana reducatur, primam naturam ex parte deponit, imo alienam induit, subinde palato magis gratam, quam valetudini proficuum, si nimia calcis & fortis lixivii efficacia exacuatur ad delicias nostras. Quamobrem illud quod sanitatis gratia Pharmaciae inferitur, praestat ut modice tantum repurgetur: quippe quod ingenitas reservet vires, intensiusque serapia, electuaria & similia dulcificet. Imo rubrum Saccharum, alias inferius habitum, (sicut & illud quod ex Insula S. Thomae affertur, omnis lixivii expers) minime contemnendum, praecipue in clysteribus. Saccharum itaque primo gradu licet calidum & humidam, tamen quo antiquius & defecatus, eo calidius est, faciliusque in bilem convertitur, atque intensius digerit & solvit. Recens vero non solum pectori & stomacho, sed & vesicae renibusque prodest. In omni denique agrorum condimento, veteri Saccharo longe debet anteferri.

De Iira, sive Melle silvestre.

INter prima quidem, etiam antequam Caena Saccharifera hic coleretur, mel silvestre, quod ipsi *Iira* vocant, Brasilianorum solertia ex vastissimis silvis & saltibus sibi comparavit, quod in usu atque deliciis, Europaeis aequae ac gentilibus, tam sanis quam aegris habetur. Cujus dignitates ingenti mortalium bono quotidie magis magisque illustrantur.

Apes *Eirúba* illis dictæ, diverſorum generum hic reperiuntur, quæ in arboribus, miris & variis modis nidificantes, noſtris quidem non plane ſunt diſſimiles, ſed utcumque paulo minores, quarum examina hinc inde peregrinari, immenſaque nemora iis ferre videas, ubi erumpentibus floribus cereas domos exſtruunt, & optimo melle implent. Agreſtes illæ ſunt, nec cujuſdam cura aut paſtum aut tecta accipiunt. Ita ut idem primatus quem Philoſophus ſuis Apibus olim tribuit (invita formicarum induſtria, & araneorum aſtutia) hiſce quoque jure merito debeat; utpote quæ ex quatuor illis celebribus operibus, ſcilicet venari, facere, colligere, & reponere, tria poſteriora ſolæ exercent. Quæſi Natura nuſquam magis quam in minimis perfectior ſemper apparere voluerit. Regem quoque eligunt, cæteris mole corporis tenuiorem & maxime flavefcentem. Reliqua quæ de illarum regimine produntur, ob difficiles ad eas in nemora aditus, nondum experiri datum eſt. Ignavum pecus, Fucos, Crabrones, Oeſtra, Veſpas melliferas & non melliferas, pluraque alia Inſecta ſimilia, de quibus in Inſectorum Hiſtoria dicetur, quæ nunis quam multa Braſilia nutrit, viaticibus & armentis infeſtiſſima, nunc prætereo.

Induſtria atque uſus præſtantia, cæteris omnibus Inſectis alatis, præcellunt facile Apes

pes mellificantes, quarum tredecim ad minimum genera observantur, ut sunt *Amanacaymiri*, *Amanacayneú Aibu*, *Mambucá*, *Pixuná*, *Vrutuéira Tubuná*, *Tuiubá*, *Eirucu*, *Eixu*, *Cubiára*, *Curupiréra*, *Copiu*, quarum ultima *Curupiréra* à Brasiliensibus contemnitur. Quæ autem inter illas omnes merito observandæ, sunt potissimum hæsequentes.

Primo *Eirucu*, grandiores, non pungentes, quæ bonum faciunt mel, licet non quotidiani usus. In concavitatibus arborum nidificant, ut Virgilius de suis Apibus,

— Nec non & Apes examina condunt,
Corticibusque cavis, vitiosæque Ilicis Alno.

E quibus veluti alveariis Brasiliani arte & dolo mel eliciunt per ductus aliquos, ut foras emanet.

Deinde *Eixu Copii* Apes minores, nigricantes, exterius in cortice nidum affabre constructum componunt instar alvearii, favis ex arte & concinne dispositis, ac propoli, & cera candida vestitis, è quibus optimum mel colligitur, sed minore quantitate, & quia insigniter aculeo appropinquantes infestant, minus expetitur.

Denique Apes *Munbucá* flavæ & exiguæ in arboribus nidificant, optimum hoc mel, de quo potissimum ago, & saluberrimum producentes, quod ab Indigenis arbores proceras conscendentibus, ad Europæos incolas, magna quantitate, exiguoque pretio affer-

tur. Maxima autem copia hujus reperitur in Insula Maranhon, cum multa cera nigra, ubi copiosius colligitur, vasisque integris completis, æstate, cum flores silvestres maxime virescere solent, servatur. Inter hosce flores reperitur unicus in arbore *Tapuráiba* flos, quem postquam apes gustarunt, Mel amarum conficiunt, sicut de Apibus in Syria Absinthio insidentibus testantur Authores. Qualitate & dignitate nihil hercle hoc Europæo melli concedit, in secundo gradu calidum, consistentia admodum fluida, clara & tenui: odore suavi quidem, sed silvestri, nec nimia aut ingrata dulcedine, nauseam parit, sed gratissimo acore, oxymelis instar, palatum afficit. Absterforia qualitate, partiumque tenuitate, tantum stomachum, viscosis humoribus obstitum, abstergit, quantum calida languidum confortat. Intestina imprimis & renes, sive superius, sive inferius exhibitum, à cruditatibus vindicat, atque urinas promovet. Tum & infantibus ad abstergenda & demulcenda viscera, à reliquiis Variolarum & Morbillorum obstita, summopere prodest. Simplex vel compositum (ut in capite de Mulierum morbis dictum est) uteri intemperiei frigida summum adfert solatium.

Longæ durationis & magnæ dignitatis Vinum quoddam inde confici solet, fortissimū quidem & admodum abstergens. Sin temperatius placeat, hydromel vel mulsum ex aqua fon-

fœntana, sine coctione, rori nocturno exponitur.

Pharmaca denique non solum, sed & cibos potusque quotidianos ingreditur decantatum hoc trimum Apum mel, sicut in Tractatu de ære, aquis, & locis dictum: meritoque de illo idem prædicare licet, quod Plinius lib. xxii. cap. 24. testatur. Mellis naturam talem esse, quæ corpora putrescere non sinat: tum, multos existisse qui senectam longam multi tantum nutritu toleraverunt. Hac solum adhibita cautione, ne biliosis, hepatis, renum & stomachi ardore laborantibus, nisi summe dilutum, exhibeatur.

Cera ejus, *Yetié* illis dicta, quæ nigricans est, Europææ postponenda quidem, sed ad emplastra emollientia & digerentia, contra mala è frigore nata, utilissima habetur.

Qui cum *Tapuys* Mediterraneis in desertis vixerunt, multas alias species Apum commemorant: quæ ut nomine & figura, ita & natura ab iis quæ enarratæ sunt, discrepant. Quædam enim earum in arboribus pumilis, quædam vero intra terram miris modis nidificant & mellificant, earumque Mel utcumque igne & fumo excitato colligitur. Sed quia præter instituti rationem est ea enarrare, quæ dubio aliorum relatu nixa sunt, iis supersedeo.

Porro, præter tot documenta fertilitatis circa Vegetabilia & Sensitiva marina, telluris

ris æmula, accedit & illud, quod paucis à Paranambucensi littore milliaribus, piscatoris unicum citra intentionem contingat infigi vadis petrosis, & loco piscis spongiarum, coralla aliasque arbusculas marinas capi. Inter hæc inusitatae formæ prodit spongiosa arbuscula, sesquipedis longitudinis, brevioribus radicibus, lapideis nitens vadis, & rupibus infixæ, erigiturque in corpus spongiosum molle oblongum rotundum turbinatum: intus miris cancellis & alveis fabricatum; extus autem tenaci glutine, instar Apum propolis, undique vestitum. ostio satis patulo & profundo in summitate relicto, sicut ex altera Iconum, probe depicta, videre licet. Ita ut Apiarium marinum vere dixeris. Primo enim intuitu è mari ad terram delatum vermiculis scatebat cæruleis, parvis, qui mox à calore Solis in Muscas, vel Apes potius, eosque exiguos & nigros transformabantur, circumvolantesque evanescebant: ita ut de eorum mellificatione nihil certi conspici datum fuerit, cum tamen cerosa materia propolis, Apumque cellæ manifeste apparerent. Atque ipsa Mellis qualiscumque substantia pro ul dubio urina: oribus patebit, ubi curiosius inquisiverint hæc Apiaria, eaque in natali solo & salo divertis temporibus penitus lustrarint.

De Radice Mandihoca.

FRumento complures Indiarum regiones ad hæc usque tempora caruerunt: ea tamen, quibus hominum & animalium sustentatur vita, frumenti que vicem supplent, desiderari, benigna mater Natura noluit. Radix enim sativa seu altilis, quæ *Mandihoca* Barbaris appellatur, in farinam redacta & in panem coacta, cum optimo pane similagineo certat. Quæ planta licet Angolæ & Hispaniolæ atque Insularum incolæ gaudeant, (ubi radicem hanc *Yuca*, aliis Mexicanis *Quzuhcamotli*, præparatam & in farinam redactam *Cassavi* vocari Monardes testatur) Brasiliæ tamen naturalem, summo que studio ibi excultam constat.

Plures hujus fruticis, quem *Maniiba* & *Manduba* Brasiliani vocant, dantur species: quæ licet prima fronte inter se haud differre videntur, tamen ab experientibus agricolis dignitate, caule, & colore distinguuntur, ac diversa sortiuntur nomina.

Quæ antequam explicem, monitum volo lectorem, ne in tanta nominum varietate (quæ in hoc & sequentibus quibusdam capitibus occurret) confundatur. Inter Barbaros enim Americanos non tantum, sed & ubique terrarum quotusquisque in eo variat ac discrepat. Nam interdum unaquæque res multis nominibus à quibusdam designatur, quæ apud alios nomina sunt diversorum piscium

cium & herbarum. Interdum idem nomen à diversis authoribus, diversis rebus naturalibus positum est. Aliter enim Plinius, aliter Gaza, aliter alii Latini explicarunt monumenta veterum Græcorum. Ex quibus inutilibus amphibologiis haud levis exsurgit molestia, & in exquisita rerum cognitione obscuritatem creat. Quapropter ego non sine ratione cum Galeno optavi aliquando, res posse tradi sine nominibus, ut sophistis eriperetur decerrandi & calumniandi occasio.

Decantatae itaque hujus fruticis prima species à maris accolis Brasilianis vocatur *Mandiibabuára*, *Mandiibparata*, & aliæ albicantibus radicibus & truncis, *Mandiipéba*, *Mandiipuccu*, *Mandiilimána*, *Aipi*, (quæ iterum suas habet species) *Tapecima*, *Aipipóca*, *Mandijupéba*, *Aipimacaxera*. Hæ novem posteriores rubentibus sunt & lactescentibus radicibus & caulibus. Omnium harum stirpium radicibus solum *Mandihoca* nomen inditum, & alimentosis, medicamentosis, venenosisque qualitatibus, licet impari inter se gradu, pollent. Quas proprietates, utpote admiratione dignissimas, penitus introspexisse operæ pretium erit. Hæ frutices omnes eleganti ac stellatim sese explicante sunt folio. Caule recto, nodoso, hominis staturam raro excedente. Ejus crassities pro fœcunditate soli, cœlique temperie, varia. Florem fert exiguum, semen autem, *Ricini* Americani semini simile,

sed

sed inutile. Reliqua ex ipsa planta ad vivum depicta cognoscere licet.

Fructum vero subterraneum, ipsam scilicet radicem esculentam *Mandihocam*, Pastinacæ haud dissimilem producit, quæ lacteum trahens succum, ab oculis prorumpentibus, è trunci internodiis natis, hoc liquore egregie intumescit.

Terra minime glebosa aut irrigua, ut Canina saccharifera, gaudet, sed sicca potius, sitiente & montosa, atque in tuberculos, quasi à talpis, egesta. Adeo humiditatis omnis inimica est, ut æstivis dumtaxat mensibus terræ committi velit, idque locis apricis ac minime umbrosis. Quod, sicuti in hac, ita in quavis plantatione observandum, quia gutta im ex arboribus destillans aqua perquam noxia habeatur. Cum adeo acclive & arenosum solum requiratur, malunt incolæ densissima demoliri nemora, demolita exurere, eaque arvis & segetibus (*Chocas Lusitanis*) destinare. Extra terram duobus vel tribus surculis germinant, qui, ubi octavo, decimo & duodecimo mense liquescere cœperunt, pro semine sunt. Hoc frugum nostratum discrimine, quod *Mandihoca* nihil de fructu decedat ad sui propagationem, nostris decedat, quibus ipsi fructus sementem faciant. Per radicem nulla potest fieri transplantatio: nam ex extracta è terra & tacta statim moritur.

Tres hujus plantæ trunci, frondibus spoliati,

liati, figura propemodum pyramidali, haud profunde simul terræ grumis, trium circiter pedum inter se distantia, inferuntur, prominentesque ad palmæ altitudinem, superius se invicem amplectuntur. Qui foliis licet denudati, novis tamen ilico vestiuntur, ne quicquam radix inde detrimenti patitur, modo caulis integer & illæsus maneat.

Dignitate & mole excellit *Mandiboca*, si anni terræque temperies sicca: nunc enim quælibet radix sesquipedem, vel duos, interdum etiam tres pedes longa evadit; crassitiem habens brachii, vel etiam cruris humani, quando satis adoleverit.

Ratio habenda ut ager à zizaniis, quæ valde sappullulant, ter quaterve repurgetur, donec plantæ adoleverint, ad octo nimirum vel decem mensium spatium. Maturitatem affectæ radices, quod annuo circiter à plantatione spatio fieri solet, ad tertium vix sub terra durant; altero tamen plerumque anno pars illarum putrescit & corrumpitur; ideo ad summum relinquuntur annuo spacio & de novo per taleas plantantur. Ingruentæ nimæ humiditatis necessitate, excindi statim postulat, sex mensibus ante justæ maturitatis tempus.

Mandiba, quæ vocatur *Mandiibumana*, omnium citissime crescit & maturescit, atque optima inde conficitur farina. Hæc planta maxime gaudet solo arenoso & magis ambusto quam

quam reliquæ. Primaria omnium, inque quotidiano usu & lucro, producitur quidem promiscue in quavis terra, vocaturq; *Mandubparati*.

E terra evulsæ radices, vix per triduum durant, etiamsi fideliter horreis recondantur. Mundatæ, & à cortice, quem tenuissimum habent, liberatæ, molæ trusatili, cujus Iconem hic exprimimus, à duobus hominibus circumactæ, admoventur, ferrique cuspide conteruntur; & contusarum radicum farinam excipit alveus. Alii radendi modi perdetentim exoleverunt, ob majores labores & sumtus. Pauperibus tamen usus Scobinæ manualis superest, quæ ab Indigenis *Tapiti* nuncupatur. Rasura deinceps torculari vel prælo subijcitur, quo magna vi humor ille superfluous & noxius exprimitur, ut sicca atque absque ulla humiditate maneat. Mox cribro, *Vrupeba* dicto, percolatur. Exinde plane factò fictili aut æneo injicitur, in quo substructo igne circumagitur tantisper donec coquatur. Semicotta vero, & adhuc mollis, et culenta est, & vocatur *Farinha relada*, quod est Farina cocta non exsiccata. Reliquum quod superest, & reservare volunt, supra majorem vel minorem ignem pro arbitrio miscent, atque exacte siccant. Farina enim hæc quo plus exsiccata & excocta, eo durabilior est. Optime tamen siccata & fideliter ab aëre defensa, ultra annum vix servari potest: nam si vel levissi-

mauligo eam infecerit, corrumpitur, unde non parvam militum stragem in castris exortam vidi. Quapropter nostri, Barbaros imitati, eam in bolos, quos vocant *Beius*, pastillos & liba cogunt, superque craticulas modico igne induratum in penu aliquamdiu recondunt.

Ex hoc frutice expresso manat liquor, *Manipuera* Barbaris dictus, qui vasi infusus post duas horas fundo adhærescit : ex quo alia fit Farina, melior priori, ac majori affluentia floris; quam cremorem de *Tipioca* vocant. Ex aqua Farinæ, in fundo subsidente, bolos quoque conficiunt, *Tipioceto* dictos, optimi saporis. Tum Gummi quoddam seu potius amyllum ex ea fit, atque eidem usui inservit. Hic liquor *Manipuera*, quod dulcis sit saporis, ab animalibus avidissime haustus, vi quadam venenata, ea statim exstinguit : ex radice tamen non expressus (quod mirum) cætera animantia, excepto homine, nutrit.

Præterea è radice, à Sole exsiccata, alia fit Farina & pollen albicans, imo & panis siliginæus & biscœctus, qualis è tritico (cui & simillimus est) pinfitur. Hoc alimentum integrum & non comminatum pro jumentis & pecoribus, quibus in pabulum cedit, reservatur.

A vermibus, & integris formicarum cohortibus, hæc planta misere solet infestari, magno agricolarum incommodo : non solum

lum folia atque caulem, sed ipsam quoque radicem depopulantur ferarum greges & animalia domestica. Ipsi Brasiliiani, Æthiopes, & nostratum non pauci, huius plantæ folia amant adeo, ut contusa, cocta & probe condita pro cibis & lactucis apponant; quæ in massam efformata, *Manicoba* nuncupant Brasiliiani.

Porro radix hæc quatuor aut quinque dierum spacio in aqua macerata & emollita, *Mandiopiba* dicitur, quæ assata maxime ab agrestiori Indorum & Barbarorum multitudine expetitur & manducatur. E sedimento hujus consistentiæ, Farina mollis notæque melioris, conficitur: quam Brasiliiani *Vipeba*; Lusitani *Farinha fresca* cognominant.

Ex *Mandihoca* contusa, butyro & saccharo, insignes fiunt boli vel pastæ, ad edendum optimæ.

Pultis denique genus præparant ex *Mandiopeba*, quod nomen accepit *Mingau-petinga*. *Mandihoca* illa mollis, illis *Puba*, igni imposita exsiccat; exsiccata appellatur *Carimá*. Ex hac Afri panem optimæ notæ conficiunt, quem *Musam* vel *Angu*, interdum, *Enfonde* appellant. Omnium autem præstantissimum pultis genus condiunt, quod vocant *Mingau de Carimá*, cui aromatum loco momentum piperis Brasiliensis, & floris *Nhambi*, admiscunt: quod optimi cum sit saporis, sanitatiq; conducatur, frequens in prandiis esse solet.

folet; nec suaviter se vivere existimant nisi hoc alimento utantur. Sanis æque atque ægris ejusmodi pultes, emulsiones, atque adeo ptisanas saluberrimas inde confectas, exhibent. *Tipioca* siquidem, & *Carimá*, pota, vel syrupi specie cum aqua florum *Auriacorum* & pauxillo *Sacchari* exhibita, antidoti loco plerumque est. Quantæ porro dignitatis *Tipioca* & *Carimá* sint, in descriptione morborum *Endemiorum* satis explicavi. *Tipioca* enim, si multa lotione defæcata atque exsiccata, probe ab omni humiditate reservetur, *Tabidis* & *Dysentericis*, ex arte propinata, medetur. *Febricitantes*, animo deficientes, veneno infectos restituit. Præter hæc, violento exercitio fractis vires recuperat, sudoresque immodicos compescit, *Ptisana* illius simplex. Quæcunque *Hæmorrhagias*, imprimis ex vulnere inflictas, tum intus assumptæ, tum emplastri forma applicata, cohibet.

Ex *Macaxera* optimum fit *Vinum*, serum lactis sapore referens. *Mandihoca* rasa, vulnribus & ulcerimis antiquis imposita, ea mundificat, atque attemperat.

Manipuera cocta crassescit pultis in modum, alimentoque convenienti existit. Quod si *Oryzam* & *Saccharum*, cum aqua destillata ex floribus aurantiorum superinfundas, *Conservæ* gratissimæ formam induet, mutatoque nomine *Marmelada de Mandihoca* appellatur. Postremo illa species *Macaxæ*

ya, præterquam quod vicem Farinæ prædictæ suppleat, igne etiam assata, absque ulla alia præparatione, comeditur, ac *Macabéra* appellatur.

A cæteris radicibus abstinendum est, quod præsens sint venenum. Dantur enim quædam, quas citius combusseris, quam ut virus suum deponant, & ad edendum idoneæ reddantur. Quin ipsi Indigenæ, olim minus exercitati, in separatione alimentosi & venenosi, multoties mortem oppetierunt: nunc eruditiores facti, non solum illis præcipuo existit vitæ sustentaculo, sed omnibus Europæis in America degentibus. Idque panis triticeo præferre non verentur, licet minoris habeatur nutrimenti.

Æthiopes & Brasiliiani inter edendum pugnos Farinæ plenos in os injiciunt, ut manu quoque longius ab ore remota, vix tamen mica pereat. Raro aut parum inter prandendum potu utuntur, quod farina aquam nimis imbibat, & stomachum inflet.

Cum aratrum ejusque usus hic ignoretur, & improbi ac multijugi laboris tædia declinent, facilem hanc & minus ærumnosam agriculturam, tam vitæ ac rei familiari tuendæ, quam æri corradendo, egregie adhuc amplectuntur. Quippe unius dumtaxat mancipii industria & labore, centum tuberculos, aliquando unius diei decursu absolvunt. Hujus autem Farinæ una, quæ viginti cantharos

nostrates continet, aut sesqui *Alkeira*, hoc est, modius unus aut sesqui, homini robusto laborioso, in mensem integram plerumque sufficit. Quem modium sex aut septem aut ad summum octo solidis comparaveris.

Hæc sunt quæ usu & sedula in hanc radicem inquisitione, à rusticis & mea experientia resciscere potui; quæ fusius & explicatius persequi volui, quod hæc planta ubique frequens sit & domestica, tamque excellentis usus, ut vastissimi orbis Americani incolis abunde victum suppeditet.

INDEX RERVM

præcipuarum hujus HISTORIÆ.

A.

<i>Bina & Achina Stationes Africa.</i>	Pag. 92
<i>Aciei nostra prope Minam ardo.</i>	94
<i>Adolphus Nassovius Imperator.</i>	552
<i>Adriani Duffii laus.</i>	202
<i>Adventus classis Hispanica.</i>	172
<i>Æthiopes clamoribus prælia ordiuntur.</i>	95
<i>Alagoa Borealis.</i>	63
<i>Alagoa Australis.</i>	ibid.
<i>Albertus C. Burchius Senator & Consul Amstelodamensium, inter Societatis Occidentalis Directores, & Legationibus ad Reges varios clarus.</i>	174. 183
<i>Aldeas. pagi.</i>	68
<i>Alexii portus in Brasilia.</i>	457
<i>Aliquot Sacri ordinis relegati.</i>	361
<i>Americanus Orbis an notus Veteribus. 20. examinantur lo- ca veterum.</i>	ibid.
<i>America antiquitus habitata.</i>	23
<i>America primi inventores.</i>	ibid.
<i>Ananazes fructus.</i>	117
<i>Anhuibapeapija, Sassafras.</i>	226
<i>Andreas Vidalius ad seditionem hortatur Brasilienses.</i>	302
<i>Angola Chilensium.</i>	443
<i>Annabon Insula.</i>	353
<i>Annona calamitas in Afris & Brasilia. Remedium.</i>	416
<i>Antæ.</i>	222
<i>Antonii Ocquendi cum Patre pugna navalis.</i>	29
<i>Antonii pagus.</i>	67
<i>Antonii Vazii Insula. 67. oppidum.</i>	229
<i>Antonius de Cunha Andrada captus & in Belgiū missus.</i>	282
	Aprè

INDEX RERVM

<i>Apri amphibii.</i>	221
<i>Arara avis.</i>	223
<i>Araucani Chilensium bellicosissimi.</i>	456
<i>Arces Reciffa.</i>	227
<i>Arda arbor.</i>	226
<i>Armadilla descriptio.</i>	369
<i>Armandi Richelii Cardinalis laus.</i>	77
<i>Artisofkius Tribunus. ejus laus. 44. littera ad D. Albertum C. Burgium. 183. dimittitur. 180. in Belgium redit. 200</i>	
<i>Articuli Induciarū inter Lusitania Regem & Fœderatos Ordines, quoad Societatem concernunt.</i>	387
<i>Arx Auriaca in Tamarica.</i>	230
<i>Arx S. Antonii.</i>	125
<i>Arx Brunonis.</i>	228
<i>Arx Cabo dello, Catharina dicta, à Mauritio Margareta.</i>	124
<i>Arx Calbuca in Chili.</i>	460
<i>Arx Ceuliana.</i>	124
<i>Arx Duffii.</i>	231
<i>Arx S. Georgii.</i>	228
<i>Arx Nassovia in Afris.</i>	80
<i>Arx Povacaona sive Portus Calvi obsessa à Martitio. victa.</i>	61. 62
<i>Arx Restinga.</i>	125. 230
<i>Aves marine.</i>	225
<i>Aurum cur Barbaricum dictum Maroni.</i>	492

B.

B <i>Aldivia civitas. 445. eam subeunt Belg-. 464. munimentum exstruunt.</i>	466
<i>Baldiviensis provincia novem territoriis distinguitur.</i>	445.
<i>Baldiviensium descriptio.</i>	468
<i>Balduinus Henrici Præfectus in Brasiliam navigat. varia fortuna pugnat. moritur.</i>	26
<i>Banjola fugit. 69. flumen S. Francisci trajicit. 70. prope Seregippam grassatur. 105. Seregippam deserit.</i>	106
<i>Barba-</i>	

I O D E X R E R V M.

Barbalio Bahiam repetit.	106
Barra grandis Sinus est Portui Calvo vicinus.	69
Belgæ mercatores differunt à Græcis & Romanis, à Germanis & Gallis.	12
Belgarum copię aliquot cęse.	314
Belgæ in Africam navigavere.	101
Bejupira piscis.	224
Bellum Belgicum, ejus caussa, magnitudo, fama, diuturnitas, jus, virtutes & vitia, Duces, distincta tempera.	1. 2. 3
Bellum Belgicum duplex Domesticum & Externũ sive transmarinum.	4. 5
Bellum transmarinum aliud ad Orientem, aliud ad Occidentem.	ibid.
Bento Henricus.	307
Bernardus Comes Nassovia.	554
Boavista Domus ad delectationem & tutelam Insula.	254
Boicinininga, serpens venenatus.	223
Boignacu serpens.	ibid.
Bojobi serpens viridis.	ibid.
Boope piscis.	224
Brasilia descriptio. Situs, termini. 32. figura, populi, quomodo è Veteri Orbe huc perveuerint, primi inventores, aër. 33. colonia, Episcopi & Praesidis sedes. lingua, mores, habitus, religio. 35. domicilia, victus. 36. arma. 38. praefectura XIV. 40. nationes.	ibid.
Brasilia divisio vetus in Boreales & Meridionales Praefecturas. Nova in Hispanicam sive Lusitanicam & Belgicam.	41
Brasilia quàm grande momentum.	550
Brasiliiani natatores, piscatores, iaculatores, potores, crudelēs. 37. in hospites effusi. officia erga mortuos. Europais mixti mitiores.	38

C.

C Ajataya, cercopithecus.	223
Cajusia pyra.	117

INDEX RERVM.

<i>Campecha.</i>	42
<i>Cameronis ingenium versatile.</i>	165
<i>Cameronis expeditio terrestris adventate classe Hispanica.</i>	300
<i>Camurupi piscis.</i>	224
<i>Capitis Viridis & Insularum ei objacentium descriptio.</i>	52
<i>Capureiba arbor.</i>	226
<i>Carolus Nassovius Dux. 58. occumbit.</i>	63
<i>Carolus Tournalonius pratoria cohortis Dux pugnatur cū hoste.</i>	303
<i>inquit in expilatores. 308. opponitur Cameroni.</i>	316
<i>Carolomappa Arx capitur.</i>	460
<i>Carolus Tolnerius à Comite in Belgium mittitur.</i>	392
<i>Castrum civitas in Chiloë. 443. evertitur.</i>	461
<i>Castellum Domburgicum.</i>	238
<i>Castrum Frederici Henrici.</i>	229
<i>Castrum Princ. Guilielmi.</i>	ibid.
<i>Castellum maritimum.</i>	228
<i>Castrum Mauritii ad ripam S. Francisci. 70. castrum minus</i>	
<i>ad ostia ejusdem.</i>	ibid.
<i>Castrum VVaardenburgii.</i>	228
<i>Caussa navigationis ad Indos.</i>	6
<i>Caussa & scopus scriptoris.</i>	38
<i>Census saccharorum & aliorum reddituum.</i>	170
<i>Cerigones.</i>	222
<i>Chimilla animalculum.</i>	456
<i>Chilen qui adierint.</i>	ibid.
<i>Chiles descriptio. situs. etymon. 438. temperies. 439. guber-</i>	
<i>nator. Episcopatus.</i>	440
<i>Chilensis regni provincia.</i>	ibid.
<i>Chilensium populorum habitus corporum. 446. opificia. 447.</i>	
<i>domicilia, vestitus. 448. victus, Praefecti. 449. arma. 450</i>	
<i>religio. Daemonia. 451. de conjugiiis. 453. ritibus circa mor-</i>	
<i>tuos. secundis nuptiis. ritu fœderum. 454. Numine. Gu-</i>	
<i>bernatoris electione. animalibus. 455. ad colloquia cū Bel-</i>	
<i>gis descendunt. 465. horrent ad auri mentionem.</i>	466
<i>Chilensia vocabula.</i>	474 & sequent
	Chilo.

INDEX RERVM.

<i>Chiloë insula in Chili.</i> 443. <i>ejus portus.</i>	446
<i>Christianus Comes Nassovia.</i>	554
<i>Cibarium inopia.</i>	232
<i>Cives & coloni à Mauritio in centurias scribuntur.</i>	75
<i>Civitas S. Salvatoris nostrorum negligentia amissa.</i>	26
<i>Classis Hispanica descriptio.</i> 266. <i>duces.</i> 268. <i>è Sinu Sancto- rum exit.</i>	271
<i>Classis nostra.</i> 272. <i>Hispanica fuga.</i> 286. <i>ejus infelicitas.</i> 287	
<i>Classium primus conflictus.</i> 278. <i>secundus.</i> 279. <i>tertius.</i> 280. <i>quartus.</i>	284
<i>Coloni quomodo in Brasiliam pelliciendi.</i> 208. <i>quando uti- les.</i> <i>tria hominum genera ad colonias apta.</i>	210
<i>Columbus.</i>	23
<i>Comes Banjola.</i> 58. <i>ablatis impedimentis loco movet.</i>	61
<i>fugit.</i>	64
<i>Comitis Mauritii cum Societatis rectoribus concordia.</i>	528
<i>Commendo statio Africa.</i>	93
<i>Conceptionis civitas in regno Chilensi.</i>	441
<i>Congenses Legati in Hollandiam.</i> 409. <i>eorum descriptio.</i> 410	
<i>Congense regnum, Congo civitas.</i>	ibid.
<i>Congensis Regis tituli.</i> 412. <i>regina appellatio.</i>	ibid.
<i>Congo flumen.</i>	346
<i>Conjuratōnis Thomæ arcana.</i>	415
<i>Consilia habita de expugnandis Palmaribus.</i>	407
<i>Controversia celebris. An expediat Societati, singulis ad mer- catum aperiri Brasiliam, an servari publico.</i> 146. <i>Consi- lium Comitis.</i> 147. <i>probatur à Fœder. Ordd. & Societatis rectoribus.</i> 151. <i>Coloniarum incommoda.</i> 147. <i>commo- da.</i>	ibid.
<i>Copaiba arbor.</i>	226
<i>Cotia.</i>	222
<i>Crispinus in Brasiliam mittitur.</i>	470
<i>Curavvanchas prefectus Villa rica apud Chilenses.</i>	445
<i>Curacao insula.</i>	43

INDEX RERVM.

D.

D Avilii Ecclesiastæ studia in convertendis gentibus.	214
Decreta de decimis, piscatione, ponderibus, &c.	85
Decretum de captis Nigritis, Vectigaliū fraudatoribus, prædonibus. de refrumentaria, de appellationibus, homicidis.	113
Defectio Lusitanorum nunciatur Comiti.	337
Deliberationes de transferenda imperii sede in Tamaricā.	87
Diei Dominici veneratio.	76
Diligentia Mauritii in deprehendenda Hispanorum classe.	264
Dillenburgum Nassovia civitas. patria Mauritii.	553
Discursus de mancipiis & servis.	309
Dominici Calabaris Hispani infelix fatum.	62
Dorades pisces.	224
Duces cum Brouvvero in Chilen profecti Blaubeeckius, Vostermannus, Petrus Florius.	457
Ducum Americanorum laus.	30

E.

E Brechtus, Bovvardus, Hollingerus duces occumbunt.	136
Ecclesia regimen. 524. Synodi. classes. presbyteria. concionatores.	ibid.
Ecclesiasta laudatissimi Fredericus Casselerus, Petrus Lantmannus, Franciscus Plante, Ioachimus Sollerus, I. Polhemius, Cornelius Pœlius, Samuel Rathelarius, David Dorejlarius, Iohannes Stetinus, Iohannes Eduardi.	218
Eclipsis Solaris descriptio.	329
Edicta per octennium promulgata, varij argumenti. 512. de absconditis mercibus. ibid. prædonibus. Sabbathi observatione. aleæ lusu. militum grassationibus. vallis. 513. mercantium fraudibus, militibus vagis, latronibus, præfectis grassantibus, ponderibus, me. usuris. 514. certaminibus singularibus. farina plantatione. 515. debitoribus, expilatoribus, blasphemis. 516. eruscatoribus, cadendis lignis. 517. orphanis. 518. saccharis, scholis, armis, annona valore.	

INDEX RERVM.

<i>lore. 519. Notarius.</i>	520
<i>Edictum Fœderat. Ordd. de permissa in Occidentem navigatione.</i>	20
<i>Elia Herckmanni laus. 125. ejus iter per desertam Copaoba. 358. succedit Brouvvero. 463. Oratio ejus ad Chilenses. 465. successus nunciat Mauritio. 469. redit in Brasiliam. ibid. moritur.</i>	470
<i>Ernesti castrum.</i>	229
<i>Expediitio prima Societatis in Brasiliã sub Iacobo Willekens.</i>	25
<i>Expediitio secunda in Occidentem sub Baldevvino Henrici.</i>	26
<i>Expediitio Henrici Loncquii in Brasiliam. Olindam cepit.</i>	28
<i>Expediitio Hadriani Patris in Brasiliam. gloriose pugnans occumbit.</i>	29
<i>Expediitio in Minam Africa arcem.</i>	89
<i>Expediitio in Seregippam Regiam, duce Tribuno Scuppio.</i>	105
<i>Expediitio in Siaram duce Garstmanno.</i>	111
<i>Expediitio in Occidentem sub Iolo.</i>	152
<i>Expediitio Ioli in portus O. Sanctorum terras.</i>	318
<i>Expediitio in Angolam sub Iolo. 342. in insulam Thomeam sub eodem.</i>	348
<i>Expediitio in insulam sub Douza. An. 1600.</i>	356
<i>Expediitio in Maragnanam præfecturam. 374. rationes expeditionis. ibid. duces Eichthart. & Coinus.</i>	375
<i>Expediitio destinata Mauritio in urbem Buenas Ayres duce Lichthartio.</i>	404

F.

F <i>œderatorum Ordd. victoria navalis duce Trompio.</i>	292
<i>Fœderatorum Ordd. litteræ, quibus Comiti missionem petenti suadent mansionem.</i>	339
<i>Fœderati Ordines, Auriacus, Societatis Rectores Comiti pro administrata Brasilia gratias agunt.</i>	552
<i>Ferdinandus Masquerenga Comes de Torre terra maris, Præfectus.</i>	268

INDEX RERVM.

<i>Fluvij S. Francisci descriptio.</i>	71
<i>Fluvius Argenteus sive Rio de la Plata.</i>	40
<i>Fluvius Grandis. Ingenua sive mola.</i>	206
<i>Fodina apud Couhaovensēs inventa. 78. fodina Copaovænsēs & Terra Nova.</i>	ibid.
<i>Formula regiminis Brasilia elegans præscripta à Mauritio.</i>	499
<i>quomodo habendus miles. 500. primores, colorum Lusitani.</i>	501. 502
<i>Franciscus de Barros relegatus.</i>	311
<i>Franciscus Toletanus Hispanorum Dux Civitatem S. Salvatoris recuperat.</i>	26
<i>Franciscus Plante Ecclesiastes. autor librorum Mauritiados.</i>	ibid.
<i>Fredericus Henricus Arausionensium Princeps.</i>	553
<i>Frederica olim Philippæa dicta.</i>	116
<i>Fretum Lamerium.</i>	457
<i>Friburgum Palatium Comitum.</i>	243

G.

G <i>Arazu pagus Pernambuci.</i>	67
<i>Georgius Garstmannus. 111. Arcem Siarensē expugnat.</i>	ibid.
<i>Georgius Fredericus Nassovia Comes.</i>	554
<i>Georgius Marcgravius Geographus & Astrologus eximius. moritur.</i>	ibid.
<i>Giselinus comes Expeditionis in Bahiam.</i>	128
<i>Guacucua vespertilio aquaticus.</i>	224
<i>Guaperua piscis.</i>	ibid.
<i>Guara avis.</i>	223
<i>Guilielmus Arausionensium Princeps.</i>	553
<i>Guilielmus Otto Nassovia Comes.</i>	554
<i>Guilielmus Letanus centurio.</i>	94

Guilick

INDEX RERVM.

- Guilielmus Loofius suos ad pugnam hortatur.* 227
Guilielmus Pifo Archiater. 560. stirpium & herbarum Brasilia scriptor. *ibid.*

H.

- H***ector de la Calce tempestate Paraybam appellit.* 326
Henricus Comes Nassovia, Hulsta gubernator. 554
Henrici Brouvveri profectio in Brasiliam. 432. mandata Brouvvero. 433. novam viam aperit in mare Pacificum. 457. moritur. 463. sepultura. 473
Henricus Hausius militaribus praeficitur, abeunte Mauritio. 499
Hispanorum littera intercepta. 267
Honorum insignia delata Comiti à Pernambucensibus. 261
Hostis de temperamento belli cogitat. 334. rationes qua Comittem idem facere impulerunt. 335
Hostis trajicit flumen S. Francisci. 263
Houvvinus centurio & Berchemius architectus castrensis caduntur. 136

I.

- I***acobus Huygenius surrogatus Loosio.* 278
Iacobus Stackhouvverus cum Helmichio hostem cadunt. 64
S. Iacobi civitas, S. Iago. 440
Iacobus Aldericus. 281
Iacobus VVillekenius Praefectus in Brasiliam abit. 25. urbem S. Salvatoris capit. *ibid.*
Iaguareta, tigrides nigra. 223
Imbres crebri saccharam messem suffocant. 382
Imperial, civitas Chiles. 440
Imperium Africanum. 527
Imperij Brasiliensis ordo & gradus. 520. Foeder. Ordd. XIX-

INDEX RERVM.

<i>Viri</i> , Praefectus Brasiliae, Supremus Senatus.	521.
<i>Politicus</i> .	522.
<i>Magistratus Provinciales</i> .	Rationum collegium
<i>Vicepraefectus maris</i> .	523.
<i>Senatus nauticus</i> .	524.
<i>Imperij Brasiliensis defectus</i> .	537.
<i>causa malorum</i> .	540.
<i>Remedia malorum</i> .	544
<i>Incolarum Brasiliae alii liberi, alii servi</i> .	207.
<i>liberi Belgae</i> .	212
<i>ibid. Lusitani</i> .	211.
<i>Brasilienses</i> .	212
<i>Indiculus armorum</i> .	231
<i>Insula Capitis Viridis</i> .	53.
<i>Salifera nostratibus dicta</i> .	ibid.
<i>Insula Principis</i> .	355
<i>In Maragnana provincia castellum expugnatur</i> .	370
<i>Ioannes Nassovius senior dictus</i>	553
<i>Ioannes Nassovius pater Mauritij</i> .	ibid.
<i>exercitus Suecorum Regis praefectus</i> .	554
<i>Ioannes Ernestus Comes Nassovia moritur in Brasilia</i> .	312.
	554
<i>Ioannes Tallebomius Centurio cadit</i> .	63
<i>Ioannis Coini expeditio in Africam, eius litterae ad N. Ypressem</i> .	preliatur cum Aethiopibus.
	94.
<i>Minam obsidet</i> .	96.
<i>dedit postulat</i> .	ibid.
<i>deditur. conditiones</i> .	98.
<i>victor excipitur</i> .	100.
<i>laus</i> .	202.
<i>nunc praefectus rei tormentariae sub Auriaco</i> .	100.
<i>nobilis e Misnia</i> .	ibid.
<i>Cameroni opponitur</i> .	301.
<i>pellit Cameronem</i> .	ibid.
<i>Maragnanam vincit</i> .	374
<i>Ioannes VValbeekius Assessor</i> .	318
<i>Ioannes Dorthius Tribunus à Barbaris obtruncatur</i> .	25
<i>Ioannis Gisselini laus</i> .	203
<i>Ioannes Godlatius vigilum praefectus</i> .	94
<i>Iohannes Latus rerum in Brasilia à Societate gestarum usque ad An. 1636</i> .	scriptor laudatissimus.
	29
<i>Ioannes Lichthartius</i> .	44.
<i>Maragnanam invadit cum Coino</i> .	375,
<i>eius laus</i> .	379.
<i>inpraefecturam Insulanam exscendit</i> .	88
<i>Ioannes VVendovillius centurio cadit</i> .	139

INDEX RERVM.

<i>Iolus è Texela portu solvit.</i>	153.
<i>eius naves terrori sunt Hispanis.</i>	154.
<i>suos ad pugnam hortatur.</i>	156.
<i>pugnat. ibid. describitur à suis.</i>	158.
<i>invectiva.</i>	160.
<i>iterum pugnat. ibid. iterum deseritur.</i>	161.
<i>iterum repetit pugnam. ibid. emulatio frustratur expeditionem.</i>	163.
<i>ejus expeditio in O: Sanctorum terras.</i>	318
<i>Ioli Classis ad Havana portum.</i>	327.
<i>disjicitur tempestate.</i>	328.
<i>in Angolam mittitur.</i>	342.
<i>Loandam capit.</i>	343.
<i>insulam S. Thomæ & arcem.</i>	349
<i>Iolus moritur, eius laudatio & exequia.</i>	350. 351
<i>Icicariba arbor.</i>	226
<i>Israel Trvynius centurio cadit.</i>	139
<i>Itaiba arbor.</i>	226
<i>Iudai ab excubiis absolvuntur Sabbatho.</i>	76
<i>Iudaorum repagula.</i>	526
<i>Ius navigandi ad Indos.</i>	6

L.

L aboratores, cultores Rossarum.	119
<i>Laus Coini & Lichthartii.</i>	379
<i>Lecti penduli & retiformes, quos hamaccas vocant.</i>	212
<i>Legati à Camerone ad Comitem missi.</i>	164
<i>Legati Sohnenses ad Mauritium.</i>	409
<i>Leges frumentaria circa Mandiocam à Mauritio conceptæ.</i>	259
<i>Leges matrimoniales.</i>	76
<i>Libertas religionis concessa Lusitanis.</i>	83
<i>Ligni Brasiliensis cultura.</i>	215
<i>Lis cum Artifoskio.</i>	172
<i>Litteræ Comitatus ad Auriacum.</i>	71.
<i>ad Societatis rectorum.</i>	74

INDEX R E R Y M.

<i>Litteræ Georgij de Mastarengas Proregis ad Comitem.</i>	396
<i>Litteræ Herckmanni ad Comitem & Senatores Brasilia.</i>	471
<i>Litteræ Mauritij ad Ordd. Generales de Artifoskio.</i>	180
<i>Litteræ Principis Auriaci exhibentur Chilensibus.</i>	466
<i>Loandam S. Pauli invadit Hindersonius.</i>	343. arces condit.
	344
<i>Loanda insula.</i>	347
<i>Locus sacris in bello parcendum.</i>	249
<i>Lodovico Barbalioni opponitur Picardus.</i>	313
<i>Lusitani proditionis accusati.</i>	263
<i>Lusitanis vivendum legibus Casareis & Romanis.</i>	83
<i>Lusitanorum litteræ interceptæ.</i>	125
<i>Lusitanorum conjuratio credita, nondum comperta.</i>	166.
<i>excusantur captivi.</i>	170
<i>Lusitanorum defectio in Insula Thomæa.</i>	405
<i>Lusitanorum in Loanda cædes.</i>	413. occasio. querela Lusitanorum.
	414
<i>Lusus pecuniarum prodigi prohibiti.</i>	76

M.

M Agellanus, Dracus, Candischius, Noortius, Ralegus, Forbischerus America partes varias aperuere.	24
<i>Magnitudo Imperij Brasiliensis.</i>	561
<i>Mulata qui.</i>	103
<i>Mamoluchi qui.</i>	263
<i>Mancipiorum inter S. Francisci flum. & fluv. Grandem numerus.</i>	537
<i>Mandioca insitio. indoles singularis.</i>	221
<i>Manquiantus Chilensis.</i>	470
<i>Mansfeldius cum copiis terrestria tenet.</i>	273
<i>Mansfeldii cum hoste pugna.</i>	315
<i>Maragnanæ Insula descriptio.</i>	377
<i>Margaretæ Ducis Holsatiæ filia, mater Mauritij.</i>	554
<i>Matthiæ Ceulij laus.</i>	202

Matthæus Ioannis Iolo succedit.

352

Mauritius Araufionensium Princeps.

Mauritius Nassovia, &c. Comes illustrissimus Historiæ huius argumentum. 31. quatuor Tabulis Belgicam Brasiliam exhiberi fecit. 41. eius decora & virtutes. Arcem Schenkianam inter alios Duces recuperavit. 47. Palatinatum adiit cum Frederico Henrico Nassovia Comite, jam Araufionensi Principe. claris obsidionibus, Grollæ, Sylveducis, Venloæ, Trajecti ad Mosam, Berkeæ interfuit. *ibid.* Præfectura Brasilia ipsi confertur. ratam habent Ordines & Auriacus. 48. abitus in Brasiliam. 49. tempestate in Britanniam truditur. 50. Valmûdæ moratur. 51. Omnia. *ibid.* insulas C. Viridis appellit. 52. ad Majam insulam. 53. transit Æquinoctialem lineam. *ibid.* Brasiliam venit. 54. excipitur à suis. *ibid.*

Mauritij prima cura inquirere in militia statum. 55. milites præsidii ab ipso sepositi. bello servati. Commeatus. *ibid.* Arma. 56. prudentia Comitum. *ibid.* ad bellum se accingit. 57. in hostem movet. 58. aciei ordo. 59. hostem munitionibus pellit. 60. arcem Povacaonam obsidet. 61. stativa ordinat. 62. vincit. 63. Banjolam persequitur. 64. Arces duas condi imperat ad ripam S. Francisci. 70. Openedam venit. *ibid.* redit in Reciffam, ordinat Republicam. 79. quam invenit corruptissimam. *ibid.* legibus roborat. 80. in pessimos animadvertit, indignos removet. *ibid.* magistratus constituit, orphanotrophia, Nosodochia, victus demensa præfinit. molas fugitivorum vendit. *ibid.* Arces restaurat, alias diruit, Brasilianos in veteres sedes remittit. 81. Barbaros humaniter habet. 82. ad postulata Lusitanorum respondet. 83. quæ Religionem attinet, curat. 85. Minæ Arcis in Africa expugnationem per Coinum conficit. 89. Quo jure in Africam moverit. 101. in Parayba & fluv. Grandis præfecturas proficiscitur. 116. in Parayba castella restaurat. 40. redit in Re-

INDEX RERVM.

in Reciffam. 127. *gratulatur Auriaco ob victam Bredam.*
ibid. in Bahiam trajicit. 132. *occupat angustias.* 133.
arces capit. 134. *Expeditio eius in Portum omnium San-*
ctorum sive Bahiam. 128. *rationes expeditionis.* 129. *cau-*
sa solutæ obsidionis. 138. *eius Epistola ad Potentissimos Or-*
dines post solutam Bahiæ obsidionem. 142. *respondent Eu-*
ropæi rectores. 145. *sua provinciis insignia largitur in si-*
gillis. 167. *limitaneis locis prospicit adversus classem Hi-*
spanicam. 172. *hortum in Insula Vazij condit.* 240. *ur-*
bem Mauritiam. 245. *etiam pontes duos.* 246. *Recif-*
fam Insula jungit. 250. *insulam Continenti.* 253. *Ob*
appulsum classis Hispanica munitioni Arcium passim invi-
gilat. 255. *ad Tapujarum Regem scribit.* 304. *Seregip-*
pam occupat. 341. *Iolum in Angolam mittit, qui Loan-*
dam capit. 343. *Et insulam Thomæ.* 349. *in Maragna-*
nam provinciam movet. 374. *novos modos Societati ape-*
rit proferendi imperij. 381. *tabulas accipit Actorum inter*
Fœder. Ordd. Et Tristanum Mendozam. 383. *earum ra-*
tihabitio. *ibid.* *subitam militia mutationem dissuadet,*
leniter habendos Lusitanos monet, Et promissa ipsis præsta-
ri. 394. *anniversarios rectores minus probat.* *ibid.* *mi-*
litia censum contrahit. 397. *de immunitatibus colono-*
rum cogitat. 398. *agros ad culturam vendit.* *ibid.* *mo-*
derationi studet. *ibid.* *corrigit moneta valorem,* 400.
iterum dimissionem petit. tandem impetrat. urgent man-
sionem Senatores Brasilienses. 401. *in Alagoas abit.* 417.
eius litteræ ad Provinciarum Brasiliæ rectores. 494. *Et*
provinciarum responsio. 495. *Palmares moiores turbat.*
494. litteræ ad Fœderatos Ordines. 496. *imperium Se-*
natui Supremo tradit. 499. *formulam regiminis scribit.*
ibid. *Mauritia abit.* 528. *Parayba abit.* 531. *in Texela*
portum appellit. 533. *excipitur à suis.* *ibid.* *eius genus.* 552
stemma. 553. *avus, pater, mater, fratres, sorores.* 554. *eius*
apud Brasilianos vivendi ratio. *ibid.* *redux magnis digni-*
tatibus ornatur.

INDEX RERVM.

<i>Mauritiopolis.</i>	229
<i>Mercandi licentium singulis fieri suadet Comes.</i>	149
<i>Mercator apud Belgas Senatam facit & cur?</i>	13
<i>Merces Orientalium.</i>	12
<i>Michael Gibertonus Arcis Portus Calvi gubernator.</i>	63
<i>Militarium census per Brasiliam.</i>	233
<i>Mina Arcis descriptio. 89. antehac frustra à nostris tentata.</i>	90
<i>Mocha & Maria insula Chiles.</i>	441
<i>Mola Paraybensium octodecim.</i>	119
<i>Momenta Navigationis Indicae Hispanorum iudicio.</i>	14
<i>Momenta gestorum per Societatem Occidentalem usque ad An. 1636. navium numerus ereptarum hostibus. spoliolorum summa. damna illata hostibus. precia mercimoniorum.</i>	45. 46
<i>Mongoapa fluvius Parayba.</i>	116
<i>Morbilli & variola grassantur.</i>	382
<i>Moribeca, pagus.</i>	67
<i>Morbus endemius in insula Thomea Belgas corripit. causa morborum.</i>	350. 353

N.

N <i>Arratio defectionis è Rege Lusitania. 384. causa.</i>	385
<i>Navigaciones & commercia malis consiliis impediri.</i>	8
<i>Navigatio Societatis Orientalis ad Indos veteres. 10. eius successus & amplitudo.</i>	11
<i>Navigatio Societatis Occidentalis in Occidentem. 15. disceptatio an ea expediat. 16. rationes Suasoria. ibid. dissuasoria.</i>	17
<i>Navium census.</i>	236
<i>Necessitas Coloniarum probatur.</i>	149
<i>Nentoquiendus summus Chilenfium gubernator.</i>	450
<i>Nhanduguacu, Aranea maxima.</i>	224

INDEX RERVM.

<i>Nicolaus Yprensis Comiti scribit.</i>	91
<i>Niger fluvius Africa.</i>	104
<i>Nigritarum in Afris descriptio. 102. eorum mores.</i>	104
<i>Nigredo Æthiopum unde.</i>	103
<i>Nigritarum Reguli in Afris pacem petunt.</i>	93
<i>Nuntium de victa ab Auriaco Breda.</i>	107

O.

O <i>linda descriptio.</i>	65
<i>Olinda destructio.</i>	247
<i>Openeda oppidulum ad ripam S. Francisci.</i>	70
<i>Osornum regni Chilensis civitas.</i>	446
<i>Oratio Mauritij super litteris Artisofkj ad D. Burchium.</i>	174
<i>Oratio Mauritij ad Brasilianorum duces.</i>	257
<i>Oratio Mauritij ad Navarchos.</i>	275
<i>Organes Scopuli.</i>	355
<i>Oriens cur calida ferat.</i>	12
<i>Oriemem navigari ad Reipub. decus facit.</i>	13
<i>Otto Comes Nassovia.</i>	552

P.

P <i>Almares Maiores turbati.</i>	464
<i>Palmarium Maiorum & Minorum descriptio.</i>	407
<i>Palmarum plures species.</i>	412
<i>Parayba, fluvii quoque nomen.</i>	116
<i>Parayba descriptio. 116. eius flumina. ibid. proventus.</i>	118
<i>ibid. animalia, 117. incolarum sors.</i>	118
<i>Paraybenses pagis habitant septem.</i>	119
<i>Parayba Ingenia.</i>	206
<i>Paraybam nostri vicere Anno 1634.</i>	119
<i>Pavaosa urbs Insula Thomae.</i>	349

INDEX RERVM.

<i>Pensiones molarum</i> , Pençao.	177
<i>Petrus Heinius in Occidentem navigat.</i> 26. <i>classem Hispania antè exusserat.</i> 27. <i>classem Novæ Hispaniæ argenti-feram capit ad Matanea portum vel Sinum.</i> <i>ibid.</i> <i>emissio laudatio.</i> <i>mors.</i>	ibid.
<i>Permutatione mercium mercandi vetus mos.</i>	100
<i>Pernambucensis Præfectura descriptio.</i> 64. <i>pagi sedesque, pecuniam Eduardi Albuquerquei.</i>	65
<i>Pernambucensis provincia portus</i> 204. <i>flumina, territoria, urbes, pagi.</i> 205. <i>Ingenua.</i>	206
<i>Pernambucensis soli laudatio.</i>	536
<i>Petrus Vistus Nigrita prædonum antesignanus.</i>	323
<i>Philippæa Arx Paraybæ, nunc Frederica.</i>	116
<i>Picardus in prædones mittitur.</i>	117
<i>Picardus & Lochmannus caduntur.</i>	314
<i>Pigritiæ animal.</i>	222
<i>Pinda-una pagus Paraybensium.</i>	119
<i>Piraambu piscis.</i>	224
<i>Piretaguari avis.</i>	223
<i>Pontificiorum cancelli.</i>	526
<i>Populationis quis finis esse debeat.</i>	319
<i>Portus calvus.</i>	68
<i>Potosini montis descriptio.</i>	467
<i>Potorij calices, Calabas.</i>	212
<i>Poyuca.</i>	67
<i>Præfectura Fluminis Grandis descriptio.</i>	123
<i>Prælium cum Ludovico de Borgia</i>	43
<i>Prælium navale inter Scapium & Hispanos.</i>	125
<i>Prælium navale inter Galeones tres & quatuor naves Belgicas.</i>	263
<i>Promontorium Corsicum, C. Corso.</i>	93
<i>Promontorium Corientes.</i>	155
<i>Psittaci.</i>	223
<i>Puelcarum natio effera inter Chilenses.</i>	124

INDEX RERVM.

<i>Puntalium oppidum in Flum. Grandis praefectura.</i>	206
<i>Puraqua, torpedo.</i>	225

Q.

Q <i>Verela Comitum.</i>	165
<i>Querela de malè instructis navibus, malè vestito milite.</i>	
<i>237. de minoribus navigiis. 238. de arario.</i>	ibid.
<i>Querela Legati Lusitanorum Regis. 380. Responso.</i>	ibid.

R.

R <i>ationes, ob quas Insulam Vazij Reciffa necti per pontem placuit.</i>	249
<i>Rationes populandi hostiles terras.</i>	320
<i>Rationes, ob quas ditiones Africanas Brasilio imperio jungi expediat. 347. secus visum Societatis rectoribus.</i>	ibid.
<i>Rebellio Maragnanorum.</i>	403
<i>Reciffa sive Receptus, unde sic dictus.</i>	66
<i>Reciffa praefertur Tamarica.</i>	87
<i>Reductus Domina Brunonis.</i>	228
<i>Regiones Australes Vcaorum in regno Chilenfi.</i>	442
<i>Renatus Cabilionensis Nassovius.</i>	552
<i>Rescripta ad Ecclesiastarum postulata.</i>	114
<i>Responso Manritii ad litteras Artioskii.</i>	191
<i>Rex Congi & Comes Sohnensis ad Comitum scribunt.</i>	409
<i>Rossas, agri.</i>	117
<i>Rudolphi Baronis iter.</i>	417

S.

S <i>accharum duplex Vetus & Novum, an idem an diversum.</i>	119
<i>Sacchari elaborandi ratio.</i>	121
	<i>Saccha.</i>

INDEX RERVM.

<i>Sacchari forma varia.</i>	112
<i>Saccharum aliud molle, aliud concretum.</i>	ibid.
<i>Saccharum concretum à forma aliud Pyramidale, Miscellane- um, Cantium & Penidum.</i>	ibid.
<i>Saccharum Pyramidale distinguitur in Maderense, Canarium, Finale, Melissum & Thomaum.</i>	ibid.
<i>Sacchari cultura.</i>	216
<i>Sacchari proventus quantus olim fuerit.</i>	1534
<i>Salina apud Vpamemam.</i>	380
<i>Scaddaus centuro Arcem in Maragnanaprovincia capit.</i>	376
<i>Schola aperta. 76. catecheses scripta.</i>	ibid.
<i>Scuppius in Alagoas abit.</i>	69
<i>Scapius praliatur mari cum Hispanis.</i>	125
<i>Seuppij civitas.</i>	230
<i>Sebastianus Soto Lusitanus 62. fallit Picardum.</i>	ibid.
<i>Senatus Secretioris & Politici laudatio.</i>	77
<i>Senatus Politici Senatores qui.</i>	217
<i>Seregippam Capitaniis accenset Oliveira. 42. armentis abun- dat.</i>	107
<i>Seregippa.</i>	534
<i>Seringhamum.</i>	67
<i>Servatii Carpentarii Assessoris laus.</i>	203
<i>Servorum alij Afri, alij Brasilienses, vel ex Maragnone tra- ducti</i>	115
<i>Siarenses pacem à Comite petunt.</i>	110
<i>Siara descriptio. quales olim indigena.</i>	112
<i>Siarensium defectio.</i>	493
<i>Sigilla provinciarum. 167. Supremi Senatus. Politici Senatus. ibid. Pernambucensis Curia, Tamaricensis, Paraybonsis, Flum. Grandis.</i>	168
<i>Sigismundus Seuppius.</i>	44
<i>Simon Alvares de la Benha Doctor.</i>	415
<i>Sinus Valentinus.</i>	457
<i>Societas Orientalis mercatur & praliatur.</i>	13
<i>Societas Occidentalis & Orientalis, hoste Velaviam & Amers- fortiam tenente, suo milite. opibus & armis Patriam ju- vant.</i>	18

INDEX RERVM.

<i>Societas Occidentalis antea distracta fuit in plures mercatus</i>	100
<i>Songo regio & civitas.</i>	411
<i>Sorlinga Cassiteridet Ptolomai creduntur.</i>	50
<i>Status Brasilia antè adventum Comitis. 42. status belli. ibid.</i>	
<i>status politicus.</i>	43
<i>Status Brasilia exhibitus per Ade. Dussium.</i>	204
<i>Status rationum ararij.</i>	324
<i>Status militia exhibitus per Tolnerium.</i>	395
<i>Status Brasilia referente Mauritio.</i>	533
<i>Strutio.</i>	223
<i>Summa gestorum à Mauritio.</i>	556
<i>Supplicium sumitur de ignavis Ducibus.</i>	313

T.

T <i>Abula Brasilia Mauritianae quatuor.</i>	41
<i>Tamarica Ingenia.</i>	206
<i>Tamendoa</i>	222
<i>Tapuja Brasilianorum natio offera.</i>	72
<i>Tapujarum legati Comitem adeunt.</i>	124
<i>Tapujarum tria millia se Belgis jungunt.</i>	303
<i>Tapujarum descriptio, regiones. 418. corporum habitus, mores, arma, rex. 419. lotionis ritus. victus, exercitia. 420. amores, Sponsa, Sacerdotes & exorcista. 421. infantum incisio. 423 nobiles, matrimonia 424. sacra, medicina. 425. piscatura. 426. numen, purgandi modus. 427. festa, certamina, anguibus vescuntur, amicorum cadavera vorant. 428. etiam ossa & capillos, Regis inaugurandi mos. 429. animas immortales credunt, panis conficiendi modus. 430. Iandovius Rex. ejus facinus crudele.</i>	431
<i>Tapujarum Rex filios ad Comitem mittit. 530. Tapuja aliquot unà trajiciunt.</i>	ibid.
<i>Tatusia.</i>	222
<i>Teca genus farris apud Chilenfes.</i>	456
<i>Teju lacerta</i>	223
<i>Termini Navigationis in Occidentem constetuti.</i>	24

INDEX RERVM.

<i>Tigrides.</i>	222
<i>Tourolonius hostem vincit.</i>	303
<i>Trajecti ad Mosam irruentem Papenheimium repulit Mauri- tius.</i>	47 & 48
<i>Triplex nominum ordo, cui imperandus. Militares, mercato- res, & cives.</i>	500
<i>Truxillum.</i>	42
<i>Tuberones pisces.</i>	225
<i>Tucana avis.</i>	223
<i>Turris Garcia d' Avilae</i>	106
<i>Tupuja reticulum, quo infantes gestant Brasilienses.</i>	37

V.

V <i>Elitationes Mauritij cum Banjola.</i>	59
<i>Vendere homines quibus familiare, quibus non.</i>	76
<i>Vespucius.</i>	24
<i>Veterum de imperio maris contentiones.</i>	8
<i>Vidalius & Pachecus Pernambucum veniunt.</i>	402
<i>Villa rica civitatis & provincia nomen in Chili.</i>	444
<i>Vlmeni praefecti Chilensium.</i>	449
<i>Vna vel Huna fluvius & pagus.</i>	58. & 68
<i>Vnni arbor apud Chilenses.</i>	456
<i>Vrbs Spiritus sancti frustra tentata.</i>	322

Y,

Y <i>Pupiapra Tritones.</i>	225
------------------------------------	-----

Z.

Z <i>Abucales arbores.</i>	226
<i>Zaire fluvius Aethiopia.</i>	410

F I N I S.

The first part of the year was spent in the
 study of the history of the country and the
 progress of the war. The second part was
 spent in the study of the constitution and
 the principles of government. The third part
 was spent in the study of the principles of
 law and the history of the courts. The fourth
 part was spent in the study of the principles
 of political economy and the history of the
 country. The fifth part was spent in the
 study of the principles of natural philosophy
 and the history of the world. The sixth part
 was spent in the study of the principles of
 medicine and the history of the human mind.
 The seventh part was spent in the study of
 the principles of agriculture and the history
 of the human race. The eighth part was
 spent in the study of the principles of
 mathematics and the history of the human
 mind. The ninth part was spent in the
 study of the principles of astronomy and the
 history of the human mind. The tenth part
 was spent in the study of the principles of
 geology and the history of the human mind.
 The eleventh part was spent in the study
 of the principles of chemistry and the history
 of the human mind. The twelfth part was
 spent in the study of the principles of
 physics and the history of the human mind.
 The thirteenth part was spent in the study
 of the principles of metaphysics and the
 history of the human mind. The fourteenth
 part was spent in the study of the principles
 of logic and the history of the human mind.
 The fifteenth part was spent in the study
 of the principles of ethics and the history
 of the human mind. The sixteenth part was
 spent in the study of the principles of
 politics and the history of the human mind.
 The seventeenth part was spent in the study
 of the principles of jurisprudence and the
 history of the human mind. The eighteenth
 part was spent in the study of the principles
 of natural law and the history of the human
 mind. The nineteenth part was spent in the
 study of the principles of international law
 and the history of the human mind. The
 twentieth part was spent in the study of the
 principles of the law of nations and the
 history of the human mind.

